

سهرورد

کولفاریزکی تاییه ته به و مرگیزان و کلتوری بیانی
همزگای چاپ و پمخشی سردم دمریدمکات

ژماره (۲) نیمانی ۱۹۹۹ - سالی یه کهم

خاودنی نیمتیار : شیرکو بیکه س

سهرنووسهر : رهووف بیکه رد

به ریوه بهری نووسین : نازاد به رزنجی

دهستهی نووسین :

رئیسین ههردی نازاد سدیق مجه مدد

دهرهینانی هونه ری : قادر میرخان

ناونیشان :

سلیمانی - فولکهنی یمکگرتن

همزگای چاپ و پمخشی سردم

تلهفون : ۲۹۸۳۹

بۆ بهیوهندی کردن له دهرهوی ولاتهوه :

نوسینگهی ساحبقران

Tel : 00873 761 477 268 - 00873 682 040 391

Fax : 00873 761 477 269 - 00873 682 040 392

سەرۋەن

ۋىسارە (۲) نىمىسنى ۱۹۹۹ سالى يەكەم

● فىكىرۋەلىسەنە: ۳

رۇخى جىيەن بىسەر بالەكانى رۇكىتىكىمۇيە (لەئىنگىلىزىيە: ئازاد سىدىق مەمەد) ۴

زاتىن و دەسەلات (لەفارسىيە: رەبىن مەردى) ۱۷

مېرېت ماركۇزۇ قوتابخانەى فرانكفۇرت (لەفارسىيە: ئارام جەمال) ۴۸

● رەشەنۇ تۈزۈنەۋە ۵۹

لىكىدەنمە لەنئىۋان زىندانى ەقۇل زىندانى زاماندا (لە غەربىيە: جەمال غەمباز) ۶۰

مۇۋف و كەلتۇر (لەئىنگىلىزىيە: ئاۋات ئەخمەد) ۶۶

لەمەر شاعىران و قاندىرەكانىان (لەئىنگىلىزىيە: شىرۋاد حەسەن) ۷۵

رۇمانى ئۇنى ئىنگىلىزى تا دانىيال دىقۇ (لەئىنگىلىزىيە: مەمەد رەمزانى) ۸۷

تېۋرە مېۋىۋى وەرگېران (لەئىتالىيە: ياسىن لەقىن سەمى) ۹۷

● لەئەدەبى گەلەنەۋە ۱۱۱

دوۋ چىرۇك: لەچىكەۋە بۇ كۇلۇمبىيا (لەغەربىيە: شىركۇ بىكەس) ۱۱۲

لەۋىنى نىشتەمان (لەفارسىيە: ئازاد بەرزەنجى) ۱۳۴

قەسىدەيەكى درىۋى سەيد ەلى سالى (و: مەمەد ئەخمەدى) ۱۵۴

چەند شىعەرىكى بىرەنى جەلالى (و: ئەجىبە ئەخمەد) ۱۸۳

● كىتۇۋۇ ۱۹۲

فەلسەفەى سىياسى لاي ئايزايا بىرلەن (لەفارسىيە: رەۋوف بىگەرد) ۱۹۴

فەلسەفە چىيە؟ (لەفارسىيە: رىكپۇش غەزىن) ۲۰۶

ھۇنگ يىنگو رۇمانى ھاۋىنى خىيائەت (لەسوۋىيە: زۇراب) ۲۱۲

● ھۈنەر ۲۱۹

روحانىيەت لەھۈنەردا (لە فەرەنسىيە: د. فەرەد پىرەل و سەبىل دەرۋىش) ۲۲۰

بىزەنتىيەكان لەباكوۋر بوار بۇ ئىمپىراتورىيەتى ئىسلام دەلوۋىن لەباشوۋر

(ئا: لەئىتالىيە: دارا حەمە سەمى) ۲۳۰

● ۋىستەكانى سەردەم ۲۴۲

كامۇ لاي رۋوناكېرە جەزائىرىيەكان

خاۋا ياساى دىل

گىرۇتۇلسكى مەرد

لەپىن بەشىۋازىكى دى

ئىشكالىيەتى چەمكى كۆمەلگاي مەدەنى

دنىاي شتە بچوۋكەكان

مارا - ساد

خاۋا

شۇرپىيا رىغۇم

سارتەرو سىنارىۋى فىلىمىك لەسەر ژيانى لىۋىد

ئىلىيا كازان و دوۋمىن خەلاتى ئۇسكار

فكر و فلسفه

روحى جيهان به سهر بابلكانى نوكيتيگه وديه

(رهخنه ي ئادورنو له پيشكه و تن)

ژانين و دهسه لات

ميربرت ماركووزو قوتابخانه ي فرانكفورت

رۆحى جيهان بەسەر بالەكانى رۆكىتتېكەوۋەيە

رەخنەى ئادۆرتۆ لە پېشكەوتن

■ مايكل لۆوى - ئلىنى ئارىكاس

● و: ئازاد سىدىق محەمەد

جەنگى دوۋەسى جيهانىدا ئادۆرتۆ لە پەرەگرافىكى (مېنىمىيا مۇراليا)دا بە كالتە جاپىيەۋە لاسايى ھېگلى كرىتۆۋە، ئادۆرتۆ وتى: ھەرۋەھا مېنىش رۆجىكى جيهانم بېنى، بەلام سولار پىشتى ئەسپىك نەكرابوو، بەلكو بەسەر بالەكانى رۆكىتتېكەۋە بوو. مېژوۋى سەدەى بېستەم زەبرىكى كاريگەر بوو بە ئاراستەى رەت كرىنەۋەى فەلسەفەى ھېگلد.

ئادۆرتۆ جگە لە وائەپەى سالى (۱۹۶۲) وتىيەۋە ھەرگىز لىكۆلىنەۋەيەكى سىستىماتىك يان وردى بۆچۈنەكانى سەبارەت بە پېشكەوتن پېشكەش نەكرىۋە. كەچى سەريارى ئەۋەش رەخنەگرتن لە دىدو ئايدىيائى لايەنگرانى پېشكەوتنگەرى لە سەراپاي بەرمەكانىدا رەنگى دلوۋتەۋە. رەخنەگرتن لە دىدو ئايدىيائى

ئايدىيولۇقشاي پېشكەوتن، (لە شىۋە مۇدىرنەكەىدا)، لە قۇناغى رۆشنگەرىدا لەدايك بوو. لەچەمكى ھېگلد بۆ مېژوو گوزارشتى فەلسەفى خۆى بېنىيەۋە. لە ئايدىيولۇقشاي پېشكەوتن دا ھەموو شىتېك، كە روودەدات، ھەنگاۋىكى رەۋتى مۇقايەتەى بەرەۋ ئازادى: كاتېك ھېگل ناپلۆيىنى بېنى بە سىۋارى ئەسپىكەۋە بەرەۋ شارى زۆدى خۆى دېۋات بە تەۋاۋى قەناعەتى كىرد كە بەچاۋى خۆى بېنى ((رۆحى جيهان سوارشتى ئەسپىك بوۋە)).

بىرى تىۋۆرت ئادۆرتۆ بەرامبەر پېشكەوتنگەرىيەكى لەو جۆرە كەترىن ئاستى گەشتىبىنى تىدايە. بە بېرواى ئادۆرتۆ سەرەپاي ئەۋ پېشكەوتنە بەرچاۋەى عەقل ھېچ ئەگەرىك لە ئارادا نەبوو بۆ شىئەرناس كىردن. لە گەرمەى

له سه ر بناغه ی ره خنه گرتن له کومه لگه ی
سه رمایه داری، پیشه سازی مودیرن، داپیزاوه و
پشت ده به سستیټ به به ها کومه لایه تی و
که لتوری په کانی پیش قوڼاغی سه رمایه داری.
دیارتیرن دوو بوار که ئادورتق ره خنه ی لئ
گرتوون؟ بریتیتن له قوڼاغی رومانستیزی
کلاسیکی له سه رته ای سه ده ی نوزده داو شه ی
له کورتایی سه ده ی نوزده دا به قوڼاغی رومانستیزی
نوی ناوده براو به شیوه په کی تایبته له نیوه نده
نه ده بی په کاند ا کاریگر یوو و ده نگی دایه وه. شم
دوو قوڼاغه بق بچوونئ ئادورتق سه بارته به
پیشکه وتن گرنگی بنچینه بی یان هه په هه رچه نده
ئادورتق، سه رله نوی، به جوریکی دیارو به رچاو
رافه یان ده کاته وه له چوارچیوه ی هه لسه هه په ک
دا ده یان فاته وه کار که له دوا رافه گردن و
لیکدانه وه دا پابه ند ده بیټ به نه ریتی
رؤشنگری په وه.

نه وانه ی بهوایان به پیشکه وتن هه په، توخمینکی
سه ره کی تیپوانینی میثووی ئادورتق و فاکته رتکی
په کجار گرنگی په ره سه ندن و گه شه کردنی
دینو نایدی کانی ئادورتق بوو سه بارته به هونه رو
نه ده بو که لتور.

به و شیوه ی ئادورتق دان ده نیټ به
شه رعیه تی نه و ره خنه په ی ریتازی رومانستیزی له
مودرینیتی و رؤشنگری گرتوه: رؤشنگری
نه و نده ی په یوه ندی به نامرازخوانی و بنیاتنایی
نامرازه کانه وه هه په نه و به نه ندازه په ټیکدرو
رووخینه ره که دوژمنه رومانستیکه کانی نامازده ی
پی ده کن رومانستیزم له کونه په رستانه ترین
سیمو شیوه ی دا، بق نمونه له سیمای کاسولیکي
کونه په رست دا، به شیوه په کی دادپه روه رانه
ره خنه له لیبرالیزمی رؤشنگری ده گریټ له
کاتیک دا که لیبرالیزمی رؤشنگری وا پیشان
دراوه له رنگه ی خستنه گه پری پرؤسه کانی
ئابووری بازارپه وه ئازادی ده گریټ بق
پتچه وانه که ی. له هه ندیک رووه وه ئادورتق به هو ی
دوژمنایه تی کردنی به ها کانی سوو ده ندی و په قین
گه ری کومه لگه په کی مودیرن که به بازارپو
ته کنه لؤژیا کونترؤل کرایټ به ته وای نزیک
بووه وه له به شدار کردنی نوخبه ی که لتووری
ماندارینه کانی نه کادی میای نه لمانی له کورتایی

بی گومان ده مپک بوو ره خنه گرتن له
پیشکه وتن بوو بووه بیرۆکه په کی ناسراوی
که لتورو هه لسه هه ی نه وروپای ناوه راست. لای
ئادورتق له م بواره دا (ره خنه گرتن له پیشکه وتن)
که له پوورتکی قه به و گه وده ی دیاله کتیکي دژ به
مودیرینیتی بورژوازی پیک ده هینن، که له هه ندیک
جاردا شیوه په کی ناشایسته ی وه رگرتوه {هه مو
نه مانه ده بن به میراتیک که {به شیک له و ریزه وه
رومانستیکي په به ریلوه پیک ده هینټ که له
میثووی که لتوری سه ده ی هه ژده هه می نه لمانی و
نه وروپاوه سه رچاوه ی گرتوه و تا شم
ساته وخته به رده وام بووه. پیویسته به و
شیوه په له رومانستیزم نه گه یین که ته نها
بزوتنه وه په کی نه ده بی په به لکو ده بیټ
به و شیوه په تی بگه یین که بچوونیکي جیهانی په

سەدەى تۆزدەھەم دا. ئەمە حەقىقەتى
 ھەلۆىستى ئادۇرتق ھەيە ھەرچەندە رادىكالانە
 ھەلۆىستى جۇراوجۇرى ۋە رگرت لە تېۋوانىنە
 كۆمەلەيەتى يە ماركسىيەكانى داۋ لە پابەندىبۇنى دا
 بە مۇدېرنىزمى سىتاتىكىيى ۋە لە رەت كۆرەندە ۋەى
 ھەر گىژپانە ۋە يىكەكى ئىمتىيازاتە
 ئە رستۇكراتى يەكانى رابردو.

لە ۋانە يە ئەم ھەلۆىستە ۋادەركە ۋىت كە
 ناكۆكە لە گەل تىگە يىشقىنى ماركسىيەنە دا بىق
 پېشكە ۋەتن. بە لام {ۋە رگرتنى} ئەم ھەلۆىستە
 پابەندە بە ۋەى چۇن ماركس دەخوئىنە ۋە:
 دەقەكان ھەلگىرى خويئندە ۋەى جىاۋان. بە
 بىراۋى ئادۇرتق دەتۋانئى بە ۋىشۋە يە لە رەخنى
 ماركس لە پىرۇگرامى گۇش تىگەين كە ئەم
 بۇچۈۋەنى {سەر ۋە} رەد دەكاتە ۋە {ۋاتە ئەم
 بۇچۈۋەنى كە پىئى ۋايە ئادۇرتق ناكۆكە لە گەل
 تىزە ماركسىيەكاندا}:

ئەگەرچى رىيازى كار كۆردن ۋەك تەنھا
 سەرچاۋەى خوشگوزە رانى كۆمەلەيەتى
 بە زەرۋەرت رىئى خوش كۆرد بىق خوش
 گوزە رانى يەكى بىقۇتايى: بە لام لەلەيەكى دىۋە
 ماركس دانى ناۋە بە ئەگەرى گەپانە ۋە بىق
 بەرپە رىت. خويئندە ۋەىكى لە جۇرە - كە
 گولبۇر كۆردنە بە لام بە زەرۋەرت ھەلە نىيە -
 رىگە دەدات بە ئادۇرتق ئالۋىزى تەنگزەكانى لە
 نىۋان پابەندىبۇنى قوۋلۇ دىلسۇزانەى بە پىرۇزە
 ماركسىيەكە ۋە بىق رىزگار كۆردنى كۆمەلەيەتى ۋە
 ھاۋسۇزى لە گەل رەخنىكى كەلتورى لە
 پېشكە ۋەتن، كەم بكانە ۋە. فالتەر بىيامىن
 ھاۋپىئى ئادۇرتق لەم چەند دىپەدا ماركسى
 رافە كۆردىۋو، گومانىشى تىدانىيە لەم بۋارەدا
 نووسىنەكانى بىيامىن گرنگرتىن ۋە رەدەست تىرىن
 سەرچاۋەى ئايدىياكانى ئادۇرتق بۋون. ئادۇرتق
 خويئندە ۋەىكى نووسىنەكانى دوو نووسەرى
 سەدەى بىستەم پېشكەش دەكات ۋە ۋەانىش
 (ئالدىس ھاكىلى ۋە ئوسوالد شىپىنگەر) ن ۋە ئەم

خويئندە ۋەىش بەكار دەھىتتە بىق رۋون كۆرەندە ۋەى
 بە ھاۋ سىنۋورەكانى رەخنىيەكى بە ۋىشۋە يە
 كۆنە پەرستانە كە لە پېشكە ۋەتن دەگىرەت ۋە پىشتى
 بە بە ھاكانى رابردو بەستۋە.

{لە ھەردو كىتەبى مىنىما مۇرالىياۋ
 دىالېكتىكى رۇشنگەرى دا ھاكىلى لە گەل ياسپە رىز
 ۋە تۇرتىگانى گاسىت دا بە ۋىشۋە يە ۋىناكراۋە كە
 رافەكە رىكى نمۇنەىى ئەم رەخنى
 كۆنە پەرستانە يە كە لە شارستانىتى گىراۋە {ئەم
 رەخنىيەش} لە سەر بىناغەى نۇستالىزىيا
 داپىژراۋە بە ناۋى بەرگىرى كۆردن لە كەلتورى
 ئەنجام دراۋە}.

ئادۇرتق ئەم رافە كۆرەندە ۋەى لە وتارىك دا
 پەرەپى داۋە كە سالى ۱۹۴۲ (سەرلەنۋى - كىتەبى
 لە نىۋو بىلۋىكراۋەكاندا - بىلۋىكراۋە) ۋە تىايدا
 ناۋە پۇكى كىتەبەكەى ھاكىلى ((جىيەنى نۋىئى
 نازا)) ھەلە سەنگىنەت. بە بۇچۈۋەنى ئادۇرتق
 رۇمانەكە گوزارشت كۆردىكە لەم ترسەى كە
 بىرىارەكان ھەستى پىدەكەن كاتىك رۋىيە پىۋى
 ئانارامى جىيەنى دەبنە ۋە دە رەنجامى مىكانىزىمى
 دىپندەى ئالۋىگۇپى بازاپە بە ھىچ شىۋە يەك
 بە رەنگارى ناكىرت. ئادۇرتق لە بەرخانىرى
 راستگۇپى ھاكىلى يە كە ھىچ سازشكە لە بەرامبەر
 ئەم بىرۋەكە مىندالانە يە دا ناكات كە پىئى ۋايە
 زىادە رەۋى لە گرنگى دان بە شارستانىتى
 تەكنىكى بە شىۋە يەكى ئۆتۈماتىكى ۋە لە رىگەى
 پېشكە ۋەتنىكە ۋە ئەنجام دەدرىت كە بە رەنگارى
 ئىناكىرت. سەبارەت بە دۇخى ئىستى
 شارستانىتى يەكە كۆمەلەك دە رەنجام دەخاتە رۋو
 كە راستە ۋەخۇشان بە شانى ھىلەكانى
 تەكەنەلۇزىيەى خودى شارستانىتى يە تەكنىكى يەكە
 بە جۇرەك سىرۋىشتى دىپندانەى شارستانىتى يە
 تەكنىكى يەكە دەخاتە رۋو كە بەلگەى ناۋىت.
 سەرەپاى ئەم ۋەش كىتەبەكەى ئەۋپەرى شىكستە.
 لايەنىكى كۆنە پەرستانەى ھەيە: ھاكىلى
 ناتۋانئىت لەم بەلئىنە تىگات كە بىق بە دىھىتۋانى

شارستانیتی به مرقف دراوه چونکه درك به وه ناكات كه به ماده كـردن هـرچـه نـده لاوازوناته واوبیت ناپاسته ی پۆزه تیغانه شی هـیه . هاکسلی له پیورتیانیزمه که یی سهرکه وتوو نابیت له جیاوازی کردن له نیتوان نازادی سیکسی و که مکـردنه وه ی بایه خی {ئو نازادیه دا}. هاکسلی خیانه ت دهکات له ئولفه تی خۆی له گهـل کۆن پارێزی رۆمانتیک دا کاتیک دیت مرقف رووبه پروی ئامیزو مرقفایه تیش رووبه پروی تهکنه لۆژیا دهکاته وه به ههـله ده پوانیتیه ئهـو سنوویه ندی یانه ی له لایهـن په یوه ندی یهـکانی به رهـم هینانه وه سه پیتراون که دهسته واژه ی (شکومه ندرکـدی ئامیزی به رهـم هین له پیتناوی قازانجدا باشترین گوزارشت له خهـسه تی مرقف و هیزه به رهـم هینه کان دهکات.

کتیبه که ئهـو تاک ویستی یه ی که توانای رهنگدانه وه ی نی یه وه ئهـو خلاقیاتى دوايين رۆزی نیهلیستی و رۆمانتیسزم ئاشکرا دهکات. ده بییت رهخنه ی لی بگرییت چونکه نه پیتوانیوه تیرامان له پراکتیک کردنیک به رهـم بهینیت که ده پیتوانی ئهـو به رده وامی یه به دناره بته قینیتیه وه که له جیهانی ئهـمپۆوه تا (جیهانی نوی ئی نازا) ی خایاندووه که خودی کتیه که وینای دهکات.

بیگومان ئهـم حوکمه بۆ خۆی حوکمیکی قورسو تهـواو ناشایسته یه که ده ولهـ مهـندی و هیزى رۆمانه که پشت گوی ده خات. له راستیدا وا دهرده که ویت پيشه کی یهکانی رهخنه که زیاتر نا ئادۆرتۆی یانه بیت: بلی یی ئادۆرتۆ بیکیت یان کافکای به وه تاوانبار کرد بیت که نه پیتوانیوه ئایدیاکانیان مۆتویه بکهـن به پیا ده کردنیکی گۆپا؟ ئهـم وتاره رۆز سه یه ژماره یهـك په ره گرافى ئهـوتۆی له خۆ گرتـوه که هیتیشیکی توندتر له هیتشه کانی لۆکاش بۆ سهـر نیهلیزمی نووسینه مۆدیرنه کان به بیرده هیتیتیه وه نهـك ستاتیکای ئهـدهبی که ئیمه ده ییه ستینه وه به فه یله سووفی دیالکتیکی نیگه تیغه وه .. {واته ئادۆرتۆ}.

شتیکی نیمچه خه تی بوو ده بوايه ئادۆرتۆ به هاوسقۆزی یه کی که متر لهـ و هاوسقۆزی یه ی پيشانی داوه بۆ شپینگلهـر مامهـله بکات له گهـل هاکسلی دا. ئوسوالد شپینگلهـر پرۆسایى یه کی سۆشیا لیست و (دواتر سۆشیا لیستیکی نیشتمانی) بوو سه ره جام بوو به خاوهـن ئایدیا یه کی {کۆنخوان}. شپینگلهـر بی هیهـچ سکا لا کردنیک له گهـل چینی فهـرمانیهـ وادا هاوسقۆز بوو و فهـسه فهـکه شی شهـریه تی سیستمی باوی ئهـوساته ی ده نووسی یه وه . وهـك کۆمت سوود مهـندی ناویتیه ی میتافیزیک کردو ملی بۆ ئامۆرقاتی که چ کردو پرپاری دا به ناپاسته ی ته وژمه که وه له بکات. سه ره پای ئهـوه ش شپینگلهـر یه کی که له تیرۆ دارپۆه رانی کۆنه په رستی توندپه وه که رهخنه کانی له لیبرالیزم له رۆز روه وه سه له مانديان له رهخنه ی لایهـ نگرانی پيشکه وتن بالاترین چونکه هه رگیز رهخنه گرانی لایهـ نگرانی پيشکه وتن گهـری ئهـگهـری گهـرانه وه یان بۆ به ریه ریه ت به جدی وه رنه گرت.

ئادۆرتۆ پۆی وایه له بیرکردنی نو سهـری کتیبی (تیکچوونی ژیا نی رۆژواوا) ((پاشه کشه وی خۆرئاوا))، پاش مردنی، شتی که پاشاوی نی یه . شپینگلهـر به زه حمه ت رکه به ریکی دۆزیه وه که هاوتای خۆی بیت و له بیرکردنیشی دهره نجامی خۆ دزینه وه بوو. ئهـگهـرچی ئهـو محازه ره رهخنه یه یه بخوینینه وه که تا سالی (۱۹۲۲) ی ئهـو نووسراوه ده بینین چۆن عه قلی ئهـلمانی به ته واوی هه ره سی هینا کاتیک رووبه پرو بووه وه له گهـل نه یاریک دا که وا دهرده که وت هه موو هیزى میژووی راسته قینه ی خۆی به میرات وه رگرتوه . شپینگلهـر هیتنده ورد بوو که له سهـر ده سی هه یمه نه ی گه ر دوونی دا هه ست بکات به ئیزدیواجیه تی رۆشن گهـری . هه موو ده ست نیشان کردنه کانی وهـك یهـك دروستن: رهوشی کاروباره کان له ئهـده بو رۆژنامه نووسی داو له هونه ره کانی جهـنگ و ئابووری دا به ته واوی یهـك

دەگرنەو ەلەگەل دەست نیشانکردنەکانی شپینگلەردا. ئەوانەى بەرھەلستى شپینگلەر دەكەن زۆر بە زەحمەت دەتوانن وەك ئەو بە متمانەو ەو بۆچوونەكانیان گەلالە بگەن و بلۆيكەنەو ەك ئەو ەپپو بە دروستى كەلتورەكەى: تەنھا وەلام بۆ شپینگلەر لەلایەن ئەوانەو ە رادەگەيەنریت كە مێژوو فەي پان دەداتە كە نارەو ەو دەیانسرپیتەو ە و لە ناپەزایی ناو مۆیدانە یاندا ئەو تەنھا نۆمیدە ەپە كە دوا حوكم حوكمى قەدەر و دەسەلات نابیت.

لەوانەپە ئەم زیادەپۆیى كرنە لە ەلسەنگاندنى شپینگلەردا ەلەو ەستەمان پى بكات ەروەك چۆن لەوانەپە ئەو كە مكرنەو ە لە باپەخى ەاكسلى ەلەو ەستەمان پى بكات، بەلام ەيشنا ئەو دوو ەلسەنگاندنە لەپەكدى جیاوازە بۆمان روون دەكاتەو ە ئادۆرتۆ تاچ ئاستىك ئامادە بوو ئەو رەخنەپە بە جددى وەرپگرت كە ریبازى رۆمانتىكى لە ئایدیۆلۆژىای پەقین گەرى پيشكەوتنى گرتووە. بەلام ئادۆرتۆ بەشپۆەپەكى سەرپاگەر سەرەتا ئەنتى رۆشنگەرىپەكانى ئەو رەخنە گرتنە لەپال لایەنگیری پاشەكشە كارو محافزكارەكانى رەت دەكاتەو. لە پەرەگرافىكى مینىما مۆرالیادا بە تەواوى شتوازی مامەلە كرىن و تێپوانینی ئادۆرتۆ بۆ ئەم ریبازەى ئیستای بیر ئاشكرا دەكریت: پەكێك لە ئەرکانەى رۆوپەپووى ەز دەپیتەو ەكە پەكێكە لە گرنكترین ئەرکەكان، ئەو ەپە سەرچەم ئەو ە مشومەرە كۆنەپەرستانەپەى لە دژى شارستانیتی خۆرئاوا خولقیخراون بەپینیتە خزمەتى رۆشنگەرى و پيشكەوتن.

دەكرى سەرپاى فەلسەفەى مێژوو لای ئادۆرتۆ، بەتایبەتیش تێپامانەكانى لە پيشكەوتن، بەو شپۆەپە تىگەين كە ەولێكە بۆ تىگەيشتر و ەرك پىكرىنى ئەم پڕۆگرامە كە ەرخۆى لەوانەكەى سالى ۱۹۶۲ دا سەبارەت بە ((پيشكەوتن)) بەم شپۆەپەى لای خوارەو ە رابردەگەپەنیتەو ە:

پتۆیستە تپۆرى پيشكەوتن دان بنیت بەو لایەنانەى كە پەپو ەندى پان بە زەمكرىنى پيشكەوتنەو ە ەپە وەك رەگەزێكى نۆ بەو ميسۆلۆژىایانەى [چونكە] رەنگە بەبارەكەى تردا [ئەو لایەنانەى زەمكرىن] مىلى بۆ كەچ بگەن [واتە بۆ تپۆرى پيشكەوتن].

شتوازیكى لەو جۆرە تێپوانینىك بەرامبەر رابردو پەپو ە دەكات كە تەواو جیاوازە لە شتوازی ئەو رۆمانتىكانەى ەول دەدەن شكۆمەندىپەكانى رابردو بگێرنەو ە. بەپروای ئادۆرتۆ ەبەست پاراستنى رابردوونىپە بەلكو ەبەست ئەو ەپە لە ەپواكانى رابردو تى بگەيت و ەركیان پى بكەيت. ئەمەش ئەو ەگەپەنیت ەرشتىكى جیپانەى كۆنى پيش بۆرژوا تەنھا لەو ەالەتەدا بەنرخ و بە ەادارە كە لەوانەپە مېكرۆپى بلۆپوونەو ەى نۆى ئیحتیوا بكات.

شلەژانىكى بەرەوام

ئەو ەى سەپرەو جىئى سەرسوپمانە ئەو ەپە ئادۆرتۆ لە رەچاوكرىنى ئەو رەخنەى رۆمانتىك لە پيشكەوتنى گرتووە سەرجى خۆى تەرخان كرىو ە بۆ ئەوانەى بە زمانىكى كۆنەپەرست و محافزكارانەو ئەنتى شۆپشگێرپانە دواون. وا دەردەكەویت ئادۆرتۆ بى ئاگابوویت لەو ەى كە لە ەمان قوناغى كەلتورى دا رۆمانتیسزم بۆخۆى بە زمانىكى شۆپشگێرپانە دواو: دەنگى رۆسۆ، بلەيك، ئیرنست بلۆخ و فالتەر بنیامین دیارترینى دەنگەكانى بوون. كاتێك ئەو ە ەپیننەو ە بەرچاوى خۆمان كە لە پەرەسەندنى چەمكى ئادۆرتۆدا بۆ پيشكەوتن بەرەمى والتەر بنیامین خالێك بوو سەرپاى جیاوازی ئتوانیان ەمیشە ئادۆرتۆ بۆى گەپاوەتەو ە ئیدى پشت گوىخستنى ئەو ەریتە شۆپشگێرپىپەى رۆمانتیسزم لە ەموو شتىك زیاتر ماپەى سەرسوپمانە.

ککتیپی ((چند تیزیک سبب به فلسفه می
میژوو)) ی سالی ۱۹۴۰ ی فالتەر بنیامین
به شیوه یه کی تاییه تی کاری له ئه دۆنۆ کردووه .
تیزی ئۆهم گرنگی تاییه تی هه بوو، تیایدا
بنیامین فریشته ی میژوو ده نوینیت و گه رده لولویک
به ره و داهاتوو پالی پتوه ده نیت که له فرده وس
ده ری ده کات - گه رده لولویک که ویرانه یه ک
له دوا ی خۆیه وه به جی ده هیلی و نه م گه رده لولوه
ناوی پیشکه وتنه . نه م وینا کردنه مه جازی یه
به شیوه یه کی تر له په ره گرافیکی ((دیالیکتیکی
رۆشنگری)) دا دووباره کراوه ته وه : نه و
فریشته یی به شمشیری ناگرینه وه مرقفی له
فرده وس ده رکردو خستیه سه ر ریگی
پیشکه وتنی ته کنیکی هه ر خۆی سمبولی نه و
پیشکه وتنه یه .

ئادۆرتۆ له وانه کی سالی ۱۹۶۲ ی دا
ئاماره ده کات بق تیزه کانی فالتەر بنیامین و
ستایشیان ده کات سبب به رت به و ره خنه
کاریگه رانه ی له تیزی پیشکه وتن و له و که سانه ی
گرتوه که له روه ی سیاسی یه وه رۆر به خیرایی
به پیشکه وتنخواز پۆلین کراون . ئادۆرتۆ له رت
کردنه وه ی نه و بۆچوونه دا که پسی وایه ده کری
پیشکه وتنی زانیاری ته کنه لۆژیا له گه ل
پیشکه وتنی مرقفایه تی دا پیناسه بکریت خۆی له
ریزی فالتەر بنیامین دا حساب ده کات و ولانی نه و
ده گریته و به هه مان شیوه ی بنیامین، ئادۆرتۆش
قه ناعه تی کردووه و قایله به وه ی پیشکه وتنی
راسته قینه ساته وه ختیکی رووخینه ره له خۆ
ده گریته ته نانه ت نه گه ر فۆرمیکی عه لمانیس
به خۆوه بگریته . به لام ئادۆرتۆ وه ک باوه پیکی
میژوویی نایین هه ر تیکه لکردنیکی نه و دوو
ساته وه خته رت ده کاته وه : هه روه ک سه یین
ئۆگه ستین رۆر پیشتر درکی پی کردووه و پیناسه ی
کردووه تیکدان شان به شان له گه ل میژوودا
ده وات و نابیت تیکه لی بگریته .

به به راوردکردن له گه ل بنیامین دا، ئادۆرتۆ
تیروانینیکی جیاوازی هه بوه بق پیشکه وتن به لام
جیاوازیه ک که به زه حمه ت هه ستی پی ده کریته و
تیروانینه کی ئادۆرتۆ له ساته وه ختیکی دا گه لاله
کراوه که لایه نی پۆزه تیفی پیشکه وتنی
ره چا وکردووه . به هه رحال بۆچوونه کانی ئادۆرتۆ
ئالۆزی یه کی به رده وامی به خۆگرتووه . له راستی دا
هه لویستی شیلگیرانه شی به رامبه ر ره تکرده وه ی
چاره سه ری نه و ئالۆزی یه توخمیکی ینجینه یی
سه راپا شیوازه که یه تی که به رده وام به متمانه
نه کردنی به به چه مک کردنیکی نه بسترکت،
چه مکیکی سه پاراگیر بق پیشکه وتن رت
ده کاته وه . ئادۆرتۆ له به ر نه وه پیشکه وتن ناخاته
نیو سه نته ری بیرکردنه وه یه وه چونکه به ته وای
پابه نده به و تابو دیالیکتیکی یه وه که له سه ر
چه مکه پیرۆزه کان دانراوه [شیوازیکی له کارکردن]
که رۆحی ره خنه له خۆگرتنی رۆشنگری له خۆی دا
پوخت ده کاته وه ، نه و رۆحه ی که ئادۆرتۆ
سه ره پای هه موو شتیکی هه رپتوه ی پابه نده بووه .

ده توانین له م گۆشه نیگاوه سه ییری
نوو سینه کانی ئادۆرتۆ بکه یین و نه و راستیه ببینین
که نه وه نده ی به خه سه له تی دیالیکتیکی
راسته قینه دا ده ناسرینه وه نه وه نده پی یانه وه
دیاری یه له نیوان هوکمی پۆزه تیفو نیگه تیف
دا نه سه رو نه وسه ر بکه ن و نووسینه کانیشی له
که له پووری دیالیکتیکی رۆشنگری دا به شداری
ده کانه و گه وده شی ده کانه . نه م دیالیکتیکی له
نووسینه کانی سه ره تای سالانی (سی) ئادۆرتۆ دا
به کاره یتراره ، به تاییه تی له چوارچیه ی نه و
ته حه فوزاتانه ی ئادۆرتۆ له دوو توپی ((هه قانیه تی
فلسفه ی)) سبب به رت به نه قلانیه تی خۆرئاوایی
گوزارشتی ده کات : له وانه یه له بازنه کانی
ناوه وه ی قوتابخانه ی فرانکفۆرت دا پاش
بنیامین، ئادۆرتۆ به هیترین گومانی به رمبه ر
داینامیکی پیشکه وتنگری نه قل پیشان دابیت .
له دیالیکتیکی رۆشنگری دا به ته وای گوزارشت

لەم بەدبيني به دهگريټو لهویدا پيشكهوتن وه
بهرجهستهکردنی ههيمه نهی ريبازو لايهنگرانی
پيشكهوتنگری دهردهكهوټ. ئەم نيشه
دهردهنجامي هاريكاري ئادورتيو لهگه‌ل
هۆركهايمه‌ردا كه له نووسينه‌كاني دواتريدا وهك
((كتايي نه‌قل)) ئەم تيروانيه بهدبيني
(ميژووي - فلهسفي) به به ته‌واوي بهرجهسته
ده‌بيټ.

هه‌رچۆنك بيټ هۆركهايمه‌ر كه‌متر راسته‌وخۆ
بايه‌خي ده‌دا به ناواخه نه‌پستمۆلۆژيه‌كاني
ره‌خنه‌ی رۆشنگه‌ری له‌كاتيك دا لای ئادورتيو له
سالاني چله‌كان به‌دواوه به‌رده‌وام ره‌نگيان
داوه‌ته‌وه.

بايه‌خ پيدانی لەم جۆره، كه رووبه‌پووي
فلهسفه‌و نه‌و نه‌ركه ده‌بيته‌وه كه دواجار، له
له‌سه‌ر مه‌ته‌لی خۆی Aporia ده‌بيټ، نه‌و
چوارچيوه‌ی کارکردنه ده‌سته‌به‌رده‌كات كه تيايدا
نايديای ديالېكتيكي پيشكهوتن په‌ره‌ی
پي‌ده‌درټ.

كتومت وهك چۆن ديالېكتيكيه‌كاني رۆشنگه‌ری
ديديكي به‌رايی داده‌نن له به‌ك كاتدا
ناوه‌خويي به‌وه‌ره‌خنه‌ش ده‌گريټ له رۆشنگه‌ری
به‌ه‌مان شيوه ديالېكتيكيه‌كاني پيشكهوتن
تيروانيك په‌په‌وه ده‌كەن كه ره‌خنه له نايديای
پيشكهوتن ده‌گريټ بي نه‌وه‌ی نه‌و نايدبايه
له‌وديوي ناسۆگه‌ی به چه‌مك كردنه‌وه ون بكات.

ئادورتيو ديټ و به په‌په‌وه‌کردنی ئەم هيلانه
ره‌خنه‌كاني بنيامين له پيشكهوتنی سۆشياليست
ديموكراته‌كان شى ده‌كاتوه‌وه په‌په‌ره‌ويشى
ده‌كات. به‌و پي‌يه پيشكهوتن ((بنيامين ده‌ليټ))
پيشكهوتنی مرقايبه‌تی بوو ((نه‌ك پيشكهوتنی
توانا‌كاني و زانباري بيټ)). ئادورتيو به‌شيوه‌يه‌ك
ئەم په‌ره‌گرافه ده‌خوينيته‌وه وهك نه‌وه‌ی
ئاراسته‌ی چه‌مكيكي ديارى‌كراوی پيشكهوتنی
بكات نه‌ك هه‌ول بدات پيشكهوتن له تيؤري
ره‌خنه‌یی ون بكات. تيؤري ره‌خنه‌یی ناتوانيټ

به‌بي نايدباي پيشكهوتن كه نه‌و ئوميدده ده‌دات
شته‌كان باشتر ده‌بنو رۆژيك ديټ مرقوف
ده‌توانيټ ئازادانه‌تر هه‌ناسه‌ بدات، كارتيكي
نه‌وتوبكات. به‌بي پيشكهوتن چاكه له ئارادانيه‌و
هيج شوينه‌واريكي چاكه ديارني به. له‌وه‌ش زياتر
پيشكهوتن له تيگۆشاندای به له دژى سه‌ركه‌وتنی
يه‌كجاره‌كي نه‌وپه‌ري خراپه‌وه هه‌ميشه له
جه‌نگدايه له دژى مه‌ترسي گه‌رانه‌وه‌وه و ليش
ده‌دات خۆپياريزيټ له‌وه‌ی به‌كاره‌ساتي ته‌واو
ناوده‌برټ.

به مادده‌کردن له‌بیرکردن

ده‌ست نيشان کردنی ديالېكتيكيه‌كاني
رۆشنگه‌ری و ديالېكتيكيه‌كاني پيشكهوتن
هه‌لوئستيكي نه‌خلاقي به كه پتوه‌ره‌كه‌ی نه
ئاستي پيشكهوتنی تيگه‌يشتنی مرقايبه‌تی به‌و
نه‌توانای قبول کردنی نه‌و پيشكهوتنه‌يه به‌لکو
نه‌و ئاسته‌يه كه تيايدا نه‌و به‌لئنی قبول کردنه
به‌دی هينراوه.

نكولي کردن له جياپوونه‌وه‌ی پيشكهوتن له
زانين و [جياپوونه‌وه‌ی] تيگه‌يشتن له
پيشكهوتنی مرقايبه‌تی تيشك ده‌خاته سه‌ر
جووت کاراکتري دايناميكيك كه هه‌ميشه توانای
خۆی له‌يه‌ك كاتدا بۆ ئازادي و واقعي سه‌ركوت
کردن په‌ره‌پي داوه. هه‌موو پيشكهوتنيك كه
له‌لايه‌ن شارستانيتي به‌وه نه‌نجامدراوه پي‌كه‌وه
له‌گه‌ل هه‌يمه‌نه‌دا كه خه‌سله‌تی نه‌هيشتنی نه‌و
پيشكهوتنه‌يه نوي‌كراوه‌ته‌وه.

جووت کاراکتري پيشكهوتن له به‌رايی
په‌ره‌سه‌ندنی نه‌کنه‌لۆژيايی و زانستي به‌و به‌رچاو
ده‌بيټ. له هه‌ر كه‌شو هه‌وايه‌ك دا بيټ - له
سايه‌ی پيشكه‌شکردنی ئاميردا، يان په‌ره‌سه‌ندنی
گه‌يانده‌كاني ميديادا بيټ يان باشترکردنی
دابه‌شکردنی کاردايټ هه‌ميشه نه‌و نه‌گه‌ره هه‌يه
پيشكهوتن بگورټيټ به گه‌رانه‌وه (بۆ دواوه)
ئادورتيو له مينيمامۆراليا‌دا مشتومپي نه‌وه

دەكەت ھەركاتىك مەلۇمى ئەو ئامرازە تەكنىكى يانە ۋەرىگىرىن كە لە ئىستاددا لە بەردەستماندان ئەو ئەم كەلەكە بونەى ئەگەرەكانى گەرەنە ۋە لەنئو ئەگەرى پىشكەوتندا بەتەۋاى دەردەكەۋىت. ئەگەر نموونەى بەرھەم ھىنانەۋەى مىكانىكى رەچاۋ بگەين بۇمان رۈن دەبىتەۋە كە پىشكەوتن لە پىرۇسەكانى بەرھەم ھىنان دا لەسەر حسابى ((بەرھەم ھىنان بەگۈرەى پىداۋىستى)) رۈودەدات. لە راستى دا پىرۇسە نوئىيەكان دىن و بالادەستى خۇيان دەسەپىن و پىداۋىستىش خۇى لەگەلىاندا دەگۈدەيتىت. ھىشنا لەۋەش خرابەر ھىندەى پەيۋەندى بەشتە ماددى ۋەگەلتۈۋىيەكانەۋە ھەبىت پىشكەوتن بەۋشپەۋەىە حساب ئەگراۋە كە تاچ ئاستىك تەكنىكە بەرھەم ھىنەكان پىداۋىستى مۇقايەتى دابىن دەكەن بەلگۈ ۋەك كىرۇك لە ناخۇدى پىرۇسەى بەرھەم ھىن دا، بەچاۋپۇشەن لەۋەى چى بەرھەم دەھىنئىتەۋە، حسابى بۇ كراۋە.

پىشكەوتنى تەكنىكى بە مۇدىرنىزەكرىنى رۇجى حساب كىردىكى ئەقلى يانە دەست نىشان دەكرىت. سەرەدجام كۆمەلگە مۇدىرنەكان شتىكى تايىتەى كۆمەلگاكانى پىش قۇناغى مۇدىرنىتىى يان دۇراند: پاشەكشەۋە دامالەن رۈۋيان دا. لەژىر كارىگەرى پىشكەوتنى تەكنىكى دا ئامازەكانى مۇق ھەموو خەسلەتتىكى سەلمىنەۋەۋە وشىيارى پوختەىى يان دۇراندو ئەزموون بەدەست ھىنان پاشەكشەى كىردو وشكى كىردو بەھرەش لە ناۋچوو. بەدەستەۋازەىكى تر پىشكەوتن ئەۋە دەگەىەنئىت كە ((مۇقايەتى رەھەندە مۇقايەتىيەكەى كەلتۈۋى دۇراند)).

ئەدەبى مەزنى مۇدىرنىزم - بەرھەمى نووسەرانى ۋەك بىكىت و كافكا - شايەتى دەستەوسانى داپمانى خۇدبىتى مۇقايەتى لە ژيانى مۇدىرن دا لەخۇ دەكرىت. ئەۋە بۇيە

ئادۇرئۆ ستاپىشى ئەۋانە دەكەت كە لە قۇناغى پىش سەرمايەدارى دا مۈن و دەكرى تا ئىستا لە ئەۋروپاى سەدەى بىستەم دا بدۇزىنەۋە كە بە پىچەۋانەى باكوۋى ئەمىركاۋە سەرپاگىر مۇدىرنىزە ئەگراۋ. بۇنمۈنە لە ئەلمانىا چەندىن دامەزراۋى ھۈنەرى ۋەگەلتۈۋى ۋەك ئەكادېمىياۋ شاتۇكان و مۇزەخانەكان ھىشنا لە چىنگى مىكانىزمى بازاپ بەدوۋن: ئەم دامەزراۋانە كەلەپۈۋى رەۋاى سەردەمى رەھابىن و خراۋنەتە ژىر دەسەلاتى سىياسىيەكانەۋە كە سەرپەخۇى خۇيان لە چىنگى ئەۋ ھىزانە پاراستۋە كە بازاپان بەشتۈۋى پىداۋىستى شازادەۋ خاۋەن مۈلكەكانى قۇناغى فېۋدالى پىۋان كىرۋە. لە ئەمىركا بەپىچەۋانەۋە دۇبەتىيەكانى ناخۇدى پىشكەوتن لە ھەموو ئەۋ رەفتارە نامۇقايەكاندا ئاشكرىيە كە بە چاۋ دەبىستى. لەۋى كەمايەسىيەكى ئەۋ لە لاف لىدان بەۋ تۈخە نامۇشەرەفەۋە ھەيە كە ئەقلى فېۋدالى پىۋاى لە پەيۋەندى ئالوگۇپ كىردن و لايەنى دىموكراتى ھاندەرى قازانچ دابەۋ بۇخۇى بەشدارى كارىگەرانە دەكەت لە پاراستىنى ئەنتى دىموكراسىۋە ناعەدالەتى ئابۋورىۋ پاشەكشەكرىنى مۇق دا. ھىچ كەسىك ناتوانئىت بىر لەۋە بگاتەۋە ئەۋ شتەنە ھەن كە ناكىرئ لەچۈرچىۋەى بەھائى ئالوگۇپكرىنىان دا گوزارشت بكرىن.

كىتومت چۆن پىۋىستە ئەقلى كورت بھىنئىت لە دەستەبەركىردن و بەدەيتاننى پەيۋەندى خۇىدا ئەگەر بەر بەقبول كىردىنى ئامانچەكانى گىرا بە ھەمان شىۋە پىشكەوتنى تەكنەلۇزى كە ئامرازى ئەقلە بۇ گوزارشت كىردن دەگۈپىت بۇ بالادەستى بىرۋاى لايەنگرانى پىشكەوتن لە ھەركاتىكدا پەيۋەندى بەۋ ئامانجانەۋە نەما كە بىرپاۋە خىزمەتبان بگات. لەم بۈارەدا ئەۋە پەرەسەندىنى زانست يان تەكنەلۇزىيە كە رىگە دەدات بە ئامىزىك بېت بە ئامرازى ھەيمەنەكرىن بەلگۈ

ئەو پەيپە وكردىنى خودى نامىزەكانە بۇ نامانجى دەسلەت كە رۆلى ئەو دەپىنىت رىگە بە گۆران بدەن. قورخ كرىنى وشىيارى دەستەجەمى لالاين ئەو دەوى كە ئادۇرتق بە پىشەسازى كەلتور ناوى بربووە لەپال بەكارهتانی پىشكەوتوتىن تەكنەلۇزىا لالاين بەرەريەتى فاشىستەو دوو لالاينى گرىنگو زەروورى ئەم ھەلگەپانەو پىشكەوتنى زانستى پىك دەھىن. ھەرچۇنىك بىت جوت كاراكتەرى پىشكەوتن بە تەنھا مەسلەى پىشكەوتنى زانست نىيە، مەسلەىكى سەرەكى تىرىتىيە لە نامادەگى لەنتو رەگو رىشەى ھەمان ئەو پەرۆەىيەى زانستدا كە دەپەوت مرف لە خەسلەتە ئىنسانىيەكان دابالمائىت.

ئادۇرتق و ھۆركەپمەر لە گۆرانەو پەرۆەى دىپالكتىكى رۆشنگەرىدا بۇ سەر سەرھەلدانى ئەقلى خورناو ھىلكارى رەوتىكىان بەرامبەر ھەيمەنەى پىشكەتنگەرى كىشاو كە ئەوان وا يانبىنى تەوا وابەستەى بە دان پىانانى دوو لالاينى دامەزىتەرى پەرۆەى زانستىيەو:

كورىكرىنەو پىشاوازى چۇنايەتى بۇناسنامەى چەندايەتىو ((كە لەو دەستەواژەىدا دەسلەت دەگەيشتە لوتكە: زانست پىوانەى)) ھەول دان بۇ سەپاندنى دەسلەت بەسەر سروشت دا بەنامىرمۆنۆپۆلكردنى سروشتى سەرسەختانە رىگەى خۆش كرىد بسۆ تىپوانىنىكى نامىزگەرىيانەى مرف ھەروەك چۆن گۆپانى جىهان بۇ تەنھا نامانچ رىگەى خۆشكرد بۇ بەماددەكردنى پەيوەندىيەكانى مرف كۆزىيوونى مرف لە ناست نازارو ئەشكەنجەكانى سروشتى كۆپلەكرادا كە ئەو كۆپلە كرىنى سروشت بۇخۆى مەرجىكى پىوېستى پىشكەوتنى زانستىيە، و بەلام ھەك بلىى سروشتى ستەملىكراو چەوسىنراو تۆلى خۆى دەكانەو

[ئەوا ئەمانە]، رىگەى خۆش كرىد بۇ كۆزىيوونو نابىنايوونى مرف لە ناست نازارو ئەشكەنجەى برانىسانەكانىدا. ئەم رافەكرىنە ھاوچەرخانەى ھەرچەندە ئادۇرتق و ھۆركەپمەر ھىندەى بىريان لەو شىوازە دەكرىدەو كە تىايدا مرف بەجۆرىكى كارەساتبار نالاندوويەتى بەھۆى زەلەل بوونىو ھەك ھەك لەبن دەستى سروشت دا كە دەسلەتايان بەسەردا سەپاند بەلكو لەناوخۆشياندا كە پەيوەست بوون بە سروشتەو ھىندە بىريان لە پىرسى رىنگە نەكرىتەو.

پىشكەوتن بە لەت كرىنى خورافەكانى رىكخەرى رۆحى گەروون (ئەنمىمىزم) دەستى پىكرىد، كە بەويىيە واتە بە پىى ئەنمىمىزم شتەكان رۆحىكىان ھەبوو، و بەگەيشتنى بۇ ژىر دەسلەتى جادوويەكى بەھىزتر كۆتايى ھات - خورافەك كە تىايدا رۆحى مرف گۆپىدا بۇ شت. مۇرفى مۇدەين كە بەكىتى دىرىنى خۆى لەگەل جىھانى سروشتىدا لەبىرچو بە سىچر لىكراوى مابەو: ئادۇرتق و ھۆركەپمەر لەوياو پەدان بوون ھەمىشە بەماددەكرىن لەبىركرىن و لەبىرچوونەو دەگرىتەو.

ئادۇرتق لە رەچاوكردنى پىشكەوتن دا ھەمىشە بىرۆكەى گەپانەو بۇ سروشت دووبارە دەكانەو، ھەندىك جار ھەك رەنگدانەو تۆلى سروشتى ستەم لىكراو ھەندىك جارىش ھەك پىداكرىن لەسەر پىوېستى ناست بوونەو. لە جولىت يان رۆشنگەرىو ئەخلاق [كە فەسلكتى دىپالكتىكى رۆشنگەرىيە] بىرۆكەى گەپانەو بۇ سروشت بەو شىوہە نەخراو تەروو كە گەپانەو بىت بۇ رەوشتىكى بەر لە شارستانىتى يان ھىمايەكى لەو شىوہەى بۇ بكات بەلكو گەپانەو بۇ قۇناغىكى خودى شارستانى رادەگەپەنىت.

((جولىت (بەزاراوى فەلسەفى) نە لىبىدوئەكى نازادو نە لىبىدوئەكى سەركوت كراو بەرجەستە دەكات بەلكو خۆشى (سەادە) رووناكبىر لە گەپانەو بەرجەستە دەكات،

خوشی یه كه خۇشى ھېرش كردنه بۆ سەر
شارستانی به چه كه كانی خودی شارستانی.

ھۆركھایمەر له كتیپی ((گیرانی ئه قل)) دا
به شیوه یه کی جیواز گوزارشتی له وه کردوه ئه
له کتیبه که پیداشیزمی وه ههستیکی شهیتانی
هاوزه مانی ئه قل و سروشت وینا کردوه، تهواو
پنجهوانه ی ناست برونه وه ی ئه دوو جۆله که به به
که هه میشه فهلسفه خهونی پتوه بینوه.

ده کړی چاره نووسی ژنان له ژباړی مۆدیرن دا
باشترین نمونه بیت بۆ دامالینی مرقوف له
خهسلته ئینسانیه کان که به بۆچوونی ئادۆرنۆ
دامالینی مرقوف له خهسلته ئینسانیه کان
مهرجی سی یه می پیشکه وتنه پاش دوو مهرجه
پیش وهخته که ی که بریتین له: ره تکرده وه ی
جیوازی چۆنایه تی وه ولدان بۆ سه پاندنی
دهسلات به سهر سروشت دا. ژنان که هه لگری
کۆمه لیک هیمای ئه وتۆن له لایه ن سروشته وه
سه پینراون و ناکړی بسپرننه وه جیوازی یه کی
ئه وتۆی دروست کردوه ناکړی به ره نگاری
بکړیت و ئیدی ژنان ده بن به ناماجی هه لپژاردی
ویستی سه پاندنی دهسلات.

ژن وه نویتنه ری سروشت له وه
شارستانی یه دا که شکۆمه ندیه که ی له سه رکوت
کردنی ژنان دایه، ده بیت به هه ویتنی پۆلین
کردنیک و هه می که هه رگیز کۆتایی نایه ت و له
هه مان کاتیش دا ده بیت هه ویتنی تووش بوون و
گیرۆده بوونیک که هه رگیز کۆتایی نایه ت.

تا ئیستا ژن به رچاوترین هیمایه بۆ هه رده م
مه حالی سه ربه خۆبوونی مرقوف له سروشت و ئیدی
ژن رقیکی بی سنوری ئه وتۆ به سه رخۆی دا
ده هینیت که قوولی ئه وره زیاتر له توند و تیزی
سادی دا نه که له خۆ ده رخسنتی خیرخواپانه ی
باوکسالاری بۆرژوا ده رده که ویت. مل پتی که چ
کردنی ژنان ره مزیکه بۆ چاره نووسی مرقوفی
مۆدیرن له کۆمه لگه یه دا که رقو به ماده کردن
حوکمی ده که ن. ژن که رنکه ی نادریت، وه که

چۆن پیاوان له تاه ویستی خۆیان داپراون، بگاته
تاه ویستی خۆی ته نها نمونه یه کی توخمه که ی
خۆیه تی و به گۆشه گیر ی یان داپراپیان له یه کتری
ناسنامه به یه کتری ده به خشن. هه روه که چۆن
له گه ل گه لانی راسته قینه ی ده وله ته
کۆلۆنیا لکراوه کان یان له گه ل جۆله که له نۆی
ناری یه کان دا رووده ده دات به وشپوه به ی
دیفاعی ژنان ناوینشانی یاسایی چه وساندنه وه
سه رکوت کردنیان. له به رنه وه به که ژنان وه که
که مینه سه یرده کرین ته نانه ت له وشپینانه ش دا
که زۆرینه ی راسته قینه ی دانیشتوان پیک
ده هینن. ئه م بی ده سلاتی به پیک وه له گه ل
نورخسته وه یان جیا کردنه وه ی ژنان له هه ر
پیاوه کردنیک ده سلات داخرانی ژنان به رووی
سروشت دا ده سه لمینن. به هه ر حال داخران
به رووی سروشت دا وه که سروشتی ژنان بۆ خۆی
به ره می سه رکوت کردن و چه وساندنه وه به.
ئه وه ی لۆژیک ی باوکسالاری و بۆرژوا دروستی
ده که ن له سروشت دا ((له په له ی ره شی
شیواندنیک کۆمه لایه تی)) به ولوه هپچی تر
نی: دوو له خۆبه ستنه وه به ((غهریزه)) وه
می پینه ی بریتی به ((له وشته ی هه موو ژنیک
به هیزی ماسوولکه ی زۆر له خۆی بکات بی)) به
ده ستها وه یه کی تر ((ژن وه که بوونیک سروشتی
ئیدیا کراو به ره مپکی میژوه که هه رخۆی ژن
مه سخ ده کات)).

ئه مه هه لسه نگاندنیک تهواو به دبینه یه.
پیشکه وتن به دوو له وه ی وه که توخمیک ی
روخپنه رو تیکده تر له توخمه کانی سروشت
دابرنیت ئیمه ی هتاوه ته به رده م هه ره شه ی
نوا تیکدان و رووخاندن. هپچ میژوو یه کی
گه ربوونی نی به که له هه مه جیه ته وه ده ستی
پتی بکات و رینگه بۆ شارستانی ئینسانی خوش
بکات.

ئادۆرنۆ له (دیالیکتیکه نیکه تیغه کان) دا
به ناخۆشی یه وه ئه وه ی تیپینی کردوه، به لام زۆر

پى دە چىت مىژۋىيەكى گەرىۋىنى ھەيىت كە لە
 مەنچەنىقەۋە دەست پى بىكات ورنىگە بىق بۆمبى
 ئەتۈمى خۇش بىكات. ئەم ھەلسەنگاندە
 بەدىننەپە پىشىنەنى خواستى نائومىدى
 ئەدۋىرنىيە بىق ئاشت بونەۋە لەگەل سىروشت دا
 خواستىك كە لەسەرىناغەنى تىپوانىنىكى نۆسنا
 لىزانە بىق رابىرۋىيەكى دۈرداپىزاۋە كە تىبايدا
 مرقۇق بە ھەماھەنگى لەگەل سىروشت دا زىاۋە.
 ئەگەر لايەنى لاساىكردنەۋەى ھونەرى رەھەندىكى
 يۇتۇقى ھەيىت ئەۋا لەبەرنەۋەيە كە
 لاساىكردنەۋە يادگارنىكى ئەۋ ھارمۇنىيە دۇراۋە
 دەپارتىت ئەۋ ئەگەرەش بەرجەستە دەكات كە
 رۇڭىك ئەۋ ھەماھانگىيە دەگىرپىرتتەۋە.
 لاپەرەكانى دىيالىكتىكى رۇشنىگەرى پىن لە
 يادەۋەرى يان يادەۋەرى خۇشى سەرەتايى كە
 زۇر دەمىكە دۇرپىسراۋن، ئەۋ يادەۋەرىيانە
 يادەۋەرى قۇناغىكى پىش مىژۋون كە نە
 دىسپىلن ونە دەسەلاتى دەزانى. بە ھەر ھال ۋەك
 مارتىن جاي بەشىۋە بەكى دروست تىببىنى كىردۈۋە
 ئادۋىرنىق (بەۋ تۆتە نۇشالۇزىيانەپەۋە) داۋا ناكات
 ئاشت بونەۋەۋەيەكى ئەۋا لەگەل سىروشت بەدى
 بەيىرنىت و شوناسىكى گىشتى بىق سىروشت
 بگەرتتەۋە. ناسنامەيەكى لەۋ جۇرە ئەگەر لە
 توانادا بىت بگىرپىرتتەۋە ئەۋا پەسەندۈ ئارەزۈ
 ناكىرت: مەبەست ئەۋە نىيە مرقۇق بگەينە
 ئامانچىك بىق سىروشت بەلكو مەبەست ئەۋەيە
 ھىندەى لە توانادا بىت يادەۋەرى يەكىتى
 بىنچىنەنى لەگەل سىروشت دا بىپارتىزىن ۋەك
 چارەسەرىكى پەسەندىكراۋ لە دىرى جادۋى
 شوۋمى بەماددەكردن. نايىت ئەۋەندەى خودى
 سىروشت بەرھەلىستى دەسەلات دەكات ھىندەش
 يادەۋەرى سىروشت بەھەلىستى بىكات.

ئادۋىرنىق پى لەسەرى ئەۋە دادەگىرت كە
 پىۋىستە سوۋد لە خراپەكانى پىشكەۋىتن
 ۋەرىگىرت لە چوارچىۋەى سوۋد ۋەرىگرتن لە
 ھىزەكانى خودى پىشكەۋىتن بەلام پىۋىستە ئەم

سوۋد ۋەرىگرتنە ھەرىگىز بە گىرپانەۋەى
 رەۋشەكەى پىشۋوۋ نەيىت. ئادۋىرنىق لە رەت
 كىرتەۋەى رافەكردنى وىناكانى گەپانەۋە بىق
 رابىرۋى خەمى پاراستىنى بەلىن وىناكانى
 قىلگىردنى پىشكەۋىتنەنى، بايەخ بەۋە دەدات
 يادەۋەرى ئەۋ ناعەدالەتپانەنى پىشۋوۋ بە زىندۈ
 بەيلىتتەۋە كە پىشكەۋىتن ۋەك بەرامبەرىكىان
 خۇى ھەلگىزلىۋە. بەلىنى ئەۋە ھەبۈر كە
 جىھاننىكى باشىر دىت كە تىبايدا چىتر بىرسىتى
 ۋجۈدى نايىت ھەروەھا بەلىنى ئەۋەش ھەبۈر كە
 پىشكەۋىتن توخمىكى سۇشپالىستى تىدا دەيىت
 بەلاى ھەموۋ كەسىكەۋە ئەۋەى دەگەپاندە
 كىردەۋە كۆمەلاپەتپەكان بەپۈۋى ھەموۋ كەسىك
 دا كراۋە دەپىن، تەننەت لۇزىكى چەندايەتى
 لەنىتۈچۈرچىۋەى خۇى بەلىنى ئەۋ ئايدىيالىى
 ھەلگىرتىۋە كە ئالوگىرۋ ناسنامەى بىرگىردنەۋە
 ھەماسەتى ھاۋشانپان بىق ھەلسەنگاندنى
 بەراۋىردىكارانە ئايدىيالىكى ئازادۈ دادپەروزانە
 دەيىت تەننەت ئەگەر ئەۋ ئايدىيالىە لە راستىدا
 ۋەك بىيانۋىيەك خىزمەتى بەناعەدالەتى كىردىت.
 لە راستىدا ھەلسەنگاندنى بەراۋىردىكارى ھىندەى
 ھەلسەنگاندنى چەندايەتى بگىرتتەۋە بۆنەۋە
 بەكارھىترا جىۋاۋى چەندايەتى لە سىتى دەست
 نىشان كىردنە پىۋەرىيەكان دا كەم بىكاتەۋە
 لەكاتىكدا ھەر شىتىك مىلى كەچ نەكىردۈۋە بىق
 ئاسايى كىردنەۋەى چەندايەتى راستەۋخۇ
 دۈۋخراۋەتەۋە بىق ناۋ رەۋشى ئەۋانى تر و ئىدى
 بەراۋىر ناكىرت، بەلام ھەرچۇنىك بىت ھىچ
 بناغەيەك نىيە كە بىكەينە پىۋانەى ۋەك پەك
 بۈۋى شەرىۋەيەكسانى ئەۋ توانايەى ھەموۋ
 مرقۇقەكان. ئەۋە پىرەنسىپى ناسنامەيە شەرىيەت
 دەدات بە بەراۋىر كىردن لە نىۋان ھەۋقى
 كۆمەلاپەتى دەسەلاتداران و ئەۋانەى
 دەسەلاتداران دەيانچەۋسىتتەۋە ئىدى رىگە
 دەدات بەۋەى دۈيىپان بلىن: ھەروەھا نىمەش...
 ۋە لە مەدا ئەۋ پىرەنسىپە پەيۋەندى نەيىتى بە

مه یلی دژه دهسه لاتداریتی نه قلوه ناشکرا دهکات که وهک نادورنق و هورکهایمه ر تبیینی یان کرد خزمه تگوزاری میزی دهسه لات تانه وهی خزمه تگوزاری نایدیو لوزیاکانی سه رده مه دیرینه کان بیت. له راستی دا نه م گورده ی سره وینرایه شهرعیته دهسه لات تاک پیشکه وتنیک پیک دهه نیت که له وانه به له میژودا به دی هینراییت، چونکه وزه ی به خشی به هموو راپه پینیک له دژی ناعه داله تی و سرکوت کردن. به بوجوونی نادورنق دهسته برادر یوونی به اوردرکرن له سر بنچینه کانی ریزیکي ئیدیهاکراو بق نه توخمه ی چه ندایه تی که ناکری ریشه کیش بکری پاساویک ده بیت بق گه رانه وه بق ناعه داله تی به کونه کان. هموو هویه که له نارادایه بونه وهی له کاتی ئیستای خومان دا بایه خ بدین به و وریاگردنه وه به له کاتیک دا مافی جیوازی ده بیت به هاواری کوراهوهی نایه کسانو ره گه زپرستی و ترس له بیگانه.

دژه پیشکه وتن وهک ناومید ده بیت

هینده ی په یوه ندی به میژوه وه هه بیت دیالکتیکی پیشکه وتن به شیوه یه کی فراوانتر نیکه تیغانه هه لده سه نگیرنیت. له بهر نه وهی میژووی راسته قینه به ره می نه شکه نه می راسته قینه به و ناکری به مه بهستی گونجان له گه ل زیادبوونی نامرازه کانی ره تگردنه وهی دا که م بکریته وه له بهر نه وهی ترک کردن به خه سه له تکانی چه مکی پیشکه وتن ته نها وهک توانایه که وهک به لپنیک مایه وه. لیره وه نادورنق دهگاته نه و دهره نجامه ی که پتویسته هه ره لسه فه یه کی پوزه تیفی میژوو رهت بکهینه وه که کوتایی گه ری و یاسا پیشتر دامه زراوه کان و پشت به ستن به کانی یه تی په پیره وه دهکات. به لام به دلنماییه وه نه گه میژوو به و شیوه به سه پری نه کریت که پیشکه وتنیکه به ره و نازادی و رزگاری

نه و ناشتوانریت به و شیوه به سه پری بکری و ببینری که شوقیو نه وه یه کی پله به پله به ره و دژه خ. نه م تیروانینه ش نه گه ری پارچه پارچه کردن له حق ده گریت و ده شکپته وه ناو کورسی پیشووترو به رووی چه مکیکی ته وار جیوازا ده کریته وه. بق فه یله سووفیکی قوتاخانه ی فرانکفورت پاش داشوو میژوشیما هه ره شه ی ناواخن ی بوجوونیکي له و جوره ته و او به رچاو و بینراو بوو. به لام تواناو ده فرهت هه یوون بق نه و ساته وه ختانه ی له لایه ن فالتیر بنیامین ی برادره ی نادورنق وه شکودارکرا. له تیروانینیکي له و جوره دا بق میژوو، رابردو له هه رساتیک دابیت ده توانیت دهره تانیک بوجوی بدوزیته وه یان نه وه تا وهک دوپاره بوونه وه یه کی دیمه نی نه و دهسه لات ی که به شیوه یه کی نه مری دوپات ده کریته وه وه ره گیز دهسته برادری راوه دیوانی مرقف نه بووه یان وهک سه ره نوئی کورکرنه وهی هیواو سه ل ژاوه کانی گورانیکی رادیکال دوپاره ده بیت وه. نادورنق هه رچه نده به دبین بوویت به رامبه ر به پیشکه وتن (به لام) دروستکردنی چه مکیکی پیروزی ئونتولوزیانه ی بق داپمان (انحطاط)، رهت کردیته وه. شیوازه دیالکتیکی به که ی نادورنق، وهک ناشکرایه، به ته نها له سر بنچینه ی ره خه گرتن له رۆشنگه ری دانه مه زراوه به لکو له سه ر ناواخن ی نه پستمولوزی و سیاسی ره خه که ش دامه زراوه. نه و شیوازه له سالانی سی یه کان دا راگه یه ترا نه وکاته ی نادورنق پی ی له سه ر نه وه داگرت که ((رافه کردنی هه ر حه قیه تیکی وه ره گیراو وابه رسته به به هه لوه شانندنه وه شی یه وه تا نه و ناسته ی پیاده کردنی گورانیکی راسته قینه ده بیت شتیکي بی هیوا ئیدی وهک ته نها سه رچاوه زرد قدر پیویسته که روو بکهینه تیکوشانی فیکری له دژی واقعی جنگیر)) نه مانه نه و نیکه رانی یانه که

ره‌خنه و تونده‌کاني له فلسفه پيشکه‌وتن
گه‌ري په‌کان و ميژوو ده‌ست نيشان ده‌کات.

له‌به‌رنه‌وه‌ي ه‌رډيو ره‌وته‌که ه‌ه‌ره‌ش‌ي نه‌وه
ده‌که‌ن شه‌رعيه‌ت بده‌ن به‌ سيستم‌ي چي‌گير
(ه‌وجود) به‌ که‌نارکړدني نه‌ونه‌گه‌ره
يوتوپيايي به‌ بڼه‌تا ه‌تايه‌که‌ له‌
وشياري په‌دايه‌و پي‌ي وايه‌ له‌وانه‌به‌ شته‌کان
بگړيږن. پيشکه‌وتنگه‌ري ه‌موو نه‌و شتانه‌ي به‌
سروشني کرد که‌ مړوف دروستي کردون. ه‌موو
شتيک ده‌بيتته‌ حه‌قيقه‌تيکي پوزه‌تيف و خوي
ده‌سه‌پښتت به‌سار وشياري مړوفايه‌تي‌دا وه‌ک
حاله‌تيکي خو‌سه‌لماندن يان شتيکه‌که‌
به‌ره‌نگاري کردني له‌ توانادا ني‌به‌ تا نه‌وئاسته‌ي
وشياري شلرگيږي ه‌ست به‌ شه‌رمه‌زاري ده‌کات
له‌ خويي و له‌ يوتوپيانيزکي و ده‌گړيږت به‌
متمانه‌يه‌کي نه‌وتوو به‌رچاري ره‌وته‌کاني ميژوو
که‌ به‌ناساني ودرده‌گيريږت. دژه پيشکه‌وتن
ناووميدي ميژويي ده‌گړيږت به‌ ريسايه‌ک که‌
پتويسته‌ ني‌مه‌ ري‌زي لي‌گريږن: تا نه‌م ساته‌ي
ني‌ستا هيچ پيشکه‌وتنيک به‌دي نه‌ه‌يتراره‌و
له‌به‌رنه‌وه ه‌رگيز هيچ پيشکه‌وتنيک به‌دي
ناهيتريږت. له‌ ه‌رډيوکياندا ه‌مان ره‌وتني
پوزه‌تيفانه به‌دي ده‌که‌ين که‌ پي‌ي وايه‌ ه‌ر
شتيک مړوف نه‌ييووه به‌فهرمانتيکي نونولوزيانه
لي‌ي ياساغ کراوه. ئادورنق که‌ متمانه‌ي ه‌بوو
به‌ميتوده‌ پرشو بلاوه‌که‌ي و دلسوزيش بوو بزي
له‌هيچ شوي‌تيکي نووسينه‌کاني‌دا ره‌خنه‌يه‌کي
سيستماتيک پيشکه‌ش ناکات.

ه‌روه‌ها تيژريکي ميژويشمان پيشکه‌ش
ناکات که‌له‌وانه‌به‌ بناغه‌ي نه‌وجوده‌ ره‌خنه‌به‌ پټک
به‌يښتت. به‌ پيچه‌وانه‌وه، ئادورنق خوي ده‌نوئيښت
به‌ زنجيره‌يه‌ک ه‌ولي به‌دوايه‌کترې داهاتوو بڼه‌
دياري کردني ه‌يلکه‌کاني ده‌وله‌مه‌نترين و
تارماييني‌رين گرفتني ديالتيکتيکي چه‌مکي
پيشکه‌وتن. ئادورنق که‌ ده‌چي‌ته‌ نه‌وديوې
نه‌فسانه‌کاني بـورژواو نوـسـتـالـزيـاي
کو‌نه‌په‌رستانه‌وه زال ده‌بيت به‌سار که‌شبي‌ني

تاک ناراسته‌يي مارکسيزمي پوزه‌تيفانه و پاساوه
سه‌رسره‌په‌ينه‌کاني ليبراليزم دا دژايه‌تي‌يه‌کاني و
دژه‌کاني پيشکه‌وتن ري‌زه‌کات و تيشک ده‌خاته
سهر نه‌و ترسو به‌لټانه‌ي که‌ ه‌ه‌ليکرتووه. بيري
ئادورنق که‌ گرزي ناووخ، ه‌ژانديووي ه‌رگيز
ئارام نه‌بوو بڼه‌وه‌ي پشوو بدات و هيچ
نه‌نجامگيري په‌کيشي نه‌دژي‌يه‌وه که‌ قايلي بکات،
نه‌م سه‌مفوني بي‌کوتايي‌يه، سه‌ره‌پاي ه‌موو
شتيک، که‌وتوته‌ ژي‌ر ده‌ستني تونيکي به‌ديږن و
که‌شي‌به‌وه، ئادورنق نه‌وه رت ده‌کاته‌وه مل بڼه‌
گوراني په‌خوشه‌کاني پيشکه‌وتن و مؤديريښتي که‌چ
بکات.

تيژوانينه‌کاني ئادورنق گوزارشني له‌ نه‌زموون
ميژويي نه‌وه‌ي خوي ده‌کرد. بڼه‌وه‌ي روونتر
بدويږن نه‌وان له‌ نه‌زمووني جووله‌که‌يه‌کي
نه‌ودپاي ناوه‌راسته‌وه ده‌ستيان پي‌کرد که‌
خرايه به‌رده‌م دوولايه‌ني زور خراپي ((به
دلنبايي‌يه‌وه وه زور جاواني)) فاشيزم و شينوازي
ژياني نه‌مريکاي سه‌ده‌ي بيسته‌مه‌وه. تيبي‌سي
به‌ديينانه به‌لام به‌جورک که‌ لي‌ي تي‌ده‌که‌ين له‌
نووسينه‌کاني سالاني (۱۹۴۴-۱۹۴۸) ي‌دا به‌دي
ده‌کرت، ديالتيکتيکي ري‌زنه‌گري و مينيماموراليا،
که‌ له‌ کاتي جه‌نگي نووه‌مي جيه‌هان و
نورخراوه‌يي‌دا بڼه‌مريکا نووسيوني.

به‌ه‌رحال نووسينه‌کاني وه‌ک گشتي
شينوازتيکي جه‌ده‌لي به‌رده‌وام، تيکوشانيکي
به‌رده‌وام و ناووميده‌ له‌ به‌ده‌ست ه‌تفاني نوميده‌ به‌
داهاتويه‌ک که‌ له‌ زنجيره‌ تواناي جادوو
په‌کانگيري ((پيشکه‌وتن)) و ((که‌پانه‌وه)) نازاد
کرايږت.

په‌رايوزه‌کان:

- پيشکه‌وتنگه‌ري له‌جياتي پيشکه‌وتنخوازي به‌کار
ه‌يترلوه چونکه‌ وشه‌ي پيشکه‌وتنخوازي و پيشکه‌وتنخواز
له‌ه‌ره‌نگي ني‌مه‌دا زياتر ره‌مه‌نديکي سياسي ه‌يه.
- ده‌سته‌واژه‌و وشه‌ي ني‌و که‌وانه‌ گه‌وره‌کان زياده‌ي
وه‌رگيږن بڼه‌به‌ستي زياتر روون کردنه‌وه و گه‌ياندني ولتا
ناوه‌پژکي رسته‌کان.
- Aporia چه‌لي شاردرلوه‌يه که‌ له‌لپه‌ن زيوسي
خودلوه‌نده‌وه به‌کار ه‌يترلوه.
- * مارتن رايل نه‌م بابته‌ي گوريوه بڼه‌ني‌نگليزي
سه‌رچاره: گوفاري (Radical Philosophy) ژباړه
(۷۰) - ۱۹۹۰.

زانين و دمه لات

■ يابىك نەخمەدى

● **و: رښتين مهرباني**

(دانتى ئەگەشكۈچى دۈزەخى غۇزى دۈزەخى؟)

جگہ لبہم دنیا واقعیہ وہ کہ تیاریا دھرمین (۱۱)

فكرتور شوقينهاور

به لام ده بی (نه و راستیه) بگورتیت که نه میو
ناتوانین له دهره وهی تیروانینه کانی فوکو یاس له
دهسه لات به شتو به کی فه لسه فی بکهین.

تېپوانىنى غۆكۆ بۆ رۆڭگارى نوٲش بەهەمان
ناوہ پۆكەوہ، بەستروہ تەوہ. ئەو (كە ديارە)
بەينى لە گەلّ عەقلىاوہرى و دانەى پىتكەوہ
بەستروى (زانين/ دەسەلات) دا نەبوو، بەئوى
ئەوہ دا دەگە پرا ئاشكراى بكات كە بەكارمىنانى
دەسەلات لە رۆڭگارەى تازە دا بەتايەتى لە
كۆمەلگائى ھاوچەرخدا، بىٲ پەردەترونا
ئەخلاقىترە لە (بەكارمىنانى دەسەلات) لە
كۆمەلگا كلاسكى و كۆنەكاندا.

بابه تی ئەم فەسلە پەيوەندی مۆبیرنیتی و دەسەلاتە. ناوینیشانی ((دەسەلات)) بیری ناوی فەیلەسوفیکمان دەخاتەوێ که بەپراستی تەمەنیک لە دژی جەنگا. فەیلەسوفیک که چاوی ئیمەیی بۆ کاریگەری دەسەلات لەسەر جەم ئاستەکانی ژبانی کۆمەلایەتی و فکریدا، گەردەوێ. مېشل فۆکۆ بەردەوام بیری لە دەسەلات ئەکەردەوێو تەنانەت لە دوا بەرەمەکانیدا (که بە بېروای زۆر کەس گەرتە سەرەکیەکانی جیاوازی لە ناوێوێکی بەرەمەکانی پێشوو) هەمووی هەلیکی قۆزێوێ بۆ ئەوێ بگەڕێتەوێ بۆ مەسەلەێ دەسەلات، ئەگەر چی جاریک نووسیی که خالی سەرەکی بەرەمەکانی ئەزموونە ئەک دەسەلات،

ئەمە خالىكە كە ھەموو قوتايىيەكى زانكۆى
ئارەزومەندى فەلسەفەى ئەمىز، لەبارەى
تېرۋانىنى فۇكۇۋە بۇ مۇدىرنىتى، دەيزانىت.
بەلام فۇكۇ لە دوا بەرھەمانەدا كە لەبارەى
رۇزگارى نۆيۈە نوسى بى ئەۋەى دەست لە

فۇكۇۋ مۇدىرنىتى

باسكردنى تېۋرەى رەخنەگرانە لە دوفەسلى
رابرىۋودا .. واتە لىكۆلىنەۋەى ئادىرنۇۋ
ھوركايمەر لەخۇۋىرانكردنى رۇشنگەرى ۋ بەرگى

مەرجدارى ھابرماس لە پىرۇزەى ناتەۋاى
مۇدىرنىتى، نىمەى بۇ نەرىتى ھىگل لە باسكردنى
مۇدىرنىتىدا راكىشسا. بېريارانى قوتابخانەى
فرانكفۇرت ۋ ھابرماس ۋەك گىرنگىترىن
پاشماۋەكانى نەرىتى تېۋرەى رەخنەگرانە،
سەرىيە فەلسەفەى ھىگلن .. نەك بەۋ مانايەى
رەخنە (لە ھىگل) ناگىرن ((لە راستىدا كىتېبى

رەخنەكانى پېشۋوى ھەلبىگىرت، لايەنىكى دى
ھېتايە پېشۋى كە زۇر لە رەخنەگرانە نەيارانى
چاۋيان لىداخستۋوۋ. ئەم لايەنە كە تەنانت
ھەندى لە لايەنگرانى فۇكۇش ئاشناى نىن،
(برىتىيە لە) دەستەبەريۋونى بۋارى واقىسۋ
سەرەكى رۇزگارى لە سەردەمى مۇدىرنىدا .. واتە
ئامادە بوۋنى ((ھەلومەرجىكى دى)).

له ژوربې به شه کانی بهر مه کانی فوکودا
 (به دیار یکرای تا کانی نویسی نووه مین بهرگی
 _ میژووی سیکسوالیتیر_ واته نرېک سالی
 ۱۹۸۰) ټیگه یشتنی بۆ رۆژگاری مۆدیرنو و نهو
 رهځه تونده ی ناپاسته ی کومه لگای تازه ی
 ده کړد، بیرې نه ندیشه به هیزه کانی نیچو و
 هایدگه رمان ده خاته وه. هم کار ټیگر دنه تنها له
 هه لېژاردنی وشه کان و زار اوه کاند دهرناکه ویت،
 به لکو له ناوه پوکی بیروکه کانیشدا خوی
 دهرده خات. له داپشتن و شتواری دهربرینی
 تایبه تی فوکودا (که بیگومان په کیکه له
 جوانترین و کاملترین نمونه کانی نویسن له زمانی
 فهرنسی نه مېوډا) نیشانه کانی جه سارهت و
 گالته جاپی و بریندار کړدنه کانی نیچو به همان
 نه اندازه ده سلا تی قول و نه پنی نامیزو له
 هه مانگاندا: تالی هایدگر، به ناشکرا دیاره،
 به لام فوکو له دواساله کانی ژیانیدا، له ریگه په کی
 دیوه بیرې له رۆژگاری نوی کړده وه. نهو
 بی پړوا له وهی به کومه تی دهر نه نجام بگات که
 چهند لایه نیتی کاره کانی رابردوی ویزانده کات،
 به شتواری تایبه تی خوی رویکرده نایدیالیزی
 نه لمانی (به لام) نه مجاره ش نه که له ریگه ی
 هیگل وه به لکو به پنی فیهله سوفیکدا ریشیت که
 جاریک به ((بیریاری مۆدیرنیتی)) له قهله میدا:
 [واته] نه مانویل کسانت. نه گهرچی دوا
 نویسنه کانی فوکو له باره ی رۆشن گهری و
 مۆدیرنیتی و تیپوانینه کانی کانتیه وه له هندی
 لایه نه وه له و گرفت و خال و کیشانه ی
 بهر مه کانی پیشوی ده یهینایه نارواه جیواز
 بوو (که گرنگترینیان به دهوری بیروکه ی
 ((هه لومه رجیک دیدا)) ده سورانوه)، به لام
 دواچار [نهو تیپوانینه] په یوه ستن به ناوه پوکی
 سهره کی فکری سهرجه م ژانیه وه.

فوکو کاتیک باسی رۆژگاری نوی یان
 مۆدیرنیتی ده کړد، مه به ستنی سهرده میتکی
 میژووی دیار یکر او نه بوو. هندی جار وه رۆس

هه موو نه وشتانه ی به مۆدیرنیتی داده نان که
 له بهر ده م سهرده کانی ناوه پاستد راده وستان و
 هندیک جاریش وشه ی مۆدیرنیتی بۆ گورانیکی
 تایبهت و دیار یکرای میژووی به کار ده یینا که
 کزتای سهرده ی هه ژده ی به سهره تای سهرده ی
 نۆزده و گری ده داو به م مانایه ش کرن گترین
 روودای میژووی (بریتی بوو له) شوی فهرنسی.
 فوکو له کزتای ژیانیدا دهریخت که له بهر په دتا
 راست نیه له سهرده مه میژوویه کاند بۆ
 مۆدیرنیتی بگرین، به لکو ده بی مۆدیرنیتی بهر
 له هه رشتیک به ناپاسته وهرگرتنیک بزانین،
 ناپاسته وهرگرتنیک که هه میشه مومکین بووه و
 هیه به لام له دوو سهرده ی دوایدا بسوه به
 رودایکی بالاده ستنی کومه لایه تی و فکری...
 ناپاسته وهرگرتنیک بهر وه زه مانی هه نوکه و
 بهر وه قبول کړدنی بهر پرسیاری و بهر وه نه موی
 بوون و نویبونه وه. هم تیپوانینه نه گهرچی له
 بهر مه کانی سهره تای فوکودا به راشکاو و
 وردی نه هاتوه، به لام له هه ری که له بهر مه کانی
 چه کهره ی هم تیپوانینه خوی هه شارداوه...
 به تایبه تی لهو شوینه دا که هه ولده دات
 بیسه لمینتی که ناتوانین بهر ده وامی میژووی له
 هه لومه رجه جیواز ه کاند بدویننه وه و ده بی هه
 هه لومه رجیک به جیا لیان بکولریته وه و شوناس
 بکری و بناسریتنه وه... چونکه هه ری به کیکیان
 دهر نه نجامی داپرانی ته ووه له میژوو... داپرنیک
 که فوکو به یارمه تی دهر برینیک گاستون باشلار
 ناوی ((داپرانی نه بستمولوی)) لیتا^(۳)

تیپوانینی فوکو بۆ میژوو و نهو راستیه ش
 که بهر ده وام خوی (نه که به گالته به لکو به جدی)
 به میژوونوس داده نا، له سهر به مای هم
 پیشنیاره راوه ستاوه. نیمه ناتوانین نه موی
 لیژده دا... واته له هه لومه رجیک میژوویدا
 که تیایدا ده ژین به وردی نه وه روونیکه ینه وه
 هه لومه رجه رابردو له تیپوانین (یان ناسوی
 مانایی) هاورۆژگار ه کانی وه چۆن بووه؟ پرسپاری

سەرەکی فۆکۆ ئەوەیە: ئایا بیرکردنەوه لە
 رۆژگاری رابردوو بەشیوەی رابردوان شیمانە
 (مومکینە)؟ و لە دەرئەنجامدا وەلام دەداتەوه
 ئێمە بە راستی ناتوانین لە جیاوازیەکان
 تێبگەین.. واتە جیاوازی ناسۆکان بناسین، کەوا
 بوو لەباسکردنی نوێگەرییەکان و مۆدێرنیتیدا
 تەنھا بەک شت دەتوانین بگەین: هەموو
 چەمکی بنەرەتی کە ئایدۆلۆژیای مۆدێرنیتی
 دەیهێنێتە ئاراوه وەک گریپیان گرتنکی
 فەلسەفی و زەنی و شایەنی بیرلێکردنەوه، تەماشای
 بگەین. بەم شیوەیە دەتوانین رەگی ئەو چەمکە
 بدۆزینەوه. بەلام ئەم جینالوجیایە (رەگ ناسی)
 وەک نیتچە دەرپەستوو بەمانای باوی وشەکە
 ((مێژوویی)) نیە.. واتە پشتی بە مێژووەکە
 نەبەستوو.. بەلکو سەرنجێکی وردبینانەیه لە
 پەيوەندی سەرەکیەکانی ئەو چەمکە. ئەم
 سەرنجەش روبکاتە هەر پانتاییک بەردەوام خالێک
 دەهێنێتە پێشـی [ئەویش ئەوەیە] لە هەر
 هەلومەرجێکدا پەيوەندیەکی هەیه لەنیوان زانیو
 دەسەلاتدا.. پەيوەندیەکی کە فۆکۆ بە
 ((پەيوەندی سەرەکی و بناغەیی)) زانیووه.

کاردانەوهی توندی فۆکۆ لە بەرامبەر ((هەر
 شیوەیەکی دەسەلات)) و سەرکوتکردن و نۆز
 کردندا، بەتایبەتی لەو جێگەیدا کە بەهۆی
 زانیسی مۆدێرنەوه رەوایەتی پێدەبەخشێ
 [واتە] ئەوهی هەندێجار بۆ نرختاندن و هەندێک جار
 بۆ سوکایەتیکردن ناویانداوه ((ئەنارشیزی
 فۆکۆیی)) بەرلەوهی رەنگدانەوهی خەسڵەتی
 دەروونی و ژیانی تاییبەتی خۆی بێت، دەرئەنجامی
 راستەوخۆی خۆیندنەوهی بەرەمه‌مه‌کانی نیتچەو
 هایدگەرە. فۆکۆ لەوانەوه فێر بوو کە لە پشت
 هەر بانگەشەیه‌کی زانستیەوه، بەدوای
 خۆشاردنەوهی پەيوەندیەکی بگەڕێت و کانتیکیش
 بە وردی سەرنجیدا ئەو پەيوەندیەیه‌ی لە
 ((پەيوەندی دەسەلات/ زانیو)) دا دۆزێوه.
 دیارە فۆکۆ دەسەلاتی تەنھا لە شکلی سیاسیدا

نەهێنایە پێشـی بەلکو بیری لە پەيوەندیەکی
 مرقفانە دەکردەوه کە لە خێزان و کۆمەڵگای
 مەدەنی و بوارێ گشتیەوه سەرھەلەدەن و
 دواچار لە پەيوەندیە سیاسییەکاندا شکلی
 ناسکراو بێ پەردە وەردەگرن. [بەلام] بەرلەوهی
 بەمانەوێت هەلوێستیکی دژیان تەبە لەگەڵ
 رەخنەکانی فۆکۆدا بۆ مۆدێرنیتی وەرگیرین،
 دەبێ بیرۆکەکانی ئاراستەوەرگرتنی مۆدێرن (رویکرد
 مەدیرن) لەبەرەمه‌مه‌کانیدا بدۆزینەوه.. واتە
 روبکەینە جینالوجیا. دووهم کتیی فۆکۆ ناوی
 ((مێژووی شیتی)) بوو کە بەشیوەیەکی لە
 شیوەکانی بە بەرەمه‌مه‌ی پەکی دەژمێرن
 چونکە لەکتیبەکی پێشویدا واتە نەخۆشی
 دەرونی و کەسیتی (١٩٥٤) کە لە چاپی دووهمدا
 بە _ نەخۆشی دەرونی و دەروناسی _ ناوێرا^(١)
 پاشماوێکی ئەوتۆی ئەو خالە سەرەکی و
 تێروانینانی فۆکۆ نابینین کە لە بەرەمه‌مه‌کانی
 دوایی ژيانیدا _ واتە لە سەردەمی سەرەکی کاری
 فکری خۆیدا _ سەرقالی بوو. بەهەر حال فۆکۆ لە
 ((مێژووی شینی)) دا ئەم خالە هێنایە ئاراوه:
 ئاراستە وەرگرتنی مۆدێرن ((ئەوی دی)) (الآخر)
 قبولناکات یەگەمین ((حالتی ئەوی دی))یش کە
 بەهۆی دەرکردن، قەبول نەکردن و دواچار
 سەرکوتکردنەوه، فۆرمەلەیی پاسای
 قەبولنەکردنی ئەویدی دەکات، دەبێتە بەهێزترین
 شیوەی دەرکەوتنی ئەوی دی.. واتە شیوەیەکی
 دیکی دەرکەوتنی و کارکردنی عەقل (واتە
 شیتی). مۆدێرنیتی بەهۆی دەرکردنی (طرد)
 شیتەوه رێگەی خۆشکردن بۆ ئەوهی هیچ
 شیوەیەکی دەرکەوتنی ئەوی دی لە دەرەوهی
 دەسەلاتیدا گەشە نەکات.

شیتی و بەندینخانه

عەقڵاوەهێ مۆدێرنیتی لەسەر بنەمای
 چەمکی نۆز روون و راشکاوی عەقل راوه‌ستاو.
 بڕواپێنان بەهێزی دروستگەری عەقل و بەوه

ده توانریت جیهان به موی عه قله وه بناسریت و بگردریت [له بنه پهدا] باوه پهمنانه به هیزی عاقل .. [واته] که سیک که توانای شوناسکردن و دروسه کونی هیه و خۆشی ده ناسیت. له جینگه هیزی نه و خودایه ی که [به هانی] مۆدیریتی نکولی لکرا، نه و هیزی مۆییه هاته ئاراهه که [بریتی بو له] بروهیتان به توانست و داهیتانی زهینیه تی مۆف .. واته به کورتی [بریتی بو له] پهره ستنی خود (سوژه). هه نوکه هه موو نه و هیزانه ی که خودا خواوه نی بوو به مۆف ده به خشر .. به لام نیتچه گووتبوی مۆف به کوشتنی خودا، تواناکانی خۆشی له ده سنداوه . [چونکه] نکولیکردن له خوا [له هه مانکاتدا] نکولیکردنه له هیزه کانی خوداش و نه م هیزانه ش بۆ مۆف ناگوێزینه وه . مۆف هه مان مۆفی بی ده سه لاتی جارن ده بیت. مۆدیریتی دوو شتی پیکه وه به ره و پیش برد: باوه پهمنان به خود (سوژه) و بپروا بوون به عه قل. نه مانه ش هه ردوکیان بیتوانایی خۆیان ئاشکرا کردوه: نه مه زنی مۆف مایه وه نه نه و مۆجیزانه ی (معجزه) ده درانه پال عه قل.

به مشیوه یه فۆکۆ که به ره و نکولیکردن له ((خود باوه پی)) ده رۆشت، که وه دزایه تی عه قل باوه پی مۆدیریتیشه وه . عه قل و عاقلی راسته وخۆ به نایدیالۆژیای مۆدیریتی (به گشتیترین ماناکانی نه م وشانه) له قه له مدا که ده سنکه وتی کۆمه لگای مۆدیرنه . له رۆژگاری پیش مۆدیرندا نه عاقل نه و پایه و ده سه لاته ی هه بوو که نه مۆ له سه رده می مۆدیرندا هیه تی و نه مۆفیش به گشتی به شتیک ده زانرا. مۆفی عاقل و مۆف به مانای گشتی، زاده ی رۆژگای تازه ن .. [واته] چه مکی تازه ن که زووش له ناوده چن .. نه گه ره هه مکیکش هیشتا له باهه یانه وه مابیت نه و به زووی له ناو ده چیت.⁽⁹⁾ مۆزوی شیتی کتیبکی زۆر گه وره یه . دکتۆرنامه ی میشل فۆکۆیه که به شی سه ره کی

له مه نفا خۆیست و هه لپژراوه که ی نوسه ره له سوید، نوسراوه⁽¹⁰⁾. یه کجار ده زگای بلۆکردنه وه ی ((پلۆن)) ده فی ته وای نویسنه که ی له سالی (۱۹۶۱) دا به ناوینشانی (شیتی و بی عه قلی: مۆزوی شیتی له سه رده می کلاسیکیدا) چاپکرد و هه مان ده ق له لایه ن ده زگای بلۆکردنه وه ی (کالیماس) وه به ناوینشانی به ناویانگی ((مۆزوی شیتی له سه رده می کلاسیکیدا)) له سالی ۱۹۷۲ دا بلۆ کرایه وه و چاپی دووه میشی به هه ندیک جیاوازی که مه وه له سالی (۱۹۷۸) دا چاپکرده وه و هه ر نه م ده قش سه رچاوه ی چاپه تازه خانی کتیبه که یه . کورتکردنه وه ی کتیبه که به ناوینشانی (مۆزوی شیتی)⁽¹¹⁾ وه له سالی (۱۹۶۴) دا بۆ گیرفان چاپکرا که سه رچاوه ی سه ره کی وه رگێزانه ئینگلیزه که یه تی به ناوی ((شیتی و شارستانیتی)). ده فی سه ره کی کتیبه که (۶۰۰) لاپه ره یه که هیشتا بۆ زمانی ئینگلیزی وه رنه گێژراوه . یه که مجار هه ندیک بیریار له سالی ۱۹۵۵ دا توانیان مۆزوی شیتی بخویننه وه . ده فی تایپکرای کتیبه که له ژماره یه کی سنۆرداردا کۆپی کرابوو ... نه مه ش که میک پیش بلۆبونه وه ی کتیبه که ی ((لیفی شتراس)) (به ناوی) ((گه رمیانه خه مناکان)) وه .

هه ردو کتیبه که بریقن له داپرانیکی ته واه تیگه یشتنی کلاسیکی بۆ ((خودی (سوژه) فه لسه فی)). لیفی شتراس ده ریده خست که کۆمه لگا سه ره تاییه کان له ناوه پۆکدا وه ک کۆمه لگا مۆدیرنه کانی. خویندنه وه ی هه ریه ک له م کۆمه لگایانه ده توانی لیکۆلینه وه ی نمونه یه ک بیت که یارمه تیمان ده دات نه وی تریان (و کارکردنی زهینی مۆف) بناسین. به وردبونه وه له هه ریه کیک له و کۆمه لگایانه ده توانین له وه تیبگه یین که نه و مانایه ی بۆ عه قل و کارکردن و کاریگه ری عه قلانی زهین، دروستمان کردوه و له سه رده می مۆدیرندا نه وه نده به گرنگو به نرخ

داده نریت، [نهو مانایه] ده توانیت بگوریت. به نکولیکرن له ((پهرستنۍ عه قل)) رنگا بؤ خویندنه وهی سنورداریه کانی (عه قل) ده کرتنه وه. نه مه کاریکه که هه لسه فهی مۆدیرن (به تاییه تی له کانتنه وه) دهستی پیکرد. به لام هه رگیز نه یتوانی له کورتو به ندی زهینیهی تراندستالی (متهالی) و خۆدیتی (سوژه)، ده ریزی بیت. له لایه کی دیوه لیفی شتر اوس ده ریده خست که ((نموونهی پیرۆزی مۆدیرنیتی)) به پیچه وانه بهر وای نهو که سانهی باوه ریان پتهیناوه، نمونه یه کی مه زنو دوا نمونهی کارکردن و کاریگه ری زهینیهی مرقف نیه. نه مه گرنگترین دستک وهی سیاسی کتیه که ی نه م ماموستای نه نسروپۆلۆجیا به بوو. کتیبیک که خۆی سه فه رنامه یه که و شیرکرنه وهی دیداره له گه ل نهو خیلانه دا که به ناو ((خیلی سه ره تاییان)) پی ده لێن. و [له هه مانکاتیشدا کتیه که] به شاکاریکی نه ده بی ده ژمیریت. کاری فۆکو له زۆر رووه وه له باسه که ی لیفی شتر اوس ده چیت. شیتی (که به _ دژی عه قل _ به ناویانگه) بؤ گورینی نهو مانایه ی ئیمه بؤ عه قل و ((هۆشمه ندو عاقلی)) دروستمان کردووه، له بوا ری گشتی کارایی عه قل و هیژی تیگه یشتنی مرقفدا، داده نریت. فۆکو ده ریخست عه قلابا وه پی و باوه پهینان به به کارهینانی عه قلی مرقف. به گشتی باوه پهینان به خود، وه ک ده مامک وان به سه ر سیمای ده سه لات وه.

بنه مای ره خنه که ی فۆکو له سه ر لیکۆلینه وه ی چه مکی خودی تراندستالی (زمن المتهالی) و هه لسه فه ی تراندستالی، دامه زروه. فۆکویش دهیه ویت بزانیته سنوری فکرو به کارهینانی عه قل، له کویدا به، عه قل که مۆدیرنیتی به پیرۆزی ده زانیته له کویدا ئیدی کار ناکات یان به شیوه یه کی وا تازه کار ده کات که به ناچار چه مکی کۆنی عه قلانیته ده خاته ژیر پرسیاره وه. لیره دا نهینتی کاریگه ری نیچه

له سه ر فۆکو ده رده که ویت. نوسین له باره ی بی عه قلیه وه، ده رخستنی میژووی فه رامۆشکراوی عه قله. [وه ک چۆن] نۆزینه وه ی سه رچاوه ی په یوه ندی عه قله به ده سه لات وه.

له سه ده ده کانی ناوه پاستدا هیشتا عه قل و بی عه قلی به پیکه وه گری دراو ده ژمیران. شینه کان نه گه رچی سوکایه تی و گالته یان پی ده کرا، به لام له ژبانی کۆمه لایه تی دور نه خرابوونه وه و هیچ که سیکیش فه ی نه ده دانه ده ره وه ی کۆمه لگا. ده زگایه ک له گۆپی نه بوو که کۆیان بکاته وه و دیلیان بکات و هیلکی جیا که ره وه له نیوان ژبای عه قلانی و شیتیدا دروستبکات. نه نانه له سه ره تای رینیسانسدا وات له سه رده می سه ره له دانی هیومانیزم و عه قلابا وه پی مۆدیرنیتیدا، هیشتا عه قل و بی عه قلی به به یه که وه به ستراو داده نران. هیشتا گه وره ترین بیریارانی هیومانیزم ستایشی بی عه قلیان ده کرد. ئاراسموس کتیبی له باره یه وه ده نوسی و له شانگه ریه کانیشتا بی عه قلان به نمونه ی پاکی ده ژمیران. سه ده ده کانی ناوه پاست که به بهر وای میخائیل باخنین پیکه نینی وه ک ئامرازکی ره خنه گرانه دژی په لویایه دینی و ده سه لات ه زه مینه کان به کار ده هینا^(A)، سوکایه تی به بی عه قلی نه ده کردو له سه ره تاکانی پیرۆزی رینیسانسیشدا ستایشی نه م ((رووه شادو ئازاده ی ژبان)) ده کرا که ((رابلی) لایه نگری بوو.

له سه ده ده کانی ناوه پاستدا ((شیوه کانی تری عه قل)) نه ک هه ر ئازاد بوون به لکو به ریتماکه ری حه قیقه تیش ده زانران. چه مکی ((عاقلی شیتنه کان)) له کلتوری ئیمه دا ناشنایه^{*}. ((سو فی و عارفان)) یش له بار نه ی سنورداری عه قل ده چوونه ده ری و دنیا به کی تازه یان تاقیده کرده وه. له هه مو نه مانه ش گرنگتر

¹ له کلتوری کوردیدا له جی نهو چه مکه په ندیکی به ناربانگمان هه یه که ده لیت (اقه یا له شیت یا له منال.

(سۆڧى و عارفه كان) ده يانتوانى به نكوليكردن له بنه ما گنده له كانى عه قلى به لگه خواز (عقل استدلال) و عه قلانيه تى ره سمى، بنه ماي به كارهيتانى ژيرى به تنهها، سست بگه ن. له سه ده كانى ناوه پاستدا نه وه ((گول)) ده كان بوون كه له كۆمه لگا و شاره كان ده رده كران. هۆى ده ركردنى ((گوله كانيش)) برينى بوو له ((ترس له نه خوڧشى و مردن)). به لام شينته كان له پال نه وانى ديدا ده ژيان. شينته كان له سه ده كانى (١٥، ١٦) هينواش هينواش و هاوكات له گه ل ستايشكردنى عه قلى مرقفدا، له ژيانى كۆمه لايه تيدا كرانه ده رى. به لام هينشتا له ناوه پاستى سه ده ي (١٧) دا فهيله سوفيكى وهك (باسكال) مه بوو كه رايگه يه نيت ((مرقفه كان نه وه نده شينتن كه خۆى شينته گه ر شينته كان قبولنه كه ين^(٩))). فۆكۆ چه نداچار نه م قسه يه ي باسكالى كه له (پارچه ي ٤١٤) ى نه ندينشه كاندا هاتوه، له به ره مه مه كانيدا بوپات كرىتوه وه. به لام ته ورمى كۆمه لايه تى سه ركه و نئو له پاش رينيسانس وه برينى نه بوو له قبولكردنى شيوه يه كى ترى به كارهيتانى عه قلى، به لكو برينى بوو له ده ركردنى شينته كان. عه قلىاوه پى مؤدبرينى خه ريكى دروستكردنى كۆمه لى ده زگا بوو بۆ نه وه ي شينته كانى تيا زيندانى بكات. شينتى له بوارى گوتارى نه ده بو ((ره سميشدا)) له پانتايى عه قلى چوه ده رى ئو ئيدى به شيوه يه كى دى و ته نانه ت قبولكراوى ده برينى هه قيه ت نه ده زانراو به شكلىكى ترى به كارهيتانى لۆژيك له دژى سته م و ده سه لات دا نه ده را. شينتى گۆرا بۆ خوازه يه كى (نيستعاره) سوڤ و دژئو. [و بوو به] وشه يه كى ننگه تيف. عه قلى شينتى به هه مان شيوه ي چاكو خراپه سه ير كرا. دنياى شينتى به جيهانى بى مانايى له قه له مدرا. عه قلى پراكتيكى (عملى) و دنيايى كه سوودخوازو نه دروستخواز بوو، به هيچ شيوه يه ك سازشى له گه ل شينتيدا نه ده كردو

سوڤايه تى به و بى تيايى و بى په روايى و (له هه موو نه مانه ش گرنگتر) به و نا په زاييه توفاناويه، ده كرد. به هۆى ياساى (٢٧) نيسانى (١٦٥٦) وه كه شاى فه پره نسا ئيمزاي كرد، خه سته خانه يه كى گشتى دروستكرا. به وه ي فۆكۆ ((شارى ره وشت)) يان دروستكرد. جينگيه ك كه شينته كانيان تيايدا وهك نوينه رى شيوه يه كى ترسناكى خراپه كۆكرد وه و [له ناويدا] زيندانيان كرد^(٩). هه ر نه م دنيا داخراو سنوردراوه ي بى عه قلان به هۆى گوتارى ياسايى و نه ده بى بووندازيه وه سه فامگير كرا. پولبه ندركدنى مرقفه كان له سه ر بناغه ي به كارهيتانى قبولكراوى عه قلى، ژيانى كۆمه لايه تى له ده سه لاتى نه خلاقى دينيه وه به ره و پانتايى نه خلاقى مؤدبرين برد. ده زگا چالاكه كانى سه ركوتكردنى ژيانى مؤدبرين دروستبوون. فۆكۆ ده ريخستوه كه له هه موو نه م ده زگايانه دا شيوه يه ك له دورخستنه وه و زيندانى كردن خۆى هه شارداوه.

شينته كان وهك خيلئيكى زيندانى كراو و گوشه گريان ليها ت كه هه م له ديدى ياساى نه خلاقيه وه و هه م له ديدو تيرپوانينى پزىشكيه وه، له دنيا جيا بوونه وه. (واته) چيدى (شينته كان) ره گه زى چالاكو شونا سكه رو خود (سوژه) نه بوون. به مانايه كى تا راده يه ك ئاشكرا، چيدى به ((مرقوف)) دانه ده ران. شينتى به غه ريزه يه كى ئازهل دانه و نه و دلپه قيه ش كه له به رامبه ر ((پرنده يى ئازهل ديدا)) به په و ده زانرا، له به رامبه ر شينته كانيشدا به رها له قه له مدراو به كاريش هات ته نانه ت له تيرپوانينى ياسايشدا خۆپاراستن له سه گيكى هار وهك خۆپاراستن له ((شينتئيكى هار)) رنكه پيئدراو بوو. فۆكۆ ده نو سينت ((بواريكى تازه پيدا بوو، فه زايه كى نوئو شيوه يه كى تازه ي ته نه نيايى!!)). بيه دنگيه كى ناچارى كه تيايدا ((فه زايه كى داخراو دروستبوو كه شينت ته نه ها ده يتوانى له ويدا قسه

بكات))^(۱۱). جیگایهك كه تیایدا ((رهچه تی پزیشکی)) به به لگه ی بنه پته تی و دوا حوكم ده زانرا. به لگه یهك كه ئیدی و توویژی نیوان شیوازه کانی عه قلی بی مانا ده کرد. یهك شیوازی عه قلو عاقلی له به یکه ری عه قلانیه تی مؤدیرنیتیدا قبول کرابوو كه نه ویش هیچ و توویژیکی له گه ل شیتیدا نه ده کرد. لیره وه مؤدیرنیتی بوو به مه نه لۆج و حق دواندن عه قلو له باره ی شیتیه وه.

دروستبوونی خهسته خانه بوو به شیوازیکی دی په یوه ندنی نیوان زانین و دهسه لات: هاورپیه تی دهسه لاتی پزیشکی له گه ل دهسه لاتی یاسایدا (نه وه ی نه مرق ئیمه له فارسیدا به ((پزیشکی یاسایی) ناو ده نین، شیوازیکی کاملی هه موو شیوه یهکی کاری پزیشکیه. نه و شیوازه کلاسیکیانه ش كه هه لگری نامازه ی په یوه ندی دهسه لاتی یاسایی و دهسه لاتی تیروانیی پزیشکی نین، سه ركوت ده کرین،) شكلی ده زگایی ئهم ((پزیشكه ره سمیه)) نه ئیمیه کی هه یه كه فۆكۆ كه شفی کردوه: ده زگایهك دروسته كریت بۆ نه وه ی ده زگایه کی دی به هیز بیت. به هۆی سۆزانیخانه وه، بنه مای خیزان و به هۆی شیتخانه وه بنه مای عه قلخوازی پته و ده كهن و عه قلخوازی ده بیت به بنه مای کارکردنی نه و ده زگایانه ی كه سه ره تا وا درده كه ون كه چ په یوه ندیه کیان به شیتخانه وه نیه، كۆمه لگا بۆ به هیز کردنی دهسه لاتی یاسا نه و جیهانه داخراوانه دروسته كات كه له هه موویاندا پابه ونجیره پله ی دهسه لات پته و تر ده بیت. ژماره یهك له م ده زگایانه له زمانی فارسی [و کوردیشدا] به وشه ی خانه ته واو ده بیت: سه ریاخانه، شیتخانه، سۆزانیخانه، (خهسته خانه) ... و به مشپوهیه: یاساپژکردن و قبولکردن بوونه هۆی په یدابوونی نه و ده زگایانه ی كه له ناویاندا هه موو نه وانه كۆكرانه وه كه یاساپژ ناكرین و ناگونجین و سه رپنجی ده كهن. دیاره پزیشك له م ناسته دا دهسه لامتیکی مه رزی پتیه خشرا. كه سیکی زانا كه 'ندروست له نه خوش، سروشتی له ناسروشتی

جیا دهكاته وه و دهستنیشانی دهكات. له گوتهاری یاسای و پزیشکی مؤدیرنیتیدا شیتی بوو به ناوینشانێك بۆ سوکایه تی کردن. [شیتی بوو به] شكلی غه ریزه یهکی نپنده و ناكامل كه ناماده نیه به شداری له نه زموندا بكات. نمایشی به ناویانگی سه دهه کانی ناوه راست به مانایه کی تازه به کارهات: ((كه شتی شیته كان)) ... به له مێك كه شیته کانی به ره و نامانجیکی نادیار ده برد. ئهم كه شتیبه كه له سه ده کانی ناوه راستدا نمایشیکی ژبانی هه موان بوو، له سه رده می مؤدیرنیدا بوو به نمایشێك كه دژی عه قلخوازی و ژبانی گشته. لیره وه فۆكۆ ده نووسیت ((ئه مه نموونه ی ره و شتیکی تازه یه ... سه ره ریکی ره مزیه به مانایه کی تازه))^(۱۲). عه قلو دهسه لاتداری و سوکانداری ئهم كه شتیبه نیه. له سه ری هه ریهك له م دانیشتوانی كه شتیبه كه دا نه خشه یهك هه یه. ئهم نمایشه شپوه یهك له خواستی ئازادی له سه ری نه و كه سانه شدا دروسته كات كه نه گه رچی له كه شتیبه كه دا نین به لام دهنگ و یاسی ده بیستن. به لام نه مرق [واته له سه رده می مؤدیرنیدا] ره وته كه گرنگه. هه موو له ((نه خشه ی مؤدیرنیتیدا)) به شداری ده كهن، كه وابوو [نهك هه ر] به سوکایه تی وه ته ماشای ئهم كه شتیبه ده كهن [به لكو] له وه ش گرنگتر [به سوکایه تی وه ته ماشای ناره زووی] ئازادی و مافی تاكه كان بۆ ویتاكرینیکی شه خسی له مانای ئازادی ده كهن. مؤدیرنیتی به دروستکردنی ته نها یهك نموونه، مافی ویتاكردنی (تصور) ئازادی له ناوبرد مؤدیرنیتی ته نها یهك شپوه ی رزگاریوونی دروستکرد هه ر له به رنه وه ش رزگاریوونی بی ماناو بی پایه ك کرد. مؤدیرنیتی به دروسته كاته وه ی شیتی هه موو ویتاناندینی بۆ رزگاری و ده لاوه ناوه سیستمی كۆپله یه تی مؤدیرنی ناونا شیتی.

فۆكۆ چه ندنچار گه راوه ته وه بۆ یه كێك له گرنگترین نموونه کانی سه ره تای مؤدیرنیتی .. واته بۆ تۆنكیشۆت: نه و ده لاوه ره ئه سپ سواره ی كه یه كه مین سیمای راسته قینه ی نه ده بیاتی مؤدیرنه، پیاویك كه له رۆزگاری نوێدا و بۆ

نۆزىنە ۋە ى سەردەمانىڭ كە بەبىرۋى ھەموان بەسەر چۈۋە، سۈرى ئىستىرە بەدبەختەكى ى خۇى بوو بۇ ئەۋى بەھاۋكارى ئەر ھەكايەتو چىرۋكانەى كە لە خەيال زىاتر نەبوون، بەنۋى نامادجەكانى خۇيدا بگەپت... بەختىارىەك كە نەك لە نامادجەكانىدا بەلكو لە خەيالبازيەكانى خۇيدا بە بەختىارى دەزانرا. [ئەمە تەنھا] بەپىى عەقلى باۋا تەفسىر دەكرىت، بەلام لە ((مانايەكى دىۋە)) ئەم چىرۋكە وانىە. لە ئاسۋى شىتيدا [ۋاتە] لە شىۋەپەكى دى سەپىركىرنى دىيادا، نۆن كىشۋت نازادىترىن كەس بوو. ئەر سەختىەكانى ئەر مۈۋى نازادى بىخۇنۋاندن و نەپىشكرىن قىلدەكرد. كارەكانى لە چاۋى كەسانى دىدا (عاقلىەكان) ۋەك نەپىشكرىن ۋا بوو. [بەلام] بۇ خۇى ۋاقىى بوون و دور لە ھەمۈر ۋەپەكى نەپىشى. بە پىچەۋانەۋە ئەرە جىھانى مۇدىرن بوو كە كۆپابو بۇ نەپىشىكى شەرەزار.

بەۋى داھىنانى خود، بگەرى شۈناسكەر، عەقلىخاۋو عەقلى پىشە، ۋ سودخاۋو تەندروست خاۋو. [بەۋى داھىنانى ھەمۈر نەمانەۋە] شىتى مافى قسەكرىن لە دەستدا. لەپىدى مەككىس پىش رۆزگارى مۇدىرن كاتى كە شىت دەبوو. تەنھاش كاتىك كە شىت دەبوو، ھەقىقەتى دەگوت ۋاتە بارى گوناۋ و ناۋانەكانى لە ئەستىق دەگرت. شالىر ئەر گوناھكارە پىرە لە شىتيدا (ھاۋدەنگ لەگەل لىبۈكەكەدا) ھوشيار دەبوو بە ((مانايەكى دى)) كە ماناى راستەقىنەى روۋداۋەكان بوو. لىبۈكى شالىر راستگۈترىن و بەرپرسىارترىن مۇف بوو... ۋاقە پىنىك بوو كە دەرپى ((ۋىژدانىكى ھوشيار)) بوو. شىت بە شىۋەپەكى دى بىرى دەكرەدەۋە رەفتارى دەكرەبەلام ئەم شىۋەپەى دى لەگەل لۆزىكى يەكسادخاۋى مۇدىرنىتىدا ناگۈچىت (ۋەك چۆن شىۋەپەكى دى ژيانى مۇفى بەناۋ سەرەتاي قىولناكرىت و ناۋى ((دېندە)) ى لىدەنرىت).

لىرەۋە جگە لە بىدەنگىكرىن شىت لە ھەزايەكى دەرگا داخراۋى ۋەك شىتخانەدا، ھىچ رىگايەك نامىتەۋە. ئابدۇلۆزىاي بەرھەمەنتان، سودو فراۋانى بەرھەم لەگەل بىرىكدا ناگۈچىت (كە ئىدى بەكارنايت). لەپەرئەمەش دەرەدەكاتو دورى دەختەۋە، بەلام تەنانەت لەم تاراۋگەپەشدا شىتى بەھاي زمانى خۇى دەناسىتەۋە. جار جار گۈيمان لە دەنگى دەپىت بەلام نەك لە چۈرچىۋەى ئابدۇلۆزىاي يەكسادخاۋى مۇدىرنىتىدا بەلكو لە دزايەتى مۇدىرنىتىداۋ دور لەگوتار لۆزىك، عەقلى بالادەست دزايەتى مۇدىرنىتىداۋ لەسنورى كلنورىكى دور خراۋەدا (بە ۋتەى جىل دىلۆز - ۋەك - كلنورى كەمىنەكان و بەھۋى زمانىكى نىۋەندىۋە) .. كلنورىك كە بە ناچار گرنگىترىن مەسەلەكانى جىباۋى و نامۇ بوون و لەخۇ نامۇ بوونە. ئەم ((دەنگى دى)) يان ((دەنگى شىتى) لە ژار دوزفالىۋە تا ئانتوان ئارتق، لە ھولدىرەۋە تا كافكا، لە ئەدەبىياتى نوپدا دەنگىداۋەتەۋە. ھىچ نەبى لەناۋ ھونەردا (كە تەنانەت كاتى عەقلىخاۋىش بىرۋى بەۋە ھەبوو كە سودخاۋى نىۋە نابى بىرى) دەنگى شىتى بىسترا. فان كوخ دەرىخت كە بىعەقلى نامىرى زانىنىكى تازەپە زانىن [تەنھا] لە ((ھوشىارى عاقلانەدا)) كورت نابىتەۋە. ئىدى (ھەنوكە) زانىۋمانە (خۆزگەش بە راستى زانىبىتەمان) كە مۇف تەنھا لە خەۋن و خەيالدا نىە كە ژيانىكى تايىەتى ھەپە، بەلكو مۇفە بىدارەكانىش ھەرىكەيان خاۋەن ژيانى تايىەتى خۋانن. ۋەك ژاك لاكان دەلىت: ((مۇف بى شىتى ناناسرىتەۋە، مۇف نەگەر شىتى لەناۋ خۇيدا ۋەك سنورى نازادى ھەلئەگرتى، چىدى ناتوانى مۇف بىت)).

فۆكەر نامەزۇى و ئارەزۇى نوسىن لە بارەى شىتىۋەى ھىناپە دى. ئەر دەرىسخت دەتۋانرىت لەبارەى شىتىۋە ۋەفوسرىت نەك لەبارەى دەروون پزىشكىۋە (كە گوتارى بالادەستى مۇدىرنىتە

له باره‌ی شیتیه‌وه). فۆكۆ 'ده‌یویست نه‌و لایه‌نه
 غه‌ریزی و زیندووه بدۆزیتیه‌وه که ((زانسین -
 معرفه) ی ره‌سمی و بالاده‌ست، زیندانی کردووه.
 له یه‌که‌م کتیبدا که نووسی .. واته ((نه‌خۆشی
 ده‌رونی و ده‌رونیاسی)) ئەم پرسپاره‌ی هینایه
 ئاراهه ((چۆن کلتوری ئیمه‌ مانایه‌کی
 نه‌مۆیانه‌ی به‌نه‌خۆشی به‌خۆشی و نه‌خۆشی
 گۆشه‌گیرکرد))^(۱۳). له میژووی شیتیدا ئەم
 پرسپاره‌ قولتر بۆوه ((چۆن ده‌توانسین - کارێک
 بکه‌ین- ده‌نگی نه‌خۆشیکی گۆشه‌گیر،
 ده‌نگبداته‌وه)). فۆكۆ میژوویه‌کی نووسیوه‌ته‌وه
 له باره‌ی گوتاری شیتیه‌وه ... واته میژووی
 کومه‌له‌یه‌کی میژووی (مجموعه‌ای
 تاریخی) ده‌نوسیوه ... میژووی ده‌نگاکان،
 چه‌مکه‌کان، پێوه‌ره (یاسایی و پۆلیسه‌کان)،
 چه‌مکه ((زانسته‌ی کان)) .. [واته میژووی نه‌و
 شتانه‌ی نووسیوه‌ته‌وه] که پیناسه‌ی
 ((هه‌لومه‌رجی سه‌ره‌تایی و دپندانه‌ی
 شیتی)) ده‌که‌ن.

ئەم کتیبه له باره‌ی میژووی شیتیه‌وه نه‌،
 گریمان میژوویه‌کی وا ده‌توانریت بنوسریت (ئه‌وا
 بی‌گومان) بانگه‌شه‌ی ناسینگی عه‌قلانی
 ((شیتیه‌یه‌کی تر)) ده‌کات .. بانگه‌شه‌یه‌ک که
 فۆكۆ به‌ توندی ره‌دی ده‌کاته‌وه. ئەم کتیبه
 له باره‌ی ((گوتار)) هه‌یه ... ده‌یه‌وێت ده‌ریب‌خات
 چۆن ده‌زگاکانی دروستکه‌ری گوتار، شیتیان
 دروستکردو چۆن ئەم کاره‌شیان بۆ به‌هێزکردنی
 ده‌سه‌لاتی کۆمه‌لگای نوێ نه‌ج‌امدا ... واته چۆن
 نه‌و جیاوازیه هه‌له‌یه‌یان له‌نیوان عه‌قل و شیتیدا
 دروستکرد که به‌رگهی ئی‌ناکریت. لێره‌وه رۆلان
 بارت سه‌باره‌ت به‌ کتیبه‌که‌ی فۆكۆ نووسیویتی:

((ئەم کتیبه، میژوویه‌که ... بونیادگیر، چ له
 شیکردنه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌کانیدا چ له هینانه
 ئارای بابه‌ته‌که‌دا))^(۱۴).

به‌ به‌وای بارت ((میژووی شیتی)) سه‌رکه‌وتنی
 میژووی نه‌نسرۆپۆلۆجیه له‌ به‌واری زانسته

مرۆپیه‌کاندا. واته فۆكۆ وه‌ک لیفی شتراوس باسی
 کاریگه‌ری سروشتی له‌سه‌ر کلتور کردووه. به‌لام
 به‌و جیاوازیه‌وه که فۆكۆ باس له‌کاریگه‌ری
 سروشت له‌سه‌ر کلتوری کۆمه‌لگای مۆدێرن
 ده‌کات و لیفی شتراوس باس له‌ کاریگه‌ری له‌سه‌ر
 کۆمه‌لگا سه‌ره‌تاییه‌کان.

گرنگی کاره‌که‌ی فۆكۆ نه‌وه‌یه‌که
 به‌شیتیه‌یه‌کی روون و جوان نه‌و خاله‌ی
 ره‌دکرده‌وه و قبولی نه‌کرد که ((بتوانریت) شیتی
 له‌ سنووری پۆله‌به‌ندکردنی نه‌خۆشه‌کاندا
 دابنێیت))^(۱۵)، به‌لکو ده‌بی‌ت شیتی هاوشان له‌گه‌ڵ
 ره‌گه‌زه کلتوری و کۆمه‌لایه‌یه‌کانی به‌کاره‌ینانی
 عه‌قدا بخه‌یت ژێر باسو ته‌نه‌اش به‌م مانایه [ئەم
 کاره‌ی فۆكۆ] بونیادگیرانه‌ بوو. ((مۆریس
 بلانشق)) له ستایشکردنی ئەم کتیبدا ده‌ریخست
 که ئەم کتیبه ((له‌ باره‌ی دیارده‌یه‌که‌وه‌یه‌که
 راسته‌وخۆ ده‌که‌وێت ده‌ره‌وه‌ی نووسین)). کتیبیک
 که خولقێنه‌ری ((نه‌وه‌زا نه‌ده‌یه‌یه‌که‌ به‌
 (نوسین له‌ سنوردا) له‌ قه‌له‌م ده‌دریت))^(۱۶). واته
 ئاماده‌کردنی شتیکه‌ که له‌ کلتور بالاتره‌، چونکه
 په‌یوه‌ندی به‌ شتیکه‌وه ده‌کات که نه‌فی کلتور
 ده‌کات: گوتاریکه له‌ ده‌ره‌وه‌ی نووسین،
 گوتاریکه بالاتر له‌ هه‌رشکل و هه‌ر سنووریک که بۆ
 گوتار وینای (تصویری)) ده‌که‌ین. کاری سه‌ختی
 فۆكۆ بریتی بوو له‌ دۆزینه‌وه‌ی جیگه‌ی شیتی له
 مارییچی عه‌قلی ده‌سه‌لاتخوازدا. چه‌ندان سال
 دواي نه‌وه ژیل دۆلۆز له‌ باسکردنی مارییچدا
 ده‌ریخست (ئه‌ج‌امدانی) ئەم کاره بۆ ((هیچ
 دیارده‌یه‌کی باروک)) ئاسان نه‌یه.^(۱۷)

له‌ سالی (۱۹۸۰) دا دوو توێژه‌ره‌وه‌ی لاو به
 میتۆدیک که که‌م تا زۆر له‌و میتۆده ده‌چوو که
 فۆكۆ له‌ میژووی شیتیدا به‌کاره‌ینابوو، واته
 به‌هۆی لیکۆلینه‌وه‌ی وردبینانه‌وه‌ به‌لکه‌ نامانه‌ی
 له‌ باره‌ی شیتیه‌وه‌ن و (لیکۆلینه‌وه‌ی) هه‌مان نه‌و
 سه‌رده‌مانه‌ی فۆكۆ لێیان کۆلیبۆوه، به‌ کۆمه‌لێ
 ده‌رئه‌ج‌ام گه‌یشتن که تا راده‌یه‌ک له‌و

دەرته نجامانه جياوازه كه فۆكۆ پنى گه يشتبوو. ((مارسيل غوشه)) و ((گلاديس سون)) له كتيبي ((پراكتيكي رۆحى مړيدا))^(۱۸) (۱۹۸۰) پاش ليكولینه وه يه كه ورد له به لگه نامه كان، دهریانخست كه نه كه له سه دهی ۱۷ دا به لكو له سه دهی نۆزده دا بوو كه جياوازی بنه پته و كاملاً له نتيوان عه قلو شيتى له سنورى ده زگا كۆمه لايه تبه كان و گوتاردا، رويدا. دياره نه وان پنيان له سه ر بچوكه ي سه ره كي كتيبه كه ي فۆكۆ «اگرت» (كه نه ویش نه وه يه) ديناميكه نى هه لومه رجي مۆديرنيتى بوو كه نه م جياوازی ي كرد به جياوازی كه ناچارى. به لام خالى گرنگ نه وه يه نه م دوو نووسه ره نووسيو يانه كه شيتته كان پيش سه رده مى رينيسانسيش ((وهك ناميزيكي نۆرگاني گشتيك - يك كل - به ناساني نه ده وتاوه)) به لكو شيت له سه ده كانى ناوه راستيشدا ((به موفتيكي نرمتر)) داده نرا دياره له سه رده مى مۆديرندا نه م جياوازی يه توندتر بوو. به به وای (لوک فریو) (ئالان رنو) كه به توندی ره خنه له فۆكۆ ده گرنگ ((نه و جياوازی ره هابه (له نتيوان شيتى و عه قلا) له و چوارچيوه كلتوره يه دا (كه به بنه ما نايه كسان و پله و پايه سروشتيه كان، پيتاسه ده كريت) ناشنايى (و قبولكردى) نه ده سه رپه وه))^(۱۹)، پيشتريش ژماره يه كه له ره خنه گران نووسيو يان كه جياوازی نتيوان عه قلو شيتى كه فۆكۆ ده يگه پينيتته وه بۆ مۆديرنيتى، (به ره له سه رده مى مۆديرنيتى هه ر به توندی هه بووه. واته له سه ده كانى ناوه راستدا نه م ((شيوه نرمتره ي موف)) به ((بونه وه رنكي به ده بخت)) داده نرا كه چه ند مافتيكى له ده ستداوه. به لام شيتته كان له سه رده مى مۆديرندا كه بنه ما ي سه ره كي برىتى بوو له يه كساني مافه كان، له گروپ يان وته زايه كي جيا دا (له چوارچيوه ي نه و مافانه دا) جيگه يان بۆوه.

له م ره خنه گرتن و تيبينيانه دا (كه ناراسته ي فۆكۆ كراوه) خاليكي سه ره كي سه رامۆش كراوه كه فۆكۆ نۆر پنى له سه ر داده گرت: جياوازی نتيوان عه قلو شيتى به هه ر توندی و شيوه يه كه له سه ده كانى ناوه راستدا هه بوويت، [به لام] نه بووه بنه ما ي ده زگا كۆمه لايه تبه كان نه م جياوازی يه ته نها له سه رده مى مۆديرنديا به بووه هۆى دروستبوونى به ندينخانه كان (كه ناوى) خه سته خانه ي (لۆده نۆيت)، ليره وه (نه م جياوازی) نه خلاقى تاييه ت به هۆى دروستكرنو بووه هۆى جياوازی له گوتاردا. هه ر له به رنه م هۆيش (واته به پنى دهرته نجامه عه مه ليه كان) پزىشك و ديدى پزىشكى ده سه لاتيكي نه وتوى په يداكرد كه پزىشكان له سه ده كانى ناوه راستدا خاوه نى نه بوون. نايى له گرنگى په يدا بوونى ده زگاكان كه م بگه ينه وه. ده زگاكان به شيوه يه كي چاره نووساز هاريكاري بنه ما ي (ده سه لاتی نوئى) يان كرد. نه و ده زگايانه شيوه يه كي تازه ي سه ركو تگردنيان هيناوه ته ناروه. جياوازی نتيوان يه هودى و نايه هودى، ره گيكي قولى له كلتورى نه وروپيدا هه يه، به لام نه م جياوازی ته نها كاتيك بووبه ((كرداريتى (فعليت) كاملى كۆمه لايه تى بۆ پته وكردين ده سه لاتی باو) كه يه هوديه كان سه ره تا بۆ گرتوكان و پاشان بۆ نۆردوگاكانى موف سوتاندن ره وانه گران.

كارى فۆكۆ ليكولینه وه يه له ده زگاكان و له م ريگه يه شه وه ليكولینه وه ي بچوكه كان به هۆى گوتاره وه. نه وه ي باسما ن كرد تاكه ره خنه يه كه له كتيبه كه ي [فۆكۆ] و له تيروانيني بۆ شيتى، نيه. له چواري مارسى ۱۹۶۲ دا فله سوفتيكى لاو و نه ناسراو كه هيشتا كتيب يان وتاريكى بللو نه كرده بۆوه، له زانكۆى سۆربۆن و له به رده م مامۆستا سه ختگيره كه يدا: [واته] ژان فال (كه سه رده ميك مامۆستاي فۆكۆش بوو) وتاريكى دريژى له باره ي سى پته پى كتيبي ((ميرژوى شيتيه وه)) خويناوه.

خویندنه وهی ئەم وتارە کە فۆکۆش لە ناو گۆیگرانییدا نامادە بوو، تەنها لە سێ پەڕە ی کتێبە حەوت سەد پەڕە یەکە ی [فۆکۆ] ورد بوویۆوه. پاشان دەقی ئەم وتارە لە کتێبی ((نوسین و جیاوازی)) دا (١٩٦٧) بڵاوکرایەوه. ژاک دیریدا لە وتارە دا نوسیویتی ((هەر ئەم سێ پەڕە یە ی کتێبە کە ی فۆکۆ واتە شێوه ی خویندنه وه ی دیکارت و Cogito یان منی بیرکەر وه ی دیکارت، لە بنە پەندا سەرچەم گرفت و کێشە ی سەرەکی ((مێژووی شیتێ)) (ناشکرا دەکات))^(٢٧). دیریدا دەریدەخات فۆکۆ سەرەتا چە مکی خودی (سوژه) قبولکردووه (ئەگەرچی لە بابەتی تایبەتی شیتیدا)) پاشان ناچار بووه سود لە ((خودی سیستمی عەقل)) دژی خود وه ریکرێت و نموونە لە خود (سوژه) دژی خود بھێنێت وە^(٢٨). فۆکۆ بپوای وایە دیکارت لە بەردەم دەنگی شیتیدا، بێدەنگ بووه و لە بایسە کە ی خۆیدا دوری خستۆتەوه. دیریدا بەهۆی وردبوونەوه لەو سەرچاوە یە کە فۆکۆ لە پەرەگرافی تێپامانی یە کەم لە ((قولبوونەوه فەلسەفە یەکان)) (١٩٦١) ی دیکارت—و وه ریکرێت وە، هەولە دات هۆی ناکامی فۆکۆ لە رەخنە کەیدا ناشکرا بکات. ئەم وردبوونەوه یە لە پارچە یەکی کورت بۆ دەرخیستی هەلەگە و رەکان، یەکیگە لە شێواژە تایبەتەکانی دیریدا. ئەو لە ((دەنگ و دیاردە)) شدا (١٩٦٧) تەنها چەند رستە یەکی کتێبە گەورە کە ی هوسریل: واتە ((لێکۆلینەوه لۆژیکەکان)) ی خستە ژێر لێکۆلینەوه وه. خۆی دەلیت ئەم کارە لە فرۆیدە وه لێر بووه کە بەهۆی (خویندنه وه ی پارچە یەکی کورت لە روبووبوونەوه یەکی دیرێخایەندا) هەولە دات ((نەگونجانی پارچە کە)) ناشکرا بکات.

فۆکۆ لە سەرەتای فەلسفی ((زیندانی گەورە)) ی کتێبی مێژووی شیتیدا، نوسیویتی ((ئەگەر

چی لە رۆژگاری رێنسانسدا کۆنترۆلی وێرانکاری شیتێ کرا بوو بەلام هێشتا دەنگی ئازادانە بەرگوێ دەکەوت... [بەلام ئەم دەنگە] لە رۆژگاری کلاسیکیدا بێدەنگ بوو، بەهۆی ئەو مێژە مەزنەوه کە بە کارهات... دیکارت لە رۆی گومانەوه شیتێ کرد بە هاوپی خەون و شێوهکانی دی گوناھەکان (یان هەلەکان) لە رێنسانسەوه بۆ سەدە ی ((١٧)) شتێک رویدا کە بە بپوای دیریدا دۆزینەوه ی، جەوهەری سەرەکی کتێبە کە ی فۆکۆ یە. بێدەنگی، شیتێ. خودی فۆکۆش لە پێشەکی کتێبە کەیدا نووسیویتی ((زمانی دەرون پزیشکی مەنەلۆجی عەقلە لەبارە ی شیتێ وه ئەم زمانەش تەنها لە سەر بناغە ی ئەو بێدەنگی، دامەزراوه... مەن نامەوی مێژووی ئەو زمانە بنوسم وه بە لکو دەمەوی رەگ و ریشە ی ئەو بێدەنگیە بناسم.)) گوتاری دەرون پزیشک لەبارە ی عەقڵاوەرپەوه یە لە لۆنکە ی دەسە لاتدا. بەلام دیریدا دەلیت ((دەرون پزیشک تەنها یەکیگە لە نوێنەرەکانی ئەم سیستمە یە زیاتر لە وهش نیە)). ئەو دەلیت ناتوانن بەهۆی خستنه ناو کەوانە ی زمانی دەرونپزیشکی وه، وا بزانی خۆمان لەباری دەسە لات و زمانی عەقڵاوەرپە ی، رزگار کردووه. فۆکۆ کە ((زمانیکی تازە ی دروست نەکردووه)) خودی ئەم گوتارە بەکار دەھێنێت و لە ((دەنگ و زمانی شیتێ وه) دوورە. واتە هاو بەشی ئەو ((گوناھە ی)) کە دە یگێرێتەوه، رەنگە کارە کە ی فۆکۆ بیتوانیایە ((لە رێگە یەکی دیە وه بە پی ی نەخشە یەکی دی)) بەرەو پێش بچێت، بەلام زمانی فۆکۆ ((ئەو زمانە ی تر)) و لۆژیک ی ((ئەو لۆژیکە ی تر)) نیە و خودی کتێبە کەش لە سەر بناغە ی جیاوازی نیوان عەقل و شیتێ، دامەزراوه. فۆکۆ خۆی دانی بە وه دا دەنا کە لە سەر بناغە ی زمانی عەقڵاوەرپە ی لە گەل عەقڵا دە جەنگیت. بەلام چیرۆکی ئەم دژایە تیانە لە فەلسەفە دا، چیرۆکیکی کۆنە. ئەوه ی گرنگە

زانینی ((جیاوازی نیتوان عه‌قل و شیتیه)) که دروستکراوه و ((له بنه‌پ‌تدا بوونی نه‌بووه). به‌لام ره‌خنه‌ک‌ی دیریدا له‌م خاله زیاتر ده‌پوا.

ئو ده‌نوسیت فۆکۆ میژووی جیاوازی عه‌قل و شیتی له‌سه‌ر بناغه‌ی زمانی عه‌قل‌باوه‌پان نویسه‌ته‌وه. نه‌گەر میژوو، نه‌ریت و عه‌قل به‌هۆی دابه‌شبوون و جیا‌بوونه‌وه و جیاوازی عه‌قل و شیتی ((به‌ماناو بی‌ماناوه)) فۆرمه‌له‌بووه، ئایا میژوونوس نابیت خۆی بخاته‌سه‌رو ئه‌م جیاوازی‌وه؟ ئایا نابیت به‌وای به‌و بی‌عه‌قلیه مه‌بیت که کام‌ل‌تره له‌و عه‌قل‌باوه‌پیه‌ی له دابه‌شکردنی دوالیزمه‌کانی - وه‌ک عه‌قل و شیتیدا - ده‌رده‌که‌ویت؟ له‌ راستیدا میژووی جیاوازی عه‌قل و شیتی، ته‌نها به‌ زمانیک ده‌نوس‌س‌ریت‌وه که ئه‌م دابه‌شکردنه‌ی تیپه‌پ‌اندیت، دیریدا ده‌زانیت که زمانیکی و بوونی نیه. که‌وابوو داوا له‌ فۆکۆ ده‌کات له‌ نه‌ینی ئه‌و دزایه‌تیه تیبگات که تووشی بووه: فۆکۆ نازانیت - ناستوانیت برانیت - که شیتی چیه و زمانه‌ک‌یه‌کامیه، به‌لام و ده‌نوسیت وه‌ک نه‌وه‌ی برانیت شیتی چیه. ته‌نانه‌ت پێناسه‌ی نه‌و بۆ بی‌عه‌قلی واته: ((شیتیک که له‌ نه‌بوونی عه‌قل‌وه به‌ده‌ست دیت))، ده‌ریده‌خات که بناغه‌ی کاره‌ک‌ی عه‌قله، به‌لام عه‌قل به‌ تاوانبار ده‌زانیت و [به‌وای وایه] ناتوانریت پشت به‌ بنه‌مای کاره‌کانی به‌ستین. ده‌توانین له‌م شیوازی ره‌خنه‌گرتنه‌دا بناغه‌ی کاره‌کانی خودی دیریدش بناسینه‌وه: ده‌بی له‌ دوانه لیک‌د‌ژه‌کان رزگارمان بیت، له‌م حاله‌ته‌دا له‌ دوالیزمی مانا بی‌مانایش رزگارمان ده‌بیت و به‌پوا به‌ ((خۆ نا‌شکرا‌بوونی)) مانا، ناهینین، واته قبولینا‌که‌ین که مانا ناماده‌یه یان ده‌توانیت ناماده‌بیت. به‌ زمانی هایدگەر هیشتا له‌ سه‌رده‌می میتافیزیکیدا ده‌ژین و ته‌نانه‌ت ناتوانین مۆدیرنیتیش به‌ سه‌لکی تازه له‌کتیبی میتافیزیکدا، دابینین، دیریدا ده‌ل‌یت مۆدیرنیتی وه‌ک سه‌رده‌می پیش

مۆدیرن هه‌ر به‌پرواهیتانه به‌ ناماده‌بوونی ماناوه سه‌نته‌رلیزمی ناخاوتن و به‌گورتی به‌پرواهیتانه به‌وه‌ی پسی ده‌گوت‌ریت ((میتافیزیک‌ای ناماده‌بوون)). به‌یری مۆدیرن وه‌ک به‌یری دینی و سیستمه‌فکریه‌کانی سه‌ده‌کانی ناوه‌راست، به‌وای به‌ دوانه لیک‌د‌ژه‌کان هه‌یه. ئیتسا با زیاتر له‌ باسه‌ک‌ی فۆکۆ و دیریدا وردینه‌وه و بگه‌ریتنه‌وه بۆ بابته‌ی سه‌ره‌کی جیاوازی نیتوانیان، واته [بگه‌ریتنه‌وه بۆ] باسه‌ک‌ی فۆکۆ له‌باره‌ی نه‌و حوکمه‌وه که دیکارت له‌ ((قول‌بوونه‌وه فله‌سه‌فیه‌کاندا)) له‌باره‌ی شیتیه‌وه درک‌اندویتی. دیکارت له‌ یه‌که‌م تیپ‌اماندا ده‌نوسیت:

((هه‌موو نه‌وانه‌ی تائیتسا وه‌ک به‌لگه‌ نه‌ویست و راستین بابته قبول‌م‌کردوه له‌ هه‌سته‌کانه‌وه یان به‌هۆی هه‌سته‌کانه‌وه فیریان بسووم. به‌لام هه‌ندیک جار به‌هۆی تاقیکردنه‌وه‌کانه‌وه بۆم ده‌رکه‌وتوه ئه‌م هه‌ستانه هه‌لخه‌له‌تینه‌رن و پتویسته‌یه‌کانی وریای ناگاداری (حزم و احتیاط) نه‌وه‌یه زۆر پشت به‌ شتیک نه‌به‌ستین که جاریک هه‌لخه‌له‌تاندوین. نه‌گه‌رچی هه‌سته‌کان هه‌ندیک جار له‌باره‌ی شته زۆر وردو زۆر دووره‌کانه‌وه، هه‌لمانده‌خه‌له‌تینن، به‌لام ره‌نگه به‌ره‌و رووی زۆر شت ببینه‌وه که نه‌گه‌رچی به‌هۆی هه‌سته‌کانه‌وه زانیومانه، به‌لام ناتوانین به‌شیوه‌یه‌کی عه‌قل‌په‌سه‌ندانه گومانیان لێ‌که‌ین. بۆ نمونه من له‌ ته‌نیش‌ت ناگه‌رکه‌مه‌وه دانیش‌تروم، جلی تاییه‌تی ماله‌وه‌م له‌به‌ر کردوه‌و ئه‌م په‌رپه‌یم به‌ده‌سته‌وه گرتوه‌و... شتی له‌م بابته. به‌لام چۆن ده‌توانم نکولی له‌وه بکه‌م که ئه‌م ده‌ست و ئه‌م جه‌سته‌یه می منه؟ مه‌گه‌ر خۆم به‌و شیتانه دابنیم که می‌شکیان نه‌وه‌نده په‌شوکاوه‌و نه‌وه‌نده به‌هه‌لمی تاریکی زه‌ردووی ره‌ش‌بووه که له‌په‌ری بیتوانیدا خۆیان به‌ شا ده‌زانن و له‌په‌ری روتیدا خۆیان پۆشته به‌ جلیکی ئالتونی و نه‌رخه‌وانیه‌وه ده‌بینن. یان خۆیان به‌ کوپه ده‌زانن یان خه‌یال ئه‌که‌نه‌وه جه‌سته‌یان له

شوشه یه. به لام نه مانه شیترو نه گهر منیش
نه وانم نه کرده نمونه ی خوم نه وسا له قسه ی
پرپوچدا هیچم له وان که متر نه ده بوو))^(۲۲).

دیکارت له دریزه ی باسه که یدا ده نویست
ته نها له و حاله تدا [واته له حاله تی شیتیدا]
ده توانی گومان ((له شته به دیهیه کان)) بکات.
نه گینا ته نانه ریگایه که هیه بۆنه وه ی بزاین له
خودا نین و خون نابین یان نه وه ی راسته و خق
ده بیینین زاده ی وه همه کانمان نیه، شیوه ی
روبه ربوبونه وه ی دیکارت له گسل^(۲۳) ((دهنگی
شیته کاند)) به مشیوه یه یه. نه و شیتی له ریزی
خه یالبارزی و وه هم و هله و خه وه کاند، داده نی.
به لام فوکو نه وه ناشکرا ده کات که به رده وام
دیکارت له باسکردنی نه م شتانه دا (واته
خه یالبارزی و وه هم و خه ون) بناغی عه قلباوه پی و
عه قلفوازی به سه قامگیر ده بینی و ته نها کاتیک
ده گاته شیتی، لیکدزی عه قل / شیتی ده کاته
شتیکی بنه پرتی. شیتی هریه نه توانینی
بیرکردنه وه ی عه قلانی دانه دنا به لکو به
نه توانینی بیرکردنه وه ش ده زانرا. به م شیوه یه
شیتی له بازنه ی لیکولینه وه و باسه کان ده چیته
ده روه. به لام دیزیدا ده نویست دیکارت هه مو
نه و بیرکانه ی که سه رچاوه ی هستیان نیه،
ده خاته ده روه ی بازنه ی حقیقت و لیژه وه
جیاوازی ناکات له نیوان بیرۆکه یه که په یوه سته
به شیتیه وه و بیرۆکه یه که په یوه سته
به خه وینه وه. له لایه کی دیشه وه دیکارت هه ر
به نمونه ی شیتیه و رانه وستا، به لکو نمونه ی
خه ونیشی هینایه پیتی. چونکه رهنگه خوینه ر
یان گوینگره که ی (که مه رج نیه فیه یل سو ف بیت)
نمونه ی شیت به نمونه یه کی راست نه زانیت.
به لام خه ون یانه وه هم یان هله شتیکی هاویه شه
له نیوان هه مو اندا (هه مو نه و که سانه ی قسه که ر
[یان نیره ر] به عاقلیان ده زانیت) .. دروست
وه که چون نه و ره رگره (گریمانه یه) ده یوانی
ده رنه نجامه کانی کساری فریید له هیستریادا

قبولنه کات چونکه نه یده زانی بابه تی هیستریای
نه خوشه کان به سه ر هه مو اندا ته عمیم بکات.
فریید له وه لایمی [نه مه دا] ده یوانی بلتی ((زور
باشه با واز له هیستریا به پتین. به لام تق هه نوکه
سه رنج له شتیک بده که له نیوان هه مو اندا
هاویه شه: خه ون))^(۲۱).

به لتی بنه مانی حوکمی فوکو سه باره ت به
جیاوازی بنه پرتی عه قل و شیتی، ده چیته ژیر
پرسیاره وه، بۆچی؟ دیزیدا ده لیت له به رنه وه ی
فوکو خوی دیلی نه و جیاوازیه یه له کوتاری
عه قلباوه رانه وه ده ست پیده کات و به هویه وه
به ره و پیتش ده چیت.

خه سته خانو به ندیخانه

فوکو پاش میژوی شیتی، هه ر به رده وام بوو
له لیکولینه وه کانیدا سه باره ت به په یوه ندی
نیوان نه و ده زگایانه ی ده سلات له واقع و له
گوتاردا (و به هوی گوتاره وه) پته و تر ده که ن.
فوکو له کتیبی گرنگی دوی خویدا: واته ((له
دایکبوونی کلینیکی [عباده])) (۱۹۶۲) دریزه ی
به م باسه دا^(۲۴)، له چاپی دووه می ده ف
فه ره سیه کاند ناوینیشانی دووه می کتیه که
((نه رکولوزیای زانینی پزشکی))، سپرایه وه له
وه رگیزانه ینگلیزیه که یدا گورا بق ((نه رکولوزیای
نیدراکی پزشکی)) به لام به راستی نه و ناوینیشانه
دووه می چاپه سه ره که که نامانجی کتیه که،
رون ده کاته وه: [که بریتیه له] لیکولینه وه ی
له دایکبوونی نه و ده زگایانه ی که له بنه پرتدا
دروستکه ری ده زگاوتاری ده سلاتدارن و له
وشی زانینی پزشکیدا درده که ویت. ده سلات
له هه ناوی هه مو یاریه کی زمانیدا خه شار دراوه.
هه ر یاریه کی (زمانی) پابه نده به و
ریکه و تنمانه وه که ده بی قبولبکریت بق نه وه ی
یاریه که دروست بی و به ره و پیتش بجیت.
به ره و پیتشچوونی یاری واته په یدابوونی هه م
رهنگی له سنوری یاساکاندا، شتیکی به راستی

تازه بوونی نیه مه‌که‌ر یاریه‌کی تازه به یاسایه‌کی تازه‌وه [دروست بیی]. له‌ناو شه یاسایانه‌دا یه‌کێک له شێوه زانراوه‌کان له پێشه‌وه دروست ده‌بێت، شتیکی له پێشه‌وه زانراو بۆ یاسادانه‌ر نه‌ک بۆ یاریکه‌ر.

فۆکۆ جارتک وتبووی له ((خشته‌ی وشه یه‌کتر بره‌کان)) فیزی ئه‌رکولۆژیا بووه. یاساکه به‌م شێوه‌یه‌یه، له نێوان هه‌موو شێوه‌ی هاو‌کێشه‌کاندا که ده‌کرێت چونێک بن.. ته‌نها یه‌کێک لێره‌دا راسته.. ئه‌وه‌ی که له‌گه‌ڵ (ستونه‌که‌ی تردا) ده‌گونجی. دۆزینه‌وه‌ی وشه‌که ته‌نها به‌هۆی ئه‌م گونجاوه مومکین ده‌بێت. ((له‌دایک‌بوونی کلینیکی)) ناشکرای کرد له‌ناو شێوه مومکینه‌کانی تێپوانین یان تێپوانینی پزیشکیدا، ئه‌وه‌یان راسته که له‌گه‌ڵ یاسا سه‌ره‌که‌یه‌کانی ده‌سه‌لاتی جیگیردا، ده‌گونجێت. له یه‌که‌م رسته‌ی کتێبه‌که‌دا ده‌خوێنینه‌وه ((گرفتی ئه‌م کتێبه‌ فه‌زا، زمان و مه‌رگه. گرفتی دیدگایه)). تێپوانینی پزیشکی شێوه‌یه‌کی دیدگایه که به‌هۆی رێکه‌وتن نامه‌یه‌کی سیمۆلۆجیه‌وه فۆرمه‌له ده‌بێت. له راستیدا ((دیدگا)) مه‌سه‌له‌ی ده‌رونی و شاراوه‌ی ((مێژووی شیتیش)) بوو، دیدگای ئه‌رکولۆژیست بۆ دیدگای کۆمه‌لگا، بۆ دیدگای شیت (و) بۆ عه‌قل.

کاری فۆکۆ له ((له‌دایک‌بوونی خه‌سته‌خانه‌دا)) دۆزینه‌وه‌ی نه‌تێبه‌کی گرنگه: چۆن دیدگای پزیشک بۆ نه‌خۆش گۆرا بۆ ((زمانی پزیشکی)) ته‌نانه‌ت خاالی سه‌ره‌کی له‌مه‌ش تاییه‌تیره، چۆن زمانی پزیشکی واته‌ زمانی چه‌م‌ک و مینۆده‌کان، زمانی رێکه‌وتننامه تاییه‌تیه‌کان، نه‌یتوانیوه ده‌لاله‌ت و مانای تراژیدی مه‌رگ بگۆرێت؟⁽⁷⁷⁾ مه‌رگ و شیتی هه‌ریه‌که‌یان به شێوه‌یه‌ک نکولی له (سوژه) یان ((مۆف)) ئه‌که‌ن. رافه‌کردنی مه‌رگ واته‌ پوچ‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م نکولیکردنه، ((له‌م رافه‌کردنی مه‌رگه‌وه بوو که پزیشکێک دروستکرا که خۆی به زانست له‌باره‌ی

بابه‌تێکی فه‌رمیه‌وه، ناونا))⁽⁷⁸⁾. فۆکۆ له پێشه‌کی کتێبه‌که‌یدا نووسیبویتی پاش نیتجه ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ی کانت له‌ناو چوو که ئه‌گه‌ری ره‌خه‌نکاری ده‌به‌سته‌وه به بوونی شتیکه‌وه به‌ناوی ((زانین))، ئه‌وه‌ی مایه‌وه بوونی شتیک بوو به‌ناوی (زمان)، هه‌و، زمانیش له‌و جینگه‌یه‌دا به‌کار دێت که ((ته‌فسیریکی)) له گۆڕی بێت، واته مانای شاراوه‌ی مه‌ر و تارتیک ئاشکرا بکات، ئه‌م خه‌سه‌له‌ته ته‌فسیرییه رێگا بۆ ((نووسینه‌وه‌ی مێژووی گوتار)) خۆش ئه‌کات. به‌لام ئه‌م مێژووه [واته مێژووی گوتار] کاتێک فۆرمه‌له ده‌بێت که په‌یوه‌ندی گوتار به ده‌سه‌لاته‌وه، بناسرێت. لیکۆلینه‌وه‌ی دیدگا یان تێپوانینی پزیشکی خۆی له‌خۆیدا، لیکۆلینه‌وه‌ی ((گوتاری پزیشکیه)) که له کۆتایی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌وه (مانای ئه‌مه‌زی خۆی وه‌رگرتوه)) و به‌کله‌کی سه‌قامگیر بوونی ده‌سه‌لاتی ((خود)) (سوژه) هاتوه. سه‌قامگیربوونی گوتاری [که خه‌سه‌له‌ته‌کانی بریتین له‌وه‌ی] نکولی له تێژه ده‌کات، واز له سیستم ده‌هێنی، خاوه‌ن تێپوانینیکی فه‌لسه‌فی نیه‌و به‌ته‌واوی ئه‌زمونگه‌ره‌و ئه‌مۆق پابه‌نده به پێشکه‌وتنی نامرازو ته‌کنه‌لۆژیاوه (له په‌یوه‌ندی ده‌سه‌لاتی پزیشک به بێده‌سه‌لاتی نه‌خۆشه‌وه، سه‌رچاره‌ی گرتوه‌وه. ده‌سه‌لاتیک که پشتی به زانین و ئه‌زمون به‌سته‌وه هه‌رچه‌نده نه‌ک هه‌میشه، به‌لام له زۆریه‌ی کاته‌کاندا په‌یوه‌ندی زانین و ده‌سه‌لات، ده‌سه‌لمینی.

گوتاری پزیشکی، له لیکۆلینه‌وه‌ی جینالۆجیای شێوه‌کانی گوتاردا (که بابته‌ی سه‌رنج راکێشه‌ری فۆکۆ بوو) جینگه‌یه‌کی گرنگی هه‌یه، چونکه گوتاریکی بێ‌په‌رده‌یه‌و ئاشکراکه‌ری په‌یوه‌ندی زانیاری پزیشک و ده‌سه‌لاتی پزیشکه، و له هه‌مانکاتدا گوتاریکه که بنه‌مای خۆی وه‌ک گوتار به ره‌سمی نانا سێت. [دواجار چونکه] بۆ نکولیکردن له‌و جیاوازیانه‌ی رێگه‌یان بۆ ئاماده‌بوونی وه‌ک گوتاریکی زانستی،

خۆشکردووه، نكولى له خۆى دهكات. له گوتارى پزىشكى تازهدا [واته] له سهدهى نۆزده به دواوه) رىكا به ك كرايه وه كه پىچهوانهى رىنگاى گوتارى فهلسهفیه مرقف له پزىشكيدا به پى سنفردار به (جهستى و فكرى كانى) به وه پىناسه كراو له فهلسهفهدا به پى خه سهلهتى بلند هكى (استعلاى) (گرىمانهى) خۆى. له پزىشكيدا شوناسكار له بابته (نۆزه) جيا بۆوه، مرقف توانى نه پىنيرى واقعى وجودى مرقفىكى دى بناسى، له فهلسهفهدا مرقف هم بابته و هم خود بوو. له ده رنه نجامدا هم سه چاره نۆ به فهلسهفیه، گوتارى پزىشكى (ناچار كرد) پشت به پىشكه و تنه ته كنىكه كان بى سوود وهرگرتن له تىوره، به ستن.

فوكو لىگولینه وهى ورتى له سه ر گوتارو ده سه لات له ((وشه كان و شته كان)) ۱۹۶۶، ((ئه ركولۆژى زانین)) ۱۹۶۹ و له وتارىكى نۆر گرنگدا له ((كۆلۆژى فرانس)) واته ((سىستى گوتان)) ۱۹۷۱ د، درىزه پىدا. به لام (فوكو) له كىتیبكدا كه پاش هه موو نه مانه بلۆىكرده وه، جارىكى دى ده ستىكرده به جىنالۆجىاى ده زگا ده سه لانخوازه كان و ئه ده زگایانهى به سته وه به سىستى گوتارى یاساى و ((تپوانىنى یاساى)) به وه. كىتیبى ((چاودىرىكردن و سزادان)) (۱۹۷۵) برىتبه له جىنالۆجىاى یه كىك له دیارترین ده ركه و تنه كانى ده سه لات، (واته) به ندىخانه. هم كىتیبه ش به رله وهى ((مىژوى به ندىخانه)) بىت ((نۆزیه وهى چه مكى نه مرقى و مۆدىرى سزادانه)). كىتیبه كه به دوو به لگه ده ست پىنده كات. به كىكیان راپۆرتىكه له بارهى نه شكه نچه و مردنى تاوانبارىك له سالى (۱۷۵۷) دا كه به تۆمه تى هه ولى كوشتنى شا (گىرابوو). نه شكه نچه و مردنىك كه له مه يدانى پارىسدا و له به رده م هه زاران سه ىركه ردا به نه نجام گه ياندره. دووه میان به لگه یه كه كه هه شتا سال پاش به لگه یه كه م نوسراوه و راپۆرتىكى وده

له باره ی ژيانى رۆژىكى تاوانبارانى دادگاى جهزایى فه رهنسا. جياوازی له نىوان توندوتىژى (عنف) به لگه یه كه م توندوتىژى شاراره ی ((به رنامه ی به ندىخانه)) دا هه به.

به لام فوكو له كىتیبه كه يدا هه ولىدا وه ده رىبخات كه دووه میان وىرانكارانه ترو ترسناكتره^(۲۸). له یه كه میاندا جه سته نه شكه نچه ده رىت و به لام له دووه میاندا گىانى (مرقف) ئازار ده رىت ده سترىژى ده كرىته سه ر. یه كه میان له نه شكه نچه دا به دواى تۆلو (به وتى خودى نه شكه نچه ده ران) به دواى نۆزیه وهى راستىدا ده گه رىت، [به لام] دووه میان له نه شكه نچه دا به ودى به دواى سزادانا ده گه رىت و (ده یه وىت) هاوكات له گه ل سزادانا بىرۆكه ی ملكه چى له گه ل هاوپهنگ بوون له گه ل كه سانى دىدا، بكات به یه ك شت. واته به ته نها نایه وىت سزادات به لكو ئامانجى چاك كرىنه وهى رۆح و دو بهاره په روه رده كرىنتى. ده یه وىت پال به و (كه سه وه بنىت كه) به ((شتىكى ناسروشتى)) ده زانىت و به ره و ((سروشتى بوونى)) به رىت. به رله وهى مه به ستن ئازاردان بىت، به ته ماى نه وه یه ((تاوانبار بكاته هاوپى خۆى)). [واته] تاكه كان گوپرايه ل و ملكه چ بكات.

به ندىخانه و سزادان (به وتى فوكو) به ره مه پىنسه ره. [چونكه] مه به ستن به سوودبوونى مرقف و جه سته كانه. له قالب ده دات و فۆرمه له ده كات. هم تپوانىنه ((ياساى - سزایى)) مۆدىرنه، هه مان نه و كاره ده كات كه ئامانجى ((زانسته مرقیه كان)) ه. ده سه لاتی روى به ندىوان زانینه وه ده به سترىته وه.

رهنگه بىوانىن به سه رنجدان له م گۆرانه ی مانای زىندان، وه لامى نه و پرسىيارانه بده بینه وه كه له سه ره تاى كىتیبه كه ی فوكو دا كراون: بۆچى به ندىخانه له رۆژگارى مۆدىرندا گرنگترین و (رهنگه) تاكه ئامىرىكى بنه په تى، سزادانه؟ به یوه ندى به ندىخانه به ده زگاكانى تره وه چیه،

که مرقفەکان گۆپراپەلۆ ملکەچ دەکن؟ واتە: خێزان، قوتابخانە و کەلیساو... ئایا چەمکی بەندیخانە (کۆکردنەوەی مرقف) لە چەمکی کۆکردنەوەی سەرماپە، نزیکە؟ فۆکۆ وتویتی ((بۆچی جێی سەرسوپمانە ئەگەر ژووری زیندان بە بەشەکی تریه: واتە کاری ناچاری، و هێزی دەسەڵاتداری بەندیخانە بە هەموو دەزگاکانی چاودێریکردن و دەستنیشانکردن و بە پارێزەرانی رێکخستنیوه [کە هەر هەموویان] پەردەوامی دەدەن بە کاریگەری چەند لایەنی داوهری - نامۆی مۆدێرنی سزادان بیت؟ ئایا هیچ جێی سەرسوپمانە گەر بەندیخانە لە کارخانە، قوتابخانە، سەربازخانە و خەستەخانە، بچیت))^(٣٩).

گۆپراپەلکردن، هاوڕەنگیکردن و یاساپێژکردن بەبێ چاودێریکردن، ناکریت. فۆکۆ لە کتێبە کەیدا ئاماژەی بۆ ((نامانجی چاودێریکردن)) کردووه (کە بریتیه له) ((بینینی سەرتاسەری)) ئەم نامانجە لە پێشنیارەکی ((فەیلەسوف و ئابوریانی لیبرالی سەدهی نۆزدەدا) واتە له) ((جرمی بنتام)) داوودەبێت: دروستکردنی ناوەندیك له بەندیخانەدا بۆ ئەوهی بەندیوان بتوانیت لەیه ک سەیرکردندا هەموو گۆشەکانی بەندیخانە و هەموو ژوورو راپەرەکان، ببینی. ئەم نەخشەیە لەلایەن یەكێك له فەیلەسوفە نازادپەروەرەکانەوه پێشکەشکراوه بۆ ئەوهی چاودێریکردن ئاسان بکات. فۆکۆ سودی له دەستەواژەی ((سەرتاسەری بین)) یان ((هەموو شوێن، بین)) وەرگرتووه، بۆ ئەوهی بپێژێت ئەمۆی بەندیخانە روون بکاتەوه: [کە بریتیه له] یەكسانکردن، هاوڕەنگکردن، چوونیهك كردن. بپێژێت یەك کە بابەتی دوا کتێبی فۆکۆ بوو (بەلایەنی کەمەوه دەتوانین بە دنیاییهوه بپێین بابەتی بەرگی یەكەمی کتێبەکی بوو).

کارکردنی سیکسوالیتی چ جیاوازیهکی لەکۆمەڵگای مۆدێرندا بەسەرھاتووه بۆ ئەوهی

چوونیهك كردن و هاوڕەنگ كردن، باشتر دروست بێی؟ بۆ ئەوهی مرقفەکان بەهۆی تیزکردنی پتۆستییهکی غەریزیهوه، زیاتر لەیهك بچن؟ دەتوانیت بە سوود وەرگرتن لە سەرتاسەریین بەدوای ((رەگی هەموو شتیوه ئەندیشهیهکی پینراو)) بپێین. دەتوانیت مەلانی جیاوازی لەسەر بنەمای سیستەم فکری جیاوازیەکان، پەروەردە بکەین و لە هەندیکیان بکەین قبولی بکەن کە دوو کۆی دوو دەکاتە پێنج یان ئەوهی کە مانگ بریتیه له پەنیرێک، و پاشان دیسانهوه هەموویان لە تەمەنی بیست یان بیست و پێنج سالیاندا لە تەنیشتی یەكەوه دابنێین... سەرتاسەر بین لە شتیوهی تاقیگایهکی دەسەڵاتدارە کات کە بەهۆی میکانیزمەکانی چاودێری و پشکنینەوه دەتوانیت بە شتیوهیهکی کاریگەر و بەهێز، کار لە رەفتاری مرقفەکان بکات. زانستیش پێی بەپێی پێشکەوتنی یاسا، پەڕەیسەندوو و لە سەرتاسەری سنووری کارەکانی دەسەڵاتدا، بابەتی تازەیی بۆ لێکۆلینەوه و ئاین، دۆزیووتەوه. بەکارهێنانەکانی سەرتاسەر بین، هەمەپەنگە زیندانیەکان چاک دەکاتەوه، نەخۆشەکان تیمار دەکات، خۆتندکارن پەروەردە دەکات، چاودێری شیتەکان دەکات، سەرپەرشتی کرێکاران دەکات و سووالگەر و بێکارانیش دەخاتە سەرکار. سەرتاسەر بین شتیوهیهکە لە سەقامگیربوونی جەستەکان لە فەزادا، شتیوهیهکە لە دابەشکردنی تاکەکان بە نێسبەت یەكترهوه شتیوهیهکە لە رێکخستنی زنجیره پلەیی، شتیوهیهکە لە دیاریکردن و نایبەتکردنی (تخصیص) پایە و کەتالەکانی دەسەڵات و شتیوهیهکە لە پێناسەی ئامێرو رێگاکانی بەکارهێنانی دەسەڵات کە دەتوانیت لە ((خەستەخانە - کارخانە - قوتابخانە و بەندیخانەکاندا)) بەکار بهێنیت. دەتوانیت هەرکاتێک باس لە سەپاندنی کار یان رەفتاریک

به سهر كۆمه لىك ئاگه كه سدا كرا، نه خىشەى
سەرتاسەر بىن، به كار به پىترىت. ^(۳۰)

فۆكۆ گەرچى لەزگەى بونىادگەرى بۆ
بەرهم و بۆچونەكانى، قبولنەكرد بەلام لە
(وشەكان و شتەكان) دا نووسى ((بونىادگەرى
مىتۆدىكى تازە نىيە، [بەلكو] هوشيارى بىدارو
چاودىرى گەرى زاننى تازەىيە)). ^(۳۱)

فۆكۆ لەمەمان سالى بلاويونەو هەى كىتەبەكەيدا
- واتە ۱۹۶۶ - لە بەرنامەىەكى تەلەفزيونيدا
بەناوى ((خويندەنەو بۆ هەمووان)) هەو، ووتى:
(ئەمۆ بە زاننىيەكى پەتى، بە زانستىكى پشت
بەستو بەكار، شتىكى ئەبستراكت و گشتى وەك
زمانناسى و بنەپەتى وەك لۆژىك،
گەيشتوين)). ^(۳۲) ئەو لەم بەرنامەىەدا رايگەيانە
لىفى شتراوس مىتۆدىكى دروستى پەپەرەوكرىووە.
[چونكە] خۆى سەرقالى ناسىنى هەتەكانى
بەردەوامى پەرەسەندن، نەكرد، بەلكو هەولیدا
(ياساكانى نابەرەوامى) بدۆزىتەووە.

ياساكانى نابەرەوامى. ئەگەرچى ئەم
زاراوەىە لە سەرنجى بەكەمدا وردبىن نىيە وادىتە
پىش چاوكە دزايەتى تىدايە، بەلام ئەگەر سەرنج
لەو خالە بدەين كە بە راستى رابردوى كلتورى
ئىعە شتىكى (نامۆيە) بۆ ئىعە و شىوێى ئەم
نامۆيونەش دەتوانى ياسا و رىسايەكى هەبىت،
ئەو حوكمەكەى فۆكۆ ئەوئەندە سەرسوپهتەر
نابىت. لە راستیدا فۆكۆ بىنەماكانى مىتۆدى
گيانناسى، جىولوجيا و زىندەوهرزانى، بەراست
داناهو [هەمان مىتۆدى] لە ((زانستە
مۆيىەكان)) دا بەكارهێناوە. خالى گرنىگ
نۆزىنەو هەى مێژوو نىيە بەلكو نۆزىنەو هەى
رىسايەكى ((مێژوو دامالینە)).

بايەخدان بە ((خود)) [سۆزە] بەماناى نكولى
كردنە لە ((مێژوو دامالین)). [چونكە]
پەرەسەندنىكى گریمانەى، خەيالى، ناواقەى
(خود پەرستى) دروستدەكات [هەرەها]
و هەمى بوونى زانستىك [دروستدەكات]. (رەنگە

مانا لە رووبەرەو دەست پىيگات وەك
رەنگدانەو هەىك... بەلام خالى گرنىگ و سەرەكى:
سىستەمە واتە قولايىيە)). ^(۳۳) ژان پياژە بە
دروستى نامازەى بۆ ئەو كرىووە كە
بونىادگەرى جىگايەكە كەلتيەو مانا دەست
پىدەكات. واتە روپەر بە ئامانجى خۆى دادەنيت و
كارى بەسەر قولايىيەو نىيە. ^(۳۴) لىزەو
دەتوانىت بگوترىت تىپووانىنى فۆكۆ
بونىادگەرىەكى بۆ بونىادە. بە مانايەكى تازە،
دەتوانىت كارى فۆكۆ بفرىتە بوارى (دابىرانى
پاش بونىادگەرەو لە بونىادگەرى).

گرنىگترىن لىكچوونى كارى فۆكۆ لىفى
شتراوس نكولىكردنە بە خود. هەردوو بىرپار هىچ
جىگايەكيان بۆ مۆف لە بنەماى زانیدا، دانەناو
خالى بنەپەتيان لە مۆدىل پان نموونەكان،
دەزانى. يۆنانىەكان بىريان لە خواكان، سروشت،
جىهان و بەمانايەكى گشتى بىريان لە سىستەمى
هەبوو پان (COSMOS) دەكردهووە و هىچ
پە [يان بەهاىەكيان] بۆ خود يان ئەو كەسەى
پرۆسەى شوناسكرى ئەنجام دەدا، دانە دانە،
لەگەل COGITO و ((من بىردەكەمەو)) [ى
دىكارىدا] ئەم بگەرە فەلسەفەى هاتە دنياووە
پاىو پەلەىەكى سەرەكى وەرگرت. بەلام
ئەندىشەى مۆدىرن لەلایەكى دىەو لەگەل
(ناوەندگەرىدا) ((مركزىت) نەدەگونجا.

ئەستىرەكانى پاش رىئىسانس^۱. ناوەندگەرى
زەويان بەلاناو [لىزەو ئەندىشەى مۆدىرن]
بەخىرايى بەو ئەنجامە گەيشت كە ناوەندىك لە
ئاسمانەكاندا نىيە. تىزەكانى داروين وەك
ئەنجامىكى لۆژىكى بايەلوجيا كە لە دوو سەدەى
پىش داروينەو پەرەى دەسەند، لەدەرئەنجامدا
مۆفى بە ((رىگەوتىكى بايەلوجى)) لەقەلەمدا.
فرۆيد دەريخست كە ئەو خودە بالايە... ئەو
قارەمانەى مۆدىرنىتى، لە راستیدا هىچ نازانىت نە

^۱ مەبەستى نوسەر دۆزىنەو بەنلوبانە گەكى كۆپىنكۆسە. (ا)

له جيهان ده زانیت و نه له وانی دی و نه له خوښی. مرقف ته نها له گوتاری فلسفه فیدا بوو که هېشتا پله و پایه یی ناوهدندی [مرکزی] خوی، پاراستبو. پله و پایه یی کی بلندتر له سروشت و [وهك] فره مانپه وای سروشت. به لام به رده وام رللی هوشیاری مرقف، ناشکراتر بوو، تا نه و جینگه یی ((پیشاندانی فلسفه فیانه یی ماهیه تی مرقف)) - وهك جورج باتای ده لیت - به یی ده رنه نجام زانراو و مرقفی نه بستر اکت [ته جریدی] (تا راده یه كه به هوی مه ولی فله سوفانی نینگلیزه وه له ناسوی لیکولینه وه، فریدرایه ده ری، لیفی شتراوس و نوییه تی جيهان بی مرقف ده سستی پیکردو هر بی مرقفیش کرتای پی دی))^(۳۶) زانسته کانی نه مرقف له ده رویشکاریه تا نه سروپولجیا زمانناسی، نه و دیان ده رخنه وه که چیدی مرقف ناوهدندی جيهان نیه، فوکو له کاتیکدا ناماژه بؤ دوو زانستی یه که م ده کات (که هردوکیان مرقفیان سرپوه ته وه))^(۳۷)، گوتویه تی نه مه کاردانه وه یه که دزی مؤدیرنیتی که له ناو جه رگی خویدا دروست بووه. به به وای فوکو گوتار - که گرنگترین نامانجی فوکو بوو ته نانه ت گرنگتر له ده سه لاتیش - یه کیتیبه کی ((سرو زه مانی)) و ((سرو تاکه که سی)) و ((سرو ده قی))^۲ هیه. به سرپنه وه یی پله یی ناوهدندی مرقف، مرقف له ناو ژماره یی کی بیثوماری ناخاوتنی نه ناسراودا (واته) [له ناو] رنسا سره که کانی گوتاردا) ون ده بیث. مرقف به هیچ شیوه یه كه سوژه یی گوتار نیه. سوېژکتیسم (یان خودیتی) ناتوانی ره که زتیکی ده ره کی (وهك مرقف) بیث، به لکو له ناو زه مینه یی گوتاردا، [واته] له ناو کومه لی گوزاره و لوزیکی ناخاوتندا)، دروستده بیث. فوکو ده نووسیت گوتاری مؤدیرن نه و ویتایه [تصور]

^۲ وتاریکی گرنگی فوکو یه که له کتیبی ((جینالوجیا المعرفه)) له لاین احمد السلطانی عبدالسلام بن عبد الغالی، موه ویرگیتر اوده سر زمانی عمره یی.

دروسته دکات (وک نه وه یی نه وه دهنگی خودی خومان بیث که گوتار به ره و پیشه وه ده بات و [دهنگی خومان] که له گوتاردا ده رده بری))، به لام له راستیدا سیستمی گوتار پیویستی به خودی ده ره کی نیه، له ((سیستمی گوتاردا)) باسی نه م سر به خوښی یی گوتار، کراوه. به وته یی فوکو گوتار، به لکه یه كه نیه که ناماژه بؤ شتیکی دی بکات، به لکو وهك بینایه کی میژوویسی له خویداو بؤ خوی، مانای هیه. لیره شه وه هم مانای نه رکلوزیا ده زانیت و هم جیاوازی له جینالوجیاش [ناشکراده بیث].

نه رکلوزیا میژودیکه. شیوه یی دوزینه وه یی دانایی و به ره و پیشبردنی، زانینه. دوزینه وه یی شیوه کانی گوتارنکاری نه و چوارچنوه کرتاییه یه که تیایدا زانین مومکین و دروست ده بی و دینه دی، به لام جینالوجیا دوزینه وه یی هه لومهرجی میژووی نه و دیارده یه یه که ده مانه ویت بیناسین. دوزینه وه یی ((هه مکیه کی [یک کلیت] میژووییه)). نیچه به و مانایه له جینالوجیا تیده که یشت و [به و مانایه یی] ده بینایه ناروه. جینالوجیا به م مانایه ((پتر دوزینه وه یی میژووی نه مرقیه تا میژووی رابردو)). هه ولدانی فوکو بؤ دوزینه وه ((میژووی به ندیخانه))، نمونه یی کی باشه. سرنجدان له هه مکیته [کلیت] میژووی به ندیخانه یی مؤدیرن، بؤ دوزینه وه یی کومه لگایه (که له بنه ماکانیدا، کومه لگایه کی سزاده ره)). بؤ نه م کارهش هر نه وه نده به س نیه رابردو به سه رته یی نه مرقف بزاین، به لکو ده بی ههنگاو یک بگه ریته دواوه له سه ر پله یه كه راوه ستین که بی هیچ سرنجیکی ره خنه گرانه به سه ریدا تیپه ریون: [واته] نینگه یشتن له جیاوازی نه مرقو رابردو. ((شینوازی)) فوکو، رابردو نا ناشنا ده کات. نه و زنجیره یه كه روداو ناخاته ژیر لیکولینه وه که له ده رنه نجامدا به مرقف ده گن، به لکو ((شینوه یی کی دی بوونی)) هر روداو ییکی بؤ گرنگه. واته نه وه یی بؤ نه و گرنگه سیمای جیاوازی و شیوه یی

تایبه تی پیتشکه و تنی هەر رووداوێکه. فۆکۆ تا ئێ
شویته ی په یوه دندی به لیکۆلینه وه ی
جینالۆجیانە ی زانسته مرۆپیه کانه وه هه یه،
گرنترین چه مکه کانی ئەم زانسته ی - نه ک وه ک
چه مکه ناسراو قبولکراوه کان، به لکو (ئێ
[چه مکانە ی] وه ک [بابە تیکی] لیکۆلینه وه
ده مینایه ئاراوه. واته ده یکردن به گرتی
هه لسه فی.. راسته وخۆ وه ک ئێ کاره ی له باره ی
شیتیه وه نه بامیدا. تا پیتش فۆکۆ شیتیان ((به
شیتک که ده توانریت بناسریت) یان وه ک شیتکی
ناسراو، ته ماشا ده گکرد. ئێ وه ده ریخست
ئێ زمونگی چوونیه ک، هه مکه ی یان ره سه ن له
شیتێ، بوونی نیه. ((په ره سه دندی)) له والعدا
گۆران نیه، به لکو جگه له نمایشی هه مه په نگی
چیت نیه.

فۆکۆ له (١٩٨٢) وه وتووێژێکدا، نه خه یه ی
به ره مه مکه کانی به م شیتیه ره نوکرده وه: ((سێ
بواری جینالوجیا مومکینه: نه نتۆلۆجیای ئیمه له
په یوه دندیدا به حه قیقه تیکه وه که به هۆیه وه
خۆمان وه ک خود (سوژه) دروست ده که یه.
دووه م نه نتۆلۆجیای ئیمه له په یوه دندی دا به و
پانتاییه ی ده سه لاته وه که به هۆیه وه خۆمان
وه ک بکه رو نه بامده ری کار، دروستده که یه.
سێ هه م نه نتۆلۆژیای مێژووی ئیمه له په یوه دندیدا
به نه خلاقه وه که به هۆیه وه خۆمان وه ک
کارگوزاری نه خلاق دروستده که یه. که وابوو
ده توانین سێ ته وه ره ی جیاواز بۆ جینالۆجیا
ده ستینیشسانیکه یه. هه رسێکیان نه گه رچی
به شیتیه یه کی وردیش نه بێت، له کتییی ((مێژووی
شیتیدا)) ناماده ن. ته وه ره ی حه قیقه ت له
((له دایکبوونی کلینیکسی)) و ((وشه کان و
شته کان)) دا ناماده په و ته وه ره ی ده سه لات له
((چاودێری و سزادان)) و ته وه ره ی نه خلاقیش له
((مێژووی سیکسوالیتی)) دا (٢٧).

فۆکۆ له پیتشه کی مێژووی شیتیدا ده نووسیت
که به دوا ی (خالی سفر یان خالێکی سه ره تادا))

که به دوا ی /

دا ده گه ریت که ئیمه به و (ئێ زمونیه په تی و
بیلایه نه)) [واته ئێ زموونی شیتێ] بگه یه نیت..
ئێ زمونیک که هیشتا به هۆی دابه شبوونه وه،
دابه ش نه بووه. فۆکۆ له دۆزینه وه ی په یوه دندی
ده سه لات و زانیندا - واته ئێ وه بابته ی ته مه نیک
بیری لیکرده وه - به شیتیه یه کی دی به دوا ی ئێ
ئێ زمونه دا ده گه را. به م مانایه ش کاره کی
هه لسه فی بوو. لێزه وه بێهه وده نه بوو کاتێ له
سه ره تای دووه م به رگی مێژووی سیکسوالیتی دا
نووسی که ئامانجی کاره کی له ده یه کانی
را به ردوودا، شیکاری دیارده ی ده سه لات یان
ئاماده کردنی به نه مایه کی تپۆری بۆ شیکردنه وه
دیارده ی ده سه لات، نه بووه (وه ک زۆر که س وا
ده زانن)، به لکو ئامانجی سه ره کی بریتیبوو له
تیکه یشتنی له ئێ زموون ئێ زموونی دیاریکراوی
بوون له م جیهانه دا. هه ر ئەم به نه ما یان ناوه رێکه
هه لسه فییه که کاری فۆکۆ له هایدگه ر (که فۆکۆ
زۆر ستایشی ده کرد) نزیک ده کاته وه. ده توانین
به سه رنجدان له م خاله سه ره کیه له مه ولی فۆکۆ
بۆ دۆزینه وه ی په یوه دندی زانین / ده سه لات،
تی بگه یه. ئێ وه دیویست تیتبگات کام زه مینه یه
به شیتیه یه کی مێژووی فۆرمه له ی ئێ زموونی
کردوه. [له وه لامدا] زه مینه یه ک له چه مکه،
تیوره و یاسا سروشتیه کانی دۆزیه وه که به
راست یان هه له به زانست ناویانگی ده رکردوه و
فۆرمه له ی ئێ زموون ده کات و لێزه وه په یوه دندی به
ده سه لاته وه په یدا ده کات.

(فۆکۆ) ته نها پاش زانینی ئەم چۆنیه تیه بوو
(که بابته ی زۆریه ی به ره مه مکه کانی) سه ره جی
گواسته وه بۆ ئێ زمونیک له خود یان ئێ وه ی
هه لسه فییه سه ده دکانی ناوه راست به ((ئێ زموونی
گیان)) - نفس -)) له قه له میان ده دا، له
کرداری سیکسیدا، [که تیایدا] ئه وی دی (الاخر)
بابته، من یان بکه ری کردار له واقعدا جگه له
((هۆکاریکی کرداری هاوتا - مقابل -)) زیاتر
نیه. ئێ وه په یوه دندییه ی له سه ر بناغه ی زۆرداری و

دهسلات دامه زراوه كه له كردهاری سىكسىدا بهرجهسته دهبيت، هه ر له م خاله وه سه رچاوه وهرده گرت: بهرجهسته كردنى كردارى من له بهرام بهر كردارى بهرام بهردا.

خالىكى گىنگ ههيه كه له باسكردنى تيوهرى فوكى سه بارهت به دهسلات، زو له بهر دهچينه وه: به كارهينانى دهسلات تاييهت به دهولته يان زنجيره يهك ده زگاي دهسلاتدار (وهك كه ليسا) نيه، دهسلات له شيوه ي جياواز و له هه لومه رچ وه زاي جياوازا، به كارديت كه هه ريه كيك له م هه لومه رچ وه زايانه (مىژووى تاييهتى و ناكتيكى تاييهتى خوى ههيه). جىگىركى شيوه كانى دهسلات ته نها يه كى له بابته تيوهرى به سه رنج راكتشه ره كانه كه ده توانريت لى بكو لريت وه. [به لام] تيوهرى كوتايى له ليكولينه وهى گشتتيرين شيوه ي به كارهينانى دهسلات وه، به دهست ديت. ليكولينه وهى وردى نهو جىگىركىيانسه ي دهسلات، فوكيان كه يانده نهو نه جامه ي كه په يوه ندى نتيوان سيسته مه كانى دانايى (كه هه ندى جار - نهك هه ميشه - خوى له جوهره كانى سيستمى گوتاردا، دهرده خات) و دهسلات، په يوه ندى بهه كى هه ميشه يه.

هه ر گوتاريك (يان هه ر سيستمى زانين، يان هه ر چوارچينه يه كى دانايى) شيوازو پراكتيكى تاييهتى خوى بۆ به كارهينان و بۆ نه زمونى چاوديرى كردنى كۆمه لايهتى ههيه. دياره نه م نه زمونه له زمينه يان بابته تيكى تاييهت وه به دهست ديت. ليژه وه ليكولينه وهى وردىينى جينالوجىيائى دهسلات له ده زگاكانى وهك زيندان، خهسته خانه و قوتابخانه دا ناسانتره. [به لام] كارى گران بۆزينه وهى نه م ناوكه ي دهسلات له په يوه ندى موفدا به خويه وه (كه به جيا له ليكولينه وهى په يوه ندى سىكسى و خيزانيه كان، نازانيت). به هه ر حال ده توانريت له ليكولينه وهى هه ر ده زگايه كدا، شيوازيكى تاييهت

له كارهينانى دهسلات بدۆزينه وه... شيوازيك كه تاراده يهك و(به ريژه يهك) له دهره وهى ستراتيجى سيستماتيكى دهسلاتى چينايهتى و كۆمه لايهتى، كار ده كهن. گراني ليژه دا نه وهيه كه ناكرت نه وهى له م جىگسه يان له زايانه دا، رووده وات به هوى گه رانه وه يان بۆ شتيكى تريان نه مانهت بۆ تيوريه كى گشتى دهره ياره ي دهسلات، بناسينه وه. دياره له ناو هه مو نه مانه دا په يوه ندى ههيه له نيوان نه بستيم دهسلاتدا، به لام نه م په يوه ندى له هه ر بابته تيكدا شيوه ي تاييهتى خوى ههيه و له هه ريه كيكدا قهرسايى دهسلات يان زانين جياواز دهبيت.

له لايه كى ديه وه له بهر نه وهى ((ناتوانين هيج په يوه ندى كه له سه ر بنه ساي هيو دهسلات دامه زراوه، بدۆزينه وه كه بهرگى له بهر ده م خويدها، دروست نه كات)) و دهسلات ((سروشستيرين)) ي نه م په يوه ندى يانهش روبه پوى بهرگى بابتهتى دهسلات دهبيت وه، كه وابو رهنگه بتوانين له گۆشه نيگايه كى ديه وه سه رنج له م مه سه له يه بدهين: [واته] له گۆشه نيگاي بهرگيه كانه وه، به لام نه م ليكولينه وه به چندان جار گرانتره له ليكولينه وهى به كارهينانسه كان [واته] به كارهينانسه كانى دهسلات. ناتوانريت هيج نه خشه يه كى خه يالى يان بۆتۆپى بدۆزينه وه كه تيايدا چاوپۆشى له ئوميدى رزگاريون. واته ئاره زوى رزگاريون له دهسلات و له په يوه ندى زانين / دهسلات، بكات، يان خوى پيشنيارى ريگايه كى توندپه وانه و سهركوتكرانه، نه كات. رهنگه باشتيرين نمونه ماركسىزم بيت. تيوره يهك كه هه ر له سه ره تاوه پيشنيارى نهو ته كنيكانه دهكات كه له سه ر بنه ماي دوانه ي پيكه وه به ستراوى زانين / دهسلات و بۆ سهركوتكرين به كاردين. سهركوتكرديك كه ((زانستى ماركسى)) يان ((سوشىاليزمى زانستى)) (نهو سهركوت كرده ي)) بۆ لايه نگراني بهرپه وانا.

نه و خاله ش دهبی بلین که بهرگیش گشتی نه، به لکو تایبه ته، واته وه ک چون دروستکردنی تیوره یه کی گشتی له سهر بنه مای به کاره یئانه تایبه ته کانی ده سلات گرانه، هه روش بۆ تیوره ی بهرگری گرانه. هه خوینه ریکی وردی فروید به باشی ناشنای شیوازی کاری دیاریکراو تایبه تی بهرگریه و نه وه ش ده زانیت که جه وه ری سهره کی بهرگریه کان نه وه که له تیوره یه کی گشتیدا کزنه بنه وه چونکه بهرگری تایبه ته و به هه رشیوه یه ک بی بهرکاره [نینفعالیه] (کاردانه وه یه که له بهرامبر په یوه ندیه کی تایبه تی زانین/ ده سه لاتدلو له بهرامبر

شیوه یه کی تایبه تی سهرکو تکردندا). به وتی فۆکۆ ته نها ده توانریت به شیوه یه کی چالاک به شداری بکه ی، به لام ناتوانین چاوه پی تی وه لامیکی بنه پی تیوریانه ی لی بکه ی. نه و راستیه ش به ناوبانگه که فۆکۆ له دوا ده یه کانی ژیانیدا به شیوه یه کی چالاکانه سهرقالی بهرگریکردن له که مینه نه ژادی، سیکسوالیتی، په نابهرانو به تایبه تی بهرگریکردن له مافی زیندانیه کان، بوو. به لام که متر سه رنج له وه درلوه که نه وه رگیز ده رنه خجایکی تیوری له م کاره سیاسیه ی خۆیه وه، به ده ست نه هیناوه. له

هه ندیک حالتی که میشدا که به م کاره هه لسا ((به رده وای واقع)) بۆی ده رخواست هه لای کردبوو.

له دوا رسته دا که نووسیم ناوی به رده وای واقع هینا، نه ک پیشکه وتن. نه م وردبوونه وه یه (له وشه کان) نیتیه بۆ باسیکی تر راده کیشی. بیرۆکه ی پیشکه وتنو گه شه کردن. فۆکۆ نه بهرۆی به پیشکه وتن هه بوو، نه به به رده وای. یه کێک له ده ستکه وته تیوریه گرنگه کانی کتیبی ((وشه کان و شته کان)) بریتی بوو له: دابهران. له فاسلی چواره هه میشدا بینیمان⁴ که مه زنه کانی قوتابخانه ی فرانکفورت (به تایبه تی فالتر بنیامین له دوا به ره مه کانیدا) بیرۆکه ی پیشکه وتنیان خستبووه لاوه و به مه ش نکۆلیان له یه کێک له گرنترین بنه ماگانی مؤدیریتی، کردبوو. به لام نکۆلیکردنی فۆکۆ ره گی له به ره مه کانی نیتچه دایه. نیتچه ده ریخستبوو که ((به ره سه ندنی)) شتیک، خویه ک، نامیزیک یان بیرۆکه یه ک به مانای پیشکه وتن به ره و نامانجیکی تایبه تی نه))⁽²⁸⁾ پرۆسه یه کی لۆژیکیش نه که کورنترین ریگا بیت. یان ((که مترین هیزی بویت)). نیتچه ده نوسیت که پیشکه وتن خه یالیکه که له جیگه رکیکی ((یه که)) که متازور سه ربه خۆکان? له سه رماندیه. نه وانه پارچه ی چواره می ((ده جال)) دا ده لیت بیرۆکه ی گه شه کردن، بیرۆکه یه کی مؤدیرنه و ((له نه خجاییدا بیرۆکه یه کی هه لیه)).⁽²⁹⁾ فۆکۆ له ((وشه کان و شته کان)) دا ده ریخت که جینالوجیا بۆ نیتچه بهرله وه ی بریتی بیت له ((ناسینی ره گ یان ناسینی لایه نی واقعی دیارده))، بریتیه له رونکردنه وه ی بابه ته کانی لادان [له و دیارده یه] نیتچه ده ریخت هه رکانیک نه مۆمان به هه لومه رجیکی میژووی ناسی، به رده وای میژوویمان پیشان نه دلوه، به لکو ((نه بوونی

⁴ نه م فاسله: راته فاسلی چوارم له ژماره ی یه کی گۆفاری سه رده مدا کراره به کوردی.

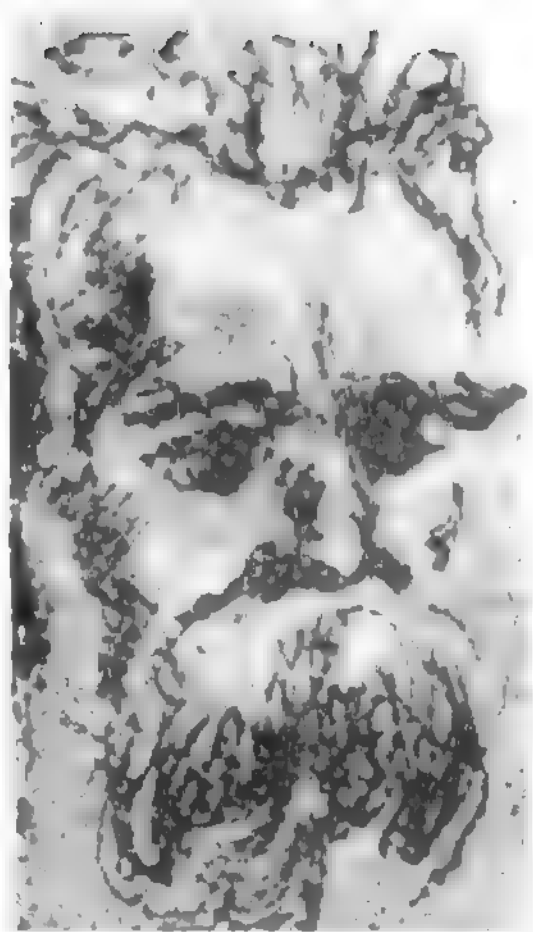
دابېرانی نه بستمۆلۆژی

چه مکی دابېرانی نه بستمۆلۆژی که ره گه زڼکی سره کی تیپوانینی فۆکو په، تاراده یه که له سره بناغی چه مکی دابېرانی له تیپوانینی گاستون باشلاردا، دامه زاره. ^(۱۱) نه م تیپوانینی باشلار کاریگر په کی قولی کرده سره فیهله سوفی مارکسی: لوی نالتوسیر (که ماوه یه که مامۆستای فۆکو ش بوو). به لام ناسیت له باره ی نه م کاریگر په وه، زیاده پوهی بکه یین، واته نووسینه کانی باشلار تاکه سرچاوه ی چه مکی دابېرانی له تیپوانینی فۆکو دا، نین. له راستیدا زوړه ی بیریاران له ریڼایه کی جیاواز له ریڼاکه ی فۆکو وه به و تیپوانینه گه یشتن که ناتوانریت پرۆسه ی پهره سندنیکي عه قلانی له میژوی زانستدا، بدقوزیت وه. تا مس کۆهن و پول فیرابندیش به م خاله گه یشتون، دیدی ئانارشستانه ی (فوضوی) فیرابند زۆر له دیدی فۆکو ده چیت: له بنه پرتدا شتیک نیه ناوی ((پرۆسه یه کی عه قلانی [بی بۆ] ره وایه تی به خشین [تبریر] به زانست)). هر کلتور و هر سرده مێک نمونه یه کی خوی بۆ عه قلانیه ت و عه قلابوه ی، به ره م دینی. ناتوانریت به هوی نه م نمونه وه هه لومه رچی نه ندیشی رۆژگار یکی دی، هه لسه نگینن. به م مانایه پهره سندنیکیش له گوپی نیه. تا مس کۆهینیش به هوی هینانه ئارای شقوش له نه بستمۆلۆژیای زانستیدا... واته تیپه پین له نمونه یه کی بالاده ست و قبولکراو، تا راده یه که له و چه مکوه نزیکه که فۆکو بۆ دابېرانی هیناوتیه ئاراهه.

فۆکو نه که له فله سه فه ی زانسته وه، به لکو له پرسپاریتکه وه ده ستی پیکرنوه که تاراده یه کی زۆر پرسپاریتکی هیرمۆتتیکه: ئایا ده توانین به هوی پیکرنه وه له رۆژگار یکی تره وه - بۆ نمونه: سرده مێکی دیاریکراوی رابرنوو - سیستمی نیشانه یی و مانا و هه لومه رچی مانانا سی نه و سرده مه، بناسین؟ واته تیپه یین چون نه و سیستمانه له یه که کۆده بنه وه؟ فۆکو ده نووسیت

به رده وامیمان)) پيشان داه، واته هه لومه رچه جیاوازه کانی نه بستمۆلۆژی کانا مانا سیوه، په یوه ندیا نمان به ده سه لات وه، زانیه وه، به لام میژوو مان به و مانایه ی بانگه شه ی بۆ ده که یین، نه ناسیوه. فۆکو که به ناو به لکه کۆن و تۆز گرتوه کانا ده که پا، زۆر تر ده یویست له و هه موو گه پا و وردبینی و وردنویسینانه دا، لاینه ی بی هاوتا و دووباره نه پوه وه ی هر روداوێک بدقوزیت وه و پاشان له پئی نکولیکرنه وه له ئامانج خوازی (الغانیه) هیکلی و باوه پی نیمچه دینی به کۆتایی و ئامانج، که شفی بکات چۆن و بۆچی ئامانج به خه یالدا هاتوه... واته په یوه ندیه کی میژووی به هر به لکه په که وه لکینراوه. نه مه نه وانه یه یه که فۆکو له نیتچه وه فیری بوو. به لام فۆکو له تیپه یشتنی دابېرانی و نه بوونی به رده وامیدا، قه رزاری هایدگر په شته. نه و دانسی به وه دا ناوه که ((هایدگر له دیدی منه وه به رده وام فیهله سوفیکی سره کی بووه)) ^(۱۲). فۆکو له وشه کان و شته کانداه و جیکه یه دا که نه وه رونده کاته وه که نواچار مرقوف تیده گات گه پا و به دوا ی ره گو ریشه کانی خۆیدا، بی مانایه، تاراده یه که له چه مکی هایدگری ((فیردانی دازاین بۆ جیهان)) نزیک بۆته وه. له وشه کان و شته کانداه ده خوینینه وه ((مرقوف له ره گو ریشه کانی هه لکه نه راوه. هه نوکه لیره یه)) ^(۱۳). نکولی له لیکچوونی نه م حوکه له گه ل ناوازی هایدگر دا، ناکریت، ته نانه ت چه مکی ((ناسۆی دانایی دابراو)) چهند له ژیر کاریگری بونیادگریدا یه هینده ش په یوه سته به هایدگر وه... فیهله سوفیک که دابېرانه کانی له میژووی میتافیزیکیدا خستبووه ژیر لیکولینه وه. له (میژوی شتیدا و له و شوینده که تیتیه گات ((هه موو ماهیه تی عه قل له شتیه ی عه قلدا، قۆرمه له ناکریت، مه گه ر به لاوه نانی عه قل نه بیت)) هه ست نه که یین به ته وای له ناسۆی فکری هایدگریدا راده وه ستاوین. ^(۱۴)

خۆی ھەيە، تەکنیکی خۆی ھەيە مێتۆدی خۆی ھەيە و مێتۆدیکی تایبەتی خۆی ھەيە بۆ گریمانەي ئەوێ زمان مانایەکی ھەيە جگە لەوێ دەیلێت و ھەروەھا بۆ گریمانەي ئەوێ زمان لە ھەموو جێھەدا ھەيە جگە لە زماندا).⁽¹¹⁾ فۆکۆ دەیزانی ھەمیشە لە پشت گوتارەو و مانا یان ماناگەلێکی تر خۆی ھەشارداو. بەلام رێک لەم خالەدابوو لە ھێرمۆنیکي مۆدێرن جیادەبۆو. بەپرۆای ئەو نێمە ھەرگیز ناتوانین بگەینە مانا ھەشاراوو نەوتراوەکانی دەق و گوتار، بەلکو ئەو [مانا نەوتراو] دادەھێنین و دەیفولقێنین. فۆکۆ لە (سیستمی گوتار) دا بە راشکاوی نوسی کە ھەر تەفسیرێک خولقاندنی قسەیەکە کە بھوامان وایە دەبێ بگوترایە. فۆکۆ لێرەدا وەک لە ھەموو شوێنەکانی دیکەدا، لەم خولقاندنی ((گوتار لە پشت گوتاریکی ترەو)) یان ((لە پشت خولقاندنی مانای تازەو، ھەلدان بۆ رەوایەتی بەخشین بە سیستمی جێگیر، دەنۆزیو، ھەلدان بۆ بەردەوامی ھێزو دەسەلات. سەردەمێک نێتجە تەفسیری لە (کنیی) ((لەودیو چاک و خراپ)) وە بە کردارێک دانابوو بۆ بەرگەگرتنی رەوای⁽¹²⁾. فۆکۆ پەنجە دەخاتە سەر لایەنی نێگەتیفی ئەم کارە. تەفسیر یەکتە لە گەشتێکی شێوازەکانە کە بەرھەمھێنای گوتار رادەکێشی بۆ ((دیسپلین و چاودێری پۆلیسی)) و ناھێلێت کە دەق ((جەنجال دروستکەر)) بێ. لە راستیدا [تەفسیر] شێوازیەکە بۆ سنوردکردنی مەترسیەکانی گوتار. شێوازی ئەرکۆلۆژیا رێک دەبێت ئەم مەترسیانە ناھێلێت بکات. بێگومان دەتوانیت لە ھەلبژاردنە ئەدەبیەکانی فۆکۆدا، ئەم ئارەزوو بۆ ناھێلێت کردنی مەترسی (نەگونجان، بەدناوی) بپێنری: دۆن کیشوت، برازای رامۆ، رۆمانەکانی ماریکی دوساد، وەسوەسەکانی ئانتوانی قەدبسی نوسیینی فلوبیتر. چیرۆکەکانی رۆسلۆ و مۆریس بلانشۆ. ئەمانە ئەک ھەر تێڕوانینی بالادەست و

بێکردنەو لە دیدی سیستەم سیمولوجیەکانی ئەمەقووە بۆ ماناکانی رابردو، شێوێکی کۆبونەوێ سیستەمەکانی پێشو، لەسەر بنەمای ماو و جیاوازی، راوستانو. ھەرگیز ناتوانین لە ئاسۆی دەلالەتی ماناکانی رابردو، تەماشای شتێک بکەین. کەوابوو (بمانەوێت یان نەمانەوێت) تێگەشتنی مۆژوویی پابەندە بە جیاوازیو و لە ھۆکمی دروستکردنی مانادایە. دروستکردنی مانایەکی تازە ئەک تێگەشتن ئێ.

فۆکۆ بە پێچەوانەی پەپرەوانی ھێرمۆنیکەو ھەرگیز بە دیاردەییەکی نەمر بەناوی رافەکردنەو، نەبوو. فۆکۆ ھەرگیز وایو رافەکردن لەسەردەمە جیاوازیو کاندو لەگەڵ گۆرانی دراو زانستی، کلتوری و کۆمەلایەتیەکاندا، دەگۆریت، ئەو لە وتاری (نێتجە، ماریکس، فروید) دا نوسی: ((ھەر کلتورێک سیستەمی تەفسیر و رافەکردنی تایبەتی

دهسه لاتداریان به هۆی هیتانه ئارای بیروباوه پی تر - یان پیویستی ژیان به شتیوه یه کی تر و بیرکردنه وه یه کی تر و کارکردنیک تر وه ده هیتایه ئاراه و ته نانه ت نازادی له کرداره ((ناشه خلاق و سیکسیه کانیان)) بۆ جه ننگ بانگ ده کرد، به لکو هه موویان گوتاریکی نازه یان له سه ر بناغه ی ئه م بنه مایه خولقاند: هه رچه کم بویت، ده یلیم. ئه م بنه مایه له سه رنجی یه که مدا کاری ته فسیرکه ر ناسان ده کات، به لام له واقعه ده ست و پیتی ده به ستیته وه.

شتیوه ی کۆبونه وه ی سیستمه نیشانه بیه کان و ده لاله تی مانای سه رده مه جیاوازه کان چیه؟ فۆکو ئه م شتیوه یی به زاراه یه کی یۆنانی دیاریکردوه که پیشتر دیمان له به ره مه کانی هوسریلیشیدا به کاره یتراه: ئه بستمیم Epstime. فۆکو له ئه رکو لۆژیای زانیندا زاراه ی ئه رشیفیشی به کاره یتناوه که تاراده یه که (له هه ندیک روه وه) هه ر ئه م مانایه ده به خشی:

((نیمه له جی ئه وه ی له کتییی ته فسانه یی و مه زنی میژوودا، دیری وشه کان ببینن که به شتیوه یه کی ناشکرا ته رجومه ی تیروانینه فۆمه له کراوه کان له سه رده م و فه زا میژوویه کانی رابردوودا، ده که ن، [له جی ئه وه] کاری بلاوی ئه و سیستمانه ده بینن که گوزاره کان وه ر وداوه کان داده نین (به هه لومه رچی تاییه تی خۆیان و سنووری ده رکه و تنیان وه) و هه روه ها گوزاره کان وه ک شته کان فۆمه له ده که ن (به توانستی تاییه تی خۆیان و سنووری ده رکه و تنیان وه). من پیشنیار ده کم که سه رجه م ئه م سیستمی گوزارانه (چ روداوین یان شت) ناوینن: ئه رشیفکردن)).⁽¹⁾ ئه م وردبونه وه یه له گو شه نیگای گوتاره وه یه، به لام له ویدا ئه م سیستمانه به ((ته ستی پوزه تیغانه ی زانین)) له قه له م درابوون و ریکخستنی تاییه تی ئه و سیستمانه له هه ر سه رده مه یکه ده به ((نه بستمیم)) ناو نرابوو. له راستیدا سه ره تا دیرینه ناس (ئارکو لۆژیست) نه بستمیمی هه ر رۆژگاریک به هۆی ئه و به لگه و دراوانه وه که زاده ی ئه و سه رده مه ن،

به گریمان وه رده گزیت. دیاره نکولی له وه ناکریت که [له به رنه وه ی] ئه مه ز ئه م به لگانه ده خویتینه وه، که وابوو له سه ر بنه مای رافه کردنی ئه مه زیی [واته] دروستکردنی مانا تازه کانیان له یه که ئه رشیف یان ته بستمیدا، جیهان ده که ینه وه. هه ر له به ر ئه م هۆیه بوو فۆکو ((زانین)) ی ((هه م به سیستمی گوزاره کان وه م به رافه کردنیان)) ناونا. ئه رکو لۆژیای زانین له سه ر بناغه ی نه بوونی سه رده وامی میژووی، راهه ستاوه .. ریک وه ک زمانناسی که لیکۆلینه وه ی سایکرونی [یان ناسۆی] ره گه زه ته نیشیت یه که کانی سیستمیک له لیکۆلینه وه ی میژووی یان دایکرونی به باشتر ده زانی. یاسا کانی هاوته نیشتی ره گه زه کانی زمان، تاراده یه که له چه مکی ته بستمیم له دیدی فۆکو دا ده چی. هه ر شکله ندیه کی دانایی (من هه ندیک جار ئه م ده سه وازه یه له جی ئه بستمیم به کار ده هیتیم). [دیاره ئه م ده سه وازه یه] به رامبه ره ئه ده بیه که ی (نه بستمیم) نیه، به لام ئه و مانایه ده که یه نی که مه به ستی فۆکو بوو))، کۆمه لی ریساو ده ستوره که له ناو کۆمه لی سیستمه مدا جیگیرن. ئه و ریکخستنه ی ئه م ریساو ده ستوره له ناو سیستمه که دا له پال یه که وه داده نیت، بناغه یه که که هوشیاری هه ر سه رده مه یکی له سه ر راهه ستاوه.

هه ر ته بستمیم یان شکله ندیه کی دانایی له سه رو په ره سه ندنی میژووی یان په یوه ستبوونی ره گه زه کان به ریسا کلاسیکیه کانی میژووه ریه وه، ناو سیستمی په یوه ندی ره گه زه کانه. ده توانریت له م په یوه ندیه دا سیستمه کانی هاوتایی و جیاوازی (ره گه زه کانیش) بنۆزینه وه. هه ر ته بستمیم ریسایه کی کۆتایی هیه: [که بریتیه له] کللی ماناناسیانه یان ((په یکه ریه ندی بنه رته ی زانین)). خه سلته ی سه ره کی ته بستمیمی رۆژگاری رینیسانس به کللیک ده ناسریته وه: لیکچوون. له ویدا [واته له رۆژگاری رینیسانسدا] جیهانی بچوک، ریساکانی جیهانی گه وره ی پیشان ده دا،

جولهی جسمه ئاسمانیه کان له گه‌ل جولهی شته وردە کاندایه‌یه‌ک شت ده‌زانرا. وشه‌کان و شته‌کان به‌م لیکچوونه رێک ده‌خران. هه‌موو شتی له کتێبیکی مه‌زندا (که هه‌ندیک جار به (کتیبی سروشت) و هه‌ندی جار به (ئاخواوتنی بنه‌په‌تی جیهان)) ناوده‌برا) یاسا رێژ ده‌کرا. بناغه‌ و شیرازه‌ی ئه‌م کتێبه بریتی بوو له ((لیکچوونی هه‌موو ره‌گه‌زه‌کان له بابته‌ی جیاواز له‌ خۆیان)). به‌که‌م دابرائی ئه‌بستمۆلۆژی که فۆکۆ له‌ وشه‌کان و شته‌کاندا باسیکرد، له‌ سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی هه‌ڤده‌دا رویدا: له‌ ناگاوه‌ ئه‌م ئه‌بستمه‌ رما. سیستمیکی ته‌واو جیاواز له‌ شته‌کان، له‌ په‌یوندی نیوان وشه‌کان و شته‌کان سه‌ریه‌له‌دا که له‌ ئاستی گوتاردا شیوه‌یه‌کی تازه‌ی نه‌رشیفکردنیی فۆرمه‌له ده‌کرد.

لیکچوون وه‌ک کللی بنه‌په‌تی مانایی، بایه‌خی خقی له‌ ده‌ستدا. ئه‌وه‌ی (هاوکات له‌ گه‌ل سه‌ره‌لدانی سیستمی لۆژیکی و به‌لگه‌ خوازی [استدلال] گوتاری فه‌لسه‌فی زانستیدا) دروستبووه، ئاشکرا که‌ری بوو. لێره به‌دواوه وشه‌کان ئاشکراکه‌ری شته‌کان بوون، نه‌ک له‌ شته‌کان بچن. ئه‌م دابرا نه‌واوه، زه‌مینه‌ی خۆشکرد بۆ په‌یدا بوونی خود وه‌ک زه‌ینه‌تی بالا‌ی مرۆیی. که‌ ده‌رکه‌وتنی له‌ کۆتایی سه‌ده‌ی هه‌ڤده‌دا کامل و ته‌واو بوو. له‌م ئه‌بستمه‌دا، ئاشکراکه‌ری (ناوان له‌ شته‌کان) هاوکات بوو له‌ گه‌ل پێشکه‌وتنی زانسته سروشتیه‌کان، بازرگانی و لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌جازه‌کانی (میژوویی). سێ بناغه‌ی سه‌ره‌کی ئه‌و زانستانه دروستبوو که پاشان به‌ته‌واوی له‌یه‌ک جیا بوونه‌وه: ئابووری، زمانناسی و زینده‌وه‌رزانی: به‌ ته‌ی فۆکۆ لێره‌وه‌ بوو عه‌قڵی رۆژئاوایی پێ‌ی نایه‌ ناو سه‌رده‌می داوه‌ری و ره‌خه‌نکاریه‌وه. ^(١٧) له‌م ئاستی تازه‌یه‌دا، نه‌خشه‌ی زانستی گشتی، تبه‌رده‌ی

کۆتایی نیشانه‌کان، بیرکارییوونی سه‌ره‌جه‌م بوونیاد زانی (که رێسا گشتیه‌که‌ی جه‌بره) و پولێنکردنی زانیه‌کان، ده‌رکه‌وتن. دیاره‌ له‌ سه‌ده‌کانی ناوه‌راسته‌یدا زانسته‌کان پۆلێن ده‌کران و نموونه‌ی دره‌وشاوه‌ش له‌م پۆلێنکردانه له‌ به‌ره‌می بیراره‌ موسلمان و مه‌سیهیه‌کاندا هه‌یه. ^(١٨) به‌لام له‌ سه‌رده‌می ئه‌بستمی ئاشکراکه‌ریدا بوو که ئه‌م پۆلێنکردنه پێویستی [بوونی] زانییکی کۆتایی (بۆ نموونه پێویستی [بوونی] ده‌ستوریکی زمانی هه‌مه‌کی) یان ده‌هێنایه‌ پێشی: ((ئامانجی بوونیادی گوتاری کلاسیکی ناوانی شته‌کان و لێره‌وه‌ خویندنه‌وه‌ی بوونی شته‌کان بوو)) ^(١٩). زانستی زمان له‌ بیریه‌که‌ی ئه‌م پولێنکردنی زانستانه‌وه‌ بوو که وه‌ک زانستی سامان و زانستی سروشت، دروستبوو.

ده‌رکه‌وتنی مرقف پان خودی بالا، ئاشکراکه‌ری دووه‌م دابرائی ئه‌بستمۆلۆجیه. له‌ ناگاوه‌ کۆتایی سه‌ده‌ی هه‌ڤده‌دا ئه‌بستمی ئاشکراکه‌ری، له‌ ناوچوو. وشه‌کان توانی ئاشکراکردن و شته‌کان هێزی ده‌لاله‌ت ئامیزی خۆیان، له‌ ده‌ستدا. مرقف و سه‌رده‌می نوێ ده‌ستی پێکرد. لێره‌دا به‌ وردترین پێناسی فۆکۆ بۆ (رۆژگاری مۆدێرن)) ده‌گه‌ین سه‌رده‌می له‌ ناوچوونی ئاشکراکه‌ری و په‌یدا بوونی مرقف وه‌ک بابته‌ی ئه‌ندیشه‌وه‌ له‌ هه‌مان کاتدا خود پان ئه‌ندیشه‌ند پان شوناسکه‌ر. به‌شمی سه‌ره‌کی وشه‌کان و شته‌کان ده‌ریده‌خات ئه‌م دابرا نه‌بستمۆلۆجیه چۆن فۆرمه‌له بووه‌ و چۆن سێ زانستی: زینده‌وه‌رزانی و ئابووری سیاسیی و زمانه‌وانی (فیلوولۆژی یان زمانه‌وانی میژوویی) دروستبوون. ئه‌بستمی جیاوازی گۆپا بۆ شتیکی تازه: شتیکی جیاواز به‌ناوی کاره‌وه (له‌لای ئادام سمیث و دیفید ریکارد بۆ که پاشان مارکس چه‌مکی هێزی کاری، له‌بری دانا) به‌ بنه‌مای نرخێ کالای زانرا. شتیکی که به‌شیوه‌یه‌کی ورد ده‌توانی له‌ سه‌ر بنه‌مای کاتێره‌کانی کاری رۆژانه ئه‌ندازه‌گیری لێکری، له‌ زینده‌وه‌رزانییدا

^١ (ئاشکراکه‌ری) له‌بری (بیانگری) داناهه‌... خزی ده‌بوو ده‌ستواژه‌که له (ده‌برین) وه‌ دروست بکریته، به‌لام له‌بهر ئه‌وه‌ی هه‌موو (ده‌برین) یان (بیان) یکیش خزی ئاشکرا کردنیکه... له‌بهر ئه‌وه‌ ئاشکراکه‌ریه به‌باشتر زانی.

((رهگه زی زیندوویی - حیاتی -)) هاته ناراهه. زانایانی زانسته سروشتیه کان له ژۆزیه وه تا لامارکو کوویه، ههولیاندا کردار، له نه ناتۆمیکردنی نه ندامتیک به گرنگتر دابنن، وهك چۆن له زمانه وانیدا گرنگی به کارکردنی رهگه زهکانی زمان ده درا. ^(۱) به بهروای فۆکۆ رۆژگاری کلاسیکی سه دهی هه فده له ناو چوو، بۆنه وهی مۆدیرنیستی فۆرمه له بهی، واته پشش میژووویی کلتوری رۆژناوا به له ناوچوونی ناشکراکهری کۆتایی پتهات و سه دهی هاوچه رخ دهستی پیکرد که مۆدیرنیستی ته نهها نه مه به مانای وشه به میژوو ده زانسی، ((سه دهی پیگه یشتنی فکری مرقۆی)) به وتهی رۆشنگه ران و کانت. رۆژگاری مۆدیرن که به نه بهستی می جیاوازی ده سنی پیکرد، ((زمانی)) که له سه دهی کلاسیکیدا به نه وای توانای ((ناشکراکردنی بوونی هه ر شتیکی هه بو))، گوپی بۆ سیستیمیک له رهگه زه جیاوازه کان. ئیستا زمان هه ولده دا نه و شتانه ده ریجی که توانای ده ریپینیانی نیه، نه گه ر زمان که بناغه ی ده ریپینی نه زمونه کانه (و نه زمونه کرداریه کانیش)، و به نه مای سه ره کی هه ر شکلیکی زانینی به لگه خوازیه (استدلال)، توانای جینه جیکردنی نه رکیکی نه بیت که له نه ستزیدایه، [نه وای] سیستمی ترانستالی فه لسه فی - زانستی، تیک ده چیت یان ده رکه وتنی نه م دارمانه له قه یراندا ده رده که ویت. مرقۆیش که ده سه لات له گه ل ناشکراکردندا نه ده گونجا، ده سه لات له نه بهستی می تازه دا په یدا ده کات، به لام (مرقۆ) به له ده ستدانی زمان (واته ناموازی ده سه لات) نه م هه لومه رجه تازه یه به ته وای له رزۆک ده بینن. له راستیدا سه دهی سالاری مرقۆ وهك خودی بالا، رۆر کورت بو: له ماوه ی نۆیوان له ناوچوونی ناشکراکردن و ناشکرابوونی بێ توانای له ده ریپیندا: سه دهی نوئی نالتونی.

مۆدیرنیزم ده ریپینی کاملی جیاوازی بوو. مارکی دوساد ماوه ی [نیوان] بکه رو به رکاری پیشانده دا. هیکل ماوه ی نیوان خود و بابه ت و مارکسیش درزی نیوان دوو چینی سه ره کی سه رمایه داری، گۆپانی رهگه زهکانی سه دهی کلاسیکی له گه ل سه دهی مۆدیرندا، له گه ل چه مکی جیاوازیدا، ده گردجا. نه وهی له م سه دهی کلاسیکیدا به حه یقت ده زانرا گۆپا بۆ (بوون)، نه وهی سروشت بوو [گۆپا] بۆ مرقۆ، نه وهی ((نیمکانی ناسین)) بوو [گۆپا] بۆ ((نیمکانی به نه زانراوی مانه وه)) و دواجار تیوره میتافیزیکیه کان، گۆپان بۆ ((هوشیاری پشت به ستو به نه زمون)) له رۆژگاری رینسانسدا شته کان به لیکچوونیان له شته کانا، ده ناسرانه وه، له سه دهی کلاسیکیدا وشه کان ده ریپینی شته کان بوون. له رۆژگاری مۆدیرندا جیاوازی نیوان وشه کان و شته کان بووه به شتیکی براوه. لوتکه ی نه م سه دهی، رۆژگاری ئیمه یه که به پی و ته ی ساموئیل بیکیت شته کان چیدی ناوی ئانرین. زمان که له سه دهی هه فده دا به ده ستووری زمان (و تیوره ی بیان به زانستی مه جازه کانه وه)) ده ناسرا، گۆپا وه بۆ گوتار. ئیمه نه مۆ به هۆی نه م گۆپانه وه له ماوه ی نیوان دال و مه دلول و گرنگتر [له وهش] له نه توانینی رونکردنه وهی تیپوانینی زهنیه کانمان (مه دلوله کان)، تی ده گه یین. به م شیوه ی زانستی مرقۆی وهك خودی مرقۆ (و زمان) بێ مانا ده بیت ((زانستی مرقۆی له و جیگه یه دا هه یه که بته واین شیکردنه وه بکه یین. نهك له جیه کدا که مرقۆ خۆی بووه به گرفت و مه سه له یه کی سه ره کی و شیکردنه وه له بواری تایه بتی ناھوشیاریدا، به ره و پشش ده چیت. ناھوشیاری له شیوازو ریتساو گشتگیریه ده لالت نامیزه کان که بۆ هوشیاری، هه لومه رج و شکل و ناوه یۆکی ناشکرا بکات. قسه کردن له زانسته مرقۆیه کان له هه ر حاله تیکی

تردا، واته به کارهینانی زمان به شیوه یه کی
هه له))^(۹۱)

چه مکی نه بستیم له نه رکولزیای زانیندا که
سالی توفانی (۱۹۶۸) دا له تونس نوسراوه،
به کار نه هاتوه، له م کتیبه دا ناسینی گوتار
له پیی گوتاره وه به شتیکی نامومکین
زانراوه^(۹۲) له بهرنه وهی ((په پوهندی به لکه
خواریه کان - مناسبات استدلالی -)) له سنووی
گوتاردان، که واپو به هوی گوتاره وه ناناسرین،
نه مه داپرانیکه له بونیانگه ری و شه کان و شه کان.
خالی سهره کی کتیبه که هر ((نه بوونی
به رده وامیه))، به لام له جیاپوونه وهی
سهرده مه کان تی ناگهین نه گهر چه مکی ناوه ند
نه وهی به میژووی گشتی ناو ده بریت) وه لاره
نه نین. نیستا بی ناوه ند، بی زینما ته نه ده توانین
سیستم و یاسای هارته نیشتی گوزاره کان،
بناسین، په یامی نه رکولزیای له مه زیاتر نیه.
بینای کون بق باستان شوناس ده توانی
سهرچاوهی هه زاران گریمانه یان بابسه نی
لیکولینه وهی جیاوازی شیکاری و زانستی بی،
به لام سهرتای کاره کی جگه له وردبوونه وه له
په یوهندی به شه کان، شتیکی تر نیه. دهنگی
میژو له ده ورویه ری بینا که دا نیه، هر دهی (یان
به لکه یه ک) پتویستی به ناسینی (ره گزه
په راویزه کان)) نیه. کاری نیمه تیگه یشتنه له
په یوهندی نیوان به شه کان. هر بیناپه کی کون
له نیوان ریساو روداوه کاندأ جیگه ی بۆتوه
(روژیک له سهر بناغی په یوهندی نیوان نه و دوانه
دامه زراوه و نیستاش له سهر بناغی
په یوهندی کی وه که نه وه ده بیفریت). هر
گوتاریک له نیوان ریسو زمانیه کان (که به پیی
خواریان په یوهندی ده روونی گوزاره کان فۆرمه له
ده که ن) و روداوه کاندأ جیگه ی بۆتوه. گوتار له
ریی لیکولینه وه یه کی زمانه وانیوه، ناناسریت.
له گریمانه ی روداوه کان (و نیه ته کان) یشه وه هیچ
به ده ست نایه ت.

ته نه ده بی بتوانی ((په یوهندی و هاوسهنگی
نیوان ناستی بونیادی و ناستی ریگه و تن))

بناسری. لیږه وه له گوتاردا هه ندیک جار
((پانتایی گشتی گوزاره کان)) گرنه وه هه ندیک
جار به شه تاکه کانی و هه ندیک جاریش پراکتیکی
ریساکان.^(۹۳) کتیبی نه رکولزیای زانین دهی له ناو
((پراکتیکی به لکه خواریدا (استدلال) داده نی).

نه مه فسله: واته له سلی چواره م له ژماره ی
په کی گوتاری سهرده مدا کراوه به کوردی.

چه ند تپینه به له:

❖ نه مه له سلی شه فسله له کتیبی ((مدیریت و اندیشه
ی انتقادی))...: بابک احمدی له بهرنه وهی به یسی لورمه می نه م
له سله له دوا ژماره ی گوتاری (نظار) دا بلوکاره توه، نه دی
لیږه دا په راستمان نه زانی جاریکی دی بلوی پکینه وه.
❖ هه مو نه نو نویسنانه ی له م که وانه په دا []
نوسراون، له وره گتیری کوربه وه ن.

❖ له ژماره ی په کی گوتاری سهرده مدا فسله چواره می
نه م کتیبه مان کړلته کوردی... له ژیدا ناوی قوتا بخانه په کی
نه ده بیهان به هه له نورسپوه: (اکسپرمیونیزم) مان به
(نه زمونگه ری) دانوه که هه له یو راستبه کی (ت) سپر په ته.

په راویزه کان:

له م له سله دا نه م چاپه سهرچاوه هه مو ونه کانی
(فلکلر) په له م کتیبه دا.
(۲۲) ر. دیکارت، تفکرین له فسله ی په که مدا، ۱۹،
احمدی، تاران ۱۳۶۹. ص (۱۸-۱۹).
(۳۰) م. فلکلر ((سهرتاسه ریپی)) ت: ن. مویده حکمت،
فرهنگ ۱۵ پایز ۱۳۷۲، ص (۲۹-۳۱).

(۳۲) وهرگتپاوه له وتویزی فلکلر له که ل:

(۴۲) بق نمونه سهری نه م سهرچاوه په که:

(۴۵) ف. خیتجه: له سهر چاگو خراپه وه. ص ۷۸.

(۴۸) بق نمونه سهری نه مانه په که:

— ابو نصر محمد فارابی، احصاء العلوم، ت: ح — خیر جهم
تهران ۱۳۱۸.

— ابو عبدالله محمد بن احمد بن یوسف کاتب خوارزمی.
مفاتیح العلوم، ت: ی. ج. خدیو هم، تهران ۱۳۶۲.

1. J.Hypothèse: Course of studies de la psychanalyse de l'esprit de l'homme. Paris, 1976.
2. J. Miller, *The Language of Michel Foucault*. New York, 1980, p.4
3. Hacking 'Archaeology of Foucault' D.Gonzalez Hey, *Foucault, A Critical Reader*. London, 1989, pp. 27-40
4. M.Foucault, *Madness, knowledge and psychology*. Paris, 1964
5. M.Foucault, *Les mots et les choses*, Paris, 1974, p.338
6. M.Foucault, *Histoire de la folie à l'âge classique*. Paris, 1985
7. M.Foucault, *History of the idea*, Paris, 1964
8. M.Bakhtin, *L'œuvre de François Rabelais et la culture populaire au Moyen-âge et sous la Renaissance*. ed. A.Robel, Paris, 1995, pp 103
9. Bakhtin, *Problems*, ed. H.Hamovigg, Paris, 1976, p.163.
10. M.Foucault, *History of the idea* ..., p.75
11. *Ibid*, p.418
12. *Ibid*, p.19.
13. M.Foucault, *Madness, knowledge*..., p.75
14. E.Barthes, *Œuvres complètes*, Paris, 1992, vol.1, p.1292.
15. *Ibid*, p.1293
16. M.Sorokin, *L'homme idéal*, Paris, 1966, p.262
17. J. Delacaz, *Le ps*, Paris, 1966.
18. M.Gauchet, G. Sussin, *La prison de l'esprit humain*, Paris, 1960
19. L.Fort, A.Robert, *La prison*. Ed. Paris, 1989, p.13
20. J.Derrida, *L'écriture et la différence*, Paris, 1978, p.52.
21. *Ibid*, p.58.
22. M.Foucault, *History of the idea*, p.56.
23. د. دگوت، تأملات در فلسفه‌ی اونی، ترجمه‌ی: احمدی، تهران، ۱۳۶۹، صص ۱۹-۱۸.
24. ■ Hyrn 'Derrida and Foucault', H.J.Silverman ed. *Derrida and Deconstruction*, London 1989, pp 201-218.
25. M.Foucault, *Naissance de la clinique*, paris, 1990.
26. *Ibid*, p.25.
27. *Ibid*, p.26.
28. M.Foucault, *Surveiller et punir, Naissance de la prison*, Paris, 1975.
29. *Ibid*, p.236.
30. م. فوکو، اسپریتیسم، ترجمه‌ی ذ. موبد حکمت، فرهنگ، ۱۳۷۲، صص ۳۶-۲۹

31. M.Foucault. *Les mots et les choses*. Paris. 1974. p.221.
32. F.Dosse. *Histoire du Structuralisme*. Paris, 1991. vol.1. pp.400-401

۳۳. نقل است از گفتگوی فوکو با:

Le Quinzème littéraire 3, 15 mai 1986.

34. J.Plagu, *Le Structuralism*, Paris, 1971 p.100
35. C.Levi Strauss. *Tristes tropiques*, Paris, 1962 p.447.
36. M.Foucault. *Les mots...* pp. 390-391.
37. M.Foucault. *The Foucault Reader* ed.P.Rabinow. New york. 1984, op.351-354.
38. M.Foucault. 'Nietzsche, la généalogie l'histoire'
Hommage à Jean Hyppolite ed M.Foucault. Paris. 1971
39. F.Nietzsche, *The Anti Christ*, ed. R.J.Hollingdale. London, 1971, p.116.
40. M.Foucault. *Les Nouvelles littéraires* 28 juin 1984.
41. M.Foucault. *Les mots...* p.343.
42. F.Dosse, *Histoire du structuralisme*, vol.1, p.454.

۴۳. به عنوان مثال نگاه کنید به:

G.Bachelard. *La rationalisme appliqué*. Paris, 1949, pp.101-102.

44. M.Foucault, 'Nietzsche, Marx, Freud', *Cahiers de Royaumont*. Paris. 1964 No 5
pp 183-192.

۴۵. ف. نیچه، تراسوی تیک و بل ص ۸۸

46. M.Foucault. *L'archéologie du Savoir*. Paris 1969
47. M.Foucault, *Les mots et...* p.45.

۴۸. به عنوان نمونه نگاه کنید به:

د. ناصر محمد قزایی، احصاء العلوم، ترجمه‌ی ح. خدیو جم. تهران. ۱۳۴۸
ابو عبد الله محمد بن احمد بن یوسف کاتب خوارزمی، مفاتیح العلوم، ترجمه‌ی ح. خدیو
جم. تهران. ۱۳۶۲.

49. M.Foucault. *Les mots et...* p.138.
50. *Ibid*. p.296
51. *Ibid*. p.378.
52. M.Foucault, *L'archéologie...* p.62.
53. *Ibid* p.106.

هیربرت مارکوزو قوتابخانه‌ی فرانکفورت

■ عه‌بدولپرە سول خە لیلی

● و: ئارام جەمال

مارکسییه هیکلییه‌کانی وهک ((جۆرج لۆکاش)) و ((نەنتۆنیۆ گرامشی)) هەردەم رەخنەیان لە تێپوانینی ئابووری و تاکرە هەندی دەگرت. پێیان وابوو کە سەرباری لە بەرچا و گرتنی هۆکارە ئابووری و ماتەرییه‌کان لە تیۆرە ی مارکسدا، پێویستە جەخت لە سەر فاکتەرە عەقڵی و رۆشنایییه‌کانیش بکەیت. هەروەها ئەمانە بە مەبەستی پرکردنەوه‌ی کەم و کورتییەکانی دیدگای مارکسی، راکێشانی فاکتەرە عەقڵی و مەزبە‌کان بۆ ژێر کاریگەری ئەم تیۆرە، بە‌دوای رەگ و ریشه‌ فیکرییه‌کانی هیکلدا دەگەڕان لەم تیۆرەدا، بە‌تایبە‌تیش لە‌ناو نووسینە بە‌راییه‌کاندا^(١).

مارکسیزمە هیکلییه‌کان بە‌تایبە‌تی جۆرج لۆکاش دەیانویست بە‌هۆی گە‌پاندنە‌وه‌ بۆ رەگ و ریشه‌ مەزبە‌ی فیکری و هیکلییه‌کانی تیۆرە ی مارکس، بە‌سەر سنوورداریتی جە‌برگە‌ری

((هیربرت مارکوز)) بە‌یه‌کتێک لە‌دوا فە‌یله‌سوفە‌کانی مارکسیزمی نوێی ئە‌لمانی دە‌ژمێردریت. مارکوز توانی بە‌پە‌پرە‌ و کردنی راستە‌وخۆ لە‌ فە‌یله‌سوفی مە‌جە‌ری ((جۆرج لۆکاش)) یارمە‌تی جێگۆرکی و نوێکردنە‌وه‌ی فیکری مارکسی بە‌دات، سەر‌نج لە‌ گە‌رنگیدان بە‌ بە‌رە‌مه‌کانی دوا‌یی مارکس وە‌ بگۆ‌یزێتە‌وه‌ بۆ گە‌رنگیدان بە‌ بە‌رە‌مه‌کانی سە‌رده‌می لاوی، بە‌ گشتیش یارمە‌تی ئە‌و ژمێکی نوێ بە‌دات بۆ سەر لە‌ نوێ پیاچوونە‌وه‌ بە‌ چە‌مکە‌ مارکسیه‌کاندا. بە‌رە‌مه‌کانی سە‌رده‌می لاوی مارکس لە‌ ژێر کاریگە‌ری راستە‌وخۆی فە‌لسە‌فە‌ی هیکلدا‌یه‌. لە‌م بە‌رە‌مانە‌دا پێدا‌گرتنی دۆ‌گمایی و تاکرە‌هە‌ندانە‌ لە‌ سەر فاکتەرە‌ ئابووری و ماددیه‌کان، دوور دە‌خرایە‌وه‌، بە‌م جۆ‌ره‌ لە‌م نوسینە‌ی مارکسدا ئاراستە‌ی لێ‌کۆ‌لینه‌وه‌ و شیکردنە‌وه‌کان لە‌ ژێرخانە‌وه‌ بە‌رە‌و سەر‌خان هە‌ڵ‌دە‌کشا.

ماركسىزم دروستكرد. ئهوان له پال سبود
 وه رگرتنيان له تيؤره كاني قتيهر، هولياندا
 ماركسىزم له گه ل تيؤره ي تاكخوارانه ي
 فرؤيددا ناويته ي به كتر بكن، تاوه كو
 رويه رنكي فرلوانتر بيه خشنه تيؤره ي
 ماركسىزم و دهوله مهندي بكن.

هروه ها له روانگه ي

ماركسيه

هيكليه كانسه وه،

دهروناسي به كتيك بسوه

له لقه سه ره كيه كاني

مه عريفه و پتيان وابوه وه

كه ده بيت ئه م لقه ش له گه ل

تيؤره ي ماركسدا مونه ريه بكرت،

((ئوانه په يره ندي نيوان ماركسىزم و

فرؤيديزميان به چاكو به كه ك زانيوه و،

ئهم نووانه نووگوزاره ن بق نووناستي

جياوازي ناويه كه هه مه كه ((كل)) ياخود

هه ريوكيان به هه مه كييه كه

ده زانن))^(٣).

كه واته ماركوزه و بيرياراني قوتابخانه ي

فرانكفورت، به دواي ئه نجامي ئه م جؤره

گه رانه تيؤرييه وه بوون. ئهوان گوته پايه لي

ئه وه رخانه ده بسوون، كه له ستراتيژه

سه رتايا ناواقعيه كاني تيؤره ي ماركسىزم

ده گيران، كه واي بق ده چوون ((نيمه له ولاتاني

پيشكه وتووي پيشه سازيدا نه كه هه ره وشتيكي

شورشيگتريدانين، به لكو ته نانه ت له ره وشتي پيش

شورشيگتريدانين)).

به جؤريك كه ده بيت هه رچه شنه ستراتيژيك

له گه ل ره وشتي واقعييدا بگوته جيئت و پراكتيزه

بكرت.

هروه ها ماركوزه ش له م روه وه پسي وايه

كه ((چه كه كاني ماركس چه مكانيكي

دياله كتيكي و ميژووييه كه نووياره بوونه ويان بق

مهورت ماركوز

ئابووريدا سه ريگه ون^(٣). ئهوان ده يانويست
 به تاييه تي جيگه يه كه بق هؤكاره كلتوري و
 دهروناسييه كان له ليكولينا وه
 كؤمه لئاسييه كاني خوياندا بگه نه وه.

كاره ربي لؤكاش له وه وه گرنگه كه
 ره گه زيكی تازه و به ميژي، واته بيرويچوونه كاني
 ((ماكس قتيهر)) ي هيتايه ناو تويزينه وه ي
 ماركسييه هيكليه كانسه وه و، ويته يه كي
 فه لسه فيانه ي به ميژي له رولي ميژووكردي هندي
 له قالبي عه قلي نازاديخواز له كؤمه لگه داو بق

نییه، ده بیئت له گهل هه موو گوپانه کانی
کۆمه لگادا سهر له نوێ بخویند ریته وه).

له م وتاره داو له میانه ی لیکۆلینه وه له مه پ
هیکری هیریت مارکۆزه وه، هه ولده دریت
په یوه ندیه کانی به قوتا بخانه ی فرانکفۆرته وه
بناسین ریت و تاووتوی بگریته.

هیریت مارکۆز له سالی ((١٨٩٨)) له شاری
به رلین له دایک بووه. له زانکۆی به رلین و له به شی
زانسته سیاسیه کاندا خویند ویه تی و، له سالی
((١٩١٩)) دا چۆته فرایبۆرگ تاوه کو درێژه
به خویندن بدات، چونکه ئه م شاره په کێکه
له شاره پهل زانکۆکانی ئه لمانیا. مارکۆز
خویندنی خۆی له سالی ١٩٢٢ دا که هاوکاته له گهل
هاتنه سه رکاری نازییه کان له ئه لمانیا دا - به پله ی
دوکتۆرا له به شی فه لسه فه ته واو کردو ((پله ی
دکتۆرا که ی له سه ر نووسینی نامه یه ک له باره ی
ئه نتۆلۆژیای هیکل و په یوه ندی به فه لسه فه ی
مێژوه وه له هایدگه ره وه رگرت. مارکۆز له سالی
((١٩٢٨)) دا بووه یاریده ده ری ((مارتن
هایدگه ر)) و. تا سالی ((١٩٣٢)) له میانه ی
ناشسنا بوونی به تیفۆر بیروپۆچوونه کانی
((هایدگه ر)) و ((ئادمۆند هۆسرل)) ی دامه زڕینه ری
قوتا بخانه ی دیاره گه رییه وه؟ که له زانکۆی
فرایبۆرگ وانه ی ده وته وه؟ توانی روویه ری
ناسینی فه لسه فیانه ی خۆی فراوانتر بکات؟
به تایبه تی له رووی ئه و لیکۆلینه وانه ی
که په یوه ندییان به نه گۆستیا لیزمی مریییه وه
هه یه. ئه م جۆره تیپوانینه به شیوه یه ک
له شیوه کان له ژیر کاریگه ری نه ریتی ئالمانیدا یه.
مارکۆز هه ره له و ماوه یه دا که به وته ی خۆی هه تا
ده هات سیاسیه تر ده بوو. هه ستن به مه ترسی
فاشیزم ده کرد. هه ریۆیه ده سته بکرد
به خویندنه وه یه کی قوولی فه لسه فه کانی نیچه و
مارکس و هیکل و پاشا ماوه یه کی دره نگه تر
بنه ماکانی ده رووشیکاری فرۆیدی خسته ژیر
لیکۆلینه وه وه. مارکۆز قیمه ت و به هایه کی ئیجگار

مه زنی ده به خشیه فه لسه فه ی یۆنانی به گه ستن و،
ئه رسته ش به تایبه تی، هه روه ها فه لسه فه ی
((دیکارته)) یشی به گه رگ ده زانی و، زۆریش
ستایشی فه لسه فه ی ((کانت)) ی ده کرد، چونکه
زه مینه ی کامبۆنی فه لسه فه ی بۆ هیکل خۆشکرد.

مارکۆز له گهل هاتنه سه رته ختی حکومه تی
نازییه کان له سالی ١٩٣٣ دا، ئه لمانیا ی
به جی هیشته و، رویکرده سويسراو، بۆ ماوه ی
سالتیک له جنیف سه رقالی وانه گوتنه وه بووه،
پاشان له حوزه ی رانی سالی ١٩٣٤ دا چۆته
ئه مریکا و له زانکۆی ((کۆلۆمبیا)) ده ستن
به وانه وتنه وه کردوه، به م جۆره هه تا سالی
((١٩٤٠)) له دامه زراوه ی لیکۆلینه وه
کۆمه لایه تیه کاندا ماوه ته وه - که زۆریه ی
ئه ندامه کانی له فرانکفۆرته وه بۆی چوویه ون -
هه روه ها هاوکاریکی نزیکي ((ماکس هورکهایه ر))
بووه.

ئه وه بوو پاشان مارکۆزه چووه واشنتۆن و
هه تا دوا ی ته واو بوونی جه نگی جیهانی دووه میش
هه ره له وێ مایه وه، له سالی ١٩٤٢ - ١٩٥٠ سه رۆکی
به شیک بوو له نووسینگه ی ((خزمه تگوزارییه
ستراتیژییه کانی)) وه زاره تی ده ره وه ی ئه مریکا و.
دواتر هه ره له و شوینه بۆته پسپۆر له به شی
ئه وروپای رۆژه لات. پاشان له دوا ی گه پاندنه وه ی
بۆ کۆلۆمبیا. بووه به هاوکاریکی زانسته یانه ی
ناوه ندی لیکۆلینه وه ی روسیا له زانکۆی کۆلۆمبیا.
له سالی ١٩٥٣ دا له ناوه ندی لیکۆلینه وه کانی له مه پ
روسیا له زانکۆی ((هارفارد)) خه ریکی نوێژینه وه
بووه له مه پ مارکسیزمی ستالینی. پاشان
ئه وه بوو هه رچیه کی له م باره یه وه نووسیبوو.
له سالی ((١٩٥٨)) دا له ژیر ناوی ((مارکسیزمی
شوره یی)) دا به چاپی گه یاند. له سالی ١٩٥٤ -
١٩٥٧ وه ک مامۆستایه کی زانسته سیاسیه کان
له زانکۆی ((براندیس)) وانه ی ده گوتنه وه و.
ماوه یه کیشی وه ک به رپۆیه به ری لیکۆلینه وه کانی
((خویندنگای زانسنی لیکۆلینه وه بالاگان))

له پاریس به سه ریږد. له سالې ((۱۹۶۴)) دا وهك
 ماموستا په كې میوان واپو له زانكوی فرانكفورت و
 له سالې ((۱۹۶۸)) دا وهك ماموستا په كې
 فخری واپو له زانكوی بهرلین. له سالې ۱۹۶۷ -
 ۱۹۶۹ له زانكوی كالیفورنیا له امریکا وانه ی
 ده وته وه. به لام له م ساله به دلو وه، له تمه نه ی
 ((۷۱)) سالېدا، دلوای درېژكړنه وه ی وانه
 گوته وه ی نه كړد، چونكه ده یزانی كه رازی نابین و
 سه رناگریت نه مه ش دروست سالېك پاش

راپه پړنی توند نامیزانه ی خویندكاران بوو
 له سهرتاسه ری نه وروپاو نه امریكا دا، كه كوتای
 پته اتبو، ماوه یه كې كورتیش به تاییه تی
 له پاریس دا نه و خه پاله له میشتكی خه لكدا
 ده سوړپه وه كه رهنكه شقوشكی واقعی
 رویدات... شقوشك كه پیده چوو ماركوز زیاد
 له هر كه سیکې دی وهك راپه رو پیشه وایه كې
 سیاسی پیشكه ش بكات، شتیک كه به وته ی خودی
 ماركوز بیگومان هرگیز به خه ونیش نه یده دی
 كه شتیکې له م جوره رویدات. ماركوز له سالې
 ۱۹۷۹ داو له تمه نه ی ((۸۱)) سالېدا كچی دواپی.
 به گشتی گرنگرتین بهر مه كانی ماركوز له م
 كتیپانه دا كرده بڼه وه: ((عقل و شورش))،

((عشق و ژباړه))، ((ماركسیزمی
 شوره وی))، ((مروغی تاكړه هند))، ((موشیاری و
 كومه لگا))، ((د وروښكاری و سیاست))، ((له مې
 نازادی))، نه مه جگه له وه ی كه پېرستی كتیپ و
 وتاره كانی تری له م ژماره یه زقورتین. هریرت
 ماركوز په كیکه له به ناویانگرتین نه و كه سانه ی
 كه سه ره پای پوچه لېونه وه ی هه ندیک له تیوره
 ماركسیه كان له پیشبینی روودلوه كان و داپمان و
 نه مانی سیستمی سه رمایه داری و خقورتیسی
 كقومونیزم، بروای واپو كه ده بیت تیوره
 ماركسیه كان سر له نوی بخویندرتنه وه و چاویان
 پیابخشیتدرتنه وه. له راستیدا ده توانین بلین
 كه تیوره كانی ماركوز له نیوان دوو گروپیسی
 ماركسیدابوو.

په كه م گروپیان. به شیک له و ماركسیانه بوون
 كه ریکه و راست ماركسیزمیان وه لاناو، نه ویش
 به به مانه ی نه وه ی كه گواپه هه ندیک له رووداوه كان
 به پېچه وانه ی پیشبینیه ماركسیه كان بوون.

دووم گروپیان، هه مو نه و كه سانه ن
 كه سه رباری به لكه میژوییه كانی ش، هیچ جوره
 دوودلیه كیان لادروست نه بوو له به رامبر
 بڼه ماكانی نه م تیوره یه و، هیشتا به وه فاداری
 ماونه ته وه بق ماركسیزم.

تیوره میانپه ویه كه ی ماركوز، كه بایه خدانه
 به و بهرهمانه ی ماركسی لاو كه به ته ولوی له ژیر
 کاریگه ری هېكداپه، جگه له دوزینه وه ی
 په یوه نډیه كې نوی نیوان ماركسیزم و هېكلیزم،
 كه له بهرهمانه كانی جقورج لوكاش و
 نه ننونیوگرامشیدا رهنگیان داوه ته وه، شتیکې
 ترنن. هرچه نده نه م به شه له ماركسیزمی
 فلسفې خزی له نویسینه كانی لوكاشدا
 ده بینیتنه وه، كه له رووی فیکریه وه
 له ((نیوكانتیزم)) و ((ویلهم دیلتای)) و ((هاینریش
 ریکرت)) وه سه رچاوه ی گرتووه و، ماركوزیش
 كه خزی نه ندامتیکې قونا بخانه ی فرانكفورت، له ژیر
 کاریگه ری نه م ناپاسته تیورییه ره خه گریه دایه

له فرانكفورټدا. ماركوز له و نوسه رانه په كه)) ه نديك له ماركسييه كان، نوسينه كانې به ده سته كو يارمه تيبه ك ده زانن بڼ گه شه پيداني خودي ماركسيزم))، ((به تايبه تيش كه بابه خي كردار يانته ي تيوره گاني به شـيـوه يـه كـي ناراسته وخو، له لايه ن ره خنه گراني روسيـشه وه قبول كړاوه و راگه ياندر اوه))^(۱).

وهك ناشكرايه بهر مه مه كاني قوتابخانه ي فرانكفورټ كه زور له ژيتر كاريگري هيكندايه، له سنوري ه نديك له چه مگه كاندا به دريژه ددري نـريـتي ماركس داده نريـتـ، به شـيـوه يـه ك كه بگوتريت ((گرنگي گه شه كردني هم قوتابخانه يه، به نه ندازه ي هر گز پانتيكي دي بووه))^(۲)، كه به دريژايي سالني ۱۹۶۵ - ۱۹۶۸ له بوايي ژيانده وه ي مه سه له سياسيـه كاندا روپياندوه. كه هاوكاته له گـلـه ريك له بزافي چه پي نوي خوينكاران و. ئالوكړه كومونيستيـه كاني روژناو او. گه شه كردني هم قوتابخانه يه به يـه ك ناراسته له گـه لـيـاندا چو ته پيش و. ئيسـتـاش له به شي زانسته سوسيولويـه كاندا سره كه وتنو كاريگريـه كـي بهر چاو و گرنگي له زانكوكاني روژناو او دا به جـي هـيـشتـوه و. گه شه و پـه رـه ي به چه مـك و تيروانيـه كاني خوي داوه له كمه لگي هاوچه رخ و مه ده نيانه ي روژناو او مه سه له هـمـه چه شنه كاني كمه لئاسيدا. به تايبه تيش هم مه سه له يه به هوي تيوره كاني ((يورگن هابرمان)) وه، كه بير ياريكي هاوچه رخي نه لمانبيـه، ره هـنـدي نويتري به خـوـه ديـوه.

نه دناماني سره تايي قوتابخانه ي فرانكفورټ، له سره تاكاني ده يـي ((۱۹۲۰)) دا له شاري فرانكفورټ له گـلـه يـه كتر كويونه وه. كه چه ند كه سيني ماركسي لاو، ياخود لايه نگرې چه پ يوون، كه له بهر امـبـه ر هـر ديو سيستمـي سه رمايه داري و سوشياليزمي شـوـره ويدا نارازيـوون و جياوازيـان به رزده كرده وه.

له راستيدا هم قوتابخانه يه گه پانه وه يـه ك بوو بڼ بـيـرو نه نديـشه كاني هيكـل و، هر له و روانگه يه شه وه ماركسيـزم يان ددې. نه وه ي بووه هـوي گه لـالـه كـردني هم قوتابخانه يه، نه وه هـسـته بوو كه پي ي واپـوـو ده بـيـت سر له نو ي ماركسيـزم بخريـته وه ژيتر ليكولـينه وه بهر هم به پيـرتـه وه. نه مه جگه له وه ي كه نابيت نه وه كار هـر شـمان له ياد بچيت كه رولتيكي سره كي له م كار هـر دا گيـرا، كه نه ويـش دهر كه وتني فاشيـزم بوو، به لام مه سه له كه ته نها به مه شه وه نه وه سـتـايـه وه، هـويـه كي تريـشي برتيـبوو له پياچونه وه يـه كي ره خنه گرانه به هـنـديك ته وږمي وهك ليبراليزم ((له روي ليگري و چ له روي سياسيـه وه)) له قـناخي بڼـو ژاـزيـدا.

له مه دا نه دجاميـك كه به ده ست هـاـت نه وه بوو: كه نه ريتـه گه وړه كي ليبراليزم و نارازيـه واني هر له سره تاوه توخـمـه كاني ده سه لاتـدـاري و توناليتاريي گرتـه خو، به لام هم توخـمـانه له سره ددې ئيمـه دا بالاده ست يوون. مه به ست ليـره دا به تايـبه تي له و دوو ليكولـينه وه يـه ي هـوړكـه يـمـه ر له ژيتر ناوي ((مونتنـي و خـويـسـتن)) و ((رابوون نارازيـه)). به لام له مه مو نه مانه گرنگر، سر قـالـبووني هم قوتابخانه ي بوو به چه مـكي سوشياليزم وه، چونكه له رـه وـتي گزپانكاري تيـوره ي ماركسيـدا ماركسيـزم واره ده كرا كه بريـتيـه له گه شه كردني هـيـزه كاني بهر هم هـيـنان به شـيـوه يـه كي عـقـلـاني ترو فرلوانترو سوو دوه رگرتني زياتر له كادرو دابه شـكـردني عـقـلـاني تري بهر هم، له جياتي نه وه ي جهـخت له سر نه وه بـكـريـته وه كه كمه لگي سوشياليسيـتي له ديدگاي ماركسـه وه ((يان به لاني كه مه وه به لاي ماركسي لاوه وه)) نه و كمه لگايـه يـه كه له روي چو نايه تيـبـه وه جياوازي له گـلـه هـمـو كمه لگـا كاني پيش خويـدا هـيـه، به شـيـوه يـه كي سه رـه كي له و روه وه كه له كمه لگاي سوشياليسيـتيـدا خودي ژيان تيايدا جياواز ده بـيـت،

پیاوان و ژنان له سره بڼاغی په یوه ست بوون به یه که وه، شیوازی بوون و ژانیان دیاریده که ن هره وکړ نادوریتو ده لیت، جوړه بوون و ژانیکی به بی ترس. چیدی کار نابیته پیوه ری سامان و به هاگان و مرقه کان چیدی ناچار ناین ته مه نیان له وکارو فرمانانه دا به سره یو، که هه موو کاتیان لیده بات و به خوشیان نامزیان ده کات. جگه له موش نه وان نه رکی سرشانی خویان به لیکولینه وه ی چوښتی دروستبوونی نه و ناو میډیه ده زانی که له نه دجامی ((نه و سامانه زړو زه به نده وه په یدابووه که له بڼه پرته دا له نه دجامی سره که وتی سره مایه داریدا کوکراوه ته وه، زړانه به مه به ستی رنګوتس و د ژبه تیکردنی کومه لکاپه کی چاکترو پاکژترو مرقه نه تر به کار دیت، نه که له پیتاوی بینا کړندا)). به م شتیره په له نیتوان وینه ی سره مایه داری پیشکه وتو به ناو سوشیالیزمی واقعیدا، جوړیک په یوه ندی ترسناک هاتو ته ناراه، واته به ته واولو ته سوشیالیزم به شتیره په کی روو له زیاد وینه ی نورمه که ی گرتوه)).

کاری سره کی قوتابخانه ی فرانکفورت، سره پای جیوازی بیروپوچونه کاننیا، بریتی بووه له ره خښه گرتو هه لسه ننگاندن ((جاکه هه ندیک جار زاراه ی ((تیروره ی ره خښی)) بق به ره مه کاننیا به کار دیت، هر له به ره مه یه)).

پیر که ی دامه زړاندنی قوتابخانه ی فرانکفورت، که به مه به ستی گزینی تیوره ی مارکسی هاته ناراه، له لایه ن ((فلیکس وایل)) وه بوو، به سوود وهرگرتنی له پاره و پوولی باوکی ((هرمان وایل)) که خاوه ن کارگه یه کی نه لمانی بوو.

له راستیدا نه م قوتابخانه یه ((یه که مین دامه زړاه ی توژینه وه لیکولینه وه ی مارکسی بوو له جیهانی زړناوای سره مایه داریدا))^(۸). نه دمانی ده ستی دامه زړینه ی نه م قوتابخانه یه ده یانویست وه که دامه زړاوکی مارکسی ناوی

بنین، به لام چاویان له مه پوښی و، بریاراندا که ناوی دامه زړاه ی توژینه وه کومه لایه تیبه کانی فلیکس وایلی به سره د ادابین، به لام له سره نه موش رینه که وتی، تاته وه بوو دواچار ناوی ((دامه زړاه ی توژینه وه کومه لایه تیبه کان)) بیان بق هه لیرا در. له سره تادا نابوریناسیکی قوتابخانه ی ته کنبکی بالا به ناوی ((کورث نالبرت گولاخ)) بووه یه که مین به پتو به ری نه م دامه زړاه یه. نه م که سه له تکتل به ری سالی ((۱۹۲۲)) دا کچی کړو، ((کارل گرونبرگ)) جی ی نه و ی گرتوه^(۸). سره دجام دامه زړاه ی لیکولینه وه کومه لایه تیبه کان له ۲۷ شوباتی سالی ۱۹۲۳ دا له فرانکفورتی نه لمانیا به ره سمی دامه زړا. له مارس سی سالی ۱۹۲۳ دا، شوپین و جینگ ی دامه زړاه که له فیکتوریو له هوشه ی زانکوی فرانکفورت دا بوو، به لام له ۲۲ ی حوزه یرانی ((۱۹۲۴)) دا باره گای دامه زړاه که به ره سمی کرایه وه.

دامه زړینه رانی نه م قوتابخانه یه له زانکوی فرانکفورتی نه لمان، له و سره ده مه داو، به تاییه تی پاش نه وه ی هورکهایم به بوو به سره زکی به نه دمانی قوتابخانه ی فرانکفورت ناسران، هر چه نده نه م نه دمانه بق ماوه یه کی دریز له فرانکفورت نه مانه وه، به لام نه و ناوه یان هره به شتیره مایه وه. له گه ل هاتنه سرکاری نازییه کان، نه م دامه زړاه یه بق هره یه که له ژنیفو پاریس و نیورک و، دواتر بق لوس نه مجلس گویرایه وه.

به لام له دوا یه جی هانی دووه جار یکی تر که پایه وه بق فرانکفورت، له نه دجامی بزوتنه وه ی خویندکاران له نه وروپا داو، له ده یه کانی شستو سره تایی هه فتاکاندا، ناوی قوتابخانه ی فرانکفورت ببووه ویردی سره زمان. به لام له پاش سالانیکی دوا ی نه و سره ده مه، هر و بچونه کاننیا له به شی زانسته کومه لایه تیبه کانی چه ند زانکویه کی نه وروپیدا سره که وتی به ده ست

ته نانهت پېشبینی سالی که وټنی سه رمایه داریشی ده کرد. ((گورلند)) خاوه ن چالاکیه کی به رزیوو له بوری نابوری سیاسیدلو، ((بئلهایم)) و ((ناکرمن)) و ((یهودا))ش له رویی دهر و ناسییه وه رولیکې به رچاویان هه بویه. به م جوره هه ندیک له مانه وه ((ویتفوگل)) و ((فرؤم)) و ((بورگنا)) و ((نویمان)) بؤ ماوه یه کی کورت له گال هم قوتاخانه یه دا کاریان کرد، نیدی دواتر ریگای خویان گرت.

هه روه ها نیستا ((یورگن هابرمز))، که به بروای ژماره یه ک له خاوه ن فیکرانسی زانسته کومه لایه تییه کان، قوتاخانه ی فرانکفورتی له مهرگی حه تسی رنکار کردوه، به هاوکاری له گال ((کلاوس نوخه)) و ((کارل ناتاپل)) و ((ئالفرید شامیت)) و ((ئالبرشت و لمر)) و، له فله لسه فو کومه لئاسیدا نوای هه موو نه و نامانجانه ده که ون له قالیکی نویدا.

فرؤد

به ره هه کانی قوتاخانه ی فرانکفورت جگه له فله لسه فو، کومه لئاسی و دهر و ناسی و دهر و نشیکاری، میژوو، نابوری، مافناسی، نه ده بیات و موسیقاشی له خورگرتوه.

له پوانگه ی نه وانه وه، فله لسه فو هه مووکات له نه فلاتونه وه تائه مرؤ، به شیوه یه کی سه ره کی کومه لایه تی و سیاسی بویه، هه روه ها سه باره ت به دهر و ناسیش یه کیک بویه له لقه سه ره کییه کانی

هیناو، له م ریگه یه وه توانی کاریگه ریه کی به هینزو گرنگ له سه ره هه ندیک له لاوانی هوشیاری رۆژئاوایی دابینیت^(۱۰) یه که مین نه ندامانی قوتاخانه ی فرانکفورت نه مانه بوون: کارل گرونبرگ، فردیرک پولاک، ماکس هورکهایمر، تیؤر ئاندریتز، کارل نکوست و، ویتفوگل. له ونیزه شدا هورکهایمر له سالی ۱۹۲۱ - ۱۹۵۸ به پیوه بهری هم دامه زراوه یه بوو. هورکهایمر له یه ک کاتدا فله لسه فو کومه لئاسیش بوو. ((فردیرک پولاک)) یش نابوریناس بوو. له لیکولینه وه نابورییه کانی ده مه زراوه که شدا چاره نووسانی هه روه ها ((ئاندریتز)) له بهر نه وه ی توانای به سه ره هه ریه که له فله لسه فو کومه لئاسی و دهر و ناسی و موسیقادا ده شکا، هه ریقه هیه هیهج شستیک له گوراره کانی دامه زراوه که دا به بن ووتویژکردن له گه لیدا بلالونه ده کرایه وه، نه مه جگه له وه ی که سه ره رشتی کاروباری دلرایسی هم دامه زراوه شی ده کرد.

جیگای باسه که ((هورکهایمر)) و ((ئاندریتز)) له و سه رده مه دلو به تاییه تی له کورتاییه کانی دا ده سته کو یارمه تی باشیان ده دایه دامه زراوه که، هه رچه نده به نه ندانی ره سسی دامه زراوه که ش نه ده ژمیردران. دواتر خه لکانیک تری وه ک ((هربرت مارکوز))، ئه ریک فرؤم، لئوونتال و، واته ر بنیامین و، کارل کوروش و، فرانتس بورکناو، پولیان گومپرئزو، هنریک گروسمان، ناکادی گورلند، برونبئلهایم، ناتان ناکرمن، ماری یهودا، ئارتوکیرشهایمر)) بیان پیوه په یوه ست بوون، له ناویاندا ((لوونتال)) به ره خنه گریکی نه ده بی دامه زراوه که بوو، ((بنیامین)) یش نووسه رو بیریارو ره خنه گرو تیؤردانی نه ده بی بوو، هه رچی ((نویمان)) یش فله لسه فو فیکری حققی و سیاسی هه لکه و تویوو، ((شهایمر)) له فله لسه فو حقو و سیاسه تدا کاری ده کردو، ((گروسمان)) نابوریناس و میژووناسیک کی که م وینه بوو، که له نویسنه نابورییه سیاسیه کانی خویدا

زانين، كه ده بوايه له گه ل تپۆره ی ماركسيزمدا
 ئاوێته بکرایه، ئهوان مێژویان به بنه مای
 بیر کردنه وه ی کۆمه لایه تی ده زانی. پێیان وابوو
 كه بوونی تپۆره یه كه له باره ی مێژوه وه پێویسته بۆ
 خۆپندنه وه ی ته وای هه موو دیارده
 کۆمه لایه تیه کان.

كانت

ئه و نه ركه ی ((دامه زلوه ی لێكۆلینه وه
 کۆمه لایه تیه کانی فرانکفورت)) خستبووه پیش
 هه موو شتێکی خۆیه وه ((به ره مه پێنانی چه مکیك
 بوو، كه بونیاده نابووری و سیاسي و کلتورییه کانی
 کۆمه لگای ئه مۆ، وهك پێکهاته یه کی مێژویی
 دیاریکراو له خۆبگیرتو، بیه ته بناغه یه كه بۆ
 پیشه بینی و ده ره نجامی ره وه کانی داماتوو.
 بونیادی ئه م کاره ش، له هه ندیک تیروانیی
 هاویه شی نێوان هه موو ئه ندامانی قوتابخانه که وه
 هاتبوو، له وانه مه رجه یه که م بۆ تێگه یشتن
 له دیارده کۆمه لایه تیه کان، بوونی تپۆرێکه
 له باره ی مێژوه وه، که بتوانریت به هۆی ئه وه وه
 هه موو بونیادیکی کۆمه لایه تی دیاریکراو بخریته
 ژێر ره خنه یه کی بابه تیه وه و کارتیکردن و
 ناماچه کانی به پێی ناماده یی مێژویی مۆف بۆ
 به ده سته پێنانی نازادی، هه (سه نگیتیت))⁽¹¹⁾.

ئه وانه له بواری جۆرلوجۆردا هه ولی
 لێکۆلینه وه یان داوه، له وانه وهك دروستبوونی

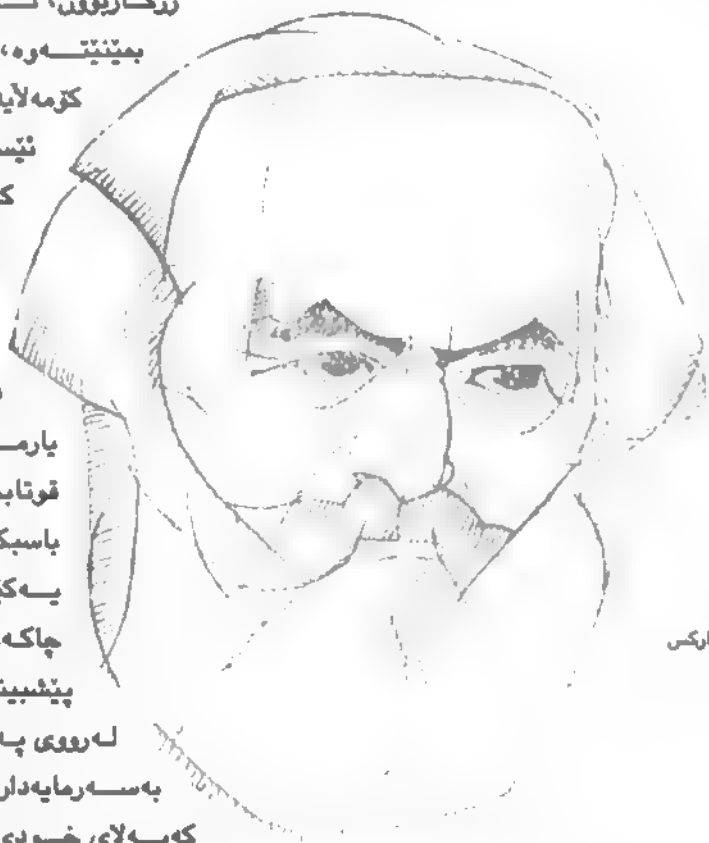
شوناسی ناکه که سی، په یوه ندییه خێزانییه کان،
 بیروکراسی، ده ولت، نابووری و کلتور، نه وان
 به لێکۆلینه وه ی ته وژی رووله زیادی ئاوێته بوونی
 نابووری و سیاسه ت، له ناکامدا ده سته پۆره دانی
 ده ولت و له مه سه له نابووری و ئیحتیکارییه کان و،
 په یوه ندی هه رجه ی نزیکی نابووری و
 ده سه لاتداریتی و،
 له نه نجامدا له نێوچوونی
 دامینه سانی خۆیی
 به قازانجی ریکه تراویکی
 بیروکراسی به هینو
 خۆبه خشی (ده ولت و
 تاییه تی) و گشتگیر،
 عه قلانی بوونی هه رجه
 زیاتری ژیهانی
 کۆمه لایه تی، له سایه ی
 په ره سه نندنی

بیروکراسی و ریکه خستنی ژیا نی کۆمه لایه تیه وه و،
 لێك هه لوه شاندن و به ش به ش بوونی هه رجه
 زیاتری دابه شیونی کارو، دابه شیونی روو له زیادی
 نه رك و رۆلی زانست، ئه وان ده سته پانکرد
 به لێکۆلینه وه و ئاشکراکردنی گۆپانکارییه کانی
 کۆمه لگای سه رمایه داری هاوچه رخو، چه مکه کانی
 بونیاده نابووری و سیاسي و کلتورییه کانیان وهك
 بونیادیکی مێژویی شیکرده وه و ((سه رمایه داری
 ده ولت و بونیاده کان و ئایینه ده ی مێژوییان
 خست ژێر شیکردنه وه یه کی ره خنه گرانه وه))⁽¹²⁾.

بیریارانی قوتابخانه ی فرانکفورت ده یانویست
 به گونجاندنی لایه نه جیاوازه کانی تپۆره کانی
 كانت، هیکل، مارکس، ماکس فلیه ر، لوکاش و
 فرۆید، ئه وه ده ربخه نه که له ناوچوونی سیستمی
 سه رمایه داری له جه بری نابوورییه وه نایه ت، به لکو
 ده بیت به هۆی ده رخستنی دژایه تی و
 ناکۆکییه کانی ناو کۆمه لگا و، شیکردنه وه ی ئه و

نايدۆلۆژيانەى كەرنەنگدانەوہى ئەو ئاكتۇر كيانەن،
خود ھۆشيارىيى و پراكتىكى كۆمەلەيتى بگۇپن و،
بناغەى دەسەلەتخوۋانى لەئەو كۆمەلگادا لەق
بگەن و، ھۆكارىك لەجەئى بچىنن كەبى
سەرۋەرى و گەرەلاۋىتى رىك دەخات.

ئەوان گرنىگان بەھمان ئەو مەسلەنە دەدا
كەلەسە دەى ھەژدەوہ و، لەچارچىۋەى
نايدىالېزىمى ئەلمانىدا ھىنرابوۋە ئاراوہ،
ئامادىچىشيان لەبىنە پەتدا بىرىتى بووہ

ماركس

لەگشتىگرىردنى چەمكى رەخنەكارى و راكىشاشانى
سنوۋرى رەخنە لە ((فەلسەفەى رەخنەى
كانت)) ۋە بۇ ((فەلسەفەى رۇھى
ھىگل)) ۋ ((رافەى ماركس بۇ مېژو)). ئەم
تىگەيشتنەيان بۇ رەخنە و رەخنەكارى،
لەتايە تەندىيەكانى مېژوۋى فېكرى ئەلمان و،

بەرھەمى سەردەمى رۆشنگەرىي ئەۋروپايە،
كەپشېبنەكەى بۇ قۇناغى رېئىسانس و رېفۇرمە
ئايىننىيەكان دەگەرپتەوہ. لەراستىدا فەلسەفى
رەخنەىي كانت بۇ دەرخستنى بناغە
فەلسەفېيەكانى مەعرىفەيە، بەلام ھەرچى ھىگل و
ماركس و ئەندامانى قوتابخانەى فرانكفۇرتە،
بەرەخنە و مەلسەنگاندنى ئايدىۋلۆژىيەكان،
لەجىياتى ئايدىياكان، درىژەيان بەرىئىزى كانت دا.

بەپرواى ئەوان رەخنەكارى دەبىت بېيتە ھۆى
رېگارىيون، ئەك ھەر لەزانىنى تېۋرىدا
بىمىننىتەوہ، بەلكو دەبىت كىردارى
كۆمەلەيتىشى لەگەلدا بگۇپىت^(۱۳).

ئىستە بەسەرئەجدان لەو
كارىگەريانەى قوتابخانەى
فرانكفۇرت لەسەر
توۋىژنىۋەكانى زانستە
كۆمەلەيتىيەكان لەرۇژئاۋادا
داينساوہ، ھەولەدەدەين
يارمەتى و خزمەتەكانى ئەم
قوتابخانەيە لەتېروانىنى ماركۇزەوہ
باسبگەين.

يەككە لەكارىگەرترىن خزمەتە
چاكەكانى قوتابخانەى فرانكفۇرت،
پېشېبىنى و تىگەيشتن بىو لەفاشىزم
لەروۋى پەيوەندى ناوہكى و خودىيەوہ
بەسەرمايەدارىيەوہ. دووہم - ئەو شتەى
كەبەلەى خودى ھۆركايمەرەوہ بەبەشىكى
دانستە و روۋىكى جوانى ئەم قوتابخانەيە
دەزانرېت دەستېردنى ئەم قوتابخانەيە بىو بۇ
گرفتە كۆمەلەيتى و سىياسىيە گەرەكانى
سەردەمەكەمان. واتە فرامۇشكردىنى سنوۋرەكانى
دابەشېبونى كارى زانكۆيسى و. سوود وەرگرتىن
لەكۆمەلناسى و دەرۋىناسى و فەلسەفە لەپىتۋاۋى
تىگەيشتن و چاككردىنى گرفتەكانى سەردەم و،

ههروهه بهمه به سستی وه لآمدانه وهی نه وه
 پرسپاره ی که ((چ دزقویه ک له ژباړی رۆژناو دا
 دروست بووه، که لوتکه ی پيشکه وتنی ته کنيکيدا،
 نه فيکردنه وه ی پيشکه وتنی مرقا يه تي
 ده بينريت: واته نه مانی مرقا يه تي و جواميزی و
 ههستی مرقا نه و زيندوبونه وه ی نه شکه بجه وه ک
 ناميزکی ((ناسایی)) لپرسينه وه و گه شه کردنی
 لایه نی ويرانکارانه ی وه ی نه ترمی و
 ژه هراوی بوونی ژینگه ... هتد

هه مو نه مانه به چ شيوه يه ک رويدا. بۆ وه لامي
 نه م پرسپارانه. نيتمه له قوتا بخانه ی فرانکفورتدا
 به ميژووی کۆمه لایه تی و فيکريد ا چووينه وه و.
 هه ولماندا نه وه روون بکه ينه وه که چ کارو په رچه
 کردارتک له نيتوان پيشکه وتنو و سه رکوتکردندا
 هه بووه له ميژووی رۆژناو دا، به تاييه تي
 له سه رده می رۆشنه گريد ا ((واته سه ده ی
 هه ژده هم)) که به يه کک له پيشکه وتوترين
 قوناغه کانی ميژوو داده نريت، نيتمه ده مانويست
 سه ر له وجوشخواردنه به پوا له ته تميه ی ته وژمه
 نازا ديخوازه کان و ته وژمه سه رکوتکه ره کان
 ده ريکه ين))^(۱۱).

ديدا گای ره خنه گرانه ی مارکۆز ته نه ا تاييه ت
 به کۆمه لگا پيشه سازيه کانی ولاتانی رۆژناو او
 نه وروپاو نه مريکاوه، به لکو کۆمه لگای
 سۆشپاليسی خستۆته ژير ره خنه وه و، پی ی وایه
 که کۆمه لگای پيشه سازی نوی، له مه ردبوو شيوه
 سه رمایه داری و سوشپاليسته که يدا. زۆر خالی
 هاو به شيان هه يه له روانگه ی مارکۆزه وه نه م رووه
 هاو به شانه بریتی له ((له ده ستدانی چاوديرکردنی
 کار له کارخانه گه و ره کاند ا، ته لقينکردن به هۆی
 نامرازه کانی په يوه ندی گشتيه وه، که ژيانی
 تاييه تيبان سنودار ده کات و ده يخاته ژير رکيتی
 ياساکانی خۆيه وه و، هه روه ها بلاو بوونه وه ی
 توندوتیژی و سه رکوتکردن))^(۱۲).

مارکۆز جيهانی کۆمونيستی به دوزمنی
 ده ره کی سیستمی سه رمایه داری نه ده زانی و
 ده يگوت جيهانی کۆمونيزم، لایه نگرانی چين يان
 شۆره وه ی پيششوو ش له پروی ئابووی و
 سياسیيه وه، ئیستقا له ريزی سیستمه
 کاپيتاليزمه کاندایه، رمانی شۆره وی پيشوش نه م
 خاله ده سه لمينيت، نه وه ک ((ديمون ئارون))
 بپروای وایه که هه مو کۆمه لگا پيشه سازيه
 پيشکه وتوو ده کان له ناوه پۆکا چوونيه کن.

مارکۆزه نه وه ی به بيردا دينيته وه که جيهانی
 هاوچه رخ واقعييه تي ميژووی مرقا ی
 له يادکردبووه و، رژیمی فاشيزم خۆی به سه ر
 گه لانی نازادی جيهاندا سه پاندوه. بناغه و بنه مای
 ديموکراسی له و حکومه تانه ی که به پوا له ت پياده ی
 ديموکراسی ده کن، له ناوچوو وه، نه م جۆره
 چه مک و واژانه جیگای خۆيان بۆ نه و گوزارشه
 تازانه چۆلکردبووه، که ده گونجيت له گه ل زه وقی
 کۆمه لگای ته کنه لۆژیدا. جا نه م گوزارش تانه ش
 به هۆی نزیکبو نه وه ی قازانچ په رستانه ی هیزه
 فه رمانه په واکان به سه ر چاره نوسی کۆمه لگاوه
 ده رکه وتوون و، له نه نجامدا راستيه کانی کردۆته
 درۆ و، درۆکانیشی وه ک راستی ده رختوو ه.

به بپروای مارکۆز له مه ردبوو سیستمی
 سه رمایه داری و سۆشپاليزمدا، بپرویا وه ره کان،
 به هۆی نه و ريگرانه وه که وه ک سنووره کانی تاکه
 که س ده ره ده کهن، له کارکه وتوون و نازانمکاری و
 تاوانه باوه کان له کۆمه لگای توتاليتاریدا به پيگه و
 ره سمی راسته قينه ی ژيان ده زانريت و، گه وجيتی
 سياسی يان ئابووی له لایه ن کۆمه لگاوه قبول
 ده کرديت، واته به ره ده واميونی ژيان له جيهاننیکدا
 که بی عه قلی تيايدا به عاقلانه ده ره ده که ویت.

به لام له گه ل نه وه شدا، که مارکۆز سیستمی
 کۆمه لگا پيشه سازيه سه رمایه داره کان به پيگري
 زکاري مرقا ده زانيت، هیوا ی خۆی به ته واره تی

لده سمست ناداتو، له نوسمپنه کانیډا به دواى
پېژنده يه کى نويدا ده گه پټ بق هم کومه لگايه.
کورتايى

سه رچاره / فرهنگ توسعه - شماره بيستونهمو
سى ام / ل ۹۱ - ۹۴.

په راولوړه کسان

- + ۲،۲،۱ - نظريه جامعه شناسى در دوران معاصر -
تأليف جورج ريترز - ترجمه ي محسن ثلاثى - انتشارات
علمى سال ۷۴ - ص ۲۵۸، ۲۵۹ / ۸۴.
- + ۱۴،۱۰،۱۶،۱۳ - مردان اندیشه - پديد اورنگان
فلسفه ي معاصر - گفتگوي برايان مكي با هريوت مارکوزه -
ترجمه عزت فولادوند - ناشر طرح نو - سال ۷۴ -
ص ۱۰۶، ۱۰۷، ۹۸ - ۱۰۱.
- * ۴ - بهران جامعه شناسى حزب - الوين گولدنر -
ترجمه فريده ممتاز - چاپ اول - سال ۶۸ - انتشارات
انتشار ص ۴۹۲، ۲۴.
- * ۷ - هابرماس و بازسازی نظريه انتقادى - هسپنلى
نوئرى - روزنامه ي ايران شماره ي ۳۱۱.
- * ۸ - تاويچه ي مکتب فرانکفورت - جى مارين -
ترجمه جنگيز پهلوان - انتشارات کوير - تهران (۱۳۷۲).
- Ruth A. Wills CE & Alison - Wolf. Cotemporary
Sociological
Theory 1998: Prentice Hall - INC Engel Wood
cliff N. ewgeney PP - 96 - 98.
- ۱۱ - پيشگفتار کتاب ازادى و قدرت وقانون - نوشته ي
فرانس نويمان به قلم هوبرت مارکوزه - ترجمه عزت ...
فولادوند - چاپ اول سال ۱۳۷۳ - انتشارات خوارزمي -
ص ۱۰ -
- ۱۲ - مقدمه کتاب بهيموت - ساختار و عمل کرد
ناسيونال سوسياليسم - نوشته ي فرانس نويمان -
ترجمه ي محمد رضا سولگر - چاپ اول - سال ۱۳۶۷ -
انتشارات خوارزمي - ص ۱۰۷ - ۱۱۳
- ۱۴ - منتقدان جامعه - اندیشه ي اجتماعى رادیکال در
امريکا - تى. بى. باتومور - ترجمه ي محمد جوهر کلام -
چاپ اول - سال ۱۳۶۹ - نشر سپهر - ص ۱۶۷ - ۱۶۶.
- سه رچاره /
فرهنگ توسعه - شماره بيستونهمو سى ام / لاپه يه
۹۱ - ۹۴.

رەخنە و ئۆزىنەۋە

■ لىكدانەۋە لەنىۋان زىندانى عەقلى و زىندانى زاماندا

■ مەۋف و كەلتور

■ لەمەر شاعىران و قاندرەكانىان

■ رۇمانى نوئى ئىنگلىزى تادانىال دىقۇ

■ تىۋرە و مېژوۋى وەرگىران

بزاوتی لیكدانه وه له نیوان

(زیندانی عهقل) و (زیندانی زمان) دا

■ مۆریس ئەبو ناخەر
● و: جەمال غەمبار

هەندێ جارێ دیکەش جەخت لەسەر ئەوه دەکرا کە دەق لە پووی شیوه و ناوهرێکه وه هەلسەنگاندنی لەبارەوه بگرێ ئه ویش له میانێ ئه و زمانه ی که دهقه که له گواستنه وه ی مه به سته کانی نووسه ردا، به رجه سته ی ده کات، هه رچی حال ته سییه میشیانه، جەخت ده کرایه سه ر مه و قعیه تی خوێنه رو ئه و په ی دله وازییه کانی ش له م کانی نه (واتا خوێنه ر) نه وه بوو که ده بی ریز له مه به سته گه راییه نووسه ر بگرێ به وه ی پشت به و به ها و نه رزشه نیحاییه بیه سته ک زمانه ی ئەدهب به ره مه ی دینه و ده بیه خشی.

پاش هه موو نه وانه، ده رگا له سه ر تیژیکی نوێ ره خه یی خرایه سه ر پشت، ئه ویش مۆدیرنیته ی (الحداثه) و سه رجه مه ی ئه و پاشه بند و لق و پۆلانییه که له مۆدیرنیته ی ده که ونه وه، وه ک بونیاد گه راییه و پاش بونیاد گه راییش، له چه شنی

هه تا ماوه یه کیش به ر له ئیستا، مه سه له ی سینگچه ی "نوسه ر" و "ده ق" و "خوێنه ر" وه ک سینگشه یه کی به نه رته یی، بیوه به نه ماو نه خشه ریزی سه رجه م ئه و تیژو قوتا بخانه ره خه ییانه ی بیرو و بۆچوونه کانی (نه رسته رو نه فلاتون) بیان کردبووه تیژووی پوونا کبیری خۆیان. هه ر سێ لایه که ی ئه و سینگشه یه یه ی به پشت به سته ی به ره روو ته وه ری (شوێن) و (کات)، یه کتریان ته ولو ده کرد. له سۆنگه ی نه وه شه وه، هەندێ جار جەخت لەسەر ئەوه ده کرا بیژگرافیا - ته رجه مه ی حال - و که سیته یی نووسه ر ده بوونه پتیه وه ی هەلسەنگاندنی هه ر کارێکی ئه ده بیی و به هزی ئه و دوولایه نه شه وه کاره ئه ده بییه که دیاری ده کرا وه ک چۆن ئاوتیه، نه دگاری ئه و شتانه دیاری ده کات و ده نوێنه که ده خه یته به رده مه ی.

نه ددب له نيتوان زاتيبت و مهوزوعيه تدا،
 ده سووپايه وه، بگورين به تويشووېه كي ديكې
 پووناكيري كه سرچاوه فلسفېه كي نه م
 پووناكيرييه نوټيه له سر بنه ماكانې دابرايې
 نه بستيمې (معزل) وليكدا نه وه ديارده گه راېي و
 مه سه له ي فخرم و، په قين و، بونيادي ده ق
 رلوه ستابوو. نه م تويشوو به هڅي گه پانه وه سر
 بيروپلو تيزه كاني (كانت) و (نيچه) و (هايدگر) و
 (فوكو) و په يله سووفاني ديكه وه هاته پوون ..
 نه و په يله سووفانه ي كه به دريژايي نه م سرن
 سه ده يه ي نوايي، نماينده ي ميژوي فلسفه ي
 پوژناوان.

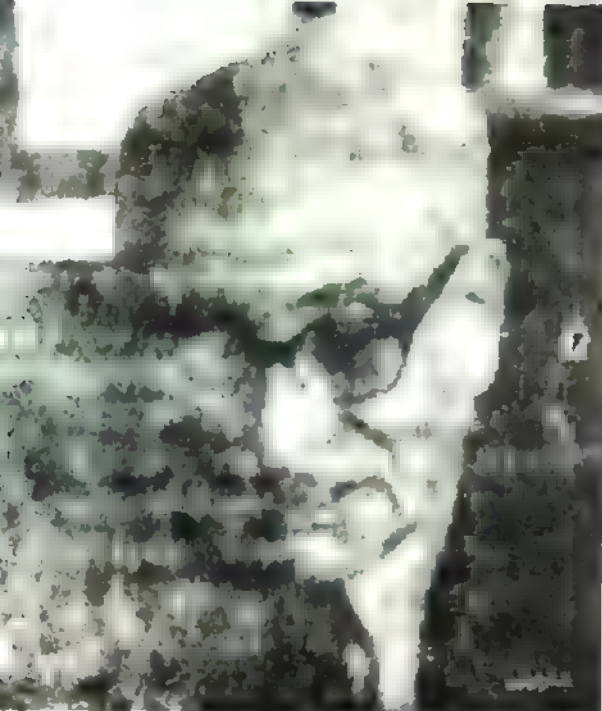

ليږه وه ده شئ پېرسين، ده بټ نه و پووداوه
 چي پووين كه واي كرد به رو گډه پاني شه په
 فلسفېه كان په لكيش بگريين تاكو پاش نه وه ي
 ده ستبرداري تفافه كړن و تهقليدييه كاني
 پوانينمان بڼ نه ددب و ساېكلوژياو سوسولوژيا
 پووين، وه دوي نتيگه يشننكي باشر په يوه ندي
 نينسان به خولو نه و كيون و زمان دايگه پيښ.
 (فوكو) له كنټيبي "وښه كان و شته كان" دا نه وه
 پوون ده كاته وه كه له و تيوري زماندا كه وا پړسا
 مه عريفييه كاني پيش سرده مي كلاسيزم
 به كاريان دينا، كاريكي سخت بوو پاستي و
 دروستي خودي مه عريفه ده ست نيشان بگه يت
 به بټ نه دجامداني كاري ليكچوواندنې نيتوان
 ده لالت (وښه) و، نه و حاله ته ي كه ده لالت ي لي
 ده كريت. پاش به رپا پووني گډپانكاري مه عريفيي
 له سرده مي كلاسيزمدا، چه مكي ليكچوواندن وانا
 (مفهوم التشابه) نووچاري به سر چوون و ناوا
 پوون هات و، تيوري زماني ته مسيليي جيگه ي
 نه وي گرتوه (ليږه دا مه به ست له زماني
 ته مسيليي، نه و زمانه يه كه له پښه ي وښه وه
 حاله ته كان ده نوټين)، دواتريش و له كوتايي
 سه ده ي تږده يه و سره تاي سه ده ي بيسته مدا
 هرنوو تيپوانينه كه بڼ زمان، چ وهك ليكچوواندن
 و چ وهك ته مسيل، به سر چوون و له جيگه ياندا
 بڼ چوون د كډاپيښي ښه هاته گډي .. نه و
 بڼ چوونش واي له زمان ده پاني كه له چه ند

تيوري وه رگرتن (نظرية التلقی) و، ستراتيزييه ي
 ته فكيكيه يت و گه لي بابته ي ديكه ش. هر
 ليږه وه سېگډه سره كيبه كي كه پيشتر
 ناماژه مان بډكرو گه و هري مه له سېنگاندني
 پړوسه ي داهيناني پيك ده هيتا، كه وته به ر
 ره حه تي نه م تيزه نوټيه وه و لايه كاني درزيان
 تيگه وت ..

راسته هر له سره تاوه مؤديرنيټي به ه ندي
 ته جه ليپاتي به رچاوه وه له به شيني هونه ره كاندا
 وهك دادايزم و سورياليزم و، هه روه ما له ه ندي
 فخرمي نه ده بي وي وهك پومان و درامادا،
 دره وشايه وه، به لام هه تا ساته وه ختي
 دره وشانه وي ته ووي بونيادگه راېي و پاش
 بونيادگه راېي و ده ركه وتني تيزه كاني ته فكيكيه يت
 و تيزه نوټيه كاني روانين بڼ ميژوو، هيتا په رده
 له سر نه و سندوقه فلسفېه لانه را بوو.

نيمه ش، (نوو سر مه به ستي له پوناكيري
 عه ره بييه) له شه سته كانه وه ده ستان دايه
 نه وه ي تويشوو كونه كي پووناكيري مان، نه و
 تويشوو ي كه له ناواخندا به ده وري
 مه سه له تهقليدييه كاني وهك (تيوري محاكاة) و
 ره خنه ي ساېكلوژي و ره خنه ي كومه لايه تيي و،

ره گه زڼکي شه کلڼي پټک ديت و نه م په گه زانه
له چوارچټو هې سمه ت (نسق) ټکداکودنه وه و
نو سته ش بڼ خوی پټکستنیک به سر دهنگ
و بڼگه و په گه کاندې ده سپټنې که جياوازه له وهی
زمان به تنه ناامرازی ته مسیلی بیت. بهواتابه کی
دیکه له سره تاي نه م سه ده یه دا "زمان"
گورپانکارپیه کی وه های به سر دات هات له وه
ده چوړو که نڼوه ندیک یان پانتایی په ک بیت تیاپدا
سهرجه می دهنگ و وشو شته گان ته مسیلی نه و
شت و حاله تانه بکه ن که زمان خوی ناامرازه یان بڼ
دهکات و، زمان له ونڼوه ندوه گورپا بڼ نه وهی
له خودی خویدا چنه د سه متیکی تاییه تی کو
بکاته وه و هریه که له سه متانه ش په یوه ندیه
ناوه کی په گانی خویان له گه په کتریدا ده به ستن.

(هایدگر) پی پی وایه گورپانکی ته واوله
په یوه ندی زمان به وجود وه هیه، وجود
ناکه ویته پیتش زمانه وه به لکو له نڼو مالی زماندا
ده ژی یان وجود دانیش توپیه کی نڼو مالی
وجوده... هایدگر ده لئ: "زمان مالی وجوده"،
هر له مالی زمانه شدا مرقف ده ژی. نه وانه ی
له پټی زمانه وه بیر ده که نه وه و له پټی زمانیش وه
دامینان به رپا ده که ن، نه وانه پاسه وانی ماله که ن
و، پاسه وانی تی نه وان نه وه ده سته به ردهکات که
وجود بدوژنڼته وه یان که شف بکړی. دیارترین
گوته زاش که هایدگر تیاپدا جهخت له سر
په یوه ندی نڼوان زمان و وجود دهکات و (پاس
له گپړوده بوونی نڼفسان یان وجود دهکات
به ده ست زمانه وه - ورگپې نه وه یه که نه و زمان
به و شپوه یه ده ناسیتن که: "زیندانیکي نه به دیه
بڼ مرقف". له لایه کی دیکه وه، سایکولوژیستی
فهرنسی (لاکان) پی پی وایه زمان به و (نه وی
دی - الآخر) ده ناسری، که "من - الانا" یاخود
"زات"، هه بوون و ناماده گی نه و (نه وی دی) په
دیاری دهکات. فیهل سو فی فهرنسیش (دریدا)
به چه شن و ته رهی هریه که هایدگر و سوسپرو
لیفی شتراوس، هر دوو مه سه له ی "زناک -
العلامه" و "دال و مه دلول" دهکات ته وهی
شیکردنه وه، به لام دریدا له تیگه یشتنی دا بڼ

"زمان" له نوخته یه دا له و فیهل سو فانه جیا
ده بیتنه وه کاتن بانگه شه بڼ په ککرتن و له په کتردا
توانه وه یه کی سسقلیز میپانه له نڼوان (دال و
مه دلول) و (وهرگر - متلفی) دا دهکات و
نازادییه کی ته ووی گه مه کورن به (مه دلول)
ده به خشن به شپوه یه که له (دال) جیا بیتنه وه
و سهر به خوی خوی وهریگری.

دریدا پی پی وایه دوو جوړ چه مک بڼ
تیگه یشتنی دهق ه ن: چه مکی کون و چه مکی
نوئ. چه مکی کون، نه و چه مکه ته قلیدیه یه
که پی پی وایه هه موو ده قیک ده بی سیم و
سنووره کانی پوون و ناشکرا بن، دهق نه و
دهقه یه که سره تا و کوتایی هه بی، خاوه نی
یه که یه کی گشتگر و ناوه رڼکیک بیت که یشتن
به سانایی له ناو خودی دهقه که دا بخوینڼڼته وه،
نه و دهقه ده بی ناو نیشان و نووسه و په راویزی
هه بی، هر وه ها ده بی نه و دهقه به ها و
ته ریشیکي مرجه عی هه بی نه گه رچی لاسایی
کردنه وهی دنیای دهر وه ش نه بی (واتا
موهاکاتی دنیای دهر وه ش نه بی)... به لام
چه مکی نوئ بڼ تیگه یشتن یان بڼ پوانینه دهق،
نه م چه مکه یان واله دهق ده پوانی که جه سته یه کی
نوسراوی په سیوو پتگه یشتوه، یان ناوه رڼکیکه
نه ک هیچ مرجه عیت و په راویزیک نابنه له مپه و
پټگری به رده می، به لکو تر پټکی جیاوازه

سهریبه خۆیه، چنرلوتیکه له پایله‌ی سهرجه‌م نه و ئاسه‌وارانه‌ی که به‌چه‌شنیکی بێ کۆتا و بێ پایان ناماژه بۆ نه و شتانه ده‌کات که خودی خۆیان نین، واتا (الی‌اشیاء ماغیر نفسها)، هه‌روه‌ها ناماژه بۆ ئاسه‌واری سهرجه‌م حاله‌ته جیاگه‌راییه‌کانی دیکه ده‌کات. هه‌ر له‌سایه‌ی نه‌م چه‌مکه تازه‌یه‌شه‌وه زمان پله‌و پایه‌یه‌کی وای بۆ خۆی وه‌ده‌ست هه‌تتا که نه‌یابدا بارگه‌ساری به‌ی به‌خه‌سه‌ته‌کانی هه‌قلی کانتی (نه‌و مه‌عریفه‌یه‌ی که هه‌قل نه‌توانی ده‌سته‌به‌ری بکات، مه‌عریفه‌یه‌کی ناتوه‌و و نا‌په‌سیوو ناگه‌تایه‌)، هه‌روه‌ها هه‌مان نه‌و پله‌و پایه‌یه‌ جۆریکه له‌جه‌به‌رییه‌تی به‌خشیه‌یه‌ زمان و کردیه‌ تاکه ئامرازیک بۆ به‌دی هه‌تتا و ده‌سته‌به‌رکردنی مه‌عریفه‌ و په‌ی بردن به‌ که‌په‌نونه‌و وجود. له‌م باره‌یه‌وه فۆکۆ ده‌نووسێ: "خه‌لکی یان به‌شه‌ر واده‌زانن که ئاخاوتنه‌یان له‌خه‌مه‌تی خۆیاندايه‌، به‌لام ده‌رك به‌وه ناگه‌ن که نه‌وان خۆیان ملکه‌چی یاسا و دواکاریه‌کانی ئاخاوتن کردوه‌".

هه‌روه‌ها فۆکۆ له‌ به‌وینکردنه‌وه‌یه‌کدا ده‌لێ: "له‌و به‌هوايه‌دام که هه‌ندێ که‌س، له‌وانه‌ش خۆم واده‌زانن که حه‌قیقه‌ته‌ چ وجودیکه‌ی نییه‌ و، به‌ته‌نها زمان وجودی هه‌یه‌".

ئه‌گه‌ر بونیادی زمان یان پاستر نه‌گه‌ر بیناکردنی زمان مه‌عریفه‌ی تاک به‌جیهانه‌وه دیاری بکات، نه‌وا نه‌مه‌ واده‌گه‌تێن که "واقیع" خۆی له‌خۆیدا وجودیکه‌ی نییه‌، به‌لکه‌ له‌رێگه‌و بواری زمانه‌وه شتیک هه‌یه‌ پێی ده‌وتری واقیع، سه‌ره‌ته‌نجام نه‌مه‌ش واتای نه‌وه ده‌گه‌تێن که زمان بۆته‌ نه‌و زیندانه‌ی جیه‌کی زیندانه‌ عه‌قلیه‌یه‌که‌ی کانتی گرتوته‌وه‌. لێره‌دا په‌رسیارێک دێته‌ گۆشێ، نه‌ویش: زمان چۆن گه‌یشته‌ نه‌م ئاست و قوناغه‌؟

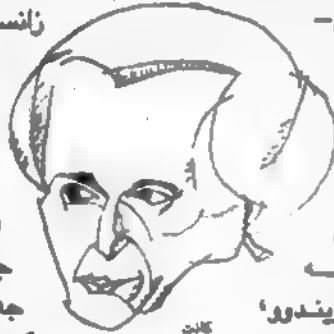
له‌راستیدا گه‌یشته‌نی زمان به‌م ئاست و قوناغه‌، هۆیه‌یه‌که‌ی ده‌گه‌پته‌وه‌ بۆ نه‌و کردیه‌ی کۆنتڕۆلکردنه‌ی که پێیازی نه‌زمونگه‌راییه‌ (المذهب التجريبي) سه‌پاندی و چه‌ندین ده‌سته‌که‌وتی پایه‌خدا‌ری زانسته‌ی ته‌کنۆلۆژی هه‌تتا‌یه‌دی،

هه‌روه‌ها به‌هۆی پاشه‌کشیه‌ی تیزه‌کانی عه‌قلی کانتی‌یه‌وه‌ بوو، نه‌و عه‌قله‌ی که مه‌عریفه‌ی له‌نیو چوارچێوه‌و ته‌خویه‌کانی خۆیدا به‌ند کردبوو... هه‌روه‌ها یه‌که‌تیک له‌هۆیه‌کانی دیکه‌ی گه‌یشته‌نی زمان به‌م قوناغه‌، کاریه‌گه‌ری پۆلی فه‌یله‌سوفی نه‌له‌مانی (فریدریک نیچه‌)و، فه‌یله‌سوفیکه‌ی دیکه‌ی نه‌له‌مانی (مارتن هایدگه‌ر) بوو... هایدگه‌ر له‌کته‌یبه‌که‌یدا، (که‌په‌نونه‌و کات) ده‌پرسێ: "گامیان ده‌که‌ونه‌ پێش نه‌وی دیکه‌پانه‌وه‌، که‌په‌نونه‌ یان زمان؟". هه‌روه‌ها ده‌پرسێ: "نایا ئێمه‌ له‌که‌په‌نونه‌وه‌ له‌دايه‌ک ده‌په‌ین یان له‌زمانه‌وه‌؟". هه‌تا دواجار، هایدگه‌ر ده‌گاته‌ نه‌وه‌ی بلێ: "به‌ی زمان، مرگ ناتوانی بگاته‌ که‌په‌نونه‌و ده‌رگی پێ بکات".

نه‌وه‌ی مایه‌ی پله‌ بازیه‌ی و قسه‌ له‌سه‌ر کردن نییه‌، نه‌و په‌رژده‌ی بونیادگه‌راییه‌ی که‌له‌گه‌ل توێژینه‌وه‌ و تیزه‌کانی فریدینان دی سۆسیتر له‌بواری زانسته‌ی زمانه‌وانییدا ده‌ستی پێکرد، نه‌و په‌رژده‌یه‌ نموونه‌یه‌ی تریه‌ن و باشترین به‌رجه‌سته‌کردنی نه‌و پله‌و پایه‌یه‌ بوو که "زمان" له‌بواری زانسته‌ی توێژینه‌وه‌ نه‌ده‌بیه‌یه‌کانی پۆلان بارت و، شیکردنه‌وه‌ سایکۆلۆژییه‌کانی لاکان و، تیزه‌ نوێ‌یه‌یه‌کانی روانینه‌ی فۆکۆ بۆ فه‌لسه‌فه‌ و میژوو، به‌ده‌سته‌ی هه‌تتا بوو. نه‌وه‌ش بۆ خۆی نه‌و به‌ره‌یه‌ که له‌په‌روی ئینسانیه‌ی و کۆمه‌لایه‌تی و کلتوریه‌یه‌وه‌ چه‌ندین مۆرکی جیاجیا له‌خۆی ده‌گرێ و له‌وگه‌ته‌زا به‌ناویرانگه‌دا ده‌دره‌وشینه‌وه‌ که‌ده‌لێ: "زمان نه‌وه‌ی له‌توانا‌دايه‌ که‌خا‌لیکی گشتی بکاته‌ بنه‌ماو دیدگا بۆ ده‌ق و، هاوکاتیش میتۆدێ بخاته‌ به‌رده‌ست بۆ شیکردنه‌وه‌ی ده‌ق". به‌لام هه‌نده‌ی نه‌برد بونیادگه‌راییه‌یه‌کان خۆیان توانیه‌یان په‌ی به‌وه‌ به‌ی که نه‌و نموونه‌ زمانیه‌یه‌ی له‌شیکردنه‌وه‌ی ده‌قدا بانگه‌شه‌یان بۆ ده‌رکردو پشته‌یان پێی ده‌به‌ست، به‌ره‌و ته‌لزه‌یه‌کی (مازق) سه‌ختی بردن، نه‌وان به‌هۆی نه‌و تیزه‌ی خۆپانه‌وه‌، بوونه‌ به‌ندکرایی نیو زیندانی زمان و، بوونه‌ نه‌سیری نه‌و نموونه‌ زمانیه‌یه‌ی که‌له‌شیکردنه‌وه‌ داو‌له‌کاتی پراکتیزه‌کردندا به‌سه‌ر هه‌ر ده‌قیکه‌دا، پرۆسه‌که‌ ئاسانه‌تر ده‌پێ له‌شیکردنه‌وه‌ی شتوازی که‌ تا‌یبه‌ته‌ به‌گێرانه‌وه‌

يان سه ردييه تي ژانريكي نه ده بيبه وه. (پټم وايه لټره دا نووسه ر مه به سټيتي بلن كه نه و جوړه ميتوډو شپكړنه وانه جوړه فورمات "FORMAT" و قالبكي حازر به ده ست له خړ ده گړن، به جوړيك كه له شپكړنه وه ي هر ده قټكدا وهك راسته و پرگال به ناساني دي به ده ستوه - وه رگټي).

پولان بارت له نوو سټيټيكيډا ده لن: "نه وه ي كه په خنه گره شپكار يخوازه كان، نه وانه ي پټشپوه بوون، ده يانويست پياده ي بكن نه وه بوو كه هه موو چيركي كه كاني دنيا له يه ك بونياددا بيبين (كرده ي بيبين لټره دا مه به ست -

كانت

رؤيه - يه)، نه وان به خويان ده گوت له هر جوړه رلماننك نمونه يه كه هه لده بټيرين، پاشان له سهرجه مي نه م نمونانه بونيائيكي بالو مه زني رلمان دده پټيرين كه بيبته

ستانه ريك بق هر چيركيكي زيندوو، نه وه ش بق خړي كاريكي سه ختو درواره .. سهره نجاميش ودها كاريك

نابټه پيداويستي و داواكرويك، چونكه دواچار دهق خه سلته جيياگه رايي خړي ون دهكات).

نه وه ي بارت ده بليت نه وه يه كه بونيادگه رايي زمانه وانويي نه ده ببي پشت ده به سټي به بيوكي سيستم و سه مت (النسق): نه و سه مته ي كه په يوه ندي نيوان پټكهاته بهووكه كاني دهق ده باته رټوهو، له لايه كي ترشه وه نه و سه مته گه وره يه ي كه په يوه ندي يه كاني نيوان سه مته فدردي دهق و سه مته گشتي جوړيان نه و عي دهقه كه ده باته رټوه.

نه و قسه يه شي كه ده لن سه متيك يان سيستمكي گشتي نه و عي دهق له نارادايه بق لټوتوژينه وه ي سه مته كان / دهقه فريه كان، ودها قسه يه ك ده بټه هڅي نه و ي گريمانه ي نه وه بكرت كه دهق سنوريكي كرتاو داخراوي هه يه و ئيد ي جينگه يه ك له دهقه كه دا نامټيټه وه بق مه به سټگه رايي نووسه ريك كه پټشتر جاري هركي دراوه (لټره دا مه به ست له هركي ناسايي نيبه)، به لكو نه و بوارو جينگه يه چول دهكرن بق په خنه گري دهقه كه، نه و په خنه گره ي به ركي

داهيتاني پوښيوه و هه ول ده دات بن دهنگيه كاني دهق بهټيټه قسه و دهنگ و، كه شفي پانتاييه چول كاني بكات و سهرجه م سه مت و لايه نه له بهرچا و ون بووه كاني دهقه كه بهټيټه وه بهرچاوان. نه م تټروانيه بق پروسه ي نووسين و په خنه گرتن له لاي بونياد گه رايي يه كان كه له پشت بزوينه ره كانيه وه جوړه خولايو پالنه ريك هه يه بق دهسته بهر كړدن و به دي هيتاني به زانستي كړدن ي توژينه وه نه ده بيبه كان له پټي بانگه شه كړدن بق نمونه يه كي بالاي زمان وهك بنه مايهك بق پټشخستن ي ميتوډيكي ره خنه يي كه له پوهو زانستي يه كه يه وه هيجي كه متر نه بن له سه مته ي سهرجه م زانسته سروسټي يه كان، نه م تټروانيه له ناكامدا گه پشت نه وه ي داپشته يه كي نوئ بق جوړيك له جه برييه ت بخته بوو، پاپه كاني نه و جه برييه ت ش زمان بوو.

جه برييه تي زمان له تټزه كاني بونياد گه راييد ا، كاريگه ربي و په ننگه انه وه ي خړي هه بوو له تيگشكاندن ي تيسري نه ده ببي و نه و سينگوشه بنه په تيبه ي كه بټه بنه ماي نه و تيسره به وانا سينگوشه ي: (نوسه ر دهق + خوټنه ر)، نه وانه ي ناوهر و ك و مه غزاكاني تيزي جه برييه تيان كړدبووه په يامي خويان هه بووني نووسه ريان نواي بهرهم هيتاني دهق به لاره ده ناو، خوټنه ريشيان له و جوغزه دههټيايه دهري كه كاريكانه سهر ره خنه گر، چونكه پبيان و ابوو كه توژينه وه ي دهق له ديدو بټوچووني خوټنه ره وه و كاريگه ربي نه و ديد و بټوچوونه له سهر توژنه ري دهقه كه، كاريكي واده كات كه توژنه ر بگه وټنه جوړيك له نيسبيه توه كه هه ره شه له شووناسي خودي كار ه نه ده بيبه كه بكات.

له پوي ميژووييه وه، تيزي (تفكيك) وهك درټزه پيدائتيكي فله سه فه ي كانت وايه له جه خت كړنيدا له سهر مه سه له ي خود - (زات)، به لام هاوكاتيش له پويه كي تره وه له و فله سه فه ي تټده په پټن نه و يش به وه ي كه لټره دا قوناغي (فوزم) ده ست پټده كات، به ولتايه كي پوونتر، تيزي تفكيكيه ت پټي وايه چ زات و، چ زانست

سەرکەوتوو نەبوون لە دەستە بەرکردنی
مەعریفەى راستەقینەدا، بۆیە (قۆرم) دەتوانى
ئەو دەستەبەر بکات.

لەلایەکی دیکەوێ تێزى تەفکیکەت زیاتر
لەفەلسەفەکەى هايدگەر نزیک دەبێتەوێ کە
فەلسەفەى لێکدانەوێ (التأويل)، هەروەها
لەگەڵ تێزەکانى فەیلەسوفى فەرەنسى (دریدا)دا
وێک دێتەوێ بەتایبەتى لەمەسەلەکانى مانای
کراو، دەلالەتى ناکۆتاو، بەخرابى خوێندنەوێ
دەق دا.

تەفکیکەکان و لەپێش هەمووشیانەوێ دریدا
پێى وایە کە پۆلى خوێنەر، پۆلى تێگەڕێ، لە
سۆنگەى ئەوئەشەو ماناکان لەلای خوێنەر
لەدایک دەبن و، هەر خوێنەریش دەیانداوێت.
بەئێشەم پۆلى خوێنەریش، شتێک نییە پێى
بوترى، دەق یان زمان، یان ژناک، یان نووسەر.
رەخنەگرى ئەمریکایى ئارت بیرمان لە
نووسبێتکدا دەلى: "دیارتزى دەستکەوتەکانى
ئەم تێزە ئەوێ کە هەریەکە لەمانا و بونیاد
لەکارى ئەدەبیدا، لەئەجامى کارلێکی خوێندا
لەگەڵ دەقى خوێنەردا دێتە بەرەم، ئەو
خوێنەرەى کاتێ تەماس لەگەڵ کارێکی ئەدەبیدا
دەگرێ، پێشتر بۆ چوونەکانى خۆى لەبارەى
زانینی ئەرك و نامانج و پرسیارەکانى ئەدەبەوێ
گەلالە کردووە... کەواتە، مانا و بونیاد بەتەنى
نابنە خەسەلەتەکانى نێو دەق، بەلکو خوێنەریش
بەشداری لەپەى بردن پێیان و دۆزینەوێ ئەو
خەسەلەتەدا دەکات، کەواتە دەکرێ بێتێن
خوێنەریش بۆخۆى تاكو پادەیهك داھێنەرێكى
بەشدارە ئەکە بەتەنھا بۆ خۆى دەقەکە، بەلکو
بۆ مانا، بەهاو، بایەخى دەقەکەش."

ئەوێ دەشت بەدەروازەیهکی داھێنێن بۆ
چوونە نێو ستراتیژى تەفکیکەت ئەوێ کە
ئەم تێزە خوێنەرى گەپاندەوێ نێو پانتایی دەق
پاش ئەوێ بونیاد گەرایى، خوێنەرى لەجووژى
لێکدانەوێ دەقدا فری داوێ دەرى... بەلام ئەو
دەروازەیه بەئێشەم کلێل دەمینیتەوێ ئەگەر بێتو
لەشوێن و پلەى ئەو (زمان)ە تێتەگەین کە
خوێنەر لەلێکدانەویدا بۆ دەق پەناى بۆ دەبات.

زمان لای تەفکیکەکان پشت نایەستى بە
هاوسەنگی یان وەك یەك بوونى (فەساد)ی
هەربوولای پەيوەندییەكە، واتا دال و مەدلۆل،
بەلکو پشت دەبەستى بەمەسافەى نێوان (دال)ێك
و (مەدلۆل)ەكەى، هەندى جاریش لاوازبوونى
پەيوەندى نێوان دال و مەدلۆل بۆشایییەك
دروست دەکات کە سەرچەمى مەدلۆلەکان
بەنازادى خوێنەر گەمەى خوێنەر تێدا دەستەبەر
دەکەن و، بەوێش ناکۆتاوونى دەلالەت یاخود
مانا دێتە دى بەشتۆیهك هەموو خوێندنەوێ کە
لەگرتەنە دەچێ و دەبێت بەخرابى خوێندنەوێ
دەق.

لەتۆزێنەوێیەكیدا لەسەر بارەى
(گراماتۆلۆژى)یەوێ، دریدا لەبارەى ئەم کلۆم دان
یان داخراوە تەفکیکەیهى زمانەوێ ئەوێ و
دەلى: "ئێمە ناتوانین تەوێ دەق بێهێزێن و
بەنازادەى شتێكى دیکە یان مەرجەیهك... یان
مەدلۆلێكى دەرەوێ دەقدا، هەنگاو هەلگیرى،
پاشان شتێک نییە لەدەرەوێ دەقدا مامەلەى
لەگەڵدا بکەین... بۆیە هەر لەسایەى ئەم
هەلوێستەدا کاتێ بەخۆ دەزانین گەیشتوونەتە
نێو زیندانى زیندانەکان، کە ئوێش تەفکیکەتى
لێکدانەوێ کە تیايدا (زمان) وەك کائینێک کە
هەست بەوێ بکات گەیشتۆتە ئەوێپەى کامل
بوون و وەحدانیەتى خۆى و، بەوێش هێچ
جێگاى بێخەلىتێ بۆ شتەکانى دیکە
نەهێشتۆتەوێ."

لێرەوێ دەکرێ بپرسین: بێتێ پتۆیستمان
بەروونکردنەوێ زیاتر هەبێ؟ بەتایبەتى لەبارەى
ئاست و پلەى زمانەوێ؟ لەو بڕوایەدا نێن
پتۆیستمان بەوێ هەبێ مادامەكی (زمان) -
پەيوەندى) بۆتە زنجیرەیهك بێ کۆتایی لە
(دالەکان)و، دەقیش بۆتە بیابانێک لەبوونەوێ بۆ
نانامادەى و، لەجیاگەراییەوێ بۆ بەرەسەنیتى
بوون.

سەرچاوە:

پاشکۆ (أفاق)ى پۆزنامەى (الحياة)ى لەندەنى - ژمارە
(۱۲۸۷۲)ى ۱/۱/۱۹۹۸. ل. ۱۱
وتارى (حرک التأویل بین "سجن العقل" و "سجن الله")
نووسینی/ مودیس أبو ناصر.

مروّف و كه لتوور

پېناسه كړدنى مروّف له زار او دهكانى كه لتوورى مروّيدا

▪ نئرنست كاسپرهر

• و: ثاوات نه حمده.

ټاكسار پيماندا {Individual Experience} تووشمان ده بن، نه وهنده جيا جياو نالوړو ناناساين كه زه حمه ته بومان شيكار بكرين. ليكولېنه وه له مروّف نابې له ژيانى تايپه تيدا بيت، بهلكو ده بې له ژيانى سياسى و كومه لايه تيدا بيت. به پېي نه فلاتوون سروشتي مروّف وهك ده قېكى گران وه ما يه كه ده بې به موى فله سه فو وه لېي بكرلېته وه. به لام له نه زمونى تايپه تيماندا نه وه ده قه به هيماي زور وړد نوسرلوه و ناخويندريته وه، يه كه مين كارى فله سه فو بريتيه له گه وړه كړنه وه ي نه وه هيمايانه. فله سه فو هه تاكو ميتقديك له سه ر ده ولست پيش نه خات، ناتوانيت ميتقديكى گونجاومان له سه ر مروّف پيشكه ش بكات. سروشتي مروّف به پيتى گه وړه له ناو سروشتي

به وه ي كه نه فلاتوون وته ي (خوت بناسه) ي له قاليكي ته واو نويدا هه لكړته وه، وه رچه رځانتيكى وا له كولتور و فيكرى يونانيدا به رپا بوو، كه نه كه ته نيا به لاي فيكرى پيش سوكراتيه وه^(۱) نامق بوو، بهلكو سنووره كانى ميتقده كه ي سوكراتيشى به زانده. سوكرات بى به جيهيتنانى داواكار يه كه ي خوا وهنده كه ي ديلى، بى جيهيه جيكړدنى نهركى نايينى خود نه زمونكاريى و زانين و خوبه خق، خق دابوو له مه سه له ي مروفي تاك.

به لام نه فلاتوون دهركى به سنورداريتى شتوازي پرسپار كړدنه كه ي سوكرات كړدبوو، بى چاره كړدنى نه م گرفته ش ناشكراى كړد كه پېويسته له ژيتر سايه ي نه خشه يه كى به رينتردا به پتوه ي بيهين. نه وه دياردانه ي كه له نه زمونى

دەولەتدا نوسراوہ . لیرەدا لەپەرمانا شاراوہکەى دەقەقە دەردەکەوێت، ئەوہى تارىک و ئەژم بوو، رۆشن و خوێنراوہ دەبیئت.

نێرست کاسیرەر

لە فەلسەفەى هاوچەرخدا کۆمت * {Comte} بەکەمەن کەس بوو کە خۆیدا لەم گرفت و بەشـیۆـهـیـەـکـى رۆن و سىسـتـمـاتـیزە کراودا فۆرمەلەى کرد. ئەوہى سەیرە ئەوہى دەبیئت لەم مەسەلەیدا پۆزەتییەزمەکەى * {Positivism} کۆمت وەگە هاوتەریبیکی هاوچەرخی مینۆدە ئەفلاتوونیەکەى لەمەر مرقوف سەیر بکەین. بێشک کۆمت ھەرگیز ئەفلاتوونی نەبوو. ئەو ھەرگیز نەیتوانیو ئەو لۆژیک و میتافیزىا پێش گریمانەییەى پێقبوول بێت کە مینۆدی ئەفلاتوون لەمەر نایدیاکان لەسەرى بینا کراوہ. لەلایەکى تریشوہ کۆمت بە توندی پێچەوانەى تیئوانینی نایدیالۆژیستە فەرەنسیەکان بوو، ھەراکىبەکى بۆ زانینى مرقوف دروستکرد، لەویدا دوو زانستى تازە بەرزترین خانەیان دلگیرکردبوو، واتە زانستى ناکارى کۆمەلایەتى و زانستى دینامیکای کۆمەلایەتى. کۆمت لەم تیئوانینە سۆسیالۆژیەوہ چوو بەگۆی فسیالۆژیستەکانى سەردەمى خۆیدا. یەکنێک لە وتە بنەپەنەکانى فەلسەفەکەى ئەو ئەوہى کە پێویستە مینۆدی ئێمە بۆ لیکۆلینەوہى مرقوف بابەتیی بێت، بەلام ناتوانیت تاکانە بێت. ئەو بابەتەى کە حەزەدەکەین بیزانین بریتىنە لە ئینفیعالە تاکانەییەکان، بەلکو بابەتیکى گەردوونیە. ئەگەر لە زارلوہى ((مروى)) یەوہ بچینەوہ بۆ سەر بابەتەکە، ئەوا دەبێ بێسەلمینین کە راشەى مروى بە مرقوف ناگرێت، بەلکو مرقوف بە مروى راشە دەگرێت. پێویستە سەرلەنوێ گرتەکە تاقیبکړیتەوہ فۆرمەلەبکړیتەوہ، پێویستە لەسەر بناغەى دروستترو بەرینتر دابنریت. ئێمە لە بیرکردنەوہى سۆسیالۆژیى و مینۆوییدا بناغەیکى وەھامان نۆزبۆتەوہ. کۆمت دەلێت: ((بۆئەوہى خۆت بناسیت، مینۆو بناسە)).

لیرە بەدولوہ سایکۆلۆژیای مینۆویى جینگەى ھەموو فۆرمەکانى سایکۆلۆژیای تاکى گرتەوہ. کۆمت لە نامەیکدا نوسى ((ھەموو ئەو

بەلام ژيانى سیاسى تاقەفۆرمى بوونى کۆمەلایەتىنە لە مینۆوی چەشنى مرقوفدا، دەولەت لەم شکەلى ئیستایدا بەرھەمەمیکى سەرنگوہختى پروسیتسى شارستانیتى. لەسەردەمى مینۆو زوودا مرقوف ئەم شىئوازەى بەرپۆەبردنى کۆمەلایەتى نۆزیەوہ، پێشتریش ھەولیکى تری دابوو بۆ ریکخستنى ھەست و خۆزگە و ئارەزووہکانى. ئەم ریکخست و سىستماتیزەکرنە لەزمان و ئەفسانە و ئایین و ھونەردا رویدا. پێویستە ئێمە بەم رىسا بەرینە قایل ببین، ئەگەر بمانەوێت مینۆدیک لەسەر مرقوف پێش بکەین. دەولەت لەگەل گرنگیشیدا ھەموو شتیک نە، چونکە ناتوانیت ھەموو چالاکییەکانى مرقوف بکړیتە خۆى و گوزارشتیان لیکات. بەدەلنایى ئەم چالاکییانە لە پەرەسەندنى مینۆویى خۆیاندا لەگەل پێشکەوتنى دەولەتدا تیکەلۆیەکتەرى بوون و، گەلێک جار لەسایەى ژيانى سیاسیدا سەریەخۆی خۆیان پاراستووہ. ئەمانە ئەگەرچى خواوہنى بوونیکى جىای خۆیان نەبوون، بەلام نرخ و بەھایەکى تايبەت بە خۆیان ھەب.

له فله كزانپه وه ده ست پیده كاتو به ماتماتيكو
فيزياو كيميا دا ده پواتو پاشان ده گاته بايولوزيا،
پاشانیش وا دياره ناراسته كی وهرده چه رخت.
نه و كاتې خومان دده مين له جيهانی مرقف،
چيتر پرنسيپه كانی ماتماتيك يان زانسته
سروشنيه كان به س نين و كه لكیان نابيت. دياره
كۆمه لاپه تپه كاندا ياساپه ك ده يانگريته وه، ريك
وه كو دياره فیزياو يپه كان، به لام جياوازترو
نالوسكاوترو به زار اوه كانی فیزياو كيمياو
لايولوزيا شی ناکريته وه.

كۆمت ده ليت: ((له هه موو دياره
كۆمه لاپه تي په كان دا، تيپيني كار كړنی ياسا
فسيولوزيپه كانی تاك ده كين، له وهش زياتر
شتيك له كاريگه ريبان كه م ده كاتو وه كه
ده كه رپته وه بقی كاريگه ريبی تاكه كان له سر
په كتری، كه به شيوه په کی ناوازه له چه شنی
مرقدا شالوز ده بيتته وه به موی كاريگه ريبی
نه وه كانه وه له سر بؤما وه كان. بؤيه ناشكرايه كه
زانستی كۆمه لاپه تي مان پتيويسته له و شويته وه
ده ست پتيكات كه په يوه ندى به ژيانى
تاكه كانه وه هه په.

له لايه كی تريشه وه، فرسته تی نه وه مان
له به رده ستدا نيه كه گريمانه ی نه وه بکه ين كه
فيزياي كۆمه لاپه تی بريته له زياده يه ك بقی سر
فسيولوزيا، وهك هه نديك له فسيولوزيسته
ناوداره كان وای بقی چون. هه ريوو دياره كه
هاوشپوه نين به لام په ك سروشتيان هه په، زؤر
گرنگه هه ريه كه يان به جيا وهر يگرين.

مه رجه كرمه لاپه تي په كان كه وخته گه پى ياسا
فسيولوزيپه كانيان سست كړيو وه، پتيويسته
فيزياي كۆمه لاپه تي ده سته ی چاوديري تايبت
به خوی هه بيت))^(٧).

قوتايی و شويكه وتوانی كۆمت هه زيان له م
جيا كړنه وه په نه بوو، نكولييان كړد له جياوازی
نيوان فسيولوزياو سؤسيولوزيا، چونكه ترسی
نه ويان هه بوو كه نه و دان پيانانه بيانباته وه بقی

پشکني نه ی له ميشكاندا بوو هه موويان
ره وينه وه و بوون به وه م. هه موو نه وه ی كه پتي
ده ليتن لوزيك، ميتافيزيك، نايدیولوزيا، خه يالتيكى
نيديال و خه ونه. نه گه ر شتيكى پروپوچ
نه بيت))^(٨).

له ((وانه كانی فله سغه ی پؤزه تيفی)) كۆمت
دا، ده توانين هه نكاو به هه نكاو هيلكاري نيدياله
ميتقؤلؤزه يپه كانی سه ده ی نؤزه بکيشين.
كۆمت وه كو زانابه ك ده سته پيكره، سه ره تا
خوی به گرفته كانی ماتماتيكو فیزياو كيمياو
خه ريك كړد. هه رايكه كه ی نه و بقی زانينی مرقف

سهر دوانه په کی میتافیزیکی، نومېدی نه وان بریتي بوو له دامه زړاندنی میتودیکسی پوخته ی سروشتی بڼ جیهانی کومه لایه تی و کولتوریسی دابمه زړینن. بڼه وهی بگه نه هم کڅتاییه، پټیان واپوو که ده بی ه موو نه و بڼوچوونانه رته بگه نه وه و بیان پوختنن که مرقف له جیهانی نازده لان جیاده کاته وه. میتودی پهره سندن به راشکاو سی نه و جیاوازیبانه ی سپړه وه. ته نانه ت پټش داروینیش، پټشکه وټنی میترووی سروشتی ه موو ه ولټیکی له مې نه و جیاکردنه وه یی په کخسستبوو. له قوناغ ه کانی زووی چاودیری کردنی نه زموونگه رادا، هیشتا ده شیا که زانا نومیدی به وه ه بیت کاراگنه ریکی نه ناتقمیبانه ی په کجاره کی بڼ مرقف بدوژرته وه. له کڅتاییه کانی سده ی ه ژده دا هیشتا نه و میتوده ی که دیوت جیاوازیبه کی نیشانه کراو له نیوان بونیادی نه ناتقمیی مرقف و نازده له کانی ترده ه یه، میتودیک بوو به گشتیی قبول ده کرا. په کیک له نه زله گه وره کانی گوته * Goethe له بوازی نه ناتقمیای به راوردکاردا نه وه یه زږر به توندی دژی نه و میتوده وه ستایه وه.

هم هاوشیوه ییه به شیوه یه کی سهره کی ته نیا له لایه نه نه ناتقمیی و فسیؤلوزیبه کانا نه بوو، به لکو بونیادی عه قلبی مرقفیشی گرتنه وه، نیتروا پټویست بوو ه موو نه و هیترشانه ی که ده کرانه سهر ریگا کونه کانی بیرکردنه وه، له یه ک خالدا چپرکریته وه. نه وشته ی که ده بوو سه لمیتریت بریتی بوو له وهی، نه وهی نیمه پټی ده لټین زیره کی مرقف، به هیچ مانایه ک شستیکی سهر به خوو توانستیکی ره سه ن نه. داکوکیکه ران له میتوده سروشتیه کان ده یانتوانی ه ولی سه لماندنن نه و پرنسیپانه ی فسیؤلوزیا بدن که له لایه ن قوتا بخانه دتیرنه کانی ه ستنیزه وه (Sensationalism) داپټراون. تاین Tine له کارنیکیدا له مې زرنگیسی مرقف ^(۳) رنسا سایکولوزیبه کانی پټشخسست بڼ میتوده

گشتییه که ی خوی سه باره ت به کولتوری مرقف. به پټی تاین، نه وهی پټی ده لټین ((ره فتناری زیره کانه)) پرنسیپیکی سپیشال یاخود رهنده Privilege به کی سروشتی مرقف نه، به لکو ده ورکی پوخته کراوی نالوسکاوی نه و میکانیزم و نوتوماتیزم ده سته جه میبانه به که له کاردانه وهی ه موو گیانداره کانا ده بیینن. نه گهر هم روونکردنه وه یه قبول بگه ی نه و جیاوازی نیوان زیره کی و غریزه لټل ده بیت، ده بیت به جیاوازی له پله دا نه ک له چوټیه تیدا. نیتروا زاوه ی زرنگیسی سودی نامینن و له رووی زانستیه وه مانایه کی نامینن.

سهر سوپ هیترتین نه دگاری هم چه شنه میتودانه له و جیاوازیبه سه ره په دایه له نیوانی نه وده که به لټنی به دیهاتنی ده دن و نه وده ش که به پاستی پټشکه شمان ده کن. نه و بیرارانه ی هم میتودانه یان بیناکرد زږر مکوم بوون له سهر پرنسیپه میتودولوزیبه کانی خویان. نه وان له تویی نه زموونه باوه کانی نیمه وه قسه یان له سهر سروشتی مرقف نه ده کرد، نه وان خه باتیان بڼ نیدیالټیکی بالاتر ده کرد له مې بوونیکی ره های زانستیان. به لام نه گهر سه ره دجامه کانی نه وان له گه ل هم ستانده رده دا به راورد بگه ین، ناتوانین ناومید نه یین.

(غریزه) زاواوه یه کی زږر ته ژمه (Vague) ره نگه خاوهنی به هایه کی وه سفیی بیت، به لام به بی شک به هایه کی راشکاو نیه. به گټیرانه وهی چه ند پڼلټیکی نژرگانی یاخود دیارده ی مرقف بڼ چه ند غریزه به کی بڼه پرتی، لافی هژکاریکی نوی لټناده ین، به لکو ته نیا ناویکی تازه مان داناوه و هیچی تر. نیمه پرسپاریکمان به رزکردوته وه، وه لامیکمان نه داوه ته وه.

زاواوه ی (غریزه) له باشتین حالدا بریتی به له نیدیومیک له سهر نیدیومیکی تر، له زږره ی حالته کانا بریتی به له تاریکستان له تاریکیدا. ته نانه ت له وه سفکردنی ه لئس وکوتی

نازەلانىشدا زۆرىيەى زانايانى بايۇلۇزىياو سايىكو بايۇلۇزىيا دودۇن لى بەكارهيتانى. ئەوان وريامان دەكەنەو ئەو بىرۇكە ھەلانىي كەلتى دەكەنەو رىزگارپون لىيان زەھمەتیش دەپىت. ھەل دەدەن كە تا رادەپەك خۇيان لادەن لى چەمكى بەھەل ھەلچىراوى غەرىزە. يان بەتەواى وازى لى بھىتنو چەمكى زىرەكى بەكاربھىتن كە چەمكىكى ئاسانترە. رۇبەرت م. پەركىتس لى تازەترىن كارىدا ئاشكرائى دەكەت كە ھەردووزارووى غەرىزەو زىرەكى باويان نەماو، ئەو چەمكەنىي كە ئەوان بىئى دامەزداون پىئويستى بەسەرلەنۇي پىئاسەكردنەو ھەيە^(۱).

بەلام لى بوارى ئەنترۇپۇلۇزىياى فەلسەفیدا ئىمە ھىشتا دورىن لى پىئاسەكردنەو ھەيەكى لىم چەشەنە. لىپەردا ئەو زاراوانە چەندان جىسار بەساويلكەيىو بەيى رەخەنى شىكارىي قىبول كراون. كاتىك چەمكى غەرىزە بەم شىئەيە بەكاربھىت، دەپىت بە نىوونەپەك بۇنەو تەرزە ھەلە مېتۇلۇزىيانەى كە وليەم جىمىس وەكو باوھى ھەلەى سايىكۇلۇزىيانە وەسفى كىدووه.

وشەى (غەرىزە) كە رەنگە سودمەندىپت بۇ وەسفىكردنى رەفتارى ئازەل يان مرقۇف، وەردەسورپىت بۇ چەشەنە ھىزىكى سىروشتى. گەل جارىئەو بىرپارنە دوچارى ئەم ھەلەپە بون كە واپان ھەستىكردووه كە چىتر ناچنەو بۇناو رىالىزمى سكولاستى يان (سايىكۇلۇزىياى ھەستى). روونترىن و كارىگەرترىن رەخەنەكە لىم مۇتەلەى بىرکردنەو گىراپىت لەلايەن جۇن دىئويى* يەو بىو لى لىكۇلىنەو ھى سىروشتى مرقۇف و پىادەكردنەكانىدا. دىئويى نوسى ((شىتىكى نازانىستىيە كە چالاكىيەكان پىئوھند بىكەين بە ژمارەپەكى زۇر دىيارىكراو نىشانەكىشراوى غەرىزەكان. سەرەنجامى پراكتىكىي ئەم كارە زىانبەخشە. پۇلاندن ھەتا سىروشتىرپىت باشترە. ناسنورىيە لى ژمارەنەھا تووھەكانى يەك رووداى دىيارىكراويان گۇپا، لەناو فىكردا دەكەن بە

كردەى بەلىستەكردن، خىستەنە ناو خىستەو، پىئوان بەپىي كۆمۇنىي و بەستىيان لەناو گوزدەو چەپكدا.. بەلام كاتىك گرىمانەى ئەو دەكەين كە لىستەو چەپكەكانمان نوپىنەرى گروپى جىا جىاى دىيارىكراون بە شىئەپەكى سىروشتى، ئەو لەبىرى يارىدەدان قۇرت دەخەپنە بەردەمى مامەلەكردنمان لەگەل شىتەكاندا. تاوانبار دەپىن بە جەسارەت كىرەنك كە ھەرزو سىروشت سىزى دەدات. ئىمە و لەو ناشاپىستىيە دەكەين كە كارىگەرەنە لەگەل سىروشتى نىان و داھىنەرى ژىندا مامەلە بىكات .. مەيلى لەبىرکردنى ئوفىسى جوىگىردنەو و پۇلاندن، وەرىگرتنى شىتەكان وەكو شىتى نىشانەكراو لەخۇياندا، بىرىتىيە لە باوھى ھەلەى ئىستايى تاپىت بەزانست .. ئەو ھەلۇستى كە جارىكىان لە زانستە فىزىياپىەكاندا گەشەى كىرد، ئىستى بەرەو تىلۇزەكردنى سىروشتى مرقۇف دەپوات. مرقۇف خراوھە ناو ھەلۇاردەپەكى غەرىزە سەرەتايىپەكانەو، كە دەشەى يەكەپەكە پىشان بىرىن و ژمارەيان لىبىرىت و بىرىن بە كەتەلۇك. نىورىستەكان دەچنەو سەر ژمارەو زىبەرەكانىان. ھەندىك دەلەين خود _ خۇشەويستى، ھەندىكى تر دەلەين ئىگىزىم و غەپرىزم، ھەندىكى تر سى زاراوھ بەكاردەھىتن، چاوپىنكى و ترس و شىكدارىي، لە كاتىكدا كە نوسەرانى ئەمىرى ئەزموئكار زاراوھەكانىان فەردووه بۇ پەنجا _ شەست زاراوھ. بەلام لە راستىدا گەل كاردانەو ھى تاپىتەنى دىكەش ھەن، كە ئەگەر ماوھەيان ھەپىت مەرجى ھاندەرانەى جىاواز دەخەنە روو، ھەروھەا لىستەكانمان تەنبا پۇلاندن بۇ مەبەستىك^(۲).

دوابەداى ئەم پىداچوونەو كورتەى ئەو مېتۇدە جىاجىايانەى خۇيان تەرخانكردووه بۇ ولامدانەو ھى پىسارى مرقۇف چىپە؟ ئىستى دىئەنە سەر ئەسلى مەبەست. ئايا ئەم مېتۇدانە پىراوپى مەبەستەكەن؟ ياخود ھىشتا نىزىكروونەو ھى تر ھەيە بۇ ئەنترۇپۇلۇزىياى فەلسەفى؟ ئايا لەپال ئەم ناواخن پىشكىنە سايىكۇلۇزىيەو، چاوپىرىي

كردنە بايقۇلۇپتە، لىتۇلىنە ۋە مېتۇپەدا، ھېچ رىڭايەكى تىر بەكرەۋەيى ماۋەتەۋە؟ مەن لە فەلسەفەى قۇرمە سىمبولىيەكەمدا^(۱) ھەلۇم داۋە نىزىكروۋنەۋەيەكى دىكە كەشف بىتەم. مېتۇدى ئەۋكارە بە ھېچ مانايەك بىرىتى نىپە لە نوپۇردنەۋەيەكى رادىكالىتە. ۋا نەكىتسۇرە كە تىپوانىنە پىشىنەكان بەدرۇ بقاتەۋە. بەلكو بۇتەۋەى تەۋاۋىيان بكات.

فەلسەفەى قۇرمە سىمبولىيەكان لە بەلگەنەرىستىكەۋە دەست پىدەكات، كە ئەگەر ھېچ دىارىكردىكى سىرۇشت يان كرۇكى مرقۇ لە گۇرۇپ بىت، ئەۋا ئەۋ دىارىكردنە تەنبا ۋەزىفەيى دەبىت ئەك راستەقىنەۋە ۋاقىقىۋە تۆكە.

ئاتوانىن مرقۇ بەھېچ پىرسىپتىكى ۋەھا دىارى بەگەين كە كرۇكە مېتافىزىيەكەشى بىگىرتەۋە _ نە بەھۇى ئەۋ ئامادەيىيە ۋەقلىيە خۇپسكە يان غەرىزەيەۋە كە لە رىتى چاۋدۇرىكردىنى ئەزىمىيەۋە بەدىي دەھىنرەيت. كاراكىسەرى سەرنج راكىشى مرقۇ، نىشانەى جياكەرەۋەى ئەۋ. بىرىتى نىپە لە سىرۇشتى مېتافىزىيەنى يان فىزىۋىيەنى ئەۋ _ بەلكو بىرىتى بە لە كارى ئەۋ. ئەم كارەيە سىستىمى چالاكىيەكانى مرقۇ كە بازىنەى مرقۇايەتى دىنقىتە بوۋىن دىارىشى دەكات. زمان، ئەفسانە، ئايىن، ھونەر، زانست. مېتۇ ۋە موۋىيان پىتەكەتەرو دىارىكەرى ئەۋ بازىنەين. بۇيە ((فەلسەفەى مرقۇ)) بىرىتى دەبىت لەۋ فەلسەفەيەى كە بونىيادى پىتەكەتەرى ھەرىكە لەۋ چالاكىيەنى مرقۇمان دەداتىۋە لە ھەمان كاتىشدا ۋامان لىدەكات كەۋەك گىشتىكى ئۇرگانى لىتيان تىپىگەين.

زمان، ئەفسانە، ھونەر، دىن، ھەروا گىشتى بىسەروپەرەۋە دوزەپەرەزىن، ئەرانە ھەر ھەموۋىيان بەبەندىكى كۆمۇن پىتەكەۋە بەستارۋىن. بەلەم ئەۋ بەندە بەندىكى ماتىريالى نىپە، ۋەك سىكولاسىيەكان دەيانوت، ئەۋە بەندىكى ۋەزىفەيىيە. پىتۇستە لە پىشتى شەكە جۇراۋجۇرەكانى ئاخاۋىنۋ، ئەفسانەۋ، ھونەرۋ، دىنەۋە بىگەپىتىن بۇ ۋەزىفەيەكى سەرەكىۋ

دۋاجار لەدۋاشىكردنەۋە دا بىگەپىتىنەۋە بىر رەسەنىكى مىللى.

بىشك لە جىيەجىكرىنى ئەم ئەركەدا ئاتوانىن ھېچ تەرزە زانىبارىيەك پىشت گۇچ بىنەين. پىتۇستە ھەموۋ بەلگە ئەزىمىيە ئامادەكان تاقى بىگەينەۋە، ھەموۋ مېتۇدە ئاۋاخنىيەكان، چاۋدۇرىكردنە بايقۇلۇپتەكان، پىرسىپاركردنە مېتۇپىيەكان بەكار بەيتىن. ئايى ئەۋ مېتۇدە كۇنانە پىشگۇى بىخىن، بەلكو دەپن بىخىنە ناۋ سەنتەرىكى رۇشەنپىرىي نوپەۋە لەگۇشەيەكى تازەۋە بۇيان بېۋانرەيت. لە ۋەسفىكردىنى بونىيادى زمان، ئەفسانە، دىن، ھونەرۋ زانستدا ھەست دەكەين بە بەردەۋامى پىتۇستىمان بە زاراۋەكانى سايكۇلۇزىيە.

لەسەر ((ھەستى)) دىنى، لەسەر ((ئەندىشە)) ى ھونەرىيان ئەفسانەيى، لەسەر بىرگەندەۋەى لۇزىكى يان ۋەقلىنى قىسەدەكەين. بەبى دەنگى مېتۇدىكى زانستى سايكۇلۇزىيە ئاتوانىن بىچىنە ناۋ ۋەجىھانانەۋە. سايكۇلۇزىيە مىندال بىرۇكەيەكى باشمان دەداتى بىر لىتۇلىنەۋەى پىشكەۋىتى گىشتى ئاخاۋىتى مرقۇ. ھەرەھا لىتۇلىنەۋەى سۇسۇلۇزىيە گىشتى يارىدەيىيەكى باشمان دەدات. ئىمە ئاتوانىن لە قۇرمى بىرگەندەۋەى ئەفسانەيى بەرەيى تىپىگەين بەبى ئەۋەى بايەخ بەدەين بە قۇردەكانى كۆمەلگەى بەرەيى. ھەرۋەھا ھىشتا بەكارمىدانى مېتۇدە مېتۇپىيەكان نۇر گىرنگە.

پىرسىپارى ۋەك زمان ۋە ئەفسانەۋ دىن چىن؟ ۋەلام ئاندىتەۋە ئەگەر بايەخ نەدرىت بە پەردەسەندى مېتۇپىيان.

بەلام ئەگەر بىشيت ۋەتەنى ئەم پىرسىپارە سايكۇلۇزىيەۋ سۇسۇلۇزىيەۋ مېتۇپىيانە بەدەتەۋە، پىتۇستە ھىشتا لەر مېتۇپەپانەدا بىمىنەۋە كە جىھانى ((مرۇف)) پىشكە دەھىتەيت: پىتۇستە سىنورەكەى ئەبەزىنرەيت. ھەموۋ كارەكانى مرقۇ لەزىز سايەى مەرجى مېتۇپىرۋ

سۆسۈلۈش تايپەندە دەردەكە ویت. بەلام ھەتا ئەو پرنسپە بونىادىيە نەقۇزىنەۋەكە ئەۋكارانە ديارىي دەكات، ناتوانىن لەۋ مەرچە تايپە تىپانە تىپىگەين. لە لىكۈلەينەۋەماندا بۇ زمان، ھونەرۋ ئەفسانەدا گىرغىنى مەن پىش گىرغىنى پىشكەرتىنى مېژۋىي دەكە ویت.

لىزەشدا دەتوانىن گۇرانتىكى مېژاۋىش بىر دەۋام بەدىي بىھىتىن لە چەمكە مېتۇدۇلۇزىيەكان و ئىدىيالەكانى زانسنە ئەزىمەنگە راكاندا، بۇ نمۇنە لە زمانەۋاندا، ئەۋ تىگە يىشەنەي كە دەلىت مېژۋىي زمان سەراپا بۈرى زمانەۋانىي داپۇشپور ھەتا ماۋەيەكى دورۇ درىژ دۇگمايەكى قىلكرابوۋ. ئەم دۇگمايە لە سەدەي نۇزەيەمدا شوپنەۋارى خۇي لەسەر پىشكەرتىنى زمانەۋانىي بەجى مېشەۋە. لەم رۇدا بەتەۋاۋىي ئەم تاكرە ھەندىيە لە بەين چۈۋە.

پىۋىستى بۈۋى مېتۇدۇكى سەرىخۇ بۇ راكە كىردى شىكارىي، بەگىشى بەرچاۋ كەۋتۈۋە^(۷). ناتوانىن ئومىدى پىتۈۋە كىردى قوۋلايى لىكە لە كولتورى مۇقۇ بخۋازىن، ھەتا ئەۋ پىتۈۋە كىردى لە لايەنى راكە كىردى شىكارىيەۋە پەسەن نەكرابىت. ئەم ئىپۋانىنە بونىادىگە رايە بۇ كولتور، دەبىي لە پىشەۋە تىپۋانىيىكى مېژۋىي ھەبوۋىت. خۇدى مېژۋىي لە ناۋ شاپۇزى ھەقىقەتە پەرت و بلاۋەكاندا ون دەبىت ئەگەر سىستېمىكى بونىادىي گىشتىي بۇخۇي نەبىت بەۋمانايەي كە ئەۋ ھەقىقەتەنە بېۋلىنىت و رىكيان بىخات و بىيان سازىنىت. لە بۈرى مېژۋىي ھونەردا سىستېمىكى لەۋيا بەتە پىشخراۋە، بۇ نمۇنە لە لايەنى ھىزىش ۋەلەينەۋە رىكخراۋە. بەپىي ۋەلەين مېژۋىي ھونەر ناتوانىت ھونەرى سەردەمە جىاجىياكان ياخۇد ھونەرمەندە جىاجىياكان رىك بىخات ئەگەر چەند چىن و تۈيۈزىكى بىنەپەتى ھونەرى لە بەردەستدا نەيت. ئەم چىنە جىاجىيانەي بە لىكۈلەينەۋە شىكرەنەۋەي مۇدىل و شىمانە جىاجىياكانى يزارشتى ھونەرى نۇزىيەۋە. ئەۋ شىمانە

ۋەز

بىسنۋىي نىن، ۋەكە مادەيەك بۇ ھەقىقەت دەشە بېرىنەۋە بۇ سەر ژمايەرىكى بچوكتى. ۋەلەين لەم كۆشەنىگاپەۋە ۋەسفىردىنە بەناۋابانگەكەي خۇي بۇ ھونەرى كلاسسىك بارۇك پىشكەش دەكات.

لىزەدا ھەردىۋ زاراۋەي كلاسسىك بارۇك بىر دىيارىكرىنى مەۋەي مېژۋىي بەكارنەھاتون. ئەۋانە بۇ دەرخسنى ھەندى بەشى بونىادىي گىشى بەكارھاتون ئەك بۇ دىيارىكرىنى ماۋەيەكى تايپەنى ۋەلەين لە كۇتايى پرنسپەكانى مېژۋىي مەنەرتى.

((ئەۋە ھونەرى سەدەي شىزە ماخۇر ھەۋدە نىيە كە بەتەنبا ۋەكە سىستېمىيەۋ سىستېمىيەكى خولقۇنەرى بەرچاۋ شى كرەۋە، لەكەتەكە كە ھونەر لە ھەردىۋ بارەكەدا ھەپە. بۇ كورەكەرنەۋەي ئەمە، دەتوانىن بەشپەۋەيەكى سىۋىشتى، بەگەپانەۋەبۇلاي كىارە تايپەتەكانى ھونەر دەست پىپىگەين، بەلام ھەموو ئەۋ شىتەي كە راسانېل و تىتېان و تۈيانە، كە رامىرانتى فلاسكىز و تۈيانە، تەنبا خولانەۋەيەكى گىشتە بەدەۋى شەكاندا... ھەموو شىتەك بەقۇناغەۋ گرانە ۋەلامى ئەۋ پىۋاۋە بىرىتەۋە كە مېژۋىي ۋەك سىلاۋىكى بىكۇتايى ۋەھايە. بە نىسبەتى خۇشمانەۋە، پاراستىنى رۇشنىرىي لەۋەدايە كە رۈۋادە بىكۇتاكەن بىپەنەۋە بۇ سەر چەند ئەنجامىكى كەم))^(۸).

زمانەۋان و مېژۋىي ھونەر داۋاي چىنە بونىادىيە بىنەپەتەكان دەكەن بۇ ((خۇد _ ئىدامە كىردى رۇشنىرىيە))، ئەم چىن و تۈيۈزىلەن بۇ ۋەسفىردىنە فەلسەفەيەنى شارستانىتى مۇقىش رۇر پىۋىستىن. فەلسەفە ناتوانىت خەرىكى شىكرەنەۋەي قۇرمە تايپەتەكانى كولتورى مۇقۇ بىت. داۋاي تىپۋانىي گەردىۋانىيەنى ئاۋىتە دەكات كە ھەموو قۇرمە تايپەتەكانىش دەگىرتە خۇي. بەلام ئەك ھەموو كۆشەنىگەكان و كىارە مەھالەكان، ئەۋە ۋەھمىكى رۈۋە (لىزەدا كاسىرەر يارىيەك بەۋشە دەكات، ۋشەي Chimera بەكاردەمىنىت كە لە لايەكەۋە ماناي ۋەھم و خەيال، لە لايەكى

تریشه وه، ده بیت به کایمیرا، که له میتولوزیای
یوناندا بریتی به له درنجیکی سهیر، ره که زه که ی
میبه، سه ری شیره، جهسته ی بزنه و کلکیشی
ماره وه له ده میه وه ناگره یی ده دات.

مه بهستی کاسیره له مه نه وه به نه گهر
تیروانینیکی گهرودونی وه ها بیته گقپه که
هه موو فورمه کانی هونه ر بگریته خوی، نه وا
شتیکی وه ((کایمیرا)) دهرده چیت _ وه رگپه
_)) له نه زمونی مرقدا نه و چالاکیه
جیاجیایانه ی که جیهانی کولتور پیک ده میتن
به هیچ مانایه که له هارمونیایه کدا ریز نابن. به
پیچه وانوه مملانییه کی سه رمه دی هیه له
نیوانی میزه ناکوک به گزیه کدا چوه کانداه.
بیرکردنه وه ی زانستی نکولی له بیرکردنه وه ی
نه فسانه یی ده کات و سه رکوتی ده کات. دین له
به رترین پیشکوتنی لاهوتی و میتزیدی خویدا،
بریتی به له داکزکی کردن له پوخته یی ئیدیا له که ی
خوی له دژی نه ندیشه زنده یکانی نه فسانه و
هونه. بویه به کیتی و هارمونیای کولتوری مرقف
وا دهرده که ویت که ترقالیک له خه له تاندنیک
شهریافانه زیاتر بیت که به به رده وامی کومه لیک
رودادی راسته قینه ده وریان داوه.

به لام لیزه دا ده بیت جیاوازی بکه ین له نیوانی
تیروانینه ماتریاله کان و تیروانینه شکلیه کانداه.
بیشک کولتوری مرقف دابهش ده بیت بقی چه ند
چالاکیه کی جیاجیا که به میلی جیاجیادا
ده یون و ده گنه کوتایی جیاجیاش. نه گهر
خومان به وه قابل بکه ین که له سه ره نجامی نه و
چالاکیانه رابمیتن _ خولقاندنی نه فسانه،
سروت یان باوه پی ئاینی، کاره کانی هونه،
میتوده زانستیه کان، رهنگه مه حال بیت که هه
هه موویان ببهینه وه بقی سه ریه کی گومون.
به لام پیکهاته ی هه لسه هه شتیک جیاوازتره.
لیزه دا ئیمه باسی یه کگرتویی هکاره کان
ناکه ین به لگو باسی یه کیتی جوولان ده که ین،
یه کیتی به ره هم نا به لگو یه کیتی پرؤسیسه
خولقینه ره کان. دواجار نه گهر زاراهه ی (مرؤیسی)
مانایه کی هه بیت، نه وا له ناو نه وه هه موو

جیاوازی و ناگزکییه دا، له وه هه موو فورمه
جیاجیایانه دایه، نه وا سه رباری هه موو شتیک
به ره و کوتاییه کی گومون کارده که ن. له مه وادی
دریژدا، ده بی شتیوانیک، کاراکته ریکی گهرودونی
هه بیت، که تیایدا هه موویان هارمونیایه کی ساز
پیک به میتن. نه گهر بتوانین نه و کاراکته ره
دیاری بکه ین، رهنگه داوه په رش و بلاوه کانی
کوبینه وه له چه قیکی بیرکردنه وه دا ده ریه که ون.
وه که ناماژه ی بؤکرا، ریکخستنیکی له و بابته ی
کولتوری مرقف ریگایه که بقی خوی ده دوزینه وه
له ناو زمانه وانیا. له ناو لیکولینه وه ی به راوردکاری
نه فسانه و دیندا. له میژوی هونه ردا. هه موو نه و
زانستانه له یه ک پرئسیپه وه دهرده چن، بقی
دیاریکردنی چینه کان، به هه زلی نه وه ی که
دیارده کانی دین و هونه رو زمانه
سیستماتیزه کرد. کاتیک که نه م پیکهاته یه نه بیت
به وه یی که زانسته کان هه لسه هه ی خویانی لیوه
وه رده گرن، نه وا خالیک نامینی بقی ده سستپکردن.
له ولاشه وه هه لسه هه ناتوانیت لیزه دا رابوه سستیت.
پتویسته هه ول بدات بقی به دیهیتانی
چیرکردنه وه یه کی زیاترو سه نته رکردنیک ته واورتر.
له هه مه چه شنیه کی ناگرتادا له گه ل فره یی
نه ندیشه ی نه فسانه یی، بؤگماکانی دین،
فورمه کانی زمانه وانیا، کاره کانی هونه،
بیرکردنه وه ی هه لسه هه یه کیتی مؤدیلیکی گشتی
که شف ده کات، که هه هه موو خولقینه راوه کان
تیایدا کز ده بینه وه. نه فسانه، دین، هونه، زمان،
ته نانه ت زانستیش، هه موویان چاویان بریوه ته
بابه تیکی گومون _ نه رکی سه رشانی هه لسه هه یه
که وا له و بابته ته بکات قابیلی تیکه یشتن بیت.

پهراویزه کان:

بهشی یه که م:

نه و زارلوانه (یان ناوانه) ی که نیشانه ی (*) یان
له لاهه دانلوه، له لاپه نی وه رگپه ی بابته که وه پهراویزیان
بقی ناماده کردلوه:

* نیرنست کاسیره: له سالی (۱۸۷۴) دا له دایک
بووه له سالی (۱۹۴۵) دا مرپوه. یه کتیکه له کانتیه
نوییه کان و نه ندانی قوتابخانه ی ماریبورگ (قوتابخانه یه کی

2) Comte, Cours de philosophie positive. English trans. By Harrier Martinear Positive philosphy (newuork 1855) Intro, chap. ii, 45f.

3) De, l inte lligence (Paris 1870). Z vols.

4) Chimpanzees, P 110.

5) john Dewey, Human nature and conduct (New York, Helt & co. 1922) pt. Ll. Sec 5. P131.

6) Philosophie der symbolischen Formen. Vol I die Sprache (1923), Vol II Das myth ische Denken (1925). Vol III phea nomanologie der Erkenntntis (1929).

7) For a Foller discussion of the problem See chap 8 PP 155- 158.

8) Wolfflin, Kunstgeschichtliche Grond begriffe. English trans. By M.O. Hottinger (London. G. Bell & sons, 1923) PP 226. F.

سرچاوه:

Ernst Cassirer

An Essay on Man

An introdoction to philosphy

Of Homan culture

New York (1953)

Pt. II, Sec. 6

PP. 87- 96

(*) له هر چنگايه کدا خوښه نه نيشانه پي بهرچاو کوت، ده توانيت سهيري يه که مين به شي په راويزه کان بکات که له لاپه ن وه رگيره وه ناماده کړاوه.

فلسفه پي ميسالپيه، نه دنامه کاني پييان واپور که فلسفه جيهانمان پي تاناسيتيت، به لکو پيره ونيکه بؤ توژينه وه و لوژيکي زانسته تايه تپه کانه). کاسيره له سهره تادا سهرقالي نه پستمولوزيا بو له سالي ۱۹۰۴ بهرگي يه که مي ميژوي نه پستمولوزياي بلوکړده وه (که خوي چوار بهرگ بو).

له دواي جهنگي جيهاني يه که موه کاسيره خوي دايه مېژدي فورمه سيمبولپيه کان The Theory of symbolic Forms و له سې بهرگدا بلوي کړده وه، له سالي (۱۹۲۳ _ ۱۹۲۹) بهم کاروه خهريک بو. دوايېن کاري کاسيره بريتي بو له کتبي مه قاليک له سهر مزلف An Essay on man، له سالي (۱۹۴۴) دا، نه م بابه ته ش له و کتبي وه وه رگپراوه.

* کومت پان کزنت له په سولنکي هره نسپه (۱۷۹۸ _ ۱۸۰۷)، هساو پي سان سيمون دانه زړه پي فلسفه له ي پژه تيلپه، دواي جيا کړنه وه ي سوسپولوزياي کړد له فلسفه. بهرپوي نه و ليکري مزلف به سې قولناغا تپه پره: قولناغي لاهوتی و قولناغي ميتافيزيکي و قولناغي زانستې. گرنکترين نوسراوي کومت کتبي ((چند وانه پک له فلسفه له ي پژه تيلپدا)) يه (۱۸۳۰ _ ۱۸۴۲).

* پژه تيلپيزم: يه که مين که س که نه م زارلوه پي به کارهينا کومت بو. مه به ست لتي راله کړدنې سروشتي پېشکه وني ميژويي کومه لگاو سروشتي سوسپولوزياپه وه کو زانستي سهره خؤ. ليره دا کومت بهرپوي واپور که کومه لگاي مرقا پي تي به سن قولناغا تپه پي بوه. کزنت له فلسفه له ي پژه تيلپيزمدا به شيوه يکي سهر پر نسپي ياساو پر نسپي نارسته تيکه لوي يه کتر ده کات نه م ش کوره ترين هه له ي لتي بگيرت.

* گوته: شاعرو بيرباري نه لمانې (۱۷۴۹ _ ۱۸۳۲) بهرپوي نه ووي به وه هه بو که ميژدو تافکړينه وه يه ک شخ، ده پوت ياساکاني سروشت هه موويان بابه تين، زؤد له ژيرکارپگري سپينزادا بو، بهرپوي به يه گيتي بوون هه بو. ديارترين کاري گوته (فاوست) ه.

به شي دوه م: په راويزه کاني نووسر:

1) Comte, Letters a Valat, P 89, cited from L.Levy Brohl

له مهر شاعيران و قاندره كانيان^(۱)

■ بين ټوكری^(۲)

● و: شیرزاد هه سه ن

پټويستی به وه هه يه كه له و شوينانه دا ناماده بی
كه جالجالو كه كان به نهیني و بی دهنگ ته و نی
خویان رایه ل ده گن، دوور پروا تاده گاته شوینه
په نهانه كان.. پی ناسایی بی ده نیو چلپاودا
بژی.. بگاته نیو هه موو نه و درزو چینانه ی
كه له ویدا خه ونه كانمان جینگین و ده له وه پین.

شاعیره كان پټويستیان به وه هه يه كه له و
شوینانه دا بژین كه خه لکی ديكه رووی تی تاكه ن و
نایبین، خق گهره كه واش بكن، چونكه گهر
وانه كه ن چوڼ ده توانن پی به و هه موو
نهیني یانه ی نیمه ببه ن، چوڼ ده توانن نه و هه موو
هه ریمه تازه يه له زیان و بوونی نیمه دا بدوژنه وه،
چوڼ له سترانه كانیان جیمان ده كه نه وه؟

شاعیره كان پټويستیان به وه هه يه كه خاوه نی
چه ندین كار هكتهرین، به وانا مهرجه
كه سایه تی یكی ره نگاو ره نگیان هه بی، له واقعیدا
چه ندین حاله تی جیامه ن، وهك چوڼ له نا هه نگی
ده مامك بازه كان دا چه ندین ده مامك هه ن، بچ

په كه م:

نه و جیهانه ی كه ده بی شاعیر تیايدا بژی مهرج
نی یه كه شاعر نامیز بی. نه و جیهانه، هه ر
جیهاننیک بی وابه ناسانی نایه ته به رده سستی
شاعیر، به لكو هه میشه سرکه و خوی نادا
به ده سته وه.

ته نها له پی نای رلوكردن و سه رله نوی
داپشته وه و پشكنیندا نه و جیهانه سرکه ی
كه خوی نادا به ده سته وه مالی ده بی و ده كری وای
لجی بگقپی به بابیه تیک پر له خوازه و رقی
ستران و شاعر.

كه واته جی نای سه رسامی نی یه گهر بلین
شاعیره كان هاتوونه ته دنیا تا روویه پووی نه و
جیهانه بوه سته وه. شاعیر پټويستی به وه هه يه
كه شه وان بیداری، نه و وه خته ی هه موو دنیا
نووستوه. پټويستی به وه هه يه له هه موو شوینه
دووره په ریزو لاتهریک و زور سهیره كاندا بژی،
له وکاته ((تاو)) بروای به وه يه كه ده بی بسره وتی،

شاعیر مه رجه هر مه موو روو خساره گانی پشت
ده مامکه کان بناسیتته وه، تاوه کو بتوانی
هر مه موو ره هنده گانی نه و ژینه مان پی ناشنا
بکات که به زه حمت خه یالیش زه فیری پی ده بات،
توماری مه موو ساته وه خته ناخوشه گانی..
مه موو نه فسوون و سه مایه کی خواهانه.. هر
مه موو گزشه په نهانه گانی.

مه موو رووداوه رژه گانی هر رژه
به نا پاسسته یه کدا ده پوات، گهره که شاعیر
به نا پاسسته یه جیاوازو پیچه وانسه بروات خق
هه ندی جار ده قاوده ق روویه پروو ده جوولی، هه ندی
جاریش به حال ته ماس له گه ل مه ودا
ئینسان یه کادا ده کاوه هه ندی جاریش رژه
به قوولی، له وه ده چی نه وه خته یه شاعیر
له به رامهر جیهاندا روویه پروو ده وه سستی، بق
نه وه یه تابه رده وام پیمان سه لمیتی که نه و
جیهانه سنوورداره ی ئیمه جگه له درویه که هیچی
دیکه نی یه: دروی سنووریه ندی دونیا که مان،
به دیوی نه ودا واده کا بره وه بیتین که نه و
مه مله که ته ی ئیمه ی تیا ده ژین تانه وپه پی
فراوانه و بی سنووره.

شاعیر واده کا زه وی بی به دایک، ناسمانیش
ده بی به سیبه رو سایه، خوریش ده کا
به خوداوه ندیکی پر نهیتی و نادیار. شاعیر مه موو
که سه ((پراگماتیست)) ده کان سه غله ده کا، نه و
که سانه ی که به درنه نجامه کان به های فه لسه فه و
بیرو هه لده سه نگین، شاعیر دژ به وانیه که دنیا
له ژیر یه که ناوو یه که رهنگ و شیوره ده بینن.
نه وانیه ده بنه ملقزم قاندری شاعیر ده کان
نه وانن که ناپانه وی واقیع له دخی سروشتی و
کرانه وه ی خویدا بینن. نه وانن که ناتوانن له وه
تی بگن واقیعه تی هر تاکه که سیک له گه ل
واقیعه تی که سیک دیکه ده جیاوازه. یاساکان
ناتوانن ئیدراک وه ست کردنمان به شته کان بخته
چارچیوه به ندیان بکن. به قه د ژماره ی جوری
ژیان: دونیای جیاواز هه. مه سه له به ته نه وه

نی یه که که سه بی خه یال ده کان گرفتارین: چونکه
نه و دیان بچوونیک یه هه له یه؛ ئیمه هر مه موومان
بی خه یال نین. به لام رژه که سه له ئیمه ناتوانن نه و
خه یاله بخته نگه. که ممان هه که که له و خه یال
بینن. گرفته که نه وه یه که رژه که سه هه ن له و
هیزی خه یاله ده ترسن که سنووری نی یه و هیچ
کوت و به ندیکی نی یه، گرفته ی هه ندی له وانسه
ترسیانه له و که سانه ی که ده توانن به رده وام
بانته زنه ی نه گهره کان و شته شیاهه کان به رفراوانتر
بکن، نه وانیه که بی وه ستان و بی پسانه وه
ده توانن سه له نوئی له خه ونه کاندیا دنیا دروست
بکه نه وه سه له نوئی بوون به ره هم بیننه وه، نه و
که سانه مان بق بیننه وه که له سه ر رخی هه لدر
دانیشتون.. نه وانیه بزرین و له هیچ توماری کدا
ناویان نی یه.

دوژمنانی شاعیر ده کان نه و که سانه ن
که بیر کردنه وه یه کی نایین په روه رانه و
راسته قینه یان نی یه. له م قسه یه شدا مه به ستان
جوره نایینیک یه دامه زراوه ده زگایی نی یه. تاوه کو
رخیکی نایین په روه رو راسته قینه ته هه بی
گهره که خاوه ن هه سستکی واکوشنده بیت
که له ترسو و ترقین بگه یه. له هه سست و سۆزو
به زه یی.. له وه ی که خاوه ن خه یالیک یه ده وله مه ند
بیت. برواشت به وه هه بی که له (سی ره هه ند)
زیاتر هه یه. نایین له و شوینه دا ریحمان داگیر ده کا
که ده کری خه یال به شته رژه پیرۆز خواهانه و
ناسمان یه کان تیکه ل بی. شیعریش له و شوینه دا
ته ماسمان پیوه ده کات که تیایدا نایین له هه رچی
شتیک یه ئاده میانه هه یه جوئی نابیتته وه.
له وه ناچی له نیو به هه شت دا شیعر هه بی. دیاره
که ناگری ده نیو، دۆزه خیشدا شیعر هه بی. شیعر
ته نه ل به وارینکدا. له دونیایه کدا. له سه ر
نه سستیره کدا ده خوالی که (به هه شت و دۆزه خ)
به یه که وه لیک بدرین و بونیاتیک یه ئاده میزادانه ی
لیپسائی. بونیاتیک که بونی خا کو مرقی لی بی..
ده کری ته نه ل له شوینه دا شیعر شیاوی.

ده كړې بلين شاعر كه له بهرام بهر دونيادا
 ده وسستېته وه؛ هې نه وه يه كه ناتوانې به وه
 رازې بې كه هېه . ((تيلياس كانيتي)) له شويتنيكدا
 نووسيويه تي . ((هر بيرژكه يه كي دره وشاوه ي
 شاعر، هر خه يالتيكي خوشو په نهان، هر
 ناماژه و هيمايه كي شاعر ده بې چي بن جگه
 له سهركيشي به له بيركراوه كاني په زدان))
 شاعيره كان نهو ياسا دانه رانه نين كه هېچ كه س
 دانيان پيانه نې، كه هېچ كه س له دونيادا حيسا بيان
 بې نه كات، نه وان له و كه سانه نين كه له سه
 ديوازي بهر دين و تاقه كان و سه كړكان ياسا كان
 بنووسنه وه، نه وان قسه ش بې يه زدان ناكه ن.
 نه وان قسه بې نيمه ده كهن.

دواجاريش ده كړې بلين نهو (داهيتان) ه
 كه قسه بې شاعيره كان ده كا، نه وانپش گوئ
 ده گرن، نه وان سه رله نوئ دونيا له وشه دا
 هه لده شپنلو دروستي ده كه نه وه، سه رله نوئ
 له خه ونه كاندا بونيائي ده نينه وه. نهو ياساو
 ده ستورانه ي كه ده ركي به تنه ها له ده مي بزو
 نهيني خوداوه نده كانه وه بيته ده ري، به دريژايي
 ژيان و بوون و سروشست نهو ياسا يانه به گوئي
 نه واندا ده ري، به گوئ هه موو نهو نوينه ره ديوارو
 ناديارانه ي شاعيره كان. زيان و باوويوران قسه بې
 شاعيره كان ده كهن، بروسكه كان هه ناسه يان
 به سه ردا هه لده كيشن. بې هه ميشه نازاري
 مرقا يه تي نه وان له ده خو پي. نه وه گوله كانن كه وا
 ده كهن قه له مي شاعيره كان جواني بنووسنه وه،
 وشه كان بې خويان شاعيره كان ده بوينن، نه وش
 وا ده كا نه وان پتر وشه بيارينن. ديسانه وه
 شاعيره كه ويژد انمان مه زنترو ناسكت ده كاو
 وه تاگاي ديني. شاعر به خه موو درو
 مه ينه تي په كاني نيمه ده تلينته وه و تيكه ليان
 ده كاته وه به هه موو تلانه وه و نازاره
 له بيركراوه كاني مندالي ي. نيمه له زاري
 شاعيره كانه وه سه رله نوئ گويمان له هه موو تاسه و
 ناره زروه كو شنده كاني ژيانمان ده بيته وه.

نه وان هې كه ياساو ده ستور بې دونيا
 داده مه زرينن؛ نهو دونيا به وه كو خوي قه بوول
 ده كهن. نه وان رقيان له نهيني و له غزو هه موو
 شتيكي په نهانه؟ چونكه نهيني و له غز نابنه
 شطره و وهك ياسا تو مار ناكړين. شته زور سه يرو
 سه مه ره و سپه راوي په كان ناكړين به ياسا.
 هه ريږيه دامه زرينه راني ياسا سنووي هر هه موو
 شته كان وه كو خويان ده پيارينن.
 سياسي تبارزه كان. سه روكي ده وله ته كان.
 سه ريارزه كان. ده وله مه نده كان. هر هه موو پياوه
 به هينو ده سته لاتداره كان. پادشاكان. قه شه كان و
 پياوه نايين په زوره كان. نه وان هه هر هه موو
 وازن ده كهن كه پادشاكاني سه ر نهو
 مه مله كاته نه ي سه ر زه وين. نه وان هه له مه ي
 حه قيقه ته و شته راسته قينه كان ده بوينن، له مه ي
 مه سه له رامياريه كان، سه ر ژمي ي و ناماره كان،
 پېرژگرمه كان، له مه ي موالې (نه خلاقي) زور
 كوشنده و نه بستر اکت. به لام هه يهوو. خه وني
 خه لكې زور له وان دووره، خه وني خه لكې نهو
 زاتانه ده ترسپني.

نهو كه سانه ده نينو دونيائي حه قيقه تدا ون
 ده بنو ده توقين، نه وان هه راستي په كاني ژيانه وه
 دوون، نه وه ته نها نهو كه سانه كه بهر به روانيني
 شاعر ده گرن، روانيني بې راستي و حه قيقه ته و
 واقع. نهو نه وانن كه داوا ده كهن و ده بنه هوي
 نه وه ي كه شيعر بې به مدينك كه شق له هه موو
 جواني و مه تنقيك هه لېدا نهو وه خته ي نايانه وي
 رو به پوي تراژيديا كان بوه ستنه وه، نه وان
 هه ندي لهو كړل كه شاعيرانه به كړي ده گرن
 كه به مه رame كاني نه وان شيعر به ونه وه، قسه ي
 هه له قو مه له قې پي ده نووسنه وه بهو بيانو وه ي
 كه نه وه ي بې شاعر ده شي بې خه لكې ديكه
 ناره وايه، نه وه نه وانن كه داوا ده كهن شيعر
 (پارتيژان) بي، شيعر لايه نگري بي، هه لېت
 لايه نگري نه وان بي، بي به بارگري مه رامو
 مه سه له كان، مه رame كاني نه وان... مه سه له كاني
 نه وان، جا نه وان هه رچي كه سيك بن.

ژیانی نېټه به راده يکې په کجار زږد به رته سک
 بڼته وه وک نه وهی که هه یو هه سټی پی ده که ین،
 خه ونه کانی نېټه ناله وپه پی هه ول و تهغه لادایه
 که روپه ری هم زیانه به رته سک فرلوانتر بکات،
 هر خه ونه وامن لږ ده کا به رده وام شتی تازه و
 په نهان بدوزینه وه، نه هه سټه زږد خوځه
 ویزدانی وه ناگا هاتوومان پتر ناسووده بکات، بڼ
 دوزینه وهی شته سه یرو په ناهنه کانیش کولی
 دلخوځش ده بین، چونکه نه و شتانه ده که ونه
 دهره وهی توانای بیننمان. نېټه نابڼ
 شاعیره کانمان ناچار بکه ین که زیاتر نه و جیهانه ی
 هه مانه سنوور به ندی بکات، چونکه نه وه یان
 تاوانیکه دږ به خودی ژیان خوی، خو گهر شاعیر
 به ته نها قسه له سهر شته داخراو به رته سک که کانی
 نیو ژیان بکات، له سهر نه و شتانه ی که بی هه ول و
 ماندو بوون ده توانین تی یان بکه ین، هه رسیان
 بکه ین و بیاننا سینه وه، گهر له مپ نه و شتانه
 قسه بکات که پی یان سه غلته نابڼ، لږ یان
 ناترسین، نه و شتانه ی نامانور وژن، توور ه مان
 ناگه، هانمان ناده ن، یان نه وه تا پتر ترووشی
 دلله لوکیمان ناگه ن، یان پتر بڼ په کسانو
 هاوار بکه ین و بگرین، پتر به دوا ی خه یال و بیر و که ی
 کوژدودا بکه ریښ و بیان دوزینه وه، نه و بیر و خه یاله
 جوانانه ی که له سهر دهمی جی پلیمان کوژدوون و
 له کیسمان دان، گهر شاعیر به ته نها خوی له گڅه
 داخراو ه کاند به ند بکات و ستران بچرې،
 به زمانیکې داخراو له قالب دراو بنووسی، وشه و
 ده سته واژه ی وشک و برینگ به کاریښی. که واته
 گهر واکات ده بی نېټه چ هیوا په کمان هه بی..
 چاچ له سهر نه م نه سستیره بڼ ین و چ له سهر
 نه سستیره یه کی دیکه... ده بی چاوه پړی چ
 خوځش نوودی په یک بین.

گهر که سانیک هه بن به م دویا په رازی بن. وا
 که مته رخه م و بی پاک بن. ده کړی بلڼ ین چ به رځ و
 چ به له ش زږد بی خیر و ترسنوکن. نېټه له هه مو
 کرده یه کی مهن و پاله و انبازانه ده ترسین. نېټه

زه نه دهمان له جیهانیک چووه که بتوانی سهر له نوی
 په ک بگرېته وه. نېټه هه تره شمان له خه رمانی
 به به رده که تی (بوون) چووه. نېټه زږد ته مبه ول و
 ته وه زه ل لږی دانیش تووین و دوا له شاعیره کانمان
 ده که ین که نه گهر بکړی ناسوومان لږ نږیک
 بخنه وه. نه و تافگه یه ی که په نگا وره نگ ده پړی.
 نه و کانی او دهی ده ته قی: پروسه ی ناوه کان
 به شپوه یه کی زږد سه یرو ده مانترسین. نېټه چپتر
 خو مان ناناسینه وه و نازانین کڼ ین. بیریشمان
 چو ته وه که له موبه ر چی بووین. له چ حالتکا
 بووین له میانه ی نه و قوناغانه ی که تیایدا بڼ
 ماوه یه کی درېژ تر وه ناگا بووین. نه وه نه و
 که سانه ن که له واقع و حه قیقت ده ترسن.
 له راستی په کانی خویان ده ترسن. له میژووه کانی
 خویان. نه و که سانه ن که له ناخی خویاندا وه پسن
 له وهی که هه ن. فیژ له بوون و ژیان خویان
 ده که نه وه. نه وانه ن که زه نه دهم قیان له و دهم و چاوه
 سه یرا نه چووه که هه ر ده لږی ده مامکن. به لام
 نه و دهم و چاوه ده مامکدارانه دهم و چاوی خویانه
 که له ناوینه کانی زه مندا ده یان بیننه وه، نه وه
 نه وانه ن که دږ به هه موو شتیک ده وه ستنه وه
 که شاعر نامیزه، له به رامبه ر هه موو شتیک
 شاعیرانه دا ده جه نګن. نه وانه به هه رچی هیژی
 شار او دهی که هه یانه به پړوی ((شعیری به ت))
 ده وه ستنه وه، چونکه گهر وانه که ن، وژو هیژی
 نه و وشانه ی، نه و رازو قسانه ی که وان له نیو
 میشکیانا ده ته قنه وه و هه موو ده رگا کانی
 ناوه وهی رځ ده که نه وه، گهر وانه که ن چی بکه ن،
 ناخر هه رچی نږنده کانی که وان له ناخدا و هه ر
 له ویشدا ده له وه پڼ، به بازیک خو هه لده دهن و دینه
 دهره وه و به سهر مافووری هه سټ و ویزداندا
 راده بووین و ویرانی ده که ن. ناخو نه و سا چی
 پارچه لیک ترازو وه کانی نیو گیان به په که وه
 ده نو سټی و گری یان ده دا؟ ده بی نه وانه هه رچی
 شتیک که به رځی شاعر باره بیکوژن و له باری
 بیه ن. یان نه وه تا به شپوه شپو له وه که ی

وهریږيگرن، یان له ساده ترین حالتی لاسایی کړدنه ودها هنگاو بنین، ناشکراشه بڼو؟ چونکه نه وان له دده میکه وه هوليان داوه چی که فو کولو شوقشی ژيان هه یه دایمرکتین، چی رهنکی جړداو جړ هه یه بمرینن، هرچی دووانه ی سروشتی شته کان هه یه لیکیان بکن ونه یان هیلن.

ملوزه مان و دوژمنانی شیعر ناتوانن گرهو بیه نه وه. راسته که جیهان، له وه ده چی، خو به ده سته وه نه داو نه گیرئ، به لام له ناو خویدا تانه بد نه و ناره زووه هه لده گریئ که خو به به رگو رهنکیکی دیکه بگړئ و بنوینئ، ناره زووی نه وه ی به شتیکی بالاتریبی و بگړئ. له دده روه راو له پووه که شدا واده رده که وئ که جیهان جله وگیر نه بئ و خو به ده سته وه نه دات، به لام وه که چنه د هیژنکی دیاریرکراو له هه واده رهنکه چاوه پئی جۆریک له خه یال بکاو بیه وئ نه و سیمرو نه فسوونه له ناو خویدا نازاد بکات. شاعیر به تنه نا خولقینه نی یه، به لکو بوونه وهریکی کیمیا گره. شاعیران بیان وئ نه یانه وئ له تک هیزو سیمره مه زنه کانی ناو نه م گره بوونه. له تک مه سه له هره مه زنه کاندان، هه میسه خه ون به داهاتو یه که وه ده بینن که پراوپره له دده پروه ری و به ها گه وره کان.

مادامه کی پرومان به وه هه یه که شاعیره کان هه میسه روو له ناپندن، مادامه کی له به ریه دان که خه و نیان بڼ داهاتوو له بن نایه، بویه ده کړئ بلین که پیویستیان به ویه له به رامبه ردا کومه لی دوژمن و ملوزمیان هه بی. هیندی یه سووره کانی نه مریکا ئیدبؤ میکی سه پریان هه یه که تیایدا ده لئین - ((خوا بکه م دوژمنه کت به هیژنی)) هرچی به که خوین به رهمانی ژیانمان وشک بکات دوژمنی گه وره ی نیتمه یه: نه وه بویه هه تا پیغه مبه ره کانیش به و دلگرمی و جگر سوزیه وه؟ بی پسانه وه ده نگ هه لده بپن و قسه له سر مړوف ده که ن؟ مړوف نه و کاته ی خوی

وژران ده کات؟ هر به و مانایه هه موو پیغه مبه ره کان شتیکی له روه ی شاعیره کان یان تیایه؟ به لام هه موو شاعیره کان پیغه مبه رنن. که شاعیر وه ک فیزیایه ریگ. یان وه زانایه کی سروشت. وه ک پزیشکیک. یان وه فریشتیه ک یان هه تا گره نه هریمه ن پرستیش بی ناگرئ بیژ له و دونیایه بکات که تیایدا ده ژنی. شاعیر خوی به گه وره تر نابی له و دونیایه ی تیایدا ده ژنی. شاعیریش وه زانایه ک وایه. هیچ زانایه ک که ده روانیته بروسکو چیاو نه ستره کان. قهت خوی به گه وره تر نازانی. شاعیریش هه روا. بڼ هه ر کرده و کاریک هیچ شتیکی نزم به رز له نارادا نی یه. یان گه وره و بچوکی. به لکو ماناو به ها کان دیدمان بڼ شته کان پی ده گسړئ. خو شه ویستی شاعیر له چونیته ی خه ونه کان و کاره کانیدا وده رده که وئ. چنده قولتر هه ست به شته کان بکات؛ نه وه نده قولتر ده پشکنی و نه یینی یه کان ده درکیتن. چنده پتر بمانه وئ شته کانی نه م دونیایه به یه که وه گری بدین. نه وه نده پتر ده توانین شوین هه نگاهه کانی شاعیر بکه وین.. نه و کاته ی که ده که ویتنه ئال وگوره مه حاله کان. نه وان حیساب بڼ هه ر کرده وه یه ی پاله وانبازانه ده که ن: به پئی هوشیاری له هر ته م نیتیکی جیادا. نه وه ش راسته که ده لئین مه رج نی یه شاعیره کان به پیش زه م نه ی خویان که ونب. نه وه تنه نا نیتمه یین که که و تووینه ته دوی زه م نه ی خومان.

نووه م:

برسیه تی یه کی که له و ملوزمانه، چنه ندین جوری برسیه تی. ده کړئ پیناسه ی کومه لگا وه نه و مهیدانه یان فزایه وایی که هه موو جوره کانی برسیه تی نیتمه تیایدا به یه ک ده گن، وه که نه وه ی که له بازپنکی گه وره و قه له بالغو پسر هه رادابن. برسیه تی شاعیر برسیه تی نیتمه یه.. برسیه تی یه ک بڼ ژیانیتی فره به به هاو ده وله مه ندتر.

هەر هه موومان، هه ندی جار، ده که وینه ژیر نه و
 حالته کوشنده یه. هه ندی جار وه کو میگل
 مامه له مان له گه له ده کرئ، پی له پشتی ملمان
 ده نین، فیلمان له ده که نه و به پی وێلدا
 ده مانبهن.. که له وه ده چی نه و ریگیانه نه چنه وه
 سه ره هه مزلگایه که، مه گه ته نه نه به چنه وه سه ره
 گۆرستانه کان. پرسیار نه وه یه: ناخو نئمه خۆمان
 ریگا کاشان هه لێژاردوون؟ یان ریگا کان نئمه یان
 هه لێژارد؟ نئمه له بری خه لکی دیکه به ناوی
 نه وانه وه هاتینه سه ره نه م ریگیانه یاخود بریاری
 خۆمان بوو؟

نئمه هه موومان ده که وینه ژیر نه م
 پرسیارانه وه. به لام هه ره موومان ده که وینه
 ژیر سهری نه و مه یله واده کات خۆمان
 به یه کدییه وه به ستنه وه. هه ره هه مو له ده وری
 بانگه شه که ی (دانتی) گۆده بینه وه. بانگه شه ی
 خۆشه ویستی. نه و "خۆشه ویستی که وا ده کات
 خۆرو نه ستنه ره کان له خولگه کانی خۆماندا
 بسووپینه وه" (دانتی) وای ده یوت. هه ندی نه و
 نه فسوون و خۆشه ویستی و گیرۆده بوونه نه و
 وه خته دی که نئمه که متر خۆمان بۆ ناماده
 کردوه. نه و وه خته ی نئمه ژۆر رووتین.
 خه وتووین. به پی ده نگه دی. دره نگه شه و
 که هه مو شتی که خامۆش و مردوه: دی. دی وه که
 سوپا حه قیقی یه کانی. ریلکه - ی شاعیر دی، نه و
 سوپایه ی گه مارۆی ((شاره هئمه نه کان)) ده دا،
 نه و شارانه ی ده که ونه ده ره وه ی دیوارو
 شووره کان... وه که گونده دووره ده سته کان،
 وه که نه و که سانه ش دین ((که هه م که سیتیک بۆ
 هه ره شه نانیره نئو نه و شارانه، یاخود به لئینیک
 بدا، یان نه وه تا دان و سانیان له گه لدا بکات.))
 به لئ... هه ندی جار به شه و دی، نئمه ییش له خه و
 راده بین و ئاره وه ده که یان، ناشزانین بۆچی له خه و
 هه لسان یان چی نئمه ی وه ناگا هئنا؟ بۆچی
 له خه و راجه نین؟ چی بوو ئاوا هه شپه زه ی
 کردین و خه و ی لێژانین؟

به تۆکان له سه ره خۆمان وه لاده ده یان له نئو
 پتخه فه کان دئینه ده ری. به نئو ماله کاندایین و
 ده چین تابزانین هه موو شتی که له شوینی خۆیه تی.
 هه م بووه... هه م گۆراوه. که چی ده بینین دونه یان
 خامۆشه و خه لکی له پرخه ی خه ودا به... پرخه یه که
 له سه ره خۆ. پاشان هه ول ده ده یان به چینه وه نئو
 پتخه فه کاشان. به لام نه و پرسیاره هه راسانمان
 ده کا: بۆچی له خه و وه ناگا هاتین؟ ناخو که ی بوو
 که بۆ دوا جار ئاوامی و به پی هۆیه کی ناشکرا
 له خه و رابووین؟ پاشان گه ره به خته یاری، هئدی
 هئدی هه ست ده که یان که له وه ده چی شتیکی ژۆر
 په نهان، بوونه وه ریکی که پو مه نگ له نئو رۆحی
 خۆماندا به، له نئو بوون و ژانماندا به و ده یه و ی
 بهماندوونی، نه و سا تی ده که یان که نئمه له به ره
 هۆیه کی ژۆر سه یرو ساده له خه و رابووین:

نه و ییش نه وه یه که خه و مان لێ تیکچووه.
 ترستی که گه و ره، سۆزتی که بی پایان و تاسه یه کی
 کوشنده له نئو رۆحی خۆماندا ده خولقان، به لام
 بی نه وه ی بزانیان له که یه وه نه و ترس و سۆزو
 تاسه یه ده رستان. نئمه نازانین چۆن مامه له
 له گه له نه و ترس و تۆقینه دا بکه یان، ترس و
 تۆقینتی که داخراو په نهان، یان چۆن چۆنی نه و
 بۆشایی به گه و ره یه ی ناو رۆح پرکه یه وه،
 ساخود چۆن چۆنی به ره به پیشبینی یه کانی شه ره
 بگرین. خۆ له وانه شه ده ره که به و بکه یان که له و
 چه نه رۆژه که مه ی دوا ییدا ئاسمان تاریک و
 لیلتره... لیلتره چونکه نئمه رۆژه کانی خۆمان
 پرکردوه له قرت و پرت و دله راوکی... یان
 پرله خه و ی خه راپ و رۆح مراندن. وئ ده چی
 رووخساری مرقف به رده وام به دوو ره نگه جیا
 خۆبنویتی، دوو شپۆه ی دژ به یه که... رووخسارو
 شپۆه ی نه وانه ی له گه له نئمه دان، هه نه وانه ش
 که دژ به نئمه ده وه ستن. دیاره ژماره ی نه وانه ی
 که دژن: ژۆرتن. له وه ده چی نئدی نئمه چیت
 نه توانین جیهان وه کو خۆی ببینن. نه و او... چیت
 ناتوانین له شته کان رابمێنین، چیت چاوی

نه و ه مان پټوه نۍ په له جوانۍ ږد بڼه وه و پټۍ
 سه رسام بڼ، نأ... نيمه چيتر ناتوانين
 به ديقه ته وه سه رنجي شته كان به دين، هر
 به راستي بيرمان نايه ته وه كه ې بوو كه بڼ بواجار
 توانيمان گڅه په كي تاريك رووناك بگه پنه وه،
 په رده له سه شتيكي په نهان وه لابه دين و
 ناديارنك ناشكرا بگه ين.

نو ه ستو روانينه قولانه خو راو ده نين.
 ه ستيكي سه يرو په نهان له ناو وه را
 دامانده گري، ه شتيك كه پراوپړه له شله ژان و
 شپزه بوون و دلساردي، له ناو وه پتر جي بڅخي
 داگرېر ده كا، ه روه كه ه ست كردن به گونا
 كه كت و پېر به رله لا ده بڼ، خو له ده ست
 ((له بڼ چوونه وه)) نازاك ده كا، بڼ چوونه وه په ك
 كه خو مان به ه موو دل مه به ستمان بووه نو
 ه ستي گونا هكاري په ې تيا بكو زين. پاشان واي
 لي دي كه گومان بگه ين، گوماني نه وه ې
 له شوي نيكدا، به شتوه په ك له شتوه كان، له پيچيكا
 ري مان ه له كردي و هر ه موو سه فوره كه ش پي
 ون كردن بووي، كه له وانه په له زه مانتيكي
 ديزينه وه نه و گه شته دوو دري ژه
 له پيچري په كي وليدا ده ستي پي كردي، هر له و
 كاته وه ې نيمه ده نيو گه رداوتيكي پېر
 له شپزه بوون و سه ر لي شتيوان و بي سه رو به ري دا
 خو مان لي بزېر بووي. ده كړي بلين وي ده چي و زور
 له گوينه كه رووه نو مه نلگايه ې كه مه به ستمان
 نۍ په بڼي بچين ريگه په كي زورمان بريبي،
 ه نوو كه ش كه شه و داهاتوه و چوار ده و زمان پړه
 له خاموشي و بي ده نكي گه وړه، به هر چوار لادا
 كه ده پوانين: نه شاره زاي ريگه كه سين و
 نه مه نلگاكه ش ده ناسينه وه.

له خو مان ده پرسين: ناخو كه ې بوو كه لاپي و
 پيچي ه له مان گرته به ر؟ كه په كه مجار هاتين؟ بڼ
 نه م سه فوره؟ كام ريگه مان ه لېزارد؟ له پاش
 بڼه و به رده په كي زور، له دواي پي كړدنه وه په كي
 قول گوماني نه وه ده كه ين كه نه و پيچي ې

شاړنگي ليون كړدين: لاپي كه بوو كه هېچ
 نيشانه په كي به سه روه نه بوو... هېچ ده ليلنيك
 تابمانخاته سه ر شاړنگ... نو لاپي و پيچي
 ه له يه ش ه ې سه رده مانتيكي زووتر بوون
 له نيسا... نو سه رده مه ې كه هيشا سه رگه رم و
 لاو بووين، نو پي په بوو كه به دو دلي و راپاي و
 قرت و پرت و به لتي و خيال و بڼو كه ې سه يرو
 په نهان چه و پيژگرايو، بڼو كه و خيالي خو ش
 به داهاتو بي نه وه ې هېچ كارنكمان بڼو كردي، كه
 تپايدا جيهان به ه زاره ها رهنكي جوان و دلگير
 ده دره و شايه وه، تپايدا شيعرو سترانه كان
 دله كانيان پي ده كړد له تاسه و ناره زو، كه تپايدا
 هر ه موو ه ست و نه سته كانمان زور زو شتر
 ده بوونه وه.

ده نيو، پيخه فكه تدا زور ه ناكريت و خو
 و ده گپي كه له كان ده گپي، هر ده لي ې
 پيخه فتيكي دپكاوي په. له وه سه رسام ده بيت
 كه چون نو ه موو ماو په له نيو ه مان پيخه فدا
 خه وتوي، شه و له دواي شه. هر ده لي ې
 قه فه زتيكي داخراوه. له خه و راده بيت،
 به زوره كه تدا ديت و ده چيت، هېچ شتيك نايه
 به ده سته وه.

ديواره كان ره قو ته ق. له وه ناچي هيرشي
 له شكري نو حقيقت و واقيعه ې ((ريلكه)) لي ې
 ده دوا بتواني به بڼ ده نكي نو ديوارانه بڼي و
 بڼميني. به لام تز به دو چاوي پي له سه رسامي
 دارو ديوازي ماله كه ت ده پيشكني؟ كه ې بوو كه تز
 له م مالدو له م زوره دا نيشته جي بووي؟ كه ې بوو
 نه م مالت بوو به لولول پيچ؟ كه ې بوو بوو
 به به نديخانه؟ ماله كه له نانا سايي ده چي و بڼي
 بتيگانه ې لي دي، ه روه ك بلي ې كه سيكي غريب و
 نه ناس به په له و بڼ ماو په كي كورت تپايدا
 نيشته جي بووي و چيتر حه زي نه كردي بيكا
 به مال و خير له شته كانني بيبي. له م ساته وه خته دا
 كه ل و په لو هر ه موو شته كانني ناو ماله كه ت: وا
 ده رده كه ون كه به قه رز هينا بتن. نو ماله به م

حاله وه به ته وای بیزارو تصویرت ده کات. نانه وهی باسمان کرد... بوونی نه و ماله یه کیکه له پتجه کان و لاینگاکان، به لای... نه و ماله، نه و ژوره بوته یه کیک له ریگاکان. نیدی تو تابو رووه وه له دیره کان غل ده بیتنه وه، رووه و دنیایه که له هله و شان و تیک شکان. له هه مو شویندکا باله خانه ی خه ونه کانت داده پمپن، یان دایماون، که خوت له ناو وینه کاند به سپی و بی جووله ده بیینی، نانه و وینه به جوریک له جورده کان گالته پته ده کن.

پاش تاویک قاوه یه که سازده که ی، شتی که له تودا ده گوپی، شتی که پی دز که ده کات و له دلنا جیکیر ده بی. پاشان، له ساته وه ختی که، بی تاگاداری نه و رووخسارانه دینه وه یاد که له و لای و پتچانه دا ونست کرد بوون، نه و لای و پتچانه ی پیاپیدا رویشیتیت تاوه کو نه وانت لیته یه و به هه مان پتدا نه پوی. خه ونه کانی سه رده مانیک ی زووت بیر ده که ونه وه، لافو که زافو خوبادانی سه رده می لای، نه و هه مو که سانه ت بیر دینه وه که چیر نایان بیینی. ده پرسیت: هه نو که نه و که سانه وان له کو ی؟ زیان به ره و چ که رد اوینکی بردن؟ دنیا چی لی کردن؟

له نئو کورسی یه که تدا ده جوولسی، کورسی یه که زی که زی که ده کا. زیان له ژیر قورسای تودا زی که زی که ده کا، له سه رخو و هیواش ده ست به رداری تارمایی یه کان ده بیت. ده ته وی خوت وه بیر بیتنه وه، خوت وه بیر بیتنه وه له جوانترین ساته کانی زیانتا.

وه لی وینه کان ته لئو لیلن. که یفو هه وای لافو که زافو خوبادان به سه رکه وینه کانتنه وه هیچ مانایه که ناگیه نن نه و وه خته ی دهر که به پووچی بی هووده بی نه و سه رکه وینه ده که ی، یان له بنه په تدا هه مو سه رکه وینه ریژه بی یه. که خوت ده بیینی، هه نو که، واده ره قانه ده پوانیته نه وانی دیکه، کت و پر به هه مان هه ست و

به شتیه یه کی زور په نهان خوت خوش ناوی، بگره رقت له خوته. سه یرت لی دی که تو چوون بوویت به و که سه ی که هه یت، چوون به م حاله گیشستی، هه ول ده ده ی شتی که له شکمه ندی بق خودی خوت بگره پتینه وه. له ژیره وه هه به چرپه له گه ل خوتدا هه هه مو سه رکه وینه ده دستکه و ته کانت دووباره ده که یته وه، به لام تاراده یه که به شانازی یه وه به دزییه وه له به رخوته وه دیانلیته وه. به لام نه و یان هه رگیز قرت و پرت و دله راوکی یه کانت ناکوژی، ناتهنیتنه وه سه ر راسته ریگاو و نزو بزر له سه ر کویره ریگاکان ده میتینه وه، هه رچی یه کی که تو له به رخوته وه ناویان ده نیتیت به ده دستکه و تیان ده زانی، هه له گه ل ناوهمپانه که نامپنن. تو له خوت ده پرسیت: ده بی چی بگم تاشتی که له من دا زورتر له خوم بزی، که نه گه ر بگری جوانتر بی هه رچه نده زه من دلره قی بنوینن، نه و شته ی که له نئو رقی مندا که و خاموش نیشته چی یه، نه و شته ی که پتر یارمه تیم ده دا پتر بپشکنم و پتر بدقزمه وه؟ هه رچه نده بیر ده که یته وه هیچت به خه یالدا نایه ت؟ هه ناسه یه کی سارد هه لده کیشی؟ شتی که له نئو رقتدا نو قم ده بی و ده خنکی؟ شتی که غه مناک دل و دهر وونت داگیر ده کا؟ خه یالینکی پووچ داگیرت ده کا؟ بیر که یه که زور بی هووده ده لی: ده کری زیانت جوریک تر بی؟ جیاواز؟ به لام هه رچه نده ده که یت و ده به یت: نازانیت چوون به چ شتیه یه که.

واهه نو که خه ریکه قاوه که ت سارد بیتنه وه، بیر له شته هه ره پرو پووچه کان ده که یته وه، به و میشکه ی خوته وه هه ز نا که ی روویه پوو ی نه و هه مو مانا شاروانه ی ناو راستی یه کانی خوت ببیتنه وه، بویه دیسانه وه بق نه و ی فیل له خوت بکه ی، جاریکی تر ده که ویتنه وه سه ر کویره ریگه یه که و خوت له پتچیکدا ون ده که ی، یه که مین لای و پتچ پیاپیدا ده پویت. به دهم پتیه بیر له شتی دیکه ده که یته وه: باری دارایت، بیر

له شتيك ده كه يته وه كه دوتنن يه كيك وتوويه تي،
ره نكه شتيكي بچوك و هيچ بي، به لام له وانه يه
كه ميك برينداري كرديت، كه ميك له شكومه ندي
توي دابي، ره نكه له گه ل خوتدا بير له وه
بكه يته وه كه به و قسه و نامازو و پلارانه
به به ستيان چي بويي. ديسانو وه تفرقه ت له بهر
ده بري و له نيو، كورسي يه كه تدا جي به خوت
ناگري. ديسانو وه راپايي و وه پسي ت لده پئي.
به دهالي بوونت له خوت و له دنيا ده تگه يه نيته
حاله تنكي و ناچيره كه هيچ بئ نه مي نيته وه
جگه له خوت و انبار كردن. نه و نا جاريكي تر هر
خوتي له بهر ده خوتدا، تاسو ناره زوويه كي
كوشنده وه تاگات دپني كه ناري ني به و تي
ناگن. هه ستيك داتده گري كه نه گه واپاك و
روون به ريگه ي خوي دا بهوت، له وانه يه هه مو
زيانت بگويي: هه نووكه واپير ده كه يته وه
كه بيداريونيش بئ خوي كه ميك وه پسكه ره.
له گه ل خوتدا ده پليته وه: ده كري سر
له به ياني: يان مروف خيال و ختووه ي واي
به زهين دابي. رووتبونونه يه كي له و بابته، نه و
هسته كه ده نيو ره گو ريشه ي شيعردا جينگر
ده بي، كه له بني دا ده مهي، نه و رووتبونونه وه
هسته ي له و گورانه وه دي، له و پيشبيني و دهرك
پي كردن پر له هه ليقيه: واده كات كه به هره ي
فريو ده رانه ي روج نه و په ي هه ولي خوي بدات
تا ناگادارت بكاته وه، تاهه مو ره مزو هيمو
نامازو كان بخاته بهر ده مت، به لام چ كه لكه هيه
كه ده بيني هه مو نه وانه په رده پوش ده كرتن،
ده خنكي تدرين، هه و او تهو توپيك، لافو گه زافيك
نه و هه مو هسته، نه و هه مو خيال تاريك
ده كات. نووسه ي نه مريكي ((سول بيلو))
راستي كرد كه نووسي - ((كاريكي خهرايه.. به لام
ته نها نازارو تلانه ويه كه ده كري روج له خه و
بيداري كاته وه.))

ئەو ەيان جازىكى نىر. گلۇپسە كان
دەكۆزىنىتە ۋە، ەست دەكەي كەلەناو خۇندا
كەمىك ئارامىرى، ۋاەست دەكەي كەكەمىك
لەمالى خۇندا جىگىرى، بەلام نازانى و تىناگەي
بۆجى ۋايت.

رهنگه نه وه یان نه و حالت یې که داگیرت دهکا: حالتی خون بینین به ووی که ده بیت، نه وه حقیقته که نه م هه سته نازه به باریگه و ده بی تو له هه مو شوینیکا هه لیبگیرت، هه ر نوشوستی بهک، هه ر شکه سستی بهک که دو چاری ده بیت باریکی دیکه به، هه ر حالتیک که تیایدا ده ژیت باریکی قورسه هه ر قورسایی بهکی مادی. به لام که وتنه ژیر باریکی ده روونی ((ره وانی)) قورستره له که وتنه ژیر باریکی فیزیکی یان مادی، چونکه نه ووی به که م باریکی قورسه به سه ر رخته وه، تارمایی نه گه ره کان ده ورت ده دهن و ده ست ده نینه بینه قاقات، به وپه پری نه زانینه وه هتزه شار اوه کانی روح ده کوژین، شتکی په نهان

دهمړی، به لām که رتو له ژیر نه ویاړه دهرهاتیت،
نه گهر توانیت له حاله تیځی جواښتو بالاتر بږیت،
نه وساش بوونه وهریځی بالاتر له نیتو خودی تودا
نیشته جی ده بی، نه وساش هه لچوون و داچوونت،
موودت ((میزاج)) ت، گړی و خاوبوونه و هکاشی رځ
زیاد ده کن.

هه میښه شتیک له تودا که م ده بیته وه، که چی
له ولوه تابې باری شانت قورستر ده بی،
ده چیته وه نیتو پیڅه هکات، به لām وه نی یه
یه که سهر بڅه ویت. هه ندی دهم وچاوی غه مگین و
خنکار، هه ندی قسه ی له یادچو، هه ندی وه لāmی
به په له که تڼ نه تتوانی له به رامبه ر تانه و ته شهرو
پلاری خه لکی دا بیده یته وه به روویاندا؛ هه ر
هه مو نه م شتانه به خه یالنا گوزهر ده کن.
له راستی دا، نا له و شه ودا، تڼ ناتوانیت به نارامی
بنوویت. ناله م ساته وه خته پږ له نه ښی یانه دا
نکولی له رځی شیعر ده که ین و ده پکوژین، هه ر
به م شتوه یه ش خه ونه کاشی خومان سهرده برین.
نه وساش رځی کوژدای شیعر هه لده گرین و
ده بی یه نیو، زیان و زینده گی خومان،
نه مجاره یان به وپه پی ناگامی خومان وه توله
له جیهان ده که ینه وه و رقی خومانی پی ده پوژین.
نا ناواهی ده بین به دوزمنانی شیعر: به و هی که خق
به دور ده گرین له هه موو جـوړه
روبه پروبوونه و هیک له که ل زاتی خوماندا، به و هی
که نه ښی یه کانمان ده شارینه وه و که چی پتر لافو
که زافی پتوه لی ده ده ین.

له ساتانی بیداریمان پتر له خومان ده خوین...
نابهم چه شنه ده بین به ملوژمی شیعر و
شاعیره کان - دژ دوه وستین. دژئ نه و هی واقع
پتر سبجراوی بی.. دژئ نه و هی جیهان له وه
گه وړه تر بی که هیه، هه ر به م شتوه یه نابلمان
بکړئ نه و هه سستی سهرسامی به به رامبه ر به دونه
به ر ته سکت ده که ینه وه. قانډو دوزمنانی
شاعیره کان وان ده نیتو نه و که سانه ی رقیان
له زیان ده بیته وه، به لی نه و ملوژمانه زینده گی

کوژن، نه و که سانه ن که ((دانستی)) له دوزخه خدا
شوینتیکی تاییه تی داونه تی، بازنه په ک له ناگر.
سی یه م:

شاعیره کان به یه ک دهنک گوزانی بق هه موو
جیهان ده چن، گوزانی بق هه موو که سانه ده لین
که نه و خوراکه ده گمن و رځی په یان مه به سته و
ده پخوان، نه وان ده چنه پال نه و که سانه ی
که ده نگیان ناگات به دونه یا، هاوریان نابیستری،
ده چنه پال خه لکی به ش مه بنه تان و بی دهره تان و
له قورداچه قیوه کاشی سهر نه م نه سستیره یه،
له وانه یه له وانه ش نی یه، له وانه نی یه: چونکه
چی له شاعیرانی دهریار ده که ی؟ به لām پتویسته
هه ولی نه وه بدن هاریکاری یه کی گهر دوی
وه ده ست بښن. پالپشتی ویاړم ته تی کوژمؤکی.
چونکی نه وان به ناوی نیمه ده دوین نه م (له بری
دوانه) یان (له بری قسه کردنه) گه ل پتویسته.
چونکه نه وان دهنکی هق و ویزدانن. نه وان وه
سهریه سستی خوی سرک و سهرین. گهر شاعیران
بیانه وی ده توانن دهنکی نیمه بن. نه م خق
هه لبرزانن و نویته رایه تی یه ش له جوری
خوشه ویستی نه وان بق نیمه خق ده نوینی؟
ده توانن. له پای نه وه. له بری نه و هی راپایی و
دله راوکی بیانکوژی: به و موحیه ته ی که ه یانه
خویان ناسوده بکن. ده توانن هه رچی وزو
هیزی زینده گی هیه له به رامبه ر سته م و
نایه کسانای دا وه ناگای بښن. ده توانن یارمه تی
کویره کان بدن. رځی خویان ببینن. ده توانن
وهک ((عیسا)) موعجیزه بنوینن. نه و هی
((پاسکال)) ناوی نابوو حیکه ته کاشی مه سیح.
حه کایه ته پږ ره مزو هتیاکانی: نه وانه ی پږ بوون
له مانای موزالی: شاعیر ده کړئ خاوه نی هه ر
هه موویان بی. ده توانی نه و که سانه ش کویریکا
که ده بینن. له هه ر شوینتکدا نازار هه بی، نه وان
ده چن که می بکه نه وه، له هه ر کوئ دهر دوی
هه بی: نه وان ده یانه وی فریابکه ون تابیه پښن،
له هه ر کوئ کاره سات هه بی: نه وان فریاد ره سن،

ئەوان شۆپش و راپەرپىنەكانى وەئانگا دىنن و گۇرانيان بۆ دەچىن، ئەوان خەوانان دەچىنن، ھىواو ئومىد دەبەخشن، خەون و ھىواو ئومىد بەسەرپەستى. ئىنجىل روون و ئاشكرا دەيلى ((بۆ وەدى ھىتانی خەون و بىنن خەلگى ((مريدانى)) من خۆ بەخت دەكەن)).

خەلگى بەتەنھا لەبرسانا نامن، نەھاتى نايانكۆزى، ئەوان بۆيە دەمرن، چونكە چىتر خۇراكى رۇخىيان دەست ناكەوى، دەمرن چونكە بەدبىن و بەدخە ونبىن دەبن. دەمرن چونكە دوچارى ((ئابدزى)) رۇخ دەبن. سندانى رۇخ چونكە لەھەر قۇناغ و سەردەمىكى ديارىكراداو لەھەر شوپىنكى ئەم دۇنياپەدا بىن، لەئۆ خودى ئىمەدا چەندىن زات و خودى دىكەھەن كەدەبى تىزىكرىن، بەلام ئىمە ئەوئەندە شاعىرى رۆرو بەتوانامان نىيە كەئەو خۇراكە بدەن و ئەو خەلگە تىزىكەن. ((سوقرات)) رۆر بەقولى ئانگاسى لەو دەبوو كەوتووئەتى - ((رۆرن ئەوانەى ئەو بەيداخەيان ھەلكردوو؟ بەلام كەمن ئەوانەى كەخاوەن سروش و بەھرەدارىن)) ئەو شاعىرانەى كەدەكرى رۆر باشتەين لەباشەكان: ئەوانەن كەوشەكانىان پىگرو ورسەدارن. كەوا دەكەن ((با)) كان ھەلېكەن. ھەواى پاكتر ھەلمۇن. ئەوانەن كەشەپى بىكۆتاييان دۆر بەملۇزمان و قاندرانى شاعىران راگەياندوو: جانەو ملۇزمانە چ لەناوئەو بۆو لەدەرەو، چ ئاك بۆو چ بەكۆمەل. يەكجار كەمن ئەو شاعىرانەى كەبتوانن بەدرىزايى ژيان ئەو شەپەكەن و گرەوى ئەو ملەلانىيە بەرنەو، يان بتوانن دۆزەخ وەكو خۆى بىبنن، يان لەشاكارەكانىاندا وەك (ھۆمىرۇس) بىكەن كەلە ((ئۆدىسە)) دا كرديوئەتى، كەبەزمانى سروشنى ترسناكى (دېلفى). بەلام بەپوونى وئووئەتى - ((من گويم لەسترانەكانى - سايرانەكان - ە))

(سايرانەكان: ئەو كۆمەلە بوونەوەرە ئەفسانەيىيە بوون، لەلاى يۇنانىيەكان،

كەسەريان ھى ئافرەت و لەشيان ھى مەل بوون، بەسترانەكانىان سىحريان لەدەرياوانەكان دەكرىو روو و مەرگ و خنكان و تەھولكە دەيانەرس - وەرگىي).

دەى شاعىرەكان.. ھەولە.. كەزىت و زىندووبىن، شارەزاي بەند و باوو فېوس، خۇتان فېرى ھەندى ئەفسوون و موعەزەو پەرچور بىكەن، چ لەژياندا بۆو چ لەشەردا ھەولە ھەموو گۇرپانەكانت لەخۇتدا بىبنەو بچنە. ھەموو رەنگ و دەنگەكان. ھەولە بۆى، زىندووبە.. خۇت مەفەوتىنە، خۇت شىت مەكە. ئەگەبى پىتناسەت بىكەن، ئەگەبى كۆت و بەند بچنە گەردنت، نەھىلى بىدەنگىت بىكەن، ئەگە سنورىان بۆ داناي، گەر كۆت و بەنديان خسە دەست و پىت و گەردنت، گەر زىندانىان كردي، ھەولە كۆيانە... پىفەمبەرانە گۇرانى خۇت بچرە... بەسەرى سترانەكانت دەتوانسى لەو بەنديخانەيە بىتتە دەرى. دۆرە بەملۇزمانەكان و قاندرەكانت بچەنگە، ئەفسانە و تەلىسەكانىان تىك بشكىنە، گەر دۆر بەئەفسانەكانى تۆش جەنگان: تۆش بچەنگە. ئەو كاتەى دۆرمنەكان لەھەموو شوپىنكىدا وىزانەى و كاولكارى جىدېلن، تۆ بۆو رووناكىيان تىابچىنە، بەردەوام بچىنەو تۆو بىكە، زەمانە خۆى بەروبوومەكان.. خىرەكانى درويئە دەكا. گۇرانىيەكانت بچنە: بەھەرچى چۆنك كەدەتوانى، دەمىكە ((نيتشە)) وئووئەتى - ((ئەو شتەى كەنامانكۆزى. بەھىزىرمان دەكا)) ھىچ ھۆكارىكى وا لەنارادا نىيە كەبۆچى شاعىر. ھەرچەندە خۆى بەشەپەيەكى سروشنى خاوەن زىرەكىيەكى سەيرو مەزنە. كەچى ناتوانى وەك سىياسەتبارىك يان خاوەن بانقىك بۆى. ناتوانى بىتتەوەرە ھەو وەك حەز دەكا زىندووبى، بۆچى ئەوان بۆيان ھەبى بۆين و كەچى شاعىر بۆى نەبى. ئەى شاعىر قەت مەھىلە بوونەوەرەكى مردوو بىت، ھىلەكەيەكى پىس مەبە.. بالەپشتى ئەوئەيەكى

هه تايه ده بيه خاوه نو سهرداري، نهو سهرنشيني نهو ميرنشينه. ئانه و يان مالي ستران و هوزاني تويه.

- (۱) قاندي: واتا دوژمن پسان ملوژم...
- که ټينگېزۍ په کې ده کا (Antagonist)
- (۲) بېن توکري: نوو سهرېکي نايجېريا - په و له - له نده ن - نيشته جېرېه. چور کتېبې بلوکرېدونه ته وه که دووانيان کومه له چېرېکې له ژير ناوي ((روډاوه کاني ته که نه و مه زاره)) و نه ستهړه کاني سهر له نيواره په کې نوې)). بېن توکري چەندين خه لاني وەرگرتووه! له وانه ش خه لاني ((ناغا خان)) له کوفاري پاریس که تاپه ته به نه ده بي چېرېکې ولمان، کومه له شېعريکي له سالي (۱۹۹۱) دا به چاپ گه ياندو له هه مان سالدا رومانې ((ريگاي برسيه تي)) بلوکرده وه.

سهرچاوه:

New Writing
An Anthology edited by
Malcolm Bradbury and Judy
cooke
Minerva is association with the
British council
© British council /1992.
لاپه ره (۱۰۱ - تا - ۱۰۹)

زيندووه وده بېيت. چاوه پې به که خه رمانې به به ره که ت و جوانت هه لگريته وه. نيمه زورمان پېويست به تويه، هه تا له و کاتانه ش که دوژمنايه تيت ده که ين. نه ووت له ياد بېيت که تو ده سته لاني گه ووه و هيزي مه زني خوت له هيزي زوري ملوژمه کان و دوژمنه کانت و رده گریت.

نه وانن واده که ن که پېويست بکا تو له وه گه وده تر بېيت که ه بېت، وچاکه په پېره وي رېتمايي په کې ((مېلېل)) ي رومانووس بکې که وه که په نديک له سهر ميژه که ي ختري نوو سيويه تي و ده لتي. ((با راستگور به وده فا بېيت له گه ل خه و نه کاني سهر ده مي جھېلېت))

له واقيعدا هه ره موو ژيان، به قورسايي خويه وه، وا له پال توډا له پاش مه رگي ناوه ختي توش، بې ماوه په کې دريژ. هه ره هه مان قسه دووپاره ده که ينه وه. نه و مه رگي دوتيا بې ماوه په کې دريژ تر شيني بې ده گي پې. ته نها له و ساته وده خته دا ده گرين و ده لاوېتېنه وه که نيمه چون تومان له کيس دا، چون ده نگي جوان و دلېرو ده گم نه تي تومان توپاند، چون نه فسوون و سيعري تومان له ده سست دا، هه سستی پاراوو موودي شيرېنت. هه ميشه ناماده گيت که نيمه مه تله به مان بوو.

هو شاعيره کان، باوه کو کيسه ل و ابن: کيسه ل نهو توپکله به ردين و قورسه ي سهرېشتي هه لگرتووه، ده با نيمه ش جيهان بخه نه سهر شان و برېون، به لام مه رجه له ژير نه و باره قورسه شدا گوزاني خوتان هه ر بچېن، نه و شيعره ره نگاوپه نگو پر له سوزي به جوش و خروش خوتان بلېن، نه و گوزاني و شيعرانه ي ده نيو خو پني نيمه دا ساوان، ده نيو نازارو نه شکه نجه ي نيمه، خوشه ويستی و ميژووي نيمه، ده نيو کوپريووني نيمه دا خولقاون. تاکه راستي په کې که مه لاتن له به رده مي دا مه حاله، تاکه راستي په کې زور ساده نه و په که نيره، نه و ه ي هه په و ده ييبيني ته نها مه مله که تیکه که نيمه ي شاعيران هه تا

رۆمانى ئىنگلىزى لەسەرەتاوہ

تازەمانى دانيال ديفو^(۱)

■ ئىفۇر ئىفاناس

● و: موخەمەد رەمەزانى

ئەوہ، دەپى رۆمان و حىكايەت گىترانەوہ لىك
جىياىكەنەوہ. رۆمان نەسرە، بەلام بەشى نۆدى
حىكايەتى زەمانى زو، ھۆنراوہن. ھەلبەستى
Troilus and Criseyde چاوسر^(۲) ھەمو
ئەو شتانەى تىداپە كەخوئىنەرى ئەمپۇى
لەرۇماندا چاوەروانى دەكات، بەپنەللا تەنیا
شتىكى ھەونىو ئەویش ئەمەپە كەبەشىوہى
ھۆنراوہ. پارچە ھەلبەست، ھەرچارى ناچارى،
دەبىتە شىپوہى حىكايەت گىترانەوہو دەكەوئە
سەرزارى خەلك. سروالتر سكات و لۆرد بايرن
ئاخر كەس بوون كەلەنووسىنى داستانى دىلدارى
بەشىوہى ھەلبەستدا، سەر كەوتو بوون. بەلام
سكات نىشانى دابىن كەنەسر بەرىنایى و بناغەى
چىرۇك وادادەنى كەھلبەست بەتۇزىشى ناكات.

لەنىو بابەتەكانى ئەدەبىدا، چىرۇك
لەھەمويان زۆرتەرە. شىعەرى ھىماسى، بەيت و
لاوك، حىكايەت و داستانى دىلدارى، وئىكرا
چىرۇك. بەلام لەلەكى دىكەوہ، رۆمان بەو
مانايەى ئەمپۇمن و تۇ دەپزانىن، لەمپۇنىە
پەيدا بووہ و جۆرە حىكايەت گىترانەوہىكە:

ھىندى كەس دەلئىن چىرۇك لەسەدەى
ھەژدەدا و لەسەر رىشەى حىكايەتى ((پامبلا^(۳))
نووسراوى رىچارىسن^(۴) وەسەرى ھەلدا. بىگومان
رۆمانى ئىنگلىسى لەسەدەى شازدە يانى
لەحىكايەتى ئاركادىي نووسراوى سىز فىلىپ
سىدىنى^(۵) بەرەو دواتر ناچى و ئەویش زۆر
لەخوئىنەرانى ئەمپۇى لايان واپە ئەم حىكايەتە،
دارو بارى رۆمانى زۆر كەم تىداپە. جالەبەر

مەكانمان نیشان دەدات. رۇمان
 نووس ھەر بەرزە فرىيەكى
 ھەيى كەيلى خۇيەتى بەلام،
 واباشە ئەمەي لەيىر نەچى
 كەۋەك ھىكايەت بىژ دەستى
 بىژ پىننوس بىردوۋە ھەرچى
 بىكا ناتوانى خۇي لەم
 سەرچاۋەيە دەريازىكات. چاكە
 وابە پىياو دەتوانى رۇمان ئاۋا
 دىيارى بىكات كەيلى: رۇمان
 گىرپانەۋە، شىتېگە بەنەسرو
 لەسەر بىناغەي چىرۇكىك، و
 نووسەر ئەتوانى كەسەكان و
 ژيانى خەك لەسەردەمىكا
 پىشان بىداۋ ھەست و ناو
 دەروونى ئىن و پىساۋان و
 ھەلۋىستىيان سەبارەت بەدەۋرو
 بەريان لىكداۋەتەۋە. رۇمان
 نووس، بۇ ئەم كارە رەنگە يان
 كات و شوپىنى سەردەمى خۇي
 ھەلۋىزى يان ھىنى رابوردو.
 لەۋانەشە كارەكەي بەكات و
 شوپىنى ئاسايى دەست
 پىبىكات و رۇمانەكەي بىژ
 پىشاندى جىھاننىكى خەيالى و
 دۇنياسەكى دۈۋر لەراستى
 بىننىتە كايەۋە.

رۇمان تازەترىن شىۋەي
 ئەدەبىيە كەجىي خۇي

كردۋتەۋە، بەلام ئەۋ رەمىتەي لەسەدەي ھەژدەۋە
 پەيداي كردۋە، لەۋانەيە پىياو لىي بىرسى. لەۋ
 كىتېخانە گەۋزكانەي كىتېب بەكرى دەدەن،
 بازارى چىرۇك ھىساب و كىتابى خۇي ھەبوو
 ولەسەدەي ھەژدەدا خەك ھاۋارىيان لىپەيدابوو
 كە بابە كارو پىشەي ئەۋ عالمە ھەر بەجارى
 بۆتە چىرۇك خويىندەۋە. بەلام ھۆگرى خەك

رۇمان نووس بەۋ دوۋشتە يانى بەرىنايى و بىناغەي
 چىرۇك، ھونەرەكەي لەھىكايەت گىرپانەۋە لىك
 جىا دەكاتەۋە. رۇمان نووس ھىكايەتتىك
 دەگىرپتەۋە، ھىچ بەچىرۇكەكەي شىتېكىشمان
 پىشان دەدا. رۇمان جگە لەھىكايەت گىرپانەۋە،
 كەسەكانى چىرۇك و دارو بارى كۆمەلەيتى و
 (لەچىرۇكى ئەمۋىيەدا) ناو مىشكى بىناەدە

جېس جېس

داهاتودا ژنان دهست له پياوان
دهستين. رهنګه خوښه رڼا
شمېرې رڼا ژنان بن تاپياوان.
به لام دهبي دان به وده شدا بنين
که له به شې دووه مې سده دې
بيستدا، له وده چې بازاي رڼا
خوښدنه و له کزي دابي، پياو
ناتواني بيني هم وردو به چې وږي
رڼا بخوښته وده هم چاو
له تله فرينش بکات. تله فرين
ته ناته بازاي رڼا نه هره
باشه کانشې شکست پيداوه.
جاري هشتا پياو نيماني زايه
دهبي نه گره بلې خوښه رڼا
هره باشه کان روو له کهميه، به لام
نم قسه يه له داهاتودا رهنګه رڼي
نېچې.

رڼا هونه رڼي به رزه، به لام هونه رڼي
رڼي نه وده ددا که نه و بنيا دمانه تېا
ليها توپه کي مام ناونديان هې، دهستی بڼ
به رڼ. نوو سيني ميژوي رڼا چرمه سهرې
رڼه، چونکي رڼا هينده رڼا که له ژمارنايه.
نه گره ميژوي رڼا هروا به سر پيښه که و ليک
دهيه و، نه بيني رڼا له په ستاو رڼا له گه ل
رڼي پيچو په نا په پيدا ده کاو عاله مه کش نيدي
به وديان تاسه ناشکي که چيرې رڼا هروا نه وړکه
هينده رڼا بيوه که پياو ناتواني شيوازه
جورلوجره کاني ديارې بکاو هروا سووکو هاسان
ليکيان جيا بکاوه.

رهنګه سنووي رڼا له بهرچاو تېا له نيوان
دو جوره رڼا ماندا هېت: په کيان نه وې که هر
باسي زه ماني نوو سر ده کات وک ((تړنې بوون
گتي))^(۱) نوو سرلوي نېچ. جي. ويلز^(۲)، و نه ويدي
باسي کاتو شوپيکي ميژوي ده کات.

نه وديان واله زه ماني نوو سر دهوي رڼا تر
رنالېستيه و نه وي دپکه يان باسي به سهراتنيکي

به رڼا مانده هينده ش جي سهر سوو رڼا نه. بڼ
رڼا که سان، رڼا تېا ده ريجه په کي که به و
دوني په کي پر ته جويوه ده کړتې وده.

که سانتيکي دي که تامه رڼي رڼو پي
فلسفې و نه خلاقيت. تاسه يان به رڼا
خوښدنه وده شکيتن و رڼا نيش خوقواست نه و
ناکا که هيندي رڼو شوپي بنيت به رده مې خه لک
بلې واکو وامه که، به لکو به کړده وده شته که
نیشان ددات. نم قسانه به جي خږي، هونه رڼي
رڼا نوو س، هونه رڼي که وده يه. چونکي
نوو سر سهرده کا به هه موو کون و قوړيني ژياندا و
باسي شتيکت بڼ ده کا هېچ، به لکو وک شاتو
نوو سيني ليها توو، و توو پي بنيا دمه کانت بڼ
ده گپرتې وده. رڼا نه و شتيوه يه له نه ددېدا
که وړد وړد چو ته بېچو بڼاغي ژيانې بنيا دمه مې
تاساييه و نه و شته به لايوه هينده پر بايه خه
که دهبي نيشاني خوښه رڼي ددات. هڅه کي هېه
که رڼا شتيوه يه کي وايه له نه ددېدا که ژنان له و
بولرهدا توانيويانه بهبي پياوان ده رچنو له رڼا ماني

تایبەت دەکات. ئەوجۆره رۆمانە رنالیستیە
لەزەمانی نووسەر دەبۆی لەمێژودا وەک داستانێ
لەداری خێرا هەڵنەدا، بەلام هەرکە بەخۆیدا،
شونینکی زۆر گەورە لەسەر مێشکی خەڵک
دادهن. ئەم جۆره رۆمانە بۆ خۆی زۆری لق
لێدەبێتەوه و ئەم لقانە بەقەد ئێو بەشانی شائۆ
لەنیو ((هەملیت)) دا دەبن کە پۆلونیوس

دیاری کردوون: رۆمانی پێکەنین مان هەیه وەک
((سەندەکانی پیک ویک)). هیتدیکیان
کۆمەڵناسانە وەک ((بۆ بادانەوه بۆسەر رێگای
چاکە هەرگیز درەنگ نیە)) نووسراوی چارلز
رید^(۸). یان دەنا فەلسەفین وەک ((دایانای
خەلکی کراس وێیز^(۹)))

رێگایەکی لەشانان خوێشی دیکە بۆ
دیاریکردن سنووری رۆمان ئەوەیە بێنی فۆرم
(شکل)ی رۆمان بکە بە بناغەی کار، بەلام
لێره شدا گیرۆگرفتی کار کەم نیە. رۆمان نووس
رەنگە چیرۆکیەک بۆ پێچوپەنا بگێڕیتەوه و
رووداوەکان، بەبێ زەمان، بەدووی بەکدایین.
کەم چیرۆکنووس واەیه ئەم شێوه نووسینە.

تاسەیی دلی دامرکێتی. هەرچەند هیتیدی
نووسەری وەک ئەنتنی^(۱۰) ترالپ هەن
کە رووداوەکانی چیرۆکیان بە شێوه یەکی هەر زۆر
ساکار هێناون. هیتدیك لەنووسەران زۆرتر
بایەخیان بەفۆرم (شکل) داوه وەک سترن^(۱۱)
لەچیرۆکی ((تریستەرم شەندی)) دا. ئەم نووسەرە
پێشەنگی نووسەرانیكە کە لەفۆرمدا خۆیان
تاقی کردۆتەوه و لەم بوارەدا ئەوانەیی زۆر دیارن
بریتین لە ئۆرۆسی ریحاردسن و جەیس جۆیس و
ئیرجینا ۆلف هەروەها ئەنتنی پاول لەزنجیرە
رۆمانە باشەکانی بەناوی ((مۆسیقای زمان،
هەرچەند پاول وەک ئەو نووسەرانی سەرەوه
نایەتەوه. پتویست ناکا هەموو نووسەری وەک
ئەم نووسەرانی، بەدانسەن و بەجاری خۆ
لەتاقی کاری فۆرمەوه وەردا. تامس لاف پیکاک^(۱۲)
و ئەلدس ھاكسلی، هەرکامیان بەجیا بەلام
هەردووکیان بەیەك شێوه، رۆمانیان لەحیکایەت
گێڕانەوهی وشک و برینگ نوورخستۆتەوه لەبەر
ئەوهی کاری بکەن کە رۆمان بێتە گاریەك بۆ
هەلگرێتی بیرو باوه پووتووێژ. لەسەدهی
هەژدەدا، ساموئیل ریحاردسن، خودا و راستیان
بەم شتەگویی کە بەنامە ئەتوانی هەستی خۆی
لەروماندا لێکداتەوه. پیاو لێره دا بۆ ئەم
راستەقینەیه دەگەریتەوه کە فۆرمی رۆمان
تێکەڵاویەك لەچەند شتە. کاتی رۆمان نووس
وتوێژی نیوان کەسەکانی چیرۆک زیاد کاو
تەوسیف هەر زۆر کەم کاتەوه، کارەکی لەشائۆ
نزیك دەبێتەوه. رۆمانی ((خۆبەزل زانیو
خیرەسەری)) نووسراوی جێن ئۆستین
ئەوەندەیی وتو وێژی بنەپەتی تێدایە کە هەر بەو
تێمەوه بۆ شائۆ دەبێ و ئەم قسەیه رێو راست
چیرۆکی ((خۆخۆشەویست))ی مێریدی^(۱۳)
دەگرتەوه. لەم بوارەدا، ئەگەر رۆمان نووس روو
لەلایەکی دیکە بکات دەگاتە مەقالە و تازی وەک
کارە پەر لەبیرو تێپامانەکانی (ماریوسی
ئیتیکوری) نووسراوی ۆلتە پیتتە.^(۱۴)
لەم پەرانی خوارە وەدا، شوین پێی مێژووی
رۆمانی ئینگلیسی هەلەدەگرین تادەگەینە ئەو

رۆمانانەى كە لە كاتى پتەگەيشتەنيان ئەم
تايبەتەندىيانەى سەرەوھەيان پتەوھەيارى دلوھ.
سەرەتاي كارمان (ھەر چەند سەرەتايەك
لەگۆرپەتايە) لەسەر فيليپ سىيدنى (٨٦ -
١٥٥٤) لەويلتن وھيانى لەو خانوو بەرھە جوان و
لەبارەى كۆنتىسى پتەمبۆك خوشكى سىيدنىەوھ
دەست پتەدەكەين كەلەوئەوھ نووسەر.
نووسراوھەكى بەناوى ((كۆنتىسى ئاركاندىاي
پتەمبۆك)) نوسى كە نۆست و برادەرى پى
سەرگەرم كات. ئەمە داستانىكى دلدارى پى لەلقو
پۆپە. بەسەرھاتى كۆپە شانازدان دەگۆرپەتەوھ
كەپاپۆرەكەيان لەدەريا غەرق بووھ. باسى
شانازادە خاتوونى جوان جوان دەكا. سەر
گۆزىشتەى پالەوانان دەگۆرپەتەوھ. مېرگ و
مېرخوزارى لادېت دەھىننەتە بەرچاوى
كەدونپايەكى وەك بەھەشت خۆشەو ئەمانە
خەيالنىك بوون كەھەموو دەريارەك پىمەست
بوو. ئەم شتەوھ نووسىنە تاسەدەى ھەژدە باووبو
تاگەيى بەچاىگەرىكى بووژدا بەناوى رىچارىسن
كەبەيادى يەكەى لەكەسەكانى چىرۆكەكەى
سىيدنى. ناوى چىرۆكەكەى بەنتۆى قەرەواشتىك
بەناوى پامىلاوھ كرد. ھەر لەو زەمانەدا بوو كە
چىرۆكىكى بەتەواوى جياواز لەمانە بە پتەنوسى
كەنجىكى زۆر بەتواناى كەمەريچ بەناوى جان
لېلى^(١٤) (١٤٠٤ - ١٥٥٦) نووسرا.

ئەم نووسەرە بىتتوھ ئەوھندە زوو شكسىپىرى
بەبوودا نەھاتىايە. زۆرتر وەك نووسەرەرىكى
كۆمىدى. ناوى لەبەر دەما. چىرۆكەكانى
كە(پووفىيون) (سالى ١٥٧٨) و(پووفىيونز و
ئىنگلىستانەكەى)) يان نىو بوو. لەبارى
چىرۆكەوھ لاوازوبوون بەلام لەباسى رىو رەوشى
خەلكەوھ ھەست و دەروون و ئەخلاقىياتىانەوھ.
زۆر ئەنئىكەن. ھىندىك لەبابەتەكانى نووسىنى
لەكتىبى: بەناوى ((دەريارىان)) نووسراوى كاستى
جلىونى^(١٥) ئىتالىيەىوھ ھەلگۆتيزاوھ. ئەم كتیبە
خوێنەر فێردەكا كەچۆن وەك نەجىم زادن
ھەستى و دانىشى.

جان لېلى، چىرۆكەكەى پىش كەش
بەخاتوونەكانى ئىنگلىس كرىوھ، ھەر وەك
ئەوھى تۆبلى ئەم كاپرەوھەك غەيب زان پىش
بىنى كرىبى كەبازاپى رۆمان لەنۆر ژانادا كەرم
دەبى. سىنھەم دەستە لەنوسەرەنى دەوھى
مەلىكە ئىليزابىت، لەچىنى قەفىروھە زارى كۆمەل
بوون و بۆ ئەوھەيان دەنوسى كەپوول و
پارەيەكيان دەست كەوئ، ھەر چەند وەكى
لەژيان نامەى ئەم نووسەرەنە دەردەكەوئ، ئەگەر
چى زۆريان خۆ دەكوتا بۆ ئەوھى بەدلى خەلك
بنووسن، چى واپان وەگىرنەدەكەوت. رابرت
گرىن^(١٦) (٩٣ - ١٥١٦) شانۆنوس. مقالەنوس.
شامىرو بنىادەمى وەك كەس نەچوو. برىك شتى
نوسى كەتەنیا كارىكى كرىيان ئەوھەبوو
شۆپنەوارى چىرۆكەكانى سىيدنى و لېلى بردە ناو
خەلكەوھ. لەم كارنەدا پەراونىيان بەناوى
(پەندۆستۆ) (١٥٨٥) تىدابوو كە شكسىپىر
لەشانۆى ((ھىكايەتى زىستان)) دا كەلەكى
نۆوھرگرت.

رابرت گرىن شىووزىكى تايبەت بەخۆى داھىناو
ئەویش ئەوھەبوو كەباسى ژيانى ((خەلكى ھەرچى
و پەرجى)) وەك دزو بەرەللا و سىرو سوالكەرو
بنىادەمى ھىچكە و پووجەكەى شارى لەندەنى
زەمانى مەلىكە ئىليزابىت و ھەر وەھە باسى
كەلەكى كۆلەكەكانيان و ئەو بەستزەمانەى دەكرد
كەبەدووانەوھ دەبوون.

تامس لاج^(١٨) (١٦٣٥ - ١٥٥٨) بىش چىرۆكى
بەھەردووك بارەكەدا تاقى كرىوھ. ھەم
بەشىووزى سىيدنى لەچىرۆكىكە بەناوى ((رۆزالىند))
(١٥٩٠) دلو ھەم بەشتەوھ مقالەى رىالىستى.
چىرۆكەكانى تامس دلوپىنى (١٦٠٠ - ١٥٦٣) زۆر
خۆشەو پىاويان پىسى سەرگەرم دەبى.
بەھىكايەتى سادەى كەدەبى نەماوھ بەلام بناغە
رىالىستىكەيان پتەوھ. باسى پىشەى
وھەستاكاران دەكات. لەچىرۆكى ((جەكى خەلكى
نۆبىرى)) باسى ژيانى جولايان دەكا. لەچىرۆكى

((پيشه‌ی ئابروومەندانە)) دا حىكايةتى پىلاوكەران ئەوئەندە بەجىتپى باس دەكا كەپياو سوئىند دەخوا دەلى ئەوۋە راستىيە. وئىراي ئەم نووسەرئانە. تامس دىكە^(۱۱) كەبۇ خۇشى شانقۇنوس بوو. ژيانى سەردەمى خۇى لەچەند پەراودا نىشان دلوو كىتپى ((گالس هۇن بووك))^(۱۲) (۱۶۰۹) لەهەموويان سەركەوتوتتە كەژيانى بنىادەمى ((سرو سوالكەرى)) لەندەنى جوان خىستقە بەرچاوى خوئەنر.

هەرچەند ئەم نووسەرئانە رىالىست بوون، چىرۆكەكانيان ھىندەيان فۇرم تىدا نەبوو. بەلام تامس نەش^(۱۳) (۱۶۰۱ - ۱۵۶۷) لەبارى فۇرمەوۋە بېرۆك چوۋەپىش. ئەم نووسەرە. لەچىرۆكى ((جەك وىلتن)) دا چەند رووداوى بەدووى يەكدا ھىنا كەزۆرپەيان لەژيانى پىرگىژاوى خۇيدا بەسەرى ھاتىبون. پالەوانى چىرۆكەكەى كەباباپەكى رەش و رووت بوو لەپىشدا لەسوپاى ھىنرى ھەشتەمدا بوۋى سەريازو لەسەفەرەكانىدا تووشى بنىادەمى زىت و رىا ھات. لەناو رۇمانى سەدەى شازدەدا. ئەمەيان لەهەموويان رىالىستى ترە.

ئۆر سەيرەو پىياو نازانى چۇنى لىك داتەوۋە كەچىرۆك كەلەزەمانى مەلىكە ئىلىزابىت دا ئاوا سەرى ھەلداو چاۋەپوانى ئەوۋى لىدەكرا لەسەدەى ھەفدەدا پەرەبىستىنى بۇچى بەپىچەوانە، لەگەشەكەوت. مەشت و مېرى ناو لىقەكانى ئايىنى، ناكۆكى كۆمەلەيتى و دواى ھەموان ئەو شەپانەى ناوخل، كۆلىك مقالەى بەدووى خۇدا بەجى ھىشت و ھىندى كەس لەسەر ئەم بېروايەن كەنووسران ھىندەيان خۇ بەم شىتانەوۋە ماندووكرد كەئىتر تاقەتى چىرۆك نووسىن بۇ كەس نەما. بەلام، سەرەتاي سەدەى ھەفدە، بەشى خۇى يارىدەى مېژووى چىرۆكى دلوو. كەرەسەيەكى تازەى چىرۆك نووسىن كەلەموان گرىنگىتروو لەچىرۆكى فەرەنسى يانى لەرۇمانسە رازاوو نووور دىژەكانى مەدلىن

دۇ سىكوودى غىيەوۋە^(۱۴) سەرچاۋە دەگىرى كەچىرۆكى ((كوورشى مەزن)) يان لەسالى ۵ - ۱۶۵۲ دا ئۆەرگىراۋەو خەلك باشى بەرەو پىرچوون. ئۆرتەر لەھەموان خانزادەكان ئەم رۇمانسانەيان بەدل بوو. بەلام خەلكى دىكەش ھەر ئۆرپان پىخۇش بوون. لەم رۇمانسانەدا، بەنەسر لاساى شىعەرى ھىماسى و رۇمانسى يۇنانى كۆن كرابۇۋەو ھەست و كەسايەتى چىرۆك و تىم (مەزىز) بەشىۋەيەكى بەرزو بىغەيب ھاتىبونە گۆپى. ئەم حىكايةتە دىژانە باسى رووداوى واپان دەكرد كەلەژيانى بنىادەمى ئاساى و رەش و رووت دانەبوو و ئىنگلىسەكان خۇيان ماندووكرد كەئىرۆك بۇ ئەو جۆرە چىرۆكانە بېيىنەوۋە نۇوياننان ((چىرۆكى رۇمانىك)).

لەبەشى دوۋەمى سەدەى ھەفدەدا، چىرۆك كەشەى كرد. ئەگەرچى رۇمان بۇخۇى ھىندەى ھەنگاو بەرەو پىش نەنا، بەلام ئەتدى لىرەو لەوئى، ئەم ئەو باسى ژيانى خۇيان دەنووسى. سامۇئىل پىچىو^(۱۵) جان ئىلفىن^(۱۶)، لەياداشتە رۇزانەكانىاندا كەرەسەيەكى نووسىنيان لەكاركرد كەرۇمان نووسان لەرۇنى خۇيدا كەلكيان ئۆەرگرت.

ئەو جۆرە ھەلوئىستەى سەبارەت بەژيان كەبوۋە ھۇى ئەوۋى ئەمان و نووسەرئانى دواى خۇيان، لەھەموو كەلىن و قوژىنى ژيانى رۇزانە ورد بېنەوۋە، ئەوا خەرىكە بارو دۇخىك دىئىتەدى كەچىرۆك تىدا بېيتە شىك كەپياو ۋەرىر دلى بكوئى.

گەرەتەرىن چىرۆكنووسى سەدەى ھەفدەو يەكى لەوناوۋە درەوشاوانەى ئەدەبى ئىنگلىس، كەرەنگ بوو بۇ خۇى خۇى بېارژىنى لەوۋى بىئوى رۇمانووس لەخۇى بىنى، جان بونيان بوو^(۱۷). (۸۸ - ۱۶۲۸) جان كوپى بازوگانىكى خەلكى بىدقۇردشاير بوو. لەئەرتەشى جومھوورىدا سەريازى كرد. قەشەبوو و مەوئىزەى دەكرد.

عاریفو خواناس بوو. له بهرنه وهی پادشایه تی چارلزی دووهمی (له سالی ۱۶۶۰ دا) قبول نه بوو، دوازه سال کپوته زیندان. په کم چیرۍ کې ((به خششی خوا په کچار نږده)) (۱۶۶۶) هک باسی سه یرو سلووکي روحانی خوی دهکا. په کم به شی چیرۍ کې (هنگاونانی زیارت کهن)ی که له سهرده میکی ناویه نديخانه یدا نووسیوو، له سالی ۱۶۷۸ بلوکړده وه. به شی دووهمه کی له سالی ۱۶۸۲ دا بلوکړوه. چیرۍ کې دیکه هی هیه که به قد نه میان پیاو بولای خوی راده کیشی که چی زدی نیوبانگ دهرنه کړیوه و ناوی ((ژيان و مهرگی کاکي به دکان)) ه (۱۶۸۰) و همر راست له چه شنی چیرۍ کې زیارت کهری باش و لوینه ی چیرۍ کې دوو دریز به رزی ((شهری پیرۍ)) (سالی ۱۶۸۲) ه. ره خنه گری نه مرقی به شوین نووسری پرتلیتیریدا دهگ رین، که چی هیچ له بیریان نیه که ناخر له م بواره دا له (بونیان) باشر کیمان هیه. نه لیت پیاو نه وهش بلن که (جان بونیان) کاری به کاری کیشی چینایه تیه وه نه دابوو و نه کیشیه یی نه و لیده و له بهر خاتری زوی مرقی بو و نه م بابته له نه ده بی ټینگلیسدا ه تا چند سده وهک شتیکی له هه موان گرینگتر چاویان لیده کړد.

جان بونیان بی نه وهی خویندنیکی به جیو رزی ناو فیرگو و زانستگای بووی و یان ریو شوینه نه ده بیه کان ریگایان لټه سک کربیتته وه، له نه سر نووسیندا ته نیا سه رچاوه یه کی گه وړه ی به دی کړیوه و شویش ټینجیلی ټینگلیسه. له سه یرو سلووکو بیرکړنه وهی قولی نایندا ته جروویه ی هره گه وړه ی له بولری کیشی به شهر له گه ل گونا ه له دونیادا وده دست هیناو له مانای قولی خراپه و تاوان له که سایه تی ناده میزادا که له غیرفاندا شتیکی ناسایه، گهی.

جان بونیان له چیرۍ کې ((هنگاونانی زیارت کهن)) دا لیبرا به زمانی حیکایه تی ره مزی

که باسی سه فهریک دهکا، له سیمای ژيان بدوی. حیکایه تی ره مزی رهنگه له چار چیرۍ کې وا له خه یاله وه سه رچاوه دهگری، شتیکی ناخوش و له شانان گران بی. به لام بونیان، بق باسی شتی وردو گپانه وهی به سه رهات و باسی شتیوه کانی نیو چیرۍ و داهینانی و توویژ له ناو که سه کانی چیرۍ کې، لیهاتوویه کی خدا دای هه بوو. بونیان نه م لیهاتوویه یی له و چیرۍ کې دا واپیشان داوه که بانه وهی باسی جیهانی رزح و مه غه ویات دهکات، چیرۍ کې که ی بڼه ریالیستی و سویند دهخوی ده لټی نه وه راسته و هر له زه مانی خرماندا روی داوه. بریک که س ویستوویانه سه رچاوه ی نووسراوه کانی بزاند به لام، کاری له هه موان ناقلان تر نه وه په گوی بق قسه ی خوی شل که ین که ده لټن من نه و شتانه م پرتلیهام کراوه. پیاو دهست لیک ه لټیکانی نه م ریالیسمه و ته جرویه روحیه کانی بونیان له وه وه بق وده و ده که وی که نووسر له چیرۍ کې ((به خششی خوا په کچار نږده)) دا چند ه به وردی و به جیو پی باسی نه و روودلوانه دهکا که بوونه هی نالوگرپی بیرویاوه ی.

نه م چیرۍ کې، کارده کاته سر دل و میشکی بنیاده م له باری دهر و ناسیه وه سه یر پیاو راده کیشی و نووسر له روی ته جرویه ی خوی وه نیشانمان دهدا که چون رزی رزگاری له یه کم هوکمی ناتوانیاری مرقه وه دهست پیده کاو به ناو کیش له گه ل نه فسد او گرو گرتنه کانی رزگادا تیده په پی تاده گا به باوه رنکی پته و به خوا. تڼ له میژوی نه ده بی ټینگلیس دا هه رچه ندی به شوین نه و که سانه دا بگه پی که رچه یان بق نه و جوره نووسینه ی جان بونیان شکانندی، هه رچه ند شتیوه ی حیکایه ته ره مزیه کانی هینی سده کانی ناوه راسته، یان له دوی نه و نووسرانه بگه رزی پتیا نابیته جی پی بونیان، سوودی نیو به هیچ کوی ناگهی. نوسرمان له چه شنی جان بونیان نه بووه و

نووسراوه‌کانی نه‌چینه نه‌و به‌شه له‌ئەدەبی ئینگلیسی دا که‌سنووری زەمان تێدەپەرێتی و هەتا هەتایە نەمرە.

ئەگەرچی رۆمان لەسەدەئە شازدە و هەفدەدا سەری‌هەڵداو لقو پۆپی دەرکرد، لەسەدەئە هەژدەدا بووکه چیرۆک وەک فۆرمێکی ئەدەبی جێی خۆی کردەووە و لەوکاتەیه‌وه که‌کاری رۆمان نووسین نه‌وێستاوه. سەدەئە هەژدە بە‌کاری دانیەل دفۆو^(٣٦) (١٧٣١ - ١٦٦٠) دەست پێدەکا.

پیاو لەنووسراوه‌ئە ئەم نووسەرە پرنه‌ئینه تیر نابێ. بە‌لام ئینگلیسه‌کان هەرچەند نه‌ماون بۆ بیوگرافی. هەرگیز باوه‌شستکی پـ

له‌خۆشه‌ویستیان بۆ ئەم نووسەرە نه‌کری‌ئەوه. دانیەل دفۆو له‌ کۆلیجی ((علم التشریح))ی

سستروک نیوینگتن خۆی‌دندنی نه‌واکرد. دفۆو نووسەرێکی شە‌بوو که‌بۆی له‌نووسیندا لێی

ناپێ. پیاوی دە‌وڵەت بوو و یان بۆ حیزبی ویگ کاری دە‌کرد یان بۆ حیزب تۆری و به‌ئیمانی

هێندێ که‌س کاری بۆ هە‌ربووک لایان دە‌کرد. دفۆو نووسەرێک بوو سە‌رنجی خە‌لکی زۆر بۆ‌لای

خۆی را‌کێشا. دامێنەر بوو. دە‌ستی لە‌زە‌ربو بە‌رد بۆ‌وه و تاقە‌ پوولێکی بۆ نه‌ماوه. گە‌ریده‌بوو.

رۆژنامه‌نووس بوو. جاریکیان بۆ ته‌مییانه. سە‌رو دە‌ستیان کرد به‌‌ناو ته‌خته‌ به‌‌ندیکی زە‌لامداو

هێنایانه ناو عا‌لم که‌تیزی پێکه‌ن. چە‌ند جاریش له‌به‌‌ندیخانه‌یان توند‌کرد. هەرچە‌ند

به‌‌کردە‌وه‌و له‌سورشتی‌دا نه‌وه‌نده‌ ده‌ریه‌ستی نه‌خلاق نه‌بوو. له‌گۆشه‌یه‌کی مێشکیدا نه‌و

نه‌خلاقیاتە‌ پیورتیانیه‌ئە^(٣٧) هە‌لگرتبوو که‌له‌فێرگە‌ له‌گە‌لیانا گە‌وره‌ببوو. رۆمان نووسین ته‌نیا یه‌کێ

له‌کاره‌کانی بوو و دره‌نگی دە‌ست پێ‌کردو کاتی دە‌ستی بۆ پێ‌ئوس برد که‌ساردو گە‌رمی

رۆژگاری زۆر چه‌شتبوو. له‌ناو نووسراوه‌کانی یه‌که‌مجاریدا، ((چاو پێ‌داخشانده‌وه)) (١٢ -

١٧٠٤) زۆر له‌به‌‌رچاو و له‌مێژووی رۆژنامه‌گە‌ری و گۆ‌زار نووسینی ئینگلیسی‌دا رچه‌یه‌کی تازه‌ی

شکاند. جگە‌ له‌ ((پە‌یدا‌بوونی خاتو فیل)) (١٧٠٦) که‌وه‌ک حیاکایه‌تێکی خه‌یالی ده‌چی به‌‌لام دفۆو له‌‌وای لێ‌کۆ‌لینه‌وه‌کانی خۆیدا نووسیبویه‌تی.

یه‌که‌م چیرۆکی ئە‌م نووسەرە ((رابین سن کروی زۆو))ی (١٧١٩) ناوه. ئە‌م په‌‌راوه‌ له‌ته‌مە‌نی

شه‌ست سالی نووسه‌را بلا‌وی‌بووه‌و خە‌لک به‌‌گە‌رمی به‌‌ره‌و پیری‌وه‌ چوون و هەر ته‌مه‌ دفۆوی هان دا

که‌ده‌ست به‌‌جێ به‌‌شوئینیا ئە‌م کتێبانه‌ی خواره‌وه‌ بلا‌ویکاته‌وه: ((کاپتکان سینگلتن))

(١٧٢٠). ((مال فله‌ندن)) (١٧٢٢). ((سەر‌هە‌نگ ژاک)) (١٧٢٢). ((رۆژنامه‌ی سالی تاعوون))

(١٧٢٢) و ((راکسانه‌)) (١٧٢٤).

شێ‌وه‌ روانینی دفۆو له‌‌روماندا له‌‌چیرۆکی ((رۆژنامه‌ی سالی تاعوون)) دا باش وه‌‌ده‌ر

ده‌که‌وێ و زه‌مانێ خە‌لک وەک چیرۆکێکی خه‌یالی چاویان لێ‌ده‌کرد که‌‌بناغه‌گە‌ی له‌‌سەر زنجیره‌

رووداوی زیره‌‌کانه‌و به‌‌جێ و پێ دامه‌‌زراوه. ئه‌وه‌ی راستی‌بێ ئە‌م چیرۆکه‌ له‌‌باری نساوه‌‌پۆکی

داستانی‌وه‌ بێ‌هێز نیه‌ به‌‌لام، له‌‌سەر بناغه‌ی نه‌و بیر‌وه‌‌ریانە‌ سه‌‌بارە‌ت به‌‌تاعوون دانراوه

که‌له‌‌کاتی مندا‌لی دفۆو‌دا خە‌لک ده‌‌یانگێ‌راوه‌و دفۆو بۆ خۆ‌شی له‌‌ناو سه‌‌نه‌‌بو مه‌‌دره‌که‌

مێژویه‌‌کاندا بۆ‌یان گه‌‌راو خۆی‌دندیه‌‌وه. جگە‌ له‌‌م قسانه‌، دفۆو کاتی‌ک ئە‌م بابە‌ته‌ی کردە‌ چیرۆک

که‌شته‌که‌ ئاسایی بوو و هێشتا نه‌و مه‌‌ترسیه‌ هه‌‌بوو که‌‌تاعوون سی‌به‌‌ری ره‌‌شی جاریکی دی‌که‌

به‌‌سەر خە‌لکا بکێ‌شی. دانیەل دفۆو رۆمانه‌که‌ی نه‌وه‌ک چیرۆکێکی خه‌یالی، به‌‌لگه‌وه‌ک

((حیاکایه‌تێکی راستی)) چا‌ولێ‌ده‌‌کا و ته‌‌نانه‌ت کاتی، پێ‌زی راسته‌‌قینه‌ له‌‌چیرۆکه‌که‌یدا له‌‌که‌می

ده‌‌دا، ده‌‌ست بۆ جۆ‌ره‌‌ ریالیسمیک ده‌‌با که‌شته‌که‌ی وەک راست بچێ. دفۆو سه‌‌لیقه‌ی

خۆی‌نه‌ره‌‌کانی له‌‌به‌‌رچاو ده‌‌گرت و زۆ‌تر بۆ‌چه‌‌نی مام ناوه‌‌ندی پیورتانی ده‌‌نووسی و بابە‌تی وای

هە‌لده‌‌‌بژارد که‌‌ئە‌وان ده‌‌ست به‌‌جێ گێ‌ڕده‌‌ی بن. به‌‌‌ه‌‌و‌اله‌‌ت ئە‌م دوو شه‌‌رته‌‌ ده‌‌بوونه‌‌ هۆی نه‌‌وه‌ی

که چیرۆکه کانی له باری ره سه ن بوونه وه له گزی
 بدهن، به لام دڤۆ ئه وه نده ی تواناو لیهاتوو
 که بابه ته که ی ده کاته چیرۆکیکی به جی وێو
 به شیاوێکی پێ له ورده کاری به لام ساکار و
 له شانان خۆش ده بنووسی، بێ ته وه ی به زۆر
 سینگت لی بنیتته پێش. ئه م چۆنایه تیانسه
 له رۆمانی ((رابین سن کورو زۆر)) دا وایان ده ست
 لێک هه لپێکاوه که چیرۆکه بۆ ته شتیکی زۆر
 خۆشی که هه میسه تام و چێژی هه ر ده مینێ.
 له راستی دا ئه م چیرۆکه له سه ر بناغه ی به سه رها ته
 کانی ئه لیگزه نده سیلکریک⁽⁷⁴⁾ دا نراوه. سیلکریک
 که شتی وانی که سوو که سالهای سال به ته نیا
 له چه زیره ی خوان فێرنه نده⁽⁷⁵⁾ ده ژیاو ئه م
 قسه به ش به وه دا رۆی ئیده چی که دڤۆ
 به سه رها تی سه فه ری ئه م و ئه وه ی زۆر
 ده خوینده وه. ئه م رۆمانه له و رووه وه مام
 وه ستایانه نووسراوه که هه مو شته کانی زۆر
 به وردی باس کردوو هه مو ی هه ر له راست
 ده چی. فۆرم، له مانای پێ له ورده کاری خۆیا،
 نه وه نده ی شوین له سه ر کاری دڤۆ داننه اوه:
 چیرۆکه کانی ده پۆن و ده چنه پێش تا بۆ خویان
 له پێکا وه ک سه عاتی دیواری قورمیشه که یان
 ته وا و ده بێ و نه وێستن. به لام هه تا ئه و کاته ی
 رۆمانه که به ره و پێش ده روا، سه رنجی خوینهر
 بۆ لای خۆی هه ر راده کێشی. ئه گه ر چی دانیه ل
 دڤۆ، چه زی له وه بووه بزانی که له نا و ده روونی
 بنیاده مه کانه چی ده گوزه ری، ئه و جۆره ی
 که پیاو چاوه روانی لیده کا ئه وه نده ده ره سه تی
 نه وه نیه بزانی له نێو مێشکی رابین سن کورو
 زۆر دا چ ده گوزه ری و به خوا خۆش ده بوو پیاو
 بزانی ناخوا ئه گه ر هه ر ئه م چیرۆکه ت بدایه ته
 ده ست هینری جهیمز⁽⁷⁶⁾، چۆنی ده نووسی. ئه و
 به شه له چیرۆکه که که خوینهر زۆری لۆه پهرز
 ده بێ ته وه یه که بیری ئایینی و نه خلاق ی تیدایه و
 لیره دا دڤۆ له و ئه رزشه نه خلاقیه پیوریتانیانه
 که ک وه رده گری که بێ ته وه ی گه ر دیان لیشتبێ

له گۆشه یه ک له مێشکیا جێگه ر بیوون. دڤۆ
 ده شی زانی که خوینهری زه مانی خۆی ئه م
 قسه نه ی پێ خۆشه. چیرۆکی ((رابین سن
 کورو زۆر)) ئه وه نده دره وشاوه که چیرۆکه به چیرۆ
 تامه کانی دوا یی دڤۆ نه خلاق ی بوون به لام
 له ژبانی سه ر سواله گه ران ده وان، شه وه بکی وایان
 نه بێ.

چیرۆکی ((کاپیتان سینگلتن)) که له سه ر
 بناغه ی دزی له ده ریاداو روودای له ئه فریقا
 دامه زراوه، چیرۆکیکی خۆش و به تامه. و ژبانی
 سه ر سواله گه ری وه ک ((مال فله ندن)) و خاتو نیکی
 به سه لقه ی وه ک رۆکسانا، له و که سانه ن که دڤۆ
 ساز ی کردوون و پیاو له به سه رها تیان تیرنابی.

بۆ ته وه ی بزانی دڤۆ چه نده شیرین به لام
 به زمانێکی ساکار و ره وان شتی ده نووسی،
 سه رنجی ئه م به شه بده له چیرۆکی رابین سن
 کورو زۆر دا که وای ته زانی جزیره که هه ر ته نیا
 خۆی تیدایه که چی رۆژێکیان بۆ یه که م جار
 له سه ر خیزی گوێی ده ریا چاوی به جی پێی
 بنیاده م ده که ی:

رۆژێکیان لای نیوه پۆ به ره و لای لۆتکه که م
 ده چووم که ده م هه ر به جاری بوو به ته له ی
 ته قیوو، چونکی له گوێی ده ریا چاوم به شوین پێی
 بنیاده مێک که و ته که به پای پتی ها تبوو رۆیوو
 و شوینی پتیه که جوان جوان به سه ر
 خیزه لانه که وه دیاریوو. راوه ستام. هه ر ده تگوت
 هه وه تریشه لێ داوم یان شایه تینی و شتی وام
 دیوو. گویم راگرت، چاوم به ده ور لای خۆما گێرا.
 به لام نه سه ریوه یه کی ها ته گویم و نه هه چم ها ته
 به رچا و. چوومه سه ر به رزاییه ک که دوورتر به روانم.
 ئه م سه ره و سه ری گوێی ده ریا که م کرد، به لام
 هه ر ئه و شوین پتیه بووو هه چی دیکه. ئه وه نده ی
 چاوم گێرا شوین پێی ترم نه ها ته به رچا و.
 دیسان هه ر ها ته وه جییه که ی هه وه لم که بزانی
 ناخوا جی پتیی دیکه دیار نیه و یان چاوم ره شک و
 پێشکه ی نه کردوو. به لام، کوپه کار له و قسه نه دا

په راویزه کان

- (۱) **شمه فوسلی دههمه له کتیبی ((کورتیه ک**
A short **له میژوی نه ده بی نینگلیس)**
History of English Literature
- (۲) **pamela**
- (۳) **Richardson**
- (۴) **sir philip sidney**
- (۵) **chaucer**
- (۶) **Tono Bangay**
- (۷) **H.G, Wells**
- (۸) **Charls Reade**
- (۹) **crossusays**
- (۱۰) **Anthony trollope**
- (۱۱) **sterne**
- (۱۲) **Thomas Love Peacock**
- (۱۳) **Meredith**
- (۱۴) **Walter Pater**
- (۱۵) **John lily**
- (۱۶) **Castiglione**
- (۱۷) **Robert Green**
- (۱۸) **Thomas Lodge**
- (۱۹) **Thomas Dekker**
- (۲۰) **Guls Horn - Booke**
- (۲۱) **Thomas Nashe**
- (۲۲) **Madelaine de scudery**
- (۲۳) **Samuel Peppy**
- (۲۴) **John Elvin**
- (۲۵) **John Bunyan**
- (۲۶) **Danil Defoe**
- (۲۷) **Purition** **لقب ک بسو له نایینی پروتستان**
که له سده د ۱۶، ۱۷ ین نینگلیس دا
سره مه لداو له باوه پری نایینی دا توندوتیژ و شک
بوونو خوشو رابولر دنیان پی گوناخ بوو. (و.)
- (۲۸) **Alexander Selkrik**
- (۲۹) **Juan Fernandez**
- (۳۰) **Henry James**

نه بوو. جوان جوان دیاریوو، جی پی پی بنیاده میک
 بوو، جی قامکه کانی دیاریوو، پاشنه ی دیاریوو و
 خولاسه جی پی لاسی به جوانی دیاریوو: نه م
 بنیاده مه ده بی چون هاتیتته نیره، نازانم. شتی
 واهر به خوی شه وانیشدا نه ده هات.
 سه دان خه یالی جوارو جوارو به می شکمدا هاتو
 نیتر تیز تر پی پی، به لام له پاشان که ده تگوت
 به دارو له ته پتی سه ریان داوم یان به جاری شیت
 بووم، رووم کرده وه ماله که م که قه لای من بوو.
 هیچ وام نه ده زانی که به سه ر عری دا ده پرم،
 که چی له ترسان هه جمانم لېبرا. هر دووسه
 هه نگاو ده پویشتم ناویم ده دلوو، هر پنجیلو
 دارو کولکیکم له دووره وه بدیبایه، لیم ده بووه
 بنیاده م. له گتیرانه وه نایه که چه نده تر سا بووم و
 چون جوجانه وری دنیام هاته به رچاو و سات
 به سات ده یان خه یالی خونتاکم ده هسات
 به می شکمداو خولاسه، هه زاران خه یال و شتی
 سه یرو علامه تم ده هاتنه به رچاو.
 کاتی که یستمه وه قه لاگه م (وابزانم دوی نه م
 رووداوو بوو ماله که م نیتوم ناقه لا). هر به پرتاو
 خرم پیدا کرد، ده تگوت نه وه به چه ند که س
 که و تونه سه رم. له بیرم نیه که نایا له پیشدا
 به نه ردیوانه که دا چومه ژوروی یان له و کونه وه ی
 که بر خرم نیتوم نابوو درگا. نا وه لا رژی
 نوایش وه بیرم نه هاته وه، چونکی هه رگیز هیچ
 که رویشکیک که له ترسان خوی هه شار دابی یان
 هیچ رژیو یه که که له ترسی گیانی خوی له کونه که ی
 کوتابی، به قه د منی که ناوا خرم به ژوریدا
 کردیووه، نه تر ساوه.

GEORGES MOUNIN

TEORIA E STORIA
DELLA
TRADUZIONE

Piccola
Biblioteca
Einaudi

تیۆره و میژووی وەرگیژان

■ جورج مۆنین

● و: یاسینی فەقی سەعی

دەدزەنە، کە دەکرێت لە وەرگیژانی بونیادی
فیکریکە وە لە زمانیکە وە بۆ زمانیکی تر.
سەرەتا کانی توێژینە وە و رافسە کردنی

پە یوەندی یە کانی نۆوان زمان و فیکر دابڕێژی.
لەم سالانە ی دوایداو لە بانگەوازی پاراستنی
ماڵەکانی نووسەر داهێنەردا، هەر لە وەرگیژاندا
کە داگرکی لە مافی نووسەر پاراستنی خواوەنیتی
داهێنەر دەکات، کە چی مافی ئەو جۆرە نووسەر
هەژارە ی کە پێی دەلێن (وەرگیژ) پێشیل
دەکات، کە هیچ گومان لە خواوەنیتی ناگرێ بە سەر
ئەو بەرھەماندا کە بە توانا و شارەزایی خۆی
لە زمانیکە وە دایانگرتتە سەر زمانیکی تر.

پشت گۆی خستنی وەرگیژ، تا ئەو دەمە ی
کە وەرگیژە فەوری یەکان، لە گۆشکی دیبلۆماسیدا،
فەرمانبەرێکی پلە دووی سادە و ساکار یوون،
دەکرا بە ردەوام بێت. پان تا ئەو کاتە ی
کە (وەرگیژ) شوێنی خۆی نە دەزانی لە نۆوان
(سەنعەتکار) و (کرێکار) داو خۆی وانیشان دەدا
کە بۆ ئارەزوو کار دەکات، ئەک بۆ نان پەیدا کردن و
ژیان ... بەلام لە جیھانی مۆدێرندا ئەمە مەحالە،

بەشی یەکەم: چەند سەرەتایە ک
وتاری یەکەم:

وەرگیژان لە جیھانی مۆدێرندا

وەرگیژان بە درێزایی چەندین سەدە و بۆ
ئەوێ مێچ یاسایەکی تایبەتی پارێزگاری ل
بکات، هەبوو وەک چالاکیەکی مژگی ژیاو و
گەشە ی کردوو. بەلام ئینسیکلۆپیدیا
گەرەکانی دنیا، وەک ئینسیکلۆپیدیا ی بەریتانی،
یان تریکانی ئیتالی، لە کاتیگدا، بە وپە ی گرنکی
پێدانە وە لە بالای وتاریکی دوو درێژدا وەسفی
چۆنیتی نالکردنی ئەسپ دەکەن. کە چی هەر
لە و کاتە دا بە تەنیا یە ک دێر باس لەم چالاکیە
مژگی یە ناکەن کە وەرگیژانە. لە لایەکی تریشە وە،
لە سەر جەم رێکەوتننامە گەرەکان و رێنماو رێسا
زمانە وانیەکانداو لە مانەش گرنگتر لە توێژینە وە
فەلسەفەکاندا، بچوکتین ناماژە بۆ کساری
وەرگیژان وەک بەرھەمیکی زمانە وانی ناکەن.

لە و کاتە شدا کە زۆر بە قوڵی باس
لە پە یوەندیەکانی نۆوان زمان و فیکر دەکەن، زۆر
بۆ بەزەبیانە خۆیان لە باسکردنی وەرگیژان

نه مړۍ وهرگيږه کان توښتکي پسرور و شاره زلو به ژماره ش روو له زيادبوون ده کڼو به هه موو دنيا شدا بلوويونه ته ورو له پښتني گه لي گرنکي ده زگا هرهه نكي و نډاړي و ره سميه کانداه کارده کڼو و نا کړيت له ناستي مافو خوا و نه پتي به ره مه کانياندا بې ده ننگ بين. دياره زړويوني ژماره ي وهرگيږه کان به پله ي په کم ده گه پښته و بڼ زړويوني ژماره ي نه و خو پښتنه گو په پمانگو کولپږه تايبه تيانه ي که له سيږه ي زانکو هره ناوداره کاني دنيا دا ده کړينه وه. نه مه ش بڼ خړي گه وره ترين به لگه ي پښاويستي شارسنانه ته به کاري تايبه ته ندي وهرگيږان. بڼه له مړماندا، پاش ته و اوويوني قوناعي پښنگوي خستني وهرگيږان، نه م پيشه و شاره زاييه بڼ ته ديارده يه کي گه لي به فراواني شارسناني. نه مه ش له شارسنانه تيکدا بايه خ په ي داده کات و ده گه شپته وه که تيايدا به زاندي سنوره کاني زمان گه لي گرانتره له به زاندي سنوره جوگرافيه کان. له راستيدا. سه ده ي بيسستم نقد به ناساني سه رجه م نه و سنورو ريگرو به سته له که گه ورانه ي له پانتايي جوگرافيدا هه بوون. به زاندي و خړي گه يانده هه موو شوپني، به لام نه يتوانيوه نه و ريگره نه بېنواونه بشکيني که به و قولی به دوو مړوي زمان جياواز له يه کتري داده بېن. هر له م باره يه وه گه وره پياويکي وه (قه شه نه گوستين) ده لیت: ته نها وشه يه ده تواني بمانکات به مړوفو پتکه وده مان بېه ستيته وه، که واته دوو مړوي زمان جياواز، له به رامبهري يه کتردا که سميان بڼه وي تريان مړوف نين. نه گه ره ريه که يان ته نها زمانه که ي خړي بزاني.

هه ندي ژماره

له سالي ۱۹۳۲، يان باشتره بلنين ۱۹۴۸، به دواوه. پاش نه وه ي يونسکو (به ياننامه ي وهرگيږان) ي بلوکړده وه. ده توانين نقد به ورديه وه نه و په ره سه نندن و گه شه کړنه ي

چالاکي وهرگيږان بنرختين و له بابه خي گه شه و به رفراوانبووني زياتريشي تي بگه ين.

له بلوکړاوه که ي يونسکو دا (Lindex

(Translationum)، چه ندين ژماره هاتوره، که له ناگامي نامارکړني چالاکي وهرگيږان له چه ندين ولائدا کړکړاونه ته وه، به لام نيمه ده بيت به ورياييه وه بېوانينه نه م ژمارانه... چونکه هه ندي له و ولائانه ناماري نات واور هه له يان داوه به يونسکو و هه ندي ولائيش نه وه نده به ته واري ناماري چالاکي وهرگيږاني له سنوري ولائته که يدا کړيوه، که ديسانوه هره تووشي هه له بوون... يونسکو ته نها ناماري نه و به ره مانه ي ده ويست که له زمانه کاني دنيا وه وهرگيږاونه ته سه زمانه نه ته وه يي دانپشتواني نه و ولائته، نه ک وهرگيږاني له زمانیکه وه بڼ زمانیکي تر به لام له سنوري نه و ولائته دا (بڼ نمونه): نه گه له نيسرائيل، به ره ميک له لاتينيه وه کرابيت به يقناني، نه مه نابي بخړيته ناماري نه و ولائته وه). له لابه کي تره وه گوماني نه وه هه په له هه نديک ولائدا به ره ميک چه ند جاريک حساب کرابيت. هه رچه نده بلوکړاوه که ي يونسکو مه به ستي سه ره کي پيشکه شکردي ناماريکي زانستيانه ي کاري وهرگيږان ني، ته نها ده ي ویت رينمايه ک بيت له باره ي وهرگيږانه وه له جيهاني مؤديرندا، به لام ژماره کان وامان ليده کڼ که هه ندي روونکرده وه بده ين، چونکه له هه ندي ولائدا، به ره مي وهرگيږاي سي سال به يه که وه کړکړاونه ته وه له خانه ي يه ک سالدا نووسراون، بڼه به رامبهري ناوي ولائتي چکوله ژماره يه کي قه به ده بينين گه سه رنج بده ينه نه و بلوکړاوه يه، هه له سالي (۱۹۵۶) وه له هه موو ولائته کانداه ژماره کان پله به پله روويان له زيادبوون کړيوه.

نه مه ش به لگه ي نه وه يه که کاري وهرگيږان له دواي نه و سالوه به شپوه يه کي گشتي له دنيا دا بابه خي په يدا کړيوه، دياره به لگه شه بڼ زيادبووني ژماره ي وهرگيږه کان، نه و زانياريانه ي

يونسكو خستونيه ته بهرچاومان زانياري تاييه تن به وهرگيتران له کيترلي (۱۲) سالدو بابه خيکي گرنگيان هه په بڼ توښنه وه. به تاييه تي له ولاتانه دا که هر له کونه وه چالاکي وهرگيتران هه بووه وهرگيترپيش که ساپه تپه کي گرنگي ناو بواري رووناکبيريان بووه، بڼه ناماري نه م چالاکيه يان دروست و بڼه له په.

ليږه دا له م خسته په ي خواره وه دا، بهرله هه موو شتي سره دمي هه ردم روو له زيادبووني ژماره کان دده پښ، له لاپه ک سال به سال ژماره ي نه و لاتانه ي چالاکي وهرگيترانيان تيدابووه، زيادي کړيووه له لاپه کي ترپيشه وه شان به شاني نه م که شه کړنه بهرهمه وهرگيترپراوه کانپيش زياديان کړيووه. يونسکو (۲/۲) دوو له سر ستي ولاته به هيتو دوه له م نه وگره کاني دنيا ي له و بلاوکراوه په دا کل کړيوته وه له سالي (۱۹۴۸) وه هه تا سالي (۱۹۵۹) ناماري ژماره ي بهرهمه وهرگيترپراوه کانپيش بهرامهريان داناو، به تهنه زانياري دهرپاره ي ولاتي (چين) به دده ست نه که وتووه، که گه لي گرنگه:

ساز	ژماره ي ولات	ژماره ي بهرهمه ي وهرگيترپراو
۱۹۴۸	۲۶	۸۵۷۰
۱۹۴۹	۳۲	۱۰۰۱۴
۱۹۵۰	۳۴	۱۳۵۱۶
۱۹۵۱	۴۴	۱۷۸۳۴
۱۹۵۲	۴۹	۱۶۱۳۱
۱۹۵۳	۴۷	۱۸۱۳۹
۱۹۵۴	۴۸	۲۱۶۷۶
۱۹۵۵	۵۱	۲۴۲۷۴
۱۹۵۶	۵۲	۲۷۶۱۷
۱۹۵۷	۶۵	۲۷۹۷۸
۱۹۵۸	۶۴	۲۹۲۱۳
۱۹۵۹	۶۳	۲۹۶۶۱

هر له بلاوکراوه ي ناوړو داو بڼ هه مان نه و سالانه خسته په کيان به ناو ي نه و ولاتانه خسته ته بهرچاو که سالانه زياتر له (۱۰۰۰ هه زان) بهرهمه ي وهرگيترپراو تياياندا چاپ و بلاوکراوه ته وه. نه م خسته په نه و راستي په ده سه لميني که هه تا هڅه کاني چاپ و بلاوکړنه وه له روو ته کنيکي په وه که شه بگن. چالاکي وهرگيترپيش که شه ده کات. نه م ش به به راوړدکړني ريژه ي ناوکړي نه م سالانه له گه ل سالي بهر (۱۹۳۹) دده ده کوي.

ساز	ژماره ي ولات	ژماره ي ولاتنه کان، له وانه ي سالانه له (۱۰۰۰) بهرهمه ي وهرگيترپراو زياترپان بهرهمه هيتووه.
۱۹۴۸
۱۹۴۹	۰۱	نه لمانيا.
۱۹۵۰	۰۳	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاوا.
۱۹۵۱	۰۵	نه لمانيا، هره نسا، دانيمسارک، پولونيا، چيکوسلاواکيا.
۱۹۵۲	۰۵	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاواکيا، يابان، نه رجه نئين.
۱۹۵۳	۰۶	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاواکيا، يابان، نيپاليا، نيسپانيا.
۱۹۵۴	۰۷	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاواکيا، يابان، نيپاليا، پولونيا... هند.
۱۹۵۵	۰۸	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاواکيا، يابان، نيپاليا، پولونيا، هونده، سڅيه ت.
۱۹۵۶	۱۲	نه لمانيا، هره نسا، چيکوسلاواکيا، يابان،

		ئىتالىيا، پۇلۇنيا، مۇلندە، سۇڧىيەت، ئىسپانىيا، ئىسرائىل، رۇمانىيا، تۈركىيا.
۱۹۵۷	۰۹	ئەلمانىيا، فەرەنسا، ياپان، ئىتالىيا، مۇلندە، سوېد، سۇڧىيەت... ھند.
۱۹۵۸	۱۰	ئەلمانىيا، فەرەنسا، ياپان، ئىتالىيا، مۇلندە، سوېد، سۇڧىيەت، بەلجىكا... ھند.
۱۹۵۹	۱۱	ئەلمانىيا، فەرەنسا، ياپان، ئىتالىيا، مۇلندە، سۇڧىيەت، بەلجىكا، ئىسپانىيا، سوېد، ئەمىرىكا... ھند.

لەو ولاتانەدا كەكارى وەرگىزپان مېژوۋىيەكى
كۆن و پېر بايەخى ھەبوۋە ھەر لەو ولاتانەشدا
زوتترو بەپەلەترىياساي تايبەتى بۇ پاراستنى
ماڧەكانى وەرگىزپو خاۋەنىتتى بەرھەمەكانى
دارىژدلوۋو كارى پىكرادو ۋە سەقامگىرېۋو.
ھەرىم شىۋەيەش ئامارى بەرھەمە
ۋەرگىزپراۋەكان لەو ولاتانەدا ووردنرەو زىاتر
لەراسنىيەۋە نىزىكە. لەم حىستەيەى لاي
خوارەۋەدا، ئامارى بەرھەمى وەرگىزپراۋ
بۇماۋەى سالانى (۱۹۳۴ ھەتا ۱۹۵۹) ى(۷) ولانى
ھەرەگەۋرە دەخەينەۋو، بۇ زىاتر تىگەيشتن
لەبايەخ پەيداكرىنى وەرگىزپان لەدنىاي مۇدېرندا:

ولات	۱۹۳۴	۱۹۳۷	۱۹۴۸	۱۹۵۰	۱۹۵۲	۱۹۵۴	۱۹۵۷	۱۹۵۹
ئەلمانىيا	۴۰۰	۶۸۰	۹۰۴	۱۴۷۷	۱۳۱۸	۱۸۰۴	۲۰۴۱	۲۰۶۸
فەرەنسا	۵۴۶	۶۱۶	۹۰۱	۱۰۰۳	۱۳۳۵	۱۴۵۲	۱۴۱۹	۱۴۶۲
ياپان	۹۲۶	۱۱۷۲	۱۰۶۳	۱۴۱۳	۱۱۲۹
ئىتالىيا	۷۷۹	۶۸۶	۶۵۸	۸۹۱	۹۳۴	۱۱۱۶	۱۴۰۴	۱۳۲۷
ئەمەرىكا	۲۹۰	۳۵۶	۲۹۰	۴۶۹	۷۳۵	۶۲۸	۷۹۹	۱۱۱۳
بەرىتانىيا	۳۴۶	۳۱۰	۳۴۲	۴۷۸	۵۶۴	۶۲۲	۶۱۶	۶۵۱
سۇڧىيەت	۶۹۳	۵۸۵	...	۲۹۴	۴۰۷	۷۷۶	۴۶۰۸	۵۲۳۴

بەشانى بەرنامە دەۋلەتىۋىتۋ دەۋلەتتەكان،
لىستى ناۋى وەرگىزپە بەتۋاناۋاۋدارەكانى ھەر
ولاتىك بەجيا ئامادە بىكرىتۋ لەكانى پىۋىستدا
تۋىژرەۋەكان كەلكى لىۋەرگىن. ئەم كارە ۋەك
ۋتمان ئەنجام نەدراۋە، ھەرچەندە خودى
بلاۋكراۋەكەى يۇنسكو، ئامازەى بەرېنكفستنى
لىستىكى لەو بابەتە كرىۋە كەبەپىنى ئەلفۋېن
ئامادەبىكرىت. لەلاپەكىترەۋە بىۋى ئەۋەى
روانىنمان بەرامبەر وەرگىزپان روۋىتېت.
پىۋىست ئاۋرىك لەبۋارى سىنەما بدەينەۋە،
كەبەۋى فىلمە دۇيلازكراۋەكانەۋە،
ئاسانكارىيەك كراۋە بىۋى كۆپىنى ئەۋ دۇيلازانە
بەنۋوسىن، ئەمەش ژمارەى بەرھەمە
ۋەرگىزپراۋەكان زىادەكات^(۱). بىۋى نمۋنە:
لەفەرەنسا، ھەرچەندە ياساي ھىتلىنى فىلمى

زانىارى ھەرە ئاشكرا ژمارەى بەرھەمە
ۋەرگىزپراۋەكانە لەمەرىك لەو ولاتانەدا. بەلام
بىۋى دانانى چوراچىۋەيەكى گىشتى بىۋى وەرگىزپان
لەدنىاي مۇدېرندا، پىۋىستە لەكۆى بەرھەم
ھىتلىنى دەزگاكانى چاپۋ بلاۋكرىنەۋەى ھەرىك
لەو ولاتانە، لەلىستى جىۋىۋ بابەتۋ بۋارە
جىياجىياكان ۋىدېنەۋە، لىۋى بىۋىلەنەۋە، لەمەش
گرىگىر لىۋىلەنەۋەيە لەلىستى ئەۋ بەرھەمە
ۋەرگىزپراۋەنى بەچاپ نەگەيەنراۋىن. پاش ھەمو
ئەمانە دەتۋانىن لەبايەخۋ گرىكى وەرگىزپان بگىن
لەمەرىك لەو ولاتانەدا. ھەرۋەھا بىۋى دارىشتى
بىۋىكەسەك لەو بارەيەۋە، گەلىك گرىگە لىستىك
بەناۋى وەرگىزپە پىۋىزەكان ئامادەبىكرىت، بەلام
نەلەبلاۋكراۋەكەى يۇنسكوۋاۋا نەدۋاترىش ئەم
كارە ئەنجام نەدراۋە. ھەرچەندە دەۋىۋىشان

بیانی بقی ناو فەرهنسا گهلی توندوتیژ، به لام له ماوهی یه ساڵدا، نزیکهی (۲۰۰) دوسه فیلم دویلژکراون. هه موو نه وانهش که له یواری بهرهمههتیانی سینهمایی و دابهشکردنی فیلمدا کارده کهن، نه و راستیهیان سه لهاندوه که (۳/۲)ی داهاتی نه و فیلمه بیانیانه، به هوی دویلژکردنه وه په یدابوه (۳).

له کلتاییدا، پاش یه که مین کۆنگره ی ریکخراوه زانستی به کان که سالی ۱۸۲۹ له شاری (پیزه)ی ئیتالی سازدرا، ئیتر سال له دوی سال ژماره ی به شداریوانی نه م کۆنگره یه زیانیان کردوه، بقی تیگه ییشتنی نه م به شداریوانه له یه کتر، پیدایهستی به کی زۆریان به وه رگیزی فهوری هه بووه، پسپۆری و شاره زانی وه رگیزه کان رۆلێکی هینده گرنگیان له و کۆنگره دا گێژاوه، که بوونه ته مایه ی هه میشه زیانبوونی ژماره ی ریکخراوه زانستی به کان، تاگه ییشترته (۱۵۰۰) ریکخراوه.

له بلاوکراوه ی تایبهتی کۆنگره ی نۆوده وه تی زانستدا، که سالی ۱۹۶۱ سازدراوه (۳) ژماره ی به شداریوان (۱۳۲۰) ریکخراویوون. نه مانه هه ر هه موو له یه ک کۆنگره دا به شداریوون و دواتریش به جیا کۆنگره ی گچکه تریان به ستوه. نه مانه له سه رتا پای ولتانی دنیاوه هاتوون و به بی وه رگیزی، نه یان توانیوه به رنامه کانی به کتری شاره زاین یان نه توانراوه ئالوگۆپی بازرگانی و زانستی نه دجام بدری.. هه ر له و ساله دا (۷۵۴) ریکخراوی زانستی و مه له بنده کانی توژی نه وه ی زانستی کۆنگره ی تریان به ستوه.. که واته وه رگیزی نه و هونه رمه نده به هره مه نده یه و هه رواش ده مینیتته وه، به پیی نه و ژمارانهش که خستمانه روو، له جیهانی مۆبیرندا، زۆد چالاکتر رووه و گۆرانی گه وره به وه و پیشه وه ده چی... هه تا ده گاته نه وه ی که به ته واره تی ببیتته چالاکی به پیشه سازی..

وتاری دووه:

چهند پیناسه یه ک..

به رله وه ی بچینه ناو باسه که وه، بابیرسین وشه ی وه رگیزان Tradurre چۆن په یدابوه و مانای چی به. میژووی نه م وشه یه و هه موو نه و زاراوانه ی نه و مانایه یان به خشیوه، له گه ل میژووی نه و که سانه دا که به م کاره وه خه ریک بوون، میژوویه کی نووودریژه و پتویسته هینده ی گرنگی به وشه کان ده دری، که لیک زیاتر بایه خ به شارستانیته Civiltà بدری.

وشه ی TRADUCTEUR ی فهره نسی وشه یه کی تازه یه، به که میگه دلناییه وه په یدابوونی نه م وشه یه ده گه پتته وه بقی (ETIENNE DOLET / ۱۵۰۹ - ۱۵۴۶). نه م وشه یه به ره چه له ک ئیقالیه و پاش به کاره مێتانی له لاپه ن نووسه ری ناویراوه وه ئیتر ده م وده ست ناویانگی په یدا کردوه. هه ر له م باره یه وه بقی دلنایبوونی ده توانین سه رنج به دینه کتیبی (DEFENCE ET ILLUSTRATION DE LA LANGUE FRANCAISE) که له لایه ن JOACHIM DU BELLAY یه وه نووسراوه له سالی ۱۵۴۹ دا. نه م نووسه ر سێ وتاری گرنگی کتیبه که ی ته رخان کردوه به (TRADUCTEUR) و (TRADUCTION).

وه رگیزی فهوری

(INTERPRES) و (وه رگیزی رینوسوس - TRANSLATEUR).

به ر له نیوه ی سه ده ی شانزه هه م، ئایا چ ناویکیان له م چالاکیه ناوه، چیان پێ وتوه؟ زاراوه فهره نسییه هه ره کۆنه کان نه مانه: . TRANSLATION. TRANSLATEUR. TRANSLATER که هه ر له سه ده ی سیانزه هه مه وه به پیی به لگه نامه میژوویه کان. نه م زاراوانه به کارهاتوون. (هه ر هه مان نه م زاراوانه شن، که په پنه ته وه بقی ناو زمانی ئینگلیزی و

تائە مۆش لەو زمانەدا بەزیندوویی ماونەتووە
وەک:

TRANSLATION, TO TRANSLATE
سەردەمەش کە باسەمان کرد، چەند زاراوەیەکی
لاتینی وەکو: INTERPRETARI, INTERPRES
بەکارهاتوون. ئەم زاراوانەش لەمانادا هەربو
جۆرەکی وەرگێڕان (فەوری بەنوسین) ی لەیەک
زاراوەدا کۆکردۆتووە: لەلایەکی ترەوە هەپ
لەسەدەیی دواوە هەمەوێ زاراوەی تایبەت
بەجۆری یەکەم (وەرگێڕانی فەوری) هەبووە
بەکارهاتووە وەک زاراوەی فەرەنسسی -
TRUCHEMENT. کە لەمانادا هەمیشە لەزاراوەی
TRANSLATEUR جیاکردۆتووە، کە بۆ جۆری دووەم
بەکارهێنراوە.

کۆتایی سەردەمی زاراوە لاتینیەکان، کەم
تازۆر، دەبێتە سەرەتای سەردەمی یەکەمین
جیابوونەووە پێناسەکردنی زاراوەکان و
تایبەتەندیتی جۆرەکانی وەرگێڕان
دیاری دەکری. بۆ ئەو کارە ی بەزمانی قسەکردن
ئەنجام دەدری زاراوەی (INTERPRETE -
وەرگێڕانی فەوری) بەکاردیت و بۆ ئەو جۆرەشیان
کە بەزمانی نووسین ئەنجام دەدری. زاراوەی
TRADURRE (وەرگێڕان) بەکاردیت. هەمان ئەم
پێناسەکردن و جیاکردنەووە تائە مۆش هە
بەکار دەهێنری: وەرگێڕانی فەوری و وەرگێڕان
بەنوسین. گەرچی هەردوو جۆرەکە لەلایەن یەک
تاکە کەسیشەو ئەنجام بدریت. بەلام دووجۆر
چالاکی گەلی جیابوون، لەسەر میتۆدی جیابوون
داپێژاون، تەنانت لەهەندێ لایەنەو
هەریەکیان پێویستیان بەشارەزایی و پسپۆری
ئەوێندە جیابوون هەبە، کە لەبەرانبەر یەکترا دژ
دەوێستەو. لەبەشەکانی داهاویدا باشتەر لەم
بارەوێ دەنوێن.

بۆ ئەوێ ناویک لەو چالاکیە تایبەتمەندانە
بنریت. لەبەرەبەیان سەردەمی مۆدێرن داو
بەکاریگەریتی چەندین ھۆکاری میژووویی،

زنجیرەیک زاراوەی نوێ پەیدا بوون، کە لەپەڕی
ماناوە یەک سەرچاوەیان هەبوو لەفۆرمدا
جیابوون.

بیرۆکە (پەڕاندنەو)، ئاسانکاری
لەپەڕاندنەوێ شتێک لەزمانیکەو بۆ زمانیکێتر،
یان بیرۆکە (کوێزانەو)، گواستنەوێ مانای
ئیدیۆمیک بۆ زمانیکێتر، هەر هەمان بیرۆکە
کە لەسەردەمی لاتینەو دەست پێدەکات و
بەشێوەی (پەڕاندنەو) -TRA

(DUCCO) یان (گواستنەو) -FERO (TRANS -
TRANSLATUS) کەرابردووی تێنەپەری دەبێتە -
هەتا دەگاتە زاراوەکانی ئەمۆ لەدنیا دا بۆ
وێنەکردنی ئەوکاری وەرگێڕانە بەکاردیت وەک
زاراوەی (TRADURRE) ی ئیتالی و (RADLIRE) ی
فەرەنسسی و (UBERSETZEN) ی ئەڵمانی و
(PEREVODIT) ی روسی. ئەکە هەر لەم
فۆرمەیاندا. لەفۆرمەکانی تریشیاندا وەک
(TRANSPORTER, TRANSPOSER, TRANSILLES).

هەرەموویان دەریپێی جۆراوجۆرد بۆ گۆپینی
بەرەمێک لەزمانیکەو بۆ زمانیکێتر... بۆ
وەرگێڕان^(۱).

وەرگێڕانی دەق - VERSIONE - و
وەرگێڕانی مانایی - TRADUZIONE

سەرەتا پێویستە لەو راستیە دنیابین
کە کاریگەرترین فاکتەری جۆراوێر و بەرەو
پێشەوێ بردن و پەیدا بوونی پێناسە و وردترو
بەناگاتری کاری تایبەتمەندی وەرگێڕان.
دەگەریتووە بۆ کەلتووری ئایینی و تەفسیری کتێبە
ئاسمانیەکان. هەرلێرەوێ بریان والتون (BRYAN
WALTON) - مامۆستای تیۆلۆژیای زانکۆی
کامبریج - لەسالی ۱۶۵۷دا. لەکتێبە
بەناویانگە کەیدا: BIBLIA SACRA POLYGLOTTA,
بەوپەڕی پسپۆری و شارەزاییەو شتێو
جۆرەکانی وەرگێڕان دیاری دەکاو پێناسە دەکاو
لەیەکتریان جیا دەکاتووە.

بقی هر جۆر زنجی وەرگێڕان زارواوهیهك دادەنێ، كه تائەمێۆ لە زمانەكانی دنیا دا بەكار دەهێنرێن. ئەم توێژەر وەهیه، ئەم جۆرانی وەرگێڕان لەیهكتر جیا دەكاتهوه:

١. VERSION = وەرگێڕانی دەق

٢. LA VERSIONE INTERLINEARE =

وەرگێڕانی دەق بەتەفسیر وە

٣. TRADUZIONE = وەرگێڕانی مانایی

٤. L'INTERPRETAZIONE = وەرگێڕانی

داڕشتنە وە

٥. PARAFRASI = وەرگێڕانی خوێندنگی

ئەم زارواوانە لەكەلتوری ئایینی دا سەرەلە دەن و دەچنە ئێو كۆشك و تەلاری فەرەنگی كلاسیكە وە، ئێتر لەوێ دا مەتا كازیوێی سە دە ی بیستەم بە زیندوویی دە میتنە وە. بئە ماكانی لەیهك جیا كێر نە وە ی ئەم جۆرانی وەرگێڕان دە بئە مایە ی گەورە ترین و دور و درێژ ترین گفتوگۆ لیكۆلێنە وە ی زمانە وانی و ئە دە بی، چە ندین پسیقۆ شارەزا لە بارە یانە وە دە نووسی. لە ئینسیكلۆ پیدیای DIDEROT - سالی ١٧٥٦ دا، لە وتاری تایبەت بە (وەرگێڕان - TRADUZIONE) دا، نووسەر هەولێ داوێ راویقوونی سیسە دە لە بارە ی وەرگێڕانە وە، لە وتارە كەیدا چڕ كاتە وە.

دە پرسێ: ئایا كێیكی جیا بوونە وە ی وەرگێڕانی دەق VERSION - لە وەرگێڕانی مانایی TRADUZION - چیه؟

لە وەلامی ئەم پرسیارە دا دە لێت: ((وەرگێڕانی دەق وە واتە وەرگێڕانی حەرفی بەرەمێك، كە واتە هەركیز لە گەل وەرگێڕانی مانایی دا دوو زارواوێ هاومانانین^(١) لە چە ندین روو وە لەیهك جیا وازن. یەكە میان (VERSION) وەرگێڕانیکی وابەستە بە بونیادی زمانە وانی زمانە ئێسلیە كە وە، وەرگێڕ لە سنوورێکی تەسكدا كارەكێی ئە حەم دە دات، بە ستر وە یە بە پرینسیپە كانی زمانی بەرەمەكە وە، بەلام

دووە میان (TRADUZIONE) بێ تاكانە بەرامبەر مانای (مجردی) وشە وەر پرینە كان دە وەستێ، مانای ئە وەر پرینە لە زمانە تازه كە دا دە نۆزیتە وە وە بێ پی بونیادی زمانە تازه كە دا ئیدە پۆزێ. ئیدە پۆزێ بە حەرفی وەر ناگێڕێ. بگرە دە گە پۆت بە دای ئیدە پی هاومانای ئە وە لە زمانە تازه كە دا، كە واتە لە میاندا وەرگێڕ دە بیت بە هە مان ئاست شارەزایی لە هەروێ زمانە كە دا هە بیت، پاش ئیگە شتێ لە مانای وەر پرینە كان، دە گە پۆت بۆ نۆزینە وە ی شێوازی ناخاوتنی ئە وەر پرینە لە زمانە تازه كە دا^(٢).

لێرە دا دە توانین ئە و بئە مایە ی لە میتووی كۆندا هە بوون بۆ جیا كێر نە وە ی دوو جۆری وەرگێڕان لەیهكتری بە ناشر كراتر بخەینە بەرچا و، جیا وازی وەرگێڕان بە نووسین لە وەرگێڕانی فەوری - بە قسە كێر ن - یان جیا وازی وەرگێڕانی دەق وە یان جیا وازی وەرگێڕانی مانایی كە نا ستر وە بە (بێ وە فا جوانە كان)، لێرە دا لە بەر نە وە ی وەرگێڕ ئازادە، بەلام پاش دە نووسی، لە ئازادە یە كەیدا بەرامبەر دە قە ئێسلیە كە بێ وە فایە و لە داڕشتنە وە ی نوێشدا كاریكی جوانكاریی ئە حەم دە دات. یان جیا وازی ئێوان وەرگێڕانی خوێندنگی و وەرگێڕانی ئە دە بی. ئەم دوو جۆرە بەر دە وام لە دایە تیکرێنی یە كێر دێ و هە ندی جار گالێش بە یە كتری دە كەن. بەلام لە راستی دا بئە ماكانی جیاكاریی ئێوان دوو جۆری وەرگێڕان، ئە وە ندە سنوور دارین كە یاس دە كێر ن، نووسەری هە مان وتاری ئینسیكلۆ پیدیای ناویرا و لە شوێنیكی تری وتارە كەیدا دە لێت: ((بێ سی و دوون. هونەری وەرگێڕان لە وەرگێڕانی دەق وە قە دا دە ر دە كە وێ؛ بۆیه ئە و شێو وەرگێڕانە ی بە لا وانی خوێندكار رائە دە كێ وەرگێڕانی دەق وە قە: هەر لە بەر ئەم هۆیه شە؟ وەرگێڕە لاو كسان؟ لە بەرەمە كانی سەرە تایاندا؟ ناتوانن و نا بیت لە وەرگێڕانی دەق وە قە لا بدە ن)). لە پاش ئە زمونێکی نۆد

نه وکاته ی ده بڼه وەرگټړنکی پسپوړو بهرهمی وەرگټړانی ته واوه تی پټشکه ش ده کهن. ښتر وەرگټړانی ده قاوده ق ته نها وک قوناغی په که می ته منی به هرهمه ندیان ده میتینته وه. له لای نه وەرگټړه پسپوړانه ش. گرنګیدان و بایه خیال به لایه نی نیستیګای داپشتن و پاراستنی شیوازی تاییه تی خو یان وک (STILE) ټیک، هرګیز به (بی ټوه فایی) پاساو نادریته وه.

ده سته واژه ی (بی ټوه فای جوانه کان) دانراوی قه شه په کی رووناکبیره به ناوی (BATTEUX) که له شویټنکی تردا ده لیت: - وەرگټړانی بهرهمیک نابیت به هیچ شپوه په ک کم وزیاد یان گړانکاری له ده قه نه سلپه که دا بکړیت که واته نه (VERSIONE) ته واوه و نه (TRADUZION). زاراوه ی (COMMENTO) دروست تره. واته (لیکدانه وه تاویل). له سده ی هه ژده همد. گهر له لایه ک نه د ب به نه وپه پی هوشیاری په وه تیوریزه ی (بی ټوه فای جوانه کان) ی کردبیت. نه و له لایه کی تره وه له کړشک و ته لاری هرهمه نگدا ه ولی دراوه بؤ ټوژینه وه ی ناوه راستنکی دروست له نن یان ئازادی رافه کړن له لایه ک و (کټیله یه تی) وەرگټړانی هر فبی له لایه کی تره وه. واته دروست کړنی وەرگټړاننکی خویندنگی -

PARAFRASI - که ژور به و فایی بؤ ده قه که، یان راستره بلنن به پی ی زاراوه نوی ټیکه کان، دارشتننکی خودی یان ئازادی کی گونجاندن هه بیت نه بی ټوه فایی تیدابیت و نه کټیله یه تی.

بڼه ماکانی جیاکاری نیوان (VERSIONE - ده قاوده ق TRADUZION - مانایی) ^(۷) هیچ مانایه کی تر ناګه یه نن، نه وه نه بیت که بڼه مای جیاکاری نیوان وەرگټړانی هر فبی (TRADUZIONE LETTERARIA) و وەرگټړانی نه ده بی (TRADUZIONE LETTERARIA) ن، نه مه ش له سه رتای سده ی ټوژده هه مه وه کاری پی کراوه. له لایه کی تره وه نه م بڼه مایانه ی جیاکاری نیوان (ده قاوده ق - مانایی). که ښنسبکلو پیدیا هه ولده دات به پیدایو یستی نیوفهره نگ

پاساوی بداته وه. له راستیدا بڼا غوړه چه له کټکی. له سده ا سده میژوویسی هه یه. له م باره په وه ده لیت: ((به رامبر به وەرگټړانی ښنجیلی گریکی یان لاتینی. زاراوه ی (VERSIONE - ده قاوده ق. ده بن به کاردیت؟ به رامبر به بهرهمیک تریش که تازه ده کړیت؟ زاراوه ی (TRADUZIONE - مانایی) به کادیت، که واته په که میان تاییه ته به وەرگټړان له زمانه کونه کانه وه و دوو میان تاییه ته به وەرگټړان له زمانه تازه کانه وه)). نه مه ش رای (LITTE) په که له سالی (۱۸۸۱) قاموسنکی داناه و له باره ی وەرگټړانه وه و تاریکی تیانوسویه بؤ ئالوژکړنی شنه کان، له قوناغی کی تردا، رټیازیک په پیدا ده بیت به ناوی ((به کارهینانی مؤدیرن))، که له وه ده چېت ئاوردانه وه په ک بیت بؤ سر له نوی رنګسخته وه ی په یوه ندیه کانی نیوان هه ردو زاراوه ی (TRADUZIONE - VERSIONE)، که دوه میان به و شپوه په پیناسه ده کات که کارنکی بایه تی په، زانکو یی، پسپوړی په، له کاتیکدا په که میان (به تاییه تی نه و نه ده ی په یوه ندی به ده قه نه ده بیه کانه وه هه بیت) نه و شپوه وەرگټړانه په که و به سته په به ه لټوژدنی تاکه که سی خودی وەرگټړ خویه وه، له ژوریه ی کاتدا نووسر هر بؤ خوی له میاندا ده بیت و وەرگټړی بهرهمه کی خوی: نمونه ش نه وه په که کاتیک شایه ټیک شایه تی ده دات، پی ی ده لټن (VERSIONE) که بیتګومان تاکه که سی و خودی په نه وکاری شایه تی دانه - به رامبر نه و به سه رها ت کاره ساته ی بینوییه تی به شیوازی تاییه تی خوی. له بهر نه وه، چ له فهره نساو چ له نیثالیا، نه و حال ته خراوه ته بهر لیکدانه وه، که وک دیارده په ک له و دوو ولا ته دا ده رکه و تووه، دیارده ی نه و وەرگټړانه ی خودی نووسری بهرهمیک بؤ بهرهمه کی خوی ده کات.

نه م کاره ش وک (و وەرگټړان) ناوزه د ناکات و ناوی لډه نیت (VERSIONE). واته نه گهر نووسریکی فهره نسی وک (PAUL VALERY) بهرهمیک خوی بکا به ښینگیزی، نانوسن

(وهرگيتراني بقى نينگليني) دهنووسيت
(VERSIONE) ي نينگليني فلانه کتيم.

وهرگيتراني مؤدیرن

کاتی نه وه هاتوه، به راستی له خومان
بیرسین، له مړدا کاتیک ده لپین (وهرگيتران -
TRADUZIONE) مه به ستمان له چي په؟

۱) وهرگيتراني دتپه دتپ (که له نتيوان دتپه کاني
دهقه نه سلپه که دا دهنووسرته وه) وديان دتپه دتپ
له لاپه په به رامبه ريدا (دتپ به رامبه به دتپ). هر
دووشپوه که. هه ردهم به وهرگيتراني هه رفي
دهناسرې. به تاييه تي به که میان (واته له بوشايي
نتوان دتپه کاني دهقه نه سلپه که دا) له دووه میان
به هه رفي تر دهناسرې که ده کړي که ميک به نازادتر
له قه له می بدهين. هه رچه نده ملکه چي دريژي
دتپک يان نيوه دتپي شيعرکيش بيست. وهک
نموونه په ک بق جوري به که م. ده توانين نامازه بق
وهرگيتراني (PARADISE LOST) ي ميليتون بکهين
که له لايه ن (LUNEAU DE BOISJERMAIN) هوه
کراوه به هه رهنسي. وديان نه وه ي (کومندياي
خواه نديي - DIRINA COMMEDIA) که (MAXIME
FORMANT) وهرگيترپاوه: له کاتيکدا بق جوري
دووه ده توانين نامازه به (GIORNO) ي (PIERINI
پيريني) بکهين که به رهمي وهرگيترپراوي
(SEBASTIAN CAMUGLI) وديان (کومندياي
خواه نديي) وهرگيترپراو له لايه ن (LONGNON) هوه
(وهرگيترپانتيکه که زور زور نزيک بقته وه له دهقه
نه سلپه که، که دتپ به دتپ به رامبه ري يکن)).

وديان وهرگيتراني (نه نتيولزيای شيعري
نينگليني) له ناماده کړندي (LOUIS CAZAMIAN)
که (جگه له هه ندي حاله تي زور ده گمن. نيت
وهرگيترپانتيکه. دتپه دتپ: واته به رامبه به هه موو
دتپيکي نينگليني، دتپيکي هه رهنسي دانراوه.))
له لايه ن ره خنه گريکي نه ده بي وهک (PAUL
VALERY) زور به توندي نه م جوراني وهرگيتران
دزيه تي ده کړان و پي تي ده ونن: قاماده کړندي

نه نه تومي - توپکاري -، پي تي واپوو، وهرگيتراني
له و جوره ده بپته هوي زينده به چال کړدن و
ناشتني نه وه دهقه بيانيه جوانانه. که چي
نووسه ريکي تری وهک BENEDETTO CROCE زور
پشتگري لي ده کړدن - که پي ده چيت زياتر وهک
وه زيري په روه رده قسي کړدي نه ک وهک
ره خنه گريکي نه ده بي - چونکه له و باره په وه
ده لي: نه م وهرگيترانه، ساده ترين و بيگه رديترين
ناميري په روه رده بي و فترکړدن، خوينه
ده تواني به و هوي وه تي بگات و شيته لي بگات و
ره گه زه پتيگهينه ره کاني لاناشرکراپيت، چونکه
کورنکراوه ي وشه کاني زمانه نه سلپه که به زمانه
تازه که ده خريته به رچاو.

به لام بولنديايي هه موو لايه ک، گه رخومان
بهاوينه جوانکاري هونه ري دهقه کانه وه، نه و
له نه فره ت کړدن و تاوانبارکړندي نه و وهرگيترانه
زياتر هيچي ترمان پي تا کريت، چونکه
له قوتابخانه کاندا نه و شيعره جوانانه به شيوه ي
په خشان و رده گيترن، چه پ و راست که وتونه ته
قه تل و عام کړندي شيعره کان؛ هه رچه نده
له راستيدا به بي وهرگيتراني دهقاوده قي نه و
شيعرانه به شيوه ي په خشان ناتوانين فيري
خويندنه وه ي به رهمه کاني شاعيراني گه وري
وهکو (ORAZIO) و (PINDARO) بيين: به پيچه وانه وه
زور ياشه که ناويه ناو فيريين چو ن له شاعره
ميلپه کانمان تي بگهين. بق نمونه هه ندي
له شاعيراني سه ده ي سپانزه هه ممان وديان
ته نانت شاعيراني وهکو (FOSCOLO) و
(LEOPARDI) و (CARDUCCI)، نه مانه به بي نه و
شيوه وهرگيترانه. مه حاله ليان تي بگهين - .
وهرگيتراني دهقاوده قي نه و به رهمه مانه - يان
به شيوه ي په خشان يان لاسايي کړدنه وه ي کيش و
قافيه کانين - پتيويسته هه ميشه به به راورد له گه ل
دهقه نه سلپه کاندا نه دجام بدرين.

ب) وهرگيتراني هه رفي (يان بابليين وشه
به وشه). نه و وهرگيترانه په که له کړندا کراوه

له لایه ن وەرگێره کانی نووسین و ریتووسه وه
(ئهمانه په نایان بربوه بۆ وەرگێرانی هه رفیی
نه که له بهر پاراستنی لایه ن هونه ریی و داپشتنی
تایبه ته ندانه ی ده قه کان. بگه ره له بهر پینداویستی
تیق لۆژی و نایینی)، وه یان جگه له مانه نه و
که سانه ی له بواری ئینسیکلۆپیدیادا کاریان
کړدوه، یان ته نانه ت یه کێکی وه کو
(BENEDETTO CROCE)، نه مانه ش هه ر نه م شیوه
وه رگێرانه یان به پێی پیویست به باش زانیوه.
به لام له م پرۆژه یه ی ئیمه دا، توێژینه وه و
لێکدانه وه ی نه و شیوازه کۆنانه ی وەرگێران
جینگایان نابێته وه.

(ج) وەرگێرانی مۆدێرن: به مانای ته واره تی
خویه وه. له نموونه هه ره باشه کانیدا نه م جۆره ی
وه رگێران، ده رته نجامی سه رتاها نه زمونی
رابوردوه له م بواره دا: نه م جۆره ده یه وئ
هینده ی ده توانی. ریز له زمانه بیانیه که بگرت.
له وشه به وشه ی، له سه رجه م داپشتنی
تایبه ته ندی وه له هه موو شیوه و شیوازی تایبه تی
زمانه که. له گه ل نه وه شا زۆر به باهه خه وه
ده روانیته پاراستنی تایبه ته ندیتی زمانه تازه که و
به م شیوه یه له هه مان کاتدا ریز له رۆحی زمانه
ئه سه لیه که ده گرت و ناگای ته وایشی له زمانه
تازه که یه: هه موو نه مه شا به هیشته وه ی
وه فایه کی زۆر بۆ ده قه ئه سه لیه که. که نابیت لی
که م و زیاده کات و نابیت هه یجی لی بگرت...

وه رگێران وه کو (METAFORA . مجان)

ئه مڕۆ که وەرگێران بۆ ته بابته تی توێژینه وه ی
زانستی توندو تۆل له لایه ن هه موو پیاوانی لۆژیک و
ماتماتیک و زمانه وان و نه وانه ش که ده یانه وئ کاری
وه رگێران چکۆله بکه نه وه بۆ زنجیره یه ک مامه له ی
تۆتوماتیکی. پێنجیت کاریکی بی که لک بیت.
ئه گه ر به نه و په پی ورده کاری یه وه (وه رگێران
TRADURE) پێناسه بکه ین به هه موو به کاره یانه
(مجان) یه کانیه وه. ئاسایی یه. که هه یج که سێک بیر

له بهر لۆر دکر دنی زانستیانه ی وەرگێرانی ته واره تی
(مه به ست له گه رانه به دوا ی نه یینه کانی هونه ری
وه رگێراندا) ناکاته وه له گه ل نه و کاره ی که نه نجام
ده دریت له لایه ن ئه کته رێکه وه و پێی ده ورتیت:
نه م ئه کته ره زۆر به جوانی نمایشی یان
ته رجه مه ی هونه ریی (شالیر) ی شکسپیر ده کات.
وه یان له گه ل نه و هونه رمه نده مۆسیقی یه دا
که پێی ده لێن: پیاوێزه نیکی زۆر چاکه و نمایشی
یان ته رجه مه یه کی به وه فای به تۆفان ده کات. (لێره
مه به ست له به کاره یانه ی وشه کانه له نێوان.
نمایش - و. ته رجه مه ی هونه ریی - دا - وەرگێر)
به لام له م سالا ته ی دوایدا چه ند توێژه وه وه یه ک
هه ولیاندا وه که کاری وەرگێرانی به ره مه یه ک
له زمانیکه وه بۆ زمانیکه دیکه به راورد بکه ن
له گه ل نه و یارانه ی تر که زمان به هه مان شیوه
وشه ی (TRADURRE - وەرگێران) تیایدا به کار
ده هێنن. له وانه یه، به بی (مجان) بتوانین بلێن،
ئامێزیک (ستینۆگراف - بروسکه) کاتی
به زمانیکه ئاسایی نامه یه کی ده ده ینی ده بیت
نامه کان (وه رگێرین) بۆ چه ندین سیمبۆلی
بروسکه یی، یان کارمه ندیکه تیلێگراف کاتیک
نامه یه ک یان نووسراویکی ده ده ینی
(وه ریده گێرتنه) سه رچه ندین (مۆرس) ی تایبه ت
به ته له گراف. یان ده قیکه ئاسایی
که (وه ریده گێرینه) سه رنووسینی تایبه ت
به کویره کان (به رجه سه ته). ئهمانه هه موو وشه ی
(وه رگێران) یان بۆ به کار ده هێنین، ته نانه ت (اله
العاسبه) ش هه ر وەرگێرانی نه و ژمارانه یه
بۆ چه ندین کاری جبری. ئایا نه مانه هه موو
پێکه وه ده توانن روناکی بخه نه سه ر میکانیزمی
قوولی کاری وەرگێران؟

سه ره پای نه و هه موو توێژینه وه و
لێکدانه وانه ی که تا ئیستا نه نجام دراو⁽⁴⁾ به لام
ناچارین له وه لامی نه و پرسیاره دا بلێن... نه خیر.
له بهر نه وه ی هه موو نه و کارانه ی لای سه ره وه
هه رنه و نه ده په یوه ندیان به کاری (وه رگێران) وه و

هه.یه. که هه مان کرداریان بۆ به کارده هینین وه ک
شکلی کرداری (وه رگیزان). به لام له راستیدا
هه ره موویان کومه له کارینن نۆر نۆر جیاوازن
له کاری وه رگیزان.

(أ) گۆرینی لۆریمی وتاریکی گوتراو، بۆ
وتاریکی نووسراو، به م کاره دهوتری
TRASCRIZIONE^(۱) - یان وتاریکی گوتراو به شینوه
زمانیکی تاییه تی ناوچه یه که نا نووسریته وه .
کاتی ده کریت به نووسین له لایه ن تویره وه یه کی
زمانه وانیه وه . به مهش هه ره مان شت دهوتری.
گه رچی راستتر وایه به م حاله تانه بلین
تیبینگه رایي NOTAZIONE . که نه سه سه
لاتینیه که ی - SCRIPTIO - یه . چونکه به راستی
خه ریکه زارلوه ی - TRASCRIZIONE - ده گاته
ئه ومانا پهر له خه یال و نه فسانه یه که ده توانی
نووسراویک بگۆریتته وه بۆ شینوه نووسراویکی
تر. که له سه دا سه ده نه م بۆ چوونه گه لیک جیاواز و
دووهره له مانای راسته قینه ی خۆی.

(ب) کاتیک وتاریکی نووسراو له رینووسیکه وه
بگۆریتته وه بۆ رینووسیکی لیکه . له راستیدا
ئه مهش حاله تیکی لیکه ی جیاوازه ، یاساو
رئساکانی به ته واوه تی جیاوازن. نه گه ر
به شینوه یه کی گشتی به هه موو نووسراویک بلین
سیسته میکی (جفره) نه و نه م کاره : گۆرینی
جفره یه که بۆ جفره یه کی تر. بۆ نمونه گۆرینی
ده قیقی فهره نسی له نووسینی ئاسایی یه وه ، بۆ
نووسینی بروسکه یی (ستینۆگراف) (وه که ده زانن
ستینۆگراف حساب بۆ ORTOGRAFIA - نیملا ی
شینوه و تنی تاییه تی فهره نسی ده کاتو:
راسته وخۆ ده نگه فهره نسیه کان وینه نا کریت
به سیمبۆ له کانی ستینۆگراف. به لام ناشکرایه بۆ
کاری بروسکه یی به ره له هه موو شتی ده بی بزانی
بنووسین). نمونه یه کی تر: گۆرانه وه ی ده قیقی
نیالی له زمانی ئاسایی یه وه بۆ زمانی (مۆرس -
MORS) (تاییه ت به ته له گراف) یان گۆرینی بۆ
شینوه رینووسی به رجه سه ته کراو (تاییه ت

(به کۆیره کان). یان بۆ سیمبۆلی تاییه تی
(کریتۆگراف) (بۆ نمونه ۱=ا؟ ۲=ب؟ ۳=ج...
هتد). هه موو نه م کارانه پی یان دهوتری -
TRANSLITTERAZIONI^(۲) نه مهش مانای گۆرینی
نووسراویکه له رینووسیکه وه بۆ رینووسیکی دیکه
(پیت به پیت): بۆ نمونه گۆرینی (پیت
به پیت) ی و شه یه کی رووسی وه کو "СМОРАГ"
واته : قاموس؟ به ئه لفوبی ی لاتینی ده بیته
(SLOVAR). نه م گۆرانه گاریانه ی جفره ؟ ده بته
جۆرێک له - TRANSLITTERAZIONE - نه گه ر له
(ئه لفوبی) به که وه بگۆریتته وه بۆ (ئه لفوبی)
یه کی تر. به لام له (پیت) ده گانه وه ده په رنه وه بۆ
(برگه - SILABA) کان. واته وینه کردنی ده نگه کان
برگه به برگه به ئه لفو بییه کی تر. هه ره موو نه م
کارانه (واته گۆرینی نووسراویک له زمانیکی
ئاسایی نووسراوه وه بۆ ستینۆگراف؟ یان بۆ
شینوه ی نووسینی کۆیره کان؟ یان بۆ ئه فوبی ی -
جفره - کریتۆگراف... هتد) به ته واوه تی جیاوازن
له کاری وه رگیزان - TRADUZIONE : هه ره موویان
کومه له کارینن، جی به جی ده کرینن و نۆر
به ساده یی له شینوه ی و شه ی گوتراوه وه ده گۆرین
بۆ و شه ی نووسراو، به لام به هه یج شینوه یه ک
په یوه نده ی به مانای نه و وشانه وه نی یه .
به هه ر حال، کارگێری ئامیزی ستینۆگراف، نه و
که سه ی که وتاریکی نووسراو - TRANSLITTARE -
له رووی (ئه لفوبی) وه ده گۆرێ بۆ سیسته میکی
(جفره) یان (مۆرس) یان (به رجه سه ته کراو -
BRAILLE). یان نه و که سه ی که نووسراویک ده کاته
کومه لی (جفره) ی تاییه ت به ئامیزی
(CRITTOGRAF - کریتۆگراف)، ته نانه ت نه و که سه
شاره زاو پسپۆره ش که (زارلوه) یه کی قسه پی کراو
ده گۆرێ بۆ زمانیکی نووسراو، ده توانن نۆر
به چاکی کاری خۆیان نه دجام بدن، بی ته وه ی
له یه ک و شه ی نه و وتاره ی که رینووسه که ی
ده گۆرن بۆ رینووسیکی تر تی بگن! (بی گومان
مه به ستمان له گۆرینی ده قیک نی یه له زمانیکی

ناساییه وه بۆ زمانیکی تر، له کاتی کدا کاری (وه رگێتر - TRADUTTORE) نه وه یه که ده بیته له سه رجهم مانای و وشه کانی زمانه نه سلیه که تی بگات، بۆ نه وه ی به چاکی وه ریبگێرتنه سه ر نه و زمانه تازه یی که ده یه ویت: که بێ گومان ناتوانی به بی تیگه یشتن (ترجمه) بکات.

که واته، سه رجهم نه وه ولانه ی به به رده وام دراوان بۆ دامالینی نه یینی کاری وه رگێران، به هۆی به راورد کردنی وه به (گۆرینی گوتراو بۆ نووسراو، گۆرینی رێنوس، گۆرینی زمانیکی ناسایی بۆ سیسته میکی (جفره) یان (مؤرس) یان به نووسین کردنی گوتراویک که به (زاراوه) بیه ک وتراوه نانوسری، هه ره موو نه مانه مایه پوچ ده میتنه وه، چونکه ده توانن ته نه ا هه ندی هاو شیوه ی روو کهش له کاری وه رگێران دا به مان، نه مهش به هۆی به کاره ی تانی چه ند (مجان) یک له گه ل وشه ی (وه رگێران - TRADURRE)⁽¹¹⁾ دا. له به ششی داهاتوودا، باسی حاله تی (EMILE DE LAVENAY) ده که هین که زۆریه توندی دژی به کاره ی تانی وشه ی (وه رگێران - TRADURRE)، هه رجاریک که بکار دیت بۆ باسکردنی گواسته وه ی نووسراویک له سیسته میکی سیمبۆلیه وه بۆ سیسته میکی تر هه روه کو نه و توێژه ره وه یه ده لیت: وشه ی وه رگێران ته نه ا بۆ نه و کاره ی به کار دینن که گفتوگۆیه ک له زمانیکی (ناسایی) یه وه ده گۆرینه سه ر زمانیکی تر⁽¹²⁾.

په رلویزا

*/کتیبه ی (نیژد و میژوی وه رگێران - TEORIA E

STORIA DELLA TRADUZIONE) به ره مه میکی گه ل

تایبه تی نووسه ری له ره نس (جۆرج مۆنین - GEORGES

MOUNIN). خاتوو (ستیفانیه مۆرگانتی - STEFANIA

MORGANTI) وه رگێرلوته سه ر زمانه ی ئیتالی.

ناو نیسانی نه سلی نه م کتیبه (وه رگێران و وه رگێره کان

TRADUCTIONS ET TRADUCTEURS). نووسه ر

به تایبه تی نه م کتیبه ی نووسیه بۆ زنجیره ی کتیبه ی

(کتیبه خانی چکۆلی ئیناودی - PICCOLA BIBLIOTECA

EINAUDI)، که زنجیره کتیبه ی تایبه ته به (فیلۆلۆژیا،

زمانه وانی، ره خه ی نه ده ی)، له به ر پێداویستی

په یمانگا و زانگه تایبه ته کانی زمانه وانی و وه رگێران، نه م

کتیبه له سالی ۱۹۶۵ هه تا ۱۹۸۲ پێنج جار چاپکرلوته وه

نه م کتیبه له پێنج به ش پێکهاتوه.

یه که م/ چه ند سه ره تایه ک.

دووه م/ کورته باسیکی میژوویی.

سێهه م/ گێروگرفته مۆدێرنه کان.

چواره م/ جۆره کانی وه رگێران.

پێنجه م/ وه رگێره کان.

خوێنه ری خۆشه ویست ناگا داره که پنه وه، که نه م

کتیبه (به ش.. به ش) ده که پنه کوردی و له گۆلاری

(سه رده م) دا بلاوی ده که پنه وه، به و هه یوایی له کۆتاییدا

بکۆتیه کتیبه یکی سه ره خۆ.

ناو نیسانی ده که که به ئیتالی.

GEORGES MOUNIN

TEORIA E STORIA DELLA TRADUZIONE

PICCOLA BIBLIOTECA EINAUDI, 61

TORINO - 1982

په راویزه کان:

بېگه ردی مامه له کړدن له گټل نووسرلو ویکدا: ده قېټکی
(ترانزسلیټین) کړاو، هه مان شته وه ک ده قه نه سلیه که،
له بهر نه وهی هیچ که سیک که نه و زمانه نه زانی، ناتوانی
فونه تیکی یکات، له بهر نه وه ترانزسلیټینر ده کړی. نه م
کاره نه نه کار ناسانیه که بق تیگه پشتن)). (وه ک. مسجد

MASJID یاں مدرسه . MADRASA ... هند - وه رگینې
DE LAVENAY, EMILE, LA MACHINE A
TRADUIRE, PUF, PARIS 1959, P. 13.

۱۲. بق گفتوگریه کی نیرو ته ستر له م باره په وه،
گټل گرنگه له تینوری (نیشانه کان) دا پاں (سیمینالوژیا)
زیاتر سر رنج بده یی: -

(هند. OETTINGER, A.G.)

(BULLETIN DE LA SOCIETE DE)
LINGUISTIQUE

CIR. CARY E. LA TRADUZIONE NEL MONDO MODERNO.
که چه ندین ژماره ی گرنگمان له باره ی
ساله کانی. ۱۹۶۶ - ۱۹۶۲ ده خاته بهر چاو. لاپره (۹۲-
(۶۰-۶۲).

CAILLE P.F, CINEMA E TRADUZIONE, IN ۲
ژماره ی نایب ه به سپنه مار وه رگینان که گولاری
(BABLE) مجلې شطه م ژماره (۵) لاپره ۱۰۲.

۳. بلورکولو ده کانی (په کټی ریکخړلو ده نږو
ده ولته یه کان) ی برز کسل.

۴. بق نمونه زار لو ده روسی په که ده بیتنه
(PEREDAT).

۵. روتاره که له لاین (DE LAUCOURT) ده وه
نورسراوه.

۶. نورسری به فی هره گرنگی نه م باسه قه فی
(LA CHAPELLE) په.

۷. زار لو ده TERANSLATION. له وتاری نایب ه
په (VERIONE) دا له شینسیکلز پیندیا که دا، زار لو ده که
هاومانه په به لام ده میگه کاری پیتاکریت..

CIR. WARREN, WEAVER, TRANSLATION A
(BOOTH, (LOCKE), WEAVER
MECHANICAL TRANSLATION OF LANGUAGE,
CHAPMAN & HALL, LONDON. P. 22.

CIR, A.G. OETTINGER, AUTOMATIC
LANGUAGE TRANSLATION, HARVARD
UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE (MASS.) 1960,
PP. 40-45.

۹. به پی پی پیناسه ی - ISO - ریکخړلو ی نیوده ولته ی
ناسانکر دن (ORGANIZZAZIONE INTERNAZIONALE
DI NORMALIZZAZIONE): ((TRASCRIZIONE)) واته:
گورینسی ده نگ (فونیتیک) له ړنگه ی هره فو
نیشانه کانه وه، به شپوه یه که خوینه ر بتوانی نه و
و شه بیانی له ړنگه ی نه و گورینه وه به جوانی و چاکی
بخوینته وه)).

۱۰. به پی پی پیناسه ی (ISO)
(TRANSLITTERAZIONE)) واته: شپوه ی پاکو

لەئەدەبی گەلانەوه

بیزەنی جەلال

سەید عەلی سەلحی

نیشیما

مارکیز

خاتیم

■ چیرۆك:

١/ زێڕینه سیۆیک بۆ ئارهزووییهکی نەمر

٢/ ئیزابیل لەگێژەنی گەرداودا

٣/ ئەوینی نیشتمان

■ شیعەر:

قەسیدەیهکی درێژی (سەید عەلی سەلحی)

چەند شیعەرێکی (بیزەنی جەلال)

دوو چىرۆك

لەچىكەوہ بۆ كۆلۆمبيا

يەكەم: زىرپىنە سىئۆك بۆ ئارەزويەكى نەمر - ميلان كۆندىرا
دووەم: ئىزابىل لەگىژەنى گەرداودا - گابرىل گارسىيا ماركىز

شىئىركۆ بىكەس

لەەرەبىيەوہ كرىدوونى بەكوردى

١/ زىرپىنە سىئۆك بۆ ئارەزويەكى نەمر

مارتن

ئەو ئىشانەى بە مارتىن ئەكرىن مەن بۆ خۆم لە
ئاستياندا دەستەوہ ستانم. ئەو ئەتوانى لەسەر
ھەر جادەيەك و ھەر ژنىكى مەبەست بى خۆى
لەيان نەزىك بىكەتەوہ. ئەبى ددان بەوہ يىشدا بىنم.
لەو وختەوہ ناسىومە (لە دەمى سالاوہ).
سىئۆدىكى نۆزم لەو سەرچلى و وريايى

بىننەوہ. چونكە ئەو چەند شىت و شىرى ژنانە
مەنىش ئەوہ ندە. بەلام ئەوہى راستى بى مەن ئەو
روقايمى و سەرچلىيەى ئەوم تىدا نىيە.
مارتن لەوہ يىشدا بەھەلەدا چوہ كە ئەم
پركىشى و خۆنەزىكردنەوہيەى لە ژنان كرىوہ
بەجۆرە تاقىكردنەوہيەك بۆ سەرچلىيەى و ھەر
ئەوہ ندەيش نا بەلكو كرىوويەتى بە ئامادىيەش و

تهنانت به منه تيگه وه خوی به یاریزانی فتبۆله
دل فراوانو به خشندهیه به راورد نه کات، که له
تیه که ی خۆیداو له وه ختی یاریکردندا. پشت
به ستوو به لیژانی خۆی به بهراوه نه توانی
به رده وام پاسی مسوگر بدا به هاوه له کانی و نیت
نه وانیش به ناسانی گۆلی خۆیان بکن.

عه سری دوو شه ممه، دواي تهواو بوونی کاری
رۆژانه له یه کێک له و چایخانه ی که نه که ویته
گۆرپه پانی ((سان فسنیلاس)) چاوه پتی ((مارتن))
م نه کرد. دانیشتبووم و له ناو خۆینده وه ی
کتیبه ی که نه له مانیدا غه رقبوو بووم. کتیبه که له
باره ی کولتوری کۆنی گه لی ((ناتروسک)) وه
نوسرابوو. چه ند مانگی که بوو، چاوه پتی گه یشتنی
نه م کتیبه بووم تا له کتیبه خانه که ی زانستگا
وه ریبگرم. نه م دواي نه وه ی نه وانیش له
نه له مانیاوه بۆیان قه رز کردبووم. نه وه تا وا نه مۆ
گه یشتۆته دهستم و منیش به وپه ی حه زو
ئاگالیتی و نه وه هیناومه بۆ ئیره. له ناخی
خۆیشمدا گه لی به ختیارم به وه ی لیرو له سه ر
میژی نه م چایخانه یه چاو به لاپه ره کانییدا
نه خشینم له چاوه پوانی ((مارتن)) یشدا ناهیلن
بی تاقت بم. خۆینده وه ی کتیبه ی که له
ده میکه وه ناو اته خوازی گه یشتنی بووم.

نه و کاته ی خه ونیش به م کولتوره کۆنانه وه
ببینم نیت یه کسه ره ستیکی پر له تاسه و شه وق
به رامبه ر رابوردو دامنه گری. حه زو شه وق
بئگومان بیرکردنه وه یش له باره ی ره وتی هیواشو
دلگیری میژووی نه و قوناغانه وه، کولتوری کۆنی
میسری مه زاران سال ته مهنی بووه. چاخه کانی
کۆنی گریکیش له مه زار سال زیاتر به رده وام
بووه. له م رووه وه ژبانی مرقفایه تی له میژوو
نه چیت، چونکه یه که م جار به شیوه یه کی
له سه رخوو بی جووله بزر نه بی و نیت نه وه نده
ناپات ورده ورده نه که ویته خوو تیژ تیژ په پی.
دوو مانگیش له مه و به ر ((مارتن)) له چل سالی
تیپه پاند.

سه ره تای سه رچیلی

نه و بوو گه یشتو له خه یالو بیرکردنه وه ی
کردم. کوت و سپر له راپه وه ی شووشه به ندکرای
پاری ئاب جوکه وه ده رکه وتو به ره وروم هاتو
به سه رو ده ست ئاماژه ی بۆ کچیک نه کرد که
له ولاتره وه به نه یا له سه ر میژۆک دانیشتبوو،
فنجانی قاره یشی له به رده مدابوو. له ته نیشتمه وه
دانیشتو به لام چاویکیشی هه ر له کچه بوو.

لیتی پرسیم ((ها... چۆنه؟)).
هه ستم به جووه شه رمیک کرد: ئا... وایه!
نه م من له به رنه وه ی سه ناو خۆینده وه ی
کتیبه که دا نوقم بوو بووم. ئاگام له هاتنی نه و
کچه نه بوو. نه وه ی راستیش بی جوان بوو.
له و ساته دا کچه که هه ره له سه ر
کورسیه که ی خۆی تۆژی خۆی گورچکرده وه
نه و سا بانگیکی له خاوه ن چایخانه که کرد که
که ره ویته یه کی ره شی به ستبوو، بۆ نه وه ی
حسابه که ی بداو پروات.

ده م و ده ست ((مارتن)) یش نه مری
به سه رمندا کردو وتی: ((ده ی تۆیش حسابه که ت
بده!))

نه وایه جاده به جاده دواي که وین. به لام
خۆشبه ختانه لایداو له به رده م ژووری جل و
به رگه کانداهه ستا. له وێ جانتایه کی ده ستیی
دانابوو. ژنه کارمه نده که چوو بۆی بێنی و که
هاته وه خسته به رده می. کچه که ده ستی بریدو
هه ندی ورده پاره ی دایه. هه ره له و ساته دا،
((مارتن)) کتیبه نه ستوره نه له مانی یه که ی
لی سه ندو هه ره به هه مان ده ستووری نه مرکردن
وتی: ((با نه مه بخه ی نه ئیره وه)). ئینجا به
هیواشیی ده ستی بریدو کتیبه که ی خسته ناو
جانتای کچه که وه، کچه یش وه ک نه بله ق بووی
نه ی نه زانی بلتی چی.

((مارتن)) له سه ر قسه کردنی خۆی رۆیشتو
رووی ده میشی له کیژه که بوو ((هه لگرتنی

جانناپه کی وا قورس بۆتۆ کارتیکی ئاسان نییه))
ئوسا گله ییشی له من کرد که چۆن ئه بێ ئاوا
بێ ده ریه ست بم. چونکه له وساته دا که چه که
نه یو یست جانناکه هه لبرگرێ.

ئهم کیزه له نه خۆشخانه ی ناوچه یه کدا کاری
سیستهریی نه کرد. به سهردانی که هاتوو به
(بوراگ)) و ئیستیش په له یه تی بگاته
ته رمینالی پاسه گه وه کان. ئیمیش بۆ نه وه ی
به چاکی بیناسین نه بوو تا ویستگه ی
شه مه نده فهره کاره بابیی که له ته کیا به یزینو
ئوسا له گه لیا ری بکه وین بۆ نه وه ی شه مه مه ی
داهاتوو به چین بۆ شاری ((ب)) له وی ئهم کیزۆ له
جوانه به سه ر بکه ی نه وه. که بێگومان هه ر نه بێ
هاوپی جوان و نازداری چون خۆی هه بیت، هه ر
وه کوو ((مارتن)) بیر ی لی نه کرده وه و نه وه یاله ی
خۆییشی به جوانترین قسه ئه رازنده وه.

شه مه نده فهره کاره بابیه که هه یواش هه یواش
گه یشت و کیزۆ له که ییش جانناکه ی خۆی له ده ست
وه رگرتین و ئینجا ویستی کتێبه که ی لی ده ر
بێنی، به لام ((مارتن)) ده م به خه نده و به
نه زاکه ته وه نه یه یشت و داوی لیکرد که
چی تێدا یه و گرنگ نی یه با له لای سێ و
بیخوینیت ته وه و رۆژی شه مه مه ی داهاتوو
بمانداته وه.

کیزه که پێکه نی و به لام دیار بوو بیزاریشه و
ئوسا سه رکه وته سه ره وه و چوو له ناو
واگۆنه که وه ئیمیش له لای خۆمانه وه به ده م
زه رده خه نه گرتن و ده ست هه لبرینه وه
مالئاوایمان لیکرد.

نه متوانی هه یج شتێک بکه م. نه و کتێبه ی
له ده میتکه وه چاره پێ و تامه زۆی بووم وا له نا کاو
لیم دوورکه وته وه له وانه یشه ئیتر نه یبینمه وه.
من نه گه ر بێ توو په بوون به خوین ساردیشه وه
له م کاره وردبمه وه، نه زانم کارتیکی هه ر ته و او
ناجوو وه پسکه ره. به لام من نازانم کام جوو ره
شیتگیریه ک بوو وا به خێرای خستیمه سه ر باله

کراره کانی خۆی، که چی ((مارتن)) بێ ته وه ی
زه ره په ک چی یه خۆی لیل بکات یان تۆز قالی
وه ختی خۆی به فیرۆ بدات، هه ر له و ساته دا بیر ی
له وه نه کرده وه و به شوین نه و به ییوانوانه دا نه گه را
بیاندۆزیت ته وه تا ژنه که ی پێ قایل بکات وه ختی
رۆژی شه مه مه ی داهاتوو شه وی په ک شه مه له مال
نابیت. (مارتن ژنیکی جوانی هه بوو، سه یر ته وه
بوو زۆریشی خۆش نه ویست، له مه ییش سه یرتر
ته وه بوو لیشی نه ترسا له مانه ییش سه یرتر
سه یرتر ته وه بوو دلشیش لێ پیس بوو).

سه رو سوواخینکی سه رکه وتوو

ئۆتۆمبیلینکی لیا تی جوانم بۆ ئهم سه فهره مان
به کری گرت. سه عات دووی نیوه پۆی رۆژی
شه مه مه چووم بۆ ماله وه به شوین ((مارتن)) دا.
وه ختی گه یشتم چاره پێ نه کردم. هه لمگرت و
تیمان ته قاند. مانگ مانگی ته موزو قرچه ی
گه رمایش بوو. نه مانویست به زووترین کات بکه ی نه
شاری ((ب)) به لام نه و کاته ی به گوندینکی
سه ره پێدا ره ت نه بووین، دوو کچی گه نجی
سه رو قژ ته رمان به پانتۆلی کورتی ریا زه وه
به دیکرد. ده م ده ست ئۆتۆمبیله که م راگرت
گۆمه که ییش دوو نه بوو که وتبووه پشت
ماله کانه وه. سه ره پای ته وه ی خۆیشم پێویستم
به وه بوو له شم فیتک که مه وه ((مارتن)) پش به مه
رازیی بوو.

جله کانه مان گۆپی و ده ریپی مه له کردنمان
له پی کردو خۆمان هه لدا یه ناو گۆمه که وه. من به
ماوه یه کی کورت و که م خایه ن په پیمه وه نه و به ری
گۆمه که. به لام ((مارتن)) پشیله شور خۆی
ته پکریو هه ر ته وه نده و چوو ده ره وه.
نه و کاته ی به روکاری پێچه وانه دا گه یشتمه وه
که تار. ته ماشام کرد ((مارتن)) له خه یالینکی
قوڵدا یه. له ولایشه وه گۆمه لی مندا له ورتکه له
ته نکه بواری گۆمه که دا خه ریکی شه ره ناو
گه مکردن. به ولا تریشه وه ده ست په ک هه رزه کار
خه ریکی توپ توپین.

به لّام سهرنجی ((مارتن)) ریتکو ریتک به له شسې
توندو تورتی کچیکې جوانه وه نوو سابلو. کچه که
به دوریسی پانزه مه تر ریتکو پشت له نیتمه
راوه ستابلو چاوی شسې پرېووه پانتایی کومه که.

((مارتن)) پټی وتم: نه ماشا!

- نه زانم.

- نه لټی چی ۱۹

- نه ته وی چی بلټیم ۱۹

- نه ی بل چی نازانی نه بی چی بلټی ۱۹

- نه بی چاره وی بین .. تا ورنه که پټو روومان
تی نه نکات.

- من پټو پستم به وه نی په چاره پوان هم تا وهر
نه که پټو روومان تی نه نکات .. نه وه ی له
منوه دپاره به سهو همو شتنگه!

- رازیم. به لّام دره نگو وختی نه ماوه ..

((مارتن)) وه لّامی داپوه ((بل تاقیب کردن ..
بق سوراخ کردن)). نه وسا پوکرده میرد مندالی
که پانتولنکی کورتی رهازه ی له پټدابلو ((کوپه
بچکرل! به یارمه تی خوت .. نه زانی ناوی شا نه و
کچه چی په ۱۹)) به په حجه ناماژه ی بق کرد.
کچه یش جوری راوه ستانه که ی خوی چرن بوو
تیکی نه دابلو. له شوینی خویدا چه یی بوو.

- نه و کچه نه لټی یت ۱۹!

- به لټی .. نه و ..

میرد مندال که وتی: خه لکی نټره نی په

نینجا ((مارتن)) رویکرده کیژله په ک که
ته منی هر له دهوریوهری دوانزه سالدا نه بوو.
له ولامانه وه خوی له بهر مه تاو ه لختبوو. ((کچه
جوانه که! شا نه و کچه نه ناسیت که له گوئی
ناوه که راوه ستاوه)).

کیژله که ترساو ه ستایه سهری و وتی:

- نه و کچه نه لټی! .. نه وه ۱۹

- به لټی.

- نه وه ماریه .. ناوی ماریه.

- نه ی ناوی خانه واده که ی ۱۹!

- ماری بانیک .. خه لکی شاری بوزدرانی!

تا نه و کاته یش کچه که هر پشتی
تی کردبووینو له رۆخی گزوه که دا وه ستابلو.
نینجا دانه ویتوه کلای هم مامه که ی ه لگرتو
سهروقزی پټی داپوشی. له وساته دا. ((مارتن))
هاتبووه لاهوه. ((ناوی _ ماری بانیک)) ه و
خه لکی بوزدرانی په .. با بزیین! ((مارتن))
بټده نگو میتر بوو. به رواله ت وای نیشان نه دا
بیر له هیچ ناکانه وه جگه له سهفه ره که مان!

که میک له بیردوژی

((مارتن)) نه می ناو ساوه ((تاقیب و
سوراخ کردن)). له نه دجای نه زمونی زردو
دوردریژی خوی وه که پشتبووه نه و ناکامی، بل
که سانی که مرام و خورگه و داخواریسان زردو
گرانترین شت نه وه په له وه بگن: مه سه له که
به ته نها هر نیغراکرنی کچیکې هرزه کار نی په و
به س، به لگوو لټره دا گرنگ نه وه په چرن نه و
کچانه که مه ندکیش بکه بین که هینستا تووشمان
نه بوون و رماننه کیشاون. که واته نه و باس له وه
نه نکات پټو پسته به رده وامو بی پسانه وه له
هه مووکات و شوینو بسارو پوخنکداو به شوین
ژنانه وه له سوراخ کردنکی تولانی و هه همیشه پیدا
بین. یان به واته یه کی تر. له ناو ده فته رنکی
بچکرلانی به ریاخه لدا یان له بیرو خه یالی
خو ماندا، ناوی نه و ژنانه بنووسین، که هه زمان
لیکریوون و له واته یسه بتوانین رۆزیک له رۆزان
خو مانیان لټزیک بکه پنه وه.

((خو نزیک کردنه وه)) بریتی په له پله یه کی
به رزی چالاکی و بزوتن یان نه وه نه که په نی که
نیتمه نه توانین جوره په یوه ندی په ک له که ل نه م
خاتوون یان نه و خانمه دا دوست بکه پینو
بیانناسینو به ناسانی ده ستان بیانگانی.

نه وانه ی به فیزیکه وه ناو له رابورو
نه دهنه وه که سانیکن هه همیشه باس له ژماره ی
نه و ژنانه نه که ن که گیروده و که مه ندکیشیان
کریوون. به لّام نه وانه ی نه یانه وی روو له

سبه‌ینی و ناینده بگن، پتویسته بهر له هه‌موو شت، بایه‌خ بدهن به‌وه‌ی ((له پرسی سقر‌اخ‌کردن و)) ((خۆ لێ‌نزیك‌کردنه‌وه‌وه)) زۆرت‌ترین ژماره‌ی ئافره‌ت بناسن.

له پشت ((خۆ لێ‌نزیك‌کردنه‌وه‌وه)) هه‌یج شتێ نی‌یه‌ جگه‌ له‌ یه‌ك‌ه‌ حاله‌تی سه‌ره‌تاو‌گۆتایی نه‌بێ. بۆ‌ئوه‌ی ((مارتن)) ی‌ش رازی بگه‌م، هه‌ز نه‌گه‌م، له‌م باره‌یه‌وه‌ پێ‌ له‌سه‌ره‌نه‌وه‌ دا‌بگره‌م. ئه‌وانه‌ی به‌ ته‌نها نه‌پوانه‌ دوا‌نیازو‌ دوا‌مه‌به‌ست پیاوانێ‌ك‌ به‌ سه‌زمان‌و‌ له‌ پله‌وپایه‌شدا وان له‌ خوار هه‌مووانه‌وه‌. ئه‌م جۆره‌ پیاوانه‌ ئه‌و یاری‌زانه‌ لادیانه‌مان بیرنه‌خه‌نه‌وه‌، وه‌ختی هه‌رش نه‌به‌نه سه‌رگۆلی به‌رامبه‌ریان هه‌ر مل نه‌نێ‌و نازانه‌ به‌ ته‌نها ئه‌وه‌ به‌س نی‌یه‌ شیل‌گیرانه‌ ئاب‌لووقه‌ی دژه‌كانیان بده‌ن و گۆلێ‌ك یان چه‌ند گۆلێ‌ك تۆمار بگه‌ن. به‌لكو پتویسته به‌ر له‌ هه‌موو شت. له‌ عه‌ردی یاریگادا یاری‌یه‌کی شه‌ریفانه‌و رێ‌كو پێ‌ك بگه‌ن.

دوا‌ی ئه‌وه‌ی ده‌ستمان كرده‌وه‌ به‌ لێ‌خو‌پین. به‌ده‌م رینگاوه‌ له‌ ((مارتن)) م پرسی: ئایا له‌و به‌روایه‌ دای رۆژی له‌ رۆژان ده‌رفه‌تی‌کی وات بۆ بپه‌ر‌خسێ‌ تا به‌ نیازی بینینی ماری سه‌فه‌ری‌کی بو‌زدرانی بگه‌یت؟

وه‌لامی دایه‌وه‌: خوا نه‌زانێ‌.

دوا‌ی ئه‌وه‌ منیش هه‌لم‌دایه‌و وتم:

ئه‌م‌رۆ‌مان باش لێ‌ نه‌پوات!

گه‌هه‌و پێ‌داویستی

به‌ می‌زاجی‌کی باشه‌وه‌ گه‌یشتینه‌ به‌رده‌می خه‌سته‌خانه‌ی ((ب)). سه‌عات نزیک‌ی سی و نیو بوو، له‌ کابینه‌ی به‌ر ده‌رگا‌که‌وه‌، به‌ته‌له‌فون قسه‌مان له‌ گه‌ل سیسته‌ره‌که‌ماندا کرد. دوا‌ی قه‌ی‌رێ‌ك‌ ها‌ته‌ خواره‌وه‌. کالۆ‌ی سیسته‌ری له‌سه‌ردا‌و کراسی‌کی سپیشی له‌به‌ردا بوو. که‌ ته‌ماشام کرد. له‌ شه‌رماندا سوور هه‌لگه‌پابوو. من ئه‌مه‌م بۆ‌ خۆ‌مان به‌ به‌ختی‌کی باش له‌قه‌له‌مدا.

((مارتن)) ده‌ست و برد که‌وته‌ قسه‌و، که‌چه‌که‌یش ئه‌وه‌ی پێ‌ راگه‌یاندین، سه‌عات هه‌وتی سه‌ر له‌ ئیواره‌ ئیشی ته‌وا‌و نه‌بێ‌و دا‌وای ئه‌وه‌ی لێ‌کردین له‌ هه‌مان سه‌عاتدا، له‌به‌رده‌م ده‌روازه‌ی خه‌سته‌خانه‌که‌دا چاوه‌پێ‌ی بگه‌ین.

((مارتن)) لێ‌ی پرسی: قسه‌ت له‌ گه‌ل هاو‌پێ‌یه‌که‌دا کرد؟

که‌چه‌که‌ به‌سه‌روه‌لامی دایه‌وه‌و... ئینجا وتی: - ئه‌بین به‌ دوا‌ن.

((مارتن)) وتی: زۆر چا‌که‌. به‌لام ئاخ‌ره‌ من ناتوانم هه‌ر به‌ قسه‌یه‌ك‌ هاو‌پێ‌که‌م دایه‌یا بگه‌م که‌چه‌که‌ وه‌لامی دایه‌وه‌:

- باشه‌. ئه‌توانین بچین بیه‌بین. نه‌و ئێ‌سته‌ له‌ به‌شی نه‌شته‌رگه‌ری‌کار نه‌کات.

به‌ کا‌وخۆ‌ حه‌وشه‌ی خه‌سته‌خانه‌که‌ی ئه‌به‌رسی. به‌شه‌رمێ‌که‌وه‌ لێ‌م پرسی: ((کتیبه‌که‌ت هه‌ر له‌ لا ماوه‌؟!))

سیسته‌ره‌که‌ به‌سه‌ر جولا‌ندنی دایه‌یای کردم. که‌واته‌ نا ئێ‌سته‌یش کتیبه‌که‌ هه‌ر له‌ لای خۆ‌یه‌تی له‌وساته‌دا هه‌ستم به‌وه‌ کرد خه‌می‌کی گه‌وره‌و گرانه‌ له‌ گۆل بۆ‌وه‌. ئیتر منیش په‌رۆش گیرانه‌ دا‌وای ئه‌وه‌م لێ‌کرد که‌ هه‌ر ئێ‌سته‌ بسپوات کتیبه‌که‌م بۆ‌ بێ‌نێته‌وه‌.

بێ‌گومان ئه‌م دا‌وا‌کردنه‌وه‌ی کتیبه‌ به‌لای ((مارتن)) هه‌و کارێ‌کی نه‌شیا‌و بوو که‌ من کردم. واته‌ چۆن نه‌بێ‌ من فه‌زلی کتیبی بده‌م به‌سه‌ر ژنی‌که‌دا که‌ سیسته‌ره‌که‌ ئه‌یه‌ینیت و پێ‌شکه‌شی منی نه‌کات. به‌لام ئه‌وه‌ی راستی بێ‌ ئه‌مه‌یان له‌ ده‌سه‌لاتی خۆ‌مدا نه‌بوو. ئه‌و چه‌ند رۆژه‌یش که‌ کتیبی ناو‌په‌رلو ده‌ریاره‌ی کۆنه‌ کولتووری ئه‌تروسکیم لێ‌ نوور‌که‌وت بۆ‌وه‌ هه‌ر ته‌وا‌و نیگه‌ران و په‌ریشان بووم. به‌لام من هه‌ولم دا‌و ددانم به‌خۆ‌مدا گه‌رت هه‌رچۆ‌نێ‌ك‌ بێ‌ توو‌په‌ نه‌بم سه‌فه‌ره‌که‌ تێ‌ك‌ نه‌ده‌م. ئه‌م سه‌به‌رو ئارام‌گرتنه‌یش په‌کێ‌که‌ له‌و خه‌سه‌له‌ باشانه‌ی که‌ هه‌ر له‌ مندالی‌یه‌وه‌ له‌ مندا بوو. به‌رده‌وام ئه‌وه‌یشی لێ‌وه‌ فێ‌ر بووم نه‌هێ‌لم

له هه لویستی وادا هه رچی هه وه سو ئاره زوو قازانجه تایبه تیه کانی خۆم هه ن سه ره ریز بکه نه وه .

ئو ساته ی کتێبه که م وه رگرت وه گه ش بوویومه وه . ((مارتن)) له گه ل سپسته ره که دا له گه رمه ی ده مه ته قیدابوو . ته نانه ت گه ل و گه گه یشتبووه ئو ئاسته ی سپسته ره که پسی ئوت : له بهر خاتری ئه مشه وه به نیازه کۆلوانه شالێک له کچیکه ی هاو پیتی خۆی بخوازی که ماله که یان نزیک گۆمه که ی ((هوشر)) ه . به راستی هه ر سیکمان تابلیتی به که یفو به ختیار بووین . ده ستمان کرده وه به رۆیشتن و روومان کرده ئو خانووه بچوکه ره نگ که سه که ی که به شی نه شته رکاریشی له خۆی گرتبوو . هه ر له و ساته دا له لایه کی تره وه سپسته ره که ی ترمان بینێ که له گه ل دوکتۆرێکدا پێکه وه ئه رۆیشتن . دوکتۆره که پیاوینکی باریکه له ی درێژو لاواز بوو . دوو گوێچه که ی ره پی پێوه بوو ، دیمه نی ئو گوێچه کانه پیاویان نه خسته پێکه نین ، هه ر ئه مه یش بوو که سه رنجی منی راکێشابوو . سپسته ره که ی هاو پیمان ئانیشکێکی تێوه ژه نیم و که وتمه پێکه نه نین . دوا ی ئه وه ی هه ر دووکیان دوور که و تنه وه . ((مارتن)) ئاو پێکی لی دامه وه و وتی :

((کۆری باش ! به راستی به خته وه ری ! کچیکه وا جوان قابیلی تۆ نه یه !))

من نه متوانی وه لامی بده مه وه و پیتی بلێم : ئه وه ی راستی بی من ته ماشای ئو دوکتۆره درێژو بی مه ناوهم نه کرد . به لام هه رچۆنیک بوو قسه کانیم په سه ند کرد . جگه له وه یش ئو قسه یه ی ((مارتن)) بۆ مه رایێ کردن نه بوو . چونکه من بۆ خۆم زه وقی ئه وم له زه وقی خۆم له لا جوانتر بوو . من ئه مزانی زه وقی ئو به نوای قازانجێکدا ئه گه پێ که له قازانجی من گه و ره تره . من له هه موو شتێکدا _ به دلداریشه وه _ خه ز به رێکو پێکی و تاوتویی بابه تیا نه نه که م ، ئه مه یش وه ک شه ره زاو پسپۆرێک ئه لێم نه ک وه ک هه واداری .

ره نگه هه ندی که س ئه وه به جۆره رییاییه ک له قه له م بده ن منی پێوه پیاو ((به ره له ئیسته)) سه رگۆز شته ی دلداری و سه ره پێی خۆی بگێژت وه ((ئه گه ر چی ئه مه په که م نمونه نی یه)) و ئینجا خۆی هه ر به هه وادار بزانێ و به س . ئه شی بوترێ من ته مسیلی ئه و شته نه که م که ((مارتن)) به راستی تیا ئه ژێ هه ندی جارێش وای بۆ ئه چم که ژیا نی خه یزانداریم ئه بی هه ر لاسایی کردنه وه ی هه مان دابو نه ریتی ژیا نی پیاوانی دیکه بووی . من بۆ خۆم نکولی نا که م له وه ی که بۆ خۆم چێژ له و ته قلید کردنه وه رنه گرم . به لام من ناتوانم بیر له وه نه که مه وه . که له م چێژ وه رگرتنه دا شتیک هه یه په ی پێ نا به م . شتیک ئازادو بی به هاو بی پاساو ، وه ک ئو که سه ی که له سه ردانی پێشانگایه کی هونه ری و دۆزینه وه ی دیمه نه غه ربیه کانی نیو سروشتدا هه ستی پێ ته کات و هه رگیز مل که چیش نی یه بۆ پێداویستی به په له کان . ته ولو وه ک ئه وه ی من له پشت ژیا نی سینکی ((مارتن)) وه ئه بیبیم . ئه و شته ی من فه رزه کات به سه ر ((مارتن)) دا ئه و پێداویستی به په له و خه یزایانه یه . ئه و که رایه ک ده رباره ی ژن ده رنه بری ، سروشتی شته کان دیار و پێداویستی هه کان هه ر دووکیان زاری ئه و ده رپێنانه ن .

پرشنگی ماله وه

ئو وه خته ی له خه سته خانه که چوینه ده ره وه ((مارتن)) ئیحا یه کی وای دامی که هه موو شتی به شیوه یه کی جوان بۆ ئیمه ره خسا وه . ئینجا وتی : ((به لام ئه م ئێواره یه ئه بی تۆزی په له بکه ین چونکه من ئه بی سه عات نۆ له ماله وه بم !!)) . له شم خا و بۆوه و سست بووم .

- سه عات تۆ ؟ واته ئیمه ئه بی سه عات هه شت لێره وه برۆین . ئی باشه چاکتر نه بوو هه ر نه هاتینایه ! من وام زانی ئه مشه و لێره ئه مینینه وه .

- نیتسه بۆ وهخت ئه کوژی!

- هه مووی له بهر یهك سعات! ئه مه له گه له
هوێ سه فهره كه ی نیتهدا ناگونجی .. باشه
تق ئه تهوێ له سعات هه وه تهو بۆ هه شت
چیه كه یه 19

- هه موو شتی .. گویت ئی بۆو؟ ئه و نیتسه
شاله كه ی په پدا كردهوه .. چون
ره و په ویه کی بچوك هه موو شتی به جوانیی
رئی خۆی ئه كات .. مه سه له پیش له سه ر تق
راوه ستاوه .. پتیو یسته به چاکی خۆتی بۆ
ناماده بگه یته.

- باشه ئاخیر پیم ئالتی بۆچی ئه بی سعات تق
له ماله وه بیت؟ 19

- به لێنم به جورجیت داوه .. چونكه
هه ر دوو كمان له سعات ئۆوه ده ست ئه كه یه
به یاریی كاغه ز به رله وه ی بنوین!
- هه ناسه په كم هه لكیشا! ئای خواجه!

- هه روه ها دوینیش جورجیت هه ندی
سه ری شه و گێرمه و كیشی له شوینی
نیشه كه ی بۆ دروست بوو بوو. یه عنی تق
ئه تهوێ له رۆژی شه مه یشدا تقۆزی دلی
خۆش نه كه م.

جگه له وه پیش خۆت ئه زانیت جورجیت
مه زترین ئافره ت بووه له ژیا نی مندا! هه روه ها
وتی: ((جگه له وه پیش تق ئه توانی دلخۆش بی
به وه ی كه شه وێکی دورودریژت له به رده مدا ئه بی
بۆ ئه وه ی له بوراگدا رابویری)).

من نیت زانیم و تی گه یشتم هه موو قسه كردنی
له گه له ئه ودا ئاسنی سارد کوتانه. چونكه ئه و
بۆ ئه وه ی ژنه كه ی دلنیا بگات. هیچ شتی ناتوانی
ئه و دله راوێکی وه سواسیی به و نیتته وه. هه ر
سه عات و ده قیقه یه ك ویستی دلخوازی و غه زه لی
خۆی ئه كات!

((مارتن)) پتی و تم: ((ده ی وه ره! سنی
سه عاتی ته واومان له به رده مدا به .. له نیتسه وه تا
سه عات هه و با هه روا به فیرۆیان نه ده یه ن!

فیل

چووینه سه ر جاده به رینه كه ی نیو باخچه
گشتیی به كه. به وردی له و پۆله كچانه ورد
بووینه وه كه دوو دوو به به رده مماندا نیته پهرین.
یان له سه ر كورسیه كان دانیشتبوون. به لام له بار
دلمان په سه ند نه بوون، ئه نه چوون به عه قلماندا.
له گه له ئه وه یشدا ((مارتن)) له دووانیان نزك
كه وته وه كه وته قسه كردن له گه لیاندا به لێنی
ژوانیشی لی وه رگرتن.

به لام من ئه مزانی به راستی نیه. ((مارتن))
ناوی ((مه شق كردن بۆ لێنك بوونه وه)) ی له م
جۆره دیدارانه نابوو. ئه و خۆی ناویه ناو ئه م
جۆره پڕۆفانه ی ئه كرد له ترسی ئه وه ی نه با دا
كاره كه ی له بهر بچیتته وه.

به نابه دللی باخچه كه مان جیهنیشته و چووینه
سه ر ئه و شه قامانه ی كه به نیو ئه م شارۆچكه
په ست و چۆله دا بلاوو بوونه وه.

((مارتن)) وتی: ((وه ره با شتی بخۆینه وه ..
من تینومه!))

شوینیکمان به رچاوكه وت ناوی ((چایخانه)) ی
له سه ر نوسرابوو. به لام له راستیدا دیار بوو
له وشوینانه یه كه ئه بوو خۆت خزمه تی خۆتی تیدا
بگه یته. هۆلێکی چوارگۆشه ی ساردو پۆخل.
رومان كرده ئه و جی یه ی ساردیی لی ئه فروشن.
فروشیاره كه ژنیکی ده م وچا و گرژومۆن بوو. دوا ی
ئه وه چووینه سه ر میزێك تا ساردی یه كانمان
بخۆینه وه. به لام سه ر میزه كه پیس و ئاوی
شوریای به سه ردا رژابوو. نیتر ئه مه ئه بوو وامان
لێبكات په كسه ر هه لێبین و ئه و شوینه
به جیهنیلین.

((مارتن)) وتی: ((گوێ مه ده ری! له م
دنیا به دا ناشیرینی و پیس و پۆخلیش ده وری
باشه ی خۆیان هه به. مرۆف به رده وام له یه ك
شویندا نابیت. ئه و كاته ی له جیگایه کی وادا
جی نیشته ئه بین. هه ر زووش به جی نی ئه میلین.

ھەر ئەمەش كارىڭكى واپىرىدۇ ھەم ھەم
شېئەر ئىقائەنى خۇي ھەبىت. چاڭتر وايە
ئەندە بايەخيان پى ئەدەين. ئىمە ئەتوانىن
لەپال ئەم پىس و پۇخلىيە ئىرەدا لەگەلى شتى
تر بىدوئىن. ((مارتن)) دىۋى ئەۋەى شەرىەتى
لېمۇكەى خواردەۋە، لېنى پىرسىم: لە نىزىكەۋە
كچە ھارپىيەكەت .. خويندكارەكەى كۆلېجى
پىزىشكىت دىۋە ؟!

- ئەى چۇن بىنگومان.

- چۇن ؟! بۇم ۋەسەف ناگەى ؟!

بۇم ۋەسەف كىرد. ئەم ۋەسەف كىرەنىش بۇ من
شىتىكى گىران ئەبۇ. ئەگەرچى لە بىنەپەتەۋە
كچىكى لە ۋەجۇرە ھەر ۋەجۇدى ئەبۇ. بەلى، ئەم
باس ۋەخاۋەش ئەمۇ بۇ من مايەى دىلخۇشى
ئەبۇ. بەلام بە ھەراھال .. ئىتر
((دىۋىستەمكىدۇر)). ھەرگەسىڭكى دېكەش گوتى
لېگىرەمايە ھەر ۋەى ئەزانى راست ئەكەم. چۈنكە
من ئەمەم بە نىەتتىكى پىسەۋە نىشان ئەدا،
گوايە بۇئەۋەى شارەزاىى و دانايى خۇم نىشانى
((مارتن)) بىدەم پان بەمەبەستى بېجولتىم. من
بىۋىنى ئەم كچە خويندكارەى كۆلېجى پىزىشكىم،
لەبەرھۇمىكى نۇر بچىۋەك خولفاندۇر،
لەبەرئەۋەى من ئەمەتۋانى لەبەردەم نۇرلىتىۋ
سەر كىرەنەسەرى بەگىرگانى ((مارتن)) دا بەرگە
بىگرم.

((مارتن)) ئىنەگەراۋ ئەبۇست بە ھەمۇ
ھەلسەۋەكەۋىتىكم بزانىت. ئەو بىۋەى وايە من
ھەمۇ رۇزى ئافىرەتتىكى تازە ئەدۇمەۋە. ديارە
ئەمەش پىچەۋانەى ھەقىقەتى منە. خۇ ئەگەر
پىشى بلىم: بابە ۋانىيەو من تاقە ئافىرەتتىكىش
شك نابەم ۋەفەتى جارىكىش دەستەم بەردەستى
مىنەيەك ناكەۋىت. ئەو ھەرگىز بىۋاناكات و
ئەزانى من دىۋى لەگەلدا ئەكەم! لەبەرئەۋە
بەناچارىى بەر لەچەند رۇزى پىم و:

من ئىستا لە سۇراخى كچە خويندكارىڭكى
كۆلېجى پىزىشكىدام. ئەۋىش گەشاىەۋە ھانىدام

كە ئىتر لە قۇناغى سۇراخىرەۋە بچە قۇناغى
خۇلىنىك كىرەنەۋەۋە .. ئەۋەتا ۋا ئەمۇش
ئەۋەم لىۋىيارە ئەكەتەۋە.

((ئەۋ كچە ئەبى شىۋەى .. شىۋەى)) چارۋى
نوقاندۇر لە خەيالى خۇيدا بىرى لەۋە ئەكەدەۋە
بە ئىنكى تىرى بچوئىنى. ئىنجا ئە ھارپىيەكى
ھەرىۋەكەنى بىرگەۋە ((ئەبى شىۋەى لە
شىۋەى سىلفى بچىت)).

پىم و: لەۋىش جۋانتر.

((مارتن)) سەرى سۇرماۋ ونى: گالە

ئەكەيت!

((مارتن)) ئەكەى خۇى بە جۋانترىن ئىنى دىنا
ئەزانى. ئەم قەسەپى گەلى پىخۇش بىۋى ئىتر
خۇيدا بەدەم شەپۇلى خەۋىپىنەۋە.

خۇ نىزىك كىرەنەۋەىكى سەركەۋتۇر

دىۋى ئەۋە كچىكى گىچ. پانتۇلىكى قەيەى
لە پىداۋىۋ خۇيىكەد بەۋۇردا. چۈۋە بەردەم
ئەلەلخۇشيارەكە رىزى خۇى گىرت. ئىنجا
لەبەردەم مىزىكى تەنىشتەنەۋە راۋەسقاۋ
بىئەۋەى دانىشى ھەر بەسەرىپەۋە ساردىپەكەى
خواردەۋە.

((مارتن)) ئاۋرىڭكى لىدايەۋەۋە پىنى و
((خانەكەم ! ئىمە ھەرىۋەكەم غەرىبىن،
ئەمانەۋى ھەندى پىرسىارت لېكەين)) كچەكە
زەردەخەنەيك گىرتى، بە راستى نۇر جۋان بىۋى.

- ئىمە ۋا خەرىكىن لە گەرمادا بىپىۋىكىن ..
نازانىن چى بىكەين؟

- بىۋى مەلە بىكەن!

- وايە .. بەلام ئىمە نازانىن مەلەگەى ئەم
شارۋچكە گچكە لە كۆدایە ؟!

- ھىچى تىدانىيە.

- ئەى كەۋاتە چۇن ؟!

- ھەۋزىكە ھەبۇر .. بەلام ئەۋە بىۋى مانىڭ
ئەچىۋىشكە بىرگە.

- ئەى رىيارەكە ؟!

هېشتووه چ رېكهوتو چ موناغه سه له بری خومان
برپار بدهن.

مه سه له ی هلبژاردينش له نتيوان ئيمه دا
هميشه له سنخوړی موجه له ده بووه.
هر يه كېنگمان جوانترين نافرته نيشاني
نو ویتړمان نه دات. له مه دا ئيمه، كوت و مت له و
دوو پياوه موخافيزكاره نه چين كاتې روونه كنه
ژورېك هيچ كاميان پر كېشي نه وه ناكات پيش
نو ویتړيان بگه ویتو بچيته ژوړه وه. تا رازی نه بن
به وه ی به كېكيان په كه م جار پيشكه ویت!)).

((مارتن)) نه مه ی به دل بوو. وتی: ((به لن
وايه. به راستی ئيمه هاوپتيه کی راسته قينه ين.
وهره با توڑی دانېشين، منيش قاجم كه مېك
ديشيت.

چوین دانېشتين و به كه مالي ئيسراحت
پالمان ليدايه وه هه تاوه كېش له سرخو له دم و
چاوی نه دايڼ. بق چنه د ده قيقه يه ك وازمان له
خه لك و دهر و به رمان هيتا نيتر ناگامان له هاتو
چويان نه ماو به لاشمانه وه گرنگ نه بوو چی
نه كنه و چی ناكه ن!.

كيژوله ی كراس سپی

له پرېنگدا ((مارتن)) قنچ وقيت بڼوه ((وهك
هه ستنی به جولە ی شستېكي شاراوه و نه هيني
كردبې)) چاويشی برېيووه تاقه ريږه وي
باخچه كه. كچيكي بچكولاني كراس سپی به وه
رومان نه هات. ئيمه به رله وه ی به چاكي و به وردی
جوانيی له شولاری و شنيوه ی دم و چاوی
ببينين، هه ستمان كرد سيحريكي تاييه تي تيدايه.
سيحريك كه ناتوانيت بزانی چی يه و چونه. جوره
سامال و بينگه ردی و نهرم نيانيه کی تيدابوو.

وه ختی به به رده مماندا تيپه ی، تيگه يشتين
كيژوله يه کی هه رزه كار، نه منداله و نه گه نچه،
ده سته كچه. نه مه جوره وروژانديكي تيدا
به رپاكردين.

((مارتن)) به رزه وپی راست بڼوه و وتی:
((خانم كه م! من فورماني دهره يتبه ری

- نه ویتش پاك نه كه نه وه!

- كه واته نه ی له كوئی مه له بگه ين؟!

- به تنه ها هر گومي ((هوثر)) هه يه و به س
نه ویتش ليږه وه به لايه نی كه مه وه هه وت
كيژومه تري دوړه.

- نه وه گرفتنيك ني يه. نو تو مېللمان پي يه و
تنه ها نه وه نده هه يه تو پاورمان بيو
ري نو ما ييمان بگه يت.

ئينجا من وتم: ببی به كه شتيوانمان!

((مارتن)) وتی: ببی به كاپتمان!

منيش ونه وه: ببی به نه ستيره مان!

دواي كه ميك دوو دليی، كچه كه رازی بوو
به وه ی له گه لماندا بيت، به لام نه و نه بوو پيشتر
هه ندي شت و مهك بگريت و ئينجا مايوی مه له كردن
له گه ل خويدا بينيت. رېكه و تين دواي يه ك
سه عاتي تر هر ليږه دا يه بگرينه وه.

هر ته واو به كه يفو دلخوش بووين. نه و
رؤيشت و ئيمه ييش له دواوه ته ماشاي له رينه وه ی
سمت و كه فله ی و پرچه ره شه كانيمان نه كرد.

((مارتن)) وتی: ناگات لي يه؟ ژيان كورته و
نه بي سوود له هه موو ده قيقه يه کی وهرېگرين.

پياها لډاني هاوپتيه تي

گه راپينه وه باخچه گشته كه تا له جوته
كچانی دانېشتووی سر كورسبه كان وردبينه وه.
نه م جووتانه گه لي جار وا رېك نه كه وي نه گه ر
يه كېكيان جوان بي نه وا نه وي تريان ناشيرينه. به
((مارتن)) م وت:

((نه مه سه يرترين قانونی سروشته. ژنی
ناشيرين هميشه به هيوايه له رتي نازداري
هاوپتي جوانه كه يه وه دهر كه وي و سوود له مه
ببينی. نه مه ی دواي شيان نه يه وي له پال
ناقولايی و ناشيريني نه ویتردا جوانيه کی
دره و شاهه تر بنويتی. هاوپتيه تي من و ((مارتن))
به رده وام له به رده م چنه دين نه زموندايه، ئيمه
شانازی نه كه ين به وه وه كه هه رگيز نه مان

سینه ماییم، تۆ ئو سینه ماکاره نه ناسیت؟!))
 ئیتر دەستی بۆ کیزۆله که دریز کردو ته و قە ی
 له گە لدا کرد. کچەیش تووشی سه رسو پمانیک هات
 نه مه ییش به روونی له چاوه کانییدا نه دره وشایه وه.
 ((مارتن)) ناویکی به لای مندا دایه وه و وتی:
 ((نه مه ییش وینه گری فلیمه کانمه و .. پێشکەشت
 نه که م.))

منیش دەستم بۆ دریز کردو وتم: ((ناوم
 ئۆندرسیک)) هه ئینجا نه ویش نوشتایه وه!
 خانمه که م! ئیمه زۆر په شوکاوه شله ژولین.
 من بۆ فلیمی دهااتووم. به شوین هه ندی دیمه نی
 ده ره کیدا نه گه پیم. نه بوو بریکاره که م. که بۆ
 خۆی به چاکی شاره زای نه م ناوچه په په نیسته
 لێره بویه و چاوه پتی بکردمایه. به لام نه هاتووه،
 ئیسته ییش نه موی ئیت به رسم:

له کوێوه ده ست پێ بکه یین؟! له کوێوه ده ست
 به گه رانی ناو شارو ده رو به ره که ی بکه یین?
 ((مارتن)) دریزه ی به قسه خۆشه کانییدا و وتی:
 ((نه وه تا وینه گره که م له م کتێبه نه له مانیه
 نه ستووره دا به شوین نه و بابه تانه دا نه گه پێ و
 به لام به داخه وه هیچی نه قوێوه ته وه!.

نه م ناو بردنی کتێبه ی من که هه فته په ک بوو
 لێی بێ به ش بوو بووم، په ستی کردم. له به رنه وه
 ده ستم کرد به هێرش کردنه سه ر ده ره ئینه ر ((تۆ
 نازانی نه وه چه ند زیانبه خشه که بایه خ به م کتێبه
 ناده ییت؟! تۆ نه گه ر به چاکی و به جیدی خۆت
 ناماده بکردایه و مه سه له ی دۆزینه وه ت بۆ
 وینه گره کان جیه ئیشتایه. فلیمه کانت قولترو
 پاکترو بێ هه له تر نه بوون)).

دوای نه وه ی دلوای لێبوردن له کیزۆله که کرد
 ئینجا وتم:

((خانم گیان بپووره! هه زمان نه نه کرد به
 قسه و یاسی کاره کانه مان سه رت بیه شینین، نه وه ی
 راستی بێ ئیمه سه رقالی ناماده کردنی فلیمیکی
 میژوین)) له باره ی کولتووری ئالترۆسکییه کانی
 ((بوهمیا)) وه.

کچه تۆزێ سه ری دانه واندو وتی: ((خراب
 نی به!))

- نه مه کتێبیکی گرنه .. ته ماشاکه!
 کتێبه که م دایه ده ست کچه که و نه ویش
 به تر سیکه وه که له سامی ده ست بۆ بردنی
 کتێبیکی ئایینی نه چوو، کتێبه که ی لۆه رگرتم.
 نه توت من دلوام لێ کردووه ئا به و جۆره که وته
 هه لدانه وه ی لاپه ره کانی. ئینجا پیم وت: ((وا
 برانم کۆشکی _ بشاشیک _ لێره وه زۆر دوور
 نی به!)) چونکه نه وی مه لبه ندیکی ئالترۆسکییه
 چیکه کان بوو .. به لام پیاو نازانی له کوێوه و چۆن
 بۆی بچیت؟!)

کیزۆله که وتی: لێره وه هه ر دوو هه نگاوه
 دووره!

له پێنگدا ههستم به جۆره بووژانه وه په ک کرد،
 مادام نه و ریگه ی به ره و ((بشاشیک)) شاره زاپه
 نه مه خۆی له خۆیدا په یوه ندی ئیوانمان گه رم
 گوێتر نه کات، به به راورد له گه ل ساریو سه ری
 سه ره تای گه ف و گۆماندا.

((مارتن)) زه رده خه نه په کی ده ست کردی وای
 نیشاندا که گوایه ئاسووده په و لێی پرسیی:

- چۆن؟! تۆ نه زانی نه و کۆشکه له کوێدایه؟!
 کچه که وتی: به لێ به دلناییه وه. ته نها په ک
 سه عات لێره وه دووره.

((مارتن)) وتی: به پی؟!)

کچه که وتی: نه ی دیاره به پی!

من پیم وت: به لام ئیمه ئۆتۆمبیلمان پێ په.

((مارتن)) وتی: بیه به پێ به رمان. به لام من وام
 به چاکتر زانی که ئیتر وز له و خوه باوه به ئیم
 یاری به وشه نه که م. من لای خۆمه وه له
 خۆتێدنه وه ی باری ده روونی که سانی تردا له
 ((مارتن)) باشترم. هه ستم کرد به وه ی نه م ورده
 گالتانه زیانمان لێ گه دلو به لام قسه ی جیدی
 باشتین یاریده ده رمان نه بیته.

وتم: ((خانمه که! ئیمه نامانه وی وه خشی تۆ
 به فێرک بدیه یین، به لام نه گه ر به ئه رکی نه زانی و

له بار دلت گران نه بئ سعاتي دوو سعاتيكي
وه ختي خوتمان بدهيتي و نهو شويتانه مان نيشان
بدهيت كه نيمه له م ناوچه يه دا حه ز به بينيان
نه كه ين. دياره زور سوپاسيشت نه كه ين!

كيژله كه وه لامي دايه وه و چاركي ترش
خوي نوشتانه وه و تي: به لي باشه، به لام ((نيمه
تا نهو ساته هه ستمان به وه نه كرديوو كيستيكي
تورپاساي به ده سته وه يه و دوو كاهوويشي
تيدايه)) نه بي من نه م كاهوانه بگه يه نه م دايكم ..
ليژه وه زور نزيك ين و هر نيمه نه گه پيمه وه.

و م: راسته نه بي كاهوه كان بگه يه نيته
دايكت. نيمه ليژه چاوه پيت نه كه ين.

وه لامي دايه وه: له ده ده قيقه زياترم
پي ناچي! ديسان وه نوشتايه وه و نه وسا هه نكاوي
هه له پيتاو دووركه و ته وه.

((مارتن)) وتي: دم خوش!

- له نمونه هه ره جوانه كانه .. وانيه ۹!
- له گه لتام، من ناماده م له پيتاوي نه م دا
ده سته رداري هه ر دوو سيستره كه بيم!

ته له ي نيماني كويزانه

ده ده قيقه ي يه كم تي په پي و نينجا
چاره كيژله به لام كچه كه ديار نه بوو. ((مارتن))
دلنباي نه كرديمه وه و نه پوت:

((مه ترسه! من كه بهوام به شتي كرد نه بيت و
نه ويش نه گه رپته وه، نيمه گفتم وگوركانمان ماقولو
باش بوون و كيژله كه پش خهريك بوو له
خوشياندا بال بگري.

منيش هر له و بهوايه دابووم. نه گه رچي نه بوو
هه ر چاوه پوان بين. ده قيقه له دواي ده قيقه ييش
حه زو سوزمان بؤ نه و كچه هه رزه كاره ناگري
زياتريان تي بهر نه داين. به م جوړه نيمه له
شويني خومان نه جولايين. سه باره ت به و
به ليتنه ييش كه دابوومان به كچه ي _ پانتولي
قه يفه له بهر _ سعاتيكيش به سهر نهو به ليتنه دا
تيپه پي. ته نانه ت بيرمان له وه نه شه كرديه وه
هه لسرين و نه و ناوه به جيبيلين. خه پالي كيژله ي
كراس سپي له كه لله ي دابووين.

وه خت تيته په پي .. له دواييدا پيم و ت:
- ((مارتن))! گوي بگره .. له و بهوايه دام
نايه ت.

- به چ ده ليك؟ نهو بهواي پيكردين .. وهك
چون بهواي به خواي باوك هيتاوه!

- به لي .. به لام نه هيني نه م كلوليبي ي نيمه
له وه دايه زياد له پنيويست بهواي پيكردين.

- كه واته تئ تا واته خوازيووي .. يان حه زت
نه كرد بهوامان پي نه كات؟!

- بېگومان باشتو بوو .. چونكه خاوه ن بهواي
كويزانه خرابترين ماوپه يمانه.

كه وته قسه كردن و نه م بيركه يه بالي به سهر
ليكدانه وه م دا كيتشا: ((نهو كاته ي حه رف به
حهر ف و كوت و مت بهوا به شتيك نه كه ين، نيت نهو
نيمانه هه موو شتي به ره و ناماقول نه بات، نهو
كه سه ي ده مارگيرانه به رگري له سياسي تيك، هه ر
سياسه تيك نه كات نه وسا به جيدي بير له
سه فسه ته كاني نهو سياسي ته ناكاته وه، به لكو
به ته نها بير له نامانجه كرديه كاني ده كانه وه كه
له پشت نهو سه فسه تانه وه خويان شاردي ته وه.

نه م ييش له بهر نه وه ي و نيمه سلبه كاني سياسي ته و
سه فسه ته بؤ نه وه نه خولقاوون بهوايان پي بگه ين،
چاكتروايه بلي ين بهوييانون و نه سه ريان
ريگه و تووين. نه وساكارانه ي كه نه م مه سه له يه يان
زور به جيدي وه رگتووه، زوو بي و دره نك ته واوي
ناكوكييه كانيان بؤ دره نه كه وي نينجا رانه چله كنو
شه رمه زارانه هاوار نه كن ((كافرو خوا
نه ناسه كان! .. نه، هيچ خيري له نيماني
كويزانه دا ني يه، نه كه هه ر له ريبازه كاني نايبيني و
سياسه تدا ته نانه ت له و پلانه ييشدا كه نيمه بؤ
راكيشاني نهو كيژله يه به كارمان هيتا)).

((مارتن)) وتي: من نيمه له تئ ناگم.

- مه سه له كه روون و ناشكرايه: نيمه به لاي شهو
كيژله يه وه بريتي بووين له دوو پياوي
ماقولو به ويقاو به س، نه ويش وهك هه ر
مندالتيكي به نه ده ب چون مل شه داو رازي
نه بي به وه ي له تري تيكدا جيگه كه ي خوي بؤ
پيره كان چول بكات .. هه ربه و جوړه ييش
مليدا بؤ نيمه ..

- ئەي كەواتە بۆچى ئا سەر مىلى نەداو نەھاتەۋە؟!

- رىك لەبەرئەۋەي زىياد لە پىۋىست بىرۋاي پىكرىدىن. كاھۇكانى بىردۆتەۋە بۆ دايكىۋە ئەوسا بەشەۋقۇ پەرزىشتىكى ئۆرەۋە ھەموو شىتتىكى بۆ دايكى گىپراۋەتەۋە)) لەبارەي فلىمە مېۋىۋىيەكەۋ نەتروسكى بۆھىمىياۋ ئىنجا دايكىشى..

لېرەدا ((مارتن)) قىسەكانى پىتېرىم وتى: ((راستە! ئەوسايش ئاشكرايە سەرەنجامەكەي بەچى شكاۋەتەۋە)). ئەمەي وتە ھەستايە سەرپىيان.

ناپاكي

ھەتاۋى سەر مالانى شار بىتىنۋە كزىسو بوو. كەمىكىش ھەۋا سارد بوو بوو. ئىمەش بىتاقەتۋە غەمبار بووين، گەپاينەۋە چايخانەكە، بەلام دەرەستى ئەۋە نەبووين بزانين ئايا كچەي پانتۇلى قەيپە لەبەر لەۋى چاۋەپوانمان ئەكات يان نا؟. بىگومان لەۋىش نەبوو. ئەوساتە سەعات شەشۋە نىو بوو. دىسانەۋە بەرەۋە لاي ئۆتۆمبىلەكەمان داگەپاين، ھەردوۋىكمان خۇمان ۋەك دوو پىۋايى دوورخراۋەي ناۋ شارىكى غەرىب ئەھاتە پىش چاۋ. ھىچ پەنايەكمان نەبوو لەۋەبەۋلاۋە دالادەبەرىنە بەر ئۆتۆمبىلەكەي خۇمان. ئەۋ ئۆتۆمبىلەي پى ئەچۈۋە ھەر خۇي ھەسانەي پارىزگارى خۇي پىيىت!

((مارتن)) ھاۋارىكد ((چاكە،) ۋا جارىكى دى ھاتىنەۋە ناۋ ئۆتۆمبىلەكە. تۈيىش ۋا كرومات دىمەنى ئەۋانە دوۋبارە مەكەرەۋە كە شوين دارەمەيت ئەكەۋن. گرنگترىن شىت ئەۋەيە كە ھىشتا نەھاتەۋە بەرپۆۋەيە يىت.

من ئەمويست پىيى بلىم ((ئىمە ھەمانەۋ نىمانەۋ تەنھا يەك سەعاتەۋە ھىچى تر. ئەمە بۆ ئەۋشەي كە تۆ بە ((گرنگترىن)) ناۋى ئەبەيت. بەلام بەھۇي جورجىتۋ يارى كاغەزەۋە....

لېرەدا ئىتر ئەۋەم پىياشترىبو بىدەنگ بىم.. ((مارتن)) وتى: ((بەھەرھال ئەمىۋمان رۇژىكى باش بوو. ھەر لە سۇراخكىدى بوزدرانى

گچكەۋە تا نزيك بوۋنەۋە لە كچەي پانتۇلى قەيپە لەبەر.. ھەموو شىت لەم شارەدا لەپىتاۋى ئىمەدا نامادەكراۋە.. ھەر ئەۋەيە جارىكى تر سەردانى بگەينەۋە.

ۋەلامم ئەدايەۋە، سۇراخكىدىن ۋە ئۆزىكىدىنەۋە بەشىۋەيەكى سەركەۋتەۋە نەنجامدران. بەلام كوتۋىر ئەۋەم ھات بە بېردا. ئەۋە سالىكە ((مارتن)) جگە لە سۇراخكىدىن ۋە نزيك بوۋنەۋە، ئىتر ھىچى ترى بەھىچ نەكرىۋە، لىيى ۋەنەبوۋمەۋە، لە چاۋەكانيا ۋەك ھەموو جارىكى دى بىرىسكەي ئارەزۋىيەكى نەمەر ئەبرىسكايەۋە. لەۋ دەقىقەيەدا ھەسەم بەۋە كرىنەم ((مارتن)) ە لاي من چەند نازىزەۋەۋە ئالايەشم چەند خۇش ئەۋى كە ئەۋ بە درىزايى ژىانى لەژىريا رۇيشتەۋە: ئالا ئەزەليەكەي مىپازىۋە دواكەۋتنى ژنان.

كات تى ئەپەي. ((مارتن)) وتى: ((سەعات ھەۋە))

دە مەتر دوور لە ھەسارى نەخۇشخانەكە ئۆتۆمبىلەكەمان راگرت. ئەمەيش بۆشەۋەي لە ئاۋىنەي پىشەۋەي ئۆتۆمبىلەكەۋە چاۋدىرى بەردەمى خەستەخانەكە بگەم. تا ئەۋساتەيش من ھەر بىرم لە ئالاکە ئەكرىۋەۋە. خۇم بەخۇم ئەۋت: لەم بەشۋىنكەۋتنى ژناندا _ سال لە دۋاي سال _ ۋەخىن ژمارەي ئافرەت كەمترو شوين كەۋتنىش زىاترو زىاتر ئەيىت. ئاۋا بەمەرجى ئەم شوينكەۋتنانە بىۋەدەۋ بىئەنجام نەبن. ئىمە ئەتۋانين ھەموو رۇژى شوين ئەۋەندە ژن بگەوين كە لە ژمارە نەيەن. بەم جۆرە ئەتۋانين ئەم بەدوۋكەۋتنى ژنان بگەين ((بە شوينكەۋتنى مۈتلەق)).. بەلى ((مارتن)) لەۋ كەسانەيە خۇي ئەخاتە خانەي شوينكەۋتنى مۈتلەقەۋە!.

پىنچ دەقىقە بوو چاۋەپى بووين. بەلام ھەردوۋ كچە گەنجەكە ديار نەبوۋن نەھاتن. من بۆخۇم ئەۋ نەھاتنە شىپىزەۋ بىتاقەتى نەكرىم. چونكە ھاتنۋە ھاتنىيان لاي من گرنگ نەبوۋن. بابلىن ۋا ھاتىش. ئايا ئىمە لە ماۋەي تەنھا يەك سەعاتدا ئەتۋانين چى بگەين؟.. ئەبى لەگەلياۋدا

بېۋىن بۇ ئوھەۋارە دورە، ئىنجا دۈي ئوھە
 ۋەختىكىمان ئوھە بېنە جىتى مەمانەيان ئىنجا
 ۋەختى تر لەگە ئاندا بخەۋىن دۈيىش ئۆر بە
 نەزاكەتوھ مال ئاۋايان لىكەينو بېۋىن. ئوھە
 ھەموۋى تەنھا لەيەك سەعاتدا! نە... لەو
 ساتوھ كە ((مارتن)) بېيارى ئوھەيدا سەعات
 ھەشت ھەموۋى شىئى كۆتايى پى بىت لەو ساتوھ
 ئەم كۆپىنى سەفەرەي بەرەۋ خانەي يارىيەكى
 ۋەھمى برد!

دە دەقىقەي تر تىپەپى ۋەر چاۋەپوانىن ۋە
 كەسپىش لەبەر دەرگەي خەستەخانەكەۋە
 دەرەنەكەۋە.

((مارتن)) پىشى ئەخواردەۋە. ۋەك ھاۋار
 بگات ۋتى: ((تەنھا دەرەھەي پىنچ دەقىقەي
 تريان ئەدەمى.. ھاتن باشە نەھاتن ئەپۋىن ۋە
 لەمەندە زىاتر چاۋەپىيان ناكەين)).. ھەر
 لەھەمان ۋەختدا بېرم لەۋە ئەكرەدەۋە كە ئىتر
 ((مارتن)) لە گەنجىتى تىپەپاندە! ئوھ
 دىسۆزانە ئۇكەي خۇي خۇش ئوھى زىاننىكى
 ئىنۋىترى گونجاۋ رىك پىك بەسەر ئەبەن.
 ئوھە راستىيە، لەسەر ئەم راستىيەشەۋە، لە
 ئاستىكى دىكەي نىۋ ۋەھمىكى پاك ۋەي گوناھو
 كارىگەردا، گەنجىتى ((مارتن)) بەشىۋەيەكى
 شېرەۋ بە زىدپەۋىيەۋە دىرەۋى ھەبۋەۋە چۈن
 گەمەيەكى ئاسان بە تەنھا ھەر لەسنوۋى
 يارىگاكاى خۇيدا بوۋە نەگەيشىۋتە ناۋ بەرايى
 زيان خۇي گەمەكەي نەكرەۋە بە: راستىيە.

ھەروھە ((مارتن)) لەپىتاۋى پىداۋىستىيە
 زەرۋىيەكانى خۇيدا بوۋە بە سۈرۈنكى كۆيەر،
 ھەموۋ سەرچىلى ئارەزۋى دىدارىيەكانى كىرەۋە
 بە ھەندى بى گوناھىي نىۋ گەمەكرەن. ((بىئەۋەي
 ھىچ گومانىكىيان لىكەت)) بەم جۆرە ھەموۋ گىيانى
 ئاگرىتى بەرۋىۋى خۇي فېنداۋەتە ئەم گەمەيەۋە.

لە دلى خۇمدا ۋتم: ((ئۆر باشە. ۋا
 ((مارتن)) كۆيلەي ۋەھمەكانى خۇيەتى.. ئەي
 من بۇ؟! لەبەرچى لەم گەمە ھىچ ۋەچەدا من
 پىشى ئەگرم؟! مەنك كە ئەزانم.. لە فروفېل
 بەۋلاۋە ھىچى تر نىن. بەمچۆرە ئايا من لە ۋىچەۋ
 پوۋچتر نىم؟! لەبەرچى خۇم توۋشى گەمەيەكى

عاتىفيانە ئەكەم لە كاتىكىدا ئۆر بە چاكى لەۋە
 گەيشىتۋم، ئوھ من توانىم بەھىۋى سەعاتە
 ۋەختىك بېرىم، كە پىشەكەش ئەزانم ۋەختىكى
 دۇراۋە لەگەل دۈۋىنى نەناسراۋى سەرەپۋى
 لاۋيالېدا ئەۋكاتە بەسەر ئەبەم)).

لەۋ ۋەختەدا بە تەختى ئاۋىتەكەۋە ھەردۈر
 ئۇ گەنجەكەم بىنى خەسارى خەستەخانەكەيان
 بېرى ھاتنە دەرەۋە. تەنەت لەم دورەۋە
 بېرىقەي ئوھ سوۋدۋو سىپاۋە ئۆرەي كىرەپۋىيان
 سەرنجى راتەكەش. خۇگۋىرۈن رىك پۇشپىيان
 زەۋق ۋەي مانا بوۋ. بە دلىيىيەۋە ئەلنم
 دۈكەۋەتەشپان ھەر لەبەر ئەۋە بوۋە. گەل
 خەرىكى خۇيان بوۋىۋىستىۋانە بە جۈرىكى
 شىۋاۋ خۇيان بېزىننەۋە. بەرەۋلاي ئىمە نەھاتن ۋە
 ئاۋپىان لە چۈرە دورى خۇيان ئەدايەۋە.
 ((مارتن)) م ئاگادار نەكرەۋە ۋام نىشاندا
 نەمبىنىۋ.

ئىنجا ۋتم: ((بەداخەۋە چارەكى تىپەپىۋ
 نەھاتن.. با بېۋىن!))
 ئوھسا ئىتر پىم بە بەنزىندا نا.

بەشىمانىي

لە شارى ((ب)) چۈيىنە دورەۋە.
 دۈخانۋىشمان لە دۈي خۇمانەۋە، جىيەشستۋ
 ئىنجاكەۋىتە ناۋ دىمەنەكانى كىلگەۋ
 دارستانەۋە. خۇرىش لەسەر لۈتكەكان لە
 ئاۋابوۋندا بوۋ.

ھەردۈۋىكمان كىرە بىدەنگ بوۋىن.
 لەۋساتەدا بېرم لە يەھۋاى ئەسفرىۋىتى
 ئەكرەدەۋە. ئوھ پىاۋەي كە ئەدىيىكى قسەخۇش
 دەرپارەي ۋەبۋى: بۇيە خەبەرى لە يەسۋە دا
 بوۋ چۈنكە بەدلىيىيەۋە بېۋايەكى مۈتلەقى پىنى
 ھەبو! ئىتر ئەم ئارامى نەگرت ۋە چاۋەپۋانى ئوھ
 مۈجىزەيەي نەكرە كە يەسۋە بەھۋى تواناى
 ئاسمانى خۇيەۋە نىشانى ھەموۋ جۈۋەكەي بەدا.
 تەسلىمى پۇلىسى كىرە بۇئەۋەي ناچارى بگا
 بچۈۋلىۋ شىئى بگات. خىانەتى لىكرە بۇئەۋەي
 سەعاتى سەرەكەۋىنى پىشپىخات!

لە دلى خۇمدا ۋتم: بەداخەۋە.. بەلام من كە
 خىانەتەم لە ((مارتن)) كىرەۋە لەبەرەۋەي من

ئىمان پىتى نەماو (ئىمان بە دەسلەتلى ئىلاھى
ئە، لەم بەدوگە وتنەو ەى ژئاندا). مەن دوو
رەگىنگى سوكو سەلىمى تىگەلم لە يەھوداى
ئەسخرىوتى و لە تۆماس كە بە كافەر ئاۋزە دەيان
كردەو.

مەن ەستەم بەو ەكرد كە ئەم ئاۋانەى مەن
لاى خۆم ئەبىتە ەلى زىادىبوونى خۆشەويستى
(مارتن)) و ئالا ئەزەلىيەكى بەدوگە وتنى
ئافرەتان ((ئەو ئالاىيە كە بەسەر سەرمانەو ە
ەمىشەو بەردەوام گويمان لە دەنگى
شەكەندەو ەى ئەبى))، ئەم ئالاىيە كەنى بەزەى
تيا ەلقولاندم تا ئەو ئاكامەى كە ئىتر بگىرم.
خۆم لقو ە سەرزەنشنى خۆمكرد دەريارەى ئەو
ەلەو ەلەشەبىيەى نواندم.

ئايا رۇژنىك دىت مەن بە كەردەو ەتوام ئەم
جۆرە ەلسوكەوتەى كە گەنجىتىي ئەدىكتىنى،
وازان لىبەتەم؟ يان ئايا ئەتوانم جۆرە كارىكى
تربكەم؟ يان ەر ئەبى لاساپيان بگەمەو ە
ياخود ەولى ئەو ەدەم لە ژيانى عاقلانەى
خۆمدا، بەندىخانەيكە دىوستكەم تا ئەو
ەلسوكەوتە بىنەقلانەى خۆمىيان تىدا بەند
بگەم؟ يان ئەبى چى بىي ئەگەر ئەم ەمور
شتە بە تەنھا بىرىتى بىي لە گەمەيكە بىي سوودو
بىيەو ە)). يان چى ئەبى ئەگەر ئەمە بزانم ..
ئايا واز لەم گەمە كەردە ئەتەم؟ چونكە زۆر بە
سادەى ئەو ەكەتتى بىي كەلگەو بىي سوود.

زېرپە سىۋىك بۇ ئارەزوۋىكى نەم

((مارتن)) لە تەئىشستەو ەيەو لەسەر
كورسەيكەى خۆى خەفە ئەكات. پىتى وەم:

- ((گوى بگەر! ەورپەكەت .. خۆئىندكارەكەى
كۆلىجى پزىشكى .. بەراستتە لە شىۋەو
جەو ەردا لە چىنىكى وا بەرزە؟)).

- پىم وتى ەر لە چىنى ((جورجىت)) ە.

((مارتن)) چەند پىرسىارنىكى دىكەيشى
لىكردەم. ئاچارىش بووم جارنىكى تىر سەرلەنۆى

و ەسلى خۆئىندكارەكەى كۆلىجى پزىشكى بۇ
دووبارە بگەمەو ە.

ئىنجا وتى: ((لەوانەيە بىتوانىت لە دووبىدا
بەرەو رووى منىشى بگەتەرە!)).

ويستەم عاقلانە ەلامى بەدەمەو ە وەم: ((رەنگە
ئەمە گران بىت، چونكە رەنگە ئەو كارە پەستى
بكات، تۆ ەورپەى ئەو خاۋەن بىرۋاۋەرە.
(مارتن)) بە كۆزلىيە ەلامى داپسەو ە
(خاۋەن بىرۋاۋەرە؟)

ەستەمكرد خەفەت بەو ەخوات. نەمويست
ئازارى بەدەم وەم:

- يان ئەبى ەى نىشانىدەم كە مەن تۆ ئاناسم
.. ئەوسا ئەتوانى ەك كەسىكى دىكە خۆتى
پىشكەش بگەيت.

- بە راستى ئەمە بىر كەردەو ەيكە زىرەكانەيە.
بۇ نەمورە ئەتوانم بەو جۆرە خۆمى پىشكەش
بگەم كە مەن ((فەرمەن)) م .. بەو جۆرەى
ئەمەل خۆم وا ئاساند .. ەا.

- ئەو ئەو ەندە بايەخ بە سىنەماكاران ئادا.
و ەرزىكاران بەلاى ئەو ەو ە پەسەندتەن!
(مارتن)) وتى: ((لەوانەيە. ەمور شتى رىي
تى ئەچى)).

دىسانەو ەكەوتىنەو ە ئاۋ دەمەتەقپىيەكى
دوورودىر. پلانەكانىشمان دەقىقە لەدۋاى
دەقىقە باشتر لەبەرچاۋمان روون ئەبوونەو ە،
بەجۆرىك دۋاى ئەو ەى تۆزنىكى تىر كە شەو داھات.
ئىتر ەك سىۋىكى گەبىۋى بىرىسكەدار
لەبەردەمماندا شۆر ئەبىتەو ە ئەلەرىتەو ە.

رەم بەدەن بەتۆزى زىدەپەويىو ە ئاۋى ئەم
سىۋە بىم:

زېرپە سىۋىك بۇ ئارەزوۋىكى نەم!

سەرچاۋە: ((غراميات مەرحە)) ميلان كوندېرا

ترجمە: فوزى شەبەان

منشورات: دار الاداب - بېروت - ۱۹۸۸. / ھى (۴۹).

رؤږي په کښه مېه - نوکاته‌ي خه لکه که
کلنسه که يان جينه مېشت و نه چوونه دهره وه.
زستانېش مات. شوي شه مېه شه وني کپ و هر
نوه نه بو پياو تيانه خنکي. به لام که س نه بو
نوه‌ي به خه يالدا بيت که سهر له به ياني رؤږي
په کښه مېه به وچړه دابکاته باران. دواي
ته او يووني قوداس و به له وې نيمه‌ي ژنان فرياي
نوه بکه وين چه تره کانمان هه لېده ينه وه.
گژه بابه‌ي توند هه ليکړو هه رچي خول و
پاشه پړي دروڼه‌ي مانگي ((مايو)) هه يه هه
هه مووي برين به هه وادا. په کيک له ته نيشتمه وه
وتی ((نمه بای بارانه)) من نه مې نه زاني
به له وې نه و که سه قسه که‌ي له دم بيته
دهره وه. نيتر له وساته وه که روومانکرده
دهرگا که و پيمان خسته سهر پليکانه کاني
به رده مې کلنسه که. هه ستي شتي دايگرتو
له راندمي که له قولايي که ده و ناو سکا له جوره
لينجي و ليتاويک نه چوو. پياوان چنگ له سهرشان
به ره و ماله نزیکه کان رايان نه کړو بق نه و پيش
که خويان له وره شه بای خول و پر له ته پو توژه
بپاريژن. ده ستي کيان به شه پقه که‌ي سهر يانه وه
به ده سته که‌ي تري شيان ده سه سه کانيان به ده م
لوتيان وه گرتبو. نه و نده‌ي نه برد باران دايکړو
هر به قه به رزيي که زئ له ژور سهرمانه وه.
ناسمان چون ماده يه که هيلامي به ناله و وژه
که و ته شه قزن و پال به يه کدا دان.
نيتر نه به ياني به تاسره نگ، مزو باوه ژنه که م -
له نزیکه هه ساره که وه دانيشتبويو و ناسوده يش
بووين به وې که نه م بارانه گوله تينووه کاني ناو

نينجانه کان، دواي هوت مانگي هاوينيکي که رمي
خول له ژيله مق چوو سه ره نوې نه ژنيته وه.
له نيوه پړدا زه ويه که نارام بقوه، بقن و بهرامه‌ي
نه و عرده يش که ريژنه شيکر دېوه له گال بقني
تازه چه که ره کړدوي سه وزيي ناو
نينجانه کانېش تيکه له به بقني نه م بارانه تازه يه
بوويون.

باوکم له وختي ناخواردي نيوه پړدا وتي:
- هر کاتي له مانگي مايژدا باران بباري نه وه
نيشانه‌ي نه و يه که هه لچووني دهر يا خيري
پيوه يه.

باوه ژنه که م بزه يک گرتي وتي:
- له قسه کاني نه مړي کلنسه يشدا هه ره وه م
گوي تېوو. نه وسا باوکيشم زه رده خه نه يک
گرتي و نينجا هر له ته نيشتم هه ساره که وه
به بينده نگي و به لام به چاوي نوقاوه وه وک
نوه‌ي خه ببيني و به خه به ريش بي - به ناره زوو
حه زي برسپه که وه - ده ستي کرد به ناخواردين.

به دريژايي دواي نيوه پړ شه سته باران بي
وچان و به شيوه يه که وه پسکرو بي پړه زا هر
نه باري. ناگامان لي بوايه و لځه بوايه نه و به قولايي
هه ستماندلو تاسه ر نيسقان رځه چوو.
له به ره به ياني دووشه مېه دا نه و کاته‌ي
دهرگا که مان کلنم کرد بقنه وې به ره له و باپوسکه
سارو ته زيوه بگري که له هه وشه وه خوي نه کرد
به ژوره وه دا. نوکاته نيتر هه مو هه سست و
نه ست و هه واسمان تير ناو شه لالي باران بوويو.
له گال باوه ژنه که مدا سه ريکمان له هه وشه دايه وه.
بقنه وې بزاني چي هه يه. وختي ته ماشامان

کرد. نه و خاکه زېږو درشته خوله ميتيشيه ي پيشتري
دييوومان بووه به ليتاوتيكي لينج. هر ته و او
به وینه ي ليتاوي سابووني عاديي و به ليتواري
نينجاننه کانيشدا ناو چوپا و گه يه کي باريکي
به ستيوو،

باوه ژنه که م وتی:

- واپزانم شهوي رابريو زياد له پتيويست تير
ناو بوون، ههستم کرد نه مجاره يان زه رده خه نه
نايگري و پي ته چو نه و دلخوشييه ي دوتيتيشي
له شهوي رابريو ده بووي ته به چوره گريزي و
مونييه ک. بزيه پيم وت:

- تو راست نه که يت. له پهرنه وه چاکتروايه به
((هيندي يه کان)) بلتين بيانگويزنه وه تارمه که
تاباراننه که خوش نه کاته وه. هر واپشيانکرد.
به لام باران هر له زياد بووندابوو. به چورتک
گوپال و ريژنه ي باراننه که له سر راوه، به وینه ي
دارو بارو دره ختي زه به للاحتر له دره خته کاني
ديکي ناو باخچه که نه هاتنه پيش چاو، باوکم
هر له هه مان جيگه ي رزي يه کشه ممه دا
دانيشتبووه، به لام نه مجاره يان به هيچ جوري
له باران و باران بارين نه دوا. هر نه وه نده ي وت:
- له وه نه چي دوتيتي شه و خراپ نوستيم،
چونکه وه ختي به ناگاهاته وه، پشتم رهق
بوويوو.

هر له ته نيشته جه ساره که وه له هه مان
شوينا، هه رديو قاچي به سر کورسيه که ي
به رده مي دا دريژ کردبوو، روويشي کردبووه باخچه
په ژمورده که. ورته ي ليتو نه هات. ده ده ده مي
خورتا و ابوون وتی:

- له وه ناچي ناو وه و ا هيچ گوپانتيکي
تي بکه وي.

له م ساته دا، من مانگه گه رمه کاني سالم
بيرکه ونه وه، مانگي ترگستوس و نه کاته دريژو
ناجوړو ترسانا کانه ي که له قرچه ي نيوه پواندا
ماندوو مريو خومان نه دا به عه رداو جله کانيشمان
به پيستي له شمانه وه نوو سابوون و گويشمان
له ليتدان و دنگه دنگي نه و ساعاتي ده رده وه نه بوو
که به شيوه يه کي قورس و خواو نه پويشت،

رزيشتني که وه ک دوايي نه يه ت واپوو، نه و
وه خته ي سر نجمداو و رديو مه وه: له و ديوارانه ي
که باران سر تا پاياني شتقوه، له و لاشيپاني دارو
ته ختانه ي که به پراو پري خويان زياتر باران و يان
هه لمر بوو، له و باخچه بچکولانه يه ي يه که م جاره
واکرو بيوازي بيبي نيم. هه روه ها له دره ختي
ياسه ميني پال ديواره که که تاقه يادگاري
زیندويي دايکم بوو، من نيتر نه وسا هه ستم
به چوره دلگوشي و دا هيزراني کرد که به نه ووي
چنگيان له ويژدانم گير کردبوو.

هر وه کرو رزي يه کشه ممه به دريژايي رزي
دوو شه ممه يش باران هر خوشي نه کرده وه.
به لام نه. جاره يان چوني ته ي باري نه که گوپا بوو.
چونکه شتيکي ديکي جيا وازو تال تيکه لي دلم
بوويوو. له خورتا و ابوونداو له نزيک کورسيه که م وه
گويم له دهنگي بوو... نه ي وت:

- بارانتيکي وه رسکه رده...

زانيم نه مه دهنگي ((مارتن)) ه نه گه رچي
ناوريشم له شويين دهنگه که نه دابووه. زانيم نه وه
له سر کورسيه که ي ته نيشتم دانيشتووه. دهنگي
نه وه، هه مان ده م دووي ساريوسري نه وه. نه و
دهنگي که له وساوه، له رزيکي ديسه مبهري
گريو مونه وه، له و رزي وه که بووي ته م تيردم
له و کاته وه تانه مري هر هه مان دهنگي نه گريسه و
نه گوپراوه.

نيسته يش يه که م مندالمان به پتو يه. نه وه تا
له م ساته شدا ((مارتن)) له نزيکه وه دانيشتووه و
نه ليت: نه م بارانه وه رسي کردبووه. بزيه ده رحال
منيش هه لمدايه و وتم:

- هيچ واني يه! .. به لام نه وه ي تيجگار
خه مباري کريووم نه م باخچه په ژمورده و نه م
دره خته کلؤلانه ن که دوور له م جه وشه يه هيچ
په ناو دالده يه کي تريان نابي!.

نه و کاته ي ناو ريشم دايه وه بق نه وه ي
((مارتن)) بيبي. له جيگه ي خوي نه مابوو. به لگوو
ته نها گويم له دهنگي بوو. وه ختي وتی:

- له وه ناچي نه م که ش و ناو وه وايه به باريکي
تردا وه رگه ي. نه مجاره يش که سر م بزي شويين

دەنگە ۋە رەگىزدا لە كورسىيە كى بە تال زياتر
هېچى ترم نەدى.

بە يانى سى شەممە - مانگا يە كمان لە ناو
باخچە كەدا بەرچاوكەوت. كەسەر لە تەپۆلگە يە كى
قوپاويى نە چوو. ۋەك مانی لە هەموو
جوولە يە كىش گرتىبى واپوو. سەرى دانە واندىبوو.
هەر چوارە لىشى بە ناو قوپە كەدا رۆچوويىون.
ئەو بە يانئىيە ھندى يە كان بەردە وام خەرىكى
ئەو بوون بە دار بە بەرد بە ھاوار دەرىكە نۆ
دوورى بەخەنەو بە لām بى سسويىبوو. مانگا كە
لە شوئىنى خۆيدا چە قىبوو، لە شوئىنى خۆيدا رەق
بووبوو. هەر چوارە لىشى لە خەمخۆرى قوپە كەدا
نوقم بوويىون. سەرو كەللەى لە بەر باراناوى
قورس بوويىو. ھندى يە كان بىچوان لە ھەولە
ئەو داويون ھەرچۆنك بى دەريپە پۆن، تا باوكم
ئارامى لە بەرپرەو بە ھاناي مانگا كۆلەكەو چوو،
ۋنى:

- ۋانى لىبىتەن... چۆن ھاتوو ھەروايش
ئەگە پۆتەو! لە خۆرنشيني رۆزى سى شەممەدا،
باران بە تاوترو بە خوپرەم تر نەبارى.
لە مێردە زمەى سەردل نە چوو.

تەو پاپاويى يەكەم رۆژ وانىستە بسوو
بە شىدارى كى گەرم و لينج، پلەى گەرمائىش
نە سارىبوو نە گەرم.

چون پلەى لە رۆژنا واپوو. پلەو پى لە ناو
پىلاو دا ئارەقى دەرنەدا. ئەو ھەيش گەلى گرانو
زەحمەت بوو پياو بتوانى بىرارى ئەو بەدات
كاميان ناخۆشترە خۆ روتكرىنەو ياخود
نوو سانی جەل ۋە رەگ بە پىستى لە شەو.

لە ناو ماله ۋە يىشدا ھەموو جۆرە ھەلسوو پان و
كاركرىنى پەك كەوت، ئىمە لە تارمە كەدا
دانە نىشتەن. بە لām ئىتر وازمان لەو ھىنا بوو ۋەك
يەكەم رۆژ بزائىن بارانەكە چۆن نەبارى و چۆن
نابارى. تەنانت و ايلتھات ھەستمان بە بارىنى
نەكەرد. ھىچىشمان نە ھىبىنى جگە لە تارمايى
دەختە كان لە ناو تەمومژداو جگە لە خۆرنشيني كى
سەراسىمەى دلەنگى ئىتوانائىش بەولاو. زانيم
كە ئەمق نەبى سى شەممە بى، چونكە ئەو دوو

خوشكە كۆيەرە دووانە يەم بىر كەوتەو ھەموو
ھەفتە يەك لەم رۆژەدا ئەھاتن بۆ ماله ۋە بۆ لامان
تا گۆرانييە سادە كانى خۆيانمان بۆ بلىن، ئەو
گۆرانييانەى جگە لە ھەناسەى پەژارەو غەمگىنى و
جگە لە دەنگىكى ناخۆش ھىچى تريان بۆ ئىمە
پى تەبوو. ۋەك ئەو ھەى بەخەيال لە پۆزە رىزەى
بارانەكەو دەنگيان بگاتە گۆيم واپوو، وام
ئەتە پىش چا ھەردووكيان خۆيان كۆلە
كردىن و چاوە پوانى ئەو بەكەن بارانەكە خۆش
بگاتەو ھە ئىنجا ھەلسەن و بچنە دەردەو ھە
ئەو ھەى گۆرانيە كانى خۆيان بچن. كەواتە ئەمق
ئەو دوو خوشكە نابىناپە ناپەن بۆ ئىترە. ھەروەھا
ئەو ژنە دەردەو زەكە رىش دەرنەكەوئى كە ھەموو
رۆژانى سى شەممە يەك. ھەسران، كۆرەبووى بەخو
ئەھاتە بەردەمى تارمەكەو دلاوى شىتەكى تىرى
نەكەرد جگە لە دووسى چەل رىھانە بەولاو.

ئەمق ھەموومان نەفسمان لە خواردن تۆرەبوو.
دەمەو ھەسر، باوژنەكەم شۆريايەكى لى تەبوو،
وردە نان و شۆريا. ئەو ھەى راستىش بى ئىمە
لە خواردن و شۆري ئىتوارەى دووشەممەو ھىچمان
لە زار نەنابوو. مەن پىم وایە ھەر لە وكتەو
بىر كۆرەنەو ھىشمان پەك كەوتبوو. ئىمە بە ھۆى
ئەم بارانەو تووشى جۆرە سپوون و شەلەلو دلە
راوكىكە بوو بوويىن و بى ھىچ پەلە قازىو
بە رەھەلستى و ئەمسەر و ئەو سەرىك زەبوونانەو
دەستە وەستان خۆمان بەم داپمان و ھەرسو
ئەو پەلامارەى سروشت سپاردبوو. بەتەنها
مانگا كە نەبىت كەلەدواى نىوہ پۆرە جوولە
جوولەكى تىكەوت. لە پۆرىكەشدا ۋەك ھەناوى
بەژىت لە ناخەو تووشى ھەلەك رىزىنىكى رۆو
لە بەرچاواھات و ئەمجارەيان ھەر چوار پەلى قولترو
قايمەتر بە ناو قوپە كەدا رۆچوون و ئىتر بۆ ماو ھەى
نىو سەعاتىك يەك جوولەى نەكەرد، ھەروەكوو
مردار بوويىتەو ۋە بە لām و زەى زيان خۆى نەھىلى
بەلادابىت، ياخود ھۆزى مانەو لە بەر ئەم بارانەدا
ھەر بەويارەدا رايگرت و ئەو رادەى و زەيەش
لەلەشى گەروە تىرى. بە لām ئىتر ئەو ھەندەى
نەخايند ھەر دوودەستى وردە وردە نوشتانەو ۋە

نه گهر چي تانه ساتا وه خفته يش له ههولي
ته لاشو مانه وده له سهر هه ريدو لاقى پاره ستابوو.
ئينجا لموژى له قوپه كه چه قيو له كوتاييشدا
خويده به ده ست قورساييه نه گريسه كه ي
له شيه وه به بيده نكي هه ره سى هيتاو
به نيچگارى به لاداهات.

له پشتمه وه گويم له ده نكي بوو، وتى:

- بهم جوړه نه ویش کوتايى هات!.

وه ختى ناوړم دايه وه، له بهرده مى تارمه كه ده،
هه مان ژنه سوالگه كه ي رۆژى سن شه مومان
بينيه وه. له گه له نه ویشدا كه نه م رۆژه رۆژى
زيانو باويژان بوو، به لام نه وه هه هاتيو بو
نه وه ي داواي چله ريحانه كانى خوى بكات.

له وانه بوو من رۆژى چوراشه ممه بمتوانيايه و
وامليبهاتايه كه نيتر به ناچار يش بي له گه له نه م
كه شو ناووه واهه سخته ده خوم رابيتم. نه گهر
به سهر نه م ديمه نه ي ماله وده نه كه وتمان،
نه ویش: وه ختى چوومه ژوړى نان خواردين
ته ماشام كرد ميژه كه له جيگه ي خوى لبراو وه
خراوه ته پال ديواره كه وه موو شتو مه كو كه لو
په له كانيش له سهر كه له كه كراوه.

له ولاي تريشه وه، ما بينه په رښينيكي تر
دروستكراوه وه موو جان تاكان و سنووقى قاپو
قاچاغو هه رچي كه ره سى ناومال هه يه خراونه ته
سه ري)) نه م ديمه نه كارينيكي وای تيكردم،
كه نيتر له ناوه وه هه ست به دارمانو نيكشكانينيكي
پي له ترسو بيمى كه وده ي ده روونى بكه م))
ماله كه هه ر ته واپه رشو بلاوو شيواوو
بي سه روبه ر بوو بوو، هندى يه ((جواهير)) كان.

بي كراسو به پي پي ته و پانتو له كانيشيان
تانه ژنو هه لكردبوو شيلگيرانه خه ريكي
گواستنه وه ي كه لوپه لي ناومال بوون بو نه وه ي
له موويه قه كه ده كويان بگه نه وه. هه ركه سى
ته ماشاي ره نگو روى نه واني بكر دايه و
له هه لس و كه وتو چو نيه تي كار كړنديان رابمايه،
به چاكي هه ستي به رۆژى ته نگانو ناووميدى
نه وان له تاسنى نه م بارانه داو به خودى دوش
داماوى نه كرد، له چاوى نه وان و هاتو چوياندا.

نيتر به بي ته وه ي ويستی خومى تيدايى و بزانه
روو له كوي ته كه م هه ر له خومه وه كه و تمه
هات و چو كړدن. نه وساته ي له ژوړى نان خواردين
به ديار كه لوپه له پهرش ويلوو له سهر يه ك
هه لچنراوه كانو وه راوه ستابوو و مه لول و دوش
داماو ته ماشام نه كردن. گويم له ده نكي
باوه ژنه كه م بوو كه له ژوړه كه ي خويه وه هاواري
ليكردم بو نه وه ي ((ناگام له خوم بي و له م درمى
سه رماو كوكو وه له لامه ته نه گرم)) هه ر
نه وساته يش له ويدا من زانيم كه ناو تاسه روپاژنه ي
پيم هاتوه و ماله كه يش روپه رووى مه ترسيه يه كي
ديارو به رچاو بو ته وه و له ناو ماله كه يشدا
گولاويينيكي ليخن دروستبووه.

چوارشه ممه بوو، نيوه پوښو. كه چي وات
نه زاني تازه به يانييه و دنيا خه ريكه تۆزه
روناكيه كي تي بگه وي. بهر له ساعات سى ي دواي
نيوه پو پيش وه خت به ري رۆژ گيراو تاريك
داهاتو بارانيش به هه مان ته پوښو داپژانسي
سه ريه كلاوى ي بيزار كه ري خويه وه و بي وچان هه ر
له باريندايوو. بيده نكي و غه مبارى هينديه كانيش
نه وه نده ي تر نه م تاريكيه پيش وه خته ي
چركرده وه. هه موويان له سهر كورسيه كانى پال
ديواره كه به چيچكانو وه دانيشتبوون. هه موويان
له بهرده م نه م چه مووشى و تيكچوونى ره و تى
سروشته ده بيده سه لاتو ده سته وه ستان بوون.

هه ر له و كاته ده به وردى هه واله كانى دهره وه
نه گه يشته لمان. به لام بي ته وه ي كه س يان هيج
راسپيژاوو ته ته ري بيان هيتنى. خويان نه هاتن،
له ريگه ي نه و سيلوو ليتاوه وه كه به شه قامه كاندا
سه ري به وه خوار نه بوونه وه به يه كه وه كه لوپه لي
ناومال و ته نه كه ي خول و ناژه لي توپيوى سه ر ناو
كه و توويان له گه له خوياندا رائه مالى و نه توت
پاشماوه ي رووداوو كار ه ساته ديژينه كانو و
له شوپينيكي نيچگار دوړه وه هاتوون. نه وه ي
له يه كه شه ممه ده رويداو كاتى باران بارين
له سهره تاي دلكرينيدا بوو دوو رۆژى ويست
تانيه له ماله وه پيمان زانى. به لام رۆژى
چوارشه ممه به تين و تاوو هيتيكي دينامى

زىياناويىە گەيشتە لاي ئىمە، بەم جۆرە
ئەوېشمان زانى كەلغاۋ كۆپسەكەي داپۇشيوە
داپمانىشى لەنان و ساتدايە. ھەر ئەمشەۋىش
يەككە وتى:

لەرۇڭى ئويىشەممەۋە، شەمەندەفەرەكەيش
نەيتوانيوە لەپردەكە بېرەتتەۋە، پىتەچى
سىلاۋەكە ھىلى شەمەندەفەرەكەي بىردىسى.
ھەرۋەما ئەۋەيش بالۇپتۆۋە كەزنىكى نەخۇش
لەپىخەفەكەي خۇيدا بوۋە ديارنەماۋە بەلام پاش
نيۋەرق لاشەكەيان بەسەرئاي ھەۋشەكەي
خۇيانەۋە ديوەتەۋە.

بەترس و لەرزەۋە بەچارمىشقى لەسەر
كورسە بۆزەكە دانىشتىبوم. دلم گىراۋ ھەستم
بىتارام و چاۋەكانم لەتارىكايى بېرىبو.
لەرارەۋەكەۋە باۋەژنەكەم دەرگەۋت و
چراپەكەيشى بەدەستەۋەبو. تارمايىەكەي ئەم
خىزان و خانوۋە بو. لىنەترسام، چونكە من
خۇشىم ھەر تارمايىەكەي لەۋ بابەتە بووم. بەناو
ئاۋەكەدا رىي ئەكرد ئاليم نىزىك بۆۋە سەرىكى
ھەلپىرى چراكەي دەستىشى بلىندتر كىردەۋە
وتى:

ئىنجا نىتر پىتويستە نوپۇز بىكەين! تەماشاي
روخسارە رەنگ پەريو كىزىكەم كىرد ئەتوت
ھەر ئىستا لەقەبرەۋە ھاتتە دەرىۋ ئەتوت ئەم
لەۋ كۆشت و ئىسقانە نىيە كەخەلكى تىرى
لەدروستىبوۋە. پاش قەيرى ھاتە بەردەمم و
تەزىيىچىك بەدەستەۋە دىسانەۋە وتى:

بەلى... ئەبى نىتر نوپۇزىكەين... لافاۋەكە
ھەمو قەبرەكانى كۆپستانەكەي تىك و پىك داۋە
ھەمو مەروۋە كۆلەكانىش كەتوونەتە سەرئاي.
ئەمشەۋ خەۋ بىردىمەۋە چاۋم لىك نا، بەلام
ئەۋەندەي نەبىر بەھرى بۆنىكى ناخۇشەۋە
كەلەبۆگەنى لاشەي مەروۋ ئەچوۋ داچلەكىم و
خەبەرم بۆۋە ((مارتن)) نوستىبو. بەلام من چەند
جارتىك لەسەرىك بەتوندى راموۋشان و پىم وت:

بۆن ناكەيت؟!

بۆنى چى؟!

بۆنى ئەۋ مەروۋانەي سەرئاي كەتوون:

ھەستىكردن بەۋكارەساتە ھەر تەۋاۋ
توقاندىمى. بەلام ((مارتن)) لەسەرلا خۇي
ھەلگىتاپايەۋە بەدەنگىكى گىرو خەۋالانە وتى:
ئەمەي تۇ ئەيلى خەيالە خەيال! زىنى

دوگىيان ھەمىشە ئەم خەيالانەيان ھەيە! .
لەبەرەبەيانى رۇڭى پىنچ شەمەدا لوتايۇزى
بۆگەنەكە نەماۋ ھىسى ھەست كىردىشمان بەكات و
شۇن لەدەست دا. لەرۇڭى پىنچ شەمە ئەچوۋ
بەلكو لەشتىكى ھىلامىي ئەچوۋ كەپياۋ
كەلنىكى تىبكاۋ لەۋيۋە بىوانىتە رۇڭى ھەينى.
ھەرچى ئۇن و پياۋىشە لەۋن و پياۋ ئەچوۋ
باۋەژنەكەم و باۋىك و ھىدىەكان ھەر ھەمويان
لەكۆمەلن پەيكەرى پىو ئەچوۋ كەلەنىۋ
زەلكاۋىكدا بچوۋلىنەۋە. گويم لىۋو باۋىك وتى:
لەم ناۋە دوۋرەكەۋەرەۋە... تاپىت نەلەن
چىبىكەيت و چىنەكەيت..

دەنگى باۋىك ۋەك لەدوۋر راۋە بىت و ابو.
يان ۋەك ئەۋەي بەگوئى نەبىيسى بەلام دەستى
تېۋەبدەي، چونكە ھاسەي دەست تېۋەدان
تەنھا ھاسەيەكى زىندوۋىوۋ كەلەگۆرپىدا مابىت.

بەلام نىتر باۋىك ديارنەماۋ لەقوپىكى
زىيانەكەدا بىزىبو! . بەم جۆرە ۋەختى
بويەشەۋ، باۋەژنەكەم بانگكرد بۆ ئەۋەي لەگەل
خۇيدا بىمباتە ژوۋرى نوستەكەم دواتر بەدەرىزايى
شەۋ ئەۋ نوستەنە قول و خۇشەي لىنوستم
تابەيانىي خەبەرم نەبۆۋە. بۆ رۇڭى دوايىش
كەش و ئاۋوۋەۋا ھەرۋەكۋو خۇي و ابو، بىزەنگ،
بىبۆن، تەننەت بىپلەي گەرماۋ سەرمايش.
كەھستام يەكسەر بازىدايە سەر كورسەك و
بىجۋلە دانىشتىم. ھەستىشم ۋاي پىتوتم:
كەھىشتا جۆرە ئاگايىەك تىدماۋە بەتەۋاي
خەبەرى نەبۆتەۋە. ھىندەي نەخايدان گويم
لەفېشكەي شەمەندەفەرەكە بىو ئەم فېشكە
فېشكە غەمگىن و يەك لەۋاي يەكە نىشانەي
ئەۋەبوۋ كەشەمەندەفەرەكە بەنىۋ زىيانەكەدا
تېپەريۋە دەرىيازىۋە. ۋاي بۆچىۋوم
لەشۋىتەكەۋە ئەم ئاسمانە روناكىەكى
تىكەۋتېن. لەناكاۋ يەكە لەپشتەۋە ۋەك ۋەلامى

زىياناويىە گەيشتە لاي ئىمە، بەم جۆرە
ئەوېشمان زانى كەلغاۋ كۆپسەكەي داپۇشيوە
داپمانىشى لەنان و ساتدايە. ھەر ئەمشەۋىش
يەككە وتى:

لەرۇڭى ئويىشەممەۋە، شەمەندەفەرەكەيش
نەيتوانيوە لەپردەكە بېرەتتەۋە، پىتەچى
سىلاۋەكە ھىلى شەمەندەفەرەكەي بىردىسى.
ھەرۋەما ئەۋەيش بالۇپتۆۋە كەزنىكى نەخۇش
لەپىخەفەكەي خۇيدا بوۋە ديارنەماۋە بەلام پاش
نيۋەرق لاشەكەيان بەسەرئاي ھەۋشەكەي
خۇيانەۋە ديوەتەۋە.

بەترس و لەرزەۋە بەچارمىشقى لەسەر
كورسە بۆزەكە دانىشتىبوم. دلم گىراۋ ھەستم
بىتارام و چاۋەكانم لەتارىكايى بېرىبو.
لەرارەۋەكەۋە باۋەژنەكەم دەرگەۋت و
چراپەكەيشى بەدەستەۋەبو. تارمايىەكەي ئەم
خىزان و خانوۋە بو. لىنەترسام، چونكە من
خۇشىم ھەر تارمايىەكەي لەۋ بابەتە بووم. بەناو
ئاۋەكەدا رىي ئەكرد ئاليم نىزىك بۆۋە سەرىكى
ھەلپىرى چراكەي دەستىشى بلىندتر كىردەۋە
وتى:

ئىنجا نىتر پىتويستە نوپۇز بىكەين! تەماشاي
روخسارە رەنگ پەريو كىزىكەم كىرد ئەتوت
ھەر ئىستا لەقەبرەۋە ھاتتە دەرىۋ ئەتوت ئەم
لەۋ كۆشت و ئىسقانە نىيە كەخەلكىترى
لەدروستىبوۋە. پاش قەيرى ھاتە بەردەمم و
تەزىيىچىك بەدەستەۋە دىسانەۋە وتى:

بەلى... ئەبى نىتر نوپۇزىكەين... لافاۋەكە
ھەمو قەبرەكانى كۆپستانەكەي تىك و پىك داۋە
ھەمو مەروۋە كۆلەكانىش كەتوونەتە سەرئاي.
ئەمشەۋ خەۋ بىردىمەۋە چاۋم لىك نا، بەلام
ئەۋەندەي نەبىر بەھرى بۆنىكى ناخۇشەۋە
كەلەبۆكەنى لاشەي مەروۋ ئەچوۋ داچلەكىم و
خەبەرم بۆۋە ((مارتن)) نوستىبو. بەلام من چەند
جارتىك لەسەرىك بەتوندى راموۋشان و پىم وت:

بۆن ناكەيت؟

بۆنى چى؟

بۆنى ئەۋ مەروۋانەي سەرئاي كەتوون:

ھەستىكردن بەۋكارەساتە ھەر تەۋاۋ
توقاندىمى. بەلام ((مارتن)) لەسەرلا خۇي
ھەلگىتاپاۋەۋە بەدەنگىكى گىرو خەۋالانە وتى:
ئەمەي تۇ ئەيلى خەيالە خەيال! زىنى

دوگىيان ھەمىشە ئەم خەيالانەيان ھەيە!
لەبەرەبەيانى رۇڭى پىنچ شەمەدا لوتاۋىزى
بۆگەنەكە نەماۋ ھىسى ھەست كىردىشمان بەكات و
شۆين لەدەست دا. لەرۇڭى پىنچ شەمە ئەچوۋ
بەلكو لەشتىكى ھىلامىي ئەچوۋ كەپياۋ
كەلنىكى تىبكاۋ لەۋيۋە بىوانىتە رۇڭى ھەينى.
ھەرچى ئىز و پياۋىشە لەزىۋىپياۋ ئەچوۋ
باۋەژنەكەم و باۋىك و ھىدىەكان ھەر ھەموۋيان
لەكۆمەلن پەيكەرى پىو ئەچوۋ كەلەنىۋ
زەلكاۋىكدا بچوۋلىنەۋە. گويم لىۋو باۋىك وتى:
لەم ناۋە دوۋرەكەۋەرەۋە... تاپىت نەلەن
چىبىكەيت و چىنەكەيت...

دەنگى باۋىك ۋەك لەدوۋر راۋە بىت و ابو.
يان ۋەك ئەۋەي بەگوئى نەبىيسى بەلام دەستى
تىۋەبدەي، چونكە ھاسەي دەست تىۋەدان
تەنھا ھاسەيەكى زىندوۋىوۋ كەلەگۆرپىدا مابىت.

بەلام نىتر باۋىك ديارنەماۋ لەقوپىكى
زىيانەكەدا بىزىۋو! بەم جۆرە ۋەختى
بويەشەۋ، باۋەژنەكەم بانگكرد بۆ ئەۋەي لەگەل
خۇيدا بىمباتە زوۋرى نوستەكەم دواتر بەدەرىزايى
شەۋ ئەۋ نوستەنە قول و خۇشەي لىنوستم
تابەيانىي خەبەرم نەبۆۋە. بۆ رۇڭى دوايىش
كەش و ئاۋوۋەۋا ھەرۋەكۆۋ خۇي و ابو، بىزەنگ،
بىبۆن، تەننەت بىپلەي گەرماۋ سەرمايش.
كەھستام يەكسەر بازىدايە سەر كورسەك و
بىجۋەلە دانىشتىم. ھەستىشم ۋاي پىتوتم:
كەھىشتا جۆرە ئاگايىەك تىدماۋەۋە بەتەۋايى
خەبەرى نەبۆتەۋە. ھىندەي نەخايدان گويم
لەفېشكەي شەمەندەفەرەكە بىو ئەم فېشكە
فېشكە غەمگىن و يەك لەۋاي يەكە نىشانەي
ئەۋەبوۋ كەشەمەندەفەرەكە بەنىۋ زىيانەكەدا
تىپەريۋە دەرىيازىۋەۋە. ۋاي بۆچىۋوم
لەشۋىتەكەۋە ئەم ئاسمانە روناكىەكى
تىكەۋتېن. لەناكاۋ يەكە لەپشتەۋە ۋەك ۋەلامى

نه گهر شوق شتيكيش روويدلو، له پلې په كېدا نه دماي ده سكه وټې ناگايي بهرنيك له نوسه رانه له رڼلي قورمه كه لاميې كانو شپوه راگه يانده كان، كه هيزي "نافراندي" نوسراوه زماني هم مو نافرېندلوه چېرېكيه كانه.

گومان له وده نيه كه هم ناگايانه نړۍ نه گزيستانسياليزم يووه كه له نه ده بياتا دماي له پېښتر بووني به "په پام" دابوو و جړي له گفتي پابه ندي په سنده نه كړد كه له په حجاكاندا به تولنايتكي لاوازوه پټي نابووه گډه پاني كارتېكرن له مژوودا. (رژماني نوې هاوكات بوو له گڼ شپې جه زايرو گه رانه وې ژنرال ټوكول بڼ ده سلاټ). پاشه كشي نه گزيستانسياليزم شتيكي بهرچاو بوو، و هر چن كه شپولزي نوسيني سازنرو كامو مايه پهنو ناموزگاري بوون، (سهره راي نه مش "رڼپ گري") هر ره خنې لې نه گرتن "ونوسه ران له نړۍ دابووي" "باوه ركان" و فره وړي دور نه كوونته وه: په نابرينه بهر شته كانو ديمنه وده سلفيه كان دهرماني هم نه خوقشيه دهرپړني جړي بن متمانې به نه وانه بوو. هره وده واپان به باشتر نه زاني كه له وده به ودا، پشت به بهرهمه گوره نه ده بيه كاني جيهانيك بيه ستن كه نوسه ركان له نيوه ي كه مې سده دا. له بونيانو قورمې بهرهمه دا گڼ بهرزه قريان له خويان پيشان دا، و له هه مان حالدا، واتايكي نوپيان به پېنكاته ودي چېرېكي به خشي بوو: جويس، فاكندر/ كافكا/ ويرجينيا وولفو نه ختېك نوآتر بورخس له ره وټې له ره نسايفدا پړوست.

نوسه راني رژماني نوې له يه لايه ندا هاروبه شنه نوپش نه وده په كه هم كاريگريه ريانان رڼد به خستې كړد به شتيكي دهر ووني. پټويسته نه مش بلنم كه، سينما، هم هونره سهره سده ي بېسته ميش "هر وده كه هه نديك له ده قه سهره تايه كاني تيوريه كانيان پيشاني دلو" له سهر نوسراوه بڼوچونه كانيان له مې چېرېك كاريگري هه بووه. كڅي هم هه لومهرچانو هم كارتېكردانه جړي ليكولېنه وې لې كه وټه وده هر رڼو خيرا بوو به كوشش بڼ چېرېكردني زمانتيكي هه كايه ت خوانانه - كه له پلې په كېدا له ناستيكي روو كاريډا "كاري نه كړد" له برې رژماني كړن.

"رولاند بارسييس Roland Barthes" (۱۹۸۰-۱۹۱۵) له گوتاره به ناويانگه كانيدا كه هاوكات بوون له گڼ په كېم كتيبه كاني تالان رڼپ گري (له ساله كاني ۵۵-۱۹۵۴) و راله ره خنې بيه كاني بڼ هم جړه نه ده په ساوايه گرنكييكي دياريكه ريان هه بوو، نه وانه به نه ده بياتي بهرجه سته (Objective) يان نه ده بياتي سهرماني (Literate)

ناوټبرو له وې كه نه يدي هم جړه نه ده په نه يوي "نه نانه قورمې چېرېكيش پاكڅي بكا" و ده نكه بوناني هه لومهرجي "مهرجي نه بووني خوځنه رله رابهر هونري ماهيه تگه راي بورژوايي دا ده سته بهر بكا" گڼ خرقشال بوو.

۲- ريگاکان، بهرهمه كاني، توپريزه وده كان.

بهراسني هم نه زمونه له بڼشايه وه سهرې هه ننه دابوو. له ده سال لومو پېښه وده ريگا گه ليكي تازه كړاويو گڼ زه مينه نه ناسراو نوزرايو وده.

به يې نه وې بهرهمه كاني "بيكيټو ناتالي سلروت" كه له چله كاندا نافرېندرانو ريگايان بڼ ليكولېنه وده كاني دلماتو كړدوه يپيټنه وده ياد، ناتالين له سهر رژماني نوې بڼوځين. سامويل بيكيټ نوسيني وات (Watt) ي له سالي ۱۹۴۵ دا ته ولو كړنو موزلي (Murphy) شي سالي ۱۹۴۷ بلاو كړدوه، نه و كه بهرهمه كاني به وده زماني فهره نوسرو ټينگليزي نه نوومي، له هريو زماندا جړي زماني چېرېكي دافيناره كه تپيدا نه مېي نه پرله نديو كالته جاري به خيزلي له كنار جړي زماني تړاويديكي نوسراودا، جيگاي خوي نه كانه وه. به لام نه يې چاره پي بلاويونه وې موزلي (Molloy) له ۱۹۵۱ دا بگين تا ره هنده راسته قينه كاني بهرهمه كاني نومان بڼ دهر كوي. هم كتيبه خوځنه نه خانه سهرسوپمانه وه، رايه چله كتيبه. و په ريگاشي نه كا، به لام وده ديار ديه كي نوې و بڼ پيشينه خوي نه سه پيټن. بهرمارد پينگود (Bernard Pinggaud) كه هم مه سله ي به جواني همت كړدوه نه لې: ((له سالي ۱۹۵۰ وه مه سله ي بهرهمه يي نه ده بيات، مه سله ي "پوچي" په، نه مش شتيكه، كه په كېم خوځنه راني موزلي به ته ووي دهركيان كړدوه ټينسان مه گړ كوږي، هم ره تكرينه وه بنچينه يه كه كاريه ده ستي هم رژمانيه نه يي. په كېك ناوي "ټويديسي هېچ گريي" لې نه نې، په كېكي تر ناوي نه نې "رولوه نوسيني گنده لې و هول" سخته ميان به ناږه زايي وه باس له "هوليك بڼ بيمقمانه كړني ټينسان" نه كا (....) بيكيټ هه لتاچي (ياخي نابي) پتېسكهش نه كا. نه و بڼ نه وې دابووي له سهر پوچي بكا، له دهره وې رانوه ستي، له ناخي پوچيدا مال نه كانه وه، به مه يلي خوي نوقمې بيه وده يي نه يې كه پالونه كاني ناتوان لني رزگارين. به لام چونكه وشه كان، له هه راندا، ده لالت له سهر شتيك نه كن، ليره دا نه گړيټه وده بڼ خودي زمان. بزيه كم جار، له موزليدا، نه ده بيات هول نه دا كه تنها خوي پيشان بدا، و كاني كه ماكس پول فوچه (Max. Pol, Fouchet) باسي "قورلي شاعيرانه" ي

بهرهم نهکا، به گرده به باهخ به نویتهنی حه قیقی و غریب بوونی بهرهم نهکا. واته نهک دستانه گالته نامیز" ه له پله ی به که مدا دستانن زمانو به سهرمانی وشه کانه."

بیکیته له کتبیبه کانی دواتریدا: مالون نه مرئ (Malone Meurt) (۱۹۵۱) ناوه لنگه گر (innommable) (۱۹۵۲) و چوئن چونییه؟ (Commentcest?) (۱۹۶۱) له ویننه کردنی چه شنیگ "مرؤف دلسکاندن" دا زنده وویسی نه کار ژماره ی که سایه تیه (کاراکتر) خرقه کو په ک که ووتوو و په ژوند (سفیف) که نوقمی قسمه بی سهرویه ره کانی خویان، زیاتر نهکات. له هه مان حالدا، بیکیته له شانزکه ی خویدا جوری ژانزو بوونی نمایشی بیان پښه به خشم، بڼه نمونه له "چاوهرمانی گودو" (۱۹۵۲).

به لام له م ناوه دا کاری که لام کارنکه دیاریکره: که لام بهر و ویرانیو پیده نگیو مرگ ریبه رانی نهکا، به لام نه قریبه نه بناغی چیرکه که و هه ویننه چیروکی بنه پرتی کتبیبه که پیک نه میشتن. بهم شپوره یه قوناغیک تپه ریوه. جوریکی تازو نوئ له رومان-هرچن که به شپوره ییکی هه مناکانه مه نتیجکی گالته نامیزی هین- که ناتوانی دوو رله "کارکرد" ی زمانو بونیاد حیکایه تخوانانه وجودی همیت.

ناتالی ساروت (۱۹۰۲) پش زور ووتر، بیرى له مه سه له ی رومانی نوئ کردوه ته وه. هر له سالی ۱۹۲۹ وه که ناوینشانی "تروپیزم" Tropism (کار دانه وه) ی بویه کیک له بهرهمه سهره تاییه کانی خوی هه لېژارد، بهم کاره وشه ییکی دافینا که بڼه و سلفی جوری له سوسه وگه پانی "رومانی-نوسرلوه یی" - به نویسنیکی ناسکو جموجولی بڼه هه سستی ویرانن که نوسر خوی نهکا به ده میه وه- بلاووویوه وه پهره ی سمند بیجکه له وه پش، ساروتر که له ۱۹۴۹ دا پیشه کییکی بڼه په کم رومانی ساروت به ناوی "ویننه نه مناسرلوئیک" نوسی، له حالیکدا که ناوینشانی نزه رومان- ی پیدابوو (ناوینشانیگ که نه پتوانی، به واتایه ک، رومانی نوئ له قه له م بدوئ) سهره دجی خویته ری بڼه نهو ناپه زاییانه راکشیا که له م رومان دا هه بوو. هه روه ها خودی ناتالی ساروتیش له کهمه له گوتاریکا که به ناوینشانی "سهرده می به دگومانی" ناماده ی کردبوو، به روونی مه به سستیو یان باشت بلتین "پوسساره کانی" خوی خستبووه روو. نه ی وت که "به دگومانی" لوزینه وه ی جوری گومانی خرابی دلاویه نه یه له منیوان نوسرو خویته ردا، له مهر راستی یا متمانیه هندی له چه مکه کان (به تاییه ت چه مکى "که سیتی") که جاران زور به باشی کارامه بوون که چی نیستنا دلو ه شاون.

که واته هه سست به و پتروستیبه نه کرا که شپوره ییک قورمی نوئ له چیریکدا جیگیر بکری که هه مان قورمی "رومانی بالزاک" نه یین. ساروت به به شسی خوی جوره به کاریردنیکی مرگه برگه و پوخو کو تو مت زمانی حکایه تخوانیکی پیژنیاز نه کرد که نویی دلرشته ی پته وی گفتوگوکانو "په یله شارلوه کان" دا (که نیقی کامپتن بؤرنست Ivy Compton Burnett "۱۸۶۹-۱۸۶۴" نوسری به ریتانی نهو هه سته ی تیدا لرووست کردبوو) روویه وروونه وه ییکی به ترهف (له راده به دهن) و زوری توندیکی به رده وام که گه وه ری ژانی ویردانی مرؤف، دوویاره سازی بکاته وه. ساروت به ژده کفری (صبر) و تاقه تو زور به چاکی، له رسته ییک کتبیبه له بازیه سهرکه شسی پیوه ده کانی بورژوازیو خیزانی دا، کومه لیک له تروپیزمه کانو (قالب) ه کورتو لیک نالوه کان هه راهم نهکا: مارترپق Martreau (۱۹۵۲)، ناسمان نویین Leplanetarium (۱۹۵۹)، میوه زوینه کان Les Fruits dor (۱۹۶۲)، له سالانی دواپیدا گویت له ده نگیانه ؟ Vous Entendez? (۱۹۷۷) و منالی Enfance (۱۹۸۲) نه مانه رومانگه لیکن که به شپولزی تایه ت به خویان، به لگه ییکی کومه لایه نی دهریاره ی جیهانیکی سنوویه ند کرلوه وه به ده سته وه نه دهن که ناتالی ساروت نه وانه زور باش نه نامتن. - (هه روه ها که پرتوست جیهانی خوی نه ناسی)-

به لام به تاییه ت، نهو هه له بڼه زوری توپه یی شارلوه له هه موو زمانیکدا که به پله ییکی دیایکرو ی بیگه یشتن گه یشتنن نهره خستینن که له چورچیره ی "خانه" کانی چیریکدا به شپوره په کی نوئ به بیان بکری. که واته باسی جوری رومانی توژینه وری له نارادایه، به لام نه ک له جوری لاهراتر ییه که ی، که لهو جورانده دا ریالیزی کومه لایه تیو سایکلوزی له بهرهمه ر روودلو تازاده کانی هیزی خه بال له چیریکه کدا له ناو ناچن. به لگو توژینه وه ییک که کوششیکه بڼه تاقانده ی بیانی تهلیدو گومان لهو شپولزی چیریک نویسنه که به شتیکی به لئین له سدرلو له قه له م لراوه.

۳- وه سفکردنی لیدیه یی

ناتال روپ گریئ (Alin. Robbe, grillet) (۱۹۲۲) دیسان نهک گومانو بڼه مغانه سازیه ی به شپوره ییکی کاریگر تر به کاربرد، نه گه ناوی نهو به شپوره ییکی گشتی په یوه دنیکی توندوتللی له گه ل نه ندیشه ی رومانی نویدا هیه، له م رووه وه یه که هیچ که س له ویا شتر هه سستی به نو سینیکی نوئ نهو داپرانی که نهک نویسنه قبول نهکا، نه کردبووه. نهو، نهک مه سه له ی له گوتاره تیوریکه سهره تاییه کانیدا به روونی لیکلوه ته وه. نهک گوتاران

يۇڭيۇز مېشىما

مولازم تەنھا يەك دېڭىس ((بىزى ھىزەكانى
 ئىمپراتورى)) ۋەكەشى لەنامەكەى خۇيدا پاش
 داۋاي لىيوردنى باوكو دايكى لەبەرنەۋەى
 رەفتارىكى نابەجىي كىردۈۋە بەرلەۋان مەرگى
 ھەلۋاردۈۋە بەمقۇرە كۆتايى بەنامەكەى
 ھىتابو: ((ۋا ئەۋرۇزە ھات كەلەپىي ۋىنى
 ئەفسەردايە...)) دوا ساتەكانى ۋىانى ئەم ۋىنو
 مېردە قارەمان وگيانبازە بەجۇرىك بوو
 كەتەنانت خالۋەندەكانىشى دەخستە گریان.
 ئەۋەى شاپانى ۋىنە ئەۋەپە كەمولازمەكە تەمەنى
 سىۋىەك سال بوو، ۋەكەشى بېستە سى سالان
 بوو، بەھەموۋى شەش مانگىش بەسەر ۋىانى ۋىنو
 مېردايەتياندا ئىپەرىپوۋ.

سەرسامىي ئەۋكەسانەى شەنگىي ئەم
 دوۋانەيان لەۋىنەى بووكو زاۋايەتپەدا دىپوۋ

رۇڭى بېستە ھەشتى شوبانى ۱۹۲۶ (ۋاتە
 لەرۇڭى سىيەمى لۋاي روۋدۋاي بېستە شەشى
 شوباتدا) مولازم شىنجى تاكەياما كەسەر
 بەسرىەى گۋاستنەۋەى كۆنۇ بوو بى ئەندازە
 پەرىشان بوو كەبۇى دەرگەۋىبوو ھاورى
 نىزىكەكانى ھەر لەسەرەتاۋە لەپىزى
 ياخىبوۋەكاندا بوون. بۇيە بەگيانىكى پىر
 لەتۈۋەپىيەۋە لەۋ دىمەنەى كەدەبوۋايە بەۋ
 نىزىكانە روۋىبدايەۋ سەريازەكانى ئىمپراتۇر
 بگەۋىتەنەتە گېانى يەككى؛ شەمشىزەكەى
 دەرھىتاۋ لەۋرۈۋە ھەشت راخەرىكەيدۋ لەمالى
 خۇى كەكەۋىبوۋە كۆلانى شەشەمى ئۆبۇچۇ
 لەشارى يۇتسۇياۋ لەكەشىكى تايپەتپدا كىردى
 بەسكى خۇيدا. رىكۇى ھاسەرىشى لۋاي ئەۋ
 بەخەنجەرىك خۇى كۈشت. نامەى مائاۋاىيەكەى

که بق یادگار گرتبویان هیچی له سەر سامیی
نه وانه که متر نه بوو که له ناههنگی ژهنپانه که دا
ناماده ببوون.

مولازم به سه نگیینی به که وه له جلوبه رگی
سه ریا زیدا لای بوو که که یه وه وه ستابوو، ده توت
به رگری لیده کات. به ده سستی راستی ده سکی
شمشیره که ی گرتبوو، کلوه سه ریا زیه که ش
به ده سستی چه پیه وه بوو. سه روسیمایه کی
جیددیی هه بوو. برقر ره شه کانی و چاوه
گه وره کانی نیشانه ی هه ره تی لاویسی بوون.
جوانی ی بوو که که ش له و جلوبه رگه سپی یه پدا
وه سف ناکرئ، چاوه خره کانی که که وتبوونه ژیر
دوو برقی باریکه وه، لووتیکی ریک، دوولتیوی
گرختن، نه مانه هه م نیشانه ی ناره زوی په نهانی
جه ستو هه م نیشانه ی پاکو و بیکه ردی بوون.
به شه رمه وه له قوژنکی جلی بوو کینه که په وه
ده سستی که ده ره مینابوو، باوه شتی نکی
به ده سستی وه گرتبوو، سه ره به جه کانی شتی
که به ناسکبه وه کزی کردبوونه وه؛ ده توت
خونچه ی گولی شه ستپه ن.

دوای خوژگوشته که یان، خه لکی نه م وینه به
ده رده هیننو به وردی لی ده پواننو
به خه مباریه وه ده لاین نه وه چ به لاو نه فرینیک بوو
ته مانی نه و ژبانی ژن و میردایه تی ه واکورت
کرده وه! له وانه شه نه م هه ر خه یالاتیک بیت،
به لام نوای نه م مه رگه ساته وه ختی یه کیک
سهیری نه م وینه یی بکرده یه؛ واده هاته به رچاوی
که نه م دوولاه به رامبه ر پرده یه کی ئالتوونی
وه ستاوون و ژد به پوونی روانیویانه ته نه و مه رگی
که له پیشیان بووه.

به هوی هاوکاری (نیه وند) هه که یانه وه
که سه رتیپ ئۆزکی بوو توانیبوویان له ئۆبۆچو
له یۆتسۆیا خانویه کی تازه یان ده ست بکه وی.
که ده شلین خانوی ((تازه)) ده شتی نه م
ده رپرینکی سه ر لیشیوین بیت، چونکه
خانوه که سی ژووری هه بوو به کزی گرتبوویان و
که وتبووه پشتی باختی بچوکه وه. هه تاویش

نه ده که وته ژووره شه ش راخه ری و ژووره چوار
راخه رو نیوی به که ی خواره وه، بۆیه ژووره هه شت
راخه ریه که ی نهومی سه ره وه یان کردبوو به ژووری
نووستن و ژووری میوانیش. کاره که ریان نه بوو،
له به رنه وه وه ختی میرده که ی له ده ره وه ده بوو
ریکو خزی بۆ چاودیتی خانوه که له ماله وه
ده مایه وه.

له به رباری ئاناسایی ولات مانگی هه نگوپنیا
نه کرد. یه که مین شه وی بوو که زاویه تیان له م
خانوه دا برده سه ر.

به ره وه ی به نه ناو پتخه فیه شینجی ریک و
راست له سه ر زه وی به که دانیش و شمشیره که ی
له به رده می خۆیدا داناو وانه کی سه ریا زبانه ی
به ژنه که ی وته وه. نه و ناهه ته ی شوو به سه ریا ز
ده کات ده بی نه وه ی له به رچاوبیت که ده شتی
له هه ر ساتیکدا مه رگ میرده که ی راپنج بکات و
نه بی به ئازایه تی وه روویه پووی نه م هه ش ببینه وه.
ده شتی سه ی یان دوسبه ی نه م روویدات. ئیدی
گرنگ نی به که ی مه رگ دی. لیره دا لی پرسی:
تایا له قوولایی ناخه وه بۆ بریاریکی له مجوره
ناماده بیت؟ ریکو هه لسا، چو چه که جه یه کی
کرده وه و به کیک له به نرخترین شته تازه کانی خزی
ده ره مینا که نه ویش خه نه ریک بوو دایکی به دیاری
پی دیابوو. گه پایه وه بۆ شوینه که ی خزی و،
میرده که ی شمشیره که ی چون داناوو ناوه ها
نه میش به بی نه وه ی ورته بکات خه نه ره که ی
له سه ر به ره که به رامبه ری خزی داناو
تیگه یشتنکی بیده نگ بالی به سه ر هه ر دووکیاندا
کیشاو، ئیدی مولازمه که هه رگیز هه ولی نه دا بۆ
جاریکی دی ژنه که ی تاقی بکاته وه.

هه ر پاش چه ند مانگیک له ده سستی کردنی
ژیانی ژن و میردایه تیان ریکو ژد نوای ژد
جوانتر ده بوو، له دره وشانه ویدا ده توت مانگی
پاش بارانه.

له به رنه وه ی هه ر دووکیان سه رشاربوون
له لاوتی و گپوتین، په یوه ندیشیان لیاو لیاو بوو
له جۆش و خروش. نه م ته نها حالی شه ویان
نه بوو، به لکو چه نده ها جار روویداوه که مولازم

به رۆژو دواى مانتورى سهريازى په كراسه
 كه پاره ته وه بڼه ماله وه، هر به گه پشته وهى بڼه
 ماله وه په كسره پنه لى ژنه كى گرتوه بڼه ناو
 پخه فو ته نانه ته وه خه شى به رۆر زانپوه
 كه تپايدا جلوه برگه سهريازيه خولاويه كى
 داكه ندوه. ريكوش به هه مان شخړه
 كار دانه وه په كى گهرم وگوپى هه بووه. هه مووى
 مانگيك به سر په كه مين شوى بووك و زاويياند
 تپنه په رپيو كه ريكك هه ستنى به به خه وهى
 ده كرى مولازميش كه ژنه كى به به خه وهى
 ده بينى ده بووه ماپى خوخالى و كامه رانى.

ريكو له شخړى سپى و مه پهرى هه بووه،
 هه مكه قوته كانيشى گوزار شتيان له رافزيه كى
 بنگه ردانه ده كړد. به لام به رامهر ميره كى، ثم
 هه مكانه زياد له پتويست به خشنده بوون
 به گهرمى يوه پيشوازيان له به رامهره كى ان
 ده كړد. ثم ژن و ميره ته نانه ته ناو پخه فيشدا
 سه ننگين و ترسناك بوون. له تروپكى جوش و
 خوخى هه ستانه و ديوانه ناساياندا دليان هر
 هوشيارو به و يقاربوو.

به رۆژو له كاتى پشوه كورته كانى نيوان
 سه عاته كانى مه شفر دندا مولازم هر پيو خه يالى
 لاي هاوسه ره كى بوو، ريكوش به درزياى رۆر
 له ماله وه وينه ميره كى ده هينا به به رچاوى
 خوى. ته نانه ته و كاتانه لى په ك دوريوون
 نه وه ندهيان به س بووه سه برى وينه بى بووك
 زاوايه تيه كى ان بكن تاه و خوخى و كامه رانيه يان
 سه رله نوئ زيندو و بپته وه. ريكك هپج سرى له وه
 سوپنه مابوو كه نه و پياوهى تاچه ند مانگيك
 له مه و بهر پى تى بنگانه بوو، نيسا نه و خوره يه
 كه دونيا كى ثم به دوريا ده سوو پته وه.

هه موو ثم شتانه بنه ماپه كى نه خلاقبيان
 هه بوو و په پره و پكر دنيكى كه لتورى نيمپراتورى
 بوو: (پتويست ژن و ميره له گال په كدا كوك بن.)
 بڼه ناهه جارتكيش چى به نه ريكك دلى ميره كى
 نيشاندوه و نه مولازميش سه رپيچى په كى لى ديوه

تاسه رزه نشتى هاوسه ره كى بگات. له سره
 ره فهى گهره شتكان و له رۆر پتپليكانه كانداو
 له تنيشت تابلوى مزارى نيزه كى گهره
 (Great Ise Shrine) وه وينه نيمپراتورى
 هاوسه ره كى دانرابوون و مولازم هه موو رۆژيك
 به يانيان به رله چوونى بڼه كاره كى له گال
 ژنه كى دا له شوينه پيرزه دا دوه ستان و
 پتپكه وه سه رى ريزيان بڼه دانه واندن. هه موو
 به يانيه ك رى و ره سمى پتپكه شكر دى ناو تازه
 ده بڼه و لقى پيرزى ساساكيه كه هه ميشه
 سه رنو ته پاره پارو بوو. ثم ديوانه ته واوى رزيان
 له ساي پاريزگاريى سه ننگين و پى هه يپه تى
 خواهنده كاندا به سه ريردبوو گيانيان
 سه رشاريوو له به خه وه ريك كه تان و پوى
 جهسته يانى ته نيبوه.

گهرچى مالى لۆرد پرىسى سيل سايتو
 دراوستيان بوون، به لام كه سيان گونيان له دهنگى
 نه و توپه نه بوو كه ده مه و سه ره رى رۆزى بيسو
 شخړى شويات ته قنبرا. دهنگى شه پورتك به ده
 ده قيقه دواى كوتاييهاتنى كاره ساته كه له و
 سپنده تاريخه دا كه به فرى تيا ده بارى خوى
 له مولازم هه راسان كرى خه به رى كرده وه.
 په كسره له ناو پخه فه كى هه لساو به بى نه وهى
 وشه يه كه له زارى بپته دهره وه جلوه برگه
 سهريازيه كى له بهر كرى شمشيره كى كه ژنه كى
 به ده ستيه وه بڼى راگرتبوو له كه مهرى به ستو
 به پرتاو به و به ياني به به ره و نه و شه قامانه ملي نا
 كه به فر پو شيبوونى، تا نيواره رى رۆزى بيسو
 هه شتى مانگ بڼه ماله وه نه گه راپه وه.

دواتر ريكك به هوى هه واله كانى راديووه په
 به مه ترسى نه و ناشوب و ياخي بوونه برد. دوروزى
 ناپنده رى به تاقى ته نياو به ناسوده يى و بپده ننگى
 له پشت دهرگا داخواه كانه وه به سه ربرد.

له و به ياني به پى به فزه دا كه مولازم
 به هه له داوان و بى ورته ماله وهى به جى هيشت؛
 ريكك بريارى مردنى له سيمايه دا خوينه وه. نه گهر

راسته‌مخويان (نگه‌و به‌شيوه‌ی دژايه‌تیش بښ) له‌گڼ
نهموونی رځماني نويدا بڼه.

چ له رځماني کارکردن له‌سره (نڅرم) و چ له رځماني
ليکولينه‌وه گه‌ليک له‌کاري (دهق) دا که گروپي گورفاري
(tel Quel) به تاييبت خه‌ريکي نه‌وه‌بوون.

له‌م ناوهدا به‌رهمه‌کاني فليپ سولهرز (Philippe
Solars) (۱۹۳۶ - ۲۰۰۰):

(پارک "Leparc" (۱۹۶۱) دراما "Drame" (۱۹۶۵)،
ژماره‌کان "Nombres" (۱۹۶۸)، ياسا "Lois" (۱۹۷۲)،
جېن تېبوت (Jean Thibaut), ژان لويي بډري (J. L. Baudry)، ژان پيريه‌فای (J. P. Faye) (۱۹۲۵ - ۲۰۰۰):
(شکلري (La Cassure) تريه (Bottement)، له‌مېر
(Ecluse) (۱۹۶۴) نړويابه‌کان (Les troyens) (۱۹۶۹)،
موريس رځس (۱۹۲۴ - ۲۰۰۰): (په‌سټيندراو (Compact)
(۱۹۶۶)، مه‌يدان (Ciscus) (۱۹۷۲) گرنغيکي شاياني
سهرنجيان مه‌يه. بېلام نه‌گه‌ر همو نه‌م به‌رهمه‌مانه بېينه
خانه‌ی رځماني نوئ‌وه، لام وانيه کارکي راست بڼ، چونکه
نه‌م به‌رهمه‌مانه چ له‌زمينه‌ی بډواو بډچوونه‌وه چ له بابته
توژينه‌وه له‌مېر شيوزي نوسينه‌وه، زځر له‌وه زياتو
چوونه‌ته پېشه‌وه. به‌م حاله‌پشه‌وه، هېشتا به‌رهمه‌گه‌ليک
همن که له‌سهر مه‌مان رځماني په‌دجاکانسه، وه‌ک
به‌رهمه‌کاني مونک ويتيگ (M. Wittig)، (توپوټوناکس،
ژناني خه‌باتگېر (Opopnax. Les Guerilleres) که
نه‌وه‌مان بډ نه‌سليمېن، هېشتا نه‌م رځماني وه‌لا نه‌نراوه
به‌فورسي نوئ‌وه خځي نه‌نوئ‌ن. به‌گشتي به‌رگرگني
پړقه‌ی رځماني نوئ‌ لهو شتانه‌دا که باسمان کردن روون
نه‌پېته‌وه.

نه‌توانين بلين، نه‌و به‌رهمه‌مانه‌ی به‌م ناوېشانه‌وه
پېشکېش کړون، سه‌خنکېرو خځويست بوونو خوئنه‌راني
نوئ‌گه‌رايشيان بووه. نه‌و جځره‌ی که نه‌م به‌رهمه‌مانه
سهرنجي خه‌لکي‌يان له‌فهره‌نسواو هروها ولاټاني تر
وروژاندووه، ليکولينه‌وه ليکدانه‌وه په‌که که نيلهامي پښ
به‌خشپون، (راچه‌نين)کي مه‌زني توژيکي زمان ناسانه که
به‌لوي نه‌م پړقه‌دا په‌يدا بووه، و نه‌و کاره
به‌رجه‌ستانه‌ی که له‌سهر (دهق) کړوه، و سهره‌دجام بوونه
هځي پچرانتي که زهمينه‌ی شاپوټوژيدا، دهری نه‌خن که
نه‌م به‌رهمه‌مانه له‌سهره‌تاي نيوه‌ی نووه‌می سده‌ی
بيسته‌دا نه‌ده‌بياني فهره‌نسايان به‌تولوته‌ی خستووه‌ته
ژير کاريه‌ريه‌وه.

نه‌م گرتاره وهرگنلوي به‌شي F بله‌می (رځمان) له‌نولپين چلپي
نهمکېږېدا پوښتيزسال، چاپي پلريس ۱۹۹۲.

(Maintien de l'ordre) (۱۹۶۲)، و شکستي تځان (Echec
de Nolan)، مه‌مان شيوزي رځب گري ره‌چاو نه‌که‌ين،
مه‌لبته به‌نه‌خځيک کاريه‌گري (بورخس) وه‌له
هه‌ليژاريني جځري چيرلوي هروها مه‌يلي سهرنجيان
به‌کاره‌ساتي ولاټاني تر، يان دلپشته‌ی پولييسي وټپاي له
به‌رچاوگرگني جياوازي (دهق).

سهره‌دجام به‌رهمه‌کاني ژان ريکارنو، وه‌ک
ره‌سده‌خانه‌ی کان (observatoire de canne) (۱۹۶۱)، و
سهره‌گه‌وتني کونستانته‌ين (La Prise de Constantinople)
(۱۹۶۵)، و شوړشه بچوکه‌کان (Revolutions
Minuscales) که له‌وانيشدا په‌کېه‌تي شانبه‌شاني نيوان کار
له‌سهر نوسرلوهو ليکدانه‌وه‌ی نيژيک به‌رچاو نه‌که‌وت. له
به‌رهمه‌تي توژيکه‌کاني ريکارنوټيوشدا که له‌ناسانني
رځماني نويدا بابه‌خځيکي گرنکي مه‌يه، نه‌م په‌کېه‌تيه
نه‌بينين: وه‌ک کيشفه‌کاني رځماني نوئ‌ (Probleme de
Nouveau Roman) (۱۹۶۷). و ده‌رگاييک بډ نيژريسي
رځماني نوئ‌ (Pour une Theorie du Nouveau Roman)
پيويسته رځماني تريش به‌م رځماني له‌پيشاندهری
کاريه‌گريسي رځماني نوئ‌ن له‌سهر شيوزه جځرلو جځره‌کاني
نوسين، زيات بکمين. له‌به‌رهمه‌گه‌ليکي ته‌لو جياوازا وه‌ک
به‌رهمه‌کاني ژان کړول (۱۹۱۱ - ۲۰۰۰) به‌تاييبت له‌م
سالانه‌ی نويدا، و کله‌وېمژريک (Claude Moriac) که له
ماوه‌ميک له‌مېر پېشه‌وه به‌لای قوتاخانه‌ی (نيگا) دا چووه
شيوزي نه‌و قوتاخانه‌ی گرتوته به‌ر، ناني ټپواره له‌شار
(L'ediner en Ville) و نه‌گره‌ندسيميمنت
(Agrandissement)، به‌رهمه‌کاني مارگرېت دځراس
(Marguerite Duras) (۱۹۱۴ - ۱۹۹۶) که به‌تاييبت له
رځماني شه‌يدايي لول فستين (La Revissement de Lol)،
(V. Stein) (۱۹۶۴) وه‌ه‌تا نه‌خځي-ی مېرگ (La
Maladie de la Mort) (۱۹۸۲) بابه‌خځيکي په‌کجار زځري
په‌يدا کړيووه.

به‌رهمه‌کاني ژي. م. ژل کليزيو (J. M.G. Le Clezio)
(۱۹۴۰ - ۲۰۰۰) مه‌ر له‌شاپه‌تنامچه (Proce Verbal) (۱۹۶۳)
وه‌ه‌تا بيايان (Desert) (۱۹۸۱) سهره‌دجام جځر
پهره‌ک (Georges Perec) (۱۹۲۶ - ۱۹۸۲) که
به‌رهمه‌کاني به‌ناوېشاني ژيان، رځگي به‌کاره‌يتان
(Lavie Mode D. Emploi) (۱۹۷۸) په‌کيکه
له‌سهرسوپه‌يتن ترين نمونه‌کاني تواناي جځرلو جځري رځماني
نوئ‌ن.

هروها شاياني وه‌بېره‌يتانه‌وه په‌که هه‌موو
جځره‌کاني نه‌ده‌بياني پېشه‌وه له‌شه‌سته‌کاندا په‌يوه‌نمېکي

پاراستنی ئابرووی میلی له قه لێم دراو دواتر
شیوهی یاخییوونیکێ به دناوی به خۆیه وه گرت،
په پوهندیه که نه بوو به فه و چه وه . وادهاته بهرچاو
که دهشی هه رساتیک شه له شه قامه کانی شاردا
که ههشتا به فزه که ی سریان نه و او نه تولوه ته وه ،
دهست پێ بکات.

دهمه و ئیواره ی رۆژی بیست و هه شتی مانگ
چهند جارێک به توندی له ده رگای ده ره وه درا،
ریکۆ له جێ ی خۆی راپه پێ، به مه له داوان چوه
خواره وه . وه ختی ویستی به ده سه له رۆک که ی
کێلونی ده رگا که بکاته وه ، تارماییه که له و دیو
شووشه به فر گرتوه که وه که هه یج ده نگیکێ لێوه
نه ده هات ده رکه وت، به لام ریکۆ زانیی که نه وه
مێرده که په تی، ریکۆ به بیردا نه ده هات کێلونی
ده رگا که ناوه ها گیر بوو بیت. به ره نگاریی ده کربو
ده وت نیازی نی به بکێته وه .

نه وه نده ی نه بریو به یی نه وه ی بزانی
که توانیویه تی ده رگا که بکاته وه ، مولا زم له سه ر
راپه وه کۆن کرێبه که وه له ناو بانێزه که دا به رامبه ری
وه ستا، قاپووتیکێ خاکی له به ردابوو، قوړلوی
نه وه شه قامانه ش که پیا یاندا هات بو وه جزمه کانی
قورس کرد بوو. له دوا ی خۆیه وه ده رگا که ی
به کێلونه که داخسته وه و ریکۆ تینه که یشت بۆ
وا بکرد.

((به خیرییه ته وه بۆ ماله که ت.))

ریکۆ وه کو نیشانه ی رێز بۆی نوشتا په وه .
به لام مێرده که ی هه یج وه لامیکێ نه دایه وه . مولا زم
قایشی شمشیره که ی کرده وه و خه ریک بوو
قاپووته که ششی دابکه نی، ریکۆ خه ترا چوه
دوا په وه تاله داکه نندیدا یارمه تی بدات.
قاپووته که ی ساریو شیداریوو، وه که نه و کاتانه ی
ده درایه به رخۆر بۆنی په ینی لێ نه ده هات.

ریکۆ هه سستی به قورسای قاپووته که کرد
له سه ر قۆلی. به عه للاگه یه که دا هه لیواسی و
شمشیرۆ قایشه که ششی به ده سه ته وه گرت و
چاوه پێی کرد تا مێرده که ی جزمه درێزه کانی

له پێ داکه ندو پاشان به دوایدا بۆ ژووری دانیشتن
رۆی، نه و ژوورده ی که شه ش راخه ری تیارا خرا وه و
که وتۆته نهۆمی خواره وه .

له بهر رووناکیی چرا که دا ده موچاوی
مێرده که ی بینێ که مووی چپ پۆشیبوو ی.
به پاده یه که بـ پێره نگو لاواز بوو—وو
که نه ده ناسرایه وه .

روومه ته کانی به قوړلا چوو بوون و باق و بریق و
ته پوپی په که ی جارانیان نه مابوو. نه که ر که یفی
هه بوایه وه کو رۆژانی پینشو وه هه
به که یشتنه وه ی بۆ ماله وه په کسه ر جله کانی
ده گزپی و په له ی له ریکۆ ده کرد تاخه را شیوی بۆ
ناماده بکات. به لام نه وه نانی نیستا هه ر به جله
سه ر یازیه کانی به ریه وه له به رده م مێرده که دا
دانیشته وه و به غه مباریه وه سه ری بۆ خواره وه
شق پکردۆته وه . ریکۆ ویستی لێ ی پیرسیت نایا
شیو ناماده بکات، به لام نه پیرسی.

پاش ماوه یه که بێدهنگی مولا زم هاته قسه .
((من ناگام له هه یج نه بوو. داویان له من
نه کردبوو له که لیا ندایم. له وانه یه ره چاوی نه و یان
کرد بیت که من نه وه نده نابێ ژم هه ناوه . کانتو
هۆما و هه روه ها یاما گۆچیش.))

ریکۆ بۆ ساتیکێ کورت ده موچاوی نه و
نه فسه ره لاوه ئازایانه ی هه نایه بهرچاوی خۆی
که هاوپی ی مێرده که ی بوون و جار جاره به میوانی
ده هاتن بۆ مالیان.

((له وانه یه سه ینی فه رمانیکێ نیم پراتۆری
ده ریجیت و وای بۆ ده چم نه وانه به یاخی له قه لێم
بدرێن. منیش فه رمانده ی وه حده یه کم که فه رمانی
هه ترشکر نه سه ریانی پی تراوه ... من ناتوانم
شتی وابکه م. نه سه تمه نیشی له مجۆره بکه م.))

دوا ی بێدهنگیه که سه ره له نوێ ده سستی
به قسه کرده وه .

((منیان له ئێشکی شه وانه کێشا وه ته وه و
مۆله تیان دلو مه تی بۆ ته نها شه وێک بێمه وه
ماله وه . سه ی به یانی ش ده یی بی سی و دوو بچه

پال هیز شهبه رانه وه. ریکو... من ناتوانم شتی وایکم))

ریکو ریک دانیشتبوو و چاوه کانی بق خواره وه داگرتبوو. زقریاش تیگه پشت که میترده که ی باس له مهرگی خوی دهکات.

مولازم بریاری خوی دابوو. هه وشه یه که پشه ی له مهرگدا بسو به شتیوه یه کی توندو بایه ختیکی زوره وه به رامبه رهم زه مینه تاریک و وه ستاره له زاری ده هاته دهره وه. مولازم گرچی باسی له تیمانی سهخت و دژواری خوی ده کرد، به لام له هه مان کاتدا له زه پنبدا جی یه که بق بوودلی نه هابوو.

به هه حال، له و بیده نگه دا که بالی به سه ریاند کیشابوو روونی یه که هه بوو ده شو بهایه سه روونی ی نه و جیگه له ناوه ی له توانه وه ی به لهره گانه وه سه رچاوه ده گری. مولازم که دوا ی نه و نه مونه سهخت و نه و دو روزه دروزه نیستا له مال وه دانیشتبوو و ده پهلانی یه روخساری جوانی هاوسه ره که ی، بق یه که مجار ههستی به تاراسی و ئاسووده یی کرد. چونکه گرچی هیتسا ژنه که ی زمانی هه لئه هیتا بزو، به لام ده یزانی که نه و بریاره ی له پشتی قسه کانی میترده که یه وه په نهانه نه و تییده گات و ریزی ده گریته.

چاوه کانی مولازم هه رابووون. ویزای ماندویتی زقری، به لام چاوه کانی رقتن و به هیزووون و بویه که مین جار له چاوه کانی ژنه که ی ده پهلانی.

((باشه، که واته... نه مشه و به خمشیر سکی خرم نه دیم)).

ریکو رانه چله کی. له چاوه خپه کانییدا گری یه که په دابوو له زرنگی زهنگ ده چوو.

ریکو وتی: ((من ناماده م، تکا ده که م ریم بده منیش له که لئا بیم)).

مولازم ههستی کرد که وتوته ژیر سیحری نه و چاوانه وه، بویه وشه کان زقر به نه رمی له ده می

ده هاتنه دهره وه، له قسه ی کابرایه که ده چووون و پتنه بکات. نهیده توانی له وه تینگات چوون بق مهسه له یه کی واسهخت و قورس ناوه ها سهه پیتیانه داوای ریتیدان ده گری.

((زقر چاکه... پینگه وه ده بین، به لام نه مهوی یه که مجار بق خق کوشتنه که ی من بیینیت. ریک که وتین؟))

وهختی قسه که ی ته واریوو، سیلاونکی ناگه هان له شادی دلانی نوقم کرد. نه و متعانه یی میترده که ی پسی هه بوو ته واکاری له ریک کرد. به لای مولازمه وه نه و مهسه له یه گرنگ بسو که له مردنه کهیدا هیج شتیکی نا ئاسایی روونه دات. هه ریزی ده بوویه شایه تیگ هه بوویه. نه و راستیهش که هاوسه ره که ی بق نه و مهسه یه هه لیزاردبوو به یه که مین نیشانه ی متعانه ی ده ژمیردا.

دووم نیشانه ی گه وره تریش بق نه و متعانه یه نه وه یه که گرچی پیشتی گفتم به هاوسه ره که ی دابوو پینگه وه بمن به لام بیری له وه نه کرده وه له پشدا ژنه که ی بکوژی، مهرگی ژنه که ی دابوو ده ست کاتیک که خوی نه ماوه تاب چاری خوی بیینیت.

بویه نه گه رهم میتردیکی به دگومان بوویه نه و هه روه کو چوون له په یمان و به لینه باوه کانی خق کوشتن دا هه یه له پشدا نه وی ده کوشت نینجا خوی.

وهختی ریکو وتی ((تکا ده که م ریم بده منیش له که لئا بیم))

مولازم ههستی کرد نه مانه دوا وشه ی بهری نه و تزوی په روه رده یه که هه ر له یه که م شهوی ژن و میتردایه تیوه نه و خوی له هاوسه ره کهیدا چاندبووی. هاوسه ره که ی و راهیتابوو هه ر کاتیک ویستی شتیگ بلن به بی دوو دلی بیلیت. نه مهش لای مولازم بیوو ه مایه ی متعانه به خق کردن. کابرایه کی نه وهنده رمانسی یا خق شباوه نه بوو تاوا بزانیت که نه و قسانه ته نهها له خق شه ویستی

نہ وہ وہ بقی میزدہ کی ولہو ساتانہ دا بہ سہر
زمانیدا ہاتوون۔

به دلتیگی پپر له شادمانیه وه زه رده خنه
که و تېووه سه رلیویان و ریکو وایه سته کرد
گه پراوته وه بزیه که م شوهی بووک و زاویه تیان.
له به رچاویدا نازارو مهرگی نه ده بینی، به لکو
ده توت ناسقیه کی فراوان و بیگوتایی له به رده میدا
ناوه لایه.

ریکڑ وتی ((ٹاؤہ کہ گہرمہ، خوت ناشویت؟))
((با... بیگومان)).

((شەي شينو...؟))

نہم وشانہ بہنہ غمہ یکہ وہا ناشنایانہ
لہ زاری ماتنہ در کہ مولانہ کہ بق ساتبک
وابہ بیریدا مات ہہ مور شتہ کان و پرتنہ یکہ برون و
ہیچہ دی۔

((پروا ناکه م پیوستمان به شیو ه بی. به لام
ره نگه و اباشتر بیت که میك شه رابی برنچ
یکوئنبیت)).

((بەگەبەنی خۆت)).

کاتی ریکو هه لساو کراسیکی درتزی
له کانتره که ده رینا تابوای خوشتن
له بیریگات؛ به نه نقه ست سه رنجی میژده کی بۆ
چه که جه کراوه که راگیشا. مولاژم هه لساو به ره و
لای کانتره که ریشته و چاویکی به ناوه ویدا
خشان. نووسراوی سه رنه و دیاری به له سه ریه ک
که له که کراوانه ی خوینده وه که بۆ یادگار بۆیان
هینا بوون. له کاردانه وه ی مولاژمدا هیچ
نیشانه یه کی خه م و که سه ر نه ده ببنرا بۆ نه و
برپاره قاره مانانه یی دابووی، به لکو دلی لیتاو
لیو بوو له سۆز، وه کو هه ر میژدیک که ژنه لاره که ی
به شانازی وه شته منالانه کانی پیشان نه دا دلی
نوقمی خۆشه ویستی بوو، به میهره وه له پشته وه
باوه شی کرد به ژنه که یداو گه رینی ماچ کرد.

م کرد لهستی به زیری ریشه نه تا شراوه که ی
موتنه نهد له سه رگه زنی. ئهم ههسته به لایه وه
نه ها به شیک بوو له جیهان، به لکو هه ر بق

خۇرى جېھاننىڭ بوۋ. بەللام ئەم ھەستەي ئېستەي
لەھەموو ئەوانەي پېشووۋى تەپو تازەتر بوۋ،
چونكى بېرى كىردەھ كەئىدى بۆ ھەمىشە
لەدەستى دەدات. ھەرساتەر ھىزى فرەي خۇرى
ھەبوۋ، تەۋارى كۈنچو كەلەبەرەكانى جەستەي
بەئاگا ھاتىبونەۋە. بۆنۋەي باشتر خۇرى بداتە
دەست ھىردەكەي لەسەر نوۋكى پېتەكانى
دەستاۋ جەلەۋى شىل كىرد تىاموچېك سەرپاي
جەستەي بىتەنپتەۋە.

((له پېښدا څرګمان ده شونې، پاشان شه راځي
برېځه که نه څرځينه وه... پټخه وه که له نه شومي
سهره وه راخه... باشه ؟))

مولاژم نه م قسانه ی به گویای ریکردا چرپاندو
نه ویش به بیده نگي سهري قایلجونی بق
راوه شانده .

مولایم جله سه ریازی که ی داکه ندو چوره
 حه مامه که وه. له کاتیکا خوشه ی ناوی حه مامه که
 ده مات، ریکو مقلی یه کی خه لووزی برده ژووری
 دانیشتن و دهستی به گه رمکردنی شه رابی برنجه که
 کرد.

دەستى دايە كراسىڭكى دىزىڭ سەرشاننىڭ
چەند پارچە يەك جىلى ژېرەو ۋە بەرەو ھەمامەكە
چوۋ تالەمبىردەكەي بېرسى ئاۋى ھەمامەكە
چۆنە. مۇلازىم لەناۋ تەمۇمى چىرى ھەلەدا.
لەسەر نەزى ھەمامەكە ھەلەشكە بو رىشى
دەتاشى. رىكۆ لەمىانى ھەلەكە ۋە دەيتوانى
بېنىت چۆن ماسسولەكە كانى پىشتە تەپو
پتەۋەكەي ھاۋناھەنگ لەگەل جوۋەي قۇلەكانىدا
دەبۇت.

هیچ شتیک نه بیبوه نیشانی نه وهی که نه و
ساتانه وه ختیکی گرنگو تاییه تین. ریکو
که پایوه تاسه رگرمی ناماده کردنی خوراکو نه و
قاپو ورده والانه بیت که له ولاره داینبوون.
دهسته کانی نه ده له رزین، بگره له چاو جاراند
ریکوپیکترو نه رمت ده جو لانه وه. راسته ناویه ناو
له قولایر سینه یدا هستی به خوریه په کی نامق
ده کرد

که ده توت بروسکه به کی دووره، له پرتکا په پداده بوو و پاشان بې هېچ ناسه وارک وڼ ده بڼوه. چکه له مه هېچ شتېکی ترې نانا سايې له نارادا نه بوو.

مولازم که له هه مامه که دا خه رېکی تاشيني ريشي بوو هه سستی کرد به دهنې گرمې به شپږه يه کی په رجو ناسا له و ماندو ویتېه رزگاري بووه که هڅه يه کی نېگه رانيې رځانسي پيشور بوو. سه ريارې نه وه ي که مه رگيش له پيش بوو، سه رشاريو له چاوه روانيې کی ترخښه خش دهنگي ژنه کی که سه رگرمې کاري خوی بوو به سووکی ده هاته گوئی، نه و شوقي و تاهه زړييه جه سته ييه ساغه که له دوو رځي پيشوودا په نهان بېوو وانوياره سه ري هه لدايه وه.

مولازم دلنيا بوو که نه وه چيرژو شاديې کی راسته قينه بوو هه ستيان پتکرد وه ختی برياري مه رگيان دا. هه رڼووکيان له و ساتانه دا هه ستيانکرد. هه لېته نه ک به شپږه يه کی روڼو به ناگايانه. که نه و خړشيه ري پندراوه ي به نه يني تاميان ده کرد هه مديسان هه له ژير چاوديري دادپه روهرې و هيزي په زدانيدا بوو و، له سرو شتېکی ناکاريې په تپه وه سه رچاوه ي ده گرت. کاتي ده يانروانيه چاوي په کترو مه رگيکی له خوباييان تيا ده خوښنده وه، ديسانده هه ستيانده کرد که له شوپننگدان ده ستي که سيان ناگاتي و له پشت کڼه لیک ديوازي ناسنېنه وه که له تواناي هېچ شتېکا نه يه بيانه ووخښت و زړي يه کی قايم له جواني و حقيقت په ناو پوښايانه که به هېچ شتېک نابري. بڼيه مولازم هه ستي نه و کرد ناکوکيه ک له نيوان شه پوله کاني جه سته ي و دل سيزي و راستگويي له نه وينيدا بق نيشتان هه بې و، به لکو ده يتواني که هه رڼووکيان به دووبه شي شتېک له قه له م بدات.

له کاتيکا مولازم ده موچاوي خوی له و ناوښته ديوازي به شکاوه وه نزيک کړې بڼوه که ته م گرتېووي و تاريک ده ينواند، زځر به وردې ريشي

ده تاشي. نه مه روخساري مه رگي ده بې. نايې هېچ په ليه کی ناشرين له ده موچاويدا هېې. ده موچاوه پاکه کی سه رله نوې به بري سکه ي لاوړتي که شايه وه، ده توت تاريکی ناوښته که روڼاک ده کانه وه. هه ستيکرد جوړه جوانيې کی په نهان له به ستنه وه ي نه م روخساره ته پوېرو که شاره يه دا هه ييه به مه رگه وه. هه ريه م روخساره ي نيسنپاوه مه رگ له ناميز ده گري! له راستيدا نيدې نه م روخساره مولکی تاييه ترې نه و نې يه بووه به نېوه په يکري سه ريارزکی مردو له سه ر سه کڼي کی يادگار. هه ربز تاقيرکړنه وه چاوي نوځانده. هه موو شنه کان له تاريکيدا نوځم بوون. ته و لو نيدې نه بوونه وه ريکی زيندووه نه هېچ ده بېني.

له هه مامه که هاته ده ري، ناسه واري تاشينه که له ژير روومه ته سافه کانيدا شين ده ينواند. لاي مقه ليه که وه که پشکوکاني باش که شابوونه وه دانېشت. سه رنجي دا که پيکو ونيړاي سه ر که مبه کی فرياي نه وه ش که وتووه ده ستيک به خويدا به يني. روومه ته کاني نال و ليوه کاني نه پ بوون. ستيه ري خه ميان پتوه نه ده بينرا. مولازم به بينيني نيشانه کاني سروشتي سؤز ناميزي ژنه کی، هه ستيکرد هه به پاستي هاوسه ريکی هه لېزاربووه که شايسته ي خویه تي.

مولازم هه رکه پنيکی شه را بي برنجه کی هه لدا، نينجا داي به ريکو که پيشتر ده مې لي ته دابوو. به لام بې سړو نو لي و ده رگرتو به سل و ده قوميني لي دا.

مولازم پي و ت ((وهره نيره)). ريکو هاته لايه وه و خوی فري دايه باوه شپه وه، مولازميش توند له ناميزي گرت... له سينه يدا جوش و خروش يکی بې ته ندازه په يدا بوو بوو، پتده چو خه م و شادي و کاريگري شه را بي برنجه که له گه ل په کدا ناميته بووې و نه و جوشه يان له ده روونيدا لرو سئگرديت. مولازم له پوخساري ژنه کی وړې بڼوه. نه مه دوا روخساره که له م دونيابه دا ده بېنيته.

ته نانه ت دوانیگای روخساری ژنه که شپه تی. مولازم زور به وردی له ده موچاوی هاوسه ره که ی راما. وه ک رامانی موسافیریک له وه ده ره دلرفینه ی که جی تی دلیت و چیدی نایبیتته وه. نه مه روخساریک بسو که له ته ماشاگردنی ماندوونه ده بوو. خه ته کانی ریک بوون به لام ساردو سپ نه بوو، لیوه کانی توندو به نه رمی نووقابوون. مولازم بی برکردنه وه ماچپکی لیوه کانی کرد. ناکاو سهیری کرد له ژیر برژانگه دریزه کانی نه و نووچاوه نووقاوه وه دلزپه فرمیسکیک له شیوه ی جۆگه له یه کی دره وشاوه دا دیته خواوو به بی نه وه ی نه م گریانه گۆرانیکسی ناشرین له سیعاید ا دروستبکات.

پاش تۆزیک، کاتی مولازم داوی له ژنه که ی کرد که بچنه ژووری نووستن له نهومی سه ره وه، ریکو وتی داوی نه وه ی خوی شت یه کسه ر دیته لای. مولازم به ته نیا به سه ر پتلیکانه کاند ا چوره سه ره وه، سۆپایه کی گازی هه وای ژووری نووستنه که ی گه رمکردبوو، خوی هه لدایه ناو پتخه فه که وه، ده ستو قاجی کرلوه بوون. نه وه خته ی له چاوه پوانیکردنی ژنه که شیدا بردیه سه ر نه له جاران زووترو نه دره نگتربوو.

دهسته کانی خسته ژیر سه ری و چاوی بپییه نه و رایه له تاریکانه ی ساپیته که که وه وتبوونه ناو بازنه ی تاریکی نه و دیو چراکه وه. ئایا نه مه مه رگه چاوه پی تی ده کات؟ یان نه شنه یه کی جۆشسه ندووی هه لچوونی ژیانه ؟ له وه ده چوو هه ردوکیان به ناویسه کدا چووین. ده توت مه به ستو مرازی نه م مه یله جهسته ییه مه رگ خۆپه تی. به لام به مه رحال هه رچیه ک بیت، مولازم له شتیک دلنیا بوو:

هه رگیز پتشت به مجۆره ی ئیستا نازانی کامل و نه وای ناخی نه کربۆته وه.

له و دیو په نجه ره که وه ده نگسی تۆتۆمۆبیلێک ده هاته گۆی، تایه کانی له وه به فرده دا ده خولانه وه که له قه راغی شه قامه که دا تۆپه ل کرابوو. ده نگسی

هۆپنه که شپه له و دیو دیواره نزیکه گانه وه ده نگسی نه دایه وه. به گۆنگرتنی بۆ نه م ده نگانه وایه سته ده کرد خانووه که ی دوورگه یه کی ته ریکی ناو تۆقیانووسی کۆمه لگایه که که هه میشه و بیهووده به دوا به رژه وه ندیه کانی خۆپه دا مه لپه ده کات. به ده وریداو له هه مو لایه که وه ولاته که ی به ناریکی په رش ویلاویبوووه. نه و ولاته ی که نه م خه می بۆ ده خواردو ژانی خۆی پی ده به خشی. به لام نه م ولاته ی که نه م ژانی خۆی نه کاته قوریانی و تانه و راده یه ی له پتیاویدا خۆی ده کۆژیت، ناخۆ هیچ بایه خنیک به مردنه که ی نه دات؟ نازانی، به لکو به لایه وه گرنیکش نی یه. مه یدانی شه پی نه م مه یدانیکه بۆ شانازی نی یه، مه یدانی شه ریک نی یه بۆ پيشاندانی نازایه تی به لکو سه نگه ری پتخه وه ی رۆحه.

ده نگسی پی تی ریکو ده هات که به پتلیکانه کاند ا سه رده که وت، پتلیکانه پتچاوی پتچه کانی نه م خانووه کۆنه له ژیر پتیدا ته ق وتۆقی ده کرد.

ئای... نه م ته ق وتۆقه چ یادگاریکی شیرینیان لای مولازم هه یه، چه نده هاجار نه و کاتانه ی نه م له ناو پتخه فا چاوه پی تی ریکو بووه گۆی تی بۆ نه و ده نگه دلنیشینه شل کردبووه. که بیری له وه ش کردوه نه مه دواچاره گۆی تی له و ده نگه بیت، زور به وردی گۆی قولاخ بوو. به شه وقه وه خوازیاری نه وه بوو ده نگسی پی یه کانی نه و ته وای ساته کانی نه و کاته کرانه هه یه بته نیتته وه. نه و ساتانه ی لابیوون به کۆمه لێک گه ره سه ر که تیشکیک له ناوه وه یانسه وه ده پیره وشاندنه وه.

ریکو رهفته یه کی ناگۆیایی له سه ر که مه ری ((یوگاتا)) که به ستبوو. کاتی مولازم ده ستی دریزکرد تاره فته که بکاته وه، ره نگسی کراسه که ی سوورتر ده رکه وت چونکه به ری رووناکیی چراکه ی ئی گپرا، ریکو ده ستی برد تایاره ته ی بدات، رهفته که کرایه وه و که وته سه ر نه رزی ژووره که. ریکو هتشتا یوگاتا که ی له به ردابوو

به ده ستنکی یاری به قزی ده کړو د سته که ی
تريشی به نر می به سر نه و روخساره
نه فسو ناویده ده هینا. چاری به هر کړی
ده که وت ماچی به سر دا نه باراند... نیوچه وانی
به رزی که سار دبوو، چاوانی نووقاوی به برزانکه
دریژه کانیوه له زړ بریو ته نکه کانیوه که
ماکیار تکی کال کرابوون. لوونه ریکو جوانه که ی،

برقی دانه کانی که له بهینی لیوه گزشتو
ناسکه کانیدا ده بریسکانه وه، کولمه نر مه کانی و
چه ناگی بچکوله ی... هه موو نه مانه له زه پنی
مولازمدا وینه ی روخساریکی دره وشاوه ی
به رجه سته نه کرد که مرگی له پشه. نینجا
لیوه کانی خزی توند نووساند به گاردنه
سپی په که یوه - نه شوینه ی که دواتر ریکو
به خه دجر نه بیرئ - هینده ماچی کرد گاردنی
سور هه لکه پا. نینجا به میواشی لیوه کانی خسته
سر لیوه کانی ریکو به وپه پی نر می یوه و
به ریتمیکی نایسته و له رینه و په که وه
که له له رینه و ی به له میکی بچکوله نه چور لیبوی
ده هینا و ده برد، گر چاوانی بنوقاندایه جیهان
له لای بیشکه په ک بوو.

چاوه کانی مولازم روویان له کوئ بووایه
لیوه کانیشی به دوایدا گوپرایه لانه روویان له وئ
ده کرد. مه که قوته کانیشی که گزکانیان ده توت
گیلاسی کیویه یه، وه ختی لیوه کانی میړه که یان
پس که یشت توند بوون. قول کانی ریکو له ملاولای
سنگیه وه به هیمنی شقربوونه وه، نه و قولانه ی
که تا ده که یشتنه مه چه کی ورده ورده بساریک
نه بوونه وه، گهرچی هر خرپوړیک بوونو به په دجه
شمشالیه کانیشی کوتاییان ده هات. هه مان نه و
په دجانه ی که له نامه نگی بوو کی تیددا
باوه شینه که یان گرتبوو. دوا ی نه وه ی مولازم
په دجه کانی ماچ ده کرد په ک ده کشانه وه
دواوه ده تگوت شهرم ده کن.

چه مانه وه ی سروشتی نیوان سینو سکی
چه د خه تیکی دروست کړدبوو که ته نها نیشانه ی

که له به رده م مولازمدا به پیوه وه ستابوو. مولازم
هه ریدو د ستنی له هه ریدو قلیشی قول کانیوه
بریدو ویستی هر به پیوه باوه شی پیابکات، به لام
هر نه وه نده سهری په دجه کانی به له شه گهرم و
روونه که ی که وت و هه ریدو بنبالی به نارامی له سر
ده سته کانی جوت بوون، نیدی له پریکا ته وای
جه سته ی بوو به پشکو.

هه مووی چه د ساتیکی نه برد هه ریدو کیان
به پروتی له به رده م سزپا گازی که دا که ناگره که ی
گهش بوو بوو، راکشان.

هیچیان نه وه دیان نه نه درکاند که به بیریا ندا
گوزهری ده کرد، به لام دل و جه سته و سینه یان
که ده پانزانی نه مه دواچاره، جوشیان سه ندبوو.
ده توت به کز مه لیک پیتی پرشنگدار له سر هه ر
جوله و بزواتیکی سه راپای جه سته یان نوسرابوو
(دواچار). مولازم ریکوی بولای خوی راکتیا و
به گهر می که وت ماچ کردنی. وه ختی. زمانیان
خسته ناوده می په کتره وه هه ستیان کرد گیانه لای
سه ر هه رگ وه ک ناسنی سور هه لکه پا و
هه سته کانیانی تیز کردنه وه. هینشا هه ستیان
به و گیانه لایه نه کردبوو، به لام نازاری هه رگ
که لئیانه وه دوریوو هه ست و سوزیانی به شادمانی
پاکز کردبووه.

مولازم به ژنه که ی وت: ((نه مه دواچاره
جه سته ی تیا ببینم، بهیل به باله نریکه وه لی ورد
بیمه وه)).

نینجا ناراسته ی کلاوه ی چراکه ی گچی
به جوریک که تیشکی چراکه سه راپای جه سته ی
ریکوی رووناک کرده وه. ریکو هه ر راکشابوو
وچاوی نووقاندبوو، رووناکی چراکه ته ولوی
نه دماه سپی و سوله که ی خستبووه روو. مولازم
له خوشیانا نه شنه گرتی له وه ی که فریانا که وئ
ببینئ چون هه رگ نه م جوانی په هه لده وه ریتی،
له مه شدا هیچ نیشانه یه کی خوپه رستی نه بوو.

مولازم جله وی بوقوی شل کرد تانه و دیمه نه
که له بیرناچیته وه له زه پیندا بچه سپی،

ته‌واوی نه‌ندامی جه‌سته‌یان وه‌ها جووت
 بیوون که‌ده‌تگوت نه‌و دووانه هه‌رگیز له‌یه‌کتر
 جی‌انابنه‌وه. ریکۆ ئاهیتیکی لی‌یه‌ریزقوه،
 له‌تۆپکه‌وه بۆ نشیتۆ شۆپوونه‌وه له‌نشیتۆه‌وه
 به‌دووایی سیه‌ری‌یه‌وه به‌ره‌و لوتکه‌و قولله‌کان
 فرین. مولازم وه‌ک ئالا هه‌لگری تیمیکی سه‌ری‌ازی
 که‌وتبووه هه‌ناسه‌به‌رکی... وه‌ختی ده‌که‌پشتنه
 نه‌شئه شه‌پۆلێکی نویی به‌دوادا ده‌هات و
 دیسانه‌وه بێ‌هیج نیشانه‌یه‌کی بیزاری و
 به‌جووله‌یه‌کی هاوئاه‌نگ پێکه‌وه به‌ره‌و
 به‌رزاییه‌کان له‌شه‌قی بالیان نه‌دایه‌وه.

وه‌ختی سه‌ره‌ه‌جام مولازم کشایه‌وه و چووه
 لاوه، له‌به‌رماندویتی نه‌بوو، به‌لکو له‌به‌ر شه‌وه‌بوو
 له‌و هیزۆ توانایه‌ی که‌م نه‌بیته‌وه که‌بۆ خۆکوشتن
 پێویستی پێ‌بوو. هه‌روه‌ها له‌به‌ر شه‌وه‌ش که‌ه‌زی
 نه‌ده‌کرد له‌چێژی جه‌سته‌ییدا زنده‌ریزی بکات و
 به‌وه شیرینی و جوانی نه‌م دوا یاده‌وه‌ریانه
 به‌وته‌یتیت.

که‌مولازم کشایه‌وه! ریکۆش په‌یڕه‌ویی
 له‌مێرده‌که‌ی کردو. هه‌ردووکیان به‌رووتی له‌سه‌ر
 پشت درێژبوون و له‌کاتی‌کا په‌نجه‌کانیان له‌یه‌ک
 ئالابوو چاویان بری‌بووه ساپیته‌ تاریکه‌که.
 سۆپاکه هه‌وای ژوره‌که‌ی گه‌رم‌کردبوو و ته‌نانه‌ت
 که‌ئاره‌قه‌که‌ی له‌شیشیان وشک بووه، هه‌ستیان
 به‌سه‌رما نه‌کرد. بێ‌ده‌نگی بالی به‌سه‌ر شه‌وی
 ده‌روه‌شدا کێش‌ابوو، ده‌نگی ها‌تو‌چۆی
 ئۆتۆمۆبێله‌کان نه‌ده‌بێسترا. ته‌نانه‌ت ده‌نگی
 شه‌مه‌نده‌فه‌رو ترامواکانی ئێستگای یۆتسۆیاش
 نه‌ده‌هاته‌ گۆی. پێشتر ده‌نگیان له‌ودبو نه‌و
 شوێنه‌وه ده‌هات که‌مه‌ته‌ریزی تیا‌ه‌لچن‌رابوو
 ئینجا، له‌و سه‌یرانگا جه‌نگه‌له‌ چه‌رده‌دا وێ ده‌بوو
 که‌به‌رامبه‌ر نه‌و جاده‌ پانه‌بوو که‌به‌ئاکاسا پالاسدا
 نه‌په‌وانی.

نه‌و پێک‌دادانانی نه‌م ناوه‌ی گرتبووه‌ جی‌ی
 باوه‌ر نه‌بوو، نه‌م شوێنه‌ی که‌تیا‌یدا دوو گروپی

جیا‌بۆوه له‌سوپای ئه‌مپراتۆر زۆر دله‌رقانه‌
 به‌رامبه‌ریان له‌یه‌ک گرتبوو وئاماده‌ی شه‌پوون.

هه‌ردووکیان راکش‌ابوون و پری‌وون له‌له‌زه‌تی
 نه‌و گه‌رمیه‌ی ناخیانی ته‌نبی‌قوه، نه‌و نه‌ش‌ئانه‌یان
 ده‌هاته‌وه یاد که‌تۆزێک له‌مه‌ویه‌ر چێژیان کردبوو.
 هه‌ر ساتێک له‌ساته‌کانی نه‌و له‌زه‌ته‌ له‌لایان زۆهی
 ده‌هانه‌وه به‌به‌ردا. بیریان له‌تامی نه‌و ما‌چانه
 ده‌کرده‌وه که‌هه‌رگیز لی‌ی تیر نه‌بوون، له‌به‌ریه‌ک
 که‌وته‌کانی له‌شیان. دیمه‌ن دوا‌ی دیمه‌ن لی‌واو
 لی‌تو بوو له‌خۆشی و به‌خته‌وه‌ری. به‌لام له‌هه‌مان
 کاتدا تارمایی مه‌رگ له‌نیوان راه‌له‌کانی ساپیته
 تاریکه‌که‌وه چاوی تیر‌پری‌وون. نه‌و له‌زه‌ت و
 خۆشییانه‌ دوا‌له‌زه‌ت و خۆشی‌بوون و جاریکی‌دی
 جه‌سته‌یان پیا‌یدا تێنا‌په‌یته‌وه.

هه‌ردووکیان بیریان له‌وه ده‌کرده‌وه تازه
 نه‌گه‌ر تا‌پیری‌ش بژین نه‌سته‌مه‌ چێژی خۆشی و
 له‌زه‌تیکی تری وه‌ها بکه‌نه‌وه.

پاش تۆزێکی دی ته‌نانه‌ت له‌هه‌ستی په‌نجه
 لی‌کن‌الاوه‌کانیشیان بێ‌شه‌ش ده‌بن. هه‌روه‌ها
 له‌ره‌گی سه‌ر‌رووی نه‌و داره‌ رایانه‌ی ساپیته
 تاریکه‌که‌ که‌ئێستا چاویان تیر‌پیه‌وه. هه‌ستیان
 ده‌کرد تادی مه‌رگ زیاتر لی‌یان نزیک ده‌بیته‌وه.
 ئیدی دوو‌دلیه‌ک له‌ئارا‌دا نه‌ماوه. ده‌بووایه‌ خۆیان
 ئازایانه‌ ده‌ستیان بۆ مه‌رگ درێژ‌ب‌کردایه‌ وه
 چنگیان لی‌گه‌ر ب‌کردایه‌.

مولازم وتی: ((چاکه... ئینجا با‌خۆ‌مان
 ئاماده‌ بکه‌ین)) نه‌غمه‌ی پێگه‌ری به‌م وشانه‌یه‌وه
 دیاری‌بوون، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا ریکۆ هه‌ستی‌کرد
 «هیج وه‌ختی ده‌نگی مێرده‌که‌ی ناوه‌ها گه‌رم و
 به‌سۆز نه‌بووه».

دوا‌ی نه‌وه‌ی له‌جێگه‌که‌یان هه‌لسان، کۆمه‌لێک
 کۆی جیا‌بۆوه‌یه‌که‌ ده‌هاته‌وه‌ و له‌وێ ده‌بوو. مولازم هه‌رگیز
 هه‌رگیز ده‌ستی بۆ نۆشه‌که‌کان نه‌به‌ردوه
 نه‌م‌جاره‌ به‌وپه‌ی شادمانیه‌وه ده‌ستی دان‌ی و
 کۆیکردنه‌وه، ده‌رگای کانتۆره‌که‌ی کرده‌وه و
 هه‌لی‌گرتن.

ته‌واوی نه‌ندامی جه‌سته‌یان وه‌ها جیووت
 بیوون که‌ده‌تگوت نه‌و دووانه هه‌رگیز له‌یه‌کتر
 جیانا‌نبه‌وه. ریکو شاه‌یکی لی‌په‌ریزوه،
 له‌تری‌پکه‌وه بق نشیو شۆ‌ریوونه‌وه له‌نشیوه‌وه
 به‌دوویالی سیه‌ری‌یه‌وه به‌ره‌و لو‌تکه‌و قولله‌کان
 فرین. مولازم وه‌ک ئالا هه‌لگری تیمیکی سه‌ریازی
 که‌وتیوه هه‌ناسه‌برکی... وه‌ختی ده‌گه‌یشتنه
 نه‌شنه شه‌پل‌یکی نوی‌ی به‌دوادا ده‌هات و
 دیسانه‌وه بی‌هیج نیشانه‌یه‌کی بی‌زاری و
 به‌جیوه‌له‌یه‌کی هاونا‌هه‌نگ پتکه‌وه به‌ره‌و
 به‌ریزییه‌کان له‌شه‌قه‌ی بالیان نه‌دایه‌وه.

وه‌ختی سه‌ره‌ه‌جام مولازم کشایه‌وه و چوه‌و
 لاوه، له‌به‌ره‌ماندویتی نه‌بوو، به‌لکو له‌به‌ره‌وه‌بوو
 له‌و می‌زو توانایه‌ی که‌م نه‌بیته‌وه که‌بق خۆ‌کوشتن
 پتویستی پی‌بوو. هه‌روه‌ها له‌به‌ره‌وه‌ش که‌ه‌زی
 نه‌ده‌کرد له‌چیزی جه‌سته‌ییدا زی‌ده‌پۆ‌یی بکات و
 به‌وه شیرینی و جوانیسی نه‌م دوا یاده‌وه‌ریانه
 به‌له‌وتی‌تیت.

که‌مولازم کشایه‌وه؛ ریکۆش په‌یره‌ویی
 له‌مێ‌رده‌که‌ی کرد و هه‌ردووکیان به‌روونی له‌سه‌ر
 پشت درۆ‌یوون و له‌کاتی‌کا په‌نجه‌کانیان له‌یه‌ک
 ئالابوو چاویان بری‌بووه ساپته‌ تاریکه‌که‌.
 سۆ‌پاکه هه‌وای ژوره‌که‌ی گه‌رم‌کردبوو و ته‌نانه‌ت
 که‌ناره‌قه‌که‌ی له‌شیشیان وشک بۆ‌وه، هه‌ستیان
 به‌سه‌رما نه‌کرد. بیده‌نگی بالی به‌سه‌ر شه‌وی
 ده‌ره‌وه‌شدا کۆ‌ش‌ابوو، ده‌نگی ها‌تو‌چۆ‌ی
 ئۆ‌تۆ‌مۆ‌بیل‌ه‌کان نه‌ده‌بیسترا. ته‌نانه‌ت ده‌نگی
 شه‌مه‌نده‌فه‌رو ترا‌مو‌اکانی ئیستگای یۆ‌تسۆ‌یاش
 نه‌ده‌هات گوی. پتیشتر ده‌نگیان له‌ودیو نه‌و
 شوینه‌وه ده‌هات که‌مه‌ته‌ریزی تیا‌ه‌لچن‌رابوو
 ئینجا، له‌و سه‌یرانگا جه‌نگه‌له‌یه‌ چه‌رده‌ا و ن ده‌بوو
 که‌به‌رامبه‌ر نه‌و جاده‌ پانه‌بوو که‌به‌ناکاسا پالاسدا
 نه‌په‌روانی.

نه‌و پیک‌دادانانه‌ی نه‌م ناوه‌ی گرتبۆ‌وه جی‌ی
 باوه‌رنه‌بوو، نه‌م شوینه‌ی که‌تیا‌یدا دوو گروپی

جیا‌بۆ‌وه له‌سو‌پای ئه‌مپراتۆر زۆ‌ر دل‌په‌قانه
 به‌رامبه‌ریان له‌یه‌ک گرتبوو و ناماده‌ی شه‌ریوون.
 هه‌ردووکیان راکش‌ابوون و پیریوون له‌زه‌تی
 نه‌و گه‌رمیه‌ی ناخیانی ته‌نیبۆ‌وه، نه‌و نه‌شانه‌یان
 ده‌هاته‌وه یاد که‌تۆ‌زێ‌ک له‌مه‌ویه‌ر بچێ‌زیان کردبوو.
 هه‌ر ساتێ‌ک له‌ساته‌کانی نه‌و له‌زه‌ته‌ له‌لایان رۆ‌حی
 ده‌هاته‌وه به‌به‌ردا. بیریان له‌تامی نه‌و ها‌چانه
 ده‌کرده‌وه که‌هه‌رگیز لی‌ی قتر نه‌بوون، له‌به‌ریه‌ک
 که‌وتنه‌کانی له‌شیمان. دی‌مه‌ن دوا‌ی دی‌مه‌ن لی‌واو
 لی‌و بوو له‌خۆ‌شی و به‌خته‌وه‌ری. به‌لام له‌هه‌مان
 کاتدا تارمایی مه‌رگ له‌نیوان رایه‌له‌کانی ساپته‌
 تاریکه‌که‌وه چاوی تر‌په‌ریوون. نه‌و له‌زه‌ت و
 خۆ‌شییانه‌ دوا‌له‌زه‌ت و خۆ‌شی‌بوون و جارێ‌کی‌دی
 جه‌سته‌یان پی‌ایدا تین‌په‌ریته‌وه.

هه‌ردووکیان بیریان له‌وه ده‌کرده‌وه تازه
 نه‌گه‌ر تا‌په‌ریش بۆ‌ین نه‌سته‌مه‌ چێ‌زی خۆ‌شی و
 له‌زه‌تی‌کی تری وه‌ها بکه‌نه‌وه.

پاش تۆ‌زێ‌کی دی ته‌نانه‌ت له‌هه‌ستی په‌نجه
 لی‌کنا‌لاوه‌کانیشیان بی‌یه‌ش ده‌بن. هه‌روه‌ها
 له‌ره‌گی سه‌ر رووی نه‌و دا‌ره‌ رایانه‌ی ساپته‌
 تاریکه‌که‌ که‌ئیتسا چاویان تر‌په‌ریوه. هه‌ستیان
 ده‌کرد تادی مه‌رگ زی‌اتر لی‌یان نزیک ده‌بیته‌وه.
 ئیدی دوو‌دلیه‌ک له‌نارا‌دا نه‌ماوه. ده‌بوایه‌ خۆ‌یان
 نازایانه ده‌ستیان بق مه‌رگ درۆ‌ز بکرایه‌ وه
 چنگیان لی‌گیر بکرایه‌.

مولازم وتی: ((چاکه... ئینجا با‌خۆ‌مان
 ناماده‌ بکه‌ین)) نه‌غمه‌ی پتگی‌ری به‌م وشانه‌یه‌وه
 دیاریوون، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا ریکۆ هه‌ستیکرد
 هیج وه‌ختی ده‌نگی مێ‌رده‌که‌ی ناوه‌ها گه‌رم
 به‌سۆ‌ز نه‌بووه.

دوا‌ی نه‌وه‌ی له‌جێ‌گه‌کیان هه‌لسان، کۆ‌مه‌لێ‌ک
 کاری جیا له‌به‌رده‌میاندا بوو. مولازم که‌پتیشتر
 هه‌رگیز ده‌ستی بق دۆ‌شه‌که‌کان نه‌بربووه
 نه‌مجاره‌ به‌وپه‌ری شادمانیه‌وه ده‌ستی دان‌ی و
 کۆ‌یکردنه‌وه، ده‌رگای کان‌تۆ‌ره‌که‌ی کرده‌وه‌و
 هه‌لیگرتن.

ریکو سڙپا گازیه که ی کوژانده وه و کالوده ی چراکه ی وه کو خوی لیکرده وه و له جی خوی داینایه وه . ریکو له دبوو رږژه ی پینشودا به وردی ژووره که ی ریکو پاکو ته میز کردبوو، چی ته پو تږزی سر شته کانه سرپیوونی. نه گهر که سیک له و میزه ی بروناییه که له داری (زمانه وه نه وشه) دروستکراوو و له گزشه یه کی ژووره که دا دانرابوو؛ ژووره هه شت راخه ریه که ی واده هاته به رچاو که ژوورنکی پیشوازی یه و بق میوانیکی به شان و شه وکته ناماده کراوه.

((لهم ژووره دا له گهل کانوو هومار یاماگرچی دا خواردو ومانه ته وه ... وانی یه؟))
 ((به لی... هه مووشه بیان رږزیان ده خواردو وه.))

((بم زوانه له و دنیا ده یانبینن، به لام واهه ست ده کم وه ختی ده بینن تږشم له گهل خومدا بریوه؛ سه رزه نشتیم ده که ن.))

مولازم که به پتلیکانه کاندایه خواره وه، هه لویسته یه کی کردو ناوړنکی دایه وه تاسه یرنکی ژووره نارام و پاکو ته میزه که بکات، که له رووناکیی چرای ساپته که دا نو قم بوویوو. دیمه نی نه فسه ره لاره کانی هاروپی ده هاته به رچاو که مه ست بوون و داویانه ته قاقای پتکه نن و قسه و گالته ی دلپاکانه. نه و ده مانه هه رگیز به بیریدا نه ده هات که رږژی دی له هه مان ژووردا به شمشیر سکی خوی نه دپی.

پاشان له هه ربوو ژووره که ی نهومی خواره وه مولازم و ژنه که ی به کاوه خق که وتنه خق ناماده کردن. مولازم سه ره تا چوو بق ده ستشوری و پاشان بق هه مام تا خوی بشوات. له و کاته دا ریکو فانیله یه کی قه دکرېو له گهل چاکه ت و پانتږله سه ریازیه که ی و هه روه ها په شته مالیک که تازه چنرابوو، خستنه شوینی جلوبه رگوه له هه مام که. پاشان هه ندی کاغه زی هیناو له سه میزی ژووری دانیشته که ی دانا تا دوانامه ی مالئاوایی خویانی تیا بنووسن. نینجا

چه که جه ی میزه که ی راکیشاو شووشه ی مه ره که به که ی ده رهیتا. پیتشر بریاری دابوو له نامه ی مالئاواییه که یدا چی بنووسن.

ریکو توند په نجه کانی نابسه ر پپته نالتوونیه کانی شووشه ی مه ره که به که داو یه کسه ر ناوه که ی رهش بوو، ده تگوت په له هه ورنکی رهش به سه ریه وه. بیری کرده وه که هم کاره دویماره کراوه ی، واته گوشار خستنه سه ر شووشه که به په نجه کانی و، به رزیوونه وه و نزم بوونه وه ی نه و ده نگه کره، نه مامه هه موو بق خق که یاندنه مه رگ بوو. وه ستا، نه مه نه رکنکی رږتینی مالیه وه به سه ریردنی کات بوو بق گه یشتن به مه رگ که دواچار له بیره ده میدا قوت ده پپته وه. به لام جوره تاریکبه کی چر خوی له و جووله یه دا په نهان کردبوو که مه ره که به که ی له بیره که نه سوو و هه روه ها له بونی مه ره که به خسته که. مولازم به پاکو ته میزی و له جلله سه ریازیه که یدا که به له شیه وه چه سپ بوویوو له هه مامه که هاته دهری. به بی نه وه ی ورته بکات ریک به ره و لای میزه که چوو و پینووسنکی به ده سته وه گرت و به دبوو دلپه وه روانی یه کاغه زه که ی بیره ده می.

ریکش کیمونقیه کی سپی ناوړیشمی هه لگرت و چوو هه مامه که وه. کاتی هه ددبان هاته وه ژووری دانیشته که، کیمونق سپی یه که ی له به ردابوو و سووکه نارایشتنکی کردبوو. نامه ی مالئاواییه که ی بینن که له ژیر رووناکیی چراکه دا دانرابوو و نه م نووسینه ش به خه تنکی رهش سه رنجی راکیشا:

((بژی میزه کانی نیمه پراتوری. مولازم تاکایاما، شینجی))

کاتی ریکو به رامبه ری دانیشته و ده ستنی به نووسینی نامه ی مالئاواییه که ی خوی کرد، مولازم به نارامی و به جیددیه وه سه یری جووله ی په نجه رهنگ په پیوو له رږکه کانی ژنه که ی کرد که به کارامه یی پینووسه که ی به کارده هیتا.

هه روهوكان چوون بۆلای رهفه گهوهكه،
مولازم شمشیرهكهی لهكه مهر بهستبوو، ههروهه
خه نهجهرهكهی ريكۆش بهكه مهريهندی كيمۆنۆ
سپيهكه پهوه بوو، بهه پندهنگی دهستيان
به نوێژکرد. ئینجا تهواوی چراگانی نهۆمی
خوارهوه یان کوژاندهوه. مولازم بهدهم
سه ركه وتنهوه به سه ر پێپلیكانه كاندا ناوړیكى
له هه ر سه ركه ی دایه وه سه ر یكى نه دما
دلپهینه كه ی كرد كه كيمۆنۆیه كهی سپی ی
پۆشپوو و چاره كانی داگرتبوون و له و تاریكه دا
به دوا مێرده كه یدا به سه ر پێپلیكانه كاندا
سه ر ده كه وت.

نامه كانیان لای په كه وه و له تاقی ژوره كه ی
سه ر وه دانا. بېریان له وه كرده وه ئایا پتوپست
دهكات به لگه نامه هه لواسراوه كه یان هه لگرن یان
نه، به لام له به رنه وه ی به لگه نامه كه یان له لایه
نۆه نده كه یانه وه كه سه ر تپ ئۆزكه یه نووسراوه،
هه روه ها دووپیتی چینی ی له سه ره كه په مزن بۆ
(ئه وینی نیشتمان))، دهستیان تسانه دا،
خۆنه گه ر خۆنئاویش بێت ئه و سه ر تپ له وه
تێده گات.

مولازم پشتی كرده ئه و شوپنه ی نامه كانی
تیا دانراوه و له سه ر زه وی په كه دانیشست و
شمشیره كه ی رێك له به رده می خۆیدا دانا. ريكۆش
به پانایی راخه رێك دوور له و به رامبه ری دانیشست.
له به رنه وه ی سه را پای جهسته ی سپی بوو
سووراوه كه ی لێوی دلپهین ئه ی نواند.
به تامة زۆرییه وه روانیان به چاوی یه كدی.
شمشیره كه ی مولازم له به رده م ئه ژۆركانیدا بوو.
وه ختی ريكۆ چاوی چووه سه ر شمشیره كه
یه كه م شه وی بوو كێشی خۆی هاته وه یادو
خه میكى قول دایگرت.

مولازم به ناواریكى گپه وه كه وته قسه:

((له به رنه وه ی كه سی یارمه تیم نادات، توند
شمشیره كه له سه كم ده وه شیتیم. له وانه په
دیعه نێكى ناخۆش بیت. به لام تكات لێ ده كه م

مه ترسه. بێنیی مه رگ به هه موو جۆره كانیه وه
ترسناكه. له به رنه وه نابێ نازییه تی و چاوقایمی
خۆت له ده ست بده ییت. هه موو ئه مانه ت
پێقبوله؟))
((به لی)).

ريكۆ به ده م سه ر دانه واندنه وه قبوولگه رینی
خۆی پێراگه یاند. كه ته ماشای ئه ندای شۆخ و
ناسکی هاوسه ره كه ی كرد له و كيمۆنۆ سپی په یدا!
ده روونی جۆشی سه ند، ئه و كارهی خه ريكبوو
ئه دجای ئه دا تانیستا به ژنه كه ی نه وتوو كه نه وه
به شێكه له نه ركه نیشتمانیه كه ی. كارێكه
پتوپستی به هه مان نازییه تی چوونه ناو به ره ی
شه په وه هه یه.

مردنێكه هه یی له مردنی سه نگره ی پێشه وه ی
شه په كه متری په.

ئه بێ ئیستا هه مان ره فتار بنویسن
كه له مه ی دانی شه پێشدا ده ی نواند. بېر كرده وه
مولازمی بۆ چه ند ساتێك به ره و زینه ده خه وێكى
سه پر راپێنج كرد. به ره و مردنێكى ته نیاو غه رپپانه
له مه ی دانی شه پدا، مردنێك له به رچاوی هاوسه ره
قه شه نكه كه یدا... ئه و هه سته ی كه ده بوایه به و
دوو ئاراسته یه به رێ وایلیكرد دلنیا بێت له وه ی
په یوه ندی په ك له نێوان ئه و دوو ئاراسته یه دا ئه یه،
ئهمه ش خۆی له خۆیدا جۆره چێژو دلنه واییه كه ی
تیا بوو. به رێ كرده وه كه ده بێ ئه مه به ترۆپكى
به خته وه ریی خۆی له قه له م بدا، مادامه كه ی ئه و
چاوانه شایه تی سات به ساتی مردنه كه یین وه ك
ئوه وایه سه ره له نوێ له مه رگیندا له دایك بیته وه
كه به نه سپمێكى فێنك و دلنشین ده ست پێ ده گات.
ئهمه هه نگاوانێكى تاییه تی په، نه یه دانه ی
سه د ده رس ده چی تی دا په نه انه، به لام ده یزانی
كه ئه مه بواریكه ئه وانی دی نه یاناناسیوه و تاقیان
نه كرده وته.

ئهمه قه ده رو خواستیكى په زدانی په و به هه یج
كه س نه به خشراوه به م نه یی. پێده چوو مولازم
له ئه ندای دره خشان و بووكناسای هاوسه ره كه یدا

ته واوی نه و شتانه ببینته وه که عاشقانه دلی
خوی پی سپارد بوون و له پیناوی نه واندایه که نیستا
خه ریکه ژیاڼی خوی قوریاڼی ده کات: بڼه مالای
نیمپراتوری، میللت، نالا، سوپا. هه موو نه مانه
به چاو ټکی زیت و وریایانه وه ناماده بوون و له ویان
ده پروانی و، هیچیان له هوسره که ی که متر نه بوو
که به رامبه ری دانیشته بوو.

ریکڅ به تامه زړویه وه سهیری میړده که ی
ده کرد که هینده ی نه ماوه بمری و بیري کرده وه
هه رگیز له م دوتیا به دا شتیکی نه دیوه هینده ی
نه و شنگ بی. مولازم هه میشه به جلوبه رگی
سه ریازیه وه شنگ بووه، به لام نیستا
که به دوو برزی گرزو دوو لیوی نووقاوه وه له مهرگ
را ده مینئ، له پرشکورتین شیوه یدا جوانیه کی
پیاوانه ی پی به خشیوه.

سه ره نجام مولازم وتی ((کاتی رژیشتن
هاتوه)).

ریکڅ ته واو نوشتاپه وه و سه ری دانه واند.
نه یده توانی سه ری به رزیکاته وه له بهر نه وه ی
نه یده ویست نارایشته که ی ده موچاوی تیکبچیت.
به لام نه یده توانی ری له فرمیسه کانی بگریت.

ناخه ریکه که ی کاتی ریکڅ سه ری به رز کرده وه
له ویدو فرمیسه کانی وه میړده که ی بیني
که ده تگوت له ناو ته مومژدایه. قردیله ی کی سپی
له ده می شمشیره که ی وه پیچا بوو که له کیفه که ی
ده ری هینا بوو، ته نها ده پانزه سانتیمه تری نووکی
شمشیره که نه بی به پووتی مابووه.

مولازم شمشیره که ی له بهر ده می خویدا له سه ر
راخه ره که دانا په وه که وته سه ر نه ژنقو پاشان
سه ر له نوی به چوار مشقی دانیشته وه. گیره کانی
نیخه ی جله سه ریازیه که ی کرده وه. نیدی چاوی
له ژنه که به وه نه بوو. به کاوه خق یه که یه که قوچه
پان و مسینه کانی چاکه ته که ی کرده وه. سه ره تا
سنگه نه سه ره که ی و نینجا سکی ده رکوت.
قایشه که ی پشتی کرده وه وواتریش قوچه کانی
پانتوله که ی، سپیتی نه و که مر. به نه ده

ده رکوت که له پشتیه وه نالانده بوو. به هه رده و
ده سستی که مر به نه ده که ی برده خواره وه
تازو ترین به شی سکی به ده ره وه بیت.

پاشان ده سستی بق ده می شمشیره که ی برد
که به قردیله سپی یه که پیچا بوو. له کاتیکا چاوی
له خواره وه بریدو؛ ده سستی چه پی به سکیدا هینا.
بق نه وه ی له تیزی ده می شمشیره که دلناییت،
داویتی چه پی پانتوله که ی هه لکرد. به شیک له پانی
ده رکوت، به هتواشی ده می شمشیره که ی
پیا هینا، به کسه ر خوین بق ده ره وه فیچه ی کردو
قردیله که خویناوی بوو، چه ند دلژپیک که له بهر
تیشکی چراکه دا ده بریسگانه وه؛ تنوک تنوک
که وتنه خواره وه.

نه مه یه که م جار بوو ریکڅ خوینی میړده که ی
ببینیت. هه سستیکرد دلی له سینیدا که ووتنه
په له پهل. ته ماشای ده موچاوی میړده که ی کرد.
مولازم هینمانه سهیری خوینه که ی خوی ده کرد.
ریکڅ بق ساتیک هه سستی به ته سه لایه ک کرد،
گرچی له هه مان کاتدا ده یزانی که ته سه لایه کی
هیچو فریوده ره. مولازم به نیگابه کی بپنده ی
هه لئ ناسا سهیریکی ژنه که ی کرد. نینجا
شمشیره که ی به رز کرده وه و له بهر ده میدا رایگرت،
که میک خوی به رز کرده وه و سه ره وه ی له شی
به سه ر نووکی شمشیره که دا نوشتانده وه،
به گریوونی فره ی سه ر شانه کانیدا دیار بوو
که هه موو توانای خوی کز کردنه وه. مولازم
تاهیزی تیابو شمشیره که ی چه قانده به شی
چه پی سکی و هاواره به رزه که ی بری
به بیده نگی ژوره که دا.

ویرای نه وه ی خوی نه و شمشیره ی له خوی
وه شانده، که چی هه سستیکی وای لادروستبوو
ده تگوت که سستیکی دی شیشیکی ناسنی
نه ستوری کردوه به سکیدا. بق چه ند ساتیک
سه ری گیزیوو و نه یده زانی چی رووده دات. نه و
ده پانزده سانتیمه تری ده می شمشیره که
که رووت بوو ته واو رچوویوووه ناو سکیده وه،

به ده سستی شوینه پیچراوه که ی ده می شمشیره که ی گرتیوو و توند بق ناو سکی پالی پیوه ده نا. مولازم بق جارتکی دی هوشی هاته وه، بیریکرده وه که ده می شمشیره که حه تمه ن ناو په نچکی بریوه. به زه حه مت هه ناسه ی بۆئه درا. سنگی به رزو نزم ده بۆوه له شوینیکی قووه یی ناخیدا، که باوه یی نه ده کرد به شیک بیت له به ده نی خوی، ژانیکی به نازارو ترسناک بق سهر وه قولچی نه دا. ده تگوت زه وی قلبشی بریوه وه ده می کردیته وه تافواره ی به ردی تولوه بق سهر وه بهینی، نا کاو ژانه که به خیراییه کی سامناک نزیکیبۆوه. مولازم گازیکر له لئوی خواره وه ی گرتو ناله یه کی خۆنه ویستانه ی لیوه هات.

بیریکرده وه - ئانه مه یه سچۆکز؟ هه سستی سه ره شاریوو له نا شووب بی سه رویه یی به کی ته واو، ده تگوت ئاسمان به سه ریدا رووخاوه و دونه اش هه ستانه ده له نگی. هیزی نه راده و نازایه تی به که به له نرینی سکی خوی بیژینه بوو، نیستا کن هیند بچوک بوو بۆوه هه رده تگوت ناله موویه که وه له پۆلایه که ماوه ته وه. هه سستی نیگه رانی شالاری بۆهینا که بیریکرده وه ده بی به م تاله مووه وه به ره و پیشه وه بچیت و نا ئومیدانه ده سستی پیوه ی بیت. مستی که به شمشیره که وه بوو ته ریوو بوو. ته ماشای خواره وه ی کردی سه بیریکر هه ربوو ده سستی و قریله کهش له خویندا نو قم بوون. که مه ریه نده کهشی له خویندا که وزابوو. بهر وای نه ده کرد که به و ژان و ده ریدو نازاره سامناکه شه وه هیشتا نه و شتانه ی که ده بینرین ده یان بینی و نه و شتانه ش که هه بوون هیشتا هه ره ن.

له و ساته دا که مولازم شمشیره که ی کرد به لای چه پی سکیداو ریکر ره نگی مه رگی بینی که چۆن وه که په رده یه که خیراو به یه که جووله روخساری پۆشی؛ ناچار بوو دان به خۆیدا بگری و به ره و روی میرده که ی نه چیت. هه رچه که روویدات نه بی نه م ته نها ته ماشابکات. ته نها نه بی شایه ت بی و

هه چیی دی. نه مه نه و نه رکه به وو که میرده که ی پی یی سپارد بوو.

رێک به سووری پانی به ره یه که له به رامبه ریدا میرده که ی ده بینی چۆن بق شارده نه وه ی ژان و نازاره که ی گار له لئوی خوی ده گرتت ژانه که له وی بوو، به دلنیا ییه وه نازاره که له به رچاریدا بوو. ریکۆش هه چ چاره یه کی نه بوو تا به له ده ست نه و نازاره رزگاریکات.

ناره ق به ته وێلی میرده که یه وه ده بریسکایه وه. مولازم چاره کانی نووقاندو دیسانه وه کردنی یه وه، ده تگوت تاقیبیان ده کاته وه. چاره کان که شینی خویان له ده ست دا بوو، وه کو چاری گیانه وه ریکر بچوک پاکو بیتگه رد ده یانواند.

نازارو ژانه که له چاری ریکردا به راده یه که توندی به هیزیوو که ده تگوت خۆره تایی چله ی هاوینه و دور بوو له و خه م و نازاره وه ی که پێده چوو له ده روونه وه ریکر له توپه ت بکات. ژانه که په ی ده ره یی به ره و ژوور ده چوو. ریکۆ هه سستی کرد میرده که ی نیستا پیاویکی سه ره به دونه یایه کی دیکه یه، پیاویک که سه راپای بوونی ژانیکی په تی یه، زیندانیی قه له سینکه که تان و پۆی له نازار چنراوه و که سینک نی یه ده سستی پی تگات. به لام ریکۆ هه سستی به نازار نه ده کرد. له خه م و که سه ریدا نازار نه بوو. به لکو که بیر لیکرده وه هه سستی کرد ده لی ی که سینک دیواریکی بلوورینی له نیوان خوی و میرده که یدا هه لچنیه و.

له یه که م رۆژی ژبانی ژن و میرده یه تیانه وه هه سستی کردیوه بوونیان یه که بوونه و هه ر هه ناسه یه کی میرده که ی. هه ناسه یه کی نه م بووه، به لام نه وه تانی که نیستا ده بینی میرده که ی له ناو ژانیکی راسته قینه دا په لوپۆ ده هاوی! له و خه م و که سه ریدا هه چ نیشانه و به لگه یه کی روونی بق بوونی خوی نه ده بینیه وه.

مولازم که ته نها به ده سستی راستی شمشیره که ی گرتیوو، له لای که مه ریه وه هه ر

خەریکی دېښنی سکی خۆی بوو. وەختی دەمی شمشیرەگە لەریخۆلەکانی گیربوو؛ لەبەرئەوێ شمشیرەگە دەگەرایەو دواوە سەرەجی دا کە دەبێ هەربوو دەستی بەکاریهێنیت تابوانی بەگوشاریکی زیاترەو نووکی شمشیرەگە رۆیجەقێنیتە ناو سکیەو.

دەمی شمشیرەگە بۆلای سکیەو هێنایەو. بەلام بەو ئاسانییە نەبوو کە ئەو چاوەپێتی دەکرد. تەواری هێزی خۆی لەدەستی راستیدا گۆکردەو بۆ جاریکی دی دەمی شمشیرەگە بەسەر سکیدا هێنایەو ئەمجارە دەوانزەدە سانتیمەتری لەسکی خۆی دێ.

بەکارەخۆ ئازار لەقوولایی دەروونیەو بەرەو دەرەو تەشەنەئێکریو تەواری سکی تەنێەو. ئازارەگە لەدەنگدانەوێ زەنگیکی دێندانە دەچوو، یان دەتگوت دەنگی هەزاران زەنگە کە پێکەو لەگەڵ هەر هەناسەیکو هەر لێدانێکی دایدا لێدەن و سەرپای بونی رادەژەن. مۆلازم ئیدی نەیدەتوانی بەر لەنالینی خۆی بگرێ. شمشیرەگەش تازێر ناوکی بریبوو، کە ئەمە زانی هەستی بەلەخۆپازیبوونێک کەریو دیسانەو نازایەتیەگە خۆی وەچنگ هێنایەو.

خوێن پەیدەرپێی دەرژاو لەزامەگەو فیچەو دەکریو دەتوت لێدانسی دلی پالەپەستۆی لەسەردەگات. ئەو راخەرەو مۆلازمی لەهاوسەرەگە جیاکریبوو لەخوێندا سوور هەلگەرابوو و تادەهات لەلۆچەکانی پانتۆلە سەریازیەگەشیەو خوێن دەرژایە سەر راخەرەگە.

پەلە خوێنێک وەك بەلەندەیک بەلەفەپێی کەریو بەسەر داوێنی کیمۆنۆ سەپییە ناویشمەگە ریکزەو نیشتەو.

مۆلازم کە شمشیرەگە دەرھێنایەو دەمە رووتەگە لەخوێن بەزەو گەوزابوو و وەختی چەقاندی بەلاکەمەری راستی ئەوئەندە بوقوولانەچوو. لەپێکا دلی بەیەکداهاتو

بەدەنگیکی گەوێ هەواری لێبەرزێو. رشانەو ئەوئەندەتر ئەم ئازارەو سەخت کەریو سکی کە تا ئەوساتە ریکوپێکی خۆی پاراستبوو لەژێر گۆشاری ئەو رشانەوێدا دەمی کەردەو ناوسکی بەدەرکەوت و دەتگوت هەناویشی دەپشیتەو. ریخۆلەکانی ساخو زیندوویوون پێدەچوو ناگیان لەئازاری خاوەنەگەیان نەبێ. بەمچۆرە خزانە دەرەو و رزانە بەینی هەربوو رانەکانیەو. مۆلازم.. سەری شل بوو، شانەکانی دەلەرزین و چاوەکـانی وەك دوو درزی دەمباریکیان لێهات. رستیکو ورد لەناوی دەمی دڵۆپ دڵۆپ چۆرایە خوارەو.

خوێن ئەو ناوەی گرتەو، مۆلازم تائەژۆی لەخوێندابوو.

بەجۆرێک دانیشت و دەستیکو خستە سەر زەوی یەگە، کەمایە بەزەیی بوو. بۆنیکو تەرۆ سارد ژوورەگە پێکەردەو. بەسەری شلیەو هێشتا هەر ئێکی ئەداو جۆلەو شانەکانی بەروونی ئەوێان پێشان ئەدا. دەمی شمشیرەگە کەریخۆلەکان پالێان پێو نابوو بۆ دەرەو نووگەگە دیاریبوو؛ هێشتا هەر بەدەستی راستی مۆلازمەو بوو.

شتیکو ئاسان نییە ئەو دیمەنە قارەمانانە بەهێنیتە پێشچاوی خۆمان کە لەم ساتەدا مۆلازم پێشانیدا، کاتی هێزی دایە بەرخۆو بەتوندی سەری خۆی بەرزکردەو... بەرادەیک ئەو جۆلەیکو کتوپۆ خێرابوو کە پێشتی سەری بەر ستوونی ئاقەگە کەوت.

ریکو تائەو ساتە سەری دانەواندبوو بەواقو و پمانەو چاوی بریبوو ئەو سێتلی خوێنەو بەرەو لای ئەژۆکانی دەهات. بەلام ئەو دەنگە حەپەساندی و سەری هەلپێ.

روخساری مۆلازم روخساری پیاوێکی زیندوونەبوو. چاوەکانی دەریوقیبوون. پێستەگەو وشك و بێزەنگ ببوو. روومەت و لێوی کە پێشتر تەپووبو بێرەقەداربوون، ئێستا دەتوت

قورپی وشکه وه بوون. به تهنه ده سستی راستی ده جوولایه وه. به زه حمت شمشیره که ی گرتبوو، ده سستی ده له رزی و ده هات و ده چوو، ده توت بوو که شووشه یه که به پت یاری پی ده کن. نه ده سته ده یووست ده می شمشیره که بگه په نیته ژیر ملی مولانم.

ریکۆ سه بری دوا جوولایه ی پیه ووده ی میرده که ی ده کرد که حاله تیکی ترسانو نازار به خشی به خۆوه گرتبوو. چهند جار تیک نووکی شمشیره له خوین و به زدا که وزاوه که ی برد بق قورپی، به لام ناماجی نه ده پیکا، هیزی رینوین له گرتی نه مابوو. نووکی سه رگه رانی شمشیر له نیکه و نیشانه کانی گیربوو، که چی قوچه کانیسی کردبوو، به لام نیکه سه ریازی سه سه خته که ی دیاره ته سک بوو بوووه و قورپی له به لا ده پاراست.

ریکۆ نهیده توانی له وه زیاتر به رگی نه و دیمه نه بگری. هه ولی دا بچیت و یارمه تی میرده که ی بدات، به لام نهیتوانی له شوینی خۆی هه لسیست. به ناو خوینه که داو له سه نه ژتو به ره لای نه وچوو. داوینه سپیه که ی سه راپا بوو به خوین. خۆی که یانده پشت سه ری میرده که ی، وه لی هیچی بۆنه کرا تهنه نه وه نه بی که نیکه که ی بق شل کرده وه، دواچار ده می شمشیره له رزیکه که به رگوشتی ملی که وت.

له و ساته دا ریکۆ وایه سترکرد پالی به میرده که یه وه ناوه بق پیتشه وه، به لام وانه بوو. به لکو نه مه جوولایه ک بوو که مولانم خۆی نه خشی بق کیشابوو. نه وهش دوا هیزو پرستی بوو. له پریکا خۆی دا به سه ر ده می شمشیره که دا. به مجۆره شمشیره که چه قی به قورپی و له پشتی ملیه وه نووکه که ی ده رچوو. خوین لواره ی کردو مولانمیش بی بزوات له شوینی خۆیدا مایه وه و پۆلایه کی ساردی شینباویش له پشت ملیه وه هه تیبوو ده ری.

□□□

ریکۆ به گۆره وی به خویناویه کانیه وه نۆد له سه رخۆ به پینپلیکانه کاند چوو خواره وه. به مجۆره ژووری نهومی سه ره وه ته راو خاموش بوو. چراکانی خواره وه ی داگیرساند. لوله ی گاز که و به لوه ی گاز که ی توند کرده وه پاشان ناوی کرد به سه ر نه و خه لووزه خۆ له میش لیتیشته وه ی که به حال تینی تیامابوو له ناو مقه لیه که دا. له ژووره بچوکه چوارراخه رو نیویه که دا چوو به رده م ناوینه دریزه که و داوینی کراسه که ی به رز کرده وه. په له خوینه کان ده توت نه خشونیگار تیکی زیندوو یان له سه ر داوینی کیمۆتۆ که ی کیشاوه. کاتی له به رده م ناوینه که دا دانیشته هه سستی به ته پی و ساردی خوینی میرده که ی کرد که به رانه کانی که وتبوو. له رزیک دایگرت، نینجا کات تیکی نۆدی به نارایشته وه برده سه ر. سوور تیکی تلخی له گونا کانی داو هه ره ها سووراویکی تلخیشی کرد. نه مه چیدی نارایشته ک نه بوو بق به خته وه رکردنی میرده که ی. به لکو بق دنیا به ک بوو که پاش تۆز تیکی دی دای خۆی جی ده هینشت.

هه ریۆیه نیشانه ی دلپینسی و وروژان له نارایشته که یدا به دی ده کرا. وه ختی هه لسا، راخه ره که ی ژیری پی به خوین ته پوو بوو، ریکۆ بایه خی به وه نه دا.

که له نارایشته که ی بۆوه، دواچار چوو دالانه کۆنکرتی یه که. کاتی میرده که ی له ویدا وه ستاو ده رگا که ی داخست، نه وه خۆ ناماده کردنیک بوو بق مهرگ. لیژه دا وه ستاو له مه سه له یه کی ساده تیامابوو؛ نایا ده رگا که به داخراوی جی به تلیت؟ له وانه یه دراوسێکان بۆچه ند رۆژیک به خۆ کوشته که یان نه زانن. ریکۆ پی پی خۆش نه بوو به ر له دۆزینه وه یان بۆگه نی لاشه کانیان بلاییتته وه، ناخریه که ی وای به باش زانی که ده رگا که بکاته وه... کێلونه که ی کرده وه، هه ره ها ده رگا شووشه یه که شسی لاهیل کرد که به فر پۆشیبووی... له پریکا بایه کی سارد هه رۆمی بق ژووره هینا. شه قامه کانی دای نیوه شه و خامۆش بوون، له ویدو دره خته کانی خانوه که وه که ی به رامه ریشیا نه وه نه سستیره سه هۆلئاساکان نه دره وشانه وه.

ریکو دەرگاگه‌ی به‌و شیوه‌یه جی‌هیشته و به‌پیلپیکانه‌کاندا چوو نه‌ومی سه‌ره‌وه. چونکه که‌میک هاتوچوی کردبوو گزهره‌یه‌کانی مه‌یله‌و وشک بووبوونه‌وه. که‌گه‌یشته نیسه‌ی پیلپیکانه‌کان بۆنیک‌ی تایبه‌تی شالاری بۆکونه لوتنه‌کانی هیتا.

مولازم له‌ناو دهریایه‌ک خویندا به‌ده‌مدا که‌وتبوو، نووکی شمشیره‌که زیاتر له‌پشتی ملیه‌وه هاتبووه ده‌ری. ریکو بیناکانه به‌ناو خوینه‌که‌دا رۆیشت و لای لاشه‌ی میرده‌که‌یه‌وه دانیشته و به‌شه‌وقه‌وه روانی‌یه‌ئو ده‌موچاوه‌ی که‌په‌ومه‌نیک‌ی به‌رایه‌خه‌که‌وه نووسابوو. چاوه‌کانی ئه‌بلق بوون، ده‌تگوت شتیک سه‌رنجی راکیشاوه. به‌ه‌ردوو ده‌ستی سه‌ری به‌رزکرده‌وه، به‌قۆلی کراسه‌که‌ی خوینی لیوه‌کانی سه‌ری و بۆ دواچار ماچی کردن.

ئینجا هه‌لساو په‌تویه‌کی سه‌پی تازهو قایشنیک‌ی له‌دۆلابه‌که ده‌ره‌ینا. په‌تۆکه‌ی له‌که‌مه‌ریه‌وه پێچاو پاشان توند قایشه‌که‌ی به‌سه‌ریدا به‌ست تاکیمۆتۆکه‌ی تیکنه‌چیت. به‌دووری پی‌یه‌ک له‌لاشه‌ی مولازمه‌وه دانیشته و خه‌نجه‌ره‌که‌ی له‌کێلانه‌که‌ی ده‌ره‌یناو به‌وردیه‌وه ته‌ماشای بریقه‌ کزه‌که‌ی ده‌می خه‌نجه‌ره‌که‌ی کرد. ئینجا بردی بۆزمانی، تامی ئه‌م پۆلا په‌تی‌یه که‌میک شپرین بوو.

ریکو کانی به‌فیرونه‌دا. کانی بیریکرده‌وه چۆن ئه‌و نازاره‌ی که‌نداویکی له‌نیوان ئه‌و میرده مردوو‌ه‌که‌یدا دروستکرد ئیستا ده‌پێته به‌شتیک له‌نه‌زمونی ئه‌میش، جگه له‌شادی‌یه‌ک که‌نه‌میش پی‌ده‌خاته نێو دنیا‌یه‌که‌وه که‌پیشتر میرده‌که‌ی پی‌ی تیناوه هیچ‌تری نه‌ده‌بینی. له‌سیمای پر نیشو ئه‌شکه‌نجه‌ی میرده‌که‌یدا بۆ‌یه‌که‌مجار شتیکی په‌نهانی به‌دی‌کرد. ئیستا خه‌ریکه نه‌ینی ئه‌و مه‌ته‌له هه‌لده‌هینی، ریکو هه‌ستی‌کرد دواچار ئه‌میش له‌توانایه‌ تامی ئه‌و پرئسیپه ئه‌خلاقیه بکات که‌میرده‌که‌ی باوه‌پی پی‌هه‌بوو.

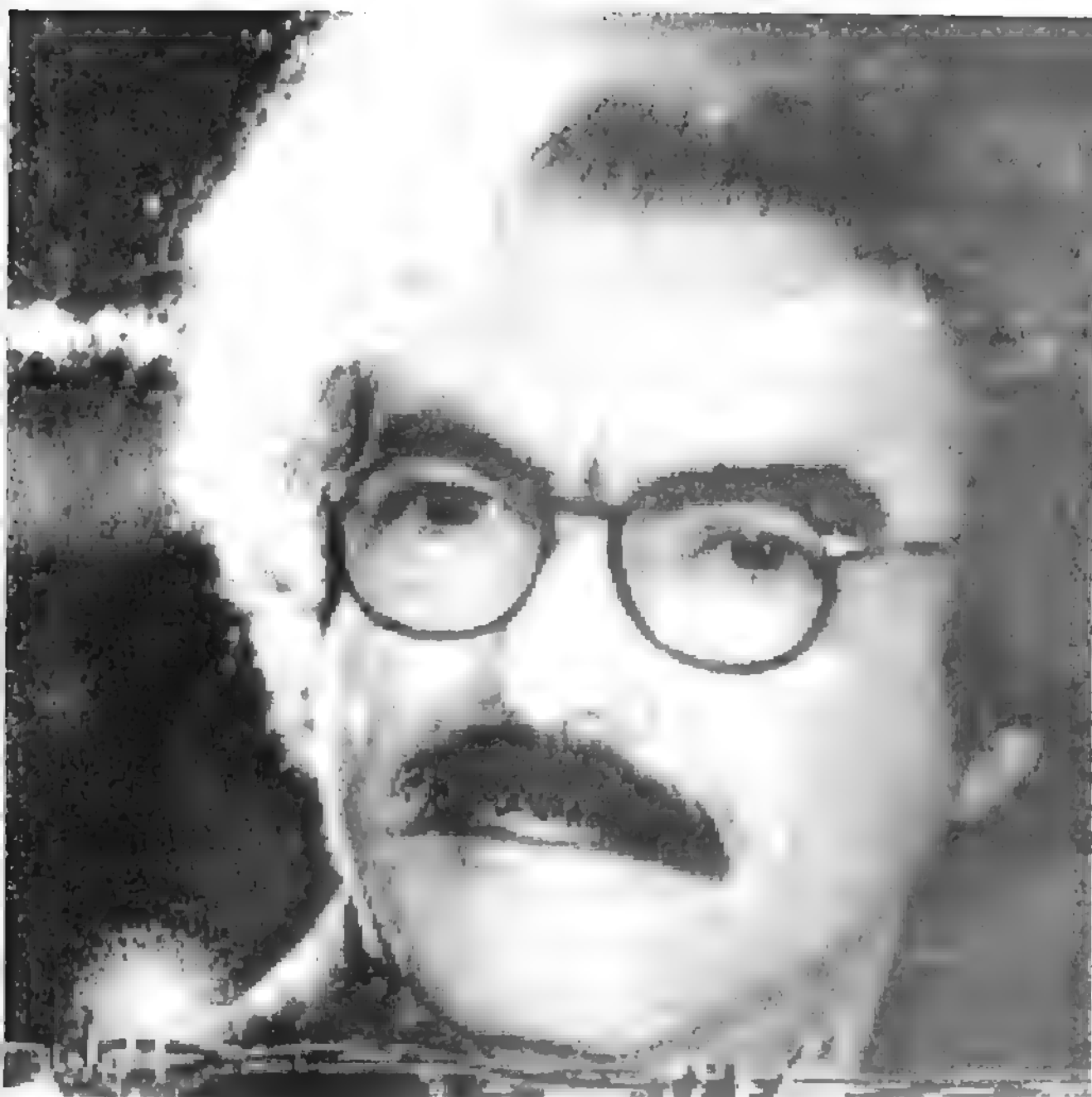
نه‌وه‌ی که‌تانیستا به‌شیوه‌یه‌کی کال له‌پێ‌ی میرده‌که‌یه‌وه نامی کردبوو، خه‌ریکبوو خۆی راسته‌وخۆ نامی ده‌کرد.

ریکو نووکی خه‌نجه‌ره‌که‌ی خسته‌سه‌ر ملی و به‌توندی چه‌قاندی‌یه قورگی. به‌ته‌نها برینیک‌ی سووکی دای خۆی جی‌هیشته، سه‌ری بۆ خواره‌وه شۆپۆوه. ده‌سته‌کانی بی‌ویستی خۆی په‌له‌کویتیان بوو. به‌هه‌موو هیزیه‌وه له‌لاوه خه‌نجه‌ره‌که‌ی هیتا به‌ملی خۆیدا.

شله‌یه‌کی گه‌رم رزایه ده‌میه‌وه هه‌موو شتیک له‌به‌رچاویدا سوور هه‌لگه‌راو گۆرا بۆ خوینیک‌ی فواره‌ناسا، پاشان هه‌موو توانای خۆی کۆکرده‌وه و تاقوولایی خه‌نجه‌ره‌که‌ی رۆچه‌قاند. *

* شه‌رابی برنج که‌ به‌ژاپۆنی پێ‌ی ده‌لین (ساگی) جۆره شه‌رابیکه له‌برنجی خومره‌کراو دروست ده‌کری‌ئو ده‌کوئینری‌ئو به‌گه‌رمی پێشکه‌ش ده‌کری‌ئو بۆ سه‌رمه‌ستی ده‌خوینته‌وه.

سه‌رچاوه: (مرگ درنیمه تابستان و داستانهای دیگر - یوکیومیشیما - ترجمه: هرمز عبداللهی - انتشارات معین - تهران ۱۳۶۹)

شيعرى فارسيى ھاوچەرخ

— سەيد عەلى سالى —

• و: محەممەد ئەحمەدى — سامال / بۆكان

خولياكانى ئەو باويلەكە خەمگىنەي

لە باشوورەو ھاتبوو

((۱))

ئەو سالانىكە دەلەن:

مانگ لە ژىر ھەورى تازىەبارى بىگرياندا نامەنى

دەلەن: ئاخىرەكى — با — دى و ... بىجگە لە مانگ

تارىكى ... ھۆش و گوشتى و مەكۆ دەكا

تارىكى ئەچىتە پىشتەورەي پىشتى كىو

ديسان دەمەولئوارەي شەوى ھەمىشە دى...

دى ھەتاكور ئىمە بزانين..

چەند چرا بۆ يەك ئەستىرە

چەند ئەستىرە بۆ يەك مانگ

چەند مانگىش بۆ ھەتاويكى روون.. ئەومەدى دەست ھەلەنى.

بەرز!

ھىي نەرمە نەرمەي لەسەرەخۇا
 مەن تەنیا ئەم ئەستىرە كۆزلوانەم ھەيە
 تۆش بېرۇ چەند چىرايەكى شىكاو بىنە
 خولياكانمان تىكەل ئەكەين
 كازىوھ رى ئەكەوين..
 بەرمو گۇرانى.. خەم.. ھەوى خۇش و تەمى ماچ و بارانى بەگور..

ئەگەر بەدەل و گىيان گەرەكت بى رۇژ بىتەرە
 ئەبىتەرە..... دۇنيا بە!

رۇژى يەكەم كە ھىشتا شەر
 سامى ئەم ھەموو ترس و تارىكيەي نەبوو
 زۆر بوون ئەوانەي دەيانگوت..
 ئىتر چىراو ئەستىرە بەسەرچوون
 كەچى بىنيت ھىور
 ھىور، ھىور راھاتن:
 دۇلمان بەبى كەسى
 دىنگمان بەبى دىنگى
 چاومان بە تارىكى.

ئىستاش ئەكرى
 لە تارىكانەوھ رى كەوى و
 بەگژەگژى ھەوادا بزانى
 كە رووبارىكى گەرە
 لە تەنىشت تىنوويە تىمانەوھ دىخى
 ئىمە دەبى پەرداخەكانمان لەيك دەين
 ھىنەم كە چىرا بىتەرە ئەستىرەو
 ئەستىرە... مانگو

مانگىش ھەتتاۋىكى روۋن... ئەۋەندەي دەست ھەلىقى بەرز

//((۲))//

ھەرچۇنىك بى

زۇر ئاستەم... زۇر سادە تىنمگەي

ئىستىلا ھەۋدىۋى ئەۋ دىۋارە بەرزەنەۋە

شۇنىنىك ھەيە

كە دەكرىن حال ۋ پالى سەرمكى خەلىكى لىۋە بېيىستى

دەنا دەكرىن ھەر لەۋ - با - بى ھەۋالەۋە تەنەنەت

بۇنى چاي تازەۋ بۇنى روۋناكى چرات بەسەردا چى،

تۇ جگەرەيەكت گەرەكە

ھەندىك ئارامى يان كىتىنىك

ھىچ نەبى نوۋكى قەلەمە شكاۋىك

ھەتا كارىك... وشەيەك... بەسەركىرەنەۋەي پىۋەرىك... رەنگە!

خۇزگە ھىچ نەبى ئەۋدىۋى ئەۋ رۇچنە ئاخىراۋەر!

دەنگى كەسنىك لە كۇلەنەۋە دەمات...

دەمات ۋ دەپىرسى:

بۇ دىلت پېرۇ دەستت خالى ۋ

دواین جگەرەت... كۇلەنەۋە!

تۇش تەنیا لىت دەروانى

پاشان لە تۇيى ئەۋ كىتىبە كۇنەدا

پىستەيەكى ئىۋارى سادەت دەپىنىيەۋە

راست پەۋە شەۋى تىنو ئەتنوۋسى: ئاۋا!

ئەتنوۋسى خۇزگە دەستىك دەمات ۋ

پالى دەنا بەم دىۋارە ماندىۋەنەۋە

دەيخستەنە ئەۋبەرى ئەۋ قۇللە كۇنەۋە

بەخۇرۆيشتن ... فال گرتنەمەي ناوي!

ئىستا مەر و مەر و بچۇ

مەنگاۋ.. مەنگاۋ

بە قەراي ئەو گۆرە بى كىل و بى ناۋە

بەرد لەسەر بەردى بىرەمەرى مەلچنە

با بزانين ئەو - با - بى مەوالە

لەگەل خۇي و ئەم خەونە مەندە، كەنگى ديسان...

بۆنى چاي تازەم بۆنى رووناكايى چرا - دىنى!

مەر بە راست ئىستا

بۇ دىقنى نەمەيەكى باران

دەلت چەند كانى.. چەند رووبار.. چەند زمريا.. گريانى تىدايه؟!

لەسەر مەخۇبە شالورى خەم لىدراوى بى باخ و ئاسمان

ئاخىرى شەرىك

ئەم كىلىك ژەنگ مەلىئاۋش بىرى دىقەمە

كە لەو دىوى ئەم قوفلە بى بەلىنى مەندەمەشەمە

دەرگاىەك مەيە ... دىوارىك مەيە

بەخو!..... زمريايەك مەيە!

((۲))

سەرەتاۋ كۆتايىم

مەر ئەو شەمەي دوايى بوو

كە خۇم دا بە سىمى پىچراۋى بارانا

گوتەم خوساۋى گريان تابەر دەرگاى زمريا نەچم

چووم.. لە دەرگام دا..

گوتەم: ھاۋەي، ھاۋەي!

دىنى بچىنە ئەوبەرى كىنوى قاف

گياي چاك بوننموه بئنين؟
هاوپى لوديوى درگاي داخراو راكوتى:

((مەي كۆسپى كەوتوم
باوكى منالەكانم رۇيۈ،
يانى بىر دويانە شۇن پىي - با - بىۋىتەمۇ))
زىستان بوو

بۇنى سووتانى كىتىپو
ترىس و مەللەرزىنى وشە دەھات،
گوتىم: پەرتووك.. وشە.. گيا.. ئاۋىنە.. شەفا!
كەسنىك ھىور لە كۆلەنموه دەرۋىيى،
من دەمناسى،
بۇنى نان و زىللو زمرياي لىدەھات.
ملى رىي گرتىبوو
دەچوو بەرمو سىمى پىچراۋى باران.
ئىمە گەيىپوۋىنە كۇتايى خەمنى گريان
بەلام وەك شتىك ھىشتا
ئاۋازى كەسنىك لوديو پەردەكانى بىرەنگى زمرياو دەھات.
خەماۋى و مانىوو.. بەسۆز دەيچى:
((تۇچى و ئەم كىۋى قافە
سەد زىستان و يەك لىفە!))

((۴))

ئەگەر دىلوۋى
پەردا خەكانى ئىمەش پىرگەن
رۇزىش بە تەۋاۋى باشە
ئىمە ھەر سەرمەتاي دىل دان بە عەترى نوور
بە نەمە ھىورى - با - ي باكووردا زانىپوومان
كە مانگى چىرى ئەم شەۋە دىرۋە
ئاخىرەكەي لە پىشت پەردەي زمرياو ھەلدى،

بەلام چىمان بەسەرھات تاكورو ئەم كىتىبە بىي وشەيە ھەندراوہ!
 چەند ھاوینمان بىي گۇرانى
 لە تىنوو يە تىدا رابرد
 تانەي بەردو بىي ھەنگى ئەستىرەمان وەخۇگرت
 تاكورو ئاخىرى شەو شەرمى ئەم ھەموو بىي چىرايانە گرتى و
 بىسكى بە رووى رووناكى ماچدا كرىمورہ!

ئىستىقا بە دلىكى بىي گرىوہ ھەگرتىنەرە خەمنى مان
 كراسى تازىيەي كۆن لەبەر كۆلان دانەكەنەن
 خەنە لە پەنجە مەندوۋەكانى زەريا ئەگرىن و
 بەدەم - با - وە
 دىسانەوہ گۇرانىمان ... مالى مانگو
 ھەشقى رووتى مۇلف ھەي!
 ئەمە دابى رەنگىتەين خولايى نىرگزە
 كە بە رانى لە روخسارى خۇي لە خەمنى ئاودا
 بانگمان ھەكات
 ھىي رىبوارانى بىي ھەوارى ئەوۋى دورە!
 ئايا ھەتەنەوئىت تەنيا شەوئىكى ئاسوۋە
 لە چەنگ خەمى تىنوو يەتى
 پىكەرە ميوانى باران و ماچ بىي؟

ئىمە لە زەمزمى شاراوہى زەنگۆلەي - با - و ئەستىرەدا
 رووت ھەيىنەرە
 بەناو دواخۇشى ئاوينەدا تى ئەپەرىن و
 لە ھەستى شەلتەين و گەرمى گۇنا و لىمۇدا
 لىو لەسەر ئاونگى دلفشىنى ماچ ھەلناگرىن.

ئەم - با - سىخوۋە چوزانى
 لەناخى بىي چىراي ئەم شەوہ درىژمدا

چى بەسەر خەونى گۈل و خەيالى پەپۇلەدا ھاتوۋە!

ئىستى پەردا خەكانمان

پېن لە خەونى ئاۋ و

لىۋو لىمۇي مانگو... تامى سەيرى گۇرانى...

دوايىش... متى ماتلق من تەۋى، دىع الدنيا واملها!

((۵))

من باسى ئىشتىيائى نورى دىكەم

تۆلە گرىمانى چىرا.....!

شەۋى تارىك

خۇي لە خومى گرىان گرتوۋە

ھۇن ھۇنى رۇيشتىن و خولياي ھاتن

مەقامىكى سەيرە لە پەردەيەكى ترا

كە لە لانكەي ھىچ - با - يەكى بىنشاندا نايىستىت

سوپر دەمىنم

چ پىۋەندىيەكە لەنىۋانى كۆچى خولياۋ

ھۇن ھۇنى ھاتندا

كە من لە شىن و شەپۇرى ھەزاران سالەي قومريان

دىگەر تەمەۋە سەر تازەترىن ھەۋارى گۇرانى

بە راستى سەبرىكى زۇرى گەرەكە

كەۋا ئاسان

لە پەنا كۆتتىرىن وشەكانى بىن ھوۋەدا تى پەرى و

چىرۇكى عىشق و نەغمەي ژيان نوى كەيەۋە

بىيە كۆلەن و دىسانەكە باران

ھەر باسى شەرابى گرىانت بۇ بكا!

چ بىرەۋەرىەكى خۇشە مەقامى مۇۋ

كاتىڭ كە ھىۋاي ئاۋىنە

رىسكابىڭ لە ترسى شكان!

لە پىرت بىڭ..

ھەتاۋى چەماۋە بەسەر كەرانەى خۇرنشىنا

ھەمىشە روۋمۇ خۇرھەلاتى ئاشنا يەككى نوڭى دەمرىڭ

تا ھىزىڭ لەر نامۇيانە تىيىگەن

كە عاشقانى روۋناكى بە شانازى كام ھۆگىرىيەۋە

باسى ئەستىزەى نىۋەسۈۋتاۋ ھومىدى ئاۋىنە دەكەن!

دەللىن خۇشتىن رۇڭى بەللىنى ئىمەيان

لە چالاۋى قوۋلى زەرىيا يەكدا دىۋە

كە لە ئاسانەى گۇرانى يەكەم چىرا — دا

لەنئوچاۋانى تىشكاۋى ئىۋلارنى ئوۋاپرا ھەلدىڭ:

دەپپىڭى..؟!

بىڭ ھۇنىە ئىمە.. لە نوڭىڭى نوۋرا

ھىشتا لەگەل داىكانى داغ لەللى زەرىيا دەگىرىڭ!

((٦))

راستە كە جاروبارە ھىشتا

دەستەم بە داۋىنى مانگو

چىلو كەكانى روۋناكى ئەستىزە رادىگا

يان جاروبارە پىم واپە

خەللى ھىۋاي ماچو بىزەى ئاۋىنەم

بەلام بىم ناچىڭ

كە چۇن لە تىكشەنى ئەۋ ھەموو رەقە بىڭ پىرسىيارەۋە

گەيشتمە نەنەنى ئەم گىريانەي كە گەرووسى تاساندو

باش دەزانم

كەنگى ئەكرى

بچىنە سەرچىلووكى رووناكى ئەستىرە

بگەيە باخەكانى جووت بوونى ئاوينەو

لە تامى سەيرى ميوەي تووبا... گۆرانى بچنى،

رەنگە ھەرا لەبەر ئەمە بى كە مانگ

لە خۇرا نايەتە خەونى ھەركەسىكى ئەم كۆلەنەو

دەلەن ھەركەسى خەون ئەبىنى

(با) دى و بەشئوہيەك

ئاوہى كوئىر دەكاتوہ

خەونەكانىشى دەكووژىنىتەوہ

پىشى نالى كە بۇ دىتەوہى خەلكى ھەوى ماچ

كوئى بگەرى.

دەلەن ئەو ئەستىرەيەي جارىبار

دیتە سەربانى مالەكەمان

رۇخى غەمگىنى ئەو باويلەكەيەيە

كە شەوئىك لەترسى - با -

پىشتى كىرە باشوورو رووہو شوئىنىكى نادىار

لەيىدا رۇيى و ئىتر

نەھاتەوہ خەونى ھىچ بىچىكىك!

ئىستا ھەموو شەوئىكى خوا

لە ھەركوئىيەكى ئەم مالە بى مانگە

ئەم كۆلەنە بى ئەستىرەيە بىم

دېسان وەبىرېم دېتەرە

كە - با - چى كورد بە خەونى مانگو ئەستىرەم

مەمىشە لەبەر ئەم چىرا شكاۋەدا دەگرېم

گۇرانى دەلېم

خەون دەبېنم

دېرۇ دەكەم.

بە دېرۇ دەلېم:

كە مەۋاي ئەۋى بە جۇرئىكى دى خۇشتار بوو

يان شەۋى چەندە مۇگرتى

چەندە بەتاسەو.. سەيرى سەيران!

چ مۇگرىيەك، چ تاسەيەك، كامە سەيران؟

مىنى تىمەلداۋى خەون دېتەرە، زەريا نوۋىسى لال.

جا بەتۇ چى خەونى مانگ كامەيەو

ئاۋى ئەستىرە چىيە؟

تۆكەنگى ئەستە بە مانگو ئەستىرە گەيىۋە

كە ئىستە لەبەر ئەم چىرا شكاۋانە خەوت نايە؟

باشە زەريا چى مەيە كە مېشتا!

ئىستە بېرۇ، چىركەيەك لەبەرەم - با - دا بوۋىستە

گوى بگرە... بزانە كەى دەبارى.

((۷))

مىن دەلېم ئاكرى شەۋىك بنوۋى و

بەيانى زوۋ

كەسنىك بىن و بلى..

مەر مەۋوشتىك بە خوا كۇتايى مات...؟!

تۆھمەمىشە لەم بەيانىيە
لەم يەك دور ساقە بىن خولايەي لە پىشتە ئەترسى
لە رۆيشتن... لەنەھاتن
ئەترسى لەم ھەوا بىن دىنگى بىن مەبەستە.
ئەترسى لە پېردا چە پۆكىك
بىرى بە سنگى باراناو
قاپە خالىيەكانى دانىشتووى لەم مالە بشكىنى.

تۆھەر لە تىشكانى بىن ھۆى زەريا ئەترسى!

توخوا مەترسە
لە پىرسىار
لەھەي لىت بېرسن ئەرى تۆ ۋ كارەي،
ئىرە بۆ ھاتووى..
بۆچى بىن چىراو بۆچى.. بۆ..
دەبىژە ناكىرى شەرىك بىنووى و
بەيانى زوو...
ئەگەر بەدەستى بەتال گەرايتەوھ مال
بلى كۆپىنى بەتال بوەكان لە - با - دا ناكىن
ھەموو ئەمپۆكە ھەر - با - بوو
بلى مەندىك لە روودانى كارەسات ئەترسن.

بۆ لەم زىستانە رەشە
نايلوون گىر نەكەوت
بۆخۆم لە پەناي پەنجەرەوھ دىنووم.

خۆزگە ئاسپرىنىكى ھەرزانت كىرپا!

لەبىم نەبوو
لە سنگمیان دا
ئىستا بنو!

هەلەم ناکرى شەونى بنووى و.....

((٨))

لەرمو هەموو شەونى
پۆلە پەرى نەرىبەندى هەنار
بەپيالەکانیانەو پەلە خەونى ئاو و
خوشى ئاسمان دىن.. هەچنە لووتکەى کىو
هەچنە لووتکە و سى تار لىهەدن، هەگرىن
پاشان هەنور، هەنور بەرانبەر بەمانگى زەريا نەديوو
شتەئىکى وەک گۆرانى هەلەن:
((بارانى گریان، زەريا
زەريا کە نوقمى گریان
لەمەش هەشتا تۆزىکە لە چىوکی تالى ژىن))

ئىمە چى هەمەين؟
ئىمە لە پشت ئەم دیوارانەو
شاراومو داپۇشراو لە خەمى تىنوو یەتیدا لەدايک هەين
هەمرىن و ديسان
لە باسى خوشبوستنى مەولا.. گۆرانى هەلەن
ئاسمانەو ئاسمان هەگرىن
وشە لە پى کەوتوو هەکانى دالوینى زەريا
هەلەم گریانەو
هەچىن بە لىنۆکى شکاو
لەسەر پىستى شەو هەشەو هەرانەو هەنوو سىن:
((چىوکی هەپروون هەپروون، هەلایەتى زۆر مانەو

لەر مەزارو يەك شەۋە
تازە شەۋىك تىپەر بوۋا))

پەريەكان، پەريەكانى نەربەندى مەنارا
توخوا وەرنەۋە بۇ مالى!
ئەۋە تەنبا دلى ئىمەيە
كە بە دىنگى سى تارەكە تان نەرووخى
دەنا ئەۋ دىۋارانە بەرزى
ئەۋ رۇچنەنە ئاخىراۋى
ئەۋ سىبەرەنە قورسە!

((۹))

باشە ئارەزوۋەكانت
لەكونى ئەم كۆلەنە جى مېشتوۋە
كە مېشتا كاشى ئەم مەموۋ ماله شكاۋ و
رۇچنەى ئەم مەموۋ دىۋارە... بەسراۋ و
دىۋارى ئەم مەموۋ دىلە مانىۋە... روخواۋ!

مەر ئەۋەيە پايز
لە پىشدا شەشەن - با - ي دى
پاشان گەۋر پۇيەى بى خوليا بەمەم باۋە!
كە لە بلۋارى جەزەتى (زارا) تىپەرەت
بېشكەيەك لەم بەرى خەۋى و
ئاۋىنەيەك لەۋبەرى ئاۋ...!

مەر ئەۋەيە پايز
رۇژىك دەيىنى كە ئىتر مانگ
گولۋو نشىنى ئەلخەمدو ئاۋىنەيە
رۇژىك دەيىنى كە ئاۋىنە ... ئەلخەمدى خشت!

ئىستى بنور

ئاسورە بنور

ئىمەيش بىن دەنگ و ماندور لە تىگەيشتنى — لاتىجا

دەينەو مال،

دەينەو دەيسان

نۆردى بىن دەنگى و نۆردى نان و

مەر لەو شتە سولانەى ژيان!

ژيان؟!

مردورە تيمان ليرەيو زىندورەو نمان شوئىنىكى دور...

چ ئاكرى

دەبىن دەيسان خۆ لە زمريا دەى

هۆگرى بگەى ... عاشقى و

پاشانىش لە پرتەو بۆلەى پايزى ماندور را تىن پەرى!

((۱۰))

سەد هەندە شارلورە سەر لەبەر

هەيدى و بىن دەنگ

بىن دەنگ و بىن پەرسىار

بگەرتەو بەرمو مال

دەيسان دەبينى كەنا بىن

دەبينى دەيسانە كە نابىن

لەم دەركە و لەو قوفلە كۆنە...!

لەم دەركە و لەو قوفلە كۆنەيان

بە رازى كام كلىلى بىن دۆعا داخستورە

كە لىكدانەو دەى لەم گۆرانىە دەيسان

دەگەرتەو بۆ سەرەقاي گريانەكانى رابردور؟!

بگەرتەو!

يەك چىركە لە چىپە چىپى شاراۋەي - با - و
سەنەوبەرى مەندوۋ تى بىگە
كە كۆتايى دۈررتىن خولياي مەۋە
ھەر ئەم مائە ئارامەي لە ھەمەو شىتەك دەست بەردانە!

جىياۋزى لە چىيايە ئىتر
ئەم دىرگا داخراۋە بە كىرەنەۋەي كامە دۇعا...
ئەم قۇۋلە كۆنە بە ئارەزۋى كامە كىلىل...!
دەنگ يان زو...
...

(با) لە بىنەنگى ئەم سەنەوبەرە مەندوۋ پامەندەكا
لە بىچكە ترساۋەكانى ئەستىرەدا گەھى دىۋ
مانگىش لە ترسى ئاۋىنە شكاۋەكان مەلنايە!

دەبىنى كە لە دۈۋى ھەزەرتى ((گولان))
چى بەسەر خەۋنى نىرگىزۈ
بىندارى بەيىۋىندا ھات.

دەلەن ھىشتا دەكرى
لەناديار تىرەن ھەشارگەي گۇرانيەكانى ئەم خەلكە بىن دەنگەدا
بۇ ھۆگىرىيەكى غەمگىن بىگەرنى
ھىشتا دەكرى مەندىك بېۋانىيە خەۋى كۆتۈرۈمىياۋ
كازىۋەي دۈۋى ئاسمانت بىتەۋە ياد
ھىشتا دەكرى لە شوكرانەي بىزەيەكى سادىرا
تەۋاۋى تارىكايسى ئەم كۆلەنە پىشكەشى شەۋى ئاشارەزا بىگەي
ھىشتا بۇي ھەيە جار نەجار
بۇچۈۋى ساكارى ماچ
لەيەك دۈۋ ھاۋىنىي مۇسۇلمان بېرسى
ھىشتا دەلۋى
ھىۋرە كۆلەنە چۆلى پايزەۋە تى پەرىۋ

يادى شلەژانى سوۋرى ((گولۇن)) بىكەي
 سەرخۇشى مانگو سىنەبەرى ناھومىدەت بىتەمە ياد،
 دەپىر خۇتى بىنەمە، گۇرانىك...
 ھۆگىرىيەكى غەمگىن
 چىرايەك و بىزەيەك
 كۆتىرىك و كۆلەنەك... رەنگە!
 يان كازىبەي سوۋرى ئاسمان كە بەرئەمە!

جىياۋزى لە چىايە ئىتر
 ئەم دىرگا داخراۋە بە كىرەنەمە كامە دۇعا..
 ئەم قۇللە كۆنە بە ئارمىزۋى كامە كىلىل...!!

ئىرە ھەرگەمىيەكى شىكاۋ تەنەت
 ناچارە لەبىستىنى ئەم چىۋۇكەرا
 ھەتتا خەۋنى ئەم ھىزارۋەك شەۋەي زەرىا... گۈي بگىرى!

((۱۱))

لەۋمەتى بۈۋە
 (با) ى بى نىسى لە شۈيىنىكى دىارمە ھاتەم
 چۈە لە ھەمەۋ كۆلەنەكى بى چىراۋە تى پەرىۋە
 ۋا كە نە ئەم پەنجەرە دىل تەنگەنە
 رۇژىك بە پەرىدە پۇشراۋن
 نە ئەم چاگەتە كۆنەش ھى ئەم رىبۋارەيە شەۋىك
 بەرە بەيانىيەكى نە ھاتۋە رى كەۋت!

جىياۋزى لە چىايە ئىتر
 كە ئاسمانى چ شۈيىنىكى ئەم ۋلاتە... لىۋىرئى ئىستىرەيە!
 ئىستە لە ھەركۈي كە چىراي مالىك بايىسى
 بى كومان پۇلە ئىستىرەيەك لەمى

هېشتا شەونخوونى ئەمگەن
چاۋەروانى ماچ و مورچىكى باران

ئىمە گەن جار
پىالە خالىيەكانى خەلكى خەۋالووى ئەم كۆلەنەمان
لە چىنگە چىكى تىنويىتى - بى - و
نەم نەمى ئاۋ و ئىۋارنى بە نىسى داپۇشراۋدا دىۋە
بەلام بىجگە لەم دوو چاۋە زەرىياشىنە
چىمان بوە، چىمان كىرە، چىمان گوتوۋە!
غەمگىن و بى ئەنگ
ھەمىشە لەم كەمە زۆرى ئىمە رابوۋە كە - با -
بەبى سۆلەي چىرايەك تەنەت
لە خەۋى ئەم ھەموو كۆلەنە بى ئەنگە تى پەريۋە.

لەۋەتاي بوە، رابوۋە
نۇ بى نىشان و ئىمە بى نىسى!

ئىستا لە ژىر ھەر دەر - بى - يەك
نەم نەمى ھەر جىيەك و
لە ژىر سىبەرى ھەر ئىۋارنىيەك دابى
شەۋىكى خوش
خەيالىكى سەرەخۇو
خەۋىكى ئارامەت بۇ ئەخولزم.

((۱۲))

ئەگەر دىسانەۋە بىرى
(با) ي بى و بۇنى كراسەكەتم بەسەردا بىچىتمەۋە
بەخوامن
لە تەختى ئەستىرە و تاجى گۇرانى ئەبۋورم

جارتك بۇ لاي چەپى دەپوات. بە بېرەي مەن ئەوئى لىرەدا كىزىگە
كەتتە شۇنچە ئەو پېشىيارانەيە كە زمان بۇت قەرلەم دىكات.
كەوانە پۇمانەكە تەلو دەپى بەلام وەك چۇن مەن خولقانئەوومە
ئەوئىش مەنى خولقانئەوومە، چۈنكە كاتىك كە خەرىكى ئومىنى
پۇمانەكەم دەپ تەنەت لە كاتى تەلو كىزىنىشيا رۇر شىنى.
لۇدەگىرۇم، سەلمەندىكى تاشكراپە كە ئەم پۇمانە وەك پۇمانەكەنى
پېشىوئىر ئىيە. بۇم دەرگەوت رۇر شىنى ل وون كىرەوۈ كە دەرگە
ئەوئىشەنە رۇر جەلۇن بىن، واتە پۇمانىش مەن دەرگەوت. پېم واپە
ئومىن ماناى ئۆزىنەو دەنات، واتى ئۆزىنەوئى شىنىكە،
ئۆزىنەوئى خۇدى ئەو شىتەپە... مەرەمە پووت پوونەوئى ئەو
شىتەپە لە بەردەم ئەوانى دىدا.

* رۇر جەلۇن پۇمانەكەتە مەندىكە مەللى دەپىرەى جەنگ
تەپەس چەند دەپىرەى كىشى تى كەوئەو لە زمانە يىگەنكەنەو
خولقان. ئايا مەوئىش جەنگ كىرەو؟
- بەلى ئەو وەك چۇن كەسەپەتە سەرەكىيەكەنى پۇمانى
((پۇنگەى فلانئەم)) دەجەنگىن مەنىش لە ئىپى سولەدا جەنگەم.
سەرەنگە سەرىپەىكەنى مەرەمەسە بە گەلۇرەو دەرەفەيان دا
دەنەسەنەو، بە سولۇ ئىسپەو پەوانەى شەپى زىپىقۇر
فەزەكە كەنەيان كىرەن.

* بىلەن زەمانى مەرەمەسە چەند زەمانى دىكە قەشە ئەكەى؟
- زەمانى ئىنگىلىزى بەلام بە شىنەوئى خەپ... لە مەنالىمەدا
باشتە قەسەم پى دەرگە... بۇ ئەكەتى رۇر قەشەى پى ناكەم.
* ئەي زەمانى ئىسپەنى؟

- بە ئىسپەنى دەخوئىنەو... بە زەمانە ئىنگىلىزىيە خەپم
تا رادەپەك دەتەنەم كەرەكەنى لە ئەندەزە ئەرەكەو ئەندە پى راپىس
بەكەم.

* پەرسىيەنى كىزىگە مەيە خەرىكە بوو لە يانەم بېنى: يادەمەى چ
پۇنىكى لە پۇمانەكەتە مەيە؟ چۈنكە ئىستە مەلمەگەمەن لە بارەى
يادەمەىيەو دەوئىن.

- مەن خۇم لە بارەپەو ئولۇم بۇم دەرگەوت شىنى بىكەكەم
گوتە... لە كەتەيەدا تىگە پېشەم ئىمە شىنىكە ئانومىن يەوئەو
باسى شىنىكە ناكەين كە لە پەرىنەو دا پەرىنەى. ئىمە لە بارەى
ئىستەو دەنومىن... بە مانەپەكى تە لە بارەى ئەو ياشەلەنەو
كە شەكەن لە ئىمەدا جىيان مەشەوئەم ئىدەرەكەش بە ئارەزەوئى
خۇرى شىوئەوئەى. ئىدەرەكەم بە تەلوئى پېنەكە پېشەو چ لە
پەرى دەوئەوئەى بە بىلەن لە پەرى جەسەتەپەو.
چاوەكەنەشەمەن بىلەن چەند شىنىكە كەم پۇنگەى بېنەنەمەن پى
نادەن - ئەمە بىلەن ئەوئەكەنى دى - لە ئولەىدا يادەمەى
ئۆشەكە مەنەت. كەواتە شىنىكە ئىستەى دەمەنەتەو دەست
دەكەين بە ئومىنى... مەوئە ئەمانەش جارىكى تە دەپەو بە
((خولەكەنى بېنەكەن)) مەرەكە تەنەتەف تەلو لۇرە.

* كەواتە مەسەلەكە پەوئەى بە گەپەنەوئى سەخەوئەى
پەرىنەوئەو ئىيە؟

- ئەدە خەتەر... مەتەمەكە پۇستەش لە ((گەپەن بە ئولەى
زەمەنى وون بولۇ)) نەپەزەوئەو... مەكەش رۇر ئەسەنە...
چۈنكە ئەو مەهالە، بەلام لە پەرىنەى ئەوئە پۇستە شىنىكە
كەى ئۆزىيەو

* چۇن مەرەمەسە ئەو ئىكەنەوئەى كە گەوئى ((ئەل كەل))
ئىستە بۇ پۇمانەى ئەكەن؟

- رۇر ياشەن بەلام بە تەپەنەنى مەن تەپەرىيە... واتە تا
رادەپەكە پەشەيان بە تەپەزەكەن بەسەوئەو رۇر بابەخەن بە
پەكەكە نەوئە ((ئەمە راپەكى پوونى مەن)) ئەكەرىچى تەپەشە
سەرەكەوئەن... ئەمە لە مەندەى جۇرى سەرەكەوئەن سەرەنچ
پەكەشەرتە.

* ئايا پەوئەى بەكە لە ئۆلەن پۇمانەى ئەو ئىكەنەوئەى مەنەپە
مەنەپەتەو؟

- بەلى: لەو پەوئەو مەوئە ئەو بابەخەنەيان لە پەرى چەل
گوتەو كە زمان لە خۇرى گوتەو...

* بە بىلەن مەوئەى مەوئەى ((ئۆتەكە گەوئەك)) ((پۇنگەى فلانئەم))
بە مەندىكى بەزى پەوئەى: مەندىكە پەشە مەوئەن ئەو پەوئەى بۇ
ئەوئە، ئۆزەو چ مەوئەرىيەكە بۇ خولەنى پۇمانەكەتە مەيە؟

- چى بىلەم... رۇر بە سادەى ئەلەم با پەوئەى... ئەوئەى
لۇرە دەنەم ئەوئەى كە ناكەى لاپەرىكەن مەلەدەپەو چۈنكە
پۇمانە بە گەشەى بە شىنەپەكى ياش لۇرە، ئەكەرىچەپەكى
پۇمانەكەشەمەن رىن كەو ئەو تەوئەن پەوئەىكەن بەك لە ئولەى بەك
بە ياشەى پەوئەى... سەرىپەى ئەو ((مەرەكە فرانسەو گەست
ئاسازەى بۇ كىرەو)) كاتەكە باسى پۇمانەكەم دەرگەى لە
(تەخەشەنى شەرەكەن) بۇ مەوئە: بابەت لە لاپەرى ۲۶ دا مەيە
دەنگەنەو بەكەت يەوئەو پەلەرىكەت بە دەست ناكەى ئەكەرى
لە خولەنەوئەى بەردەمەم... واتە لە ئولەى ۸۰ يان ۱۲۰ لاپەرى
ئەمە دەگەپە شىنىكە... بەلام كە خولەنەوئەى بەردەمەم پەخەپەكى
خولەى دا رەمەسەتەت ئەكەتە بە پەوئەى مەن خولەنەوئەى ئاسانەر
دەپەى بەلام - بە مەرجەن ئەو پۇمانەكەدا بە ئولەى شىنىكە نەپەو
ئەكەرىتە مەسەمە گەپەنە لە ئولەى پۇمانەى كۆن.

پەرىنەكەن:

۱- لە پۇنەسەى (مەوئەى) دا لە ۱۷ كەوئەى ئومەى سەلى
۱۹۸۶ دا بە بۇسەى پەخەشەنى پادەشەى ((تەوئەى)) مە بە كەلە سەپەن
پەلەپەكى لەكەل سەزەو... بۇ زەتە شەرەزا بوون لە پۇمانەى ئەوئەى ئاسەنى
كەلە سەپەن دەتەنەتە پەوئەى ئەو پۇنەسەى.

۲- قۇنەنى زەپەنى پۇمانەى ئەوئەى دەرگەوتە ئۆلەن سەلەنى (۱۹۵۱-
۱۹۶۱) پەنچە ئۆتەرە ناسەوئەى پەرىنەى لە ((مەشەل بېنەر - پەرىتە بېنچە
- تەلەن رۇر گەى - تەلەن سەو - كەلە سەپەن)) دەرەپەى تەلەن سەزەو
پۇمانەى ئەوئەى پەوئەى ((پۇمانەو)) (۲۴) سە ۱۹۹۸/۹.

۳- بىلەن ئەوئەنى پۇمانەى ئەوئەى ئەم ئەوئەى ئەوئەى ئەوئەى
مەندىكەن زەتە بۇ تەلەن ئەوئەى بۇ... وەك ((ئومەنى ئەوئەى ئەوئەى - ئەو
ئومەنى ئەوئەى بە شە بۇكەنەن ئەوئەى - پۇمانەى ئەوئەى ئەوئەى ئەوئەى
بۇكەنى... ئەوئەى)).

۴- ئەل كەل - گەلەنى ئەوئەى - بە مەوئەى ئەوئەى (كەسەو)
دەكەپەنى.

سەرچەوئەى:

۱- ((مەوئەى رەپەى (مەندەى)) ئومەنى (مەوئەى ئەوئەى)) -
مەكەشەنى بۇ مەوئەى ((دە. نەزە مەوئەى)) نەزە مەوئەى ئەوئەى - ئەوئەى
۶۱-۷۲.

۲- ((كەلە سەپەن)) گەلەنى ((مەندەى (مەندەى)) ئەوئەى (۲۶) سەلى
۱۹۸۷.

گۇرانيەك لە نوڭىنى نور بچىم
 كۇتايى بېنىم بە شىم
 مەتا كەنگىن لە پەنا ئەم چىرا شىكاومرا
 ھىرپاسى ھىستى ھىسراوم بىن ھىستى مال
 ھىن ھىمى ئەم لانگىيە ھىمكى؟
 چى لى مەن ھىرگى ئەم لاسمانە بىن بەيان و لەستىرانە ناگرم
 بەخو مەنىش
 رەنگدانەمى ئا و گۇرانى مەزۇم پىن خوشە
 بەلام مەندىر يان كەندىوم مەندىر
 ۋەرە لەلايەكەم
 لەسۋىنى گۇرانى ھىرە ھىرە
 لەلايەكى تەرىشەمە بىن
 كە - با - لە بىن ھىمكى لەستىرە دىن خوشە...
 ئەدى چارەى شىمى ئەم كورچى
 ھىواى ئەم چىرا شىكاوم... چى لى؟
 ھىن زەمى زەمىناشىنى شىمى ھىل

((۱۸))

نەگوتراوم... نە پەرسراوم... بەبىن ھۇ
 لىۋە بۇ...
 ئەم شىمە ناچارى ناسىياومدا
 ھىست بە چىراۋە بە شىۋىن ھىر ھىوايەكا
 بۇ سۇراخى لەستىرەى سەرنى شىۋىلوى مەن ھاتوون؟

ئەمە نىۋىكى روونە
 كە لە ھەمى نان و
 تەماى ھىرلو ھورىادا مەندىوم

مەن ھىرگىز تىنەۋىيەتى

خامۇشانى ئەم مائەم بەسەر نەھاتوھ
 گۇرانيە تاريكەكانى ئەم كۆلەنەم نەچپروھ
 خەونى نازو
 چاۋە چاۋەرى ماۋەكانى دايكانم نەديوھ.
 مەن لەسەر تەختى خەزىرى سولەيمان لەدايك بووم
 دايەنەكانى مەن
 مەلایىكە ناسراۋەكانى عەرش و ئاۋىنە بوون
 مەن لە نازى شەۋنوم
 نەم نەمى ماچدا مەلچووم
 مەن لەگەل شازادەكانى ھەزارويەك شەۋى ئەم چىرەكە
 بە قەسەۋ وتەۋ گۇرانى گەيشتوم

نەگوتراۋ، نە پەرسراۋ، بەبى ھۇ
 ئىستە بەھەلە
 شەتتەكەمان لەۋ شەۋە شكاۋە كەۋتەۋە ياد
 ئىۋە بۇ
 دەست بە چاۋە بە شۋىن ھەر ھەۋايەكا
 بۇ سۇراخى ئەستىرەى سەرى شىۋاۋى مەن ھاتوون؟
 ئەۋەى راست بى
 مەن شىن گىنەى غەمگىنى ئاسمان و
 گۇرانى بىژى غەمگىنى دانىشتۋانى مەندۋى ئەم مائە بووم.
 گۇرانيە تاريكەكانى ئىۋە، مەن دامناۋن
 مەنىش ھەر ۋەك ئىۋە
 شەۋىك ۋەك ئەمشەۋى ئىستە
 لە خەفەتى غەمگىن تەرىن دايەنەكانى زەرىاۋە ھاتووم
 مەلایىكە ناسراۋەكانى مەن لىرەيە
 ئاۋلە بى ئاۋەكانى ئاسمان و
 ئەستىرە ۋىل گەمەكانى پايزو گىريان بوون
 سەغىرە رەش، غەلۇمەلۇ، غۇلام كەلۇ

خالوو بەلا، ليلو سى قاب، سەيد سەلا..!

چ عەرشى.. كام ئاوينە

كەپە وتە.. كام گۆرانى؟

نەگوتراو.. نەپرسراو.. بى سۆ..

ئىوھ بۆ..!؟

((۱۵))

چەندە باشە

ئىمەش فىر بووين

جار جارە بۇ نامۇترىن خەلكى ھەر كۈنيەك تەنانەت

خەونى نوورو سلاو ماچ دەبينىن

جارى وايە دەچىنە زۆر شوئىن

دەربەندگەلىكى نوورى ئىوارەو ئەستىرە

دەربەندگەلى مەقامى نوورو تارىك و روونى خىزەلان

لە رۇخى ئاو داندەنىشىن

ئىوى ئاو دەمژىن

رەجانە دەچىن

گۆرانى دەلەن

خۇمان لە - مەودا - گىل دەكەين

دەمەمانى نوورتىن خولياكان

بۇنى خۇشى رووناكايى رۆژ دەبيستىن

ئىمە دەبى وەقسە بىن

پەيلىن بگەين بىناخىن

ژيانمان خۇش بوئ

بەبى ترس و بى چاومروانى، تۇزقالىك دلدارى بگەين.

ئىمە لەدانىشتن و خۇبە دەستەودانى - با - و خەونى شەو

بىزارىن.

ئىمە دلمان لەگەل وەدواكەوتنى خۇرايى مردن

ناسياو نه بوه .. نيهو نابي.

چ خوشه خوشويستنی بڼو
ومك له بارانه بڼ پرسياره ي به خورم دباري
كه له پرتاو .. هنيو و دمنكه دمنكش دباري.

بوينه شاعر هر بويه به ختمو مرين
به ختمو مرين له بهر له موي ميند شاعرين

خولقاندن .. گوراني خوايه كه نيمه ديلينيموه
پيمان دملين مانگ ... دچين ناو بو گڼن داسي تيلور بيلين
بو مالهمه .. بو چرا و بو نيموش
هملنك تاكو تنگه يشتني هه موو شتنيك
ومكو باران باشه كه ناپرسن ليره
نهم پرداخه خاليانه هي كامتانه
بهم بنچكه چاو مرواني ناوه دملين چي
يان جياوازي له ميژينه ي شهو چراو نه ستيره چيه!
نيمه گه لنك ناومان هه يه
ناوه نمان

له خه تنيكي هاو به شي سه يرموه هاتوون
ويك چووني گشت روو خسار مكان
له يه كه م خهوني لاسمان نزيكن
نيمه له له پهر ي نوو رو بزمو ماچوه
دگه رينيموه سر خولياي خاك

نيسا كه هه لي تنگه يشتني هوگريمان كه مه
دوبي فنير بين

به خو بولردن له هه موو شتنيك
له گه لي خهوني رابولردن و بوني يارو دواي ناوينه

تىگىل بىن.

ھەر چۈنىك بى

زەھمەتى - ئاۋ - و ئىستىعارە - بىزكەين

لە ئاۋ ولە ھەتاۋ بدوئىن

تاكوۋ روۋتەر و روۋوتەر باۋور بگەين..

بە ئەۋىن، بە مانگ، بە ژيان...!

بەخۋا ھەرفەتى تىپەرىن لە پىنچى ئەم كۆلەنش كەمە

نەبى بەرمو ناديار بېۋىن

بەرمو ھەربەندگەلىكى دور

ئىۋارمۇ ئەستىرەم مەنزورە

گۇرانى نوۋرو تارىك و روۋنى خىزەلان...

دېتىلى ئاۋ و ... بۇنى ئەم ھەمو رىجانەيە چەند خۇشە!

((۱۶))

مىنىش ۋەك ئىۋە

ئاسكەر لە گۈل و

بى ئەنگىر لە بى ئەنگىم

زۇر تىكشكاۋم

(پىياۋ كە زۇر بە تەنيا بى)

لەبەرا چىپە چىپ لەگەل خۇى ئەدوى

دۋايى بى ئەۋەى ھاۋسىيەك بزانى

نەچرىكىنىتە گۇرانەيەكى زۇر دور،

خۇى نەزانى كە ئەم ۋتە مەيلىم توۋرەنەى زەرىيا

رەنگە بۇ لەنتەرى شكاۋى كەنار

بېيتە ھۋى دىۋارى و داپۇشرانى مانا

بەلام ديسان نەچرىكىنى.. نەچرىكىنى و زۇر بەرزىش.

من چەندە بى چىرا

بەم كۆلەنە بى ئەنگو نامۇيانەدا تى پەرىم و

خەلۆن زاندىك نەبەو
 لە خەمى گریاندا ناوی بچووكى خۆم بێنى و
 بانگم كا هۆ لانكه له كۆلى بى مال
 تۆش دەلنى شتىكت بەسەر هاتووه
 كه مینە له دوو پات كردنەوى زەمرا .. ناينزى!
 خوايه بۆ پەپوولەى بى پەناى ئەم ئىوارە بى گولەيه
 شەوىك تەنيا شەوى ئەمشەو
 خەيالى بى بېراى بنچكە سەوىك كوا!
 ئەدى بۆچى ئەم پەنجەرەنە له ترسى - با - كراونەتەموو
 هەوائى هېچ پەردەيهكى تارىك ... ناچوولى!

من دەترسم!
 ترسى من له زانينى نرخی راستیهكه
 كه ئەم هەموو ژاكانى گول و
 داخراى بى دەنگى بى ئەستێرەيه ... نایەنى!

من لام پوونە
 ئەم هەورە تازیه بارەى ئاسمان
 بەبەرتەنگى ئەم خۆرنشینەى زەمرا ... كەسەوى تە بەر
 چیهه له پەردەى ناتەواوى ئەم گۆرانیهه دا دەچى!

لەبیرتان بى
 پیلووى چاوى ئیومشیان
 بە بالای زەمرا نەبەرپووه
 منى تینووش ئیتەر
 كه هېچ كەسێك تەنانەت
 چاومروانى باران كه هېچ
 داواى پیاڵەيهكى شكاویشم
 له خەمنى زەمرا نیه!

((١٧))

نهی به بیستنی ناله نالی من شکابوو
 که شهوئیک روی کرده زمرباو
 رۆحی رووناکی ماچی
 به بهرئاوینه تینووهمکاندا کرد
 زۆربوون لهوانه ی لهو چرکه زانایه دا دیتیان
 که شاعیرانی گهوره
 له خوشی بیستنی لهم گۆرانیه چوونه ته خهوی تووباوه
 مانگیش لهودیوی جهوت بهندی ئاسمانهوه مهلات
 ئاوینه ی له - با - ی ناشارمزا ساند
 منیشی فیری لهو وشانه کرد
 که رووناکتر له چرای نهستیرمو
 شهیداتر له خه می مهولهوی بوون
 خۆزگه شاعیر نه بوومایه!

لهمه چ رهنجیکی بی هولهیه
 که غه مگین ترین وشهکانی ئاسمانیش ته نانهت
 نه به شهفا نووسی لهم گۆرانیه تینووهم؟!

مهتا ماوی ئیتر
 له گه ل هه ر ریبواریکی بی مانگو بی مه نزل
 رازی شاراره ی کۆچه ریهکانی زمربا نه درکینی!
 گوتم به بی چی کرد بی لهم بی چرا شکاوه
 که لهم سهربان نشینه خه ماویانه
 ومما لداخی نه ی
 به مۆل به کو تن له تازییه ی مۆفا?
 من هه ر به بهر خهوی ئارامی لهم خه لکه سابهیه بوو
 شهوئیک له شیفای کاملی ئاسمانهوه هاتم
 ئاوینه م له - با - ی ناشارمزا ساندو
 ته نیا بو کۆچه ریهکانی شهوی زمربا ... گریام.

چاۋەروانى ئەو بىن سەرو شۈيئە گەۋدەيە
گۈي قولاغى ھىۋاي مەۋف
بۇ دىدارى مەۋف نەبەم؟

((۱۹))

گۈيىم ئىچۈ... ئە دىرگايان دا
ئابەم نىۋەشەۋە ... كىيە؟

دەركە والاۋو
ئە كەلئەۋە تەشكى مەتبەۋە ژورر
بۇنى گۈلى لىدەھات ئەو تەشكە
تامى گۇرانى ئەدا
خەرىك بۈر دەھات
مەتبەۋە

دەك مەست پى كەندى ھىۋى تەنۋىيەتى ئەچۈر
ھاتە پەناى چۈر چىۋەى خالى زەريا
چەركەيەك رۋانىيە مانگ لەر دىۋى پەنجەرمە
گۈتى: دەستى كەۋاۋ و پانتۇلم بۇت ھىناۋە
لەلەي دانىشتۋانى ئاسمانى خۇشمانەۋە راسپارەم پىيە
دەست ئە خەمى چەند سالتەت ھەلگەرمو
ھۆگىرى ژيان بەۋە
مەن ھىچم نەگۈت

ئە مانگى بىن دەنگى ئەو دىۋى پەنجەرمە دىرەۋىگ بۈۋم
گۈتى: مالىكىم ئە خەشتى نوۋرو
باخى ھەنارو خەۋىنى ھەۋرو بۇ كەپىۋى
ۋەرمە لەم سۈۋچە غەمگىنە بىن چەرايەۋە
بەرمە رۋوناكايى كۇلان ... شەتەك بىلى!
بۇ ۋىيە بىلى:

مانگ تەرىپە ئەدات

ژيان خۇشە

ھەرا بۇنى رەھمانو غەترى ئاۋ و شەرابى مانگەشەۋى لىدى.

مەن ھېچم ئەگەت.. بىن ئەنگى - با - ئەبى
 ئەمەش ھەر - با - ى ئەمەت
 ۋەشەكان پەپۈلە پەپۈلە ئەمەت
 شەم ۋەكۈر سەر سۈرۈمەنى ئەستىرە
 بۇنى بانگ ۋ ئاۋىنە ى لىدەمەت.
 ئىن.. تەۋاۋ نوۋرى ئاسمانى خەتەم بوۋ،
 گۈتى ئەمەشە ۋە ئاۋازى مەلايىكانم بېستە
 ئەگەر تۈ بەرمە گۈرۈنى ھۈگرى بگەرپىيە
 بەھەشتى بىن پايانت خەلات ئەكەن!
 مانگ.. لەۋدىۋى پەنجەرمە دەپىرۈنى
 ھەر تەنبا رۈنۈن ۋ بەس
 مەن ھېچ دلم بە ئاۋازە ئەمەپىيەكانى مۇۋف خۇش ئەمەت.
 ئىن بوۋ
 ئەلىم ئىن بوۋ
 رۈۋى كىرە چۈرچىۋە ى ۋىنەكە ى ((پىرا))
 كىتەپكى ۋە ۋەشە پىۋزەكان كىرەمە
 گۈتى: نىۋنىشانى ئەم بەرمە زەمىر رۈۋى
 بە باران ۋ گىرەنەكانى تۈ ئەلىم
 دىسانىش گۈرۈنى مۇۋقان ناپىستى
 ھۈگرى ژيان نابى
 زۇر شتى تىرىش ماۋە...!
 مانگ رۈۋى بوۋ
 ئەمەگ ۋالابوۋ
 بۇنى خۇشى خوا ئەمەت.

زىستانى ۱۳۷۷ ى كۈچى مەتاۋى.

- بیژەنی جەلالی -

• و: نەجیبە ئەحمەد

لەژمارە ی پێشووێ گۆلاری سەردەم - دا شیعریکی وەرگێڕلوی فارسیمان بۆ کردەوه کە خوشکی شاعیر نووسەرمان (نەجیبە ئەحمەد) کردبووی بەکوردی. بەداخەوه بەهۆی هەڵبەستێکی کۆمپیوتەرەوه گەلیک هەڵی چاپی تێکەوتبوو. بۆیه وادێسان شیعەرە گەمان لەم ژمارەیدا بۆ کردەوه. لەگەڵ ئەوەی ئەخوێنەرانی ئازیزو خوشکە نەجیبە ی بەریز

گۆلاری سەردەم

بیژەنی جەلال لە ساڵی (١٩٢٧ ن) لە تاران لە دایکبووه. قوناغەکانی خوێندنی سەرەتایی و ئامادەیی لە تاران بەسەر بردووه. پاش تەواوکردنی قوناغی ئامادەیی وەرگرتنی دیپلۆم روی کردە فەرەنسای بۆ ماوهی پێنج ساڵ لەوێ خەریکی خوێندنی "زانستی سروشتناسی" بوو. کە گەرێشەوه بۆ ئێران لەزانکۆی ئەدەبیات بەکالۆریۆسی لە زمان و ئەدەبیاتی فەرەنسی وەرگرت. یەکەمین کتێبی لە ساڵی ١٩٤١ دا چاپ کرد. روزانەها پێنجەمین کتێبیکی کە بریتیە لە هەشت بەش بەم ناوانە:

- ١- خەمی رۆژانە.
- ٢- ئاسمانی وشەکان.
- ٣- پردێک ئەبینم.
- ٤- هەر شیعریکی چاک.
- ٥- دیوای بوونەوهی لێکەکانی درەخت.
- ٦- وەرزیکی نوێ لە شیعردا بکەینهوه.
- ٧- پارچە جیا جیاکان.
- ٨- نوایین دەست.

ئەوهی شایانی و قەشەری جوانە مەرگ خانمی ژیلای حوسەینی چەند مانگێک بەر لە مەرگی هەندێ

لە شیعەرەکانی بەشی یەکەمی ئەم کتێبی وەرگێڕا بوو سەر کوردی. ئەوهش لەم کتێبدا لەبەرچاوه، ئەوهی کە تێکرای کتێبە کە هیچ نیشانەیەکی پرسیار و سەر سوێمان و خال و وێرگۆلێکی نەگرتووه تە خۆی.

دەفتەرى يەكەم

خەمى رۆژانە

چما دەلەن و تەكان

لەك دەتەرازىن

بە نىگا لە ئاۋ دەگەيزو

بە قامك

تەيشك نىشان دەدەين

□

چۆن دەشت

بە ئاۋازى ئاۋابوون

م ئەبىو

شەو ئەخاتە سەر

شانە رووتەكانى خۆى

ئاۋا مەيش وەلامى

ئاۋازى مەرگ ئەدەمەمو

لە مالى جەستەى خۇدا

جىي ئەكەمەو.

□

لە ئاۋىنەى مەرگدا

جارىكى دى لەخۇمان بېوانىن

بەر لەوەى مەرگ

بماندۆزىتەمو

لەگەل وىنەى ئاۋ ئاۋىنەكەدا

بېين بەيەك

□

تەقدىر بارتەقاي

قورسايى جىهانە

لەمەندەى لە فرىنا بەسەر بالى بالندەكانەو

قورسە

لە خەويشدا بە كۆلى ئىمەو

□

بەسەر كام خاكدا ئەروىن

پىشتەمان چەماوەو

سەرمان قورس

بە كامەزمان

دوعايەك ئەخوينىن

بۆ بانگەنىشتنى بە شەشتو

دەرگەردنى دۆزەخ

□

جىهان چۆن ئەبىن

خەرىكە ئەخنىكى

جىهان بەچى ئەزانن

ئەبىش، ئەمەت

لەبىوان تارىخى و سەر

دەستو پەل ئەكوتى

□

بە پەل

لە سەعاتو لەساتەكان

رائەكەين

كەچى سەعاتو ساتەكان

بازنەى ئەخولنەو

□

كامە دەستە

كە نەردى چارەنوس

لەگەل مندا ئەدۆرپنىو

مەن شەشەرم

بەلام ئەمجارەيان دۆراۋ ئەو

چونكە مەنى و مەنى

براۋەم

لە ئاسۇدا

مردوكانن

كە نەزمانىكىان مەيەو

نەقسەيەك

بەلام بە سىجىرى بىدەنگى و تارىكى

من بۇلای خۇيان
بانگەنىشت ئەكەن

□

مەندى جار لە خۇمان
قۇلتىر دالە چىنو

بىھويە بانگ لە خۇمان ئەكەيزو
بە سەختى بە لىۋارى

تىۋى خەمدا دىيىنە سەرى
كە بە خۇشمان گە يىشتىن

سەرمگىزەي گىزۋىش
بۇلای خۇيمان بانگ ئەكا

□

مەرجى رۇژە

تۇزى مردىو

جارى واشە زۇر مردىن

بۇ وەي زىنەرو بىن

□

مەركاتى

مەستىم بە زانستىك گە يىشتىو

مەزىتر لە شادىو

لە خەم

بەلام قەت قەت مەيچىم نەزانيو

چونكە زانين كارى من نەبوو

□

ئاويقتى خەنزو خۇلياى جىهان

بىين

بىئەمەي بزاني

كىيە كە خەو بە دىياو ئەبىينى

□

رۇژان

مىشكىميان گىسك داوو

رووبارەكان

لە دەنگى خۇيانيان پىركىرەو

شەرمكانىش

بۇ جىگايەكى نوور دەستيان بىرەو

كە خۇشم نازانم كوتىيە

□

پامان چەند قورسە

ئەلىي لە خۇل يان

لە خىشتە

چەند لەسەر خۇ ئەرۋىن

ئەلىي بە نيازىن

بىيىنە خۇل

□

من ئىدى

لەو نوورە دەستانەمو

نەزىكەكانىش لە نوورەمو

ئەبىنم

□

دەست لە ھەموو شتىك

بىوين

بەلكو بىيىن

بەلكو بزاني

لە تارىكى رۇجى خۇماندا

ھەموو شتىك بچىزىن

بەلكو مەركىز جىهان

فەرامۇش ئەكەين

□

ژيان مۇلەتتىكى نوايى ھاتو، و

ياريەكى دۇراو بوو

ئەمەشى رابور

دەراوگە چاۋمەروانىيەك بىو

خەرىكە بىنەب ئەبىت

□

مەرگ له جهسته مەدا.

شپرزمو بێقهەرار

هەلات هەلاتیتى و

من لەو خەمو

شپرزەییەدا

خۆم بەهاوبەشى ئەزانم

□

بە مەرگ

کۆتایی بە وەمەکانمان

ئەمەنین

دەك وەمەنیکیش

پێ بە پێی مەرگ رێ ئەکەوینو

رەنگە بێشگەڕینەمو

بۆ دنیای وەمەکانمان

□

رۆشتن و نوستن

لەژێر خاکی وشک و

تینو

رەگەکان بۆلای خو

بانگکردن

بەو دڵۆپە ئاوانەى

کە لە لەشماندا یە

لیمە ئەمەین بە بەردو

رینگایەکی دوریش نییە

بەلام تا دوبارە دیتن

تا دوبارە وتن

چ رینگایەکی دورە

□

ئەگەر رۆیشتوینەك

لەهاتەمو

باسی مەرگی بۆ ئەکردین

لیدی ئەو رۆیشتوو نەبوو

چونکە بە زمانى زیندوان

دوابوو

□

لەولایەمو

کەدێو

سەیری ئەولایە ئەکەین

یان بەرمو ئەولایە ئەروین

کە لەوێوە دیت

لەکام لاوەیە

مەرگ کەدیت

□

رۆژەکارو

کارمکان بەدوای یەگدا دین

هەروەکو دانە تێژمکانى مشار

یان دانە وردەمکانى بڕبەند

ئیمەش هەرکەم ئەکەینو

ئەسوین

□

لەگەل مردن

دوبارە لە خاکدا ئەوسیتو

هەلایێتین

لەسەر راستە رێی خاکیشدا

دەیناژوین

هەر لەو شوێنەدا کە هەین

هەر لەویدا کە خەوتوین

□

پێکەمو تا تەوێی گریان

ئەروین

وەلى ناگەریزو

دوبارە تا مەرزى خەم

ئەگەڕینەمو

دوبارە ئاوات بەگریان ئەخووزین

□

هه موو شتنيك

له بئيدنگيدا نه مريئ

گپركاني "با"

ئاگادار كن

□

خه م چ قولاييه كي له بن نه ماتووي

هه يه

ئهلني زمريايه كه

شه پول نه داتو

تاشه بهرديك بو تيكشكاندني خوي

نادوزيتموه

□

به كوئ بگريئ

به سهر نه ويدا كه هه يه

چونكه بيجكه له بوون

چاره يه كي تر نه بووه

نچكه له روشتن

چاره يه كي نيه

□

هه رگ

وهك بهر نه

بئنه وه ي بزانيئ بوچي

بئيدنگو ساه

بئنه وه ي چاكي بناسين

□

بيرو هزر م

چيتر نافه يئ

بهلكو دائه گه يئ

ئيدى بالنده نيه

بهرديكه دائه كه ويئ

□

دهستي خاك

چهند دريژه

بو هتيازو بردنمان

□

نه وي شادي و خه م بيئ

با هه مووي نه با

هه رو مكو پوشو پي لاش

دهستي روزگار

بيرو موهريه كانم گسك نه داتو

منيش ياديك له خوم

خوم به فهراموشي نه سپنيرم

دهفتهري دوه م

(ئاسماني وشه كان)

تو به سهر ئاو م كانه وه

نه روشتي

وهكو گوني كه دوايي هاتين

يان ئارمزويه كي ناته واو

□

له ساته كانى خه مو

ته نياييدا

له گهل روي خومدا

بووم به يهك

ئيدى بوار نه ما

تا له ساته كانى عشق و بيخه ياليدا

له گهل جهسته مدا بيم به يهك

□

به پليكانه كانى بيرو مويردا

سهر كه وين

تا قولايي خه م

وهك فواره كان

كه هه لئه جزو سهرنگون

له بنه موه

□

جگه له نور رنگايه کي ترمان
نييهو

د مېن به ممان خيږايي بېړيږي و
باکمان نه مېت

له موي له موي سرې

کاکيښانه کان تاريکن

□

شيعر نيکليم گير

و مگو مږي به يان يان

مه موه شتيکيش تا لاستانه ي

خه مڼ له باو پاشان

شنه يهک له مېر مړيښته موه

□

چاو مړوان ييه کين

و مگو سيبه ريک له لاوردا

لاورات به شنه يهک له خوازين

بمان غېر ټنډو بماندا ته موه

به لاور و به روڼاکي

□

فېر کړنښ شيعر

له روځي جيهاندا

و مگو ريښوارنيک

له ريښه کي سوړ موه هاتو موه

له که نار د ييه کدا

کان ييه کي ټوړيو مته موه

□

له سمر وشه کان له خزيم

و مگو له سمر پانقايي

لارنيک

يان روڼاکي و

خوم له وشه کان جيا ناکه موه

□

هاتو موه

تا گولي بچينم

يان سره ختن بېړيږي

به لار و مرزي به ماري خهزان

رابور د نو

دوسته کاني منيش له

نوسيني ناوي سره خت و گول

سواره

□

هر گيز ديدار سانا ناپيت

چونکه ويښه کان له

لار ويښه کاند لور د نو

د مېن نور بېړيږي

بو نه که يشتن

به دوايښ ويښه

□

له هر نيکايه کدا

له لني جيهان به خه

له بيلني و

له گول هر مه ناسه يه کيشدا

قولتر د لکه چين له خه موه

□

وته يهک و مگو روځ

دوو بالي له وشه

وته يهک و مگو شيعر

دوو بالي له ميو

بن برانه موه

مه لفرين

□

د موه تي جيهان

هەر ئومومەندەيە

پەپوولەيەك لەسەر گۆلنەكەوم

بجێتە سەر گۆلنەكی تر

وە ئی تەمەنی جیهان چەند درێژم

نەرد چەند بێ برانەوم

لەنۆینیت

□

ئەگەر بۆ درەختەکان

بنوسم

کێ قسەکانمیان پێنەگەنن

کەواتە چاکترە

هەروەکو درەختەکان

بێدەنگ بوم

جلی سەوز بپۆشم

□

کاتی ئەومەتووم

لە بێدەنگیدا

سەیری سەمای لێکان کەم

تەماشای فرینی گەلاکان

کاتی ئەومەتووم

ئەوی ئەیبینم بیزانم

□

ئارەکان چەند بە ئەسپایی

لەخوێنەر

ئەلنی لە خەودان

یان پێ لەشونین پێی

ئاوازهکانی دوینن

دالەنن

□

ئەم ئاوانە

بەژێر کام پرددا نەرفۆزو

ئەم پردانە دەستی کامە رۆخ

لە دەستی رۆخی دی دەنن

ئەي ئەم خەمە چۆن وا ئەروا

کە دەنگی نییە

□

هەموو ساتنیک

خەلاتنیکە

پەر لە دنیا

کە دەیتە هیچ

دیسان ساتنیکێ ترە

پەر لە دنیاو

خەلاتنیکە

□

ئەوی کە دنیا هەبەو

دوای منیش هەر ئەبێ

چ شادیەکی مەزنەو

چ خەمیکێ بێ کوتایی

□

ئیمەش بۆ ساتنیک

وەك دڵۆپە ئاوی

کە تیشکی خوری بەرکەوتووم

ئەدرەوشنێنەوم

پاشان تەواو ئەبێ

□

لە شیعەر ورد ببینەوم

ئەلنی ئاسمانیکە

پەر لە ئەستێرە

باسی ئاسمانو ئەستێرەش بکەین

ئەلنی شیعەریکی جوانە

□

ئیشراق

کە بە کوتایی خۆمان ئەگەینو

وەك رۆژ ئەسوتنن

لە ئاستانى خۇردا

كامە پەردە لاندراو

وا ئەم ھەموو نىگاۋ دىنگو

رەنگو گەتوگۇيانە

دەركەوتون

كام خۇردتاۋ

نىگاۋ دىنگەكانى رووناك كىرەتەومو

رەنگەكانى دەرخستورە

□

لە چاۋى شىعەرەو

بېروانىنە شىعەر

يانى ئاۋىنەيەك

لە بەرانبەرىدا راگرىن

بۇ ۋەى لە رووناكى ئاۋىنەو

تېشىكى ھەتاۋدا بېناسىنەو

□

ئىمە لە گولن زىاتەر

چ نىن

ئەر دەمەى لىو ھەلئە مىنىنەو

ئەدوئىن

ئاسمانىش بىزەى گولر

ئىسەكەى ئىمە

ۋەك يەك ئەبىنن

□

ۋشەكان

لە خاكى دىدا ئەچىنن

بۇ ۋەى لە خاكا

يان لە ئاسمانا

گولنىكى نى بېشىكىن

□

جىهان ھەيە

بەلام ئىمە

جارتىكى دى دەيلىنەو

بۇ ۋەى جىهان

زۇرتەر ۋەى ھەيە بېن

ئىمەش بېن

زۇرتەر ۋەى كە ھەين

□

دوۋ بالمان لە ۋشەگەرەكە

بۇ ھەلغېزىو

ئاسمانن لەوتن

بۇ بوۋنى خۇمانو دىياش

دەبىن قىسەمان ھەبىن

□

كەنارىەكەم

لەرگەى زەماندا دەخوئىن

كاتى مىنىش بالندەيەكى بال رەنگىنە

كە دەخوئىن

□

ئىمە ئاۋلەبەيزو

جگە لە ئاۋ

ھىچى تر نامىنىتەو

ۋەى كە ھەيە

دەفتەرى سىيەم

(پەردىك ئەبىنم)

ئەو ئاۋانەى كە ئەپۇن

باسى تۇ ئەكەن

چونكە شوئىن تۇ كەوتوزو

ئەگرىن

ئاخ ئاۋى تۇ لە زمانى

ئەوانەرە ئەبىستەم

ئەو ئاۋانەى كە ئەپۇن

ئىتر ناگەرئىنەو

□

هه مووم چاو بوو
 هيچم بۆ وتن نه بوو
 بۆيه به با
 له سر ئاو نه منوسو
 سهيري ئاسمانم نه كرد

□

سنياره نه نينه كاني
 عشق

كه نه ستيرمو پهره گوله كان
 له بن
 سنياره به هاريه كاني
 عشق
 كه بيقهرارانه گوراني
 نه لين

□

هسته كانم ئاومله كردبوو
 نه مهنزاني

ئوقيانوس هاتبوو
 له ئاميزى مندا پلى ئه دا
 ئيمه له گورانيه كدا
 دهستان دابوو دهستی يه كتره

به ئاوانى نه رويشتن
 رنگاي بير بردبوينه مو
 چالاي دوريش

□

نه گهر پنى رويشتنم بوايه
 له گهل هه ههنگاونيكدا
 به روى دنيا دا نه كه نيم
 نه گهر دهره تي مانه وشم بوايه
 چيگايه كم بۆ خه مى خوم
 نه دوزيه وه

□

نه رۆم
 چاو له رنگاو
 پيشم به شويى دلمدا
 نه روا
 نه دلهى نه يه وي
 له هه موو رنگاكاندا ون بن

□

نه مهنزاني
 له شوين پيتدا
 سهوايى شين نه بن و
 گول دهره كات
 گهر نه مزاني
 توم سر گهر داتر نه ويست
 نهى ئاوي رهوان
 نه گهر ئاوي خوت بردبوو
 شيعريكت به زماني ئيمه
 وتبوو

نه گهر ئاوي ئيمه شت بردبوو
 خواومنديك بووى
 شوينت كه وتبوين

□

ريشه كانم
 له گهل رمگى گشت گياكان
 له خاكدايه
 دهسته كانيشم
 له گهل دهستی هه موو گياكان
 له بهر بايه

□

رووناكيه كان
 بۆلاي خويانم كيش نه كهن
 چما منيش په پوله يه كم

يان روناكیه كان وهكو ناو
لهشم سوك نهكهن

□

درهخته كان
ئهآنی کراسکی فرمیسکینیان
له بهردایه
بیدهنگ نهگرین
ئهو کاته ی خاکی پاییزی
بهگه لاکانیان نه رنگی
دلی من سه ما نه کاو

له بادا نه روا
ههروه کو گه لایه
یان گهر دیله یه
که له تیشکی خوردا
دهستو پنی گوم کردبئ

□

درهخته كان بیننه وه
ئهو کاته ی با
له دهستانی نه فرینئ
ههروه کانیش بگپنه وه
ئهو ده مه ی که زریان
بهروه ئاسویان
را ده دا

□

روژ
دهست له ناو دهستی بادا
له سه ره هه موو گه لایه سه های نه کرد
دهنگی پاییز نه هاتو
گریانی هه ور نزیك بوو
روژنکی پاییزی بوو
وهك ناوی رونی کانیهك

□

سیمات هه ورینه
خه میکی دیرینه ی له گه لدا یه

منیش خوره ی باران
له و دیو نیگاته وه نه بیسم

□

من چوزانم
تو لیره وه رۆشتوی
من چوزانم
تۆ به ناویك
بانگت کردوم
من میوانیکی غه ریبو ناوه خت بووم

□

چاوم بریوه ته سپیتی کاغهز
له چاوه پروانی هه لقولینی
کانیهك
یان فرینی بالنده یهك
هه ره له سپیتی نه ویشه وه
چاوه پروانی موعجیزه یه كم

□

دهستی نه ستیره یه کی
دووو بوو
که وشه ی له ده می تو فراند
یان با بوو
به سه ماوه هات
تا گولنی له زارت بکاته وه

□

ئه ی روژ
تو بوو ساتی
چاوه کانت نوقاندو
ئیمهت له خه ورا بیینی
به لام ئیمه هاتینو
خیرا رۆشتین

□

* له دیوانی (روژا نهها) وه وه رگیاره

گفتوگو

■ فلسفہ کی سیاسی لای نایزایا پیٹرین

■ فلسفہ کی چیہ؟

■ مونگ ینگو رومانس (ہارینی خیانت)

گفتوگو يەك لە گەل: ئايزايا بېرلین

Isaiah Berlin

■ دىمانەى: رامین جەانبەگلو

● و: رەووف بېگەرد

كەسىكى كوشتبەت، سەرژمىرىگمان نىە، بەلام لېرەدا قسە لە دەیان ملیون كوژراو، ٤٠ تا ٥٠ ملیون لە روسیا، ١٥ تا ١٦ ملیون لە ولاتانى تری ئەوروپا، لە ئەلمانیا، ئیسپانیا، ئیتالیا، ئازاردان، بىسەر شویەن كرىن، سەركوت كرىن، هیچ كات ئەوروپا بەم ئەندازەىە خوین ریزی تاقي نەكریقەو. □ ئایا ئومیدیک هەبە كە ئایندە چاکتر بیت؟

□ كى چوانتیت؟ هیوادارم وابیت، تۆوا مەزانی زۆر ترساوم، تەنانت كە ئەم نازیە نویتیانەو ئەم سەرتاسانە (Skinheads) بەراورد دەكەم لەگەل ئەوانەدا كە پێشتر بینیمەن هەست دەكەم هیچ نین، بەم حالەو

□ تەمەنت لە (٨٤) سالی تیپەریو، دەلێت لە سەدەبەكى ئەمەندەخراید زیاوم كە ئەوروپا بە خۆیەو نەدیو، ئایا ئەم قسەبەتان زیادەپۆیی تیا نىە؟ چونكە سەردەمانێكى تری هەربەو خراپە هەبوون.

□ سەیرە! كامە؟

□ پەلامارى بەریەرەكان، شەپە سەدسالیەكان، شەپە ئاینیەكان، سەردەمی دادگایی كرىنى بیرویاو.

□ ئا... نەخێر، ئا... نا هیچ سەدەبەك كوشت و بېرى وای بەخۆیەو نەدیو. بۆ نمونە شەپە ئاینیەكان یان شۆرشى فەرەنسا بێننە بەرچاو كە دەیان مەزاریان كوژرا، رەنگە جەنگیزخان چەند ملیون

بەم ناوہ بچووکەى خۆمەوہ پىتفەمبەرى نازانم.

□ تۆ بە ناويانگىت، نازناوى (سىڭىز) تىرلەۋەتتى ۋ چوۋىتە تە رىزى خانە دانەكانەوہ، دەلەين گەلىك رەفتارت ئوروستوكراتانەيە، لەوہ دەچىت تەۋالە كۆمەلگەى بەرىتانىدا توابىتەوہ.

□ مەرج نىە ۋا بىت.

□ لە چ روۋىەكەوہ؟

□ مەن نازاد دەژىم، لە ھىچ بورلىكدا ھەست بە گوشار ناكەم، بەلام بوون بە يەككى ناو كۆمەل جىياۋازە لەگەل تەۋانەوہ دا، ئەمىيان بەو مانايەيە كە مەرقۇق بە تەۋلوى ۋەك ئەۋاننى دى ھەست بە خۆى بگات، بەلام بە نىسبەت مەنەوہ چەند جىياۋازىەك ھەيە. مەن جوۋلەكەيەكى روۋسىم، كە لىم دەپرسەن كىم، ئاللىم ئىنگلىزم، مەن شەيدائى ئىنگلىزم ۋ ئىنگلىستان دەپەرستم، بەلام لە شوۋىنى تەلەدايك بووم، زامانى ئىنگلىزى زامانى داىكەم نىە، مەن تەۋالە تەۋلومە تەۋە، پاشان بۆ دەبىت بىتۈيمەوہ؟

□ تۆ تەنیا دە سال لە روۋسىيادا ژىاۋىت، ئاىا چەند ھەست بە روۋسىيەتى خۆت دەكەيت؟

■ ۋەلامەكەى بەگرفتە، روۋسى زامانى داىكەم، ئەۋ شاعىرانەم زىاتر خۆش دەۋىت كە روۋسىن، شەيدائى شاعىرانى ئىنگلىزم، بەلام نەك بە ئەندازەى پوشكىن، لىرمانتوف، باسترناكو ئاخماتوفا، شىعر ھەمىشە دەگەپتەوہ بۆ سەردەمى مەندالى شاعىر، بۆيە دەچىتەوہ سەرزامانى داىك. كە لەگەل روۋسەكاندا دەئاخفم ھەست بە ئاسوودەيىەكى تەۋالە دەكەم، بىچكە لەۋەى ھەندىك يادۋەرىم ھەن، مەن ئاگام لە يەكەم شۆرپە، ئەۋسا تەمەن ھەشت سالان بوو، ئەمە شىتەكە لە بىرناچىتەوہ، كۆبۈنەوہ،

نوۋسىنى دروشمى سەرقوماش، ئاپۋورەى خەلكى لەسەر شەقامەكان، خۆقشانى خەلك، بەلام ئىستا ئەۋەتان بۆ باس دەكەم كە چ شىتەك زىاد لە ھەموو كارى تىكرىووم. مانكى مارتى ۱۹۱۷ پىش سەركەۋىنى شۆرپى كۆمۇنىستى. لە دىمەنگەى نوۋسكى لە (پەترزبورگ) لەگەل دايكو باوكما دەگەپاين، لە پرا چاۋم بە كۆمەلىك كەۋت نىزىكەى (۲۰-۲۰) كەس دەبوون، ئەيان وىست شىتەك بىتەپىنە دەمى پىاۋىكەوہ كە رەنگى شىن دىگەپاۋو، لە قەۋرتى پىكەۋىبوو، بە رۆر بەرەۋچارە نوۋسىكى ناخۇشيان دەبىرد، ۋەسف كەردى دىمەنىكى ۋا لە كىتەپكانى مەژوۋا ناپىين. لە لەكەم پرسى ئەمانە چى دەكەن؟ ۋتى دەيىەن بىكۆژن، بى داگەيى كەردن ۋ بە ناۋەپاست خەلكىدا بۆ مەركىيان دەبىرد، يەكەك بوۋلە ۋۆلىسانەى كە لەسەريانەكان كەمىيان كەرتىبوو، بۆ ئەۋەى تەقە لە خۇپىشاندەرە شۆرپىشگىرەكان بگەن. مەن ھەرگىز نەم تەۋانىۋە دىمەنى راپىچ كەردى ئەۋ پىاۋە بۆ كۆشتن لەياد بگەم، لەۋساۋە نەتوانم لەبەردەم ھىچ جۆرە لەش ئازاردانىكدا خۆم بگرم.

□ كەۋانە ھىچ كات تەماشائى تەلەفزىون ناكەيت؟

□ ھەر ئەۋەندەى ئونۋوتىۋى دەست پىبىكات چاۋم دەنوقىتم، نەتوانم تەماشائى بۆكسىن بگەم، تەنیا گەمەى شمشىرىازىم پى تەماشائى دەكەيت.

□ بۆ باۋكت روۋسىيەى بەجى ھىشت؟

□ باۋكم بازىرگانى دارۋتەختەى دەكەرد، خىزانەكەمان لە شارى (رىگا) لە لىتۋانىيا دەژىان، ئىمە لە روۋسىيادا خاۋەن دارىستانىكى رۆر بوۋىن، دارەكان لەۋىۋە بەپى رۋباردا دەگەيشتە رىگاۋ پاشان

ره‌وانه‌ی رږځاوا ده‌کران. که سالی ۱۹۱۴ سهریازه‌کاني ته‌لمانیا به‌فرمانده‌یی هیندنبرگ له‌شکری روسیان له‌ده‌ریاچه‌کاني مازور له‌پروسیای خوره‌لآت (پوله‌ندای نیستا) له‌ناوبرد، دایک و باوکم له‌وه‌ترسان نه‌کا له‌رنگا گه‌مارږ بدرژنو په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل سه‌رچاوه‌ی ده‌رامه‌ته‌که‌یاندانه‌میثیت، بویه له‌سالی ۱۹۱۵ دا برپاریساندا له‌(پترزبورگ) نیشته‌جی بن‌بڼه‌وه‌ی نزیکی دارستانه‌کان بن، باوکم چ پش حکومتی شورایی و چ دواي نه‌ویش، نه‌ودارانه‌ی بڼ له‌شکری روسی دابین ده‌کرد که پتروستیان پتی بوو، نه‌گه‌رچی وه‌که‌همو چینه بږځوازیه‌کان رقی له‌کومونیزم بوو، به‌نایبه‌ت کاتیک که ده‌ستیان دایه ره‌شه‌کوژی، سه‌ره‌تای نه‌م تیررکړدنه له‌ستالینه‌وه ده‌ست پی‌ناکات، به‌لکو له‌نوله‌مبه‌ری سالی ۱۹۱۷ وه له‌خودی لینینه‌وه ده‌ست پی‌ده‌کات. بږځوازی و جوله‌که پشوازیه‌کی باشیان له‌شورشی لیبرال (یه‌که‌م) کړدبوو، به‌لام لینین هر زوو به‌روویه‌کی ده‌مارگیرو سامناکه‌وه هاته مه‌یدان. سالی ۱۹۲۰ باوکم گه‌پایه‌وه بڼ ریگا که شوپتی له‌دایک بوونی بوو، له‌وی وه‌که‌لیتوانیه‌که‌مایه‌وه، نیمه‌دو مانگ له‌ریگا ماینه‌وه و پاشان رومان له‌نینگلستان کړد، باوکم که همیشه دښتی نینگلستان بوو ه‌زی کړد هر له‌وی به‌رده‌وامی به‌خویندند بده‌م، ریگا شاریکی زیاده له‌نه‌دازه دیتا‌تی بوو.

□ وت‌ت جوله‌که‌یه‌کی روسیت، جوله‌کایه‌تی لای تڅ چی ده‌گه‌یه‌نیت؟

□ هیچ، وه‌که‌چون نوپیتمان ه‌یه، سه‌ریک، نوچا، گه‌ده‌یه‌ک.

□ نایا هیچ کاتیک شه‌پی دږه جوله‌کایه‌تیت له‌که‌لدا نه‌کراوه؟

□ هرگیز ناتوانین بلتین هیچ کاتیک، بڼ نمونه رږځیک بی‌ناگاداری خرم یه‌کیک بڼ نه‌ندامیه‌تی یانه‌یه‌که‌ناوزه‌دی کړدبوو، نه‌و یانه‌یه جوله‌که‌ی به‌نه‌ندام وهرنه‌ده‌گرت، نه‌مه گڼځاویکی وای نایه‌وه که ده‌که‌س واز له‌نه‌ندامیتی بهیتن، به‌لام من همیشه به‌سه‌لامه‌تی لئی ده‌رچوو، هیچ کاتیکیش هیچ که‌س له‌رووی مندا تواجی له‌جوله‌که نه‌گرتوه. مانای وایه به‌ریتانیا ولایتیکی دږ به جوله‌که‌نیه، نینگلیزکی ناسایی و سروشتی بهیتنه به‌رچاوی خرت که له‌ناتینگهام ده‌ږی و ده‌ست درږی ده‌کاته سه‌ر جوله‌که‌یه‌ک، نه‌مه مه‌سه‌له‌یه‌ک نیه، به‌لام له‌فه‌ره‌نسادا، له‌برنه‌وه‌ی کلتسه‌ه‌یه، له‌بر به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی ((دیفوس)) نه‌مه ده‌بیته مه‌سه‌له‌یه‌ک، فه‌ره‌نساییه‌کان ده‌براره‌ی نه‌وه‌ی کی جوله‌که‌یه‌و کی جوله‌که‌نیه خاوه‌ن ویردانیکی دږ زیندون.

□ نایا بنه‌ماله‌که‌تان ری‌وره‌سمی ناینبیان به‌جی ده‌هینا؟

□ به‌لی، به‌لام دږ بورځوازیانه، نه‌که توندپه‌وانه. من جار جار ده‌چه‌که‌نیشه، له‌ویدا هست به‌نهریتی سی‌هزار سال ده‌که‌م. له‌گه‌ل گه‌لینکا که خوشم ده‌وینت هست به‌هاوسوژی ده‌که‌م، به‌لام باوه‌پم نیه، که‌چی خوا نه‌ناس نیم، له‌مندالیک ده‌که‌م که هستی موسیقای نه‌بیته، که‌سانی دی ده‌بینیت گوی له‌موسیکا ده‌گرنو بایه‌خی پی‌ته‌ده‌ن، به‌لام خقی ناتوانیت نوله‌یه‌که‌له‌نوله‌یه‌کی دی جیابکاته‌وه، له‌خقی ده‌پرسیت بڼ که‌سانی دی نه‌وه‌نده باخو بیته‌وښیان خوش ده‌وینت، منیش ه‌مان هستم بڼ ناین ه‌یه. من که‌پم، گویم قورسه. به‌لام ریزم بڼ نه‌وانه ه‌یه که بروایان به‌خواپه، ه‌ندیک جار له‌کاتی ری‌وره‌سمی ناینبیدا جڅش و خرقشیک دام

دەگرت، بەتايەت لە گەنیشە یان
 مژگەوت، بەلام گەمتر هەست بە رتباری
 کاسۆلیک دەگەم، من عارف نیم، ئەتوانم لە
 چەمکی پەرچو (معجزه) تێبگم، ئاسانە،
 ئاو دەگۆردریت بۆ شەراب. (لە سەدە ی
 هەژدەدا فەیلە سوفیک بەناوی کریستیان
 وولف وتوویەتی: (مەسیح مەوجودیکی
 ئاناسایی نەبوو، بەلکوو کیمیازانیکی
 خودایی بوو) بەلام مانای شت گەلیکی وەك
 سێکوچکە ی پیرۆزو (روح القدس) م بۆ
 قووت ناچیت. لەبارە ی چەمکی عیرفانەو
 زەینم سستە.

□ ئایا بۆ تۆ وەك جولهكە یەك كە لە
 روسیاو کۆچی کردوو، لەقەبی (سێن) کە
 شاننی ئینگلیزی پێی بەخشیت چ بایەخینکی
 هەبوو؟

□ ئاھ .. بەلێ، رووداوێکی زۆر تاییەتی
 بوو، هەلبەت جولهکە ی کۆچ کردوی تر هەن
 ئەم شانازیە یان پێی پراو، بەلام ژمارە یان زۆر
 کەمە.

□ ئایا ئەمە شتیکی لە ژبانی ئێوەدا
 گۆڕیو؟

□ ئا، تا ماوێکی زۆریش خۆم پێ قایل
 نەدەکا کە بتوانم کەك لەم ناوێشانە
 وەرگیرم، ئەمەندەم پێگەنێن پێدەهات وەك
 ئەوێ یەكێك رۆژی ۲۱ دېسامبەر (کۆتایی
 سال) کلاویکی نوک تیزێ کردبێتە سەر،
 لەوێش دەترسام نەك هەندێك لەو
 دانیشگایانە ی ئەم خەلاتە یان پێ نەپراو
 ئێرەبیم پێبەن. لەراستیا، ئەگەرچی کەس
 پێوا بەم قسە یەم ناكات، بەلام وەرگرتنی ئەم
 لەقەبەو پاشان میدالی لیاقت زیاتر بۆ
 دلخۆش کردنی دایکم بوو، دایکم لەو کاتەدا
 ئەمەنی (۷۶-۷۷) سال بوو، پیرۆزینیکی
 جولهکە ی کۆچ کردو ئەمانە ی زۆر
 لاگەرەبوو. ئەم توانی دایکم لەو خۆشیە

بێبەری بگەم، بۆیە بە پێچەوانە ی ئارەزووی
 خۆمەو وەریم گرت.

□ چۆن بوویت بە فەیلە سوف؟ هۆیکە ی
 حەزو بەهەرەبوو؟

□ ئاھ .. زۆر ئاساییە، لە ئۆکسفۆرد
 دووبەش هەبوو، یەکیکیان میژووی دێرینو
 ئەوێ تر فەلسەفە، من زیاتر حەزم لە
 میژووی یۆنان و رۆم بوو، بەلام بەشی
 فەلسەفە لە ئۆکسفۆرد پلەیکە ی بالاتری
 هەبوو لە بەشەکانی دی، من هیچم لە
 فەلسەفە نەدەزانێ، تا ئەوسا سێ کتییە
 فەلسەفەم خوێندبوو، مامۆستاکەم داوی
 لی کردم باسێک بنووسم، باسەکەم زۆر باش
 نەبوو، بۆیە رەخنە ی لێگرتم، یەکیکی ترم
 نووسی و دیسان رەخنە ی لێگرتم، من
 دلگیربوو بووم و بیرم بۆ ئەو ئەچوو کە ئەو
 هەلە یەو من لەسەرەقم، داوی باسی
 سێ یەمی لێگردم، فێرکردن لە زانکۆ ی
 ئۆکسفۆردا زۆر شەخسیە، دیسان رەخنە ی
 گرتەو. پاشان تێگەیشتم کە هەق بەو،
 لەوێو پە یوێندی راستەقینە ی من بە
 فەلسەفەو دەستی پێکرد، خواردن
 نیشینیا بە مۆف پەیدادەکات.

□ بە گشتی دەتوانین بڵێین تۆ بە رێگەوت
 بوویتە فەیلە سوف؟

□ وەك هەموو فەیلە سوفەکان.
 برتراند راسل لە کیمبرج فەلسەفە ی دەخوێند
 کە جۆرج ئەدوارد مور (Moore) لەوێ
 فەلسەفە ی دەوتەو، من بۆ ئەو نەبوومە
 فەیلە سوف کە بەوێت وەلامی پرسیارە
 گەرەکانی وەك: ((لەکوێو دێین؟))
 ((کێین؟)) ((چاکە چیە؟)) ((خرابە
 کامە یە؟)) و شتی ترم دەست بکەوێت،
 هەلبەت پێم خۆشبوو وەلامی ئەم
 پرسیارانەم لاییت، بەلام بوونم بە فەیلە سوف
 تەنیا لەبەر پێگە ی زانکۆیم بوو.

□ دهریاره‌ی نه‌وه‌ی که فەرهنساییه‌کان
هیند حه‌زیان به کاری تۆ نیه خۆت چی
ده‌لێت؟

□ هیچ.

□ بێنی له‌به‌رنه‌وه نه‌بێت که تۆ هیچ کات
نه‌چووێته‌ ئێو باسو و خواسی مارکسیستی و
دژمارکسیستیه‌وه؟

□ ره‌نگه، له‌ فەرهنسادا، له‌ ته‌واوی قۆناغی
دوا‌ی جه‌نگدا، هه‌موو رووناکبیرانی نه‌وسا
چه‌پ بوون، له‌ نه‌ندامانی پارتی
کۆمونیسته‌وه بیکره‌ تا هاوپی و لایه‌نگران و
هه‌وادارانی پێشووین، باشه، من هه‌رگیز نه
له‌گه‌ڵ نه‌و بیروباوه‌رانه‌دا بووم و نه‌ دژیان
وه‌ستاوم، به‌لام هه‌میشه‌ دژی مارکسیست
بووم، بێ‌نه‌وه‌ی نه‌ریت پارێزیم. من
به‌رده‌وام چه‌په‌کان به‌وه‌یان تاوانبار کردووم
که له‌ نه‌ریت پارێزیدا توندپه‌وم، لای
راسته‌کانیش گونا‌هم نه‌وه‌ بوه‌ که توندپه‌وم
له‌ ئازادیخوازیدا.

□ به‌م حاله‌وه‌ هاوپی (رمون ئارون)
بوویت؟

□ به‌لێ، به‌لام به‌ نه‌ندازه‌ی نه‌و راست
ره‌ونیم، رمون ئارون توێژه‌وه‌یه‌کی گه‌وره
بوو؟ چاکتره‌ بێنیم نووسه‌ریکی سیاسی -
کۆمه‌لایه‌تی دانسقه‌ بوو. که‌مێک بالاتر له
رۆژنامه‌ نووس و که‌مێکیش خوارتر له
فه‌یله‌سوفیک، شتێک له‌ نێوان نه‌و دوانه‌دا،
به‌لام به‌ه‌وای وابوو که من هه‌ست به‌وه‌ ناکه‌م
چه‌په‌کانی فەرهنسا چ گوشارێکیان له‌سه‌ره‌.
هه‌ر نه‌وه‌یشه‌ بۆته‌ هۆی نه‌وه‌ی من له‌و
ولا‌ته‌دا نه‌ناسریم.

□ پێچه‌وانه‌که‌یشی، ئینگلیزه‌کان هه‌رگیز
حه‌زیان به‌ بیرمه‌نده‌ فەرهنساییه‌کان
نه‌کردووه‌، نه‌مان بایه‌خیان به‌ مارکسیزم
نه‌داوه‌، تۆ ده‌لێی چی؟

□ فه‌یله‌سوفانی ئینگلیزه‌کان هه‌رگیز
نۆستایه‌تیان له‌گه‌ڵ نایدۆلۆژیا‌دا نه‌بوه‌،
ئینگلیزه‌کان به‌رانبه‌ر به‌ بیرێ پسته‌تی و
سیستمه‌ فیکریه‌کان هیچ کات هه‌ست به
ئاسوده‌یی ناکه‌ن، هه‌لبه‌ت نه‌وانیش خاوه‌نی
بیروباوه‌رین. به‌لام زیاتر له‌ شتیه‌ی راو
عه‌قیده‌دا. له‌ فەرهنسادا کتێب گه‌لێکی له‌م
جۆره‌ هه‌ن: ((له‌ بو‌دنه‌وه‌ تا مون‌تسکیو)) له
((مون‌تسکیووه‌ تا رۆسۆ)) ((له‌ رۆسۆوه‌ تا
١٨٤٨)) ((له‌ سوسیالیسته‌کانه‌وه‌ تا لیونی
بوژوا)) ((له‌ لیونی بوژواوه‌ تا سارتر)) و
له‌م باب‌ه‌تانه‌، ره‌نگه‌ بتوانین نه‌مه‌ به‌ میژووی
فیکری یه‌ك Geistgeschichte (میژووی
زه‌ین) ناویه‌رین، به‌لام له‌ ئینگله‌رادا نه‌وه
نیه‌ که میژووی فیکر له‌ ته‌نیا کتێبێکدا
بخرێته‌ روو. پێرۆیه‌کی هه‌لکه‌وتو بێته‌
به‌رچاو که له‌سه‌ده‌ی نۆزده‌دا، با بێنێن له
سالی ١٨٥٠ دا هاتبێته‌ ئینگله‌راوه‌، دیاره
نه‌و قسه‌و باسیک له‌باره‌ی جان استیورات
میل، چارلز داروین، هیرت اسپنسر، جرمی
بن‌تام... ده‌بیسستی و، که‌م و زۆرێک
دهریاره‌ی ژیا‌نیشیان ده‌خوینێته‌وه‌،
ده‌بینێت هیچ لێکۆلینه‌وه‌یه‌کی گشتی و هیچ
کورته‌ میژوویه‌ک له‌باره‌ی فیکری نه‌وانه‌وه
نیه‌.

□ که‌واته‌ تۆ وه‌ک میژوو نووسی
بیروباوه‌رێکیان ده‌بوو زۆر هه‌ست به
گۆشه‌گیری بکه‌یت.

□ به‌لێ، دیاره‌ که‌سانێکی بلیمه‌ت هه‌ن که
ده‌توانم لێکۆلینه‌وه‌یان له‌گه‌ڵدا بکه‌م،
فه‌یله‌سوفانێک که‌ په‌یوه‌ندیان به‌ هه‌زه‌وه‌
هه‌یه‌، به‌لام نه‌مجۆره‌ لێکۆلینه‌وانه‌ ناکرێته‌
پیشه‌.

□ به‌م پێیه‌ بۆشاییه‌کی زۆر له‌نێوان
بیرمه‌ندانی فەرهنسایی و فه‌یله‌سوفانی
ئانگلو ساکسونیدا هه‌یه‌.

□ راسته، تا سهره‌تای سده‌ی بیستم
 فلسفه له نه وروپادا سروشتیکی
 نمونه‌تو ویی هه‌بوو، به‌لام له ده‌ست
 پی‌کردنی نه‌م سده‌یه‌وه درزکی سهره‌کی
 که‌وته نیتوان فلسفه‌ی نانگوساکسونی و
 ولاتانی تری نه‌وروپاوه، له‌لایه‌که‌وه
 نه‌مریکاییه‌کان، نه‌روژییه‌کان، که‌نه‌داییه‌کان،
 هول‌ه‌ندیه‌کان هه‌ن و، له‌لایه‌کی تره‌وه
 فره‌ن‌ساییه‌کان، نی‌تالیه‌کان، نی‌سپانیه‌کان و
 نه‌لمانیه‌کان هه‌ن که هیگل، مارکس و
 هایدگر زوری کارلی‌کردوون. له نینگلته‌رادا
 کی به‌رهمی هایدگه‌رو سارته‌ری
 خویندن‌ته‌وه؟

بۆشایی نیتوان نه‌م دوو سیستمه‌ی زۆر قووله،
 نی‌ستا هه‌ندی‌ک هه‌ول نه‌ده‌ن به‌بلاو‌کردنه‌وه‌ی
 گۆفارتیکی فلسفه‌ی نه‌وروپایی پری‌ک بز نزیک
 کردنه‌وه‌ی نه‌م دوو ته‌وژمه‌ی فیکریه‌ی دروست بکه‌ن،
 هیوای سهرگه‌وتنیان بز ده‌خو‌ازم، له‌یدی
 فره‌ن‌ساییه‌کانه‌وه‌ی فیه‌لسوفه‌کانی ئینگلیز
 زیاتر ته‌کنیک ناسن و سۆزیک ناجول‌تین،
 ئینگلیزه‌کانیش زۆریه‌ی فیه‌لسوفه
 فره‌ن‌ساییه‌کان به‌نالۆزو هه‌راو هوریا‌که‌ر
 داده‌نن، نه‌وان به‌زمانی جیاواز قسه‌ی ده‌که‌ن.

□ سهرچاوه‌ی نه‌م درزه‌ چیه‌؟

□ وای بۆده‌چم سهرچاوه‌که‌ی ئینگلیزه‌کان
 بن، له‌سهره‌تای نه‌م سده‌یه‌دا له‌کیمبورج
 مامۆستایه‌کی هه‌ره‌ ناودار هه‌بوو به‌ناوی
 جورج نه‌وارمور، کاریگه‌ریه‌کی زۆری له‌سهر
 کینز، راسل، بلومزی‌ری و هه‌موو فلسفه‌ی
 کیمبورج هه‌بوو، پیاویکی زۆر هوشیار و
 شه‌ریف و خاوه‌ن تێپوانینی روون بوو، له‌گه‌ل
 سیستمه‌ی فیکریه‌کانی له‌بابه‌تی فلسفه‌ی
 کانت، فلسفه‌ی هیگل و هه‌ندیکی تردا
 نه‌ده‌گونجا، له‌یدی نه‌وه‌وه پیش
 بیناکردنی سیستمی گه‌وره‌ی فیکری ده‌بیت
 پرسیارگه‌لیکی ساده له‌باره‌ی که‌ره‌سه‌کانی

بیناکه‌و، نه‌و خشته‌ی ده‌مانه‌ویتی بیناکه‌ی
 پی‌دروست بکه‌ن بغه‌ینه‌ی روو، خۆی به‌
 وردی که‌وته هه‌لسه‌نگاندنی وشه‌کان به‌و
 مه‌به‌سته‌ی که‌ پیتاسه‌یه‌ک بز مانای وردی
 زارلوه فلسفه‌یه‌کانی وه‌ک (انظم‌امی)
 (هه‌مه‌کی) (دیالکتیک) ... و هه‌موو نه‌و
 واژانه‌ی که‌ نه‌ندامانی (یان‌ه‌ی هیگلی)
 که‌لکیان لۆده‌بینی بخته‌ی روو، نه‌م کاره‌ی
 کاریگه‌ریه‌کی دیاری بزسه‌ر برتراند‌راسل و
 قوتابخانه‌ی پوزتیفزمی لۆژیکی هه‌بوو،
 کاریکی زۆری کرده‌ سهره‌فلسفه‌ی
 نانگوساکسون که‌ بزنی ته‌م و مژ بیت، به‌
 گشتی فلسفه‌ی سهرده‌می ته‌م و مژ
 سهرده‌می روونی هه‌یه.

□ نایا نیتوه له‌فلسفه‌دا دروست کردنی
 تیوریه‌ی نه‌بستراکته‌کان به‌زمانی ته‌م و مژ
 داخراو (تورم) ناو ده‌یه‌ن؟

□ له‌سده‌ی هه‌فده‌دا گه‌لیک سیستمی
 فیکری مه‌زن هه‌بوون که‌ که‌م و زۆر وا به‌سته
 بوون به‌کلێسه‌ی کاسۆلیکی رومی و زۆریش
 ته‌م و مژلوی بوون. پاشان فلسفه‌ی دژی
 ته‌م و مژاته‌ پیتشی. دیکارت که‌ پرسیاره
 ساده‌کانی وه‌ک: ((من کیم؟)) ((ده‌ریاره‌ی
 حه‌قیقه‌تی گوتار چی ده‌زانین؟)) ی خسته
 روو، نه‌و له‌و شته‌ی به‌وردی ده‌کۆلیه‌وه که
 ده‌یتوانی له‌باره‌یه‌وه دلتیابیت. (کلێسه، که
 سیستمه‌ی فلسفه‌یه‌ی گه‌وره‌کانی هه‌لبزارده‌بوو،
 نه‌ی ده‌توانی به‌م کارانه‌ی نه‌و قایل بیت)
 نوای دیکارت اسپینوزامان هه‌یه که‌ ته‌ویش
 دژی ته‌م و مژه‌و به‌ترسو وریاییه‌وه ده‌ست بز
 شته‌کان ده‌بات. بێجگه‌ له‌وه ده‌گه‌ینه‌ی لای
 لاینتیز که‌ ته‌ویش به‌کجار روون و زۆر
 وردبین، بیا‌ره‌ نه‌و زۆر تیوری په‌تی خسته
 روو، به‌لام مه‌به‌سته‌که‌ی زۆر به‌وردی روون
 ده‌کرده‌وه، هه‌ر مۆفیتیکی ناسایی له‌لاینتیز
 ته‌ده‌گات.

له سه دهی هه ژده دا له گه ل بیرمه ندانیکى وهك
هوین، برکلی، لاک، هیوم، هولباخ، دیدرو و هه موو
هاوپی یانی نه نسکلوپیدیا، که توژی نه وه کانیا
ته مومزی له سه ر نه، هیشنا
له ناوچه رگی سه رده می دژه ته مومزی
فهلسه فی داین.

ئه وه فیهله سوفی که به هانتی ئه و قوناغی
ته مومزلی فهلسه فه ده ست پی ده کات -
ئیمانوتیل کانت - ه، هه موو ئه و بابته نه ی که
کانت پیش کتیبی ره خه له عه قلی په تی، واتا
پیش سالی ۱۷۸۱ نوسیبوی هه موو روون
ناشکران، بۆ نمونه ئه و به ره مانه ی ده رباره ی
ئه ستیره ناسی، فیزیک... و، به راستی کانت بیر
فهلسه فی گه پری و بیر ته واره سه نی هه بوو، ئه و
بۆزیه وه ی سه رسوپه ئه ری هیتایه کایه، به لام
ناچار بوو بۆ روون کردنه وه ی ((به نه مای
بابته کان)) ی خۆی کومه لیک زارلوه ی تایبه ت
به خۆ دابه ئیت. بۆیه خویندنه وه ی ره خه له
عه قلی په تی نه وه ند ه گرانه که نه وه ی ده بلیت
ده شی به شیوه ی جیاواز لیک بدریقه وه، مانا
هه میشه روون نه.

□ نابا ئه م سه رده می په ره سه ندنی
ته مومزیه تا هایدگر ده خایه نیت؟

□ به ئی، بێجگه له که سانیکی وهك
شوینهاور که فیهله سوفیکی بره وشاوه بوو،
یان نیچه که به نه لمانیه کی زۆر روون
ده ی نووسی، به لام نوای کانت بیرو
بۆچوونه کانیا نه وه ند ه کاریگه ری نه ما،
هیکلیش به شیکه له و زحیره فیهله سوفانه ی
که ته مومزلوین، ئه و کومه لیک زارلوه به کار
دینیت که تی یان ناگه ییت، وینه که له م
جیاوازیه گه وره یی نیوان ئه و دوانه ده خه مه
روو، شوینهاور هه گه ل رقیان له یه کدی
بوو، هاوکات له گه ل په کتردا له دانشگاهیه ک
ده رسیان ده وته وه، هه موو خویندکارانی

زانکو زیاتر حه زیان له وانه کانی هیکل ده کرد
که شوینهاور به فیل بازی ناوده برد.

□ تۆ ده رباره ی هیکل چ بۆچونیکت هه یه ؟
□ ئیستا پیت ده لیم هه ستم به رانه ر به
هیکل چۆنه، کتیبی ئۆدیه ی هومیرتان له
یاده ؟ له و داستانه دا په ره گرافیککی به ناویانگ
هه یه که باس له پیکدادانی ئولیه له گه ل
پولوفموسدا که دیوکیکی پیاوخۆو له
سیکلوپه کانه ده کات، ئولیس ده واته
ئه شگه وته که ی پولوفموسه وه، نه وه ی
نیگه رانی ده کات نه وه یه گوئی له ده نگ
پنی نه و که سانه یه که ده چنه که ویلی
دیوه که وه، که چی هه رگیز ده نگه چوونه
ده ره وه یان نابیه ستیت. ئه مه تا نه دنازه په ک
له باره ی هیکله وه راسته، نه وانه ی پی
ده نینه ناو فهلسه فه که یه وه ئیتر پی
هه لاتنیا ن نامینیت.

□ ئالکساندر هرتزن (۱۸۱۲ - ۱۸۷۰) باوکی
رادیکالیزمی روسی که تۆ زۆری ستایش
ده که ییت و زۆر جار قسه ی ده که یته نمونه،
له باره ی فه ره نسیه کانه وه ده ی وت: ((له
هیچ جینگایه ک، بێجگه له دوالیزم،
ئه بسترکت، چاکه خوازی به زۆر، ره وشت
خوازی و مه یلی ره وان بێژی چی تر ناکه ویته
به رچار، بی نه وه ی هیچ یه کتیکان په یوه ندی
به زیانی واقیعه وه هه بیته)).

□ ئه م قسه یه ته واره راسته.
□ پیت ولیه ئیستایش هه راست بیته ؟
□ ئه شی، به لام فیهله سوفه کانی ئیستای
فه ره نسا کۆن؟ ناوم به ده ری.

□ دریدا، برنارهانی لوی، گلوکزمان، دلوز.
□ من هه رگیز له نووسینی دریدا ناگه م،
ئه زانم له فه ره نسا دا جینگای ستایشه،
لوی و گلوکزمانیش راهه کاری مارکسین، به لام
مرلوبونتی فیهله سوفیکی راسته قینه بوو،
بیری ره سه نی هه بوو.

□ ئايدا لە فەرەنساي ئەمۇدا فەيلەسوفى گەورە نىيە؟

□ ئەمە خۇتەن وتەن ...! بۇنا، كافاليس (Cavailles) ھەبوو كە سالى ۱۹۴۲ نازىكەن كوشىتىن، لۇڭىك زان بىو، قوتابخانەى - پوزىتېفېزم - ى لە ئەلمان لاي كارناپ خويىندىو. كارناپ ئەندامى (ئەلقەى ئىيەننا) بوو، ئەو شارەى كە فەلسەفەى دىنى تەمۇمى ئىنگلىستانى تا ئەندازەيك تيا بىلو بوو، وتنى ترسناكە، من بېرواناكەم لە دىناى ئەمۇدا فەيلەسوفى گەورە ھەبىت، بەلام ئەمە شىتەكە ناتوانىت بېلىت. ھەندىك ھاپىم ھەن خۇيان بە فەيلەسوفى گەورە دەزان، بەھرحال من نە لە فەرەنساونە لە بەرىتانيادا شىتى وا ناپىنم، رەنگە يەك ئوانىك لە ولاتە يەكگرتوۋەكانى ئەمريكادا ھەبن.

□ جون رالز؟

□ ھاپىمەو فەيلەسوفىكى گەورەيە، بەلام خۇى دان بەودە نانىت، تۇر خاكىيە.

□ كىنى تر؟

□ ناتوانىن پېرسىتەك بخەينە روو، چونكە مەترسى ئەو ھەيە كەسانىكەمان لەبېرىچىت. ھەندىك فەيلەسوفى چاك ھەن خەرىكى فەلسەفەى زانستەن، ھەمويان ئەمريكىن.

□ بە راست فەيلەسوف بە كەلكى چى دىت؟

□ خوليايان، فەلسەفاندن وتى فەكرىنە. ئەگەر لىم بېرسىت ئامانجى ھونەر چىيە، پىت دەلېم ھونەر ئامانجى نىيە، ئامانجى ھونەر ھونەرە، ئامانجى عەشق عەشقە، ئامانجى فەلسەفە گەرانە بەدواى حەقىقەتى فەلسەفەدا، ۋەلامى پېرسىارگەلىكە كە مندا لان دەيكەن، بۇ دەبىت فلانەكار بىكەم؟ بۇ دەبىت يەكەك گوى پايەلى ئەوى تر بىت؟

□ بۇ لە دىناى ئەمۇدا ئىتر ئەم پېرسىارانە ناخىتە روو؟

□ ئىمە دەيانخەينە روو، لە ھارفارد، ئۇكسفورد يان ستوكھولم. لە فەرەنسا ئەم پېرسىارانە ناكەن، چونكە تۇرىيە فەيلەسوفە فەرەنسىيەكان واى بۇ دەچەن كە ئەو پېرسىارانەى راستە وخۇ پەيۋەندىان بە مەسلە بىنەپەتەكانى ژىنانى كۆمەلگاۋە نەبىت جىي گالتە پىكرەنە.

□ پېرسىارى سەرەكى مۇف، واتا ئازادى. ھىشتا بىۋەلام ھاۋەتەو.

□ لە يۇناندا دوو قوتابخانە ھەبوو، رەۋاقىيەكان كە بېروايان بە قەدەر بوو، لايەنگرانى فەلسەفەى ئەبىكۇر كە بېروايان بە ئازادى ھەبوو، لەو ساتەو تە ئىستەچ كەسىك لەو زەمىنەيەدا ھىچ قەسەيەكى بايەخدارى نەكردىو، ئەمە مەسلەيەكى بىچارەسەرە.

□ كانت تۇر جوانى قەسەكردىو، ۋىليام جىمىزىش، ھىگلىش ۋەك ھەموو، ھەموو فەيلەسوفەكان لەم بارەيەو بېروايەكيان ھەيە، بەلام لەگەل يەكتەدا ناكۆكن، رىك ناكەون و نايىش بىت رىك بگەون، تۇر گرتە بە مۇف بلىن وابەستەى پىۋىستىيەكانەو كەچى ئازادە ھەركارىك بكات.

□ تۇ بە مامۇستەى بىكرەنەو ەى لىبرال دەزان، چ پىناسەيەكت بۇ لىبرالىزم ھەيە؟

□ ئەى خوا! جۇرەكانى لىبرالىزم تۇن، سەرچاۋەى ئەم وشەيە ئىسپانىيە ((لوس لىبرالس)) (Los liberales) لە سەدەى تۇزەدە بە كەسانىكيان دەوت كە دۇبە پاشايەتى و دىرى كلىتە بىوون، لىبرالەكان ئەوانەن بېروايان بە ئازادى تاكەكەس ھەيە، ھەر ئەۋەندە!

□ ناخۇ بە راي ئىۋە دىموكراسى و لىبرالىزم دوو ۋەزەى جىاۋان؟

□ دیموکراسی ده‌شی سهرکوت که ره بیټ و مرقف له نازادی بکات. تاقه به‌لکه‌یه که ده‌بیټه هۆی پالېشتی کردنی لېبراله‌کان له دیموکراسی نه‌وه‌یه که نه‌مان له‌باری دیموکراسیدا لاتی که م ده‌توانن بۆ نازادی بجه‌نگن، به‌لام نه‌مه له رژیمیکی دیکتاتوریدا نایه‌ته‌دی.

□ نایا ده‌بیټ لېبرالیزمیش سهرکوت که ره‌بیټ؟

□ نا .. بپوا ناکه‌م، که بپوا به نازادی تاکه که س له نارادا بیټ، که م رووده‌دات منداڵ له کانه‌کاندا کریکاریان پی‌بگریټ. لېبرالیزم ((لېگه‌پښ چ ده‌بیټ با بیټ)) نیه، سیستمیکی ئابووری نیه، لېبرالیزم سیستمیکه ناهیلټ ده‌ست درټری بگریټه سهر نازادیه بنه‌په‌تیه‌کان.

□ راسته فالری ژیکار دستان بۆ بینینت هاتپوه له‌نده‌ن؟

□ به‌ل، دووجار، له‌وه ده‌چوو کتیبیکی منی خویندبیټه‌وه، هاتپوه له‌باره‌ی فهره‌نساو مارکسیزمه‌وه قسم له‌که‌لدا بکات، وا بزانه سالی ۱۹۸۱ بوو، ته‌واو دواى لی‌که‌وتنی له پله‌ی سهرۆک کۆماری، نه‌وه‌ی بۆ روون کردمه‌وه که لی‌کدانه‌وه‌ی مارکسیستی بۆ فهره‌نسا به‌کار ناخوات، چونکه چینیکی ده‌سه‌لاتدارو زۆر ده‌ست رویشتو له ته‌کنیکارو ته‌کنوکرات له‌و ولاته‌دا هه‌یه که نه کارمه‌ندنو نه کریکار، له نه‌جامدا، نه‌و تیورانیه‌ی په‌یوه‌ندیان به جیا‌بوونه‌وه‌ی نیوان سهرمایه‌و کارو، نیوان چه‌وساوه‌ی چه‌وسینه‌وه‌ی هه‌یه بۆ‌نه‌وی راست ده‌رناچیت، من پتیم وت: هېچ شتیک له‌باره‌ی فهره‌نساوه نازانه، به‌لام پتیم خو‌شه نه‌وه‌ی ده‌یلټ وایټ. پاشان لینی پرسیم که به رای من نیستا چ شتیک له مارکسیزما ((زیندووه‌و)) شایانی باسو بابته‌ی نه‌مپویه،

پتیم وت: می‌ژوو هه‌موو پتیش بینیه‌کانی مارکسی رته کرده‌وه، به‌لام خودی مارکس بلیمه‌ت بوه، مارکس هه‌موو پېروپا‌کانی بی‌جگه له دوان سیانیکیان نه‌بیټ له که‌سانی دی وه‌رگرتوه، به‌لام له‌و بیرانه پتیکانه‌یه‌کی نه‌ونده دره‌وشاوه‌ی سروسنکردوه که پات ده‌چله‌کینټ. مملانیټی چینایه‌تی بیرى سان سیمونه، زیده‌بایی هی هاجسکینه، دژایه‌تی ناو سهرمایه‌داری په‌یوه‌ندی به‌فۆریه‌وه هه‌یه، به‌لام گرنگی کارتی‌کردنی هه‌لو مه‌رجی ته‌کنه‌لۆژی له‌ کلتور بیرى مه‌زنی خودی مارکسه، سان سیمونیش ناماژه‌ی پی‌کردوه، به‌لام که‌مه‌تر له‌سهری وه‌ستاوه، بۆیه له‌که‌ل ژیسکار دستاندا له‌سهر نه‌وه قسه‌مان کرد که لی‌کدانه‌وه‌کانی مارکس هیشتا ده‌وریان هه‌یه تیایدا، واتا ده‌ریاره‌ی کاریگهری ئابووری له‌سهر سیاست، چینه‌کانی کۆمه‌ل، سهرمایه‌ی گه‌وره .. هه‌موو نه‌مانه هیشتا ماون، نه‌وه‌ی نه‌ماوه سهرجه‌م تیزه‌کانیه‌تی.

□ به‌لام هیشتا پارتیه سوسالیستو کۆمونیسته‌کان ماون ..

□ ره‌نگه نه‌مه بۆ ئه‌مریکای باشور مانایه‌کی هه‌بیټ، وه‌لی له نه‌ووپادا نا، لټره کاره‌ساتی نه‌ونده سهری روی داوه که پتیشینه‌ی نیه، به‌هه‌رحال، دواى ۲۱۵ سال، نه‌وه‌ی پتیش ده‌وترا بیرى چه‌پ له‌ناو چوو، نه‌زانیت لای فهره‌نسیه‌کان ((چه‌پ)) چ مانایه‌کی هه‌یه ! ((بزووتنه‌وه‌ی چه‌پ)) وه‌ک به‌ره‌نگاری کردنی ده‌ولت و کلتیسه له فهره‌نسادا له‌دایک بوو، فولتیر به‌شتوه‌یه‌ک یه‌که‌مین چه‌په‌وه، دواى فولتیر هاو‌پتییانی نه‌نسکۆپیدیا، دیدرو، رۆسۆ مان هه‌یه. نه‌مانه له‌که‌ل یه‌کترا ناگونجین، به‌لام هه‌موویان دژی کلتیسه‌و پاشایه‌تی بوون. نه‌م نه‌ریته له‌که‌ل رۆیسپیرو شوپشی گه‌وره‌ی

فهره نسا دا، به رده واهه، پاشان ناپلیون دیت که نه ویش له دیدی ته وای زنجیره ی پاشایانی نه وروپادا به ((چه پ)) ده ناسریت.

□ ناپلیون ((چه پوه)) بووه؟

□ به و مانایه ی که نوژمنی بنه ماله گیر و پاشاکانی نه وروپا بووه، به لای نه مساوی و نه لمانه کان، ناپلیون نامپارتیکی چه په دژی راست پوهه کان، نه وه بوو جارتیکی تر نالای سی رهنگی ه لکرد، دژی کلنسه و گالته پی کهری پاپابوو، بونا پارتیزم به شیوه یه که له شیوه کان به رده واهی دانه به ناما بجه کانی شورش، بنه ماکانی چه پ، هه لجه ته به شیوه یه کی دی له ده زگای ناپلیونیدا به رده واهی هیه، پاشان سه رده می گه رانه وای پاشایه تی ده ست پی ده کانه وه، به لام له پاریس و له سالی ۱۸۲۰ دا، رویه پوی بزاونی نژی شورشگپانه ده بینه وه.

که سانیکي وه که بیونارتیمان هیه. فهره نسا ولاتی شورشگپانه، برونه له سالی ۱۸۴۰ دا کی له پاریسدا ژیاوه، باکونین، مارکس، ماتزینی، پرودون، لویی بلان، هرتزن، بلانکی، لورو، ... هه موو شورشگپرو هه موویش هاوری جوج ساند بوون، پاریس کابه ی چه په کانه، هه موو نارایه کانی نه لمانی و روسی له وئی یه که ده گرنه وه، نه م باره له گه ل روو داوه کانی سالی ۱۸۴۸ و کوماری دووه مدا هه به رده واهه، هه میشه بالی چه پ به شیوه یه که له نارادا بووه. پاشان سه رده می ناپلیونی سی یم و کونه په رستی دیته گزپ، وه ل هیشا ناپلیونی سی یم راست ره و نیه. نه و بوو کرتیکارانای ((نه نته رناسیونالیزمی په کم)) که مارکس سه رو کایه تی ده کردن گه یاندنیه له ندهن، نه و بوو نارام کردن کرتیکاران بودجه ی سه ندیکای دابین کرد. دواي نه مه ده گه یه کومونه ی پاریس، پاشان هاتنی سی حیزبی سوسیالیست له

فهره نسا دا، نه دجا دواي جهنگی په که می جیهانی حیزبی کومونیستی فهره نسا داده نریت، که ده سه لاتیکی زور په پيدا ده کات... شاری پاریس دوو سه ده له مه ویه به لجه ندیکی گه وری بیروباوه پی چه پ بووه، پاشان نیتر هیچ، رتگام بده منیش به نژده ی قوم پرسپارتیک بکه م: ناوی کومونیستیکی ناوداری فهره نسا بلی، هه لجه ت بیجگه له ... ناوی چه ؟

□ جورج مارشه ((رابهری حیزبی کومونیستی فهره نسا)).

□ به لای. جه نابی مارشه، ده توانین هه نه م پرسپاره روویه پوی روونا کبیره چه په کانش بکه یه وه، رابه رانی چه پی نیتستا چ که سانیکن؟ من گه نجیکم، خاوه نی مه سه له یه کم، لایه نگری هه ژاوه چه وساوهم. رقم له سه رمایه داریه، خوازیاری دادپه روه ری و یه کسانیم، نژادی و براهه تیم ده ویت، ده توانم دواي چ رابه رتیک بکه وم؟

□ نیته ییش ده لیتین رابه ری نه ماوه. به لام بیری چه پ وجودی هیه ..

□ هیوادارم: هیشا هه ستیکی دژ به راست ماوه. به لام له مژدا لاوازه. ته ماشای روسیای نه مژ بکه، زور که س هه ن هیشا تاراده یه که براهیان به کومونیزم هیه، که سانیک نابووری بازاریان ده ویت، به لام سه رمایه داریان ناویت، دنیا ی سه رمایه داریان خوش ناویت، نه زانیت مه به ستیان چه ؟

□ ده رباره ی نای ناسوینالیستی که ولاتانی نه وروپای ناوه ندی گرتخته وه و پیکاندا ده دات چ رایکت هیه ؟

□ نه مه مه ترسیه کی گه وری دوا سالانی نه م سه ده یه یه، گه لانی جیاواز بو به ده ست هینانی فره چه شنی کلنور ماوه یه کی گه لیک زور سته میان چه شتوه. کلنوره خومالیه کان نه یان توانیوه چاویکه نه وه، ناسیونالیزم

ھەمىشە بەرنەنجامى جۇرئەتگە لە سوکايەتى،
 بەرھەمى بىرنە. سەبىرى يۈگسلافييا بگەن.
 سەرھەتالە ژۇر دىكتاتورىيەتى سولتان
 ئالکساندەردا بوو، پاشان كەوتە ژۇر سەمى
 تىنقۇۋە، بە گىشتى لە مېژۇدا، دىۋى
 ھەردەۋرىكى غەقلاڭنى، جۇرئەتگە لە گەپانەۋەى
 ھەستەكان، كاردانەۋەىيەكى بەھىزو
 رەنگدانەۋەىيەكى سۆزگەرايى ھاتۇنە ئارالۋە،
 خەلگى لە گەل يەكتەردا دەكەۋنە شەپەرۋە،
 زۆر كەس دەمرن، بەلام نىتر لە سىستىمى
 گەۋرەى دەسەلاتى چەسپاۋو لە پېغەمبەرى
 مەزنى ھەۋالىك نامىنىت.

سەرچاۋە:
 (نقد عقل مدرن)

ئۆكتوبەرى (۱۹۹۲)

□ تۆ دەلىلىت ئىدى دەنگو باسى
 پېغەمبەران نامىنىت، بەلام بى (يوتوپىيا)
 دەتوانىن بۇن؟

□ لەۋ باۋەرەدانىم پىتۈسىمىمان بە يوتوپىيا
 ھەبىت، مۇۋ پىتۈسى بە ئامانچ گەلىكە،
 پىتۈسى بە ئومىدە، ئومىد نۇختىك بە مۇۋ
 دەبەخشىت، مۇۋ پىتۈسى بە ئايندە
 بېنىيە نەك يوتوپىيا، زۆر كەپەت يوتوپىيا بەۋ
 مانايەيە كە مۇۋ ئامادەيە ئىستا بكانە
 قورىانى ئايندە.

□ روانىنى تۆ بۇ ئايندە چىيە؟

□ رەنگە رۇزائىكى ۋا بىن كە گەلىكە لە
 كۆمەلگەكان بگەنە بەشىك لە پلىي
 شايسەگىخۇيان، دەبىت ھىۋاى ئەۋەمان
 ھەبىت كە دەسەلاتى كەسانى ھوشيارو
 رەۋىشت بەرز رۇز بە رۇز لە زىادىيە،
 بەلگەيەك بۇ ئەۋە نىيە كە ۋابىزانىن ئەمە
 نايەتەدى، دەبىت بۇ مەبەسىكى ۋا كار
 بگەين، ھەر لە سالى ۱۹۱۷ دالىنىن بە
 كرىكارانى دەۋت كە شۇپشى روسيا تا پىش
 كۆتايى ھاتنى ئەم سەدەيە سەرنەكەۋىت،
 بەلام دەبىت بەردەۋام بىن لە كاردلو چركە
 ساتىك لە بىرى نەكەين. منىش ھەر ئەمە
 بەئىۋە دەلىم.

فەلسەفە چىيە؟

گفتوگو لەگەڵ (بەرتراڤ راسل)

• و: رېڭپۇش عەزىز

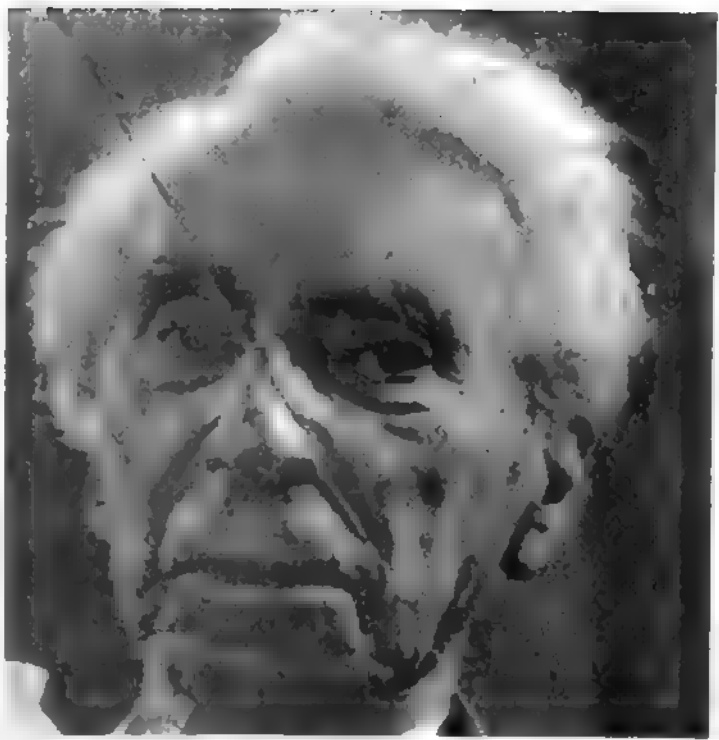
فەيلەسوفى بەناوبانگى ئىنگلىز بەرتراڤ راسل Bertrand Russell لە ۱۸ى ئايارى سالى ۱۸۷۲دا لەبەرىقانىا ھاتۇتە دونياۋە. لەمنايەۋە خولياي ماتماتىك بوو و لەم بوارەدا زىرەكى پيشاندا. لەسالى ۱۸۹۵دا كتيبيكى بەناونيشانى (لىكۆلىنەۋەيك دەربارەي پرنسيپەكانى ئەندازە) نووسى.

پاش ئەۋەى خویندننى ماتماتىكى تەۋاۋكردا، كەلكەلى فەلسەفەى كەوتە سەرو بەخویندنەۋەى (ھىگل) دەستى پىن كرددو بەلام دواى ئەۋەى (لۇجىك)ى ئەۋى بەوردى خویندەۋە بۆ ھەميشە لەفەلسەفەى ھىگلى دور كەوتەۋە.

لەسالى ۱۹۰۰دا لەگەل (وايتھيد)دا لە كۆنگرەيەكى ماتماتىكىدا بەشدارىي كرددو لەو كۆنگرەيەدا (پىنۇ)ى ناسى و بەيرو باۋەرەكانى ئاشنا بوو. تىۆرە لۇجىكى و ماتماتىكىەكانى پىنۇ كارىكى فرەيان كرددە سەر راسل.

راسل دواتر خۇي لەو پۆلەندىيە باۋەى فەلسەفە (ئايدىيالىزم و رىيالىزم قوتار كرددو رووى لە ئەتۆمىزمى لۇجىكى Logical Atomism) كردد.

لەكتىبە بەناوبانگەكانى بەرتراڤ راسل: (پرنسيپە ماتماتىكىەكان) سالى ۱۹۱۰-۱۹۱۳ كە بەھاۋكارى لەگەل وايتھيددا نووسىيان. (ھىلە سەرەكىەكانى فەلسەفە) سالى ۱۹۲۸، (تەسەۋوف و لۇجىك) سالى ۱۹۲۹، (دەۋلەت: شىكردنەۋەيەكى كۆمەلەيەتى نوئ) ۱۹۳۸، (مىژۋى فەلسەفەى خۇرناۋا) و دواچار (قەلەمەۋى زانىنى مۆيى) سالى ۱۹۴۸. لەسالى ۱۹۵۰يشدا خەلاتى نۆبلى وەرگرت.

دهره وه شهوا له مهیدانی زانست و
زانباری دا خوی ده بینیت وه .
پ: که واته، به باوه پی تۆ شه گهر
مه سه له یه ک به به لگه وه سه لمار
په یمان به نه پنی به کانی برد، ئیت
ئه وه سه له یه لایه نی فه لسه فه
له ده ست ده دات و ده چیته قالیی
زانسته وه ؟

و: به لئ .. زۆر مه سه له هه بوون
که ره هه ندیکه فه لسه فه بیان
هه بووه، به لام نه مۆ ره هه ند
فه لسه فه که ی خویان له ده ست
داوه و چونته خانی
زانباریه کانی جیهانی زانسته وه .

پ: سوودی فه لسه فه چییه ؟
و: له پاستیدا، به لای منه وه
فه لسه فه دوو رۆلی سه ره کی

پ: لۆرد راسل، به ره موون بزانیی فه لسه فه
چییه ؟

برتراند راسل: ئه م مه سه له یه ته واولو ئالۆزه و
جیاوازیی بیروپا له سه ری زۆره . باوه پناکه م دوو
فه یله سوف هه بن بۆ ئه م پرسیاره به ک وه لامیان
هه بی. به لام به پی ئی بۆ چوونی من، فه لسه فه
بریتییه له: هه لسه نگاندن و لیکۆلینه وه له و
شتانه ی که هیشتا به وردی و راستی نه زانراون
هه لبه ت له م باره یه وه من ته نها ده توانم بۆ چوونی
تایبه تی خۆم ده ریبرم .

پ: نایا جیاوازییه ک له نیوان زانست و
فه لسه فه دا ده بینیت ؟

و: به شیوه یه کی گشتی ده توانی بلێن که
زانست بریتییه له و شته ی که له باره یه وه زانیاری
ته واولمان هه یه . به لام فه لسه فه ئه و شته یه که له
باره یه وه شتی نازانیی .

ئه م دوو پێناسه به زۆر روون و ناشکرایه و
به هۆیه وه په یوه ندی به ک ده بینن که شه گهر
فه لسه فه له بواره فه لسه فه یه که ی خوی بچیته

یه که م هه لسه نگاندن و لیکۆلینه وه ده ریباره ی
چه ند مه سه له یه ک که چاره یان له ری ئی زانسته وه
ناکری: چونکه به پاستی ده توانی بلێن که
زانباری زانستی توانای روونکردنه وه ی به شیکی
که می ئه و مه سه لانه ی هه یه که په یوه ندییان به
مۆفه وه هه یه و یان له وانه یه بۆی سوودمه ند
بی. ئیستا گه لئ شت هه ن، که زانست لانی که م
زانستی ئه مۆی ئاده میزاد زانیاری به کی زۆر
دیاری کرایی له باره یانه وه خستۆته به رده ستی
ئیمه، به باوه پی من، سنووردارکردنی
بیروپۆچونه کانی مۆف له چوارچێوه ی زانیاری
دیاری کرادا جی ئی داخه، به م شیوه یه، به کیک
له به کاره یان و سووده کانی فه لسه فه بریتییه
له وه ی که له جیهانی ((بوون)) ده کلێته وه و له
ری ئی گریمانه کانه وه په ره به بوازی ئه م
لیکۆلینه وه یه ده دات. سووهر به کاره یانێکی تری
فه لسه فه که گرنگی پی دانی جی ئی سه رده،
بریتییه له سه لماندنی ئه م شته: ئیمه وامانزانیه وه

مهسه له مان دژيوه ته وه ورونگرښته وه، له کاتيکدا که حه قيقه تي نه وانه بډئيمه تا ئيستا به ناديارى و نه ناسراوى ماوه ته وه. فهلسهفه له لايه که وه، وزه و هيزمان پس ددات تا بتوانين زډر به قولى بير بگه پنه وه له لايه کي تره وه ئيمه له چنگي له خوبايي بوون نازاد دهکات. له گهل نه وه شدا نه بى ئم حه قيقه ته بزائين که: مرج نيه نه وهى که ئيمه وهک زانين و زانيارى له هه موو بواره کاند ا قبولمان کردو زانستى راسته قينه بى. پ: نه کړئ چنه ند نمونه يه کمان له و هزړه مرؤيه بډ بهيتي ته وه که به کړمه ليک نه دجامى مادى و عه پني که پشتموه؟

و: بنگومان، بډ نمونه: فهلسهفه ي پښان پر بوو له نه گه رو گريمانه که له سه ره تادا هه ربه نه قلبيشدا نه ده چوون، که چي ئيستا سه لماوه که نه گه ره کان راست و پر بايه خن، يا نه گه رى نه تږمى له بهرچاو بگره ((ديموکريټس)) (۱) باوه پى وابوو که ماده له پيکه وه نووساني نه تږمى ورد پيک هاتوه. ئيستا دوو هه زار سال به سه ر ئم قسه يه ي ديموکرېټسدا تى په ريوه و راستنى بډ چوونه کي سه لماوه _ هه رچنه ند نه وکاتانه جى ي شک و گومان بوو _ نمونه يه کي تر ((نه ريسټارک)) (۲) له بهرچاو بگره، ئم نه ستېره ناسه يه که مين کهس بوو که پى ي له سه ر نه وه داگرت که خږر به ده وړى زه ويدا ناسوپښته وه، به لکو به پيچه وانه وه زه وى به ده وړى خږدا ده سوپښته وه، ((نه ريسټارک)) ده پوت: چولئى رږانه ي هه ساره ئاسمانيه کان، ته نيا روکارنکي دهره کي هه يه وه ئم شيوه دهره کي يه، هږى سورانه وى زه وييه به ده وړى خږدا. ئم گريمانه يه ي ((نه ريسټارک)) بډ ماوه ي دوو هه زار سسال واته تا سه رده مى ((کږپه رنيکوس)) چوره خانه ي فه رامؤشى يه وه. به لام به پرکښي يه وه ده بى بلين:

((نه ريسټارک)) له م پرژده پيدا نه چووه پيش، له وانه يه ئم بډ چونه به بېرو نه قلى ((کږپه رنيکوس)) دا نه هاتې.

پ: ناي ا ئم پيش بينيه ي ((نه ريسټارک)) به (ختموړه ي دل) ده زانيت؟

و: هه رگيز، که سائنيک که يه که م جار داهيئانيکي گومرا داده هيتن، هيچ کاتى ناتوانن بلين که: ((نه گه ره کان يان بى هه لپه))، به لکو ته نها نه توانين بلين: له وانه يه راست بيت. بډ هه موو مهسه له يک که لايه نى حه قيقى و راستى هه بى، نه تواني بى رى لي بکه ي ته وه وه ه لپسه نگيئنه وه، که وه رى زانست له م خاله دا خږى حه شار ده دا، که تږ سه رگه رمى بيرکړنه وه ي مهسه له يه گيت. دواتر هه ول ده ده يت تا سه رنج بده يت که ئم مهسه له يه راسته يان نا، که چي! زږيه ي جار و ريک ده که ویت که نه وه مهسه له يه ي که تږ لي ده کړلپته وه له گهل حه قيقه تدا پيک نايه ته وه.

پ: که وانه نه مه وای لي ديت که تيسوره نه تږميه کي ((ديموکريټس)) به لای ((نه فلاتون)) وه هيچ بايه خى نه بوو؟

و: نه فلاتون! نه و ديموکرېټسسى خږش نه ده ويست، نه فلاتون ده پوت: نه بى هه رچي کتيبي ئم پياوه نويسيويه تى بسوتيتنرى. هږيه که شى نه وه بوو که: نه فلاتون حه زى له زانست نه بوو، نه فلاتون حه زى له ماتماتيك بوو، به لام زانسته کاني تری به دل نه بوو.

پ: به بډ چوونى تږ ناي ا فهلسهفه به جوړيک له جوړه کان ده تواني له خزمه تي زانستدا بى؟

و: به لي، تا راده يک، به دلنبايه وه نه توانين بلين که فهلسهفه له خزمه تي زانستدا ده بى، به لام کږمه لي بابته هه ن که له دهره وه ي زانستدان. بډ نمونه نه توانين ناوى ته واوى نه وه مهسلانه بهيتين که له لای مرؤف نرخیان هه يه. زانست ناتوانى شتى دهرپاره ي چاکه و خراپه

بلیت. لیژدها مه به ستم نرخی ره های خیروشه پر.
نهك سووده مادییه گه یان.

پ: نایا له ده ورانی رابوردوودا، گلرانت له
بیروپاوه پی فلسفه یانه ی خه لک و فلسفه ده
به دی کردوه؟

و: نه م مه سه له یه په یوه ندی ته واوی به
رئیازی فلسفه یی توره هیه، نه وه ی به لای
نه فلاتون و نه ریستقوه گرنگ بوو، ناسینی جیهان
بوو ((من خرم باوه پم وایه که ناماجی
فه یله سوف ناسینی جیهانه)) له گه ل نه وه شدا
په پره ویکارانی فلسفه ی (زینقن و رواقیه کان)
زیاتر پپیان له سر مه سه له ی ناکار داده گرت
((خرپاگر بن له کاتی ته نگانه داو به رگه ی
چهره سهرییه کان بگرن)) نه وکاته به قسه ی
خویان مرقف ده بیته به فه یله سوف.

پ: نایا مارکس وهك فه یله سوفیک ده ناسیت؟

و: بیگومان، مارکس په کتیکه له
فه یله سوفه کان، به لام فه یله سوف تا فه یله سوف
جیاوازی هیه. هه ندیک له فه یله سوفان لایه نگر
پاریزه ری نه وبارنه که له نارادایه و هه ندیکی
تریان له سر نه و باوه پهن که: نه بی بارودقخی
نیستاو نه و بنه مایانه ی که تیایدا بالاده ستن تیک و
پیک بدری. مارکس سهریه م کومه له ی دواپپانه،
به لام من هیچ کام له م دوو کومه له یه په سهند
ناکه م چونکه نه رکی راسته قینه ی فه یله سوف
گلرینی جیهان نیه، به لکو نه رکی بنه رته ی
فه یله سوف بریتی په له ده رکو ناسینی جیهان،
نه مهش له گه ل و ته کانی مارکسدا ناگودجی.

پ: نایا تر سر به هیچ رئیازیکی فلسفه ی
نیت؟

و: من تا نیستایهك دروشم هیه نه ویش
((نه ترمیستی مه نتیقه)) من له گه ل دروشمی
چوارچیتوه پیدا نیم و نیوانی باشم نیه. به باوه پی
من مرقف نه بی خوی له قه یدو قالب رزگار بکات.
پ: نه ترمیستی مه نتیق چی په؟

و: من باوه پم وایه، بق ناسینی
تاییه تمه ندییه کانی بابیه تیک که ده چیته بواری
تورزینه وه و تاقیکردنه وه وه. نه بی سوود
له شپوازی شسیکردنه وه وهریگری، نه م
شیکردنه وه یه و دابه شکردنی بابیه ته که به سر
به شی بچوکردا، نه بی تا نه و راده یه بجی: که
نیر دابهش نایی و به نه ترمی منطق ده گه یان.

مه له بت هوی دامینانی نه م ناوانانه که بریتی په
له نه ترمی ناوهینرلوی نیمه به هوی گه ردیله ی
وردی ماده وه دروست نه بووه، به لکو چاکی
دروستبوونه کای له کومه لی نایدیای هه مه
جوړه وه یه.

پ: باو ترین ریگه ی فلسفه یی سهرده می
نیستا چی په؟

و: لیژدها نه بی شتیک له باره ی ولاتانی
نینگلینو باقی ولاتانی نه وروپاوه بلتین. له
هه لومه رچی نیستادا شپوله فیکرییه کان له
رابوردوو زیاتر له گه ل نه م به شپوون و
دابه شپوونه دا. که به راستی ناتوانین به سهرده می
رابوردووی به رلورد بگه یان. له ولاتانی نینگلیزداو
به تاییه تیش به ریتانیا له م دواپپانه دا جوړیک
فلسفه ی تازه هاتوته ناروه، که من باوه پم
وایه که هوی په یدابوونی نه م فلسفه یه: خو و
ناره زوویه که بق دیاریکردنی نه رکی تاییه تیی
فلسفه ی. له پال نه وه ی که له پیشه وه وتمان،
وای ده بینین که هیشتا فلسفه یهش
به زانپارییه کی ناتهلودیته ناژمار، به لام نه م
نه رزه نایدیایو بیرکردنه وه یه لای زور که س
په سهند نیه. نه م کومه له هه ول ده دن تایهك
مه یدانی کامل و سهریه خق بق فلسفه دابین
بگه ن، به لام، نه دجامی کاری نه مان به زمان
بازی و ره وانپیزی ده گلریدری بق نه م فلسفه یه
وه لای ره خنهی و وه لای قه ناعت پیکر بق
فه یله سوف گرنگ نی په به پیچه وانه وه. بابیه تیک
که بق نه م فلسفه یه جی سهرنجه نه مه یه که
_ فه یله سوف تا نه و جی په ی که بتوانی بق

روونكرښه وهی پرسپاره كان ههول ددات. من
خوم هم جوړه سهردانو چاوپيښه وټنه په سهند
ناگم. ليرهدا نمونو په كټ بڼه دهينمه وه.

روژنيكيان به پاسكيل به (وين چستر
Winchester) (شاريگه له بريتانيا) دا
ده پوښتمو له پړيكا ريگام ون كړد كاتي
گه يشته ناوه دانپه. چوومه نوكانپكه وه و
پرسيم:

تكاپه نزيكترين ريگام نيشان بدن كه ليره وه
بمگه په نيته وين چستر؟ په كيك كه له پشته وه
نوكانه كه دا بوو كه من نوم نه ده بيني، پرسپي:
(په كيك كورترين ريگه دهوي كه ليره وه
بيگه په ني به وين چستر؟! هر له ناوه وه
نوكانه كه وه په كيك وه لامي دپه وه: وين
چستر؟! سه سهره!! كورترين ري!! ناي كه
سهره!! من چوزانم؟! سهره نجام ناچار بووم.
به بي نه وه نه نجام به دست بينم ري خوم
بگره به. به لي، نه و فلسفه په ي كه له
توكسفورد ده خويندري له جوړه په.

پ: كه واته نه و فلسفه په ي نيتمه له باره په وه
نه دوتين. ماناي دهر كړښكي قولي پرسپاره
به بي نه وه بياخ به وه لاهه كان بدهين?
و: نه مه كړيكي مه به ستمانه. نه مه سه له يه
كه كي نه بي وه لامي پرسپاره بداته وه. نه ركي
فيله سوف نيه، به لكو په يوه ندي به په كيني
تروه هيه.

پ: ناي فيله سوفه كان تری ولاتانی نه وروپا.
مه سه له كان به شيوه په كي تر دهر كه ده كن?

و: فلسفه په ولاتانی نه وروپا به نه ندازه
فلسفه په توكسفورد مړوو و بيگيان نيه، من
لايه نگرې نه وان نيم، به لام پيم وايه كه فلسفه په
ولاتانی نه وروپا له فلسفه په توكسفورد
زيندووتره، فلسفه په نه وروپا بيه كان به
پيچه وانه په فلسفه په توكسفورد وه كه به
فلسفه په كونه وه په يوه ندي په قولي نزيكي
هيه.

هه لپه ته جوړه ها فلسفه په تری جيا وازمان
هيه، كه سه رچاوه يان فلسفه په كه ي
(كيريگيگارد) ه كه نوين هري
(نه گزستانسياليزم) ه وه هندی فلسفه په تری
هن كه نامانجيان دابين كړدني زه مينه په كه
به مه به ستي زياد كړدني كيشه په فلسفه په و
ناكوكي به پاشماوه ي مه زه بي، به باوه پي من
هيچ كام له فلسفه فانه خاوه ني گرنكي نين.

پ: سوودي كړده يي فلسفه په خوت. بڼ
كه سي بيه وي شيوه په كي ناوه زانه (ناقلانه) له
زياندا هه ليريت چي ه?

و: من نامه ي زدم پي ده گات له لايه
كه سانتيكه وه كه دوجاري پشيو وي دهر وني بوون.
نه مانه ده گه پين بڼ شيوه و ريكارني كړده يي.
نه مانه ده ستيان كيشاوه ته وه له و دابو نه ريت و
بيروپاوه پانه ي كه پي راهاتوون و نيتا سهران
لي شيواوه نازان چ ريگايه كه بگره به
فلسفه په كه من پيشنپاري ده كه خاوه ني
هم نه دگار په كه:

سهره پاي به خشي ني توانا له بريارداندا،
همه ميسه مروف ناگادار ده كاته وه كه به كارو
كړده وه كان خوي باوه ورو قه ناعه تي ته ووي
نه بي. مروف نابي دهر ياره ي هيچ شتي بوجووني
ره هاي ه بي. چونكه نه گره به شيوه په كي ره ها
باس له شتي بكه ي يا باوه پي پي نيت،
بيگومان هه لپه. چونكه هيچ شتي جي ي
باوه پي ته وانه، مروف ده بي هم ميسه له
بوجوونه كانيدا گوشه په كي بڼ گومان به نيتنه وه،
به لام له گه ل بووني هم گوشه په شدا نه بي به وزه و
هيزه وه كار بكات. ناي فرمانده ي عه سكر ي _
له كاتي جهنگدا _ هه مان كار ناكات و هم
فلسفه په پيره و ناكات?

گومان له وده نيه كه فرمانده ي ناوپراو
به پاستي نازاني نوژمن چ پيلانيك دژ به و
داده پيژي. به لام نه گره فرمانده كه سيكي زيرك
بي نه و به شك و گومان ده تواني دهر كه به

پیلانه کای دوزمن بکا. به لام نه گهر زیره ک نه بی
نه و ناتوانی له پووی گومانه وه نوپراسیونه
عهسکه ریه کان پتشیبینی بکات. مرقف ده بی له
ژیانی روزهانیدا په پیره وی له یاساکانی گریمانکاری
بکات. من وا چاوه پروان ده کم له فلسفه که: له
مرقفا تامه زړویی و نازادیه ک په یدا بکات که وای
لی بکات بتوانی به بی هه بوونی دنیایی و وینرای
هه بوونی خه م و گومان به سووریوونه وه کار
بکات.

پ: راسته. به لام لیږه وه کتشیه یه کی تازه
دپته ناروه. نه م کتشیه لیږه وه سه رچاوه
ده گری، که نه وستانه ی جی ی باوه پی مرقف،
لی زهوت ده کرت، ثابا نه م کاره نابیته هوی
په یدابوونی شک و گومان و راپایی نه وان؟
و: له هه لو مهرجه کانی نیستادا، بیگومان،
باره که به م شتویه یه، باوه پم وایه بق
به میزبوونی نه قلبیه تی خه لک، نه م گومان و
راپاییه تاراده یه ک پتویسته. هه لبت بق پاراستنی
هاوسه نگی و هه سنکردنیان به ناسایشی رژی،
هه بوونی هه ندی زانیاری زانستی به که لکه.

پ: پتشیبینی تر بق ناینده ی فلسفه چی په؟
و: له و بروایه دا نیم که فلسفه، له
داهاتودا، نه و گرنگی په په یدا بکاته وه که لای
یونانیه کان، یان، له سه ده کانی ناوه راستدا
هه ییوو. رواله تی مه سه له که به م جوړه یه، که
به وه پتشیچوونی زانست به پتویست له گرنگی
فلسفه که م ده کاته وه.

پ: ثابا ژماره ی فیله سوفه کانمان زړین؟
و: مه سه له که نه مه یه، که باوه ناکه م یه ک
فیله سوف بتوانی وه لای نه م پرسپاره بدانه وه.
له م باره یه وه زړد جار وه لام له نه ستوی
که سانیکدایه که فیله سوف نین.

پ: نه کری، به کورتی نه و به هایه مان بق
بخه ینه رو که چ له دونیای نه مړدلو چ له
دونیای داهاتودا لای نیوه بق فلسفه هه یه؟

و: زړیاشه. من باوه پم وایه که فلسفه له
هه لو مهرجی نیستادا خاوه ن گرنگیه کی زړه.
له به رنه وه ی که فلسفه هوی هوشیارکه رده وه ی
نیمه یه و کومه لی مه سه له ی تازه ده خاته
به رچاومان که چاره یان له لایه ن زانسته وه
نه کراوه، یان نه مړ له توانای زانستدا نی په
چاره سه ریان بق بدوژیته وه نیمه ده خاته
سه رنه و رایه ی که بلتین، زانست ناتوانی چاره ی
هه موو کتشیه کان بکات. دووه: فلسفه وا له
مرقف ده کات وردبیت و رامینتیت و گیانی
له خویایی نه بوون و خاکه پایی ((تواضع)) ی
نه قلی لا دروست ده کات. مرقف له سایه ی
فلسفه دا سه رنج له م مه سه له یه ده دات، که زړد
له ویابته و مه سه لانه ی که پتشیتر راست و دروست
خویان نواندوه. نه مړ ناشکرا بووه که ناپاست و
هه لهن.

هروه ها که ری د رژی مه عریفه به شه ویک
نابردی، دواچار فلسفه مرقف له و حقیقه ته
ناگادار ده کاته وه که بق کاتیکی دووو درژ که
مه به ستی هه فیله سوفیکه، هزی له قالب
نه دراوو نازاد پتویسته.

په رلویز:

۱. دیموکریتس، نزیکه ی سالی (۴۶۰ ق.م) له
شاری نه بدهری یونان له دایک بووه. په کم کس بوو
وتوبه تی مانده دابه ش ده بی بق به شی بچوک تر.
۲. نه ریستارک، له سالی (۲۸۰-۲۶۴) له دایک بووه
نه ریستارک په کم کس بوو که ونی: خور مهرکه زی
هه موو جیهانه و زهوی به ده وری دا ده سوړتته وه.
۳. کیرکیگارد: فیله سوفی دانیمارکی
له سالی (۱۸۱۲) له (کوبنهاگن) له دایک بووه له
سالی (۱۸۵۵) دا له هه مان شاردا کچی دولی
کریوه. کیرکیگارد و پاسکال له و فیله سوفانه که
له مه سه له ده ریونی و مانه ویه کان ده کولنه وه.

هۆنگ يىنگ و ھاوینى خىانەت

■ ئانا گوستافسۇن شىن
• و: زۇراب

سىڭىس و سىياسەت.

ژن كە بەشى خۇي ئەبات.

كەش و ھاوای راپەرىن

لە مەيدانى تيامەنان (۱۹۸۹).

رۇمانى (ھاوینى خىانەت) ى ھۆنگ يىنگ باسى ئەمانە ئەكات، و تازە بە زمانى سويىدى بلاوكرلوەتەو. كىتەبە كە لە چىن قەدەغەكرلوەو ئىستا ھۆنگ يىنگ لە تاراوگە ئەزى. بەلام ھەرگىز وازى لە نوسىن نەمىناو. لەبەرئەو ى لە گەرەكە مىللىيەكاندا (كەلاوكان) گەرە بوو ئەيەويت چىرۇكى ژنان و ھەژاران بە خەلكى بگەيەنيت.

(ئانا گوستافسۇن شىن Anna

Gustafsson C. ھۆنگ يىنگ كە بەسەردان لە سويىدە ئەيىنيت.

ھۆنگ يىنگ لە سىتۇكۇلم: ژنىكى بارىك و بچكۇلە، كاتىك بە قاپ قاپەكانبەو بەسەر رىگا چەرپىز كراوەكە ى لای (Djurgards

Funnsivken) دا ئەپوات.. لەنجەولارىتى. ويىگرەكەى (Aktuellt) ^(۱) چەند ویتەبەكى جوانى پىتويستە بۇ دەنگوباسى شەو. بەلام ئەو ئىنتىباعە لاوازە، خەلەتتەرە، لەراستىدا ھۆنگ يىنگ كەسكى زۇر بەپىارو نازايە.. كە سوورە لەسەر نوسىن و دەپرىنى بىروراكانى، ھەرچەند نووسەرقتىيەكەى ناچارى تارلوگە كرتتەبەرى كرىووە بەشكى زۇرىش لە ھاوپىكانى والى كرىووە پىشتى نىتەكن.

ھۆى سەردانەكەى ھۆنگ يىنگ چاپ كرىنى وەرگىزانە سويىدىيەكەى يەكەم رۇمانەكەى (ھاوینى خىانەت) ە، كە تىايدا كاتى راستەخۇ دىواى كۆمەل كۆزىيەكەى پەكىن لە ۱۹۸۹/۶/۴ دا وەسف ئەكات. تىما سىياسىيەكە وای كرىووە رۇمانەكە لە چىن قەدەغە بىكرىت، بەلام (ھۆنگ يىنگ) ئەلئىت: پىدەچىت ھۆيەكى بەھىزىرى قەدەغەكرىنەكە وەسف كرىنى بىداریبونەو ى

سینگسی ژینگکی گه دجه له گه ل دیمه نه
سینگسی به بویره کانی کتیبه که دا.

- هونگ ینگ نه لیت: رومانی

چینی تر نه نوسرلوه تیایاندا
سینگسوالیتی و چیرینینی ژنان
به و شیولزه باشه باس بکریته. له
چیرلکی جنسی تردا، بۆ نمونه
وه کوله کتیبه باش
فرق سرلوه که ی (جیا پینگوا)،
(پایته ختی به جی هیلرل) دا،
پیاوان به شی خویان نه به ن و ژنان
گوی تر پیه ل و سست. نه مه نه و
نه خللاکه کز مه لایه تی به ده
نه خات که له چین له ماوه ی

چهند مه پیل به ماوه ی

سالنکینه زار

بووه. پاوی

بووه. پیمایک

بۆی مه یه ژنه

دوست و ژنی

لاوه کی مه بیتو

سه ردانی

سۆزانیش بکات

بی ته وه ی

ناویانگی زیانی

پیتگات. گهر

ژینگ خوی

دهست پینسخه ی بکات بۆ پیه ونه ی به کی
سینگسی یان له هه مان کاتدا له گه ل چهند
پیاویکدا بیت، جی ی بیر لیکرینه وه نیه.

دوو روویس رژیم توپه ی نه کات

- نه ووتریت ژن و پیاو له چینی نویدا به کسان
بوون، که ((ژنان نیوه ی ناسمان
هه لته گرن)). به لام نه وه برۆیه. نه و ژماره
که مه له ژنان که نه نداسی په رله مانه و ..
لیکله ره وه سه رکه وه نووه کان که نیشان

نه درین، نه نها به شینگ له و رووکه شه دهست
کرده. له راستیدا کار به دهستان زه ندیق یان
چوو له وه ی نیمه دهست بکه ین به وه ی
به شی خۆمان به یین. نه و ژنه چینی به ی که
نه به ویت به دوا ی هه سته کانی خۆیدا به ووات
رینکا نادات خووپه وشت و نه ریتی باو بریاری
بۆ بدات نه بیت ترخیتی زۆر بدات.

هونگ ینگ له تاقیکرینه وه ی خۆیه وه
نه ویت. وه کو مندالی دهره وه ی هاوسه ریتی
(ژن) ژینگ هه ژار ناچار کرلوه واز له به ختیار ی

خۆی بېتىنى ۋە ھەروەھا دووچارى رىقو بىزىرى دەروپىشت بوو، بۆيە ھەمىشە بىرى كرىتە ۋە لەجىنگاى خۇشەويستى و سىكسوالىتى لە ژياندا.

ھۆنگ يىنگ سالى (۱۹۶۲) لە (Chogqing) لەدايك بوو، شارىكە لە خوارووى خۇرئاواى چىنو ۋە كاتە چوار مىلقن دانىشتوانى ھەبو. لە گەپەكتىكى كەلاۋە ئاسادا گەورە بوو، لەوى مۇلقەكان چىر لە نىزىك يەكە ۋە ئەژيانو چىشتخانە ۋە ئاودەستى تايىبەتىيان نەبو، نەخۇشى خەلكى درويىنە ئەكرد.

ھەژارى رۇژانى ئاساىي كرىبوو بە خەباتىك بۇ دەريازكردنى ژيان، ۋە بۇ رۇژىيە دانىشتوان بىركردنە ۋە لە خويىندى بالا ھەرگىز لە خەونىك تى نەنەپەي.

لە ھەموو ئەو سەدان مۇلقانى لە كەلاۋەكانى بىنارى شاخەكەدا ئەژيان تەنھا (ھۆنگ يىنگ) بوو بە نووسەر، ۋە كاتىك ژمارەيەكى رۇژ شىعەرى بلاكردە ۋە ھەلى درايە لە ئەكادىمىيەى نوسەران (Lu Xun) لە پەكىن بخويىنى.

ئىستا يەكتە لە بەھىزتىر ھاندەرەكانى ئەو ئاوانەيە دلاكارەكانى ھەژاران بخاتە روو و چىرۆكەكانىيان بۇ دىيائى دەروە بگىرپتە ۋە... بەلام ئەم ئەركەى ھەمىشە بۇ جىبەجى نەكراۋە. - پىش كۆمەل كۆزىيەكەى (تىامەنان سكوپى) من بە ھىچ جۇرىك ئارەزوومەند نەبووم ئەدەبىك بنووسم لە فۇرمىكدا پەيامى كۆمەلايەتى ھەبىت.

من زياتر شىعەرم ئەنووسى و خۇم خەرىك ئەكرد بە ((شىئە Det Stilistiska)) ۋە، ئەم ويست پىشەنگ بم. بەلام ئەو تاقىكردنەوانەى ھاوینی (۱۹۸۹) پايادا رۇيشت ھەلوئىستى كۆپىم. ھەستەم كىر پىئويستە باسى ئەو بەكەم كە بەسەرم ھاتوۋە، پىئويستە تاقىكردنەۋەكانى خۇم بگەيەنم تا مېژوو ھەرگىز ئەۋەى روويداۋە لە ياد نەكات.

بە تەۋاى ۋەكو كەسى سەرەكى ناو (ھاوینی خىانەت)، ھۆنگ يىنگ پەناگەى كاتى لەلايەن ھاوپیكانىيە ۋە لە پەكىن پىئراۋ چەند مانگىك دواى كۆمەل كۆزىيەكە گواستىە ۋە بۇ شانگھاي (Shanghai) و لەوى ناوى خۆى بۇ دانىشگا نووسى. بەردەوام بوو لە نووسىن لەبارەى خۇشەويستى، ئاپىنو رۇژ شتى ترەۋە، بەلام تىگەيشت ھىچ شتىك لەۋەى بەرھەمى ئەھىنا بلاو ناكىتە ۋە. لە كۆتايىدا سالى ۱۹۹۱ (چىن) ى بۇ دواچار بەھۇى ئىيزەى خويىندە ۋە بەجىمىشت و سەفەرى كىرد بۇ لەندەن، ئىستا لەوى لەگەل مېردەكەيدا ئەژىن.

- تەنھا سى مانگم پىئويست بوو بۇ نووسىنى (ھاوینی خىانەت). ۋەكو بىرەۋەرى رۇژانەيە، ۋە ھەموو ئەو روودلوانەى لە رۇمانەكەدا ۋەسەف ئەكرىن لەخۇم يان لە ھاوپیكانم روويان داۋە. تاكە شتىك كە من پىئى ھەلساوم كۆپىنى ناوى كەسەكانو شوپنەكان بوو.

پىشۋازى لە رۇمانەكە جۇرلوجۇر بوو. ((چاپخانە)) كەى تايوان رۇژى لەسەر كىتپەكە نەنووسى چونكە لە ھەمان كاتدا چالاكى تىرى لە چىن ھەبو. رۇژ لەوانەى كە خويىندىانە ۋە، تەنات ھاوپیكانى (ھۆنگ يىنگ) ىش، بەھۇى ئاۋەرۆكە جىنىسەيەكەيە ۋە رۇژ توپە بوون.

- بە راي ئەوان كىتپەكە پىس بوو. لايان وا بوو ئەبىت من مۇلقىكى خراپ بم. ھەندىك لە نووسەر چىنىيەكان لە خۇرئاوا رايان وا بوو من بە شىۋازىكى لەبار باسى ژنە چىنىيەكانم نەكردوۋە.

بەلام ئەو كەسانەى لە كىتپەكەدا ۋەسەف ئەكرىن ھەلوئىستىيان باشە پىئيان وايە كەش و ھەۋاى كاتى راستەوخۇ دواى كۆمەل كۆزىيەكە بە تەۋاى راستە.

ئىستا ((ھاوینی خىانەت)) بە دوانزە زمان ۋە رگىتدراۋە دواى نىزىكەى مانگىكى تر (ھۆنگ

يىنگ) ھەلمەتتىكى پروپاگاندە (PR) دەست پى
ئەكات، ئەم جارىيان بەھۇزى رۇمانە
بايۇگرافىيەكەى ((كچى برسيتى)). (سالى ئايىندە
بە سويدى ئەكەۋىتە بازارەۋە).

ھۇنگ يىنگ تا ئىستا نوو رۇمان، ھەشت بەرگ
تۇڭل، چوار نامىلىكە شىيەروكتىپىك لە پەخشان
(essa) ى بە چاپ گە ياندوۋە.

ئاپا ئەتوانىت بگە پىتەۋە بۇ چىن؟ ئەمە
پرسىيارىكە رۇر جار لە ماۋەى سەردانەكەيدا
ئاراستەى ئەكەت.. كە دوا جار تەنھا بۇ
پرسىيارەكە پىئەكە نىت . خۇزى پىئى واىە ئەيىت
بىتوانىت دىيارە لە چىن نىشتەجى پىتەۋە چۈنگە
پاسپۇرتە ئىنگلىزىيەكەيو ناۋيانگە تا رادەيەك
رۇرەكەى لە خۇرئاۋا ۋەكۇقەلغانىك واىە دىزى
راۋنانى سىياسى ئەۋ. بەلام لەلايەكى ترەۋە لە
توانايدا ناپىت ئەۋەى ئەينووسىت بە چاپى
يگەپەنىت لە ھەندەران نەيىت.

- مەمۇر رۇزىك ۋەمۇر چەكەيەك بىرى
ۋلات ئەكەم. ھەندىك جار ۋا ھەست ئەكەم لە
روۋى رۇخىۋە لە چىن ماۋەتەۋە، چۈنگە
مەن بە چىنى ئەنووسم، بە چىنى ئەنوۋم بە
چىنى خەۋن ئەيىم.. لە چىنە مەن خۇيىنەرم
ھەپە، ئەۋانەى مەن روۋىان تى ئەكەم
سەريارى ھەمۇ ھەل ۋەرجىك لەۋەى
ئەينووسم بە شىۋەيەكى قولتە تى ئەكەن
ۋەكۇ لە تىگە يىشتى خەلگى خۇرئاۋا لىيان.
لە چىن ئەتوانم بەشدارى بەكەم لە زىيانى
كۆمەلەپەتى ۋەكلتورىدا لە نىزىكى ئەۋانەۋە
بۇم كە لە بارەيانەۋە ئەنووسم.

- ھۇنگ يىنگ پىت واىە نىمە لە خۇرئاۋا
ھەلۋىستىكى رۇر ناپەخەنەگرانەمان ھەپە
كاتىك ئەۋگىرانەۋە بايۇگرافىيە رۇرانە
ئەخۇيىنەۋە كە چىنىيە پەناھەندەكان لەم
سالانى نوايىدا نووسىۋانە.

- كاتىك (يۈنگ شانگ Jung Chang) باسى
برسيتىيەكەى نىلان سلالانى (۱۹۶۲-۱۹۵۹)

ئەكات، لە كىتەپكەيدا قازوقولنگى كىۋى
(Vilda Svanar)، بە تەۋلى لە بىرى
ئەچىت باسى ئەۋە بكات كە دايىكۋاۋىكى
خۇزى، كە كاندى پاىبەزى سىجوان
(Sichuan) بوۋن، لە راستىدا بەشدار بوۋن
لە سەپاندى ئەۋ سىياسەتەى كە بوۋە ھۇزى
كارەساتەكە.

ھەمۇ ئەم رۇنە نووسەرە چىنىيانە تارادەيەك
لە خىزىنى خاۋەن بەرۋەندەىيەۋە ھانتون،
ھەرچەندە لە ماۋەى ھەلمەتە سىياسىيە
جۇراۋچۇرەكاندا تاقىكرىنەۋەى ئالۋ ترشيان
بىنيۋەكەچى زىيانى لە زىيانى ھەزارەكان رۇر
ئاسانتەر بوۋە. لە ماۋەى برسيتىيەكەۋرەكەدا
(۷) مىليۇن رۇزى ئاسايى تەنھا لە پىرۋىنىسى
سىجوان لە برسا مردن، بەلام تاقە يەككىش
لەۋانە كانر نەبوۋ لە پارتى كۆمۇنىستدا. كاتىك
ھۇنگ يىنگ لە خانۋى (A B F) لە (رۇزى
جىھانى كىتەپ) دا نىتە قسە ھانى گۈيگەرەكان
ئەدات كە كۆمەل كۆزىيەكەى (تىامەنان سكوپ)
لەبەر نەكەن ۋەنەخەلەتەن بە قسەۋىاسى رۇزى
چىن لەسەر مافەكانى مۇڭ.

ئەم سەركردانەى ئىستا رۇر فېلېزاتىن لە
(ماۋ) .. لاىەنى كەم لەۋەدا كە ھەلسۈكەۋت
لەگەل رەخەنەكانى جىھانى خۇرئاۋادا بەكەن.
بىگومان ئىستا ئەۋان (ۋە جىنسى ھىنگ) ۋ
(ۋانگ دان) يان ئازاد كىردوۋە بەلام ھەزاران
زىندانى كىراۋى نەناسىرۋى تر ھىشتا دەرگاىان
لەسەر داخراۋەۋ گىروگرفنە كۆمەلەپەتىيەكانىش
رۇز بە رۇز خراپەت ئەبن لەگەل گەۋرەتريۋونى
بۇشايى نىۋان ھەزاران زەنگىنەكان.

كاتىك ھۇنگ يىنگ ھۆلەكە جى دىلى ھەناسەى
سارد ھەلئەكىشى.

- خۇ مەن ۋام نىياز بوۋكەمىك ۋىيا تىرىم كاتىك
ئەنوۋم، تاكو لەسەردانەۋەمدا بۇ ۋلات
كىشەم بۇ دروست نەيىت. بەلام بىسۋودە _
بەراستى ناتوانم بىرۋاى خۇم دەر نەپىم...

لینکولیننوه له سهر (هاوینی خیانهت) ی

هونگ ینگ

توماس لویفسترویم

نه وینه پیهی نیمه هه مانه له باره ی
راپه پینه کی په کین که ده سال له مه ویر بوو
نه ونده ((سیاسی)) په که مرقف به ناسانی
له بیری نه چیتوه که نه و راپه پینه لایه نی تریشی
هه بوو: خوښه ویستی، هونه، شپهر، موسیقاو
فلسفه.

به هاره کی په کین له سالی (۱۹۸۹) دا
به هه مان شپوه ی به هاره کی پاریسی (۱۹۶۸)
یاخی بوونی شپوانی ژبان بوو. (لین ینگ
نه نوو سیت: ((من کام نی په بډ گلفوگډ))، ډیره
شپهرنکی له م جوړم بیر ډیتوه که له
به یان نامه دا له پاریس بلاو کرایه وه. هه روه ها
له خوار مه پیدانی تیامه ناندا
رځخپکی لم هه بوو که
له خوین دا نوم کرا.

هاوینی خیانهت، بیتجه
له هه نډیک حاله تی
کتوپری شاعیرانه و پند،
له روی نه ده بی یوه
سهرنج راکیش نی یه.
به لام له گه ل نه وه شدا
شاپه نی خویندنه وه یه
وه کو به لکه په کی خوین
که رمی ((نه وه)) کان:
نه لماسپکی پاک
نه کراوه یه که عه شقو
غم و په ژاره تیشک
نه داته وه.

له خزمته به نرخه کانی
تری نه ویه ره گزه ((ناسیاسی په)) پشت گوئ
خراوه کان له بزوتنه وه ی دیموکراتی خوازی
چینی دا به رز نه کاته وه: نه فانتگاردی (پیشه نگ:
avantgard) هونه ریی له ژیر کاریگری
خوږشاو ادا، که عاده تن له مندالی کادره کانی
حیزیدا پیناسه نه کریت، نه وانه ی یاخی بوونه که
له لایان پیک هاتبوو له وهی تابلو ی نه بسترکت

لین ینگ، که سی سهره کی له په کم رومانی
هونگ ینگ دا، (هاوینی خیانهت که سالی ۱۹۹۲
نووسپویه تی و نیستا به وه رگپراننکی نایاب بډ
سویدی له لایه ن ((نانا گوستافسون)) وه
که وتوته به رده سستی خویننه، ژنه شاعیرنکی
که دجه، له بڼه چه دا کارکه رنکی ډیها تی

کارکه یه و له
قوتابخانه ی نووسه ران
له په کین نه خویندیت.

کاتیک

بزوتنه وه ی
دیموکراتی خوازان له
نایاری (۱۹۸۹) دا
که شه نه کات، (لین)
سوزدار نه بیت بډ
راپه پینه که و خولپای
سازادی داگری
نه کات.

به ربه یانی هوای
کرمه ل کوژی په که له
(تیامه نان سکویر) له
(۴) ی مانگی شه شدا،
به هه لته که هه لته که
خوی نه که به نیته

ماله وه... به ناو شه قامه له مرقف چوله کان و پری
له تانگی سوتاوو به ربه سته ډوکه ل
لته لساوه کاندا، وه کو نه دمایکی نوی ی (یانه ی
نه وانه ی به هه ژار حالیک ده ریا زیوون). تنها بډ
نه وه ی کوپه هاوینکی له جیگادا له گه ل ژننکی
تردا ببینیتوه.

هاوینی خیانهت

无人安全

كەس ئۇنى ئەپەتتۇرۇپ !

روو ئەدات. ((ھەمووان چاۋەپى بون كە مېژو ھەموو شىتەك چاك بكات، بەلام مېژو ئەفەس درېژو رۇر لە ئىمە باشتر لە چاۋەپى كرىندا))
گرنك ئەۋەپە سەركىز راگىرېت، وئىنەكان بىسۋوتېنرېنو شىپەرە چاۋەترسەكان بشاردېرېنەۋە. چونكە پۇلىس لە دەرگا ئەدات، بەتىپەپوونى كاتىش مندالى كادىرەكانى ھېزب توانايان نىيە پەنا بەرنە بەر باۋكەكانيان. ئەوان لىن يىنگ ئەكەن بە قورىانى بۇ ئەۋەى كات بىيەنەۋە، يان لەۋانەپە ئەۋخۇى خۇى بكات بە

وئىنە بگەن، سەپرى فلىمى رووتى فېدىق بگەن و سىنگىسى بەكۆمەل ئەدجام بدەن.

((ئەۋ بەپىنى دوا مۇدىل بەرگى پۇشېپو))، بەم جۇرە باسى شاۋ لىۋىو ئەكرىت، ((لە تەنۋرەپەكى جېنسى كورنى تەسكداۋ بەكراسىكى لۇكەى بىقۇلەۋە كە نووسابوۋ بەلەشىيەۋە.

زىجېرىكى ئالتون كە لەملىدا ئەدرەۋشاپەۋە. كەس لەۋانەى ئەپان بېنى لەۋياۋەپەدا نەبون ئەۋ لە مۇسقىاى كلاسېكى دا تايپەتەند بېت)).

كۆپىيە كرىنى ئايدىيالى ۋجودىت و بېتنيك^(۱) يان جۇرى مۇپىلەكانى جىلو بەرگى ناۋ فلىمە فەرەنسىيەكانى شەستەكان پى دەچىت جىنگاى بەزەپى پىدلاھاتنەۋە بېت... بەلام ئەۋ دەرېرېنانەى سەر بە مۇدەرنىزم بون .. راپەرىنېكى ئازاد بون لە دى رىئالېزمى كۆمەلايەتى (زى الموحد) ئەگەپەنېت، دى چەۋساندەۋەى دەرۋونى كۆمەلگا دىكتاتورىيەكە، ئەۋەى لە (جېھانېكى نوئى ئازا Brave New World) (ھەكسلى Huxley) دا بەم

ۋشانەدا ئەناسراپەۋە: ((مىن دواۋى مافى ئەۋ ئەكەم بەختەۋەر نەبم!)) دەست نىشان كرابوۋ. لىن يىنگ لافىتەپەكى پىتېو ئەم نوۋسېنەى لەسەر بوۋ ((ھەر بىلى لەپەك تىگەپىشتن!)) بەلام لەناخىدا دروشمى تر دەنگى ئەدەپەۋە: ((باشتر ۋاپە خراپ لىم تىگەپىت! مىن لە خراپ لىك تىگەپىشتن دروست بوۋم!))

ھەفتەكانى دواى چوارى شەش ((ناخۇشتىن كاتە تەنھاكان بى شاعىر)). بىگومان پىاۋ لە رىزدا ۋەستاون تا جىگاپەكى ھاۋپەشى تەختى خەۋتن بدەن بە لىن يىنگ كە لە رۇر لايەنەۋە بى مالۋ ھالە. بەلام ئەۋ ئەپەۋىت ئازاد بېت و ئەۋانەى خۇش بوۋىت خۇى ئەپەۋىت ئەۋ كاتەى خۇى ئەپەۋىت، ۋە ئەمەش ماناى گىروگرفتە. لەشەپۇلە بەرزو نزمەكانى دواى ياخى بوۋنەكەدا خەبەر لىدان، لىكۆلىنەۋە، راستكرىنەۋەى سىياسى، ۋ پاككرىنەۋەى ئايدىقۇلۇى ئەخلاقى

قوربانى.. بىلەم بەھەر حال ھىوا كەمە بىر
 ((يانەى ئەوانەى بەھەر حالىك دەرياز بوون))
 ئەم بوا (نەو) لە دەست چوۋەى چىن.
 ((ئىمە لە سەرەتاي شەستەكاندا لەدايك
 بووين كاتىك مليۆنەھا مرقۇف لە برسیتی بەكەدا
 مردن. ئىمە مېۋەى زەوقىك نەبووين بەلكو بەرى
 غەريزەى سىروشتى مرقۇف بووين بۇ خۇ رۆزكردن
 لەدواى كارەساتىك. پاشان دە سال لە شۆرشى
 كلتورى ھات. كاتىك خۇرە سوورەكە تىشكە
 سوتىنەرەكەى خۇى پەرشو بلاق كوردەو ھەو ئىمە
 خۇمان لە گوشە بەكى سىبەرلوىدا شارەدەو ھەو
 گەورە بووينو بووين بە مەخلوقاتى لاۋازى
 بىرەنگ. ھەموو لاۋىتى خۇمان لەو بۆشايى بەدا
 بەسەر برد كە كاتىك باۋەرمان لە دەست دا پەيدا
 بو. ئىمە چاۋىرسىيانە ھەموو رىشالىك لە ھىوامان
 بۇ خۇمان ھەلمزى، بىلەم ھەر جارىك ھەولماندا
 ھىواكەمان بىكەين بە واقع بۆمان ئاشكرا بو كە
 ھىوا بەس نى بە بۇ بنیات نانى جىھاننىك. گەر
 ھىشتا كانمان ماۋە بۆين لەو زياتر ناگەيەنیت
 كە ئىمە بە سنگەخشكى رۆز بە رۆز بەرەو پىش
 ئەچىن پەلەمانە بىتوانايى خۇمان دەر
 بخەين)).

- چاۋىنگەرتنەكە لەلاپەن ۋەرگىزەر (ئانا گوستافسۇن
 شىن) (Anna Gustafsson Chen) ھەو ئەنجام
 درلە.

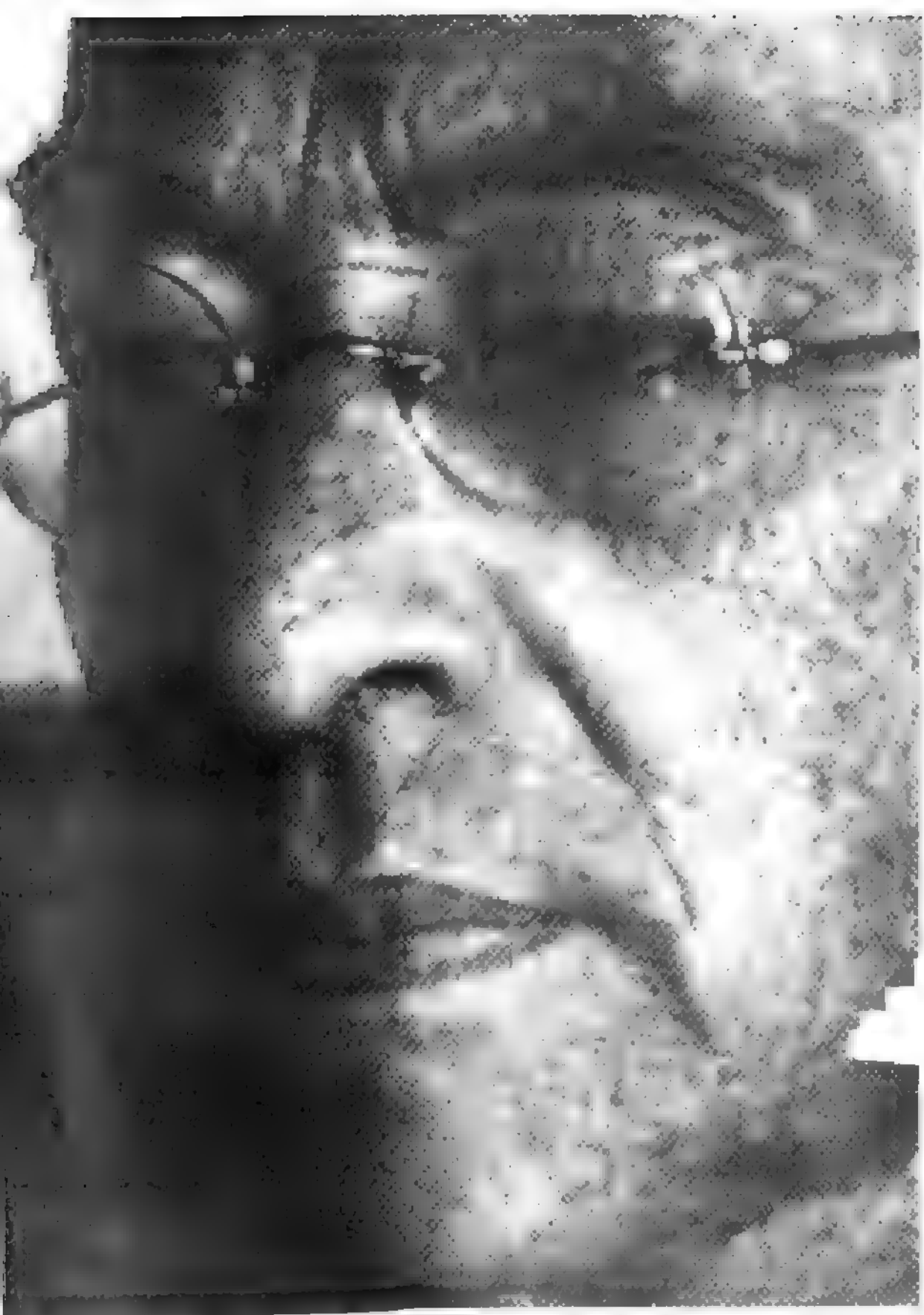
- لە گۇنارى (HVL) ى سۈيدىۋە ۋەرگىزەر.
 (۱) Beatniks : ۋەشەكى ئەمەرىكى بە بۇ لاۋانى
 بىرەگۈرپشەى دواى جەنگ ... (B.S.O).
 (۲) دەنگوباسى كەئالى (۱) ى تەلفىزىۋنى سۈيدە.

هونەر

روحانىيەت لە ھونەردا (بەتاييەت لە ھىگار كىشاندا)

بىزە ھىكەن لە ھاكۆر بوار بۆ ئىمپىراتۆرىيەتى ئىسلام دەلویتىن لە ھاكۆر

روحانیهت له هونه ردا

و

(به تاییهت له نیگارکیشیدا)

■ کاندنسکی

● و: د. فهراهاد پیر بال و سمایل ده رویش

ده سپیک

هر کاریکي هونه ری زاده ی سهرده می
خویه تی. زور جارایش دایکی ههسته کانه نه.
به م شیوه یه له هر قوناغیکي رۆشنیبریدا
هونه ریکي تاییه تمه ند به و قوناغه له دایک ده بیئت و
ناتوانریت دوو پات بکریته وه. هه ولدان بق
ژیانده وه ی بیه ماکانی هونه ری کۆن. ئه وپه ری،
ده مانگه یه نیتته ئافرانندی به ره مه مه مردوه
کۆنه کان ئیمه ناتوانین، بق نمونه، هه مان
هه ستناسکی یان ژانی یۆنانیه کۆنه کانه مان
هه بیئت. هه روه ها هه ولدان بق پیاده کردنی
بیه ماکانی نیگارکیشی ئه وان ته نیا ئافرانندی
چه ند فۆرمیکي هاوشیوه ی فۆرمه کانی ئه وانه.
به لام تا هه تایه بیگیان. ئه م لاسایی کردنه وه یه
به ه ی مایمونه ن ده چی. به روکش،
جوولانه وه کانی مایمونه زور به ه ی مرف ده چی.

مایمونه داده نیشتی، په رتووک ده گریته ده ست،
لاپه ره کانی هه لده داته وه خۆی به هره مه ند
ده نوپتی، به لام بیته وه ی ئه م لاسایی کردنه وه یه
هیچ واتایه کی ناوه وه ی هه بیئت.
له گه ل ئه وه ش فۆرمیکي دیکه ی لیکچوواندن
(analogie) هه یه، که له سه ر پیداو یستییه کی
قوول دامه زراوه و نزیکه له فۆرمه هونه رییه کان.
لیکچوونی گه پانه ده روونییه کان له چوار چیته وه ی
ئه تمۆسفریکي ئاکاری و رۆحیدا. گه پان به دوا ی
چه ند ئامادجیک که پیشتر له ده فری هیله
بیه ره تییه کانی خۆیاند هه نگاویان بق هه لپه تراوه و
به لام له کۆناییدا له بیرچوونه ته وه، واته له
ئاکامدا له یه کچوونی ناوه وه ی رۆحیی سه رتا پای
قوناغیک. هه مو ئه م شتانه ده توانی به
شیته وه یه کی لۆژیک بمانگه یه نیتته به کاره ینانی
چه ند فۆرمیک که له رابو دروودا خزمه تی هه مان

ره و تیان
کردوه.

بەم چەشنە یە
کە، هیچ نەبێ
کە سێک ل

خۆشەویستی و
تێگەیشتن و ناشناسی

رۆحیی ئێمە بۆ هونەر

سەرەتاییەکان لە دایک بووه. ئەم

هونەرمەندە پاکیزانە، وەک ئێمە،

هەولیان داوه کە جگە لە شتە بنەرەتییە

دەروونیەکان هیچ شتێک لە بەرەمەکانیاندا

پیشان نەدەن. ئەمەش بە لەناو بردنی هەموو

دیاردەیەک دەرهێکێ.

ئەم پەڕە هەندێ بەسێکنە لە گەڵ دەروون،

سەرەڕای هەموو گرنگییە کەشی، تەنیا یەک

لایەنی مەسەلە کە یە.

رۆحی ئێمە، دواى ئەو قۆناغە درێژەری

ماتریالیزم کە جگە لە بیدارکردنەوەمان نەیتوانی

هیچ شتێکی دیکە بکات، بناوانەکانی بێتۆمیدی و

بێئەمانەیی و بیهودەیی و بیسوودی لەناو خۆیدا

دەشارژتەوه. کابوسی پەڕە و نامە

ماتریالیستەکان،

کە ژبانی ئەم

دنیا یەکی کردە

یاربێهێکی گەمژە و

بێسوود. هێشتا

دوایی نەهاتووه.

تەنیا ترووسکاییەکی

بێهیزی جریوهداری وەک

خالتیکی بچکۆلە لەناو

بازنەییەکی زلی رەش. ئەم

ترووسکاییە لاوازه تەنیا پێشەستیگە، رۆحیش

جەسارەتی ئەوەی نیه گومانی بۆ ئەو بچیت و

بزانێ کە ئەم قورساییه خەونیکە و ئەم بازنە

رەشەش واقع.

ئەم گومان و زەبوونییهی دەست فەلسەفەیی

ماتریالیست کارێکی وا دەکات کە رۆحی ئێمە

بە شیوەیەکی قوول لە رۆحی ((هونەرمەندە

سەرەتاییەکان)) جیاواز بێت. رۆحی ئێمە

شەقلێکی تێکەوتوووە کاتی پێی دەگەیت

دەزنگێتەوه، وەک گۆلدانیکی دانسقی درزبردو

که له قولایی زه ویدا دوزابیتوه. بویه نه م رووکرښه مان بهرو هونه ری سهره تایی که ئیستا له گه ل فورمی رووکه شانه ی نه مړیدا ده ژین. تانیا بقی ماوه یه کی که م نه بی ناتوانی به رده وام بی.

نهم دوو لینکچووانده ی (Analogie) هونه ری نوی که هندیك فورمی قوناعه به سه رچوو کانی تیدایه. ناشکرایه که به ته واره تی دژی به کترین. یه که میان به ته واره تی دهره کییه و هیج دواپژژکی نیه. دوه میان دهره ونییه و هر بویه ش تووی دواپژژکی له خوردا ه لگرتوه. دوا فریودانی ماتریالیست. که به ده سنیوه هره سی هیناو له هه مان کاتدا وه هه ووه سیك له خوی دور خسته وه، رچ سهری هه لدا، نه و رچی که به په نچو نه شکه دجه ناسک ببووه.

هه ستو نه سنی نافولا، وه کو ترس، خوشی، غه مگینی، که به درژایی نه م قوناعه فریودانه ده پانتوانی بینه ناوه رچی هونه، به هیج شپوه یه که سه رنجی هونه رمنه د راناکیشن. هونه رمنه د هه ول دده هه ستو نه سنی ناسکتر بیتار بکاته وه.

هه ستو نه سنیك که هیج ناویکی دیاریکراویان نیه، هونه رمنه د خوی له ناو بوونیکی ئالژدا ده ژی. بوونیکی تا راده یه که زه پکه فتو نیان. نه و به ره مه ی که له هونه رمنه دوه بلاچه ده دات، له لای نه و بینه رانه ی که توانایان هیه، چند سوزیکی تابلیتی ناسک ده ورووژینن که وشه ناتوانی دهریان بیی.

نهم بقی بینه ر به ده گمه ن توانای نه وه ی هیه که هه ست به م چه شنه هه ژانه بکات. بینه ر له ناو به ره می هونه ریدا، به دوا ی لاسایکردنه وه یه کی سروشندا ده گه پی که بقی نامانجنیکی پراکتیک به کار به یتریت (وه ک پورتیت به هه مو واتی ساویلکانه ی وشه که) یانیش به دوا ی لاسایکردنه وه یه کی نه وتقی سروش که چند لیکدانه وه یه که هه لگرت (نیگار کیشانی

نهم پرتسیژنیست)) یانیش له کورتاییدا به دوا ی چند حاله تیکی رچی ده مامکدراو به چند فورمیکی سروشتی (نه وه ی ناوی ده نین که ش _ ambience).

هه مو نه م فورمانه، به تاییه ت کاتی قسه له سه ر فورمی راسته قینه ی هونه ری ده گری (به تاییه تی له حاله تی به که میشدا) ده گنه نامانجی خویان و بژیویکی رچی پیک ده هینن. به لام له سه رووی هه مو یانه وه له حاله تی سییه مدا، که بینه ر تیددا هاونا هه نگی رچی خوی ده دوزیتوه. بیگومان هاونا هه نگیه کی و (ته نانه ت ناسازیتیش)) ناتوانی خوی وه ک شتیکی پوچ یان رووکه ش بنویتی. به لام که شی به ره مه هونه رییه که، جگه له وه ش، ده توانی که شی ناوه وه ی بینه ر به پرشتر بکات و خاویتی بکاته وه.

هه رچونی بیت. نه م چه شنه به ره مانه به رگری له رچ ده کن دژی هه مو قوورساییه ک. نه م به ره مانه رچ له ناستیکی به رزدا راده گردن. وه ک کللی نامتریکی موسیقایی که ناله کانی خوی توند راده گری. به لام له گه ل نه وه ش ناسکی و بلاویونه وه ی نه م سهدایه له ناو کات و شویندا نیوه چل ده میتیتوه وه هه مو کاریگریه کی شیاوی که له هونه ردا هیه ناخاته گه ی.

باله خانه یه کی گه ووه، زور گه ووه، باله خانه یه کی بچوک یان مامناوه ندی، دابه شکراو به سه ر چند هلیک، دیواری هوله کان له ژیر چند تابلویه کی بچوک، گه ووه یان مامناوه ندیدا بزده بن. زور جارن له ژیر چندان هه زار تابلودا. له سه ر نه م تابلویانه شدا به ره نگ چند پارچه یه که له ((سروش)) دروست کراون: نازه ل له به ر خوره تاو یان له به ر سیبه ردا، له نریک کومیک ناو ده خونه وه، له ناو گیادا وه رکه وتوون له ته نیشتیانه وه مه سیمی له خاچ دراو، که هونه رمنه دیک نیگاری کیشاوه و خویشی باوه پی

سەر ئەو کاروبارانەى خۇيان كە مەچ
پەيوەندىيەكى بە ھونەرەو ە نىە .

بۇچى ھاتن بۇ ئەو پىشانگايە ؟ ھەر تابلۇكە
ژيانىكى تەلزامى لەخۇ گرتوۋە ، بە ھەموو ئازارو
گومان و دلفۇشى و رووناكىيەكانى خۇيەو ە . ئەم
ژيانە ئامانجى چىە ؟ رۇخى نىگەرانى
ھونەرمەند ، كاتى بەشدارى لە داھىنان دەكات .
روو لە كى دەكات ؟ نىزانى وايە چ شىتەك
بدركىتى ؟ ((تىشكايىەك بقاتە كانگاي دلى
مۇقايەتبيەو ە . ئەمەيە بەھرەى ھونەرمەند))
و ەك شومان Schumann دەلى . ھەروەھا و ەك
تۆلىستۆى Tolstoi دەلى : ((نىگاركىش مۇقايەك
كە دەتوانى وىنەى ھەموو شىتەك بكات و ھەموو
شىتەك نىگاربىكىشى)) .

لە نىوان ئەم دوو پىئاسەيەى چالاكىي
ھونەرمەنددا . ئەگەر بىر لەو پىشانگايە بگەينەو ە
كە پىشتر باسما كىرد ، پىئوستە پىئاسەى
دووم ھەلبىزىن .

بە كەم تا زۆر بەھرەمەندى كارامەيىەو ە .
چەند شىتەكمان وەشانە سەر تابلۇكەو
((نىگارنىكمان)) دروست كىرد . كەم تا زۆر ناسك
يان ناقۇلا . ئەمە ھاوتامەنگى سەرتاپاى شتەكانى
سەر تابلۇكەن كە كارە ھونەريىەكە پىك دەھىتىن .

بە مەيسە نىيە : چەند گولەك ، فىگەرى چەند
ئادەمىزادەك ، دانىشتوۋ ، بە پىتوۋ ، بە دەم رىوۋ ،
زۆر جارائىش رووت و قووت : كۆمەلەك ئافرەتى
رووت (زۆر جارەن بچووك كراونەتەو ە لە دواو ەرا
نىگار كىشراون) ، سىئو و خونچەى زىوین ،
پۇرتىتى راوئۇكسارەك ... خۇرئاو ابوونىك ،
ئافرەتىكى پەمبەپۇش ، لە شەقەى بالدانى
مراوويان ، پۇرتىتى ژنە بەگزا دەيەك ... فېرىنى
قاز ، خاتوونىكى سېى پۇش ، چەند گايەك لەبەر
سىبەرداو لەملاو لەولاش چەند پەلە خۇرەتاوونىكى
زەردى ئاجۇر ، پۇرتىتى جەنابى Y ،
خاتوونىكى سەوز پۇش . ھەموو ئەم شتەنە بە
وردىبىنىيەو ە لە كىتەپكەدا چاپكراون : ناوى
ھونەرمەندەكان . ناوى تابلۇكان . خەلك ئەم
كىتەبانە بە دەستەو دەگىن و لەو تابلۇو ە بۇ ئەو
تابلۇ دەچىن ، لاپەرەكانىان ھەلدەدەنەو ەو
ناوەكان دەخوئىنەو ە . پاشان ، ئەم سەردانەى
پىشانگاكە نە لە ھەزارى و نە لە دەولەمەندىيانى
كەم يان زىاد كىرەپىت ، دەپۇن ، دەگەرپىنەو ە بۇ

به چاويكي سارده وه به رۆحكي بيټاكه وه ته ماشاي ئهم به ره مه ده كه ين. هونه رناسه كان رۆر چه ز له ((ره خنه)) ده كه ن (وهك چون چه ز له سه ماكه ري سر پت ده كه ن) هه روه ها چه ز له ((نيگار كيشان)) ده كه ن (وهك چون چه ز له پارچه گۆشتيك ده كه ن).

رۆحه برسپيه كان رۆ و رۆ به برسپتي ده كه رينه وه.

جه ماوه به دريژي و پاني هۆله كه ديت و ده جي و تابلۆكان به (جوان) و (به هين) له قه له م ده دان. نه و كه سه ي كه ده يتواني قسه بۆ نه و خه لكه بكات هيجي نه وت، نه و كه سه ش كه ده يتواني گۆي رابگرين گۆي له هيج نه بوو.

ئه مه به نه و حالته هونه رپيه ي كه ناوي ده نين ((هونه ر بۆ هونه ر)).

ئهم هه ناسه ليبرانه ي ئهم ده نگدانه وه ده روونيه، كه برتپيه له ژيانى رهنگه كان، ئهم پرتۆله بيتسووده ي هيزه كانى هونه رمه ند. نه وه تا ئه مه به ((هونه ر بۆ هونه ر)).

هونه رمه ند به دواي پاداشتي تواناكانيدا ده كه پي، به دواي هيزه دامينه ره كه ي و نه و هه ست ناسكپيه ي كه له شپوه يه كي ماتريالدايه. ئامانجي نه و ده بيته رازيكردنسي مه رامو تاسووقه كانى. له ناو هونه رمه نده كاندا. له جياتي هاوكارپيه كي قوولى نيوانيان بۆ گه يشتن به ئامانجه كانيان، پيشپركيتيه كه داك ده بي. خه لك ئيتر ناوه زايى ده رده بپي كه ئهم پيشپركيتيه زيده بۆي ئيدا ده كريت و زياد له پتيوست به ره م ده هيتريت.

رۆ، لايه نگري، دهسته گه ره كان، هه روه ها تاسووق و دهغه لگاري، له ئاكامدا ده بنه هۆي نه وه ي كه ئهم هونه ره ماترياليسته له ئامانجي راسته قينه ي خۆي دوور بكه وپته وه.

بينه ر ورده ورده روو له و هونه رمه نده وه رده گپي كه ئامانجي ژيانى خۆي له هونه رتي رچه شكندا نابۆزپته وه روو له به رزتر ده كا.

((تيگه يشتن)) په روه رده كردنى بينه ره بۆ نه وه ي بگه نرپته ئاستى هونه رمه ند. ئيمه

له سه ره وه دا وتمان كه هونه ر زاده ي ئاستى سه رده مي خۆپه تي. هونه رتي وا له نه تۆسفيريكي كاتدا ناتواني هيج شتيك بگه يه ني. جگه له و شته ي كه به روونيه وه هاتۆته به ره م. ئهم هونه ره كه هيج وزه يه كي نابنده ي له خۆيدا هه لسه گرتوه و له هه مان كاتدا ته نيا زاده ي قۆناغه كه ي خۆپه تي، هه رگيز دواپۆژي لي ناكه وپته وه: هونه رتي نه رۆكه. ته من كورته و هه ركاتي ك گۆرانيك به سه ر نه و نه تۆسفيره دا بيت كه دروستى كرپوه. نه و نه وپش له باري فهره نكيه وه ده مرى.

هونه ره كه ي تر، ئاماده بۆ هه ر چه شنه په ره سه ندينك، نه وپش هه ر سه رچاوه له قۆناغه رۆحپيه كه ي خۆپه وه هه لده گري، به لام نه و ته نيا ئاوپته و ده نگدانه وه نيه، به لكو به پتچه وان وه، هيتريكي بيداركه ره وه ي پتغه مه رانه ي هه يه و ده شي كاريگه رپيه كي قوولى هه بي.

ژيانى رۆح، كه هونه ر بۆ نه و ده كه پتته وه و يه كتيكه له نه ندانه سه ره كپيه كانى، جموجولتيكي به گري و گۆله، به لام مسۆگه ره و ده كري به ئاسانيه وه ساده بكرپته وه، به ره و پيشه وه به ره و ژوو. جموجولي زانين، هه رچي فۆرميك وه رپگريت، هه مان واتاي قوول و هه مان ئامانج ده پاريزت.

هۆپه كانى نه و پتيوستپيه ي كه ناچارمان ده كات به ره و ژوو به ره و پيشه وه بجوولپينه وه ((به ئاره قه ي نتۆچه وانمان)) له توپى ئيش و ئازارو ده رده سه رپيه كانماندا نه ناسراو ده مينينه وه. كاتي حاله تي ك دپته پيشه وه ريكامان له ته لاشه به رده دهغه لكاره كان پاك ده بيتته وه. ده ستتيكي نه ديتروى در دپت و سه رله نوپ به چه ندين له مپه، هه نديك جار ريكاكه وا داده پۆشي كه چيتر نه يناسينه وه.

له م حالته دا، بي چه ندو چون مروفيك دپته ئارا. يه كتيكه له خۆمان، وه كو ئيمه له هه موو باريكه وه. به لام به هيتري ((بينه پتيكي)) ته لزماوي به هه ره مه نده وه.

حه شاماتیکی زۆری خهك تازه به تازه
گه یشتونه ته پایهی نهو که سهی که نه مۆ نهو تا
به شان و بالی هه لده دن.

جوولانهوه

سینگۆشه یهکی گه وهری دابه شکرلو به سه ر
چه ند برگی یهکی نایه کسانه وه. به شه
هه ره بچوکه وه هه ره تیزه که رووی کردۆته
سه ره وه. خسته یهکی جوانی ژبانی رۆحانی.
چه ند به ره و خوار ببینه وه. برگی کانی سینگۆشه که
هه تهنده گه وهره تر ده بن، پانتر. هه رلوتر. هه ره ها
بلنتر.

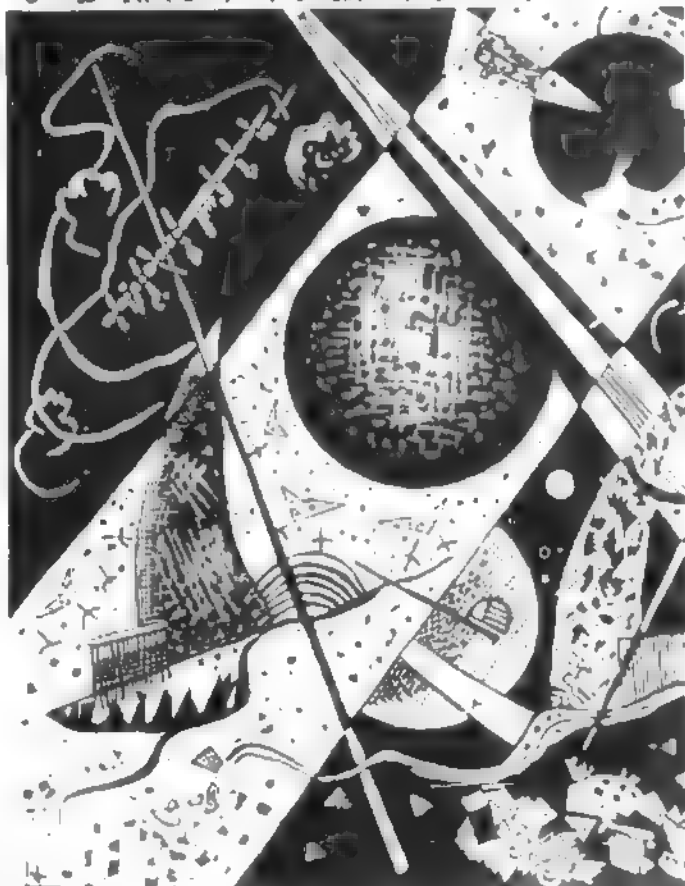
هه موو سینگۆشه که هه دی هه دی به ره و
پیشه وه ده چی و به رز ده بیته وه. به بزاونیک که
به ئاسته م هه سستی پی ده کۆی. نهو خاله ش
(نه مۆ) که لووتگی سینگۆشه که پیی ده گات.
له لایه ن برگی کانی دواي خۆیه وه به چی ده هیلریت
(سبه ینی)*.

نه مه نه وه ده گی نه ی که نهو شته ی نه مۆ
سه باره ت به هه بوونی لووتگی یهکی هه ره تیز لیتی
تیده گی نه و که له چاو به شه کانی دیکه ی
سینگۆشه که کارێکه که ره دجه ت له گه لی دلوو
خهك لیتی تیناگات. سبه ینی، بۆ برگی ی دووم
ده بیته ناواخی له خۆگری سۆزو واتای ژبانی
رۆحیی خۆی.

به سه ر تیزترین لووتگی سینگۆشه که وه
هه ندی جار هه یه بچاوێک ته نا هه به. نهو
دلخۆشییه ی که له گۆشه نیگای خۆیه وه هه سستی
پیده کات یه کسانه به و غه مگه نبیه ی ناوه وه ی:
نزیکترین ناشناکانی خۆشی لیتی تیناگه ن. نهو
که سانه، له شپه رزه یی خۆیان به ده غلکاری
داده نین، به شیت. به م شپه وه به ته و فنی تاقو
ته نیا له کاتی خۆیدا ببوه تیه سه ساره ی خهك و
هه ره شه ی لیده کرا.

چه ند سال پیویست بوو بۆ نه وه ی برگی یهکی
گرنگی سینگۆشه یه ک بگاته نهو ئاسته ی که جاران

نهو ده بینی و رینگا پیشان ده دا. هه ندی جار
ده یه وی خۆی له ده ست نهو به هه ره یه رزگار بکات
که وهك خاچیک دلی ده گۆشی. به لام ناتوانی،
به سه ر نه م رینگا هه شاماته وه، سه ره پای رۆو
کینه، عاره بانه قوورسه که ی مۆفایه تی به ره و
پیشه وه به ره و ژوور، به دواي خۆیدا راده کیشی.
زۆر جاران، کاتی هه ول ده درێ به هه موو
شپه وه یه ک نه م قورمه جه سته ییه به شپه وه یهکی
مه زنه تر له قه واره ی سروشتی خۆی (به مه مه،
به ئاسن، به بزۆن، به به رد) به تهندریته وه

به ره م، له و کاته دا (من) ی جه سته یی
هونه ره ند زۆر ده مێکه له ناوچه وه، وهك نه وه ی
نه م ((جه سته ییه)) له لای نه م شه هیدانه ی
پیاوچا کانی خزه مته به مۆف پایه خنکی زۆری
هه بیت. نهوان، خۆیان رقیان له جه سته یه، به لام
پهن له رۆحانیه ت.

له سه رووی هه موو شتیکی شه وه، نه م
یه که ره مه مه رییه نه وه ده سه لمینی که

بیت، ئەم نانه رۆحییە لەلایەن ھونەرمانەکانەوە
بۆ ئەواتۆتە پیش. ھەمان ئەم نانه یەشە کە
سەینێ بڕگەکانی دیکە بەدوایدا دەگەڕێن.

پیش چاوخستنی ئەم خشتە یە. بێگومان،
جگە لە وێنەیەکی ناتەوای ژبانی رۆحی ھێچی
دیکەمان بێ نابەخشی. جگە لەوەش دیوەکەی
پشتەو ھەمان پیشان نادات. دیوی ((پەلە رەشە
گەر)) مەبۆوە کە. ئەمەش لەبەر ئەوەی زۆر
جاران ئەم نانه دەبێتە بۆتۆی ئەو پیاوانەی کە
سەر بە بڕگە یەکی بەزێرن. ئەم نانه. کەواتە. بۆ
ئەوان دەبێتە ژەھر، ئەم ژەھرە ئەگەر
بەشیوە یەکی تۆزە تۆزە بیت ئەو رۆح
لە بڕگە یەکی بەرزەو دەخەڵسکێنێتە بڕگە یەکی
نزمتر. ئەگەریش بەشیوە یەکی زۆر بیت ئەو
دەبێتە مایەی ھەرەسێردنێکی زۆر ئاستەنگ
بەرەو بڕگە ھەرە نزمەکان.

سینکیڤیچ (Sienkewicz) لە یەکی لە
رۆمانەکانیدا، ژبانی رۆحی بە مەلەکردن بەراورد
دەکات. ئەو کەسە بێوچان دژ بە داتەپین

بە تەنیا تێیدا نیشتەجێ ببوو؟ سەرەپای ھەموو
پەیکەرێکیشت. چەند کەس لە ئەوان بە راستی
گەیشتنە ئەو ئاستە. لە ھەموو بڕگەکانی
سێگۆشە کە دا دەتوانین چەندین ھونەرمانە
ببۆزێنەو. لە ناو ئەو ھونەرمانەکاندا ئەو ی
توانای ھە یە کە ئەو لای سنوورەکانی بڕگە کە ی
خۆی ببینی. ئەو پێغەمبەرێکە بۆ دەورووبەری
خۆی و یارمەتی جوولانەو ی عارەبانە سەر
سەختە کە دەدات، بەلام ئەو ھونەرمانە ی کە
ئەم گۆشە نیگا باریکبەنە ی نەبێت. یانیش بۆ
چەند مۆتییەکی ساکار بەکاری بەیێت. یانیش
ئەگەر ھەر بەکاری نەھێنێ. ئەو خەڵک بە باشی
لێی تێدەگەن و پڕۆزیایی لێدەگەن. بڕگە کە ی
ھونەرمانە چەند گەورە تر بیت (کەواتە ھێندە لە
خوار تر) جەماوەری ھێندە زیاتر دەبێت و باشتر
لە قسەکانی تێدەگەن.

ئەمە ناشکرایە کە ھەر یەکیک لەم بڕگانە
چاوە بێ دەکا. بەشیوە یەکی ھوشیار یان
ناھوشیار (کە ئەمە حالەتیکی ھەرە باوە) ھێوای
نانبیکی رۆحیی ئەوتۆ دەخوایێ کە شایستە ی

کارنه کات و بی و هستان خه بات نه کات، نه و
به ته و او ته نفووم ده بی. به هره ی سروشتی
مرویش ((سرووش)) (به و اتا ئینجیلیه که ی)
ده بیته نه هره ت. نه ک ته نیا بۆ نه و هونه رمه نده ی
که نه و نانه ژه هراویه ی و هرگرتووه. به لکو بۆ
همه موو نه و که سانه ش که له و نانه ژه هراوییه
ده خۆن.

هونه رمه ند هیزی خۆی له پیتا و رازاننده و ی
پیداویستییه لاوه کییه کان به کارده هینی.
فۆرمیکس به روو که ش هونه ی ده به خشیتته
ناوه پۆکیکی ناره و. توخمه لاوازه کان به ره و
خۆی راده کیشی و تیکه لاویان ده کات به شتی
خراب. خه ک فریو ده دات و ده یان فاته سه ر نه و ی
که خۆشیان خۆیان فریو بدن. هونه رمه ند خۆی
ده هینیتته سه ر باوه و نه و خه لگانه ش هر دینیتته
سه ر باوه پ که تینویتی رۆحیان هیه و نه و
تینویتییه ی خۆیان به سه ر چاره یه کی سازگار
ده شکینن. له م به ره مه مانه وه هیه جموجولیک
بره و سه ره وه هه لئاکش، ریگیان لیده گرئ،
هیزه کانی پیشکه و تنیان لیده به پئ و ده وریه ریان
ده رده دار ده کات.

له م جۆره قوناغانه دا که هونه ر هیه جۆره
نوینه ریکی جیی متمانه ی نه و که س نه و نانه
رۆحیه نابه خشیتته مروف، نه م جۆره قوناغانه
((قوناغی شیرازه تیکچوونی)) جیهانی ده روونن.
رۆح بئوچان له برکه کانی سه ره وه ی
سیگۆشه که وه به رده بنه خواره وه و هه ست
ده که ی سیگۆشه که ش خۆی هر وه ستاوه و
ناجولی. که چی له هه مان کاتدا هه ست ده که ی
به ره و نواوه ش ده چیت و داشده به زئ. له م
سه رده مه لال و نابینایه دا، مروف بایه خیکی
گرنگ و تاییه ت ده داته سه رکه و تنه ده ره کییه کان،
ته نیا شته ماتریالییه کانی له لاوه گرنگه،
یشوازی له هه موو پیشکه و تنیکی نه کنیکی و
هکات که، وه ک سه رکه و تنی مه زن، خزمه تی هیه
نکات جگه له جه سه ته. هیزه پاکه رۆحیه کان
ک که هر نرخی خۆیان نه درلوه تی. به لکو پشت
نیش خراون.

برسییه کان و نه وانه ی ده بینن. هه روه ها
دوو رخواوه کان، گالته یان پی ده گرئ و به
خه لکیکی ناسروشتی داده نرین. له گه ل چه ند
رۆحیکی ده گمه ندا، که خه و ناچیتته چاویان و
هه ست به پئویستییه کی ته لزمایی ژیا نی رۆحی و
زانین و پیشکه و تن ده که ن. بی نه وازش و ده م به
گازانده وه له ناو کۆرسی تاسووقه نا قولاکاندا
ده لاوتنه وه. شه وی رۆحی نه ستوورتر ده بی. به
ده وری نه م رۆحه زنده قچوانه دا هه موو شتیک
زیاتر رهنگی خۆله میشی لیده نیشی، نه و
که سانه ش که سه ر به م رۆحانه ن. له ترس و بی
نومیدی خۆیاندا، نه شکجه دارو ره تاو، رۆر
چاران دا پوو خانی ئاسته نگو له نا کاوی ناو
ره شایی به باشت ده زانن له وه ی که هیدی هیدی
بگه نه ناو نه م نه نگوسته چاوه.

هونه ر، له و قوناغانه دا که ژیا نیکی نیوه چلی
هیه. ته نیا بۆ چه ند ئامادجیکی ماتریال
به کاربیت. هونه ر، سه باره ت به وه ی که
ناواخنیکی ناسکتر ناناسی. ده چی له ناو
که ره سه ته یه کی نا قولا دا به نوای ناواخندا
ده گه پئ.

نه و که ره ستانه ی، که به ره مه ی تانه وه یان
ناقه ئامادجیکی هونه ره، به رده وام وه کوو خۆیان
ده میتنه وه. له م حاله ته دا مه سه له ی (چی) له
هونه ردا بزر ده بی. ته نیا یه ک مه سه له وه ک
ناواخنیکی ده میتنه وه ((چۆن)) که ره سه ته ی
جه سه ته ی، که ده توانی له لایه ن هونه رمه نده وه
به ده سه ته و بدرئ. نه م که ره سه ته یه ده بیته باوه پ
نه م هونه ره رۆحی نه.

هونه ر له سه ر نه م ریگابه ی ((چۆن)) دا
به رده وام ده بی. تاییه ته ندیتی و ده گریت و
ته نیا نه و هونه رمه ندانه لئی تیده گه ن که ده ست
ده که نه گازانده کردن له بیتاکی خه ک له هه مبه ر
به ره مه کانیا ن.

به شتیه یه کی گشتی. هونه رمه ند له و
قوناغانه دا پئویستی به وه نه شتیکي نه و تن
بلت. هه روه ها گرته به ریکی ساکاری ((ریبازیکی
دیکه)) و له هونه رمه ند ده کات که له لایه ن

هه ندى له تاقمه بچوکه هه ونه رښستو هه ونه رناسه کانه وه په نجه ی بڼ رابکښریت و نرخی بڼ دابخریت. واته له لایه نه وکه سانه ی که بانگه شه ی بڼ ده که نه (نه وانه ی که له به خشینى ئیمتیا زى ماتریالانه ی هه ندى جار زږد گرنگیش ده ست ناگر نه وه).

نهمه ش به شیوه یه که ده بینین چه شاماتیکی زږی خه لکی به توانا، به به هره یه کی ناشکراوه ده پښته سر نه هه ونه رى که نه جامدانی، وه که پښه چې زور ناسان بیت.

هه موو ((مه لبه ندیکی هه ونه رى)) هه زاران له م جوړه هه ونه رنانه یان تډایه، که زږ به یان ته نیا به دواى شیوه یه کی تازه دا ده که پښو به بڼ هیچ دلکه رمیبه که وه، به دلساردی و زږ پړ له وه ونه وه. ملیونان به ره می هه ونه رى دروست ده که نه.

((پیشېرېکى)) زږ به زږ به هیزتر ده بڼى، عه ودالبوونى وه ده سته یتانی سرکه و تن هه میبه که پانی هه ونه رى کزتر ده کاته وه.

گرووی بچووک، که پیشتر به ریکه ووت توانیویانه که خویان له غه و غای هه ونه رنندو نیمار هه کان بوور بخه نه وه، پاشه کشى ده که نه و ده که پښه وه سه نگره کانی پیشوویان. چه ماوهر، له دوو لوه بڼ ته وه ی تیښگات ته ماشا ده کات، هه موو بایه خدانیکی به هه ونه ریکى وا له ده ست ددهات و پشتمی تډه کات.

سهره پای نه م کوږى و نه م غه و غاو عه ودالبوونه کڼوییه، سیکو شه که به رده وام پیشده که ویت، به هیواش و به مسوکه ریبه وه. به هیزنکی له بن نه هاتو وه وه خوی پیشان ددهات. مووسای تازه، نه دیترو، له شاخه کانه وه داده به زږته خواره وه. چاوی به سه مای ده وری گا نالتونیه هه کان ده که وږی.

سهره پای نه مانه ش، ژیریبه کی نه ویاو بڼ مروق ده هینى. قسه ی نه و، که چه ماوهر ناتوانى گوږى لی بیت، پیش هه موو که سڼک هه ونه رنند گوږى لی ده بیت. له سهره تادا ناووشیارانه، بڼ ته وه ی خوی پڼ بزانی، به دواى بانگه وازه که دا

ده وړا. مه سه له ی ((چڼ)) بناوانیکی شاراوه ی چاکبوونه وه ی له خۇدا گرتو وه. ته نانت نه گه ر نه م ((چڼ)) ه به شیوه یه کی گشتى سووایش بیت، نه م ((زبازى دیکه)) یه ((نه وه ی که ناوی ده نین که سایه یتى)) رڼکای نه وه مان ددهاتى که له ناو بابه ته که دا (Object) ته نیا که ره سته یه کی ناقولا نه بینن. به لکو له هه مان کاتدا نه و شته ش بینین که له چاو بابه یتى قوناغى ریالېست که متر چه سته ییه، سه ره له نوئ شت به ره م ده هینى ((وه که نه وه ی هه یه)) بڼ فه نازیا.

ویرای نه وه، کاتى نه م ((چڼ)) ه سقزه کانی رڼی هه ونه رنند ددهاتو وه و رڼکای پښده دا که نه زمونږیکی خړش ببه خشینته بینر، هه ونه ر ده کاته ناستانه ی نه و رڼکایه ی که یارم یتى ددهات ((چى)) ی ونېو بدوږته وه، نه م ((چى)) یه ده بیت نه نانی رڼی ی نه م بیداریوونه وه رڼیبه. نه م ((چى)) یه چیر نابیته ((چى)) ی ماتریال که رووی کردبو وه بابه یتى قوناغى پیشوو، به لکو ده بیته ره که زکی هه ونه رى ناو وه.

رڼی هه ونه ر. که به بڼ ته و، چه سته ی ((چڼ)) هه رگیز ناتوانى ژبانىکی پیرلنو راسته قینه ی هه بیت وه مروق خوی یان وه که نه ته وه.

نه م ((چى)) یه بریتى یه له و ناو ده پڼکه ی که ته نیا هه ونه ر له ناو خۇیدا ده توانى وه ده سته ی به یتنیت، وه له رڼکای چه ند نامپازنکی نه و تږوه که ته نیا سر به نه ون ده رى بېړى.

په راوړن:

* ناو ده پڼکی وشه ی (نه مړ) و (سبه ینى) وه ناو ده پڼکی (رڼانى) ده یتانی زمین وایه که له ئېنجیلا باسېکراوه.

سهرچاوه:

* نه م وتاره به شېکه له وه رگپزنى کتیبه که ی کاندېنسکى به ناوېشانی رڼانیه ت له هه ونه رداو به تابه ت له نیگارکښیدا، پاریس ۱۹۸۹، ۲۰۴ لاپه ره، ده رڼکای بلاوکرښه وه (Folio)

له هه رنسییه و کردو مانه ته کوردی ((هیوادارین له دها تودا یه شه کانی دیکه شى بلاوکرښه وه.

* له ژماره ۱ _ ی گوږارى ((ده روزه)) که له کوبنهاگن دهرده چو سالی ۱۹۹۲ _ ۱۹۹۴ بلاو بڼ ته وه.

بیزەنتینیەکان لە باکوور، بوار بۆ

ئیمپراتۆریەتی ئیسلام دەلوینن لە باشوور

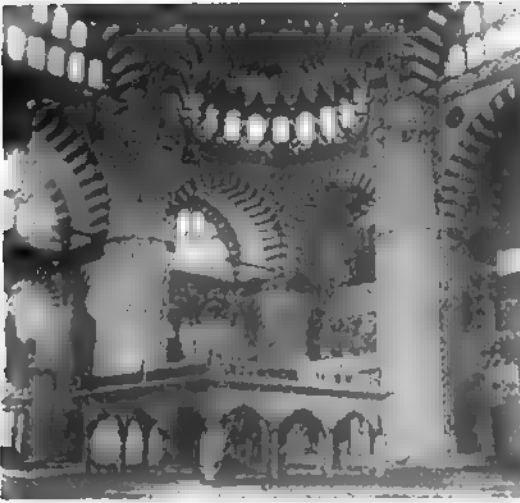
• ئا: دارا ھەمە سەعی

ئەفریقادا بەگەر دەخاتەووە لەرووی تەلارسازی و فیکورو لەلایەکی ترەو کە لە پوری ھێلین لە ھەموو خۆرئاوادا بلۆ بوو بە تاییەتی لە ئەسکەندەریە و ئەتاکیا و ئیفیزۆ. جگە لەوێ کە لە تورکیا کە لە پووری خۆمالی گران بە ھاش کاری لە ھونەرە کە کردبوو.

کەواتە ھونەری بیزەنتینی لە ئێوان سەدەیی چوارەم و شەشەمدا دەگەشتەو بە تواندەوێ ھونەری کلاسیزمی (گرێک - رۆمان) (کە بەرەو نابوونی دەچی) لە گەل ھونەری خۆرەلاتیی کە زیندووە. ئەمەش بەو شۆرش و گۆرانکاریانەی کە ھەسەیحییەکان بەرپایان کرد لە ئاستی شارستانی ھێلین - رۆمانی بەلام لەلایەکی ترەو خۆیان بە ئاسانی ھونەرە میتۆلۆجیەکی ئیزان و مێزۆتۆتامیا دەزانن. وەکو ھونەریکی ئۆیکلاویسی allegorico بە تاییەتی گرومەزو

لە سەرەتای سەدەیی چوارەمی زایییدا، کۆلۆنیای داگیرکاری گریکی کۆن لەلایەن بیزەنتینیەکانەو، کە لە سەر کەناری بۆسفۆر بوو. کۆسٹانتین شاری (کۆسٹەنتینۆفۆلی) ھەلە بۆ ئیتە بۆ پایتەختی نوێ بۆ ئیمپراتۆریەتی رۆمانی لە خۆرەلات. ئەم شارە سەرلەنوێ چاکرایەو و دامەزرایەو و بووبە مەلبەندیکی فراوانی پۆلیتیکی ھونەر و کۆلتور تا ئیمپراتۆریەتە کە لە خۆرەلاتدا بۆ ماوەی ھەزار سال بێیندەگرت ھەتا کە وێنی ئیمپراتۆریەتە کە.

ھونەری بیزەنتینی ھەموو ھونەری مەسیحیی دەگرێتەو لە خۆرئاواوە ھەر لە دامەزراندنی شاری کۆسٹانتینۆفۆلیوە، ھەتا کە وێنە داگیرکردنی لەلایەن عوسمانییە موسولمانەکانەو سالی (۱۴۵۳). ئەو ھونەرە چەرخیکی گەورەیی شارستانی بە سەر ئەوروپا و ئاسیا و ئووروی

مرگه‌وشی سەلیمی یۆدۆم. سەلیمیە ۱۵۶۷ز. گۆمەزنگی گۆرە لەناوە‌پاستدا
لەسەر هەشت پایە ی گۆرە راوەستاوه. لەسەر بنێڵی هەشت گۆلە

ئەستانبۆل. مرگه‌وشی سولتان سەلمان. لە لایەن ئەندازکاری عەرەبی (سەلمان)
هوا ی گەرتنی شاری کۆسنتینۆپۆل (ئەستانبۆل) لەسەر ئەخشی کەنێسە ی
سان سونای بێزەنتینی دروست کراوه بە گۆمەزنگی گۆرەوه لەناوە‌پاستدا.

کەنێسە ی سان ئیچیری ئەنەستەنبۆل ساڵی ۱۵۴۲ز بیری دەرەوه‌و ناوه‌وه کۆنترین کەنێسە یە لە ئەستانبۆل کە گۆمەزدارە.

خۆی بگۆنجینی لە گەل کۆلتۆرەکانی دیکە یشتدا
وەکو هەموو چەرخی گۆرەکانی تری ژیان. تا لە
کاروان جێنەمینی. بۆیە کەلک لە هەموو ئەو
کۆلتۆرانە ی ناوچەکان وەرەگری لە خزمەتی
خۆیدا، ئەگەرچی ئەو کۆلتۆرانە لە ریشەدا لە گەل
نەمیشدا ناگۆنجین وەکو (کورودی و نەرمەنیی و
کپیتی و جۆرجی و گرتکی و).

هونەری بیزەنتینی زۆری و لاتەکانی ئینیسپا و
سپیلیا و نیمچە دورگی ی بەلقان
(ئەلبانیا و بولگاریا و یوگوسلافیا و رۆمانیا و ئاسیای

پەرستگاکانیان. کە ئەمان بە ناشکرا دەیانویست
تیکە لاوی هونەرە کە یانی بکەن. لە هەمووی
گۆرنگتر ئەو رەوشتە کە سایەتیانە ی کە لە گیانی
مەسیحایەتی یەوه هەلەدەقولا، بۆ گە یاندن و
فیژکردنی ئۆرتۆدۆکسی و پێگە یاندنی
ئیمپراتۆریەتی مەسیحی.

پێویست ناکات بڕوامان وابێت کە هونەری
بیزەنتینی یەک شێۆه دەربرینی هەبێت بۆ
لێکدانەوه ی ژیان. کە تا هەتا یە هەر لە جێ ی خۆی
بھۆلێتەوه. بەلکو ئەو لە کاتی تەنگانەدا ئامادە یە

ويستگه گاني سهردهم

■ كامۇلاي رووناكبيره جهرائيريه كان

■ خوار ياساي دل

■ گرو توفسكى مرد

■ فرين به شيو ازيگي دي

■ نيشكاليه تي چه مكي كومه لگاي مه ده ني

■ دنياي شته بچو كه كان

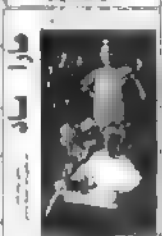
■ مارا ساد

■ خوان

■ شوپش يا ريفورم

■ سارته رو سيناريو فيلم يكي سينه مايي له سهر فرويد

■ ئيليا كازانو دووه مين خه لاتي ئوسكار

کامو لای روناکبیره جه زائیریه کان

و. له فەرهنسی یه وه

ئارام سه عید

(ر.م): به گه و دهیی... هه ندیک
هر له سه رتاوه ئاستی نوسه ریی
وه ده گرن و پێیان وایه یه کێکه
له شه خسیه ته گه و ده کانی نه ده ب
له جیهاندا. هه ندیک دی سه رنجی
هه لوێسته سیاسیه کانی ده ده ن
به تاییه تی له سه رده می شه پی
جه زاییدا که پێیان وایه هه لوێستی
زۆر روون و ئاشکرا نه بوه.
جه زاییره کان یان (عه ره ب) زۆر
نیگه رانن له وه ی له رقمانه
سه ره که کانییدا خوێری زۆریان
نه بوه، که خۆی تیایدا زیاره...
زۆرینه به و شیوه یه سه یر ده کات
که رقمانیک باس له نه فریقای باشور
بکات به بی ته وه ی ئامازه به ره ش
پێسته کان بکات..
(گ.ل): ئایا کامو
سه رچاوه یه که بۆ روناکبیرانی
جه زاییر؟

ر. میمونی: له به ر ته وه ی پێم
وایه له هه ستی بی ته وه یی دا
به رامبه ر باروێخی مرۆیی و
جیاوازی و ناکوکیه کانی مرۆفه کان
له گه لیدا هاویه شم، پێم وایه
ته یزانی به باشترین شیوه و جیا
له هه موان گوزارشت له شته کان
بکات و شه یر ئامیزی ته و
مه سه لانه ئاشکرا بکات.
(گ.ل): ئایا ته لبیر کامو
له خوێندن گاکانی جه زاییر
ده خوێند ریت؟
(ر.م): کامو نه ک ته نها
له زانکوکانی جه زاییردا به لکو ته و
نوسه ره یه که هه موو ولاتو
زمانه کانی سه رسام کرد، ته مه
جگه له وه ی زۆریه ی به ره مه کانی
له جه زاییریون.
(گ.ل): له وی چۆنی
لێ ده روان؟

ره شه ید میمونی نوسه رو
ته دبب که ره خنه گرتکه له گروپه
ئیسلاامیه کانی جه زاییر
رقماننوسیکی به ناویانگی ته و
ولاته یه و نزیکیی خۆی له گه ل کامو
نه گبێرینه وه.

گوفاری لۆپوا (L.E
POINT): بۆ یه که م جار که ی
ته لبیر کامو ته خوێنده وه ؟
ره شه ید میمونی: ٢٥ سال
له مه و به ر رقمانی (نهامو) م
خوێنده وه و هه مینه دی چاپکردنی
یه که م رقمانی خۆم که له فهرنسا
چاپ کرا به لامه وه گرنگ بوو،
رقمانه که م که ناوی (روپاره که
ئاراسته ی خۆی گۆپی) ه
به به ره مه مێکی کاموییانه وه سف
ده گریته... لای من ته لبیر کامو
نوسه رێکی زۆر ره سه نه.
(گ.ل): بۆچی؟

خواو یاسای

دل

و: موهه ق ده رگه له یی

بۆ ئه و پرسمیاره تان که له م ده
ساله ی راوه نوێراوم چ کساریکی
کردۆته سه ر نووسینم من
وه لایمکی سادهم هه یه. ئه وه یش
ئه وه یه که چاوه رتی کۆتاییه کی
به ختیارانه م. ئه وه مێژشه
ناشکرایانه ی کرانه سه ر من
هه ست و میزاجم چاکتر کرد،
به رای خه لکانیکی زۆره وه دوا
کتییم خۆشترین کتیییم ده بیته،
به لام ته نانه ت ئه م وه لامه یش زۆر
درد نیه و به ره و قولا یی چه ند
پرسمیاریکی ترمان ده به ن. چون
بۆ یه کینکی تر یاس له هه ستی خۆم
بگه م له و کاته دا که هه ره شه ی
توندوتیژم لێ ده کریت؟ وه ک
ئه وه وایه ده وری ماله که ت
بگه ریت و هه موو شتیکی ش
به رده ست تیکۆپێک شکێنرابیته.
ئه وان کاتێک دێته سه رت که
له ئاره زوو شکاندنایه ت. یان
روتیت و خۆت ده شۆیت یان له خۆ
به تال کرینه وه دایه ت. یان نوقمی
تێپروانیی ئه و رسته نه یه ت که هه ر
ئێستا نووسیوت. تۆ له م حاله ته دا
نا توانیت خۆت بشۆیت. یان ماچن
بکسیت. یان خۆت به تال
بکهیته وه. یان بنووسیت. تۆ له
خه یالی ئه وه دایه ت که ئێستا یان
که میکی دی دێته سه رت و

شیواوه که پێم وایه به داخه وه
هه رگیز کۆتایی نایه ت، ژيانیکی
تویش که خۆشه و یستی نیا
ده که م، خۆشیان ده وێم، ژيانیکه
که تیایدا له به یۆه برنی کارمدا
نازادم، ناتوانم یان رێگا به خۆم
نادهم که کۆتایی به هه یج یه ک له م
دوو ژیا نه به ینم، چونکه ئه وه ی
ژیانی تیا ده کات هه ر منم که
هه ر دووکیانم له ده ست ده چیت.
ده مه ویت بشا خفم، چونکه
له سالتۆژدا هه موو که سێک خه ز به
قسه کردن ده کات. ئه که رچی
سو پای کۆنه په رستانی ش
له شوێنیکه تر ده په یفن، لێ یان
گه رێن باده هۆلی خۆیان بکو تن،
من یاس له گرنگی باب ته ئه ده ب
ده که م.

ئه مه زۆ که رۆژی (١٤) ی
فیه ریه ویه و (رۆژی دلا ن) (١٠)
سال له مه ویه ر دلی منیان
له خه م ئالاند، منیان خسته
به رده م نوو پیا نیک، تیا بیده نگ بم
به رامبه ر به سیاسه ت (که به
دلخۆشی وه ئه مه یانم ده وێت)
به لام بیده نگیه کی ناچار شه، یان
قسه بکه م و ده یشت رسم جیهان
چیر گویم لێ نه گریت که من
به زمان ی راسته قینه ی ئه ده ب
ده مه ویت چی بلێم. به م جوړه
ره نگه یار مه تی خۆم دایه ت که
(سه لمان ی) راسته قینه له په نای
ئه و نه نگه یه دا بشارمه وه که
به هه رای (روشد) یان ناوژه دکرد.
من دوو ژیا نه هه یه، یه کینکیان
تیکشکاوی و قه ینو میژوویه کی

په لامارت دده دهنن... هه رگيز!
به لام هه دهيش بيت شو کارانه
بگهيت.

نازنام چوڼ باسي نازاره کانم
بگم. چوڼيان وه سف بگم! وه
ته زهويه که به له شتا. ته زهويه ک
نات کوږيت به لام سهرو دلت تیک
دهلو نازارت پي دهگه به نيټ،
له مرقيکي له ش قورسي له په لو
پو که وتو ده چيت. بؤ نمونه
ساتيکي ژباني (نيټه رنات)^(۱) ي
قوتابخانه که له خو هه لده ستم
هه ست ده کم ناتوانم له سهر
تختي نوسته که کم جوله بگم.
ده ستم. قاچم. سهرم شهونده
گرانبورن هه مه پرسه. بيگومان
که س بهروام پي ناکاتو هه مو
قوتاييه کان ده ست به قاقاي
به پيکه نين ده کن، برسيتي
نوسه ريك ههويه که يه تي. هه
له ويژه شيريني وخونده
راچله کيوه کاني سه ره ل دده ن.
له سهر کاره که ي سوکايه تي پي
بکړيتو به رده ولېش دهنگي
خو بؤ نه ده ب به رزيکاته وه. بؤ
نازايي ته لوي سهر زه مين
به رزترين هونه شو که شته
روته يه که به ناو سروشتي بڼ
سنووي مرقدا ده يک هيت. نه مه
خه باتيکه نږي توکم. بؤ شو
هه سته نه تر ساوه ي ده يانه ويټ
قه ده غي بکن.

له ماوه ي شم سالانه چه ندين
که سي نازام بينيوه که خه بات بؤ
نه ده بيکي نازاد ده کن. نه وانه
زوريان دل دلومه ته وه. هه
له ماوه يه که کورتي له موه يه ربا
جوو به شدلريم له بهرني شريتي
کوږنه وه ي باره گايه که نه دياني
تارلوگ له (مه کسپک) کرد که
زياتر له (۲۰) شمار به شدلري

پروژه که يان کړې وو. شسانزي
به ووه ده کم که ده توانم
يارمه تي نه وانه بدم که له به رده م
فشارو په لاماردان. هه روه ها بڼ
سي و دو به رده وام ده ب له و
خه باته دا که له بهرم گرتوه.
بريارنگه به خوم دلوه شه وه
به لميتم که نه ده ب له و هيزانه
به هيزتره که هه په شهي لښ
ده کهن. باشتريڼ پاريزگاري
کړنو به رگري له نه ده ب
به رده وام بوونه له نوو سيني
سه ربه رزانه دا. نه نازم نوو سینه کانم
گولون. زياتر به ره و ره گ
ده گپ ټنه وه. خه مون
به ده رچوونه وه ده بينن. له هه مان
کاتدا له دولاوه له نيوان مړکي
خومو دهره وه ي مندا شه ي
ده کن.

نيستا من يه کم خستونه ته وه.
له نيوان نه وانه ي له ويستي نازادا
له دليک ده بڼو نه وانه ي نابغه
مسيماي بيری من، نيشتماني
هونه ري من وه شيوه يه که بڼ
ناپاسته کرلوو رژمه لاتيکي نوو
وايه.

نه وه کتبيکه کاني منن له سهر
ميژه خو شه ويسته کان دانرون.
له نه نيشتم ته شتي خوشتمندا.
له مه له وانگه دا. يان له بهر چرای
تهختي نوستندا که تافه مالي
منه. رهنگه ژيان بڼ به زه بيانه و
پر گپوگرفت بيت. به لام رژي
دلان به بهرې هينامه وه که چه ند
سهخته به ره وهری شو سالانه ي
دلعيان ره وانه ي ناریکی کرد،
سالي (۱۹۸۹) ته کانتيکي دليه من،
ته کانتيکي خو شه ويستو

دژوهستان، شو خو شه ويستيه
زياترو زياتر وام لښ ده کات که
به هاي نوو سينم لابه زختر بيتو
دهر ياره ي شتي به نرخ بنووسم.
له ژباني خومدا جگ له کتبيکه
تازه کانم. نه خشه کاني شاينده م
هيجي تر شک نابم. شو ويټانه م
خوش ده وټ که هه موو دل
شه ويندله کان په ي به ساته
نالوزه کاني ژيان ده بڼ له و
جيهانه واقعيه دا. له کاتيکدا که
جيهان به بينيني که شانه وه ي
خو شه ويستي له شه قامه کاني دا
زياترو زياتر خوي ده وله مند
ده کات.

په راويټ:

(۱) رژي (۱۴) فيبريوهر له هه موو
نه وويو او نه مه ريکاو نوستراليو که نه دا دا
به رژي دلان ناسرلوه. له و رژه دا
خه لکاني شه ويندله که ساني دي بهاري
سيمبوليکي دل بؤ خو شه ويسته که يان
يان که سه دل سوزه کانيان پيش که ش
ده کن -

(۲) قوتابخانه ي نيټه رنات شو
قوتابخانانن که به شتي تايه تيان بؤ
ژباني قوتاييان هه يه. هه روه ها
قوتاياني بيکسو بڼ دليکي باوکيش
له و قوتابخانانن ده ژين -

● نه مه ده قي نامه يه که که (مه لمان
روشدي) بؤ شو سالتريزه ي
نوويوه.

له رژنامي Afton bladet
(شه قون بلانيت) ي سويديه و کراره
به کوردي.

گروټوفسکی

مرد!

دانا روف - سوید

گروټوفسکی مردو، په کڅ له دهنگه هره گرنګه کانی شانق کې وو. بواریکي مەزنی لیکولینه وه، دیدو هونه ریکي بالو بلیمەتی ریژی له سەرده مەدا له کارکوت.

گروټوفسکی له ۱۴ مانیګی په کی سالی ۱۹۹۹ دا، دوی ۶۵ سال ته مەن، له مال ساکاره کی له پونتیادیزه یتالی به نه خوشی دل شتیرپه جی خوین کچی دوی کرد.

له په نجاو شهسته کانی مە سەده په دا، گوانګاریه کی گرنګی تیکرای سترکتوری شانقی هاوچرخي جیهانی ده گرنه وه. ته وژمیکي نوی راسته وخو کارده کات سەر ره ووتو بزوتنه وه شانقی نه ووی. گه نجیکي بلیمەت له پؤلونیاه زؤد به خیرایی مەنگاو دهنیت.

شانق شانقی نه کتەر، نه نها نه کتەر له چوقو سەنته ری دیدی شانقا گوهه ری مەموو شته کانه. له روانګه یوه گروټوفسکی لیکولینه وه قولسه کانی

ده سته پنده کاتو، بق نهو مەبه سته ش گروپنګی نه زمونګه ری له پؤلونیاه دده مەزینیت.

مرف له تاقیکرینه وه قوله فەلسفیه گرنګانه دا سەرچاوه یه کی فسرده مەزنه. هاوکتیه په کی پینکداچووی نیوان نه کتەر و بینره. بینران ده بنه به شیکي گرنګی نهو سرووتو مەشق پر له ژانیه گه مەبه کی فەلسفیه یو نه به دی.

هوا، ناو، زهوی، ناگر. پیدلویستیه گرنګه کانی مرفو خولفاندنی گیتی، سەرچاوه فەلسفیه کانی کتیبیه زؤد کونه کانی مرفایه تی، بوونیادی جیهان. خاله زؤد گرنګه کانی بیروخشی نهو فەیلە سوفه گوره شانقییه.

سالی ۱۹۶۸ به کتیبه کی ((شانقی مه ژل)) کی شوهر ریکي تر بق دنیای شانق ده پوزیتوه.

پیتهریوک ریژیسوری به ناویانګی ینګلینزی هەر له سەرناهو ناماز به مەزنی مە ته قلابه ده کات. بروک له پیتسه کیکی زؤد کورتی ((شانقی مه ژل)) دا بوپاتی نهو ده کاتوه که گروټوفسکی دیارده یه کی زؤد تاییه ته له شانقا.

هونه ری نواندن له دیدیکي زؤد نویوه ده پیتسه بنه مەره گرنګه کانی بوار ی لیکولینه وه، مەشقو پراکتیکی گروټوفسکی. جهسته ی نه کتەر ده پیتسه تاکه نامرازو دیدی شانقیه کی زؤد تاییه مەند.

گروټوفسکی به پتچه وانیه ی نه نونین نارتوه ریژیسوری بووه دیدو تیپوانینه کانی ته نها تیئوری نه بوون. به لکو بهرده وام هولو

ته قه لای نهوه ی دلو که دیدو تیپوانینه کانی له بوار ی پراکتیکدا بهرجه سته بکات. مەبه جګه لهوه ی ماموستاو راهینه ریکي گه ورو به سەلیقه و بلیمەتیش بووه.

به لام هەردوکیان گه رکیان بووه که شانق بګه ریتوه بق سەرچاوه کانی هونه ریکي سرووت نامیزی پیرؤ.

گروټوفسکی بق بلوکرینه وه ییرو بۆچونه شانقییه کی، له شهسته کانی مە سەده په دا به شساکاره نه زمونګه ریسه کانی چه ندین گه شتی به سەرپای ولتانی نه وویاو نه مەریکانا ده کاتو، هەر زو ته وژمە کی ده پیتسه دیارده یه کی هره گرنګی شانقی هاوچرخي جیهانی و خوشی وه ریژیسوری بلیمەتی جیهانی ناسرا. گروټوفسکی له سالی (۱۹۶۶) دا هاتو ته سویدو شانق گری (Den Standaktige Colderons Prinsen) له ستوکولم نمایش کردوه.

له سالی ۱۹۸۷ به دواوه گروټوفسکی له کالیفورنیاه ده گوینزیتوه بق شارچکی (پونتیادیزه) له نیثالیا.

گروټوفسکی له پونتیادیزه سەرګرمی لیکولینه وه، مەشقو مەلکولینی بهرده وای شانقی ده پیتو، له دیدو بۆچوونیکي جیساوازتروه بهرده وای ده به خشیت به نه زمونګه کی.

شانقی هه ژاری شهسته کان (که دواتر له هه شاکاندا به نیمه گه یشت) مە پانزه سالی کوتایی ته مەنی گروټوفسکیدا وەرچه رخانیکي گه ورو به خوه ده بینیت. چه مکی نهو شانق هه ژاره کی که مرف نیمه له دنیای شانقی خواماندا دیناسین،

پېناسەي رېتېازو پېرژەو ئىدى
گروۇتۇفسكى ناكات.

توماس رېتشارد كە سى سال
تەمەنى لە گروۇتۇفسكى
بچوكتەرو، خەلكى نىيۇيۇرگە،
نزيكـترين ھاوکارەكانى
گروۇتۇفسكى بوو، پىگەو لەو
لابورە شانۇيەدا كارىان كرىووه
كە بە (Art as vehicle) ئامازەيان
بۇ دەكرد. لەو لابورەدا
ھەردىوكانى (گروۇتۇفسكىو
توماس رېتشارد) پىگەو بە جيا
لەگەل ئەكتەرى زۇرگەنج كارىان
كرىووه.

Centroper la Sperimentazione
ela Ricerca Teatrale
شانۇيى ئەزمونگەرى گرنگە لە
ئىتالىا، ئەوان لە سالى ۱۹۸۷ وە
مىواندارى گروۇتۇفسكى يان
كرىووه بۇ ھەلگولېنو كارى
لابورە شانۇيەكەي. ھەروھا ئەو
ناوھەندە بەر لە بېست سال لە
پۇنتىيانىرە دامەزلاو، لە
شەستەكاندا لە زۇر كارى رەووتى
(شانۇي ھەرل) دا كارىان كرىووه.
ھەلبەتە گروۇتۇفسكى
سەرچاوەيەكى راستىوخۇي پېرژە
ئەزمونكارىەكانىان بوو. ئەمە
جگە لەوھى ئەو ناوھەندە لە سالى
(۱۹۸۶) بەلووھە تاقىگەيەكى
تايبەت بە پشكنېنو پېرژەو
ئەزمونەكانى گروۇتۇفسكى
دەكەنەو بە ناوى Workcenter of
Jerzy Grotowski.

گروۇتۇفسكى لە پۇنتىيانىرەو،
لەو لابورە نوييەيدا لەنتوان پېنج
تا ھەشت قوتابى وەرگرتووه كە
تەمەنيان تەنھا بېستىو بوو تا
بېستىو سى سال بوون. ئەو
قوتابپانەش شەشە رۇل لە
ھەفتەيەكدا، بە شىوازىكى زۇر

چرو، بەلایەنى كەمەوہ بۇ ماوہى
يەك سال كارىان كرىووه. ئەو
پېرگزامەي كەكارىان لەسەر
كرىووه، وزەو توانايەكى زۇدى
گەرەك بوو.

ھەچ قوناييەكيش لە ماوہى
سالى يەكەدا بە شىوہەيەكى
دېخۇشكەر بەرەو پېشەوہ
چووېيت، ئەو توانىويەتى بوو،
سى سالى تر، ياخود لە ھەندى
حالەتى تايبەتيدا تا چولر سال
بمىننىتەو. ئەزمونو وانەو
مەشقى ئەو نىوہەندە لە روانگەي
فۇرمىكى سەريەسىستەوہو
بەريوہ چووہ.

گۇرانى، تىكىست (چالاکىو
وانەكانى ستانسلافسكىو)
مەشقى جەستەي/فىزىكى/و،
ھەروھا مەشقى پلاستىكى
گرنگترين چالاکيەكانى بەشى
يەكەمى ئەو لابورە شانۇيە
بوون. لايەتلىكى تىرى كارەكانى
ئەو لابورە لە دەرەوھى گۇرانىو
ئەو چالاکيانەوہيە كە لەلای
سەرەوہ ئامازەمان بۇ كرد.

بۇ نمونە ھەلگولېنو كاركرين
بە شىوہەيەكى زۇر قول لە دابو
نەرىتى كۆنى ئەفرۇ كارىبىنى،
كە گەلىنكى مېندىن لە باكورى
ئەمەريكا. لەلایەكى بېكەوہ
بەكارمېنانى تىكىستى زۇر كۆن كە
لە تىكىستە نەنتىكەكانى ميسر،
سوريا، ئيسرائېل و گريكەوہ
وہريان گرتووه.

گروۇتۇفسكى نەويستوہ لەو
لابورە شانۇيەدا ھىچ جۇرە
ياسمايەكى تايبەت
دەستەبەرىكات. شانۇ جىھاننىكى
بېستورە، ناكړيت لە چوارچىوہى
رېتېازو قونابخانەي

دەستىشانكراودا بەند بگړيت.
لەبەرئەوہ گروۇتۇفسكى بولرى
ئەوہى نەلوو، ئەو كارەي ئەو
دەيكات بېيتە دياردەيەكى
تايبەتى تاكە كەسانى تر بوای
مردنى، ئەو فۇرمە بگەنە
رېتېازىكى ديارىكراو پەيپەوہى
بگەن. گروۇتۇفسكى ھەميشى
نويپاتى ئەوہى كرىتەوہ كە
ھەلگولېنو ئەزمونگارىيەت لە Art
as vehicle پىتويستە بوای مردنى
گروۇتۇفسكى ھەر بەردەوام بېت.

گروۇتۇفسكى لە رازىتسۇف لە
پۇلۇنيا لەدايك بووہ. لە شارى
كراكۇف وواجارىش لە مۇسكفا
ھونەرى شانۇي خويىندووه. يەكەم
جار وەكو رېزىسۇر لە سالى
(۱۹۵۹) دا بىە شانۇيى
(كورسپەكان) ى يۇژىن يۇنسكۇ لە
كراكۇف دەرەكەوېت. شانۇيى
كورسپەكان دەبېتە بنەماي
دەركەوتنو پېناسەكاندى
گروۇتۇفسكيەكى لاو.

بوای ئەو ھەموو پېرژەيەكى
ئەو لاوہ كەم نووہ دەبېتە جىنگاي
سەرسووپمانى بېنەرو،
رەخنەگرانو شانۇكاران.
بەرئەدجاميش شانۇي ھەرل
لەدايك دەبېت.

گروۇتۇفسكىش وەك تاكە
بلىمەتى رىژى ناويانگى ھەموو
جىھان دەگړيت.

سەرچاوەكان:

۱. رۇژاناسەي (داگنيس نېپتەن)
بەشى كۆنۇرى رۇژى ۱۹۹۹/۱/۱۸.
۲. كوفارى ئېنتىرى. سالى ۲۲،
۱۹۹۶. كوفارىكى وەزى شانۇيە.

تەنبايى، يەككى لەسپەتە
 ھەرە ديارەكانى جۇناتانە،
 لەكاتىڭدا قارەمانەكانى خەيالو
 واقىمى ئىمە ﴿بەتايىنى و
 سىياسى و كۆمەلايەتى و
 ئەدەبىيەت... يانەوہ﴾
 بەقەلەبالتىيەكى چىر، دەست و
 پىۋەندىكى زۆر و غولام ئۆكەرى
 بېشەندازە چواردەورىان گىراوہ.
 بەلام تەنبايى جۇناتان بەمانى
 داپرانى ئەو لەگەلە تىنەگەين،
 چونكە جگە لەوہى ئەو
 چاۋىرىكەرىكى وردى ھەموو ئەو
 دياردەو شتانەيە كەلەناو
 دەستەي نەوپەساندا بەديار
 دەكەون! بەھەمان شىۋەش
 خۇدۋىنەرىكى چۈستە. كەھەموو
 دياردەو بىزلوت و ياساى ھۆزى
 نەوپەسان لەمۇنۇلۇڭىكى چىردا
 ھەلدەسەنگىتى، كەواتە خۇدانى
 سىپەتتىكى ئەرە كەقارەمانىتى
 جۇناتان لەقارەمانانىتر
 جۈيەدەكاتەوہ. ئەو
 لەتەنبايەكانيا پىر لەھەر كاتى
 شۇرۇشگىرتىو سەرنجراكتىشترو
 كەمدو تەرە.

كەمدوويى و مۇنۇلۇڭ ئەو
 خەسلەتانەن كەلەجىھانى عارفو
 مۈتەسەۋۋىفولاي پالەۋانى
 نووسەرە گەۋرەكانى جىھان
 دوپارەدەبىنەسەوہ:
 ﴿دوستۇفسكى، پروسست،
 ئۇنەما مۇت...﴾ دوحوالەتن
 لەسەفەرى دەروونىا بۇ

پەيوەندىكرىنى نەفس يان
 ((خود)) بەخۇيەوہ و، بىق
 چىكرىنەوہى نىگىاي دەروون
 لەسەر ھەستىي خۇي. بەلام
 مۇنۇلۇڭ ئواناي رەۋاننىزىيى و
 خوتبەدانى درىزاخايەن
 كەمدەكاتەوہ. رىستەكان كورتىن و
 بەماناۋ دەلالەتى ھەمەچەشەن
 بارگاۋى بوون، بەجۇرى كەتەنبا
 جارى خۇيىندەوہو گوى بۇگرتىن
 خۇيان بەدەستەۋەنادەن. ئەمەش
 دەقارەدەق بەپىچەۋانەي
 رەۋاننىزىي و بەدەم و دوويى قسە
 ھازىيى دىنباي قارەمانى
 قەلەبالتەۋەيە. كىشەي ئەم
 قارەمانەش ئەۋەيە بەردەوام
 فېردەدات و لەبەرەم ھىناندا
 دەستەۋەستانە. ئەو زۆر
 سەرسىۋىر ھىنەرەنە لەساتى
 ((ئىستان))دا راماندەگرى و
 بەھەپەساۋى دەمانەنلىتەوہ،
 بەلام تۈيۈشەبەرەيەكان بىق
 ھەۋارى داھاتو ناداتى. ھىندەي
 دەپەۋى يەكمانخات و لەقالىمان
 بدا، بوارمان بىق نارەخسىتى
 ئازادانە خەيالمان چالاك بىت.

كەواتە ئازادى دان بەخەيال
 خەسلەتتىكى تىرى كاراكتەرى
 قارەمانىۋەنە بەشىۋە
 جۇناتانىيەكەي. خەيال
 بەرەمھىنانى جىھاننىكى ئازادە
 لەپىنناۋى خۇ دەريازكرىن
 لەكۇنۇرۇلى گەلە دەستەي
 نەۋەسان، ئارىكىستانى نىيە بىق

بەلەقائىتو سەلەتتىكچوون، بەلكو
 نىشتەماننىكە بۇ دالەدانى خۇدەيتى
 لەبەردەم شالايى دەستەدا،
 بىكەرى ئەتوانى خەيالكاۋە
 نايشتوانى بوونىكى سەرىەخۇي
 ھەي، ۋەكىشەي زۆرىيەي
 قارەمانە دىنى و كۆمەلايەتى و
 سىياسىيەكان ئەۋەيە كەناتوان
 بايەخ بەخەيال بەدەن! ھەر
 بۇيەشە بوونى ئەۋان بوونىكە
 لەۋاي بوونىكى تەرەۋە: (كىتەبە
 پىرۋەكان پەيمان و سەنەدەكان و
 بەرنامە سىياسىيەكان).

جۇناتان ناپەۋى لەۋديو ھىچ
 بوونىكى تەرەۋەبىت. ئەو دەپەۋى
 بوونى يەكەم بەدەست بېتى.

بەۋاتايەكىدى؛ ئەۋشەيدى
 ئەزمونىكرىن و ئاقىكرىنەۋەو
 فېرېۋونى ھەموو ئەۋ ھونەرەنەيە
 كەدەشېت ھەر بوۋىك لەماۋەي
 عومرى خۇيدا پىيان بگاۋ فېرېبى.
 ھەر لەبەر ئەمەشە جۇناتان
 قارەماننىكە (دىسانەۋە
 بەپىچەۋانەي قارەمانە
 زەينىيەكانى ئىمەۋە) بەتۈندى دۇ
 بە((نەمى))يە چونكە نەمى
 سىپەتتىكە بەپىۋىست قارەمان
 راپىنچەدەكات لەژىر رىكىفى شوۋىن و
 زەمان دا بىمىنىتەۋە. (ئەمەش ئەۋ
 ھىكەمەتەيە كە جۇناتان
 لەجيانگەي پىرە نەۋەسەۋە
 فېرى دەبىت). (نەمىۋون).

خۇزگەيەكى مەرگۈۋازانەيە
 ئەمەنناي دەروونە بۇ لەۋاۋىردى

جەستەو كۆشتى مەبدەنى چىز. دەروونى مەرگىۋاز ئامادەمى جەستە لەواقىع دا رەتدەكانەو دەيكاتە پەيكەرنىكى ۋوشك. بەلام شەيدايى جۇناتان بۇ تاقىكرىنەوئەى بەردەوامو شكاندى سىخوورە ديارەكان، لەھەمان زاتىشدا ئامادەكرىنەوئەى جەستەيە لەواقىعدا، ئەو ژيان بەپانتايىيەكى نەبزاوئەى ئەزموونو تاقىكرىنەوئەى ئواناكانىو ھەزەكانى دەزانتىتو ناشىيەوئەى لەپاش مەردىنى لەبارەبەو ((واتەوات بلاويكەنەوئەىويكەن بەخولەند)) چونكە ئەو تەنبا ((نەپەسنىكە ھەز بەفرىن دەكا)) ۋەھىچىتر...

تىكەلبوونى جۇناتان لەگەل نەپەسە ياخىبىيەكانىترو كۆكرىنەوئەىيان، لەنەمتى بوون بەسەردارو رابەرو فرماندارىكرىنەىيانەوئەى ھاتوئە. چونكە ۋەكو پېشتەر ھىماى بۇكرا. جۇناتان سىفاتی ئەو كاراكتەرەنەى رۆر بەكزى تىدانو چاۋەرئى ئەوئەى لىناكرى تەختى داگىرىكا! .. ئەوئەى ئەو لەم ھاودەمىي وئىكبوونەوئەىيە چاۋەرئى دەكات، گۆرپنەوئەى ئەزموونەكانە لەناو دەستەى نەپەسەكاندلو كەلەكەكرىنى سەرمايەيەكى رۆرئەرە لەپىناۋى فرىندا بەشئوازىكىتر! نەك

بەرھەمەنئەوئەى كەسىتى خۇى لەكەسىتى ئەوانىتەدا. ياخود مونتورىيەكرىنى خەسلەتەكانى خۇى لەسەر پانتايى بوونى ئەوانىتر (كەيسانەوئەى ئەمە سىفەتىكى ديارى قارەمانەكانى دىناى ئىمەيە). چونكە گەر ئەمەى بىكرىايە، ئەو دەبوو بىكتاتقۇئەى بەسەر خەيالو جىاۋازىيەوئەى. دەبوو سەردارىكى تىرى قەبىلەى نەپەسانوئەىركى سەرەكىشى ئوئەى تىزىبوونى چىكەلەنەى، دەبوو پارىزىگارىكرىنى ئەو ياسايانەى پېشتەر لىيان ھەلگەراپوئەى! بۇيە بەبارىكى تەدا دەتوانىن بلىن: شۇرئو ياخىبوونى جۇناتان شۇرئىكەو لەپىناۋى ھىشتەوئەى جىاۋازىداو رۇچوونىكە بەناخى ((خود))دا بۇ بەرگىكرىن لەسەرەخۇى خۇى. جانەگەر ھەر ھەزىش بىكەن ئوئەى بۇ جۇزى قارەمانى جۇناتانى بىقۇزىنەوئەى، ئەو مەن پېشتىيارى ئەو دەكەم ئەو ئاۋە ((قارەمانى ناگايى)) بىت؛ چونكە تەنبا بۇزىنەوئەى گەيشەتتە بەناگايىيەكى جۇناتانى كەزگارماندەكا لەدنىاي پى فرىوى قارەمانانى ئەمىق.

پىموايە ھەر ئەمەشە بۇتە ئەنگىزەى ھاۋىتى پىكارو بەپىزىم

«ئازاد بەرزنجى» تا بوارمان بۇ
بەرەخسىنى لەپىنگەى زمانى
كوردىيەوئەى بەدنىاي جۇناتان
ئاشناىيىوئەى بەخۇماندا رۇچىن!...
بۇچىنا؟ رەنگە فېرپىن بىر
لەشتىۋازىكى تىرى فرىن بىكەينەوئەى.

«النشأة - التطور - التجليات»

د. كريم ابو حلاوة

ئيشكاليه تي

چه مكي

كۆمه لگاي

مه ده ني

ئا / ئاسۆ جه بار

تەنزەرتا) لە مەي كۆمه لگەي
عەرەبى پرسىيارىك دىنىيە كايەو
ئەويش ئەو يە: (ئايا كۆمه لگەي
عەرەبى خاوارى شىۋە يەك
لە شىۋە كانى كۆمه لگايەكى
مۆدېن مەيە پان نا؟).

مەر لەم گومانەي
(تەنزەرتا) وەك مەمو
بىرمەندە عەرەبەكان بەچەند
گرفتەكى گەورەي مەعريفەيەو
دەنالىن: وەك جىهانگىرىو
كۆمه لگە پەراويزەكان. لەبەريەك
مەلوەشانەوئى سىتسەمى
ئايديۆلۆژى جىهان، گرفتەكانى

لېكۆلېنەو وەرالىەكردنى
بەردەوامى ئەم بېرۆكەيەدا بوون.

كتىبى (ئيشكاليه تي چه مكي
كۆمه لگەي مەدەنى) لەنوسىنى
نوسەرو بىرمەندى عەرەب
(دكتور كريم ئەبو علاو) يە.. ئەم
تويزىنەو مەعريفەيەي بەديوو
شاراوەكانى چه مكي كۆمه لگاي
مەدەنى دەيات، لەم كىتەبەدا پاس
لەسەرەناكان و جىپەجى
كردنەكان و گەشەسەندىو
پەرسەندى ئەم چه مەكە دەكات.
بىرمەندى فەرەنسەي
بەرەچەك جەزائىرى (جىفاننا

چه مكي كۆمه لگەي مەدەنى
مەر لەمىزەو تا ئىستا جىئى
چەندىن مشتومى گەورە بوو،
مەر لەنواي دروستبوونى دەولەتى
نەتەووە كۆمه لگايەكان خاوارى
شىۋە يەك لە شىۋە كانى كۆمه لگەي
مەدەنى بوون. مەر لە يۆنانەو
ئەم چه مەكە بە شىۋە يەك
لە شىۋەكان جىئى و توويزىكى
بەرغراوان بوو لەنتو
فەيلە سووفەكاندا.. بىرمەندى
فەيلە سووفەكانى جىهان،
مەعريفەيەكان، كۆمه لئاسەكان
ئەنترۆپۆلۆگىستەكان مەمەيشە لە

تازەگەرى نوڭخوۋى، پىڭكەتەي كۆمەلگەي غەربى، پرسىيارو گومانە جىدىيەكانى بەر لە تازەگەرى نوڭ تازەگەرى، پەرسەندى بزوۋنەۋە توندپەو مەزەبىيەكان، فاشىزىمى غەربىي و خىتەكايەتى و سەنتەرگەرى دەۋلەت و گۇرۇپپەكانى كۆمەلگەي مەدەنى...

نوۋسەر سەرەتا يەمىتۇدىكى مېژوۋىي مەرىپى دەسەنپىدەكات لە پېئىناۋ پىشكىنىنى مەۋدا زەمەنىيەكانى مېژوۋەك گەشەسەندى سىياسى و ئابورىي دەسەلات... ۋەك لە بەشى يەكەمى ئەم كىتەبەدا... باس لە سەرەتاكانى دروستىۋونى كۆمەلگەي مەدەنى دەكات و دەلىت: (سىستەمى سىياسى كۆن بەتەۋاۋەتى جەختى خىستىۋوۋە سەرەقەق خىۋايەتى مېرئىشپەكان و دەسەلاتى رەھاۋ پىرۇزى (دىنى و سىياسى)، و زۆرىنەى كات دەسەلاتى دىنى و سىياسى ھاۋناھەنگ بوۋون بەيەكگرتوۋىي لەنئىۋ قۇناغە مېژوۋىيەكانى ئىسەۋرۇپادا دەسەلاتىيان مەبوۋە، بەلام لەگەل ئەۋەشدا بەرەككەۋتەن و مەملەنىيەكى بەرغراۋان لەكۇنەۋە تائىستە لەنئىۋان دىن و سىياسەتدا مەبوۋە).

لە بەشى ۋوۋەمى ئەم كىتەبەدا كۆمەلگەي مەدەنى لەنئىۋ دەقەكانى ھىگەل و ماركس و گۇمىشدا بەشى ھەرە گۇرۇگى ئەم لىكۇلىنەۋە مەرىپە ئەۋ پېشھاتە فەلسەفەيە راقە دەكات كە مەجرەيەكى گەۋرەيى و تۈۋىزۇ

مەملەنىيە مەرىپى مەۋە لەفەلسەفەي مېتافىزىكەۋە مەتا پرسىيارە جوداخۋازەكانى (ماركس) و ماركسىيەت و ئوچارىش بەرئىگەچارە رۇشنىيەيەكانى (گرامشى) دەروازەيەكى تىرۋالا دەكات لەچەمكى كۆمەلگەي مەدەنى.

لەۋا نوۋسىنى نوسىنەكانى (ھىگەل)دا ئاۋا باس لە پىڭكەتەي سىستەمى كۆمەلگەي مەدەنى دەكات:

كۆمەلگەي مەدەنى پىڭكەتەۋە لە:

۱. سىستەمى پىداۋىستىيەكان.
۲. رىكخسىتنى دادگەۋ دانۋەرى.
۳. دام و دەزگا پىشەبەكان. بەلام چەمكى دەسەلاتى رەھاى دەۋلەت لەلاى (ھىگەل) مەجرەيە كۆمەلگەي مەدەنى دەبات بۇ نئىۋ پانتائىيەكى چەق بەستۋ... بەلام و تۈۋىزىكى بەرغراۋان بەرەم دىنئىت، ھەر بۆيە (ماركس) لەدەروازەيەكى تەرەۋە چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى دادەپىزىۋ لەكۇشەنىگەي ماركسەۋە ئايدىۋلۇزىيا بالادەست دەبىت و لەنئىۋ مەملەنىيە ئابورىي سىياسى ۋەك لە كىتەبىي (ئايدىۋلۇزىيائى ئەلمانى)دا زىاتەر روۋن دەبىتەۋە.

(گرامشى) مانايەكى تازەي بەخشىب چەمكى كۆمەلگەي مەدەنى. بە بۇچۈنى (گرامشى) كۆمەلگەي مەدەنى پىڭكەتەۋە

لەكەشۋە ھەۋاى پىشەبەرىكى ئايدىۋلۇزىيەكان.

بە بۇچۈنى (گرامشى) ئەگەر كۆمەلگەي سىياسى فەزائى كۆنترۇل كۆندى سىياسى بىت بەھۋى ھىزۇ دەسەلاتەۋە، ئەۋا كۆمەلگەي مەدەنى فەزائى ھەزىۋونى رۇشنىيە ئايدىۋلۇزىيە، لەم كىتەبەدا قۇناغە مېژوۋىيەكانى كۆمەلگەي مەدەنى مەستۇمىكى گەۋرەي مەرىپى بەرەم دىنئىت.

دنیای شته بچوکه کان

ریتوار سیردیلی

دنیای شته

بچوکه کان

ریتین هاردی

به لایاندا ده پزین... به لام ریتوار
له سهریان دوه سکتیتو لسیان
ورد ده بیتته وه... گه رانه وه بق نه
شویننه هه رامؤشکراوو رودلو
بیرچوانه ی له ناسقی میژوی
نوسرلوا به هاپه کیان بق دانانریت.
به لام ریتوار له به هار نرخیان
ده دویت. ریتوار بهم شیولزه ی
نیسکرین ده یه ویت پیمان بلس
ژیانی کومه لگاکانو شه وه ی پی
ده لیتن میژوو به تنه نه رودلو

بیرکونه وه نوسین له سهر نه
ورده شستانه ی له میژوی
نوسرلوا، نلویان نایهت. ناوی
کتیبه که (دنیای شته بچوکه کان)
هر له سهره تاوه ستراتیژی
کتیبه که ناشکرا ده کات؛ نوسین
له سهر نه دیارده رودلو شته
بچوکه کانه ی که سهره تا وادینه
پیشچاو که گرنگ نین به لام ریتوار
له گرنگیان ده دویت... راهه سستان
له سهر نه خالانه ی که به ناسانی

دنیای شته بچوکه کان دوا
کتیبه ی برای ریشنبیر. (ریتوار
سیردیلی) به که ده زگای چاپو
په خطی سهردهم له زنجیره ی
بلاوکراره ی کتیبه کانیدا بلاوی
گرمقته وه. نه م کتیبه که رچی
له هه ند و تارکی جیلاواز
پنکه اتوه که نووسر له پزنه
هوازی جیلاوازا نویسونی، به لام
ده توانین مژلکی ستراتیژی ببین
که هر هه موویان کزده کاته وه:

به سه راهاتانه دروستی ناکات که له ناستی سیاسی یان ته نانه ت رولدوی کومه لایه تی گوره دا، دهرده که ون. به لکو زیاد له پنتو زیاد له سرچاوه یه کی کاریگه ریمان له سر ژبانی کومه لگاکان و میژوو ه به. میژوو چه ند به سه راهاتی شوږشه کان و سه ره ولېژ بونه کانی ده سه لاتو جه نکه خویناوه کانی دروستی ده کات، هینده ش له به سه راهاتی کاریگه ری نه و نامیره ته کنیکه به چوکانه وه دروست ده بی که له رږزکاری تازه دا هیرشیان بق ناو واقعی نیمه مینا. رښوار بق خویندنه وهی کومه لگاکان یان میژووی کومه لگاکان به سه راهات نابوریو سیاسی و ته نانه ت فکریه مه زنه کانی واز لی ډښتی و له و جوله و بزوانه دا ده ډیژن ته وه که له سر جه سته ی مرقف ناشکرا ده بیټ. چونکه دواچار میژوو یاده وه ریه که نه هوشیاریدا هه لمانگر تبت. رولدویک نیه بیرمان نه چوبیټه وه. سییغه ت و خه سه له ټیکی روحیش نیه کاری له ده رونمان کریمیټ به لکو له هه موو نه مانه ش زیاتر نه و وشه و ره فتارانیه که له سر جه سته مان ده نوسریتنه وه. میژوو چه ند له رودلوو سیاسیه کانه وه ده خوینریتنه وه هینده ش له دبسپلینی جه سته و نیگاو ره فتاره به چوکه کانی مرقفیشدا، ره نگه داته وه. واته میژوویه کمان نیه له هه مان کاتدلو

به شیتوه یه که له شیتوه کان دبسپلینی جه سته ی نه کرډیټ و جوله و ره فتاریکی دیاریکړلوی پټ نه به خطی بی. لسیزه وه هه موو خویندنه وه یه کی میژوو به بین خویندنه وه و ناشکرا کرډیټ نه م لایه نه گرنګانه ی کاریکړنه کانی میژوو، خویندنه وه یه کی نه قیره. چونکه دواچار هه موو هه ولېک بق گورانی میژوو به بین نازادکرډیټ جه سته له دبسپلینکرډنانه، کاریکی نه سته مه. گوران نه و ساته وخته نیه که ده هه کان به شیتوه یه کی دی قسه ده که نو دروشمیکي دی به رز ده که نه وه و مژده و به ټینیکی دی ده دن. به لکو گوران نه و ساته وخته ده ست پیده کات که شیتوازیکی تازه له جوله ی جه سته و له سه یرکړنماندلو له به کاره ټینانی نه ندانه کانی جه سته ماندا، ښته ناروه. نه و گورانانیه ی شیتوازیکی تازه ی جوله ی ده ست و نیگا کرډن و مامه له کرډن له گه ل خویاندا ناهینن، گوران نین به لکو دوو باره بونه وه یه کی رابردون له سیع او جلو به رګیټکی تازه دا. رښوار له م کتیبه دا بانګمان ده کات بق نه وه ی سه یرکړنمان بق میژوو فراوانترو گوره تر بکه یزو ته نها له به سه راهات خویناوی و که ورانه دا ته ماشای نه که ین که میژووی نوسراو کرډونی به تاکه حیکایه ټیکی شایه نی گټرانه وه. نه م کتیبه ناچار به یرکړنه وه و گومانکرډنمان ده کا له هه موو نه و مانابه ی تانیستا بق میژوو

ده سته به رمان کرډووه و فیрман ده کات میژوو به زیاد له زمانیک قسه ده کات و به زیاد له ناراسته یه کدا خوی نه ایش ده کات و له زیاد له بواریکدا دهرده که ویت. پرقسه ی ډوزینه وه ی شوټنه شارلوه کانی کاریکړنه کانی میژوو له هه مان کاتدا هه نګاویکه به ره و میژوو دمالین. که میژوو دمالینیش جه وه ری ستراتیژی هه موو شوږشیکي نازادبخوازه که ده یه ویت نه مړی چیدی به رده وایي ډوینن نه بیټ، به لکو رږزیکي تازه بیټ به خوریکی تازه وه.

مارا - ساد

له زېږېدوې بلوکړلو کسانې ده زکای چاپ و پخش کړی ساد کتبی ((مارا - ساد)) که بریتيې به شاتوگري په کی شمېری وهرگېږدلو، بلوکړایه وه. نه ده ده شاتوگري په کی به ژماره دوی بلوکړلو کسانې ساد ده بلوکړلو ته وه له نوو سینی (پېټر فایس) نوو سورو هونه رانه ندي شتو کارو دهر پنه نري سینه مایو ماموستا شتو زاده ه سانه له نینگېزې په وه کړو وروسته به کوردي.

نه شاتوگري په شمېرې په پېټر فایس که له نوو سینی (۱۷۰) لاپه په په قه باره مامناوه ندي دا چاپ کړلو. شاتوگري په کی پشت نه ستوره به ه قه تکی میژووی و که لکی له کومه له به لکه نامه و کاره ساتي باوه پېټرلو وهرگرتوه. به لام هرچونیک بیت نه شاتوگري په شمېرې ده قی کی نوکیومینتی نی، به لکو ده قی که ه قی قی تی ژيان وهرگی ((ژان پول مارا)) له شتو شاتو له نيو شاتو دا نفايش ده کات. فایس له شاتو نی په دا زکو و ستایانه مام له لکه ل کړه سته میژووی په کان ده کات بڼه وهی جیاوازی نیکی نیوان ((مارا و مارکیز دی ساد)) مان پېشکاش بکات: مارا بڼوای به تینی به شتو شتو کومه لایه تی

له نینگېزې په وه کړو وروسته به کوردي

نارادی په وه زکو کاري نړیو نه نجام دهری و چه ندين قه سا باخانه ده خولق نړیو سهره نجام مرقف تووشی نانو میډی ده کات. نانو میډی په ک که و له مرقف کان ده کات متمان هان به شتو شتو پاکیه تی نه مینی. نه شاتوگري په شمېرې په نمونه په کی جوان و بهرچاوه له پانتای شاتوگري سیاسی داو نیډی ده مینی ته وه ده ست خوشی له ماموستا شتو زاده ه سانه بکینه نو میډی سهره کونتی بڼو خولزین.

هیه، شتو شتیک که سهرجه م کومه ل بکونیت به لام له به رامبه ردا دی ساد کالته ی به بڼو چونه نیت و بڼوای به شتو شتو فهرانی هیه. لیزه وه نوو نیتو نوو بڼو چون روو په پووی په کتری ده بڼه وه که جکه له ه قی قی تی ژيان وهرگی ژان پول مارا زکو بیرک کی دیکه گوزاره ده کات. ده کری به تال بوونه وهی له دروشمه باقو بریقه کانی په کیک بیت له و بیرکانه ی به نایبه تی که زکو راشکاوانه ده مانخاته به رده م نه و راستنی په که به ناری شتو شتو

خوان

خوان

نەفلاتون

وەرگێڕانی :
ئاوات نەحمەد

بۆ کتێبه‌که‌ی نووسیه‌و زانیاری
به‌نرخ‌ی سه‌باره‌ت به‌ سوکرات و
نەفلاتون تۆمارکړیوه .
هه‌رچۆنیک بێت ئهم کتێبه
یه‌کێکه‌ له‌و کتێبانە‌ی که‌ ئهم‌رق
کتیبه‌خانه‌ی کوردی زیاده
له‌هه‌ریابه‌تیکه‌ دیکه‌ پێویستی
پێیه‌تی . . هیوا‌ی سه‌رکه‌وتن بۆ
وه‌رگێڕو بۆ ده‌زگاری سه‌رده‌میش
ده‌خوازین .

گفتوگۆو مشتومردا ((وه‌ك ئاوات
نەحمەد نووسیویه‌تی))
بلاوکړینه‌وه‌و کۆی بیه‌ست‌وه‌شت
مشتومرێ جیاوازی به‌بابه‌تی
هه‌هه‌چه‌شن نووسیوه .
خسوان یه‌کێکه‌ له‌و
مشتومرانه‌ی که‌ نووسیونی و
تیایدا سوکرات له‌پال نه‌کاسۆن و
نه‌لقیبیان‌یس دا رۆڵی سه‌ره‌کی
تیایدا ده‌گێڕی و باسی
خۆشه‌ویستی ده‌کات .

ئاوات نەحمەد جگه
له‌وه‌رگێڕانی ده‌قی وتوویژو
مشتومرێ سه‌رخوانه‌که‌ بۆخۆشی
پێش‌سه‌کی به‌کی تێرته‌سه‌ل

له‌ زنجیره‌ی بلاوکراوه‌کانی
ده‌زگای چاپو په‌خشی سەردەم
دا به‌م دوا‌ییانه‌ کتیبی ((خوان))
چاپ کرا که‌ له‌نیۆ زنجیره‌ی کتیبی
سه‌رده‌م دا ژماره‌ ((٢)) ی
پێ‌دراوه‌و بریتییه‌ له‌ده‌قی
مشتومرێکی نەفلاتونی سه‌باره‌ت
به‌خۆشه‌ویستی .

خوان وه‌ك ئاماژه‌مان پێ‌دا
له‌نووسینی نەفلاتون‌و کاک ئاوات
نەحمەد له‌عه‌ره‌بیه‌وه‌ گرێویه‌تی
به‌کوردی و له‌نووتویی (٩٤)
لاپه‌ره‌ی قه‌باره‌ مان ناوه‌ندی‌دا
چاپکراوه .

ئاشکرایه‌ که‌ نەفلاتونی
فه‌یله‌ سووفی ناودار و دێزینی
یۆنان پێده‌چیت . تاکه‌
فه‌یله‌ سووفی دێزینی یۆنان بن که‌
سه‌رجه‌می نووسین و به‌ره‌مه‌کانی
به‌پاریژداوی گه‌یشته‌ته‌ ده‌ستی
ئێمه‌ . . نەفلاتون سه‌رجه‌می تێزو
بیروپا‌کانی خۆی له‌چوارچێوه‌ی

شورش یا ریفورم

شورش یا ریفورم

- گوتلو له گوتل جومیت مارکول کارل پوپر دا -

ویرگنر ایل
لنزه پوپر لای

- گوتلو له گوتل هیربرت
مارکول کارل پوپر دا -

بهم نواییانه له زنجیره
بلاوکرلوه کانی گوتلاری
(موقایه تی)) دا کتبی ((شورش
یا ریفورم - گوتلو له گوتل
هیربرت مارکول کارل پوپر دا))
به چاپ گه پانرا. نهم کتبی به
به ریز (ناراد به ریزجی) له زمانی
فارسی پوه کرهویه تی به کوردی
له نو نویسی حه فتاوجوار
لایه پی قه باره مام ناوه ندی دا
ده تی گوتلو گوتی له گوتل هیربرو
بیرمه ندی گه وده ی سه ده ی بیست
دا له خورگوتوه که سالی ۱۹۷۰
له گوتلین دا ساز کرلوه.

بیجگه له ده تی وتووژده که
برای وهرگنیر ده روزه یه کی
بؤکتیبه کی نووسیه و تیایدا
تیضکی خستوته سه ناراستی
فیکری هیربرو بیرمه ندی ناوبرو
و به کورتی ناساندوونی له پال
پیناسه یه کی کورتی تیزه کانیا
دا. نواتر ژاننامه ی سیاسی
هیربرک له مارکول پوپریش
به پوختی تیته لکیشراوه.

جسی خویه تی نامازده
بؤنه و بکری که کومه لگی نوی
هه له سنگاندن و ره خه لیگرتنی
دیارتیرین نه وری وتووژده کانه
لئوه یان هه نگار دهنی بؤ بابته
باسی بیکه. ده رده که ویت لای
مارکول کومه لگی ته کنه لوتی
کومه لگی کی تاک ره هه ندو هیچ

بورنیک بؤ
ن سازادی و
به خته وه ریس
راسه قینه ی
رؤف
ناهیلتیه وه.
هریویه
نهم و زیاره ی
ته کنسه لوتیا
به ره می هیناوه
ژیاری نه رکو
ماندوویونه و
ژیاری نیرق
نییه. نیرق سیش
لای مارکول
بؤ ختی

چه مکنی فرلوانتری هیه
له چه مکه باوه کی به لام چونیته
به نیینانی کومه لگی نیرق لای
مارکول له نووتوی تی تیزه کانی
نهم گوتلو گوتی به دی ده کورتو
وه لای نه و پرسیاره شمان
ده داته وه نایا نهم کومه لگی
نیرقسه له پی شورش یان
ریفورمه وه به دی ده هینرت؟

له به رامبه ردا کارل پوپر که
فله سسه فکه ی ناوانابوو
(نه قلایه تی ره خه گرانه)) و
به رده وام پرسیار جیدی
له زانست دا ده وروژاند له و
گوتلو گوتی به شداره و به گوتیه
ناراستی فیکری ختی و
له چوارچیه ی ناخواتن له سه
کومه لگی نوی تیزی ((کومه لگی
کرلوه)) ده خاته رو. نیدی
نه ویش به هه مان شپوه له پی

گوتلو گوتی وه وه لای پرسیاره
گرنگه که مان ده داته وه، نایا نهم
کومه لگی به ریفورم یان به شورش
به دی ده هینرت؟

جسی خوشیه تی نه وه
توماریکین که وهرگنیر کتبی به
بؤخی ترکی به وه کره و که
نه و پرسیاره ده کری گوتیه
وهرگنیرانی گوتلو گوتی که سالی
۱۹۷۰ نه دجام لراوه چ بایه ختی
هیه؟ له ورووه بؤخی
له ده روزه که ی دا نامازده ی بؤنه وه
کره و که هه رجه ند نه
گوتلو گوتی سالی ۱۹۷۰ کرلوه به لام
له روی نه و گرفتانه ی
وروژاندوونی زیندویتی خویان
پاراستتوه و هه رده
هه یله سووفیش سه ره پای
گوتلو گوتی که له سه هه مان هیتی
فیکری خویان مانه وه.

سارته رو سیناریوی فیلمیک له سر ژیانی فرۆید

و: تارا شینخ عوسمان

له سالی (۱۹۵۸) دا (جۆن میوسن)ی ده رهینه ری نه مریکایی داوای له ژان پول سارتهر کرد که فیلمنامه یه کی له سر ژانی (فرۆید) بۆ بنوسی.

سارته ریش دواي سالتیک نهو سیناریوی ی نووسی. به لام له بهر نهو ی سیناریوی که رۆر دوورو درۆیوو، میوسن داوای له ژان پول سارتهر کرد که جاریکی تر بینووسینه وه.

دواي دووهم جـاـریـش سیناریوی که ی هه ری وه دوورو درۆی یه بۆ هتایه وه.

سه ره نه جـاـم له سالی (۱۹۶۱) فیلمه که به ناو نیشانی (فرۆید، چه نه میلکی شاردرلوه) و له نواندن (مۆنتگمیری کلیفت)

که رۆلی (فرۆید)ی ده بینی نمایش کرا.

سارتهر له م فیلمنامه یه داو به پشت به سترو تاو توێ کردنی سه رچاوه جۆراو جۆره گانی وه ک بیوگرافی جۆنرز (لیکۆلینه وه ده ریاره ی هیستریا و رافه کردنی خه) که سیتی (فرۆید)ی به جۆریکی تر نیشان دا، نیدی که سیتی (فرۆید) که سیتی یه کی سلبی نه، به لکو که سیتی ره قو خۆپه رست و که لسه ره قو مه غشوشه ر که هه میشه له گه ل خۆی و له گه ل ده وریه ری دا له چه نه و چون و قسه دایه، له وانه شه هه ر له بهر نه وه بیته که سارتهر دواي لیکۆلینه وه له ژانی فرۆید که وته نووسینی

ژیاننامه ی خۆی، نهو یاداشتانه مه یی که سارتهر نه ی توانی ته وای کات، ته نه ها نه وه نه ده نه بیته ده زانی به ناو نیشانی (ژان)ی بی نیشتمان، (ژان)ی هه تیوه وه نووسراوه و کتیبیکی تریشی به ناو نیشانی (ووشه کان) له هه مان سال دا نووسیویه تی و هه لینه جوی نهو یاداشتنامه ناته واره یه.

سارتهر له کۆتایی دا، ده گاته نهو ی که ده ره وون شیکاری پێش نهو ی بناغه یه کی زانستی هه بیته، نه نه جـاـمی هه ول و تیکۆشانیککی گه وریه ده ریاره ی (خود) و (نۆه خود) به پای سارتهر نه م فیلمنامه یه فیلمنامه یه کی (فرۆید)ی بوو که رۆلی خۆی له ویدا

دقزی بڼه. سارتهر هیچ کاتی
له پلهو پایه ی فرۆیدی
نه میناوه ته خواری، به لکو چمکه
سره تایی به کانی خوی زږد
راستگزیانه روون ده کاته وه.

((هیوسستن)) یوش
له گفت وگو په کیدا به م شپوه په
باسی یاده وری به کانی ده کات
له کاتی کار کردن له گه ل سارته رډلو
ده لئ:

((هیچ کات له گه ل که سینکا
کارم نه کردوه وه ک سارتهر
قیرسیچمه بیت، ووت ووت
له گه ل دا مه حال بو، هر گیز
نه مده توانی قسه ی پی بیرم.

همیشه بی توه ستان منی
ده خسته ته ژر ریژنسی
قسه کانی به وه. زږ جبار، بی تاقه ت
ده بـووم له ژوره که
ده چوومه دهری به لام تاماوه په کی
زږد ده نگی له میشت کدا
ده زرن گایه وه، نوایی
که نه گه پامه وه، که مترین گرنگی
به چوونه دهره وه نه ده دا تا کو
لیم بیرسی له کوئی بووی؟))

خالیکي تریش نه وه په.
له وانه په بلاویونـه وه ی
فلیمنامه که ی (ژان پول سارتهر)
له زنجیره ی (دروون شیکاری و
میژوویه کی) شتیکی سهیر بیته
به رچاو. نامادجی سره کی نه و
گه پانه به دوا ی راستی دا.
به هر حال کتیبه که ی نیستا نه نها
به لکه په که. له م باره په وه و
میژووی تیروته سلو نالوژی نه م
شتانه بی شک له میژووی سارتهر و
میژووی دهر و نشیکاره وه په
ه لئینجراوه.

سهرته نجامی نه مه ش؛ دهر وون
شیکاری په یوه ندی به میژووی
بیر کردن وه و میژووی نیته وه
ه په.

نه مه ش به شـیکه
له فلیمنامه که ی فرۆید. ((ده نگی
فرۆید. له دهره وه ی کاره که.
همه وو شتی له گه ل مردنی باوکما
ده سستی پی کرد.))

نه و نیمه نه ی پیتشو نامینیت.
ده نکه کان له سر وینه په خش
کراوه کان ده بیستری.

نیمه، پاییزی سالی
(۱۸۹۶) ه له شبننا پیاوینکی (۴۰)
ساله (فرۆید) به جل ویه رگی
تازی تازی به وه، خوی ده کات
به سهرتاشخانه په ک دا بی توفرو و
تووپه، به ناقابلی به وه سهیر کی
موشته ری به کانی ده کات، که پیش
نه و هاتوون و چاوه پی ی سره ی
خویان.

سهرچاوه /

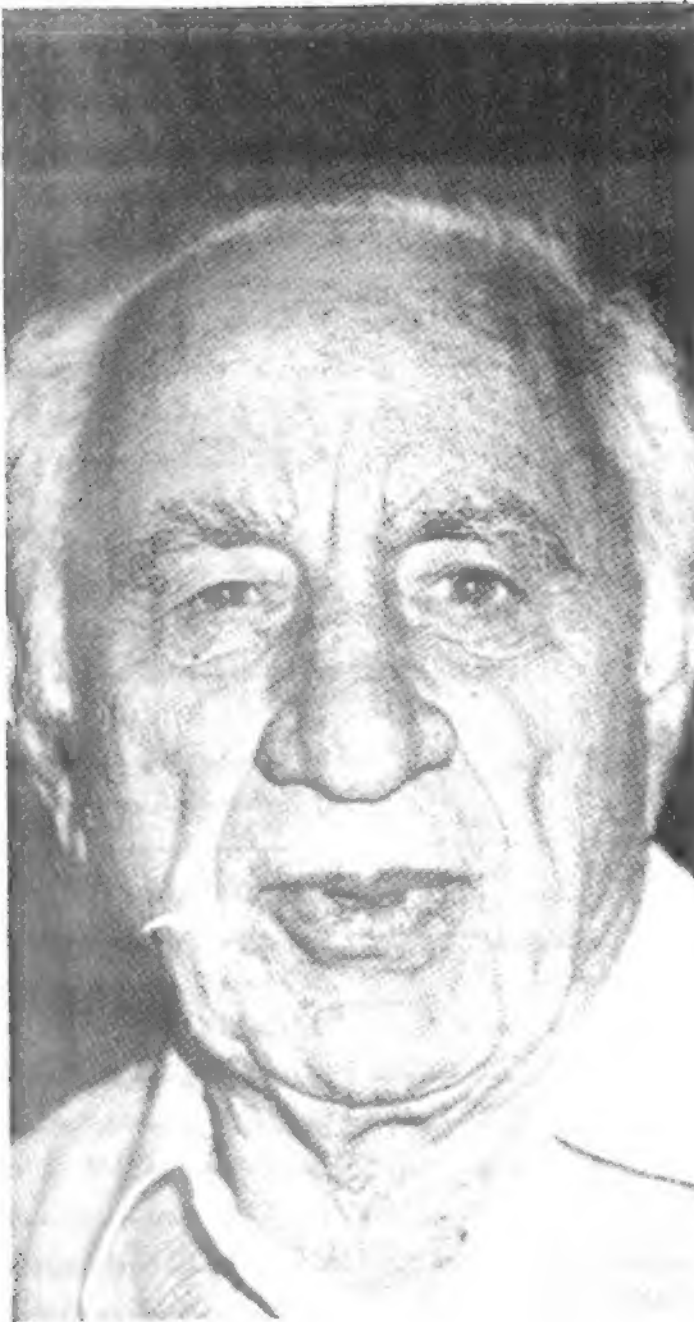
روژنامه ی ایران ژماره (۱۰۹۷)

فلیمنامه ی (فرۆید) که له نووسپنی
ژان پول سارتهر، نووسه و وهر گنپی
فارسی (قاسم رویین) له کتیبیکی (۵۲۰)
لاپه په یی دا کردویه تی به فارسی و له سر
نه رگی ده زگای چاپ و په خطی
(نیلوفر) له تاران (۲۲۰۰) تپراشی
لپه چاپ که یاندوه.

ئیلیا کازانو

دووه مین

ئۆسکار

ئەگادیمیای زانستەکان و
هونەرەکانی سینەمایی ئەمریکا
(واتە ئۆسکار) بەنیازە خەڵاتی
ئۆسکاری فەخریی سالی ۱۹۹۹ی
خۆی بە (ئیلیا کازان) کە
دەرھێنەریکی خاوەن شتوانزیکی
تایبەتی و کاریگەرە، ببەخشیت.

کازان لەسالی ۱۹۳۵دا ژبانی
خۆی بە شائق دەست پێ کردو
چەند کاریکی (تینسی و لیامنی)
بۆ شائق دەرھێنا. پاشتر روی
کردە سینەما و لەو بوارە شدا
بە هەروەری خۆی پیشاندا.
لەکارە سینەماییە بەناوبانگەکانی
(بژی زاپاتا) ۱۹۵۲ شکۆی
کێلگە (۱۹۶۱) لەسالی ۱۹۴۱دا
بەرامبەر دەرھێنانی فیلمی
(رێکەوتنامەی ئاپرەوومەندانە)
ئۆسکاری وەرگرت.

ئیلیا کازان کە ئیستا ئەمەنی
(۹۰) سالە، لە سالی ۱۹۱۳دا
لەگەڵ خێزانە کەیدا - کە لە
ویۆنالیانە بوون کە لە تورکیادا
ئەژیان - بۆ ئەمریکا کوچی کرد.

ئاگادارىيەك بۇ نووسەرانى گۇڭقارى سەردەم

- لەگەل دەقە وەرگىپراۋەكەدا دەقە ئەسلىيەكەش بىئىرن.
- رەچاۋى رىزمان و خالىبەندى بىكەن.
- دەبىن بابەتەكە بەخەتلىكى جوان و لەسەر دىۋىكى كاغەزەكە بنووسى، دەئا قەرامۇش دىكەرى.
- بەپىنى پىۋىست وئىنە لەگەل بابەتەكەدا ھەبىن.
- ھەر بابەتلىك بىلۋىكىرىتەرەم نەكرىتەرەم ئادىتەرەم بەخاۋەنەكەى.
- ئەر بابەتەنەى بىلۋەكەرىنەرەم مەرج نىيە دەرپى راۋبۇچۈۋى گۇڭقارەكە بن.
- (سەردەم) پاش بەراۋىر پىچاۋىنەرەم بەبابەتەكاندا، لەدەسكارى و داپشتەنەرەم ياندا ئازادە.

ئاگادارىيەك بۇ وەرگىپراۋەكەن

دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم بەنەيازە لەزنجىرە كىتەبە چاپكراۋەكانىدا گىرگىيەكى تايىبەت بەۋەرگىپرانى كىتەبى ھەلىۋارە بىدات لەزمانە زىندۋەكانى جىيەنەرەم، ھەر بۇ ئەم مەبەستە:

يەكەم: بايەخى تايىبەت بەلىكۋلىنەرەم دەدى لەبۋارەكانى: فېكر، فەلسەفە، تۇرۇنەرەم ئەدەبى، دەقى جىيەنەى وەرگىپراۋ، رەخنە، زانستە مۇيىەكان، مىژۋ، لىكۋلىنەرەم خۇرەلاتقاسىيەكان، تۇرۇنەرەم ھۈنەر، ئەدەبى مەنالى، قەمەنگىسازى ... دا.

دوۋەم: دەبىن دانەيەك لەكتىبە ئەسلىيەكە لەگەل وەرگىپراۋەكەدا ھەبىن.

سۆيەم: دۋاى ئەۋەى بېرىرى چاپكردى دەدى! نۇرەى خۇى بۇ چاپ دىگىرەت و پاش چاپكردى، بەپىنى قەۋەرەم لاپەرەكانى كىتەبەكە (جگە لەرەزەيەك لەكتىبەكە) خەلات بۇ وەرگىپراۋەكەى تەرەخان دىكەرى.

Sardam

Foreign culture magazine
No. 2 Apr 1999

Concessionaire :
Sherko Bekas

Editor-in - chief :
Raoof Begard

Editing Director :
Azad Berzinji

Art production work :
Kader Meerkhan

Sardam Printing & Publishing House

له چاپخانه ی نوی به چاپ گډه نراوه نه ورؤزی ۱۹۹۹